SVENSKT BIOGRAFISKT LEXIKON: NY FÖLJD ...

SVENSKT

BIOGRAFISKT LEXIKON.

NY FÖLJD.

TREDJE BANDET.

BRENDLER TILL **EWERLÖF.**

ÖREBRO,
N. M. LINDHS BOKTRYCKERI,
1859—60.

Innehåll.

B.

Brendler, Frans Fredrik Edvard, tonsättare, p. 333.
Bülow, Barthold Hartvig von, fältherre, p. 334.

C.

Cabeliau, Abraham, Handelsman, Borgmäst. i Göteborg, Generaldirektör öfver det Persianske Handelskompaniet, p. 1.
— , Margareta, moder till Grefven af Wasaborg, p. 2.
Cahman, Johan, Orgelbyggare, p. 3.
Camerarius, Joakim, Svensk Resident, Kongl. Svenskt och Kur-Pfalziskt Råd, p. 57.
— , Ludvig, Svensk Resident, Cronan Sveries Geheime-Råd, p. 53, 382.
Camin, Lars Mikael, Apotekare, Assessor, Donator, p. 5.
Campanius, Johan, Prest för de Svenske i Amerika, skriftställare, p. 6.
Canuti, Nicolaus Wexionensis, Biskop, p. 7.
Cardell, Carl von, Artilleri-General, p. 8.
Carelius, Olof, Kyrkoherde, folkviseförfattare, p. 13.
Carl August, Kronprins, p. 15.
Carl Philipp, Hertig, p. 25.
Carlander, Kristoffer, Assessor, läkare, p. 36.
Carlberg, Bengt Wilhelm, Öfverste, arkitekt, p. 59, 382.
— , Birger (*Till.*), p. 139.
Carlén, Emilia, född Smith, Romanförfattarinna, p. 61.
— , Johan Gabriel, e. o. Kanslist, litteratör, p. 64, 382.
Carlsson, Fredrik Ferdinand, Professor, Historieskrifvare, p. 65, 382.
Carnegie, David, Grosshandlare, mecenat, p. 67.
Caroli, Petrus, Biskop, Erik XIV:s onde rådgifvare, p. 44.
Carpelan, Wilhelm Maximilian, Öfverstelöjtnant, kartograf, p. 69.
Cassel, Carl Gustaf, Lagman, Lagkomité ledamot, p. 72.
Casström, Samuel Nicolaus (*Till.*), p. 140.
Catharina af Sachsen-Lauenburg, Drottning, p. 74.
— Stenbock, Drottning, p. 77 (hänvisn. t. B. Lex. XV: 260).
— , Prinsessa, Grefvinna af Ostfriesland, Gustaf I:s dotter, p. 77.

Catharina Månsdotter, Drottning, p. 78.
— Jagellonica, Drottning, p. 82.
— , Prinsessa, Pfaltzgrefvinna af Zweibrücken, Carl IX:s dotter, p. 84 (hänvisn. t. Sv. B. L. I: 45).
Cavallius, Olof, Biskop, p. 84.
Cecilia, Prinsessa, Markgrefvinna af Baden, Gustaf I:s dotter, p. 85.
Cederborgh, Fredrik (*Till.*), p. 140.
Cederhielm, Carl Gustaf (*Till.*), p. 140.
— , Germund Ludvig, Grefve, Excellens, Kon. Oscars Guvernör, p. 90.
— , Josias Carl, Friherre, Kommersråd, politisk skriftställare, p. 94.
Cederschiöld, Fredrik Johan (*Till.*), p. 141.
— , Pehr Gustaf (*Till.*), p. 141.
Cederström, Bror, Frih., Generallöjtnant, Krigspresident, p. 95.
— , Gustaf Albrecht Bror (*Till.*), p. 141.
— , Rudolf (*Till.*), p. 141.
Celsing, Gustaf von, Frih., Envoyé, President, p. 102.
— , Ulrik von, Envoyé, Orientalist, p. 103.
Chalmers, Wilhelm, Grosshandlare, Kansliråd, Donator, p. 104.
Chemnitz, Bogislaus Philipp von, Kapten, Hofråd, Historiograf, p. 107.
Christina af Holstein-Gottorp, Drottning, p. 113.
Chronander, Jacob (*Till.*), p. 142.
Chydenius, Anders, Prost, Riksdagsman, skriftställare, p. 343.
Clerck, Carl, Mantalskommissarie, Entomolog, p. 352.
Collin, Anders, Strumpväfvaregesäll, Hofbibliotekarie, religiös mystiker, p. 115.
— , Hans Samuel, Jur. D:r och Adjunkt, lagutgifvare, p. 118.
— , Johan Gabriel, K. Wet.-Akad:s Instrumentmakare och Ledamot, p. 120.
— , Johan Gabriel, Professor, Läkare, skriftställare, p. 122.
Columbus, Samuel (*Till.*), p. 142.
Coyet (*Till.*) p. 142.
Cristiernin, Harald af, Amiral, p. 337.
Cronholm, Abraham (*Till.*), p. 143.
Cronstedt, Carl Johan, Grefve, President, vetenskapsman, p. 125.
Cronstrand, Baltzar, Kapten, Slöjdskolans stiftare, p. 353.
— , Simon Anders, Professor, Astronom, p. 129.
Crusell, Bernhard Henrik, Musikdirektör, tonsättare, p. 130.
Crusenstolpe, Magnus (*Till.*) p. 161.
— , Magnus Jakob (*Till.*), p. 162.
Cygnæus, Magnus Wilhelm, Landssekreterare, Lagman, p. 136.
— , Zacharias, Biskop, p. 138.

D.

Dahlberg, Alexander Magnus, Stadsmajor, Karolin, autobiograf, p. 163.
Dahlgren, Carl Fredrik (*Till.*), p. 230.
Dahlquist, Georg, Skådespelare, Tragiker, p. 354.
Daldorff, Valentin, General, Karolin, p. 165.
Dalman, Wilhelm Fredrik (*Till.*), p. 230.

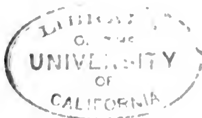
Danckwardt, Peter von, Friherre, Landshöfding, p. 166.
Danielsson, Anders (*Till.*), p. 231.
Dannström, Isidor, Sänglärare, Kompositör, p. 168.
Darelli, Isak af, Landthushållare, ekonomisk och vitter författare, p. 169.
Dasypodius, Peter, Wadstena-munk, förfärdigade konstur, p. 169.
David, Abbot, Westmanlands apostel, p. 170.
De Carnall, Carl Constantin, Friherre, Generalmajor, en af "Svenska Bottens" stiftare, p. 171.
De Geer, Carl, Frih., Kammarherre, Possessionat, oppositionsman. p. 174.
— , Carl, Grefve, Excellens, Landtmarskalk, p. 176.
— , Emanuel, Frih., Riksråd, p. 177.
— , Louis Gerhard, Frih., Just.-Statsminister, vitter författare, p. 178, 383.
— , Ludvig jemte sönerna Laurentius och Ludvig samt dennes söner Louis och Carl (*Till.*), p. 232.
— , Otto Wilhelm, Frih., Riksråd, p. 179.
De La Gardie, Axel Gabriel, Grefve, Landshöfding, p. 180.
— , Jakob Gustaf (*Till.*), p. 240.
De La Grange, Johan Georg, Frih., Generalmajor, en af 1809 års män, p. 185.
Deland, Fredrik, Aktör, komiker, p. 355.
— , Pierre Joseph, Teaterföreståndare, Aktör, p. 186.
Deléen, Carl Erik, Notarie, Boktryckare, Lexikograf, p. 188.
Dellingshausen, Hans von, Generalmajor, Landshöfding, p. 191.
De Prou, Jakob, Amiral, p. 192.
Després, Louis Jean, Målare, Arkitekt, Gravör, p. 193.
Dickson, Robert, Grosshandlare, Donator, p. 195.
Dijkman, Peter, Assessor, fornforskare, p. 196.
Dillner, Johan (*Till.*), p. 240, 383.
Dimborg, Sven, Professor, Assessor, latinsk skald, p. 356.
Djurberg, Daniel, Professor, Domprost, lärd, p. 197.
Dohna, Christoffer Delphicus von, Grefve, Fältmarskalk, Ambassadör, p. 200.
Domey, Olof, Professor, Teol. D:r, Bibelöfversättare, p. 201.
Drufva, Peter, Kammarråd, Landshöfding, p. 203.
— , Peter Thure Gerhard, Frih., Öfverste, Landshöfd., p. 203.
Dryander, Jonas Carlsson, Bibliotekarie, Botanist, Vice-Presid. i Linnéan Society i London, p. 207.
— , Jonas Eriksson, Kyrkoherde, Riksdagsman, p. 205.
— , Jonas Johansson, Professor, Legationssekret., p. 206.
Dryséen, Peter Samuel, Pastor Primarius, Teol. D:r, p. 216.
Duncker, Joakim Zakarias, Öfverstelöjtnant, en af Finska krigets hjeltar, p. 357.
Duræus, Erik Sunesson, Kyrkoherde, författare, p. 218.
Du Rietz, Anders Rudolf, Frih., Generallöjtnant, Landshöfding, p. 219.
Düben, Anders von, Kapellmästare, Frih., Hofmarskalk, p. 222.
— , Carl Wilhelm von, Grefve, Hofmarskalk, Riksråd, p. 224.
— , Joakim von, Frih., Riksråd, p. 226.
Du Quesne, Abraham, Amiral i svensk tjenst, p. 226.
Dyre, Ivar och Mätte, p. 227 (hänvisn. t. B. Lex. XIV, p. 79—81).
Dyster, Benjamin, Underofficer, pseudo-Carl XII, p. 228.
Döbeln, Johan Wilhelm (*Till.*), p. 240.

E.

Eberhardt, Johan Hartman, Lektor, Teol. D:r, historisk författare, p. 241.
Eberstein, Carl Christian (*Till.*), p. 374.
— , Christian, Grosshandlare, skeppsredare, donator, p. 243.
Edelcrantz, Abraham Niclas (*Till.*), p. 375.
Edelstam (Fahlander), Gustaf, Öfverste, Landshöfding, en af Finska krigets hjeltar, p. 244.
Edelsvärd, Fredrik Wilhelm, Major, Ekonom, skriftställare, p. 248.
— , Adolf Wilhelm, Kapt., Arkitekt, skriftställare, p. 249.
Edholm, Erik af (*Till.*), p. 376.
Edlund, Erik, Professor, Fysiker, p. 360.
Eek, Johan Fredrik, Öfverste, en af Finska krigets hjeltar, p. 250.
Ehrenborgh, Casper Wilhelm Michael (*Till.*), p. 376.
Ehrengranat, Claes Adam, Stallmästare, Stuterichef, p. 252.
Ehrenheim, Fredrik Wilhelm von (*Till.*), p. 376.
Ehrenmalm, Lars Johan, Landshöfding, lärd jurist och verksam patriot, p. 361.
— , Samuel Magnus, Hofrättsråd, riksdagskämpe, p. 362.
Ehrenskiöld, Nils (*Till.*), p. 377.
Ehrenström, Johan Albrekt, Kongl. Sekr., Gustaf III:s hemlige emissarie, deltagare i Armfeltska "högförräderiet", Ryskt Statsråd, p. 363.
— , Marianne, född Pollet, litterärhistorisk författarinna, p. 253.
Ehrensvärd, Albert Carl August Lars, Grefve, Kabinettssekreterare, p. 258.
— , Augustin (*Till.*), 378.
— , Carl August (*Till.*), 378.
— (*Gyllembourg*), Carl Fredrik, Frih., Löjtnant, en af de sammansvurne 1792, skriftställare, p. 254.
— , Gustaf Johan, Frih., Envoyé, Journalförfattare, p. 257.
Ek, Johan Gustaf, Professor, klassisk filolog, p. 258.
Ekaslägten, p. 260.
— , Amund Röriksson, Ridd., Riksråd, en af Södermannalagens författare, p. 264.
— , Carl Månsson, Ridd., Riksråd, p. 268.
— , Greger Månsson, Ridd., Riksråd, Skeppshöfvidsman, p. 266.
— , Måns Carlsson, Rådsherre, och dottren Cecilia, Gustaf I:s mor, p. 269, 270.
— , Rörik Birgersson, Ridd., Riksråd, "konungafrände", p. 263.
— , Trotte Carlsson, Ridd., Riksråd, Sten Stures motståndare, p. 268.
— , Trotte Månsson, Ridd., sista Riksrådet inom slägten, p. 270.
— , Trotte Pedersson, Ridd., Riksråd, p. 266.
Ekendal, Jonas Herman, Kyrkoherde, skriftställare, p. 370.
Ekholm, Erik, Notarie, publicist, språkforskare, p. 272, 383.
Ekman, Johan Jakob, Med. D:r, Sjukhusläkare, lärd, p. 276.
— , Otto Christian, Med. D:r, Provincialläkare, antiqvarie, författare, p. 278.

Ekström, Carl Ulrik, Prost, Ichthyolog, författare, p. 280.
Ekströmer, Carl Johan af, (*Till.*), p. 378.
Elfving, Anders, Amiralitetspastor, väckelsepredikant, p. 283.
Elgström, Pehr (*Till.*), p. 378.
Emanuelsson, Pehr, Prost, Teol. D:r, öfversättare från grekiskan, p. 371.
Engelhart, Carl Diedrik, Kongl. Lifmedicus, berömd läkare, p. 286.
— , Johan Henrik, Med. D:r och Professor, K. Lifmed., Prost och Kyrkoh., p. 288, 383.
Engeström, Gustaf von, Bergsråd, vetenskaplig skriftställare, p. 294.
— , Jakob von, Kansliråd, v. Landshöfd., en af de sammansvurne 1792, p. 291.
— , Johan von, Kongl. Sekr., en af de sammansvurne 1792, p. 295.
Ennes, Barthold, Ryttmästare, Carolin, p. 298.
— , Barthold Anders, Major, historisk skriftställare, p. 300.
Envallson, Carl (*Till.*), p. 378.
Erici, Ericus, Finlands Biskop, p. 302.
Ericson, Nils, Frih., Öfverste, Kanal- och Jernvägs byggare, p. 372.
Ericsson, John, Kapten, mekaniker, varmluftsmaskinens uppfinnare, p. 373.
Erikska slägten: Benedictus den Gode, Biskop i Skara, p. 310
— , Holmger, Konung Knut Långes fader, p. 312.
— , Holmger, Konung Knuts son, kronpretendent, p. 314.
— , Johan Philipsson, Magnus Ladulås' motståndare, halshuggen 1280, p. 317.
— , Joar Jedvarsson, Kon. Knut Erikssons "patronus", p. 309.
— , Knut Långe, Erik XI:s motkonung, p. 312.
— , Olof Basatömer, Erkebiskop, p. 311.
— , Philipp, Knut Långes son, kronpretendent, p. 316.
Esberg, Zakarias, Hofpredikant, utn. Biskop, p. 319.
Esbjörn, Lars Paul, Svensk Prest och Universitetslärare i Amerika, skriftställare, p. 321.
Essen, p. 323 (hänvisn. till de i "Essen, ett tillägg till Biograph. Lexicon", förut intagne, hvilka här uppräknas).
— , Alexander, General (Till. t. Biogr. i ofvananf. verk), p. 324.
Eurenius, Johannes Jacobi, Lektor, Kyrkoherde, författare, p. 325.
Ewerlöf, Frans Anton, Generalkonsul, skriftställare, p. 327.

C.

CABELIAU, ABRAHAM.

A. C. bodde först i Gent i Flandern, kom från Amsterdam till Göteborg, der han var icke blott en af stadens förste handlande, utan har förtjenst af sjelfva stadens grundläggning. Då Hert. Carl d. 14 Mars 1603 utfärdat privilegier för Holländare och andra främmande att sätta sig ner i den nya staden på Hisingen, gent emot gamla Elfsborgs slott, hvilken nu skulle stiftas (anläggningen räknas vanligen från 1607) och kallas Göteborg, sändes först (1604) en Cornelius Cornelison ut till Holland till Hr Abr. Cabeliau att inhemta hans råd om denna stads anläggning och kom tillbaka med goda svar. Då afsändes 1605 Hr Gust. Stenbock, hvilken var Ståthållare på Elfsborgs slott, till Generalstaterna, att öfverlägga med bemälte Cabeliau om stadens nybyggande och den persianska handeln samt öfvertala till inflyttningar. C. biträdde i sednare hänseendet och gjorde såsom principal 1606 största och mesta omkostnaden på företaget. Reste så 1607 till Sverige att med Konungen sjelf i ämnet öfverlägga. Han kunde till Sverige sända Holländska trupper under Hr de la Borde's samt Engelska och Skottska under General Welam Stuarts commando, sedan han skaffat dem gevär och viktualier, sjelf inskeppande detta folk och betalande frakten. A. C. kom åter till Holland med privilegierna i hand och brefvexlade flitigt med K. Carl 1607—09, upprättande emellertid i Amsterdam ett Svenskt Kompani, deri han egde 1/3. Sedan han år 1609 inflyttat till Göteborg, utnämndes han till stadens Borgmästare samt General (General-Director) öfver Myntet derstädes. Vid kriget 1611 lär C. öfverflyttat till Stockholm, der hans duglighet tidigt bemärktes och till fromma för det allmänna användes af K. Gustaf Adolf, som satte honom först till General-Director öfver det Persianska Handels-Kompaniet — denna dyning af medeltidshandlen på floderna och med karavaner mellan Sassanidernas och Yng-

lingarnes riken, hvarom det i vår jord nedgräfda myntet bär så otvetydiga vittnesbörd. Han blef sedan General-Director öfver Skeppskompaniet i Stockholm och dog derstädes. Ligger begrafven i Riddarholmskyrkan.

Hans son *Johan*, född i Gent, studerade, blef J. U. Doctor, vardt, skrifver Stiernman, namnkunnig genom sin i Stockholm 1626 utgifna: *Epistolarum centuria prima ad invictissimum Gustavum Adolphum, ser:mum Regem Sveciæ*, hvilken likväl blifvit Warmholtz obekant, ej nämnd i Schefferi Sv. Litter. el. Stiernmans Bibliotheca Sviogothica för 1626. Joh. C. blef adlad i Sverige 1652, introd. s. å. (n:o 555), men dog s. å. den 5 Dec., begrafven i Riddarholmskyrkan. Slöt sin ätt.

Den namnkunnigaste af denna från Holland inkomna ätt var den rike Abr. C—s sköna dotter *Margareta*, på hvilken den unge K. Gustaf Adolfs blickar väl fallit med något välbehag, då han sannolikt ofta besökte fadren, för att se hans skepp och samtala i nationalekonomiska ämnen, förrän den plan kunde uppgöras, som man tillskrifver Enkedrottning Kristina. Otroligt synes ock att Abr. C. skulle taga sin unga dotter med sig, då han 1615 besökte sin konung vid krigshären i Lifland, utan att det som dermed vanns, af någon åsyftades. Under den långvariga belägringen för Pleskow blef hennes bekantskap med konungen så förtrolig, att den ömma brefvexlingen med Fröken Ebba Brahe afstannade. Så vann den högdragna Drottningen sin afsigt att släcka den rena ridderliga kärleken till Ebba Brahe, vid hvilkens tronfot den från Konungar nedstammande Konungamodren ej ville hafva *andra* platsen. Än säkrare är att Enkedrottningen besörjde det Fröken Ebba gafs Riksfältherren Jakob De la Gardie, som emellertid den 10 Maj 1615 fick sin plats på Grefvebänken jemte Ebba Brahes fader, skiljd från denne blott genom grefveslägten Lewenhaupt, hvilkens ätteman ditsattes såsom sin Konungs morbroder.

Margareta Cabeliau födde emellertid, den 24 Maj 1616, en kärlekspant af den 21-årige Gustaf Adolf, den i B. Lex. XX p. 93 följ. upptagne Grefve Gustaf Gustafsson af Wasaborg, hvilkens ätt äfven derstädes är belyst. I Rosenhanes kungalängd upptaga Marg. C—s son och hans efterkommande p. 61—66.

CAHMAN, JOHAN.

Då all förtjenst har sin krona, och den, som på en ärevärd bana helsats såsom *reformator*, gemenligen har sin förtjenst, må vi ej förbise Orgbyggaren Joh. Cahman. Den konst han i Sverige gaf en högre lyftning och adel, hör till de sköna och kan uppstiga till de sublima. Äfven om denna konst, såsom den der mångenstädes, i stället för att leda sången, hardt när utrotar menniskoröstens täflan och gör församlingen stum, kan anklagas såsom ett andaktens hinder, så är detta ett missbruk, som bör kunna afhjelpas utan sjelfva brukets fördömande, och så länge orgverk byggas i våra kyrkor, blifver det en ära för dem, som ihågkommas såsom reformatorer i denna ädla byggnadskonst.

Genom en orgbyggareslägt Cahman steg nämnde konst i vårt land ganska betydligt under ett sekel, derunder *Henrik*, *Hans*, *Johan N(iclas?)* och *Hans Henrik* byggde dylika verk i en mängd städer och landsorter. *Johan N. C.* upphann bland dessa det högsta anseendet. Denna orgbyggardynasti blomstrade från 1631 till 1736.

Johan N. C. föddes i Tyskland 1670. Då fadren *Hans Henriksson C.* på 1680-talet inkallades af K. Carl XI, för att kunna tillfredsställa de från allt flera håll ingående kraf på verkmästare att anställa, der man ville bestå sig orgverk — ofta gåfvor till landskyrkor af kyrkornas patroner —, förde den i Tyskland berömde Hans C. med sig 2 söner *Johan N.* och *Hans Henrik*. Sjelf var han en son af Orgbyggaren *Henrik C.*, hvilken K. Christian IV använde 1631 att bygga Christianstads kyrkas orgverk. Det var sannolikt ej det enda dylika verk, Henr. C. uppförde i Skåne.

Johan N. Hansson C. arbetade utan tvifvel under sin faders ledning, så att han äfven lemnat spår efter sig, der Hans C. uppgifves såsom mästaren, t. ex. då Upsala katedrals orgor fullbordades 1692, då S. Jacobs renoverades 1698, då Gefles reparerades 1686, då Maria-kyrkans i Falun reparerades 1698, då Jönköpings byggdes 1683, då Wexiö domkyrkas, år 1640 af åskeld förstörda orgverk, "ett bland de bästa i sin tid", återuppbyggdes på 1680-talet, då Kongelfs byggdes 1696, då Skara domkyrkas uppfördes (med biträde af en Åhrman) 1697. Men snart, då 1699 Hans Cahman dött, blef Joh. N. Cahman firmans hufvudman. *Hans Henrik C.*, som blef Or-

ganist i Borås, anlitades blott att bygga orgverk i några landskyrkor, t. ex. Fjärås i Westergötland (16 stämmor). Men *Joh. N. Cahman* utbredde sin verksamhet på ett alltmera storartadt sätt, helsad af samtida och efterkommande såsom reformator i sin konst. Han ansågs hafva öfverträffat sig sjelf i Upsala domkyrkas orgverk (40 stämmor) 1725—31. Syningsinstrumentet erinrar om Sekreteraren, som "af lutter admiration fällde pennan." Man fann andra prisade konstverk mot detta, såsom vatten mot vin, m. m. s. som är en ovanlig vitterhet i betygsstilen. Klart är, att mästaren hänfört sin samtid. Dock anmärkte sednare recensenter, att huru berömliga hans verk än voro för den ljufliga klangen, så lät han lokalhinder stundom vålla allt för trånga och icke proportionerade kanaler samt för grunda lådor, hvaraf vållades att de ej egde nog styrka efter storleken.

Bland hans orgverk må nämnas Riddarholmskyrkans, bygdt 1702, S. Jacobs, renoveradt 1724, efter ett åskslag föregående året, Göteborgs domkyrkas (32 stämmor), Åbo domkyrkas 1727, Nyköpings (26 stämmor), Faluns Christina kyrkas (32 stämmor) 1724, Carlshamns (24 st.) 1702, Warbergs 1735, Westerås Domkyrkas (32 st.) 1702, Linköpings domkyrkas (28 st.) 1733, Köpings 1725, Strengnäs domkyrkas, efter en skada åter uppsatt 1727, Hudiksvalls, bygdt 1714, Mariestads 1704, sedan Prosten Rudberi *) verk af eld förstörts. Hernösands orgverk (23 st.) byggdes af J. N. Cahman 1731, Borås kyrkas renoverades 1719 och nybyggdes efter en eldsvåda 1736 (28 stämmor), Wennersborgs, bygdt af Rudberus, föröktes af J. N. C. Uddevallas byggdes af densamme 1721, Christinehamns föröktes 1708, Sundsvalls byggdes 1730 och Filipstads s. å.

Men han byggde ej blott åt *städerna* de för sina ljufliga toner så berömda orgverken. Man hade äfven på landet fått smak för denna prydnad för ögat, denna vällust för örat. Våra kyrkpatroner hade blifvit rika på tyska krigen under 17:de seklet och finnas ofta angifna såsom de der bekostat Herrar Cahmans verk. Man hade pengar för dylik Mæcenatism t. o. m. under Carl XII:s krig. Början af frihetstiden synes dock hafva utgjort den egentliga perioden för spridningen af större orgverk i landsorterne. Drottningholms af

*) Denne R. — Cederbjelkarnes stamfader — hade såsom informator i Cahmanska huset fått lust för orgbyggnaden och må derför räknas till Cahmanska orgbyggarscholan, skänkande ett verk, som han sjelf förfärdigat till sin egen kyrka, Lidköpings stadskyrka, hvilket uppgifves hafva bestått af 43 stämmor.

1730, Ö. Löfstads af 1725, Löfstads brukskyrkas (28 stämmor) o. s. v., berömdes såsom J. N. C—ns verk. Han fick också beställningar från aflägsna landskaper t. ex. Wirestad, Aringsås och Göteryd i Kronobergs län, Sunne i Wermland, Ofvansjö i Dalarne m. fl.

Den berömde artisten dog 1736. En son Joh. C. blef Grosshandlare i Göteborg. — Nya mästare hafva undanträngt Cahmanska namnet, men konsthistorien bör uppsamla efter de gamla generationerna hvad de nya förgäta.

(**Källor:** Hist. afhandling om Musik, jemte en kort beskrifning öfver orgverken i Sverige af A. Ab:son Hülphers. — Kända topografier.)

CAMIN, LARS MIKAEL,

föddes 1767 och var Provisor på Apoteket Korpen i Stockholm, då han år 1797 af Amiralitets-Apotekaren *Fredrik Salberg* köpte Apoteket Morianen derstädes samt aflade Apotekare-examen. Utnämndes s. å. till Amiralitets-Apotekare och 1803 till Hof-Apotekare hos Enkedrottningen *Sophia Magdalena.* Genom omtänksam skötsel af sitt apotek och förståndig hushållning förvärfvade han sig en icke obetydlig förmögenhet, hvilken han beslöt att till någon del använda för välgörande ändamål, sedan två söner i späda åldern aflidit och han äfven förlorat sin sednare hustru, samt endast en son återstod såsom arfvinge. Han hugnades 1818 med Assessors n. h. o. v., försålde 1820 apoteket och afled i Stockholm d. 18 April 1829 vid en ålder af 61 år och 5 månader, föregången i grafven af det enda qvarvarande barnet, sonen *Lars Adolf,* hvilken redan flera år varit studerande vid Upsala universitet, då han år 1828 afled, 27 år gammal. Apotekaren C. var ledamot af Svenska Läkare-Sällskapet och Allmänna Barnhusdirektionen i Stockholm, och till detta Barnhus samt Strandbergska Läkare-Inrättningen testamenterade han, sedan åtskilliga legater blifvit afdragna, hela sin återstående förmögenhet, hvilken efter boets utredning uppgick till 18,033 R:dr 34 sk. 2 rst. Bko åt hvardera.

Gift 1797 med *Margareta Magdalena Nyberg,* död 1803, 33 år gammal, och andra gången 1804 med *Sophia Catharina Enebom,* dotter af Prosten i Leksand *Gustaf Enebom* och död år 1808.

(**Källa:** Sacklén, Sveriges Apotekarehistoria.)

J. G. C.

CAMPANIUS, JOHAN HOLMENSIS.

Född d. 15 Aug. 1601 i Stockholm, der fadren *Jonas Pehrsson* var Klockare i Clara församling, genomgick han skolan och blef student i Upsala, hvarest han år 1633 under Professor *Joh. L. Stalenus* försvarade en disputation: *Theorematibus miscellaneis conflata thesibusque limata*, och s. å. prestvigdes. Åtföljde året derefter såsom Legationspredikant beskickningen till Ryssland, hvilken utgjordes af *Philip Scheding, Henrik Fleming, Erik Gyllenstjerna, A. Bureus* m. fl.; blef efter hemkomsten först Skolmästare i Norrtelje, sedan Predikant och Lärare vid Stockholms Barnhus; disputerade emellertid 1635 pro Gradu under samme Professor Stalenus: *De natura*, samt promoverades i Upsala d. 8 Febr. 1642 till Philosophie Magister. Erhöll redan d. 3 Febr. s. å. fullmakt att åtfölja Guvernören *Joh. Printz* till Nya Sverige i Norra Amerika och derstädes såsom Pastor förestå de svenska församlingarne, hvilken befattning han innehade sex års tid, hvarefter han återvände till fäderneslandet, blef först Amiralitetspastor och 1649 Kyrkoherde i Frösthults och Hernevi församlingar i Upland, predikade på prestmötet 1653, var Riksdagsman 1672, utnämndes till Prost 1679, dog d. 17 Sept. 1683 och begrafdes d. 7 Febr. 1684 i högkoret af Frösthults kyrka. Öfver honom och hans hustru *Margareta Pehrsdotter* lät sonen *J. Campanius Holmensis* uppsätta en vidlyftig grafskrift, som är anförd i Stiernmans Bibliotheca Sviogothica Vol. II. *Thomas Campanius Holm.*, som efter hans efterlemnade papper utgifvit: Kort Beskrifning om provinsen Nya Sverige uti America, Stockholm 1702, 4:o, var icke hans son, utan sonson, såsom dedikationen och företalet till denna skrift upplysa. Sonens förnamn var dock äfven *Johan*.

Skrifter, utom ofvannämnda: Oratio de bona conscientia, encomiis aliquatenus suis tincta, quæ sponte, oratoriæ caussa nec non declamata, Upsaliæ 1632, 4:o. — Lutheri Cathechismus, öfversatt på American-Virginiska språket, Sthm 1696, 8:o. Campanius hade innan sin död fullbordat detta redan i Amerika påbörjade arbete, hvilket sedermera på Konung Carl XI:s befallning utgafs af Joh. Peringer Liljeblad. Det åtföljes af en Ordbok öfver Virginiska språket. Emedan de flesta exemplaren öfversändes till Amerika, är boken sällsynt i Sverige.

(**Källor: And. Ant. Stiernman, Bibliotheca Sviogothica, Vol. II. — Thom. Campanius Holmens., Beskrifning om provinsen Nya Sverige uti Amerika. — J. H. Lidén, Catalogus Disputationum, Vol. I. — Fant och Låstbom, Upsala Ärkestifts Herdaminne, Del I.**) **J. G. C.**

CANUTI (eller KNUTSSON), NICOLAUS WEXIONENSIS.

Ibland Svenska Kyrkans Lärare böra vi icke glömma denne Wexiö stifts andre Biskop efter Reformationen. Han föddes år 1519 i Hagaskrufs by och Elghults socken af Småland, sändes 1529 till Wexiö och 1535 till Skara skola, samt hade derstädes så mycket förkofrat sig i kunskaper, att han redan 1539 kunde i samma skola förordnas till lärare. År 1542 blef han antagen i Konung Gustaf I:s hof och "öfvade sig derunder i predikande" hos Konungen två år, till dess han 1544 blef utnämnd till Skolemästare i Wexiö. Prestvigdes 1545 på Konungens befallning af Biskop Bothvid i Strengnäs, hvarefter vi finna honom (enligt Gahm) vara "ordinarie Hofpredikant och tillika hafva öfverinseende öfver skolan". Sedan Ordinarius i Wexiö Herr Joen aflidit, erhöll Nils Canuti Konungens fullmakt af d. 16 Juni 1553 att vara "Konungens Tillsyningsman och Ordinarius uti alle the saker, "som the rette och sanskyldige Gudstjenste och dyrkan ther "kräfwie och fordre kan öffwer alt Wexiö Sticht uthi Små-"land", hvarpå han 1561 erhöll Konung Erik XIV:s och d. 2 Febr. 1569 Konung Johan III:s bekräftelse. Uti den sistnämnda kallas han "Wägsiö Stigdts rätte Biskop och andelige Lärefader", och då lades äfven till samma stift hela Tiohärads lagsaga, samt Södra och Norra Möre i Småland, äfvensom Öland, hvilka dock sedermera år 1583 förenades med Linköpings stift. Biskop Nicolaus Canuti underskref i Stockholm Riksdagsbesluten 1560 och 1569, samt skref år 1563 emot Liqvorismen. Han afled d. 11 Januari 1576. En son till honom dog såsom Kyrkoherde i Kalfsvik i Småland år 1610.

Under hans tid uppbrände Danskarne 1570 domkyrkan, biskopshuset och skolan i Wexiö samt en stor del af den öfriga staden; men inom fem år "upprättade Biskopen med otrolig flit och kostnad all denna brandskada." Rhyzelius yttrar, att "Biskop Nicolaus var i embetet flitig, för stiftet nyttig och uti allt en försigtig, myndig och behagelig man", samt Wallqvist: "Ordningen af hans uppfostran föranleder icke till begrepp om mycken lärdom; men bevis saknas icke, att han fulleligen svarat emot sin tids kraf och verkligen varit en man af godt hufvud och stor embetsmannaklokhet."

Han är äfven märkvärdig derigenom, att man anser den så kallade *benedictio episcopalis* i vår kyrka nedstamma ifrån honom; ty sjelf blef han, såsom redan är nämndt, invigd af Biskop Bothvid, och sedan invigde han Erkebiskop Laurentius Petri Gothus.

(Källor: Rhyzelii Biskopskrönika. — Wieselgren, Ny Smålands Beskrifning, Del I.) J. G. C.

CARDELL, CARL von.

Vid Pyritz i Pommern bodde en jordbrukare, hvilkens svärmoder hette Cardell, härstammande från en fransk adlig ätt, som, under förföljelserna mot Hugenotterna, utvandrat till Brandenburg. Jordbrukarens son Carl Kobes blef Justitieborgmästare i Demmin, g. m. Wilhelmina Cohlhard. Deras son Carl föddes 1764. Denne examinerades i artilleriets teoretiska och praktiska delar, under præsidium af d. v. Preuss. Artilleri-General-Löjtnanten v. Tempelhoff. Ynglingen blef först officer vid Preussiska artilleriet, derifrån han tog afsked och gick 1789 i svensk tjenst såsom Kapten vid den tyska v. Hintzensternska infanteribataljonen, deltagande i Sveriges krig mot Ryssland. Då nämnde bataljon reducerades 1791, placerades C. vid Psilanderhjelmska infanteriregementet. Blef s. å. af Kurfursten i Sachsen upptagen bland Tyska rikets adel, då Carl Kobes upptog sin farmors namn Cardell. Transporterades 1792 till informationskapten vid den i Pommern förlagda artilleribataljonen, med befallning att uppgifva plan till ett ridande artilleri, hvarmed försök anställdes i Konungens och Hertigen-regentens närvaro. S. å. Major i arméen. 1793 Major i artilleriet och Brigadchef för det ridande artilleriet, som då skulle inrättas. S. å. organiserade han ett artillerikompani till ridande artilleri och afgick dermed från Stralsund till Stockholm. År 1795, då han blef Öfverstelöjtnant i arméen och Generaladjutant af flygeln, inlemnade han en plan till artilleriets organisation i allmänhet och det svenskas förbättrande i synnerhet, hvarefter ridande artilleriets materiel bildades efter hans eget system. Han lät gjuta kanoner och haubitzar med förbättrad metallblandning, bestämde krutladdningen till 1/3 af kulans vigt, då förut den var 1/2. Han skaffade större kulspeglar och sökte sedan afhjelpa kulornas för stora spelrum genom mynningkaliberns minskning å de gjutna pjeserna, o. m. d. Han blef 1799 Öfverstelöjtnant på

stat vid K. Wendes artilleriregemente och fick uppdrag att ombestycka Stralsunds fästning och förbättra dess artilleriförsvar. År 1801 uppsatte han ridande artilleri i Pomern till största delen med egna medel. Öfverste i arméen och Generaladjutant 1802. R. S. O. 1804. Som Generaladjutant följde han Gustaf Adolf och Fredrika, då de natten mellan d. 1 och 2 Dec., seglande från Stralsund till Ystad, blefvo återkastade till tyska kusten och räddades i en fiskarebåt. När han, för att kunna hålla uppe den af konvulsioner skakade Drottningen (som var nära sin nedkomst) med sin ena och rädda den drunknande fiskaren med sin andra hand, kastade från sig batong och värja, förebrådde honom konungen att mot instruktionen ha lemnat dessa maktteckeu ifrån sig (Schinkels minnen 4: 182). C. uppgaf 1805 plan till ett åkande artilleri, hvarmed försök gjordes i Pommern, och några så organiserade fältbatterier följde arméen vid dess tåg till Lauenburgska landet. Vid början af detta års fälttåg kommenderade han svenska arméens avantgarde, förde detsamma öfver Elben och förenade det med Kejserliga ryska avantgardet. Blef sedan vid Konungens ankomst till arméen af en äldre Generaladjutant i detta kommando aflöst och erhöll ett särskilt befäl i Harburg. Sedan uppdrogs honom befälet öfver svenska arméens förtrupper. Kommenderade vid arméens återmarsch öfver Elben en reservkår vid Gadebusch. Vid franska arméens infall i början af 1807 i Pommern förde C. befälet i en häftig träffning vid Teschenhagen och Andershoff, då han med 6 kanoner ridande artilleri, några kompanier jägare och 2 sqvadroner hussarer i Teschenhagens deflié uppehöll fiendtliga arméen och derigenom betäckte svenska truppernes inryckande i fästningen, som annars möjligtvis hade till någon del kunnat blifva afskuret — enligt G. O. Lagerbring. Försvarade sedan Rügen, der han, fienden ovetande, bestyckade en af K. Carl XII anlagd skans på Prochnitz udde, med grofva kanoner och kastpjeser, med hvilka han genom en oförmodad och häftig kanonad fördref fienden från dess vid Neuhoff till sjöfartens stängande anlagde batterier, så att kommunikationen öfver Rudön till Sverige derigenom återstäldes. Härifrån kallades han att efter den skjutne Öfverste Norby emottaga befälet öfver artilleriet vid arméen d. 7 Mars. C—lls första affär d. 14 Mars efter Chefskapets mottagande blef ej lycklig och hans kung hade dervid ej funnit "särdeles prof", enligt G. Boijes berättelse till H. H. v. Essen (Essen p. 126). Lagerbring yttrar: Han kommenderade ett större utfall från fästningen på fiendens anlagda verk, dervid

han med en bataljon af Elfsborgs regemente stormade en redutt, men hvilket för vallens höjd och den frusna jordmånens hala beskaffenhet misslyckades, så att stormen med stor förlust å ömse sidor blef afslagen." Det var här C. kastade sin oviga och tunga kroppsmassa ut i löpgrafven, der han nedsjönk i gytjan nära en officer af Elfsborgs bataljon, med hvilken han var ovän, men som nu leende proponerade en förlikning, som ingicks. Det var härifrån Cardell midt under kulregnet blef uppdragen af en gammal korporal, som sedan af Generalfälttygmästaren C. belöntes med "en Tia B:co" (Sv. Pantheon V: p. 79). "Största delen af folket blef emellertid vid den franska redutten *af öfverilning* uppoffrad." C. måste retirera, men slog de förföljande fransmännen tillbaka. Vid fiendens fördrifvande ur Pommern d. 1 April förde han befälet öfver yttersta delen af arméens venstra flygel; dervid tillbakaträngdes fiendens högra flygel första dagen öfver Brandshagen, andra dagen öfver Greifswald och 3:dje dagen till Anklams damm, hvarifrån han dref fienden med bajonetten öfver Peene-strömmen in i staden. 4:de dagen kunde han efter ansträngning hela natten, med betydlig förlust å båda sidor, taga staden i besittning, dervid några hundra krigsfångar och betydliga magasiner vunnos, sedan fienden nödgats draga sig undan. Förföljde den sedermera, anfallande med bajonetten den mer än 10 gånger starkare fiendtliga afdelningen, som betäckte den der uppstälda ammunitionspark, hvilken eröfrades och bestod af 1 1/2 million gevärspatroner, mycken artilleriammunition samt ett stort antal ammunitionsvagnar och fältlavetter. Dagen derefter förföljde han fienden till Uckermünde och med kanonsluparnes biträde förjagade honom derifrån och från det befästade jernbruket Torgelow vid Uckerströmmen, afslog ett anfall derå och dref fienden till Passewalk. Följde s. å. stilleståndet. C. lyckades vid aftåget, då reträtten oförmodadt afskars af fransmännen, rädda, med arrieregardets uppoffrande, sin öfriga kår, embarkerande vid Uckermünde under fiendens kanonad till Stralsund. Då Stralsund sedan inneslöts af fransmännen, öfverförde C. allt hvad räddas kunde, deribland hela fältartilleriet, till Rügen.

Åren 1808 och 1809 tjenstgjorde han såsom Artilleri-Brigad-Chef vid den i Skåne sammandragna arméen. Blef 1809 naturaliserad svensk adelsman.

Under fälttåget i Tyskland 1813 hade han befäl öfver arméens reserv-artilleri. Blef Generalmajor s. å. Vid Gross-Beeren bidrog Sv. artilleriet under C. att hindra fienden att

kringå Preussiska armée-kårens högra flygel, genom en attack med 6 kanoner ridande artilleri emot 14 fiendtliga piecer, hvaraf en del demonterades och tillfälle bereddes åt det sedan anryckande Preuss. kavalleriet att eröfra dem allesamman, enligt hans egen af G. O. Lagerbring upprepade uppgift. I det för de allierade lysande slaget vid Dennewitz kämpade högra flygeln af Preuss. armée-kåren med yttersta tapperhet och förbittring emot Fransmännens tätt slutna karréer, hvilkas bajonettspäckade massor kavalleriet icke förmådde genombryta. C. blef beordrad till högra flygelns förstärkning. I det han i fyrsprång anryckte emot en af de blixtrande franska fyrkanterna, lät han kanonservicen upprycka i luckorna emellan piecerna så, att hans snabba batterier erbjödo fienden anblicken af en kavallerilinie. Fransmännen slöto sig allt tätare tillsamman och gjorde sig färdiga att med bajonetten emottaga anfallet. Men på 400 stegs afstånd gjorde Svenskarne halt. I ett ögonblick voro kanonerna afbröstade och svängda. En förfärlig kartescheld öppnades och tillintetgjorde hela den franska kolonnen. Då hans stratagem lyckats och han sjelf hann fram, för att se — fältet betäckt med lik och blod, hörde man honom uppgifva ett högt skratt. Åtminstone har så allmänt berättats och trotts (Sv. Pantheon V: 85). Cardell deltog i att förfölja de flyende. I slaget vid Leipzig d. 18 Oct. gick C. i ett vigtigt ögonblick med hela Sv. reserv-artilleriet genom ett vad öfver Parthaströmmen och understödde med detta artilleri vid byn Schönfeld venstra flygeln af General Blüchers armée i centren af hela allierade arméen; nedtystade dervid elden af franska gardets artilleri af nära 40 piecer, bidragande att drifva detsamma in i Leipzig, enligt hans egna modesta uttryck i meritförteckningen, utan tillägg upprepadt af G. O. L. I Sv. Pantheon yttras, att Cardell väl ej hade ordres att angripa, men att han red sjelf ner till strömmen, gick öfver, rangerade sin linie, och som de förträffliga Helvigska piecerna skjuta nästan som lodbössor, hade han innan kort demonterat fiendtliga artilleriet och nedtystat dess eld. Som kommenderande Chef befann han sig sjelf på högra flygeln af sin linie, för att bakom krutröken, som derifrån undanfördes af vinden, kunna se hvilken verkan hans anfall gjorde. En adjutant kom hastigt till honom och sade, att ett ryskt jägarregemente låg på marken just framför hans kanoner samt att den ryske befälhafvaren väl ej, så länge Svenskarne sköto med kulor, behöfde frukta för sitt folk, men önskade blifva underrättad, om ammunition ombyttes. Han såg nu ett franskt kavalleri

ordna sig till anfall mot svenska artilleriet, och låt det komma i rörelse till anfallet, men gaf då Ryssen tecken att draga sig undan, framtog kartescher i stället för kulor och emottog det i fullt språng framskyndande kavalleriet med en sådan kartescheld, att de som undkommo nederlaget måste kasta sig in i Leipzig. — Blef under 1813 års fälttåg R. af Ryska S. Annæ- och S. Wladimirs-O. samt af Preuss. O. Pour le Merit militaire. Följde derefter Svenska arméen under marschen till Holstein. Bivistade äfven fälttåget i Norge; efter freden Generaladjutant för artilleriet, tjenstgörande i Stockholm. C. S. O. d. 6 Juli 1814. Ridd. af S. O. St. K. i 2:dra kl. d. 16 Nov. s. å.

År 1815 uppdrogs honom att uppgöra plan till ny organisation af Sv. artilleriet, så till materiel som personal, hvilken plan, af konungen stadfästad, gällde från 1816 års början. S. å. den 23 Jan. blef C. General-Fälttygmästare och Chef för allt artilleri, Friherre s. å. den 11 Maj. Föreslog s. å. såsom ledamot i den komité, som skulle reglera metallstyckgjuteriet, inköp af Mariebergs egendom jemte gjuteriet för kronans räkning, samt anläggningen af det högre artilleriläroverk, som der uppstod, sedan hela förslaget vunnit Kongl. stadfästelse.

C. blef C. S. O. m. St. K., Generallöjtnants n. o. v. den 29 Febr. 1820. Arbetande hedersledamot i Kr. W. A. Död d. 17 Sept. 1821. Begrafven på Ladugårdslands församlings kyrkogård.

C. v. C. blef 1789 g. m. Carolina Fliess, Bankirsdotter från Berlin, då enka efter Kapt. C. v. Runkel. Hon blef frånskiljd och dog före sin f. d. man. Deras äktenskap var barnlöst.

G. W. af Tibell krossade hans sköldemärke och höll dervid ett oratoriskt tal, som trycktes s. å. Generalmajoren Frih. G. O. Lagerbrings åminnelsetal i Kr. W. A. är hufvudsakligen en afskrift af den tjenstförteckning Cardell lät 1820 införa i K. Wendes artilleriregementes anciennitetsrulla. Vi ha här gjort ett utdrag af samma tjenstförteckning.

Friherre C. v. C. var, heter det hos G. O. L., vetenskapsman såsom artillerist och bidrog ärofullt till detta vapens framträngande med tiden i vårt land. A. I. Arwidsson yttrar: C. var en af Sveriges mest utmärkte artilleribefälhafvare och skaparen af Svenska artilleriet i dess närvarande skick; en man af utmärkt mod och djerfhet, med mycken förslagenhet i brydsamma ögonblick. Han var, yttrar —ll— (G. H. Mel-

lin?) i Pantheon, den hårde krigaren som älskar äran framför allt annat i verlden, nemligen segrens blodiga ära, och för densamma uppoffrar alla andra förhållanden. Hans personlighet gör samma intryck, som det majestätiska vapen, han älskade och som passade för hans sinne. Men Cardells enskilda minne är ej lika ljust. Hans uppfattning af sedeläròrna var mer än vanligt den råe krigarens och han ansågs af folket som en slags dämon. Om "himlens skepelse" vid hans begrafning gingo länge berättelser, som liknade dem, hvilka förtäljdes om Filosofen B. Höijers. På grafvården vid norra ingången till Ladugårdslandskyrkan läses: "Här stoftet, i häfderna minnet af C. v. C. Djup var hans insigt i krigarens vetenskap. Med hjeltens mod utförde han dess värf."

(Källor: G. O. Lagerbrings åminnelsetal i Kr. W. A. H. 1821. — Sv. Konungar och deras Tidehvarf 2 B. — Svenskt Pantheon V h. — Götlins m. fl. anteckningar om 1813—14 års krig. — Wingårds minnen — m. fl.)

CARELIUS, OLOF.

Så länge "Hönsgummans visa" sjunges i alla landsorter, förtjenar Ol. Carelius att räknas bland våra kände folkvise-författare. Denna skaldart besvärar icke litteraturhistorien med många namn.

Vi tillägga här till det i B. Lex. XVIII p. 37 meddelade det ringa vi mäktat utleta om C.

I Fogdö socken och Carlby gård lefde Grefve Oxenstjernas på Fiholm landtbofogde Bengt, hvilkens son Peter kom till Strengnäs gymnasium 1668, till Upsala Akad. 1676 och blef slutligen komminister i Ösmo 1692. G. m. en fröken Hästesko. Deras son *Olaus Petri Carelius* lemnade Akademien och studierna i Upsala, för att blifva sin moders nådårspredikant, dertill vigd d. 13 Maj 1725, enligt Aurelii Herdaminne p. 220; men som, enligt p. 783, fadren dog först 1726, är uppgiften, att sonen ordinerades såsom modrens nådårsprest oriktig. Enkan synes fått dubbla nådår; ty på Palmsöndag 1729 befann sig häradets prost och ställets pastor Lars Weldt i Ösmo kyrka för att afgöra om åtskilliga vigtiga ärender. Prosten uppläste då Consistorii fullmakt för en Hr P. Froman att bli Kapellan i Ösmo i den afl. Sal. Hr Peer Carelii ställe, frågande om församlingen ej dermed vore nöjd. Framträdde så 2 af Grefvinn. Agneta Wredes bönder och förordade Hr Peers son Hr Olof Carelius. R. R. Baron Törnflycht, som var Patronus Ecclesiæ, hade tagit den först talande bonden

och med-deputerade af församlingen i hand på, att O. C. skulle bli deras Kapellan efter sin far.

Men H. E. kyrkans patron hade nu ändrat sin mening. Hela församlingen erinrade om H. E:ces löfte, förklarande att, om de finge Hr O. Carelius, skulle de för intet uppbygga och förbättra Kapellansgården och ville ensamme löna sin Kapellan; men vägrade allt deltagande i dens lönande, hvilken dem påtvingades. Men nu framsteg O. C., som befanns närvarande, och yttrade till församlingens ledamöter, att sedan H. Exc. sig utlåtit, att han härvid ville hafva en annan i nåd. åtanka, så underkastade han, som ej understått sig något hos H. E. begära, sig Guds skickelse och höga förmäns godtfinnande. Det var anspråkslöst att Hr Olof ej anmält sin önskan hos Patronus i en tid, då Pastorater och Kapellanier nästan efter reglen voro arfriken. De fattiga böndernas anbud att öka sina onera, om de finge Hr Olof, ger oss rätt att antaga det han egt utmärkande egenskaper, hvilka allmogen förstått att värdera. Han fick 1738 Huddinge, Brännkyrka, Nacka och Erstaviks församlingars pastorat, som tillträddes 1739. Han opponerade vid prestmötet 1745 och dog barnlös d. 12 Maj 1758. Slägten var dock talrik i Strengnäs stift, der 8 Carelier upptagas hos Aurelius. Domprosten i Strengnäs Tomas C. var Ol. C—ii farbror. O. Carelius hade 4 bröder, som voro prester i Strengnäs stift. Af dem stacks den äldste, Andreas, ihjäl af Ryssarne vid Willmanstrand, der han bivistade slaget såsom krigsprest vid Södermanlands regemente.

Vid skaldens död skref Gjörvell i sin Sv. Mercurius: "Hr Ol. Carelius, Kyrkoherde i Huddinge och Brennkyrka strax vid Stockholm, dog d. 12 Maj. Han var en studerad man och en af våra lustiga poëter, och var förf. till den bekanta *Hönsgummans visa*, som utkom vid kröningen 1751." Hammarsköld och Sondén sluta deraf med rätta, att O. C. således i den tiden var känd för flera dylika stycken.

Uppgiften i vårt sekel i Hist. Poet. Sv. P. VII p. 151 (ej af Humble, utan) af E. M. Fant, att Lars Hallman, Komminister i Blacksta i Södermanland, varit nämnde visas författare, kan ej anses uppväga Gjörvells auktoritet i den stund, han annonserar en närboende känd mans död. Hammarskölds och Sondéns förslagsmening att L. H. kan efter C—ii död gjort det första tillägg, som beskrifver de små prinsarne, är ej oantaglig.

I Geijers och Afzelii folkvisor kallas Hönsgummans visa vår mest allmänna och älskade svenska folksång. Genom tryckfel säges författaren, Kyrkoherden i Huddinge och Br. heta O. Cardius och den äldsta upplagan säges vara tryckt hos Salvius 1552 (i st. f. 1752), in 4:to med öfverskrift: *Hönsg. W. som hon sjöng för sig sjelf i Hönshuse, på Herregålen, när sista kalase vår.* (Intetdera tryckfelet är rättadt). Tillägget, som trycktes först 1774, är aftryckt jemte C—ll visa i Sv. Folkvisorne III D.

Skrifter: Se ofvan.

(Källor: De la Gard. Arch. XVI: 155 f. — Geijers och Afz. folkvis. III. — Hammarsk. Sv. Witterh. — Sv. Merc. 1758. I.

CARL AUGUST.

"Förgäfves än en gång steg Balder opp på jorden,
Carl August var hans nya namn,
Ett präktigt stjernfall likt han glänste öfver Norden,
Och återvände i sin faders famn.
Men är hans Ande ej i Norden fullt förkolnad,
Kom, låt oss svärja tro inför hans vålnad"

sjöng i vår ungdom Tegnér och hela nationen fann det taget ur sitt eget hjerta. Nu nämnes det namnet sällan i tryck. Traditionen har egentligen bevarat hans minne. Våra *historiska läroböcker* anföra en och annan rad till hans beröm, der han nämnes. I *historien* har han inskrifvit föga mer än sitt namn. Men för *Biografen* har han lemnat ämne, som under en skicklig hand kunde blifva tacksamt. Vi vilja egna åt en dylik eftergångare några bidrag, som blott göra anspråk på sanningsvärdet.

Carl August, Sveriges Kronprins, valdes dertill såsom *Christian August*, son af Fredrik Christian, Hert. af Holstein-Augustenburg och Charlotta Amalia Wilhelmina, prinsessa af Holstein-Plön, hvilken dog 2 år efter denne sin yngste sons födelse. Hans äldre bror Fredrik Christian blef g. m. Lovisa Augusta, dotter af K. Christian VII i Danmark, och i det äktenskapet fader till K. Christian VIII:s Drottning Carolina samt Hertigarne Christian och Fredrik.

Christian August föddes d. 9 Juli 1768. Han uppfostrades tarfligt och undervisades på samma sätt som brodren, hvilken Exc. Wrede kallade Ludi-Magister. Krigsyrket, hvilket anses vara Furstars arfskall, drog honom dock in på då öppnade stridsbanor. För Sverige blef han först känd, såsom använd i Norge. Såsom utnämnd Generalmajor d. 10 Juni 1803 inom Norska arméen, blef han tillika Kom-

menderande General öfver trupperna sunnanfjälls, Inspektör öfver Infanteriet och lätta trupperna i samma distrikt, Chef för sunnanfjällska reg:tet samt Kommendant öfver Fredrikstens fästning med 3000 Rdr årlig lön, utom så kallade Generalstillägg och emolumenter. Han vann på dessa platser ett allmänt beröm, hvaraf genljudet trängde öfver svenska gränsen. Hans loftalare Georg Adlersparre, som fann hans kunskaper och nit i det militära yrket upphöjdt "öfver allt *tänkbart* beröm," anmärker att 1804 förskaffade han Garnisonen ett exerceringshus, som tillika inom sig inrymde en undervisningsanstalt för underofficerare samt en högre klass för undervisningen, och detta allt på egen bekostnad. För officerarne i garnisonen föranstaltade han föreläsningar i militärvetenskapliga ämnen. För militärers och borgares barn af begge könen inrättade han 1805 ett institut, hvartill han af egna medel köpte en egendom, hvilken han sedan skänkte till inrättningen, utverkande af Konungen 800 Rdr årligt anslag. Han förbättrade fånginrättningarne och förskaffade fångarne gagneliga sysselsättningar. Hans välgerningar voro otaliga, men de föröfvades i största tysthet. Han måste ofta bedja nödlidande komma åter nästa månad, emedan han redan tömt den innevarande månadens tillgångar. Hans enskilda lif vann de enkla norrmännens högsta bifall. Prinsen uppsteg kl. 6 f. m., åt till middag 3 rätter, hvarefter intet förtärdes förrän han kl. 10 e. m. lade sig. Hans betjening utgjordes af en kammartjenare, en jägare, två ridknektar och en kock. Tre hästar stodo på hans stall. Jagten var hans enda nöje; men umbäranden och ansträngningarne derunder nalkades en för helsan vådlig öfverdrift. — Han blef Generallöjtnant d. 15 Maj 1808, General den 30 Juni s. å., "såsom belöning för de bedrifter och den framgång under kriget, som utmärkt Norges försvar." Då Generallöjtnant Hesselberg d. 30 Jan. 1809 tog afsked, blef C. A. Chef för Norska arméens 1:sta division, innefattande äfven Bergens stift (förut blott Aggerhus och Christiansands). År 1809 d. 25 Juli utnämndes Prinsen till Fältmarskalk och Ståthållare i Norge. Då C. A. stod väpnad mot Sverige, blef visserligen Carl Pontus Gahn (af Colqhoun) fången, då han, från Sverige inryckt såsom befälhafvare för en särskild afdelning och levererat en blodig träffning; men större var Christian Augusts seger då han fångade Georg Adlersparres hjerta. Han bedömmer sin prins snarare lik en yngling, som full af entusiasm besjunger en heros i guldåldren, än som en lugn uppskattare af en blifvande regents egenskaper.

Vår nyare litteratur har knappt något motstycke i verkligen menad loftalsstil.

Det är allmänt kändt, att Vestra arméen ej blott visste hvad den ville stöta undan, utan ock hvad den ville sätta i stället. Adlersparre hade Carl Augusts löfte att mottaga anbud om tronföljden, innan "proklamationen" utfärdades och fullt säkert är, att innersta meningen var en Union. Som norrmännen "förgudade" Carl August, kunde denna beräkning ej anses såsom ett luftslott med hänsende till Sveriges och Norges förening, likasom det ej heller nekas, att C. A. såsom Konung i Sverige och Norge varit en hoppfull arfvinge till Danmark, om Oldenburgska ätten der utdött; ehuru det hör till omöjligheterna att bestämma "hvad som möjligen kunnat ske." Den 24 Mars 1809 gratulerade Prinsen den svenske revolutionären af allt hjerta "de l'occasion brillante, qui Vous avez usée avec cette energie et cette noblesse de caractère, dont Vous avez une réputation si distingué.". Så skref den ene fiendtliga anföraren till den andra, som störtat en den förres frände från hans tron.

G. Adlersparre ingjöt emellertid sin entusiasm för Chr. A. så mäktigt i riksdagen 1809, att han visst ej behöfde stödja sitt tronföljareförslag på de krigare, hvilka han dock tillsvidare behöll omkring sig i Westmanska huset vid Adolf Fredriks kyrkport. De som då hyste andra önskningar och alldeles icke trodde på norrmännens otro mot Danmark hafva försäkrat den som här vittnar, att tronföljarevalet var en följd af hemgiftsberäkningen i första och Adlersparreska entusiasmen för Chr. A—s person i andra rummet. Skjöldebrand uppträdde visst på Riddarhuset med ett tal, manande till besinning af ögonblickets vigt, läggande samtiden på hjertat det stora ansvaret inför samtid och efterverld om de ej väl betänkte hvad de gjorde, men han uttalade ej sin kandidats namn — den Napoleons styfson, med hvilkens val han beräknade att Napoleon skulle taga upp sin mer än en gång uttalade politik, stödd på grundsatsen: *Europas intresse kräfver Rysslands försvagande genom Sveriges förstärkande.* Nu såväl som följande året hoppades Skj. att Prins Eugen skulle en dag justera det fredsfördrag, Skj. nödgats underskrifva i Fredrikshamn. Men under den Adlersparreska passadvinden från Vester ansåg han sig ej kunna för sin idé gå längre än ett halft steg. Och De la Gardie, som ock ville Finlands återvinning, drömde ännu, att "den ädelmodige Alexander" — Napoleons testimonium — skulle återgifva

Finland åt sin makas systerson, om denne bibehölls vid sin tronföljd. Ett löfte till Drottning Fredrika band hans tunga, men andra kunde tala och han kunde följa strömmen. Äfven De la Gardie fann dock Adlersparre så stark med sitt Norge i perspektiv, att "Gustavianens" insättande i Hemliga Utskottet intet kunde förmå.

Adlersparre gaf oss Carl August — utan Norge, det är sannt; men Carl Johan stälde hela sin politik, sitt snille, sitt svärd i den skandinaviska Unionens tjenst och lät Östersjön bli löpgrafven mellan ett hafkringflutet Skandinavien och det gamla Muskovien. Ty han ville, då han blifvit rätt hemmastadd med sin ställning, att det nya tronföljarevalet skulle *hålla* hvad det näst föregående lofvat. Han stod mellan Vestra och Östra arméens opinioner i en tid, då de obeväpnades opinioner ej ens kunde vara rätt kända; — pennan hade ännu ej blifvit ett vapen, pressen ännu ej ett fästningsverk. Först tyckte han sig finna den östra arméens mening starkast, och han tålte allt af Napoleon, för att i förening med honom kunna gå Svenska hämndens och äreupprättelsens ärende, mot lön af Finland, döf för handelsverldens högljudda klagan. Men när han funnit vestra arméens opinion, om ej starkare, dock sannare, dock möjligare att verkställa, då behjertades vår handels undergång, om England anfölle våra kuster, då beslöts att gifva oss med dynastien Ponte-Corvo hvad vi hoppats, men ej fått med dynastien Holstein-Augustenburg. Och han höll ord. Carl Augusts enskilda dygder äro således det träd, som bär oss Unionen såsom frukt, under skygd af Carl Johans hjelte- och statsmannadygder. En skönare utgångspunkt kan en stor historisk händelse ej önska sig. Der trädet är godt, bör ju frukten bli god!

Carl August har således ej lefvat förgäfves för sitt älskade Norge och sitt omhuldade Sverige. Får han ej ett namn i vår historia för hvad han *gjort*, så bör han dock ihågkommas för hvad han *velat* och för hvad han föranledt.

Den 6 Maj 1809 skref Prins Chr. A. till G. Adlersparre, "den mand, der reddede sit Fæderneland, værd enhver retskaffen Nordboes Erkiendlighed." Han gjorde nu en faktisk vapenhvila, som snart blef vederbörligen erkänd. A. hade sändt prinsen sitt projekt till en "Grundlov for Svenske Nationen" — utan tvifvel det förslag, för hvars stöd åt "en stark kungamakt" A. ej inkom i konstitutionsutskottet. (Efter den dagen fick han starkare lust för Mariestads län än för sin Statsrådsstol.) Prinsen skrifver allt godt om den svenska nationen och 1809 års män, "öfver hvilkas talanger

och karakter nationen hade skäl att vara stolt." Nationen skulle nu, det var prinsens öfvertygelse, utan hänseende till individuella intressen "sikkre *Nationens frihed og Rettigheder*, at den med hensyn till Europas stilling *vill handle og vælge som selvstændigt folk* og at den træffer saadant Valg, hvormed *Nordens fremtide lykke sikkres.*" Han var viss, att man i Sverige insåg *ögonblickets vigt för Nordens framtid.* Den 18 Juli valdes Chr. August till svensk tronföljare; men prinsen svarade, att utan danska kungens tillåtelse kunde han ej antaga något "andragande," huru hederligt som helst. Den 23 Juli 1809 skref K. Carl till G. Adlersparre, huru den af A. önskade förändringen med käppen (i Silfversparres hand) ej kunde vidtagas, då succesionsfrågan ej ännu nått ett önskligt slut genom C. A—s sjelfvilliga acception och ankomst till Stockholm. Först den 15 Aug. s. å. kunde K. Carl skrifva att han mottagit prinsens af Augustenburg bref, hvilket målade hans karakter och tänkesätt, rättfärdigande allt hvad Adlersparre sagt till Kungen om prinsens ädla hjerta. K. Carl tyckte sig nu med trygghet kunna dö, då han var viss att lemna ett älskadt fädernesland i så goda händer. Just den dagen (d. 15 Aug.) hade Kungen nedstigit i Heml. Utskottet, för att meddela acceptationen. Han blef tillfredsstäld af många glada ansigten, då åter ganska få, hvilkas näsor något blifvit förlängda, roat Kungen i lika mån. Nu önskade kungen prinsens snara ankomst, så att han i ständernas närvaro kunde aflägga hyllnings- och trohetseden. Dermed afbröts hans gemenskap med Danmark (nu skulle fred med detsamma slutas och Jönköping föreslogs till underhandlingsort); hvad som skedde i Norge efter hans afresa kunde då ej sättas på hans räkning. Norrmännen, som kunde få en sträf efterträdare, hade ett nytt skäl att taga — det parti, som önskas. Säd till Norges understödjande, der skörden varit svag, var redan i beredskap. Detta kunde äfven gifvas norrmännen tillkänna och att Sverige var färdigt att på allt sätt understödja deras behof. A. skulle säga prinsen de intryck af admiration, dess hederliga svar uppväckt hos K. Carl, som blott längtade att såsom fader trycka en son i sin famn. Önskades att han ville förbyta namnet Christian i Carl, då det förra var i Sverige förhatligt. Dock kunde Adlersparre det föreslå eller ej, allt som han fann tjenligast.

Detta allt ådagalägger, att tronföljarevalet var sammanbundet med en *revolutionsplan* i Norge. Men redan den 28 Aug. visste K. Carl, att prins Fredrik af Hessen seglat från

Jutland till Norge, hvaraf Sveriges Kung fruktade en obehaglig inflytelse. S. d. blef Prinsen af Augustenburg på Rikssalen högtidligt förklarad för tronföljare. Den 31 Aug. var ett Grefve Wedels bref att återsända. Då skickades en penningsumma med yttrande: "Det är för godt köp, om de bidraga till vårt ändamåls lyckliga fullbordan." Den 8 Okt. skref K. Carl: "Är det norrmännens vilja, böra de tala ur skägget och stoppa munnen på de Saduceer." Sednare i månaden sökte K. Carl att genom A. afböja den svenske tronföljarens tilltänkta afskedsvisit i Köpenhamn, hvarest man var missnöjd med hans val, dervid yttrande: "Jag besvär er derför att afvända denna resa, hvarigenom ni frälsar honom från en säker förestående olycka, hvilken jag fruktar så mycket mer om resan går i fullbordan, som det är en märklig omständighet, att en viss man sagt, att någon har spått, att Prinsen ej skall lefva länge." Den 10 Nov. kunde K. Carl tacka A. som afvändt resan. Då freden mellan Danmark och Norge blifvit afslutad, kunde Sveriges tronföljare först sätta sin fot på Sveriges jord. Men ännu d. 5 Dec. hade prinsen ej offentlig underrättelse om freden. Han skref då till A. om den sorg, underrättelsen om K. Carls inträffade helsoafbrott honom vållat; han tvekade nu om han borde inträda i en ställning, som kunde ådraga Sverige ett nytt krig, hvilket kunde vålla två rikens ruin. Det var ovissheten om franska kabinettets vilja, som vållade denna tvekan. Emellertid hade Prinsen i anledning af svenska kungens insjuknande tillskrifvit sin kung och skyndat på den önskade upplösningen. Den 22 Dec. hade fredstraktaten kommit Prinsen tillhanda öfver Köpenhamn. Den 1 Jan. 1810 lofvade Prinsen att d. 7 vara i Svinesund. Nu undertecknade han sitt bref: *Carl August.*

Nu anlände till Sverige en furste "med den högsta moraliska fullkomlighet, som kan anses vara förenlig med menniskonaturen, en man i sin högsta fullkomlighet, med ett ljust uppodladt förstånd, en öfvad, skarp, säker blick, som upptäcker det sanna, rätta, för samhällets välfärd och förkofran vigtiga, en kraftfull fast karakter." — — I denna stil fortgår A—s skizzering på flera sidor. Och Prinsen hänförde ej blott honom. K. Carl blef alldeles förtjust och skäligen högre, än han sedan kunde hänföras af sin andra son Carl Johan, ehuru deri visst ej var någon brist. Man betänke huru mycket starkare de konventionella sympatierna voro mellan Carl och Carl August, om man också lemnar blodsbandets betydelse alldeles å sido. Carl kunde sitta hela

aftnar såsom Molnskockaren Zeus i tobaksrök med sin förstvalde son, då den sednare adopterade knappt tålde att några minuter andas nicotinångorne. Och den gamle Storamiralen kunde i dessa molnbäddar ha sällskap vid toddyglaset, hvilket deremot Carl Johan som Fransman icke kunde räkna till sina kära vanor. Och Carl August's konversation flög ej högre än K. Carl kunde följa. Likväl förstod Carl att Carl Johan var en vida högre begåfvad genius och detta fästade honom med beundransbandet sannolikt djupare, än Carl August kunnat inom vänskapsförbundet eröfra honom. 1809 års män, om de än ej talade Adlersparres apoteos-dialekt, värderade C. A. högt; men många af de främste kunde ej hänföras; frestades t. o. m. af tvifvel på energien i handling. Gustavianerna stötte sig först på hans "okonungsliga manérer." När han på Hörby stoppade en pipa och räckte en bonde, som kommit på uppvaktning, bjudande de öfrige deputerade att förse sig sjelfve, så undrade Skånes noblesse, hvilka nådebevisningar, som skulle återstå för dem. Men på enskilda af aristokratien verkade hans sätt att vara godt. J. De la Gardie skref den 23 Jan. 1810 till sin bror Axel: "Prinsen, som den 20 Jan. . . . är till vexten liten, ser manlig och ganska determinerad ut. Dess uppsyn är allvarsam, men i dess tal är ett verkligt behag och utmärker en man, som tänker hvad han säger. Hans svar på Landtmarskalkens tal vid Drottningsholm var ganska braf och sagdt med värma och känsla." När J. De la Gardie, Heml. Utskottets Ordf., på Kronprinsens begäran att få den berättelse Hofkansleren inlemnat till Heml. Utskottet, gått upp till Kronprinsen med protokollerna (deri De la Gardies yttrande *mot* hans väljande kunde läsas), ernade han blifva der blott ett ögonblick, men qvarhölls öfver en timma. J. De la Gardie skref nu till brodren: "Jag anser prinsen såsom en ferm och ärlig man."

C. A. började infinna sig i regeringen. Då fideikommisstiftelser för framtiden genom en lag skulle förebyggas, satt H. K. H. tyst på sin stol nära kungen, men förenade sig med de herrarne, "som förordade förbudet." Se B. Lex. XVII: 381.

Då våren kom, skulle Skåne och lägren besökas. D. 28 Maj 1810 åt C. A. frukost i n. v. Tullkammarehuset vid Helsingborgs kyrktorg, skiljdes vid hamnen från sin bror Hertig Fredrik Christian, hörde derefter D:r El. Follin vid Ramlösa predika om Bönen och dog på e. m. af blodslag på Qvidinge hed. A. C. von Platen skref s. d. ifrån Helsingborg,

sedan han i ett bref berättat Prinsens död: "När reg:tet utryckte från Bonarp, uppsteg en så häftig orkan, att man trodde att alla hus skulle omkullfalla och folket kunde knappt hålla sig på hästarne. När Prinsen kom, blef himlen öfverhöljd med svarta moln, ett starkt hagel föll och under detta satte han sig till häst, hvilket allt kontinuerade till dess olyckan var förbi eller skedde. Sedan blef vackert väder."

Rörande dödsorsaken införa vi här en af K. Lifmedicus Dr. P. O. Liljevalch meddelad handling, som aldrig blef tryckt, okänd af både Adlersparre och Schinkel, hvarigenom mycket, som i denna fråga ordats, klarligen vederlägges:

Professorerna Engelhardts, Flormans och Liljevalchs underdåniga utredning af orsakerna till H. K. H. Kronprinsen Carl Augusts dödsfall, på Nådigaste Befallning aflemnad d. 18 Okt. 1810.

(Försök att, utan tillhjelp af kemien, öfvertyga Kongl. Collegium medicum, att högtsalig Hans Kongl. Höghet Kronprinsens Carl Augusts d. 28 Maj 1810 timade högst beklagliga död ej kan vara en följd af förgiftning.)

Uti undertecknad *Engelhardts* till Högloflige Justitiæ-Kanslers-Embetet afgifna ödmjukaste förklaring af den 23 Juni innevarande år är ett försök vågadt att förklara orsakerna till H. K. H. Kronprinsens död, *utan tillhjelp af kemiska reaktionsprof.* Ehuru Kongl. Collegium Medicum, efter erhållen del af denna förklaring, uti dess den 16 sistledne Juli afgifne allmänna utlåtande rörande orsakerna till H. K. H:s död, antagit och följt mina (Engelhardts) yttrade tankar, har likväl samma K. Collegium anfört saker, som vi anse innefatta *uppenbara misstag,* så mycket mer anmärkningsvärda, som *de kunna underhålla de ryslígaste och nationen mest vanhedrande misstankar.*

Kongl. Collegium säger: "*Det är visserligen beklagligt, men det är ej Collegii fel, att medicinska vetenskapen ej kunnat afgifva så säkra grunder för ett sådant bedömmande, att man skulle kunna hoppas undanrödja alla tvifvelsmål och utplåna alla misstankar, väckte af den rättmätigaste sorg öfver den oersättliga förlust. man känner sig hafva lidit.*"

Vidare "*Att gift kan åstadkomma dylika förstörelser i underlifvet är ostridigt*" och slutligen: "*Att absoluta omöjligheten af en föregående förgiftning icke kan bevisas.*"

Vi tro deremot:

1:o *att absoluta omöjligheten af en föregående förgiftning i detta fallet kan bevisas, om ej med matematisk visshet, åtminstone säkrare, enligt medicinska vetenskapens grunder, än genom kemiska rön;*

2:o *att gift icke kan åstadkomma sådane förstörelser i underlifvet, som de der funnos hos Högtsalig H. K. H., utan i samband med helt andra omständigheter än här inträffade, och*

3:o *att det ej är medicinska vetenskapens, men väl Kongl. Collegii Medici fel, att ifrågavarande misstankar och deras*

rysliga följder ej blifvit förekomne och allmänheten i tid öfvertygad om ett misstag, som äfven den mest smärtande sorg ej bort kunna väcka och aldrig ***rättfärdiga.***

Ehuru relatift begreppet om gift är (så att de säkraste botemedel kunna verka såsom gifter och dessa åter blifva välgörande läkemedel), torde likväl Kongl. Collegium medicum dermed förstå detsamma, som man i allmänhet gör, och vi således ej behöfva att gifva någon definition derpå. Äfven tro vi oss kunna förbigå det naturhistoriska af gifterna och deras indelning såsom förekommande hos alla auktorer i naturalhistorien och Toxikologien. Ingen lärer förmoda, att högtsalig H. K. Höghets död varit föranledd af någon ***gasart***, genom något ***bett*** eller ***styng af ett giftigt djur*** eller medelst spanska flugor, det kan således rimligen endast vara fråga om de ***mineraliska*** och ***vegetabiliska*** gifterna.

En äfvenså säker som olycklig erfarenhet har uppdagat de mineraliska gifternas verkningar. Dessa, till den mängd nedsväljda, att de blifva snart dödande, förorsaka de våldsammaste symtomer: krafternas hastiga aftagande, en brännande hetta i svalget, olidlig verk och slitningar i underlifvet, starka kräkningar, ofta diarrhé, som ej sällan är grönaktig, inflammation af mage och tarmar (allt efter som giftet hunnit ned i tarmkanalen) med en liten och klen, men hård och hastig puls. Vid obduktionen finnas de af giftet vidrörda delar anfrätta, gangrænerade och till sin organisation förstörde.

Dessa verkningar af ett skarpt mineraliskt gift följa ***snart på dess njutande*** och, om vi än vilja medgifva, hvad en och annan anfört, (men vi tro vara högst sällsynt) att t. ex. arsenik kan, tillfölje antingen af en mycket stor dosis eller någon särdeles prædisposition hos personer, döda genom dess ***omedelbara verkan på nervsystemet, utan att de omnämnda symptomer och phænomener visa sig***, så våga vi likväl påstå att ***sådant aldrig händer flere timmar efter giftets nedsväljande***, utan måste ske ännu hastigare än vanligen.

Om vi nu använda dessa ***säkra erfarenhetssatser*** på tillståndet hos högtsalig H. K. H., så skola vi lätt finna, att dess beklagliga död ***ej kunde vara följd*** af något nyligen bibringadt mineraliskt gift. Från den stund H. K. H. hade intagit frukosten i Helsingborg, till dess ankomst till Qvidinge hed, måste åtminstone 3 à 4 timmar hafva förflutit, ***men under denna tid yttrade H. K. H. ej något illamående.*** Höglofliga K. Svea Hofrätts protokoller upplysa, att såväl vid afresan från Helsingborg, som vid ankomsten till Qvidinge hade Herr Öfverstelöjtnant ***Holst*** funnit H. K. H. ***till utseendet frisk och munter*** samt att herr Major ***Forsell,*** en knapp halftimma före ankomsten till Qvidinge hed, gick fram till Prinsens vagn för att se dess ansigtsfärg, som var ***frisk*** och frågade äfven huru han mådde, då svaret blef: ***ganska bra!*** Herr Landshöfdingen och Riddaren Grefve ***Rosen,*** som under ombyte af hästar en längre stund samtalade med H. K. H. vid Åstorps gästgifvaregård, 3/4 mil från Qvidinge, samt de Herrar Officerare, som på Qvidinge hed emottogo H. K. H., kunna säkert vidare bestyrka det redan tillräckligt upplysta. Vi påstå: ***att det med intet enda trovärdigt exempel kan visas, att ett mineraliskt gift 3 à 4 timmar efter dess njutande dödat*** genom ***Apoplexi*** (slag), ***utan andra föregående symptomer***. Härtill kommer, hvad man ock borde vänta, då ingen af nämnde känningar föregått, att vid obduktionen af H. K. H:s lik ***mage och tarmar befunnos uti naturligt tillstånd, utan ringaste tecken till inflammation, gangræn eller annan förstöring.***

Lika säkert är ock att ej något nyligen njutet vegetabiliskt gift vållat H. K. H:s död.

I samma mån som dessa gifter äro *skarpa* och *frätande* likna de i verkningarne de *mineraliska* och det *redan anförda gäller då äfven om dem.*

Annorlunda förhåller det sig med de *döfvande* eller så kallade *narkotiska* växtgifterna. Verkningarne af desse, då de tagas i *tillräcklig dosis att blifva dödande*, äro: retlighetens och känslans hastiga aftagande, själskrafternas förvirring och minskning, såsom förlust af minnet, en villad imagination och vanvett af åtskilliga slag och grader, darrningar, subsultus tendinum särdeles af händernas muskler, lamheter och slutligen, men ej utan att flera eller färre af nämnde symptomer föregått, en djup onaturlig sömn (sopor), ur hvilken den sjuke vanligen ej uppvaknar, eller ock ett dödande slag (*apoplexie*).

Att, med undantag af det sista, intet af allt detta inträffade hos H. K. H. är allmänt bekant och behöfver således ej bevisas. *Men det kan icke med något enda exempel styrkas, att ett vegetabiliskt gift dödar apoplectico modo, utan andra föregångna sjukdomstillfälligheter.* Herr Professor Lodins hypothes är uppkommen af så *lösliga* och *irriga* begrepp, att den icke en gång förtjente det slags vederläggning, hvarmed Kongl. Collegium medicum densamma bevärdigat.

Ett vegetabiliskt gift finnes emellertid, som, så i anseende till lättheten att anskaffa och bibringa det, som säkerheten af dess dödande kraft, af mindre erfarna här möjligen skulle kunna misstänkas såsom användt, och detta är *Aqua Laurocerasi;* ett vid många tillfällen förträffligt läkemedel, men ock ett af våra starkaste och hastigast dödande gifter. Detta gift *i den dosis taget att det förorsakar döden*, gör det antingen i ögonblicket eller efter några minuter, högst 1/2 timmas föregångna häftiga konvulsioner, men dessa följa då alltid *genast på giftets nedsväljande. Madden, Fontana*, Penchienati, Willman m. fl. hafva bestyrkt detta. Man behöfver således blott erinra om H. K. H:s tillstånd ifrån frukosten i Helsingborg till ankomsten på Qvidinge hed, för att visa, *att detta gift ej varit orsaken till hans död.*

Men har då ej något af de till *deras sammansättning* okända och *långsamt verkande gifterna* beröfvat oss denna ädle och så billigt saknade furste? Vi svara härpå bestämdt: *Nej!*

Utan att bekymra oss om huruvida dessa gifter (*Aqua Toffana, Poudre de successions* m. fl.) äro mineraliska eller vegetabiliska, en fråga, hvarom meningarne äro delade, behöfva vi endast anmärka, att enligt alla goda och trovärdiga auktorers intygande *aldrig någon dött af ett långsamt verkande gift, utan att hafva varit aftynad och mer eller mindre utmärglad* (Tabes a veneno, Tabes venenata: Sauvages & Cullen), men högstsalig H. K. H. var så långt ifrån ett sådant tillstånd, att dess kropp, enligt obduktions protokollet (hvars *sannfärdighet* man ännu *behagat* låta vara obestridd) var mera fyllig än mager, och de fleste innanmäten ovanligt belagda med fett, hvilket är *alldeles oförenligt med ett långsamt verkande gift.*

Det är ock *blott i förening med ett tillstånd af utmärgling* (Tabes), som gift kan åstadkomma sådane förstörelser i underlifvet, som de der funnos hos högstsalig H. K. H.; men *aldrig annars: en väsentlig omständighet*, jemte många andra, som Kongl. Collegium Medicum låtit undgå sin uppmärksamhet.

Skulle nu, såsom vi med full tillförsigt våga hoppas, det ofvananförda befinnas ega sin *vetenskapliga riktighet*, så blir vid *tredje*

punkten lätt att afgöra, *om det är medicinska vetenskapens eller Collegii Medici fel, att förenämnda misstankar och deras rysliga följder ej blifvit förekomna och allmänheten i tid öfvertygad om sitt misstag.*

— — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — —

Lund den 18 Oktober 1810.

J. H. Engelhardt. *A. H. Florman.* *C. F. Liljelvalch.*

(Källor: i texten uppgifna: Det sist anförda dokumentet är aftryckt efter samma afskrift af Lifmed. Weigels hand som ligger till grund för det 1855 ur Svenska Tidn. särskildt aftryckta "Försök, att utan tillhjelp af Kemien" etc. — — — med motto: "Mörker och ovisshet ligger öfver Kronprinsen C. A—s bortgång; men allt outredt på jorden skall slutligen redas, låtom oss bygga på den tanken." Adlersparre.)

CARL PHILIPP.

Der blott *konungarne* af de kungliga slägterne uteslutas bland detta arbetes föremål (namnkunnige svenskar), kan Hertig Carl Philipp, K. Gustaf II Adolfs "värdige" broder, utvald Storfurste i Ryssland, ej utan orättvisa förbigås. Han är en stjerna af en högre storlek, men ställd för nära en sol för att rätt falla oss i ögonen.

Vi ställa främst hans karakteristik af den ofta berömde författaren från 1740-talet i Dalinska samlingarne: "Hertig Carl Philipp till Södermanland var en unger beläst och berest herre af stora egenskaper, hurtig, modig, driftig, betänksam, djuptänkande, arbetsam, allvarsam och fåordig, fast i beslut. Då han ännu ett barn fick veta att oroliga uppträden fortforo i en landsort, förtröt det honom så, att han slog knytnäfven i bordet, sägande till de kringstående: "hvad gör nu lagens svärd, ni pratat om?" Men han var också varkundsam; ty då Rigas skarpa storm skulle gå an, bad han sin herr Broder att dermed än engång fördröja, till dess att ännu en anmaning till uppgift gjorts invånarne. Han var som brodren af en oskrymtad gudsfruktan och stolt så till själ som utseende, ärlighet och uppriktighet, liksom — — Gustaf Adolf af en högst deciderad och ståndaktig karakter i det godt var, med manlighet och värdighet i väsendet."

Carl Philipp, andre sonen af K. Carl IX och Christina af Holstein-Gottorp, K. Fredrik d. I:s i Danmark sondotter, föddes i Revel d. 22 April 1601. Fadren var då vid Erla, ett slott tillhörande Detlof Tiesenhusen, sysselsatt med att skaffa de på Kockenhusen af Polackar belägrade svenskarne lifsmedel, närmast biträdd af Carl Gyllenhjelm. Mot slutet

af året seglade Carl med gemål och barn till Åbo och måste, för att komma till Stockholm, resa öfver Öster- och Westerbotten, i en årstid, då ingen Konung eller Furste, så vidt Werving visste, färdats denna väg. Säkerligen mötte ej få besvärligheter i dessa dagar för en dylik resa med små barn. "Men, skrifver P. Jonæ A., när resan fulländades till Stockholm, var samma furstliga barn så sundt, däjeligt, karskt och ljufligt, såsom Moses när han upptogs af strömmen." Härdad må Prinsen tidigt visat sig, när han den 21 Febr. 1607 vid kröningen i Upsala, 6 år gammal, kunde rida jemte sin äldre broder i processionen från Nåntuna by till slottet. Efter kröningen kunde C. P. gå fram, vid en härolds tillrop, för att emottaga Södermanlands fana, såsom utnämnd Hertig till fadrens förra hertigdöme, Södermanland, Nerike och Wermland. Amiral Göran Gyllenstjerna halp honom att hålla fanan "efter han ännu var mycket ung till åren." Konungen "bebrefvade" honom först i slutet af 1609, (andra uppgifva d. 12 Juli 1610) de 3 landskaperna med alla deras slott och fästningar, hus, gårdar, städer, härader och socknar, hvilka öfverlemnades ej blott honom, utan alla hans manliga äkta lifsarfvingar såsom regerande Hertigar. Man kan knappt begripa hvart förståndet vid det bebrefvandet tagit vägen hos Carl IX, hvilken sett och varit pars maxima i all oredan, som uppstod af hans faders oklokhet att ställa regerande hertigar såsom länsherrar under sin kung. — När K. Carl red ut till sin Eriksgata d. 7 Febr. 1609, se vi den 8-årige Hertigen till häst i 9:de ledet draga från Stockholm till Södertelje första dagsresan, vändande sig deråt, för att "rätsyles" (d. ä. med solen framför sig) kring om land sitt rida. "Grud och gisslan" förglömdes icke. Hertigen nämnes såsom i tåget inridande på Wadstena slott den 15 Mars, men var den 19 Apr. i Göteborg. Öfver Skara och Örebro kom tåget åter till Stockholm i Maj. Upland och Westmanland hade året förut besökts, Dylika ridter i barnåren måste bilda Hertigen till en god ryttare. Men fadren höll honom ock till boken. Då han ej flitigt ville akta sina studier skref K. Carl d. 7 Okt. 1611 det förmaningsbref, hvaraf ett utdrag läses i Geijers Sv. Folkets Hist. III: p. 16.

Det är af historien allmänt bekant, huru Jakob De la Gardie år 1611, sedan den förra kandidaten för Ryska tronen, genom Carl IX:s död, blifvit Sveriges kung, genomdref Carl Philipps val till Rysslands Czar. Verldshistorien vet att huset Romanow, som ännu behåller platsen, blott i följd

af Carl Philipps dröjsmål att ankomma till sitt nya rike uppsteg på Ruriks tron. Den första vinningen, D. tydligen beräknade för Sverige, var ett hertigdömes försvinnande inom konungariket, och den vinningen uppskattades nogsamt af Gustaf Adolf såsom ej ringa. Den andra vinsten, att få landet mellan Seveberget och Uralbergen till ett land i brödraskifte samt en man med stora egenskaper, under inflytelse af den tidens högsta civilisation, på den för Sverige farligaste granntronen, syntes både locka och skrämma Gustaf och hans Kansler. Ännu i början af 1613 var frågan från Ryssland ej egentligen besvarad i Stockholm. De ryske sändebuden aflågade ändteligen i början af nämnde år, efter 1 1/2 års bidan, förgäfves bedjande att få den 12-årige Prinsen med sig, dock med löfte att han innan den siste Febr. det året "förmodligen" skulle vara i Wiborg. Deras bön att "få komma inför Hertigens klara ögon" — ett ryskt talesätt — beviljades, och, när de fingo företräde, betygade Archimandriten (abboten) Nichander en vördnadsfull helsning från Metropolitanen — Erkebiskopen — Isidor och hela den heliga församlingen och alla Bojarer (de förnämsta verldsliga herrar), hvarpå en Magistratsperson, Stephan Igolkin, anmälte vördnadsbetygelse på alla köpmäns och ringare personers vägnar, alla slutligen anhållande att Hertigen ville blifva deras Czar, enligt öfverenskommelsen med Jakob De la Gardie, hvilket allt Hertigen med välvilja bemötte, lofvandes att efterkomma deras åstundan. Detta synes varit allvarligen menadt. Trakterna åt Archangel, Jaroslaw, ja sjelfva Moskwa voro vid den tiden villiga att emottaga den af en segrande fältherre föreslagne tronkandidaten. Befallning afgick till Ståthållarne i Finland att uppbuda adlen till beledsagande af den unge hertigen, så att honom skedde tillbörlig tjenst och reverentz. Herr Arfvid Tönnesson (Wildeman) och Johan Pontusson De la Gardie befaldes att ordna allt i Wiborg för de ankommande ryssarnes och svenskarnes emottagande. Modren, enkedrottningen, var nu ifrig att påskynda hertigens resa, och yttrade sin välönskan till sändemännen; men när dessa föreslogo segling, emedan hafvet var den vintren otillfruset, för att komma fortare fram, så blef modershjertat förhårdt frestadt. Hennes son var henne så kär, som hennes eget hjerta och hon kunde ej tillåta honom anträda en så farlig sjöresa. Konungen måste ursäkta det nu fortsatta dröjsmålet hos Nowgorodska ständerna, dervid han erinrade, huru han med sin stora krigsmakt hittills försvarat det Nowgorodska herrskapet, huru han

verkligen ville "benåda det ryska riket med sin käralskeliga broder till Czar och Storfurste och att han nu önskat i Febr. sända dem Hertigen och fullmäktige, att afhandla med fullmäktige från Ryssland, på det deras jemmer ändtligen måtte taga slut och *deras gamla christliga grekiska religion försvaras,* så att de sedan måtte blifva i god fred och rolighet, derför tackskyldige Gud och vår Konungsliga stormäktighet." Vid första öppna vatten skulle Hertigen komma. Det var godt att de emellertid voro villige att lyda Jakob De la Gardie. Det stolta brefvet väckte då Ryssarnes glädje. Men Jakob De la Gardie tillskrefs af K. Gustaf, hvilken hellre ville vidga Sveriges gränsor än se på det dynastiska intresset att hafva en bror på Rysslands tron, att han borde tillspänna tyglen och hålla ryssarne inom sina skrankor. De la Gardie trodde sig ej hafva gifvit tyglen lösare, än han bort. Konungen svarade då, att han ej var missnöjd med valet. Innan Hertigen afreste mot Wiborg, kräfde Enkedrottningen K. Gustafs stadfästelse af Hertigbebrefningen. Den skedde d. 6 Apr. 1613, men med vilkor att Hertigen erkände Konungen såsom Öfverherre och allt som deraf följde. Enkedrottningen gaf nu löfte derom och Hertigen lemnade en revers af d. 10 Juni 1613, hvilken han såsom myndig skulle besvärja. Den 15 och 21 Apr. skref Kungen till enkedrottningen, att han önskade det Hertigen snart afreste; klagande att han dagligen blef i ärendet öfverlupen af de ryske sändebuden. Ännu visste dock ej Konungen om Moskowerne och Pleskowerne ville förena sig med de Nowogorodske. Detta utgjorde ett skäl till betänklighet, utom ryssarnes "verldskunnige och barbariska lättsinnighet," hvilken vållade att man ej mycket kunde lita på deras försäkringar. I slutet af Maj affärdades de Ryske sändebuden. Carl Philipp följde. Han borde qvarblifva i Finland tills han var erkänd för Czar och Storfurste öfver hela Ryssland med lika rättigheter, som de förra Rysslands regenter egt. Hertigen med sitt hof skulle ega full religionsfrihet, med rätt att bygga 1 à 2 lutherska kyrkor till egna trosförvandters tjenst; deremot beskydda ryssarna vid deras religion. Jakob De la Gardie skulle följa honom in på Rysslands gräns med 8,000 man och, sedan allt blifvit lugnt, lemna Hertigen såsom Storfurste 2,000 svenska drabanter. Svenskar skulle ock insättas i hans Rådskammare. På dessa vilkor skulle mellan Sverige och Ryssland en evig fred slutas och fri handel idkas, det ville säga: blott svenskar få handla på Ryssland genom Östersjön. Till ersättning för Sveriges kostna-

der på ryska kriget skulle 10 tunnor guld, dem Hallenberg år 1793 ansåg motsvara 60 tunnor guld efter dåvarande penningevärde, inom 3 år betalas. Om ej alla Ryska landskaper i Wiborg hyllade Carl Philipp, skulle de, som genom ombud der infunnit sig, läggas under Sverige, såsom Lithauen låg under Pohlen, och en svensk Ståthållare residera i Nowgorod. — Den 18 Juni 1613 förde Amiral Hans Claesson (Bjelkenstjerna) Hertigen från Stockholm med 5 Kronans skepp. Carl Philipp omgafs af Riksmarsken Axel Ryning, sin Marskalk Matth. Soop m. fl. adelsmän såsom uppvaktning. Den 9 Juli anlände han till Wiborg, för att höra, huru ryssarne i Moskau utvalt en inländsk storfurste, att Pleskowerna sig dermed förenat, att svenska besättningen på 2 fästningar, som intagits, barbariskt blifvit nedhuggen, att Jemtländska knektar, som sändts till dessa fästningar (Tichwin och Augdow) flytt, att en stor krigshär nalkades från Moskwa, mot hvilka Jakob De la Gardie blott kunnat sända 1000 man o. d. Men vid dessa sorgliga nyheter anmärktes, att det nya storfurstevalet ej varit enhälligt och att Hertigens närvaro vid finska gränsen kunde vålla ändring i de nämnda ogynnsamma förhållanden. Inför Hertigen talade de trogne Nowgoroderna, huru de, innan de tvungos under Moskwa, haft en storfurste från Sverige, benämnd Rurik, om hvilken vår historia dittills tegat. De kunde ock hädanefter underhålla en egen storfurste. Hertigen helsades först af de andlige, sedan af adlen, derpå af Borgerskapet och gemene man, alla bedjande, att han ville visa sitt klara anlete i Nowogorod, då de voro visse, att enighet skulle vinnas bland de nu delade sinnena. Borgmästare Igolkin var den ende, som hade dristighet, då eden begärdes, att fråga, om man ville kasta dem under Sverige. Detta ville de lika litet tillåta, som att läggas under Pohlen. Då upphäfde svenska sändebuden sammankomsten utan att på Igolkins billiga fråga gifva något serdeles svar. Så slöts sammankomsten d. 28 Augusti. Nästa sammankomst hölls d. 9 Sept. Då bådo de ryska sändebuden, att om också omöjligt var att få Hertigen till Nowgorod, det deras uppdrag var att utverka, han åtminstone måtte intåga på rysk botten, såsom till Iwanogorod eller någon annan fästning, der han kunde erhålla undsättning både från Sverige och Ryssland. Insigtsfulla bedömare hafva yttrat, att ännu i detta ögonblick kunde allt vunnits. Hallenberg anför ur Levesque's Historie de Russie, Paris 1782 (III: 353) det omdömet, att om C. Ph. emottagit anbudet att bli Nowgorods herre och tagit de tömmar man räckte honom i hand, så hade det blif

vit svårt för de öfrige Ryssarne att jaga honom ur landet. Men Hertigen var för ung att sjelf taga beslut, kände blott att han dermed skulle vållat sin moder den största oro, och de svenska ombuden dristade ej taga ett afgörande steg. K. Gustaf Adolf gillade häri hvad de gjort. Han ville lägga Nowgorod under Sverige. Igolkin fick sin invändning ursäktad såsom skedd i fylleri, när alla svuro eden och kysste korset, som låg på ett Nytt Testamente. Enkedrottningen fick emellertid sin älskade son åter hem, sedan hon under en sjukdom ifrigt yrkat derpå, men Konungen dervid fått henne att behjerta den fara, hvari Sverige då kunnat komma, om Nowgoroderna i sin förtviflan gjort uppror mot Svenska krigsstyrkan. Hertigen måste nu åter resa omkring Bottniska viken. Michael Romanow, son af en Bojar, f. d. Munk, sedan Metropolitan, sednast fånge i Pohlen, hemtades 16 år gammal ur ett kloster, der en sörjande mor i hans namn afsvor den honom erbjudna äran. Märkligt är att se huru de 2 mödrarne, hvilkas söner man nu erböd ryska kronan, gjorde allt för att rädda sina unga söner från den farliga äran.

I Nowgorod blef högljudd klagan öfver Carl Philipps återresa. Då De la Gardie sade dem att de affallit från Hertigen, nekade de till beskyllningen, försäkrande att de ännu erkände Hertigen såsom sin Storfurste och Sveriges Konung för skyddsherre, färdige att afträda från Moskwa och träda till Sverige, blott C. Ph. blefve Storfurste. Detta vägrades dem, utan borde de bli en svensk provins, hvilket de deremot ansågo strida mot den ed, de svurit C. Ph. Derefter afsade sig C. Ph. Storfurstekronan 1614 och återgick, som det tyckes, med nöje till sitt svenska hertigdöme. Sverige vann i Stolbova-freden många sköna provinser, som ej kunnat kräfvas af en broder, eller åtminstone ej aflemnas af denne utan fara att förlora kärleken af sitt folk. Sverige vann hvad dynastien förlorade. Gustaf Adolf leddes således alldeles icke af den såkallade dynastiska politiken. Att den gamla svenska adeln var mot Wasahusets förstoring genom att upphöjas på allt flera troner synes ej härvid hafva verkat, än mindre afund mot De la Gardie, som haft äran af eröfringen, om den skett. När den icke skett, så ville ingen bära skulden för dröjsmålet. Konung, Enkedrottning, Råd och Ständer ursäktade sig alla.

När vi i Stolbova-freden kunde genom att erkänna Romanows val och nedlägga Carl Philipps anspråk få utan vidare tvist Kexholm med dess län, Nöteborg med den delen af länet som låg mellan Ladogasjön och Finska viken, lika-

ledes Ingermanland med dess 3 fästningar Iwanogorod, Jama och Koporie, hvarjemte alla Rysslands anspråk på Lifland nedlades, och 20,000 rubel betaltes, så kan man se hvad som af "den oföränderliga viljan" värderats mer än en broders inkastande i en hvirfvel af borgerliga krig. Carl Philipp har dock genom sina mödosamma resor, såväl som genom sin tålmodiga förnöjsamhet med hvad som svenska instruktionerna bödo, ej litet bidragit till denna freds ärofullhet. Emellertid hölls Cæsar-candidaten allvarligt till studier, emedan, skrifver P. Jonæ, goda regenter ej födas med regeringskonst såsom bin uti en bistock, utan efter syndafallet behöfva en god uppfuktelse. Han lärde latin, italienska och fransyska, m. m. under Skyttes ledning, af Mgr Petrus Andreæ Botniensis, förut Philos. & Gr. L. Professor i Upsala, nu blifven Secreterarius in aula regia. Biskopen anför — på latin — Platos lära om furstenupptuktelse, såsom den, hvilken P. A. härvid följde. Emellertid blef Hertigen mogen för en nyttig peregrination.

Den 2 Dec. 1617 anträdde Hertigen en utländsk resa. Några dagar förut skref han från Nyköping till sin kung ett i Handl. rör. Skand. Hist. V p. 43 f. infördt bref till svar på sin konungslige broders bref, hvaraf man finner att konungen särskilt uppmanat honom till stadighet i religion; Hertigen var också viss att han skulle hembära igen stadighetslof och berömmelse, tackande Gud, som låtit honom upptuktas i den rätta religionen. Allt andas den ömmaste broderskärlek. — Carl Philip hade utrest öfver Danmark. Christian IV emottog honom på Kronoborg på det ståtligaste sätt. Blott fyrverkeriet kostade öfver 3000 Rdr. Konfekt stod i 36 skålar på bordet. Tre anrättningar med 24 rätter i hvar anrättning gränsade till det löjliga. En äreskänk af 500 Rdrs värde slöt högtiden. Två kongl. vagnar följde prinsen öfver Seland. Ståthållarne beledsagade honom hvar genom sitt län. I Lübeck mottogs denne broder till Östersjöns herre på liknande sätt. Skänken bestod der af en guldpokal. Presenter gåfvos likaledes af Råderna i Hamburg, Brehmen och Braunschwig. Öfver flera tyska furstehof begaf han sig till Paris, der han hade företräde hos Ludvig XIII. I Dresden kom ett bref från K. Gustaf till Ax. Banér, som var svitens förste man, med erinran, att Hertigen borde välja en brud, efter kungahuset hade få manliga medlemmar. Hert. Johans död och deraf följande arfsfråga påskyndade återresan. D. 3 Maj 1618 lade C. P. i land vid Trelleborg.

Nu uppstod en oenighetsfrestelse mellan bröderna, vållad af modren, som mera stod på den *yngre sonens* än *Sveriges* bästa. (Se nedanföre i denna Drottn. *Christinas* biografi.) Hertigdömes-styrelsens betänklighet blef afslöjad.

C. Ph. skref d. 17 Maj 1619 från Wibyholm till sin kung, huru Hertigens Hofmästare Didrik Falkenberg öfverlemnat Hertigen ett Konungens bref till sin herr bror, uti hvilket H. M:t sig på någon hotan och undsägelse, som H. M:t emot Hertigen hade falla låtit, sig broderligen och kärligen förklarar och undskyllar, med bön att Hertigen sig deraf ej ville till någon sorg eller hat emot H. M:ts person beveka låta eller någon misstanka fatta om H. M:ts affection mot Hertigen. Modren hade berättat om några undsägelse-ord och detta öfverensstämde med det tal, Hertigen sjelf hade hört af H. M:t, hvilket gått Hertigen till hjertat och högligen bedröfvat honom, som befarat, att den broderliga affection K. M:t förut låtit påskina, skulle i vrede och ovilja förvänd och förändrad varda. Hertigen visste sig ej gifvit anledningar. Han hade väl i några stridiga saker dem emellan låtit enligt sin rättighet proponera hvad hans mening varit, denna med tillbörlig flit drifvit och i sin tanke med goda skäl och bevis stadfästat; men dermed hade han ej velat bruka någon violentia eller gifva orsak till någon förbittring. K. M:t tillät ju andra riksens undersåter i ringare stånd utan misshag söka bevisa sin förmenta rätt. Nu voro dessa bedröfliga och besvärliga tankar, Hertigen dittills haft, genom K. M:ts sednaste skrifvelse alldeles borttagne. (Sthms Magaz. III: 180 f.)

Man kan af brefvet ej sluta, hvilken rätt Hertigen förfäktat med samma rätt, som den ringaste undersåte. Månne ej att välja maka efter sitt hjertas tycke? Han hade d. 5 Mars 1620 ingått ett hemligt äktenskap (mariage de conscience) med Elisabet Ribbing, dotter af Seved Ribbing, Riksskattmästaren, och Anna Eriksdotter Gyllenstjerna. Äktenskapskontraktet af nämnde dag, tryckt i Er. Lundströms disp. de Sudermannia p. 76 har begge makarnes namn med öfverskrift: "Edher trogne man så länge jagh lefuer: Edhers furstliga Nådes underdånighe tjenarinne så länge jagh lefuer." Hertigen lofvade att aldrig så länge hon skickade sig såsom en ärlig hustru, icke älskandes någon annan förutan honom, taga någon annan gemål. Det är ej troligt, att detta steg behöft tagas, då farfadren 2 gånger förmält sig med svenska adelsmäns döttrar, om ej ett betydande motstånd mött.

Vid kröningen 1620 stod Hertigen i stolen hos Konungen. D. 3 Januari 1621 skref C. Ph. från Nyköping ett tacksägelsebref för nyårsbref och nyårsgåfva. Den sednare hade icke behöfts för att försäkra Hertigen om sin Konungs broderliga benägenhet; men den annammades likväl till en ihågkommelse om förbemälte affection. Konungen hade i sitt bref uttalat den condolence och medlidande, H. M:t hade öfver hans tillstånd förledne året, och om hans välfärd och välmåga hädanefter Deraf följer att helsan redan på bröllopsåret varit svag. Före det hemliga äktenskapet torde hjertat hafva lidit hos ynglingen till skada för helsa och långt lif.

D. 24 Febr. 1621 skref Hertigen från Hellekis till sin halfbroder Riksamiralen Carl Gyllenhjelm. Denne var i penningebehof. Till en pants igenlösning skulle 700 Dal. sändas af Hertigens fogde på Häringe. Med egen hand tillade Hertigen: "Nils Stjernsköld låter kerligen helsa eder och thill ett kärlighets vårtecken dricke vij eder till ett glas öll. Vale & vive. Sed hoc non ex me."

Till Ax. Oxenstjerna skref Hertigen från Nyköping den 23 Mars 1621, huru han ej ville räkna sig till fäderneslandsens onyttige och odugse invånare, utan, efter Konungen synes ej kunna erhålla fred med Polackarne, färdig att sjelf kriget bivona, så ville Hertigen, efter han nu till den åldern kommen var, bereda sig den beqvämligaste occasion han kunde få, att lära krigssaker, och bad Kansleren, i förening med Carl Carlsson och Joh. Skytte, ödmjukl. bedja Konungen att efterlåta honom sitt propositum att effectuera. Han ville det förskylla med allt det han kunde tänka vara Kansleren till tjenst.

Hertigen befann sig snart på krigsskeppet Scepter, hvilket för storms skull måste löpa in vid Pernau, hvarefter han i slutet af Juli kom landvägen till Riga, der han befann sig på krigsskådeplatsen. Enkedrottningen skref nu tröstebref till Hennes Kärlighet Drottningen, omtalandes egen sorg för sina *söner*. Hon hade dock under förberedelserna till kriget icke varit så patriotisk, som Hertigen. Han ville offra sig sjelf; men hon gjorde åtskilliga invändningar både mot utskrifningen och värfningen i sitt lifgedinge och Hert. Carl Philips Hertigdöme. Hennes fogdar satte sig emot Konungens fullmäktige, oaktadt Konungen ådagalade att blott uppbörden hörde henne till, men att invånarne voro Konungens undersåtare lika i lifgedinge och Hertigdöme, som i det öfriga

riket. — Vid Riga såg man vid minerandet och grafvars uppkastande Gustaf Adolf och Carl Philipp sjelfva gripa till spadan och deltaga i arbetet, hvilket ej litet bidrog till dess skyndsamma fortgång. I första lägret fördes öfverbefälet af Konungen och Hertigen, som hade under sig Grefve Philipp af Mansfeld, Åke Oxenstjerna, Gustaf Horn, Arvid Hand och Rickard Rosenkrantz. Andra lägret till höger anfördes af Jakob De la Gardie och bestod af Hertig Philipps och några andra regementen o. s. v. Här jemför Hallenberg Carl Philipps mod och drift med den konungslige brodrens. Vi hafva redan anfört en persons anmärkning om hans mildhet, då stormen d. 12 Sept. var bestämd, och Hertig Carl Philipps och de förnämste officerarnes föreställningar förmådde till och med att ännu en uppmaning gjordes till frivilligt uppgifvande. Denna antogs, och d. 16 Sept. höllo Svenskarne sitt intåg. Hertigens bön sparade der mycket blod. C. Ph. fick sedan pröfva sitt tålamod vid anblicken af "Klosterlasse". Det nämnes ej, att han deraf så uppretades som Konungen.

D. 21 Sept. 1621 skref Hertigen från Riga till R. R. Nils Stjernsköld, huru Riga eröfrades d. 16 i samma månad eller samma dag, som nederlaget 16 år förut skedde vid Kerckholmen. Hertigen skulle härom skrifvit utförligare, om han ej med så många andra saker varit occuperad och belastad. Slutande: "vale och drick min skål. Jag eder igen." Ännu den 15 Nov. var han i Riga, derifrån skrifvande till sin syster Pfaltzgrefvinnan Catharina, som bedt om hans förbön hos deras mor, att hon ville gifva sin styfdotter det hus, hvari denna då fick bo, huru det vore bättre att uppskjuta med den förbönen tills Hertigen kunde träffa sin fru mor. I anledning af systerns bön att få låna pengar, skref prinsen, att detta krig gjort hans pung så tom, att han för vanmäktighets skull torde besvimma och att ögonen voro förmörkade för sjukdoms skull; om systren ändå väntade af brodren att han kunde fördrifva tiden med ljufligt samtal och omgänge, så erinrade han henne blott, att hon kände hans natur och hade af ungdomen fuller sport, att han ingen synnerlig vältalighet hade, mycket mindre den öfvade och brukade; dock var hans kärlek ej förkolnad, systern ej heller förglömd för det goda sällskap han här njöt, slutande: "Adieu, farväl Cajsa!"

D. 25 Nov. 1621 skref Hertigen till N. Stjernsköld, huru olyckan hade varit honom så stor, att fienden tillfångatagit hans cornett och slagit hans fendrik Gust. Liljesparre ihjäl, hvilket gick honom mycket till hjertat. Det var den första

fanan, Hertigen anfört. Han var dock icke tillstädes der de föllo, troende att det då skulle fått en annan utgång. Utan tvifvel följde Carl Philipp sin konung, då denne begaf sig före d. 27 Nov. från Riga, intagande under Dec. och halfva Januari 1622 flera befästade orter såsom Wollmar, Lais, Burtach, Möjan m. fl. Då Konungen lemnade Narva d. 16 Januari måste han der qvarlemna sin broder C. Ph. sjuk. Bisk. P. Jonæ talar varmt om Hertigens gudaktighet. Äfven i friska tillståndet lät C. Ph., vid sitt framgående till altaret, gerna sjunga: "Af djupsens nöd ropar jag till dig!" Som sjuk aflade han "en herrlig bekännelse." Han dog d. 25 Januari 1622. Liket fördes följande sommar till Stockholm och bisattes d. 27 Juni i Storkyrkan. Hvar 3:dje adelsman skulle komma sorgklädd och väl utrustad, för att sedan följa liket till Strengnäs, der begrafningen först d. 19 Nov. 1623 förrättades. Enkedrottningen gaf sin qvarlefvande son Konungen Carl Philipps efterlemnade kläder, hvilket G. A. upptog med mycken tacksägelse. Den befallning, som är tryckt i Loenboms Upplysn. i Sv. Hist. IV p. 66, att der uppräknade 45 adelsmän skulle ifrån Narfven och till Stockholm beledsaga liket, torde ej blifvit verkställd, enär tanken öfvergafs att föra liket landvägen. Deremot följdes den processionsordning, som läses i Sthms Magas. III: 201 f.

Efter Hertigens död framvisade enkan det ofvan omtalade äktenskapskontraktet, skrifvet med Hertigens egen hand, men förut ej kändt i det allmänna. Kort efter Hertigens död födde hon en dotter, Elisabeth, som af Hallenberg kallas Gyllenhjelm — således vår 3:dje Gyllenhjelmsfamilj. Hennes mor Elisab. Ribbing blef sedan g. m. Knut Liljehök och i det äktenskapet Öfv. Löjtn. Nils Liljehöks moder. Elisabeth Carlsdotter Gyllenhjelm, som varit hoffröken hos Drottn. Christina och sedan 1655 blef Hofmästarinna hos den dåvarande Drottningen Hedvig Eleonora, var g. m. 1:o Axel Thuresson Natt och Dag, 2:o Frih. Balth. Marschalk. Uppgiften att en Hertigens naturliga dotter blef g. m. Boktryckaren Ignatius Meurer, anses af Rosenhane ej löna mödan att anföra.

Om denne sin ende broders död yttrar Gustaf Adolf i bref till sin syster d. 3 Apr. 1622: "Som han var mig närmare och min välfärd med hans beblandad och mitt lif med hans försockradt, så sörjer jag honom icke obilligt mest." I de personalier, som vid begrafningen lära blifvit uppläste och som skrifvits af Konungens egen hand, uttrycker han än mera hjertesorg: "Han hade mod och hjerta att kunna genomgå hvad verldens svek och ostadighet hade honom före-

kastat. Af älskan till sitt fäderneslanđ hafver han uti den sista polniska fejden ej velat blifva hemma, på det han med sitt exempel Sveriges unga ridderskap uppväcka måtte. Till dig o fädernesland! hade han en rättskaffens kärlek och höll det hederligt att dö för fäderneslandsens skull — — O! fädernesland, hvad hafver du misst!. . . Din konungs slägt är nu kommen igen på *en* mansperson, som för få år sedan florerade i den med 3 unge och vuxne herrar. Det göres icke behof att jag i detta sinne din sorg öker, i det jag upprepar hvad olycka och villervalle deraf förorsakas skulle, om dig hände den olycka, att du dig Konung igen bettla skulle."

Axel Oxenstjerna såg deremot en vinning af denna enhet af män i det Svenska Wasahuset. Han yttrade vid underskriften af tronföljden för Carl X år 1650 till Tungel: "J veten väl hvad för jalousie var emellan K. G. A. och begge Furstarne Carl Philipp och Hert. Johan. Hade Gud icke så snart kallat båda, så hade en blodbadstuga visst blifvit i riket."

Carl Philipp var, enl. P. Jonæ, en härlig gestalt med manlig och dägelig skapnad och sundt lif, saktmodig, ingen föraktandes, utan sågs ofta klappa de svenska soldaterna på axlen, prisande med vänliga ord, då de behållit de gamle göters frimodighet; derjemte, klok och af obesmittadt lefverne.

Skrifter: Bref af C. Ph. i Stockh. Magas. III: 191—198. — Handl. rör. Skand. Hist. V: 43 f., XVI: 141—147. — En Journal, förd under Hertigens resa till Tyskland eller Wiborg, omtalades 1823 såsom funnen i K. Kammar-Collegii archif (månne sedan förkommen?).

(Källor: K. Gustaf II Adolfs personalier öfver Hertig C. Ph. i Palmsk. manuskriptsaml. (äro ej begagnade). — Bisk. P. Jonæ Angermanni Likpred., som är n:o 1 i bemälte Bisk. samling af Likpredd., tr. 1623. — Stockh. Magaz. III. — Handl. rör. Skand. Hist. IV, V, XVI. — Hallenbergs G. II Ad. hist. IV. — Rosenhanes kungalängd. — Vidikindi hist. — Loenb. Upplysn. i Sv. hist. IV: 66. — Celsii Mon. Pol.-Eccl. p. 160. — Loenb. Berätt. om Carl Philipps lefverne, Sthm 1772. — Wervings K. Carl IX:s hist. — Våra Rikshistorier.)

CARLANDER, KRISTOFFER.

Professor Malmsten yttrar vid Svenska Läkaresällskapets minnesfest, då Berzelii och Carlanders minnen firades: "Om af dessa berömde ledamöter, som vi i dag sakna, Baron *Berzelius* tillhörde *verlden,* så tillhörde Assessor *Carlander* uteslutande *oss* och *vår* vetenskap; ty bland svenske läkare flu-

nes ingen, som varit sitt kall mera trogen än *han*, och mera nitisk ledamot har Sv. Läk.-Sällsk. aldrig egt."

Kristoffer Carlander föddes i Yllestads prestgård i Westergötland d. 30 Juli 1759, äldst af 7 syskon. Fadren, Kyrkoherde Asmund Carlander, dog då sonen var 11 år, och modren Christina Rydell, då han var 52 år. Fem bröder hunno mognare ålder. Han blef student i Upsala 1778, inskrefs i Med. Fak. 1784. Fattigdomen var så stor att den hindrade studierna, emedan han ej kunde köpa nödiga böcker och knappt egde medel att skaffa sig tillräcklig föda.

År 1785 blef C. Amanuens vid Akademiska sjukhuset i Upsala; Med. Kandidat s. å. Licentiat 1786. Fattigläkare i S. Clara församling 1787. Membrum Collegii Medici s. å. Afgick i Oct. s. å. såsom skeppsläkare på Westindiska Kompaniets skepp Enigheten till Westindien.

Carlander förde en journal under resan, som visar att han fångade fiskar och insekter under muntert lynne. Han kom d. 12 Febr. 1788 till Barthelemy, besökte också S. Eustache och S. Christopher, samt återvände den 7 Juli med rika botaniska och zoologiska samlingar, utarbetande under hemresan en beskrifning om det svenska nybygge, han besökt. Den fanns bland hans efterlemnade papper, såväl som journalen. Han hade emellertid lärt sig nog engelska för att njuta af Shakespeares theaterstycken, liksom Sternes, Yoricks m. fl. skrifter. Ur den sednares predikningar gjorde han långa utdrag uti Journalen, dervid försäkrande, att han ej var ogudaktig, *derför* att han läste predikningar — ett försvar, som belyser den tidens folkmening. — En märklig aning finner Malmsten, när C på sin 29:de årsdag nedskrifver: "Hvad skillnad är på 29 och 89 år? Ingen för honom, som gifvit tiden och evigheten." C. dog nemligen just 89-årig.

Nära svenska kusten togs den förgäfves varnade skeppschefen med skepp och besättning till fånga af en rysk kapare. Så förlorade C. sina samlingar och all sin lilla egendom. Fick dock i Köpenhamn, dit de fångne förts, en röd rock, i hvilken han kom till Göteborg. Men der var han nära att tagas som dansk spion. Han erkände att vår Herre hade gifvit honom "en duktig risbastu", som han aldrig kunde glömma, för sin resa, ty dess innersta mening var att något förvärfva. Det han hade såsom fattigläkare i lön, hade vanligen åtgått att lindra den mest skriande nöden hos patienterna. Han hemkom emellertid fattigare än han för ut. Under tiden hade han frånvarande blifvit promoverad i Upsala till Med. D:r d. 13 Juli 1788. Blef d. 30 Oct. s. å. Artis

Obstetr. Adj. vid allm. Barnbördshuset i Stockholm. Gick s. å. till fots såsom Fältmedicus öfver Ålandshaf och tjenstgjorde nästan hela krigstiden på Sveaborg. Fick afsked 1791 d. 31 Juli och återvände till sin Accoucheursbefattning, der han vann ett namn i hela landet och gjorde nya upptäckter på den beträdda banan. Under vintren 1792 och 1793 höll han anatomiska föreläsningar i K. Målare-akademien. Hos Shakespeares beundrare synes begär väckts att tjena det skönas ämnesvenner på den nämnda konstnärsbanan. Malmsten förklarar, att dessa föreläsningar, som äro i handskrift förvarade, ännu vinna vetenskapsmäns bifall. Han synes som Estetiker bekänna sig till Ehrensvärds doctriner. "*Skönheten*", säger han, "kan svårligen beskrifvas. Egentligen är den detsamma som *fullkomlighet*, eller hvar dels och hela kroppens högsta skicklighet att åstadkomma de rörelser och nytta, hvarför den är danad .... *Skönheten* kan således någorlunda beskrifvas, men *Behaget* icke. Det residerar i det hela och omdömet derom har alltid mycken smitta af hvarje dömandes egen karakter." D. 25 Juli 1792 stiftade Carlander, J. C. Haartman, O. J. Ekman och J. H. Gistrén ett Läkaresällskap. C. var själen i detta "litterära brödrasamfund", kalladt Societeten. I dess stadgar, föreslagna af C., "Societetens Secreterare", nu tillhöriga Sv. Läkaresällskapet, igenkänna både Medicinal-Rådet Berg och Prof. Malmsten "trådarne af det föreningsband, som sammanknyter det n. v. Sv. Läkaresällskapet." C. blef 1793 Andre Stadsläkare i Göteborg, der han, understödd af Dubb allena, nitälskade att införa "Journaler och lärda Tidningar" i stället för "L'Hombre, Boston och Punsch". Han sände till Stockholmska Societeten rön i egen praktik och recensioner af lästa arbeten. Vid denna tid uppstod en strid om en Läkares nytta af den s. k. Mediko-filosofiska examen. Hos de högmögende hade uppstått en rädsla för filosofi såsom jakobinsk. Thunberg begagnade ögonblicket för att vinna mer tid åt sin kära naturalhistoria eller ock, såsom C. synes trott, begagnades hans nitälskan för detta ändamål af ljusskygga makthafvande. C., som var led åt illiterata läkare, skref en uppsats om *Filosofiska examens nödvändighet för Läkaren* och sökte hos Hertigen-Regenten få förespråkare för sin idé. I Upsala blef frågan ett Erisäpple. De lärde herrarne fräste, enligt J. G. Acrells uttryck, som kattor mot hvarandra i Konsistoriet. Der var ett litet Bergsparti eller les Enragés, med Neikter som organ, samt ett flertal moderata, till hvilka A. räknade sig. Carlanders sak segrade, ehuru hans skrift, bestämd för

Stockholmsposten, undertrycktes "genom jesuitiska ränkor" (Kellgren skall således hafva narrats af dylika!). Skriften var i början hållen i en skarp stil, blef sedan lugnt vetenskaplig. C. såg med grämelse i förslaget att från läkarekursen borttaga filosofiska examen, ett medel till blifvande läkares "*förnedrande* och *förfäande*". "Lätjan", heter det, "är en äfven så allmän grundegenskap hos själen, som vis inertiæ hos kropp." "Man lärde ingenting godt eller ädelt utan att vara dertill tvungen." "Vore jag Teolog, skulle jag kalla denna lätja arfsynd och tämligen lätt resonnera mig ifrån kätteri in bland ortodoxerna." — — "Man bör veta, att det behöfs icke mer än en flyktig undskyllan, för att göra lätjan nöjd med sig sjelf, för att styrka naturliga afvogheten för mödor och arbeten." Förf. visar sedan, huru läkaren behöfde för sitt anseende mera allmän bildning och omfattande kunskaper, än andra från Akademien utgående män, helst läkaren måste tillhöra *alla* umgängeskretsar, då andra hade vanligen en embetskår omkring sig, som gaf sina medlemmar aktning och anseende i den mån *yrkets* visdomshåfvor innehades.

I Göteborg begrep man, enligt C—rs klagan, då ej att en man kunde hafva annat att göra än "äta, prata och spela". C. befann sig i ett "litterärt barbari" och bad Gistrén genom sina meddelanden föda honom med något bättre än "oxkött och porter". Till P. Afzelius i Upsala skref C. "Lecture hörer alldeles icke till denna orten." En vanlig följd af "den gyllene korftiden" var indigestioner och koliker, som det året kostat flera lifvet. "Luften får skuld för allt; men jag tror mer på korfven." — År 1800 blef C. Förste Stadsläkare. C—rs efterträdare såsom Andre Stadsläkare dog om ett år och C. var nu angelägen att få en kamrat af litterata klassen. Särdeles önskade han en kemist för att ersätta egen svaghet i det stycket, tillskrifvande derom P. Afzelius. Denne svarade d. 26 Oct. 1801, att han hade 2 skickliga ynglingar att föreslå, J. Berzelius och J. J. Ekström, begge rätt snälla kemister med god underbyggnad i läkarekonsten och beslägtade vetenskaper. Öfning felades dem väl ännu, men den vanns lätt med godt hufvud, goda förstudier och god handledning. Men värst var, att ingendera tagit Licentiatexamen. Emellertid fick C. en illiterat kamrat (tillsatt af Professor Engelhardt i Lund), hvilken varit i Lund i 14 dagar om hösten 1800, ätit gäss och "ladet sig doctorere". Oaktadt C. insåg bristerna, lefde han dock på bästa fot med alla sina kamrater. Det var Dubbs förtjenst, som hade ett otroligt inflytande på hela staden och

hvilkens liberala plan C. sökte imitera, nemligen att aldrig låta stöta sig, utan gå rakt fram och skratta åt snedlöpare.

Derför upphörde ej C. att vara medelpunkten bland de literata Läkarne i riket. "Från honom liksom radierade åt alla riktningar inom landet en vetenskaplig correspondence." Han införskref utländsk, synnerligen engelsk litteratur och kringspridde, köpte sjelf och utlånte, då andra ej köpte, och brefvexlade om innehållet. C. svarade 1802 på frågan hvad han tyckte om Brownianska systemet, som i den tiden spelade en stor rôle: "Denna fråga blir litet svår att besvara, emedan jag platt icke följer något system, eller också i dag ett och i morgon efter omständigheterna och är sålunda en rätt och slätt empiricus, fastän jag bjuder till att vara det någorlunda rationaliter." År 1804 skref han skämtande: "Hvad mig angår, finner jag att jag aldrig varit annat än Brownian; ty jag har aldrig följt någon annan terapie än Nathorsts: att efter tycke eller behof stämma upp och stämma ned strängarne på den menskliga violinen, och det är ju pura Brownianism med sin scala! Det kommer blott an på godt gehör." Då sednare (1809) under en smitta någon infört i en Stockholmstidning den krassa Brownianska satsen att spirituosa vore stärkande, rekommenderande bränvin och toddy, skref C. till Gistrén: "Jag beklagar innerligen att du haft någon befattning med förvaringsmedlen mot smitta, som stodo i tidningarne, äfven att D:r Trafvenfelt satt upp dem, hvilken jag också hållit för en hederlig och beskedlig man, det jag visst vet att du är, *ty ingen annan än djefvulens emissarius* kan hafva förfört er, att rekommendera bränvin och än mer *den satans drängdrycken toddy;* också var det säkert en rhumhandlare eller bränvinsbrännare, med initialbokstafven S., som så högt prisade uppsatsen några postdagar derefter i Post- och Inrikestidningen, för att så mycket mer och i populär ton missleda den fåniga allmänheten till sin fördel. Att nämnde afhandling innehöll mycket godt, vill och kan jag visst icke neka; men de gemena råd om dryckesvaror, som förekomma just i början af 2 och 3 mom., påminna mig hvad bonden sade om presten, som under predikan slog ner en engel af predikstolen: han predikar för en daler och gör skada för 6 mark. Den skadan har jag redan sett prof af, så att den, som aldrig drack toddy förr, dricker nu, sedan läkare rekommenderat den och den, som förr drack 1 à 2 glas, dricker nu af samma orsak 4, och att så äfven måste tillgå hos er, kan jag sluta af de stora reqisitioner af rhum,

som skett härifrån efter denna herrliga rekommendationen. Ni kunnen svara med det gamla ordspråket: abusus non tollit usum. Men den, som känner menniskors dumhet i allmänhet, deras böjelser snarare för det onda än för det goda, deras blinda tro på läkare &c. bör äfven vid hvart och ett råd tänka på abusus, om han vill handla samvetsgrannt. Och den, som har sett hvad fysiskt och moraliskt förderf brännvin har åstadkommit i detta land på några och 30 år eller allt sedan kronbrännerierna inrättades, kan icke annat än rysa vid hvar och en ny anledning, vid hvar och en ny ursäkt, som allmänheten får att fortfara i detta förderf. Om du så tycker, kan du lemna Tit. Trafvenfelt och hela den medicinska juntan, för hvilken jag för öfrigt hyser all både personlig och vetenskaplig aktning, del af denna min epistola invectiva in spiritum vini, sacchari & frumenti." I Gistréns svar klagades, att C. skrifvit så skarpt. C. svarade att han var nöjd, då han skrifvit in superlativo, att de ville taga det åtminstone in positivo gradu. Han fann till deras heder att de ej visste hvad grogg var, han upprepade Linnés ord att supen stärkte menniskan, liksom piskslängen stärker hästen. "Sednare Erregungs-skribenterna hade nödgats skilja mellan qvarblifvande och öfvergående stimuli. Skall man vara konsequent, så skall man börja taga en sup om morgonen och iterera dosis hela dagen, så snart man känner incitationen af den föregående försvagas."

Då 1804 bokinförselsförbud hörde till regimen, skref P. Afz. till C.: "Man söker som mig tyckes att bringa vår litterära nullitet au niveau med vår politiska."

C. hade stort rykte för lyckliga qvinnokurer; äfven som barnläkare hade han stor framgång. Utomordentlig var hans arbetsförmåga. 60 à 70 sjukbesök på dagen, 1560 sjuka på året (t. ex. 1808), och likväl mycket utförliga sjukjournaler. Emellertid försvann umgänget med menniskor, "emedan jag hvarken gitter äta eller dricka eller smaka (snacka?) såsom de." Brefskrifningen, för att rådgöra med andra läkare, kunde hålla honom vid arbete till 1, 2 à 3 om natten. Deremot sof han middag. Han tog betalning af så få, att hans årsinkomst 1801 dividerad mellan hans patienter visar en inkomst af 1 Rdr 8 sk. för personen. 1810 hade det stigit till 3: 39. 1813 nära 5 Rdr. Han flyttade då från Göteborg, kännande krafterna ej förslå för den alltjemt ökade praktiken. Hade nu der vårdat 25,000 personer, derunder 18,000 sjukdomshistorier införts i journalen (9 tjocka folianter, som nu tillhöra Sv. Läkare-Sällskapet), allt under enskild praktik.

"En dylik verksamhet är sannerligen utan exempel både till omfång och karakter." Under 20 år hade han derpå med sitt inskränkta lefnadssätt blott förvärfvat ett kapital, som gaf 700 à 840 Rdr i ränta, hvarpå blott en ungkarl kunde lefva.

C. som 1813 blifvit ledamot af Sv. Läkaresällskapet, bosatte sig i Stockholm i Sept. 1814. Om han ock ej blef en practicus currens, togs han likväl ganska träget i anspråk. Han blef 1815 Ledamot i Direktionen öfver Danviks hospital samt Ledamot i Direktionen för allm. Barnhuset i Stockholm, der han under 10 års ledamotskap tillika var lönlös Öfverläkare. På begge ställen genomförde han många nyttiga reformer och "ingöt i förvaltningen en lefvande ordnande ande, som länge fortfor att välgörande verka." Hedersledamot af K. Sundhetskollegiet 1816. Assessor på stat ibm 1817—38. Efter Hedins död 1821 uppdrogs åt C. att inom K. Sundhets-Koll. hafva det närmaste inseendet öfver allm. vaccinations-inrättningen i riket. Ledamot i Direktionen öfver Frimurarebarnhuset 1817—27. R. N. O. 1818. R. C. XIII:s O. 1827. Ledamot i Direktionen öfver allm. Barnbördshuset i Stockholm 1819—38. Ledamot i Direktionen öfver Barn- och Barnsängshuset Pro Patria 1824. Sv. Läkaresällskapets Sekreterare 1817—18, för hvilket år han författade en berättelse, som trycktes. Att bli Ordförande vägrade han enständigt.

Han kunde dock ej alltid afböja hedersutnämningar. År 1812 blef han Ledamot af Wet.-Akad. Han var besvärad af den äran i medvetande "dels af sitt poltroneri, dels af sitt oborstade väsende", anseende sig blott för en "läkare i handtverksstil, ej duglig att hålla fram för ett större publicum". K. W. A. valde honom 1819 till Ledamot i den af K. M. förordnade Direktionen öfver hufvudstadens läroverk; 1821—24 var han Ledamot i Direktionen öfver Stockholms stads Sparbanks-inrättning. 1822 blef han Ledamot i Direktionen för vexelundervisningens befrämjande, sjelf bidragande med understöd till nämnde inrättning.

I Stockholm blef han ej "årsdoktor" hos någon, ty han hade ej flyttat till Stockholm för att taga förtjenst från embetsbröder; men Läkare sjelfve anmodade honom ganska ofta att som deras biträde infinna sig hos deras sjuka, då eget hopp svek dem. Derifrån namnet *Dödsdoktor.* Vid dylika tillfällen såg man den fullständigaste motsats till det bland läkare från Gustaf III:s tid ej ovanliga fjäsket och kruserligheten, sådan den beskrefs af Kellgren (se dennes biografi i

B. Lex. VII: 39). C. satte sig på en stol vid sängen och satte hatten under stolen, gjorde några få korta frågor, bugade sig och talade derefter med husets läkare; sade så i bortgåendet till någon lugn karl i slägten, om skäligare var tänka på döden och presten, än på apoteket och läkaren.

1816 och 1817 skänkte C. 1200 volumer utvalda medicinska böcker till Mediko-Kirurgiska institutets bibliotek i Stockholm. På 50:de årsdagen af Carlanders doktorspromotion d. 13 Juni 1838, lät Sv. Läkaresällskapet slå en minnespenning med hans bröstbild på ena sidan, hvaromkring lästes: *Christoph. Carlander per X lustra Med. Doct. meritiss.* På andra sidan i en eklöfskrans: *Sodalium & Amicorum pietas.* Vid medaljens öfverlemnande afsjöngs en sång, som säkerligen mycket besvärade den flärdlöse gubben. Sången slöt, enkelt och väl träffadt:

Än står du här, vår ädla förebild,
Med ljus i blicken, själen utan ränker
Och vida ifrån flärden skild
Du alltid i ditt allvar mild.
Blott talar, handlar, som ditt hjerta tänker.

Jubeldoktor blef C. 3 år sednare eller den 14 Juni 1841 i Upsala, nu frånvarande såväl som vid den första promotionen. I promotions-programmet 1841 yttrade Professor Hvasser: "C. har grånat i jemmer och hans lif har varit ett otröttligt läkarenit — — länge ansedd för den sista jordiska hjelp, till hvilken den döende ännu kunde utsträcka sina darrande händer och derigenom återlifva sitt slocknande hopp."

I C—rs enskilda räkenskaper förekom en dryg post till 3 à 400 Rdr, kallad apoteksräkning. En vän spårade derl. ett öfvergifvande af C—rs gamla regel att ej slösa med medikamenter. Gubben, som ej ville att en falsk tanke i denna vetenskapliga fråga skulle uppstå, svarade helt lakoniskt: "Kläder, bostad och mat äro för många den bästa medicin." Hans välgörenhet var annars ej lätt att upptäcka, ehuru den var ganska ansenlig. Rädd att hans namn skulle lysa, kallade han sin vackra donation till fattiga i sin födelseförsamling: *Rydellska legatet,* till minne af en älskad moder. Han gaf 2,000 Rdr till *pensionsinrättningen för svenska läkare, deras enkor och barn,* 2,000 Rdr till allm. Barnbördshuset, 2,000 Rdr till Frimurarebarnhuset och 2,000 Rdr till Coldinu-orden.

C. dog d. 8 Maj 1848, nära 89 år gammal. Han hade den sednare tiden varit blind. Ur Malmstens karakteristik öfver C. må tilläggas: "I sitt enskilda umgänge var C. hjertlig, enkel, förtrolig och lärorik, dessutom känd för sina sannt

humoristiska och skarpt träffande yttranden. Flärdlös och sanningsfull brydde han sig icke om verldens pris, men sökte blott sitt samvetes tysta bifall — och var C. sträng, så var det mot sig sjelf. Hvad som emellertid gaf C—rs hela lif och verksamhet dess egentliga förnämsta pregel, var en sann och innerlig Gudsfruktan. Från denna hemtade han under ungdomens många pröfningar sitt stöd, under mannaålderns trägna arbete sin kraft och under ålderdomens hvila sin frid."

Skrifter: I handskrift: Sjukjournaler och anteckningar under det C. var Fältläkare i Finland 1788—90. 3 B. in fol. De i texten nämnde 9 folianter af dylika journaler för den öfriga läkaretiden m. m. tillhörande Sv. Läk.-Sällskapet.

Tryckta: I Hedins Wet.-Handl. för Läk. och Fältskärer. T. 1, h. 3: Om Theorier, öfversättn. — I dens:s Läk. o. Naturforskaren: recensioner i T. XII. — I Sv. Läk.-Sällskapets Handl:r B. 2, h. 3: Om vattusot i hjernkamrarne af Formey i Berlin, öfversättn. — B. 3: Recension af medico-chir. Transact. Vol. 4, 5, 6 och i B. 4—8: Recension af Vol. 7—11 o. s. v. Se Malmstens tal p. LXXIX. — I Sv. Läkare-Sällskapets Årsberättelse 1813, 1815, 1816, 1817, 1819, 1821, 1823—26, 1828—32. Se L. c. — I Tidskrift för Läkare och Pharmaceuter 1832—34: Årsberättelse om Sv. Läk.-Sällsk. arbeten 1818.

(Källor: Sacklén's Läkarehistoria. — Wistrands Supplement. — P. H. Malmstens minnesteckning 1849 (9 1/8 ark). — Enskild kännedom. — W. A. Handl. 1848.)

CAROLI, PETRUS.

"Mester Peder" hör till de af sin onédtystliga *namnkunnighet* straffade *svenske männen*, i hvilken vi sett tidigt bevis att prelater, äfven efter reformationen, kunnat göra sig förhatlige.

Han föddes i Skenninge 1510, gick i Linköpings skola, besökte utländska läroverk och blef derunder Magister. Hemkommen blef han prest omkring medlet af 1530-talet, synes först hafva tjenstgjort såsom K. Gustafs hofpredikant och blef 1540 läsemästare eller rektor vid Linköpings skola, der han 1541 fick Konungens bref på "S. Martini præbende i Linköping" (Westén Hofcler. I: 20), kort derpå förordnad till Kyrkoherde vid "byakyrkan" i Skenninge (var ej detta pastorat just "S. Martini præbende"? Klosterförsamlingen i Skenninge kallas ofta i gamla permbref S. Martinus Skenningiæ). Då Prins Erik fått Öland och Kalmar med kringliggande orter till lifgedinge, kallade han Mester Peder till Kyrkoherde i Kalmar, hvarvid han snart blef ordinarius öf-

ver de härader, som nu första gång togos från Linköpings stift. Då titlen Ordinarius aflades, lär han hetat Superintendent. "Riksdagsbeslutet i Stockholm A:o Chr. 1560 hafva thesse Bisper och Ordinarier förseglat", heter det i Riksarchivets saml. af riksdagsbeslut, der *Petrus Caroli Calmariensis* underskrifvit näst Biskopen i Westerås före Erik i Tuna.

Redan innan K. Gustaf dog, anses Mr Peder, som han kallas i kungabrefven, hafva haft ett stort inflytande på Prins eller K. Erik. När K. Gustaf skref: "Oss frukter nog, att thu så lenge följer thitt eigett sinne, thine drenger och flere sådane thitt *onda* selskaps råd och tillskynden, icke udi thette stycke allenast (om Gref Johan), utan ock till äfventyrs i flere, att bådhe thu sjelf och vij alla svenske varde en gång twettende våre huffuedt i vårt eigett blod, thett Gudh värdiges nådeligen affwende" (De la Gard. Arch. I: 113), så är väl anledning frukta, att den gamle ordinarien höll med ungdomen i K. Eriks rådkammare. Mr Peder skaffade sig pastorsinkomsterna af Kalmar, Kläckeberga, Ljungby och Hossmo, hvilka gåfvos honom såsom præbenden, dessutom förläning 1557 på 64 tunnor råg och 128 tunnor korn af krontionden på Öland, förökad 1558, så att summan af förlänad krontionde var 481 T:r. Genom bref d. 17 Dec. s. å. fick han frihet på "taxen", som plägade utgå af Ljungby prestgäld, dessutom en prestestom vid Hossmo fri från alla utlagor. 1559 hade ett klagomål på Mr Peder ingått till Prins Erik, som då vistades i Stockholm, ty derifrån affärdades d. 8 Sept. bref till Befallningsmannen i Möre, "att förfara, huru presterna i Småland uti sitt lefverne sig förhålla, om *Ordinarius tager mutor*, och huru många Juter, som hafva gäll." Någon ledsam följd deraf för Ordinarius är ej bekant. Länge bibehöll han såsom det synes den arten. J. P. Klint klagar:

"Han vardt aldrig af gåfvor mätter."

Kanske var det dock hustru Margaretas affär, hvilken

— — "var fälle värre,
Presterskapet måste kalla (henne) herre."

Kunde hon "komma en prestman från gället", så sökte den hatade väl i farans stund att köpa den mäktigas ynnest.

Vid K. Eriks kröning se vi Mr Peder i Kalmar bland 6 Biskopar i chorkåpor och 5 Ordinarier i messehakar, de der sade: Välsignad vare han &c. 1560, då Erik inrättade *en konungslig nämnd*, utnämndes Petrus Caroli till ledamot i

densamma. Ena hälften af dessa skulle vissa tider resa omkring landet, för att efterse huru lag och stadgar handhafdes, andra hälften derunder sitta i hufvudstaden för att hafva konungens dom. Det är tydligen en skapelse af K. Eriks "demokratiska böjelser". Bland anklagelserna 1569 hette det också: "3:o) att han inrättat sig egen Nämnd eller Domstol, der alle saker efter sådane artiklar och constitutioner, som han upprättat och Göran Perssons angifvelse blefvo afdömde, när Sveriges lag de anklagade ej kunde fälla." — Vi veta att all domarmakt då låg hos adlen, som uteslutande innehade lagmansembeten och väl, der tillgång var, häradsrätterna, åtminstone inkomsterna, till- och afsättande de vicarierande lagläsarne. I denna äldste högsta domstol med *ofrälse* ledamöter såsom tydlig pluralitet, insattes, jemte några ädlingar — alla af låg- eller knape-adel —, oadlige män, såsom Clement Hansson, Blasius Olsson, Per Andersson, Frans Persson, Per Simonsson och dylika, hvilkas *fäder* äro oss alldeles okända. Dessa ofrälse utnämndes af Konungen *bland de lagfarnaste män som funnos,* förstärktes med ledamöter från krigsrätterna, då det angick militärer, samt med vissa adelsmän och biskopar, då adelsmän här för högmålsbrott kunde varda anklagade. Ej må Petr. Caroli insättande här hafva varit utan sitt inflytande att göra hela inrättningen misshaglig — enligt Celsii yttrande — för de mäktige. Då Mr P. C. återvändt till Kalmar, stod han i omedelbar brefvexling med konungen, inberättande vigtigare händelser i denna landsände, meddelande upplysningar om folkets sinnesstämning och yttranden om Konungen, embetsmäns förhållanden o. d. Kyrkans, skolans och hospitalets bästa bevakas derunder. Domkyrkans byggande och täckning med koppar ligger derunder P. C. om hjertat. Konungen gillade hans förslag att anslå Ressmo kronorenta till de fattiges underhåll i Kalmar hospital. Äfven gillar K. M:t i ett bref, tryckt hos Löfgren i Clerus Calm. (I: 244), hans sätt att för skolans bibliotek använda hvad K. Gustaf gifvit till skolan i sitt testamente. Anjou anför i Reform. hist. 2: 42, huru P. C. för de testamenterade penningarne köpte till skolans bibliotek i Kalmar ej blott sådane hufvudverk för den reformerade församlingen, som väl allestädes anskaffades, t. ex. Luthers och Melanthons *) arbeten, eller sådane ovillkorligen nödiga bildningsmedel, som historiska skrifter, samt Ciceros, Ovidii och

*) Så skref M. sjelf, ej Melan*ch*ton, såsom vi pläga skrifva. Se planchen till Skand. Samf. Handl. IV D.

Virgilii arbeten, utan t. ex. ett Grekiskt Lexicon, ehuru man ännu 1571 i skolordningen ej upptog grekiskan bland undervisningsämnen i katedralskolorna, och således tydligen ej beräknade grekiska språkets vigt, der man likväl sade sig vilja framkalla en ny tid af högre upplysning än medeltidens. Sannolikt har P. C. såsom *Ephorus* egt förtjenster framom många sina samtida.

Men han drogs in i politikens Malström, och der gick han, såsom så mången annan kyrkans man, i qvaf.

Vi torde dock ådagalägga en ytlig insigt och dom, om vi ej se ledande *idéer* i de borgerliga rörelserna, hvilka Erik XIV kunde väcka, men ej beherrska. Han är uppenbarligen en förebild till K. Gustaf III, som ock gaf oss en högsta domstol i stället för en Senat, som förut var lagskipningens högsta instans. Han vill liksom Gustaf, smeka adlen med namn af grefvar och friherrar, om de voro lydige furstetjenare, men makten vill han taga i egna händer, biträdd af ödmjuke ofrälsemän, som utom hans stöd voro *intet*, men genom nåd och förtroende hos sin kung kunde blifva *mycket*. K. Eriks Liljesparre var Göran Persson, hans J. M. Nordin var Chr. Pehrsson, hans C. G. Nordin var Petr. Caroli; hans polisman Ahlman var den skyddande läkaren D:r Bened. Olai, hans förslagne Lindblom var D:r Lemnius o. s. v. I Eriks kamarilla har Celsius funnit utom "Göran och Chr. Persson, Anders Sigfridsson, Olof Larsson, Pehr Eriksson, Hans Olofsson, Hans Schmidt, Matthias Botvidsson, Erik Mattsson, Pehr Lydesson, Mårten Gabrielsson — *alle* okände *) namn och af

*) Detta yttrande af den lärde Celsius, som då hade Wasarnes historia under händer, är nästan obegripligt. På hans auctoritet har sedan den meningen bildat sig, att K. Eriks hemliga råd bestod af slödder från gatan. Tydligen är ***Anders Sigfridsson*** i Jöran Pehrssons bekännelse den Rålamb, hvilken såsom Öfverståthållare i Stockholm insläppte Sten Lejonhufvud: ***Olof Larsson,*** hvilken Jöran Pehrsson i bekännelsen kallade den ***gamle*** förrädaren, som således väl ej så nyligen fått del i affärerna, den K. Gustafs Sekreterare, hvilken redan 1556 användes såsom legat till Ryska Czaren, som sändes af K. Gustaf till Johan i Finland (Cels. K. G. I, p. 754) och hvilken Jöran P. kallade Konungens högtbetrodde man, Råd, Cansler; Olof Larsson (Skand. Sällsk. Handl. IV p. 205), till hvilken såsom K. Eriks Sekreterare Riksens Råd skref en förbön för Hert. Johan (Linköp. Bibl. Handl. 2 p. 60) och hvilken Celsius sjelf i Eriks hist. p. 281 kallar "Ståthållaren på Stockholms slott Olof Larsson", hvilken han finner jemte några få, deribland B. Gylta och Erik Mattsson, Konungen trognast. Att denne ***Erik Mattsson*** är ***Körning,*** kan ej vara tvifvelaktigt. Äfven har han hos Stiernman sin plats bland Ståthållare i Stockholm. Om också vi endast gissningsvis kunna yttra oss att ***Peder Eriksson*** är den Senior (Presbyter) och predikant i

intet annat märkvärdige, än att Jöran Persson angaf dem såsom deltagande i Konungens hemliga rådplägningar, sedan han fattat ovänlige tankar mot de förnämsta af Rådet och rikets ansenligaste män." Inom denna hufvudsakligen af ofrälse bestående rådgifvarepersonal, torde P. Caroli varit både den äldste och den kunnigaste, hvilken bäst visste hvad de borde vilja och hvad som borde eftersträfvas, under det Konungen nu var utstött ur högadlens ynnest och ville krossa sina mäktigaste fiender. Märkligt är att Jöran Persson bekände att Erkebiskopen jemte Olof Larsson brukades *framför alla andra* såsom hemliga rådgifvare (Cels. Erik XIV p. 291). Huru olika har ej efterverlden bedömt de båda prestliga rådgifvarne, prelaten i Upsala och prelaten i Kalmar! Säkerligen hade ock samtiden allt skäl att så olika som skedde, bedöma arten af deras råd. På riksdagen i Stockholm, som slöt d. 11 Mars 1566, underskrifver P. C. näst biskopen i Westerås. Han innehade nu såsom en förklarad kungagunstling, sedan han d. 22 Aug. 1564 fått Konungens fullmakt på kyrkoherde-embetet i socknarne N. Möckleby, Sandby och Gårdby på Öland, fem hela pastorater, bestående af 8 kyrkosocknar i 2 särskilda provinser — nära upphinnande Schröderheims broder i att samla församlingar i sin hand (vi få längre fram se att han dock 1561 fått åt sin son Carl 28 T:or säd till studiihjelp). Och denne mångbestyrande kyrkans man fick d. 6 Maj 1567 "Procuratorsembetet i Småland", hvilket embete Löfgren, slutande af uppdragen i den Kungl. skrifvelsen, hvilken L. läsit, ansåg hafva innefattat ett slags ståthållareskap öfver staden och dess län. Han kunde likväl ofta vara vid Konungens sida. Vi hänvisa till Biogr. Lex. XVI p. 147, blott erinrande, att K. Erik rådgjorde med sin andelige rådgifvare P. Caroli, nyss efter det han knäfallit för och försonats med de knäfallande fångarne

---

Stockholm, som sedan förföljd af K. Johan befordrades af Hert. Carl till Ytterselö, och att vi om de öfrige intet veta, om ej att en Schmidt adlades d. 10 Mars 1574, så eger man ej rätt att antaga, det ofrälse embetsmän, som hunnit så högt en ofrälse nu kunde hinna, eller mindre högboren adel än Rådsherrarne, skulle samlats hos sin kung ihop med "löst folk". Vi måste i Eriks hemliga råd se en kamarilla till rang och börd lika hederlig, som den, hvarmed Carl XI och Gustaf III — denne efterapare och beundrare af Erik — omgåfvo sig, när de ville afkasta från sina skuldror den högtryckningsmachin, hvilken det högadliga rådet dittäggt. Att Erik mistade förståndet — dryckesvåldet eller ljuskronstöten må hafva varit orsaken — förvandlade visst denna ofrälseståndens samverkan med kungamakten till ett slags scen ur Jacobinismens historia, men vi äro ej berättigade att häri se endast en pöbeltillställning, endast ett barbari, utan all historisk betydelse.

Sten Lejonhufvud och Svante Sture, samt att, sedan Erik talat med Mäster Petrus Caroli en stund afsides, återkom han i en förvirrad sinnesförfattning, med mössan tryckt djupt i ögonen, då han nästan springande kom in i Nils Stures fängelse, der mordraseriet började utveckla sig. Det som här hviskades i "Balders öra", var tydligen ett råd i anledning af det som Olof Larsson med flera skrifvit, att Hertig Johan kommit ur fängelset och upproret redan var i gång. I den tanken började man kriget här, ehuru oridderligt, ja nidingsartadt, emot sådane, som ej kunde försvara sig. Man ser här verkan af *falskt* rykte. Presten Peder måste visserligen här väcka mot sig en afsky, fullt jemngod med den, hvarmed den katolske presten G. Trolle betraktas vid blodbadet i Stockholm; men likväl få vi ej glömma K. Gustaf II Adolfs yttrande om Erik: "För misstankar skull — — slog han ihjäl Sturarne, bragte eljest många om halsen och efter de många voro, dömde verlden att de alle voro oskyldige — — så att dess bot och penitens var honom skadligare (menskligen derom att tala), än sjelfva felet." Också torde vi, vid betraktandet af de ofrälses harm emot adlen i de dagar, då en P. Caroli tydligen leder kungaarmen mot aristokratiens främste män, förrän vi härvid allenast se hyænan som rasar, utan att akta på, om någon retat henne till vrede, erinra oss hvad Geijer anför i Litteraturbladet n:o 3 år 1838, der De la Gard. Arkivets första delar recenseras: "Hvad adlen tillät sig — derpå förvara dessa handlingar flera bevis. Bönder ifrån det åt Stureska huset förlänta grefskapet, som klagat för Johan öfver gärder och körslor, dem ålagde af Grefvinnan Märta Sture, och i början fått medhåll af Konungen, fly förskräckte undan, sedan hennes måg Hogenskild Bjelke fått tala med honom, och mågen råder svärmodren i grofva ordalag, att hålla efter dem deras motvillighet (De la G. Arch. IV: 165). I ett bref beder Grefvinnan för en sin fogde, som begått dråp och H. Bj. säger att han 5 à 6 gånger derom talat med Konungen, hvilken dock ej ville gifva dråparen lejd, om ej de dräptes slägtingar bedja för honom, "emedan han äfven slagit en qvinna ihjel för några år sedan och dräpit några karlar tillförene" (D. A. IV: 164). Af sina underhafvande tog eljest adlen på denna tid böter äfven i lifssaker, utan att rådfråga Konungen." Intet skäl är att antaga, att Sturarne voro grymmare der det gällde qvinnors och bönders lif, än andra ädlingar i dessa tider. Vi hänvisa

också till det i Biogr. Lex. XVI p. 151 och 152 anförda. Huru olika bedömde ej Fru Märta den klagan, som frambars till Konungatronen af deras enkor och barn, hvilka hennes fogde i Tjust mördat, och den, som hon, en lidande Rachel, uttalade öfver sina mördade barn. De förre klagande skulle — "njupes i deras änd"; för den senares klagomål skulle kung störtas och bli lifstidsfånge samt tronföljd ändras. Och verlden — men tydligen ej K Gustaf II Adolf — dömde som hon; det är blott i predikningar man framkallar vältalighetseffekter genom att lära att brottet är lika stort om en hop karlar i Tjust eller en hop grefvar i Upsala mördas. Detta *försvarar* ej P. Caroli blodiga jakobinism; men nog *förklarar* det något det mildare omdöme, hans samtida ofrälse fälde öfver honom, jemfördt med hvad vi dömma. P. Caroli blef fängslad, tillika med Jöran Persson, samt fördes som fånge från Upsala till Stockholm i November månad 1568; men undgick att strax dömmas såsom J. P., fördes derefter såsom fånge till Kalmar, der han insattes på slottet. Jöran Persson hade i sin "Bekännelse" yttrat att Biskopen i Kalmar varit, jemte Christer Persson och Per Gadd, största orsaken till Sturemorden. Det Barkskepp, som sändes till Kalmar efter 3 fänikor knektar, konungen till biträde i den väntade kampanjen med hertigarne och adlen, var väl en tanke af Ordinarius och Procurator i Kalmar. När Jöran kan i sin bekännelse yttra, att K. Erik flux allestädes och flux dagligen brukat Mäster Pehr i Kalmar, synes han ej blott tillfälligtvis, utan såsom tjenstgörande rådgifvare vistats hos Konungen. Johan skref d. 17 Nov. 1568, huru Bisk. Petr. Caroli låtit sig bruka ej blott till den förrädiska och ochristliga handel, som skedde i Upsala, utan ock Hertigen och hans hertiglige hus till förtret. — För "grofva beskyllningar" mot Hert. Johan i bref till K. Erik blef M. Pehr dömd till döden, men benådad till lifvet, dock afklädd Ordinarievärdigheten och förvisad till Finland. Likväl ansåg sig K. Johan behöfva den sluge gubben och han, som insändt en förödmjukande afbön d. 23 Febr., insattes åter i sitt prestliga embete mot slutet af 1570, likväl blott såsom Superintendent. Han städes såsom sådan under Biskopens i Wexiö förmanskap, till hvilkens stift den från Linköpings stift afsöndrade orten lades d. 2 Febr. 1569. Efter återkomsten till Kalmar fick han nu nöja sig med Möckleby prebende allena och K. Johan fäste dervid det vilkor (i bref, dat. Kalmar slott d. 2 Apr. 1572), att han hvarannan eller hvartredje söndag skulle sjelf — nu 62-årig — resa dit ut och förrätta gudstjensten.

Ljungby, Kläckeberga, t. o. m. Kalmar hade fått nya kyrkoherdar. Mäster Pehrs förlust ersattes dock efter hand genom nya tiondeanslag och 1575 af hela den behållna kyrkotionden från Thorslunda. Då Liturgiska reaktionen omhuldades af K. Johan, begagnade den gamle kungagunstlingen sig af tillfället, omfattande denna halfkatolicism med nitälskan. Presterskapets beslut att gilla och antaga liturgien, dat. d. 16 Febr. 1577 i Stockholm, framvisar en erkebiskop, 4 biskopar, en superintendent, 43 pastorer från Upsala stift, 23 från Westerås stift, 15 från Linköpings, 9 från Skara, ja 3 från Hert. Carls hertigdöme, men blott 2 från Wexiö stift, och dessa äro "Petrus Caroli Gothus" samt Magnus Birgeri Past. Calmariensis, således ingen från det egentliga Wexiö stift (ehuru stiftets Chef Andr. Laurentii var bland de undertecknande prelaterna). Efter hemkomsten sökte P. C. eröfra subscribenter, ehuru förgäfves; men K. Johans gunst var emellertid eröfrad och d. 11 Febr. 1583 blef P. C. Biskop i Linköping, derunder Kalmar och dess läns kyrkor återlades. Sedan väcktes ånger i Mr Peders hjerta öfver hans förflutna lefnad, särdeles öfver de liturgiska förarbetningarne. Hans sista lefnadsår skola utmärkt sig genom uppbyggliga prof på ånger och sinnesförändring. En kyrkoherde i Ö. Stenby, som haft honom till biskop, den flitige författaren J. P. Klint, yttrar i sina biskopsrim (utgifne af E. Benzelius), huru visserligen alltid

"*Petrus Caroli* lät sjunga afton- och ottesång hvar dag,
Men deraf gjorde sig ingen glad,
Han läts mechta Gudelig vara,"

men var dock, under allt detta sken, ännu en falsk christen, aktande en prestman som en hund, fast

"Det är en biskops heder och äre,
Hafva sina prester mycket käre,
Dem försvara och hjelpa försann,
Det gör ock hvar christen ärlig man."

Derjemte hindrade han äktenskap, för att få desto flera böter för lönskaläge, och

"Allt det han hörde, likt och olikt,
Det förde han för Konungen in med fikt,
Och gjorde allt efter som Konungen befälte
Och intet sjelf något beställte."

Men såsom gammal då han kom till Linköping, var han der föga verksam. Efter en sådan, särdeles för de höge i landet, förhatlig lefnad, så

"På sistone månde han sig betänka.
Den gåfva månde Gud honom skänka,
Han vände sig nu slätt om
Och vardt en sann christen man
Till dess Gud kallade honom försann.
Han åkallade Herran Jesum Christ
Och andvardade honom sin själ i Paradis."

P. C. dog d. 26 Oct. 1587. Var g. m. Marg. Göransdotter (Cler. Calm. I: 245) eller Olofsdotter (L. c. 2: 664), som skillras såsom långt argare, falskare och ränkfullare än mannen. Som enka uppbar hon kyrktionden från N. Möckleby till understöd. Hon hade under sin mans fångenskap 1569, 70, uppburit en del af detta och andra prebendens tionde, enligt K. Johans bref d. 31 Mars 1570. Det heter i K. Kammar-Collegii Arkifs ex. af 1570 års tiondelängd: "Hafver K. M:t gunstl. förlänt hustru Marg. M. P. Karlssons tienden, som faller vid Mycleby, Gårdby och Sandby socknar, undantagandes Kyrkornes vederlag." Nog hade hon sina besvärligheter att genomlefva. 1564 blef prestgården i Möckleby plundrad af Danskarne, som brände större delen af gårdarne i Sandby och Gårdby socknar, så att inkomsterna der en tid ej kunde blifva synnerligen stora, om någon barmhertighet fanns hos tiondetagaren. Hösten 1568 och de följ. 2 åren hade hon ej rosor att dansa på. Sannolikt blef hon i dessa obildade tider af många groft och bittert anfallen för mannens skull, hvilket kunde väcka ett menniskofiendtligt lynne.

Söner: 1 Carolus Petri, studerade i Tyskland redan 1561, med 24 T:or spanmål i förläning till studierna. Blef sin faders efterträdare i N. Möckleby, då fadren fick Linköpings stift. Död 1587. 2 Nicolaus Petri Gothus eller Grubb, f. 1554, Rector Scholæ i Kalmar 1576 — "en verklig Orbilius", enligt Rothovius, Decanus i Linköping 1585, Domprost s. å., i ett kungabref kallad Superintendent vid Domkyrkan, död 1591. 3 Anders, Rector Scholæ i Linköping, död 1622. En dotter var g. m. Wilh. Böddiker, förmögen handlande i Linköping.

Vi hafva ingenstädes funnit att P. C. kallat sig *Skenningensis*, om ej i ungdomen eller då han var Pastor i Skenninge. *Gothus* skref han sig 1577. På hans grafsten hade Rhyzelius läsit: Mag. *Petr. Caroli*, och så skref han sig vanligen sjelf.

(**Källor**: Jon. Petr. Klints Biskopsrimchrönika, införd i Er. Benzelii Monum. Eccl. Sv. G. p. 146, det som rörer P. C. aftryckt i Westéns Hofclerec. hist. I: 22 f. — Spegels Kyrkohist. 2 p. 247. — Rhy-

zelii Episcoposc. — Westéns Hofcl. hist. — Håhls Linköp. stifts Herdaminne. — Löfgrens Cler. Calm., dervid Ahlqvists afskrifter af urkunder i Riksark., K. Kammar-Koll. etc. blifvit begagnade. — M. Sundevalls disp. de Skenningia Ups. 1788 p. 23. (Om P. C—i "oskyldighet" i Sturemordet, se p. 45 noten.) — Biogr. Lex. XVI p. 151 f. — Geijers Litteratur-Blad 1838 n:o 3. — Anjou Reform. hist. — Sv. Kyrkans och Riksdagarnes hist. — Celsii K. Erik XIV:s hist. — Våra Rikshistorier.)

CAMERARIUS, LUDVIG och JOAKIM.

1. CAMERARIUS, LUDVIG.

Aldrig har Sverige betydt så mycket i det Europeiska Statsförbundet, som under Gustaf II Adolfs och Christinas regementstider. De som då hos de mäktigaste staterna förestälde Svenska konungamakten och riket och gjorde det på ett sätt, som uppehöll Sveriges inflytelse och anseende, förtjena i sanning efterverldens uppmärksamhet. Ludvig *Camerarius,* som förde vår talan i Holland, då Hugo Grotius bevakade Sveriges intressen vid Frankrikes tron, och som i ett fjerdedels sekel med sitt statsmannaförstånd och sin penna gagnade det under samma tid till så högt verldsanseende uppstigande Sverige, bör ej af Svenskarne fortfarande förgätas.

Från Kärnthen härstammade slägten *Liebhard,* hvaraf en medlem, *Conrad,* vid medlet af 12:te seklet var Camerarius eller Cammermeister hos Biskopen af Bamberg, och då detta embete äfven innehades af åtskilliga bland hans efterkommande, ansågs namnet *Camerarius* snart som slägtens, i hvilken egenskap det ock redan i 13:de seklet undanträngt det äldre. Franken blef nu Camerariernas hemland och kring Bamberg lågo Camerariska länegodsen; en *Conrad C.* († 1361) var Tyska Ordens Riddare och Comthur för Ordenshuset i Nürnberg; de flesta af slägten vunno dock sitt anseende som lärda och jurister. Om *Joakim C.* († 1574), Melanchtons vän, yttras ännu i nyare biografiska arbeten att han var "en af Tysklands största litteratörer och polyhistorer, som bidragit ogement mycket till konsters och vetenskapers framsteg i 16:de århundradet, dels genom att utgifva, öfversätta och kommentera latinska och grekiska autorer, dels genom egna arbeten, af hvilka de flesta länge ansågos som klassiska och ännu alltid skattas högt; dels derigenom att han gaf en ny gestalt åt Universiteterna i

Leipzig och Tübingen och åt Gymnasiet i Nürnberg." Dennes son, *Joakim* († 1598), berömd läkare och botaniker, var bosatt i Nürnberg, der han inrättade ett Collegium Medicum, och hade i äktenskap med Maria Rummlin von Lohnerstadt sonen

Ludvig, född i Nürnberg d. 22 Jan. 1573. Sedan han studerat rättsvetenskapen vid universiteterna i Leipzig, Helmstedt och Altdorf (der hans farbror, *Philip*, då var Procancellarius), reste han till Italien, uppehöll sig länge i Padua och promoverades 1597 i Basel till Juris Doctor. Han uppehöll sig nu någon tid i Speyer för sin praktiska utbildning, men kallades redan följande året af Kurfursten Fredrik IV af Pfaltz till Heidelberg, der han strax utnämndes till Kurfurstligt Råd och 1600 till Hofråd. Bivistade 1603 och 1608 Riksdagarne i Regensburg och förde vid den senare *directorium* ibland Protestanterne, liksom äfven 1613. 1611 Kurfurstl. Geheime-Råd. 1612 åtföljde han Kur-Administratorn Johan af Zweibrücken till Kejsar Rudolf II, som ville taga C. i sin tjenst, ett beslut, som dock omintetgjordes genom kejsarns snart derpå inträffade död. 1613 sändes C. till Kejsar Mathias för att erhålla *dispensation* och *confirmation* för den 18-årige Fredrik af Pfaltz, som ock samma år tillträdde regeringen. Under de följande åren var han Kurfursten Fredrik V:s sändebud hos Kejsare, Konungar och Furstar, vid riksdagar, krets- och valdagar o. s. v. och förde vid några tillfällen sjelf *directorium.* 1619 följde han sin herre till Böhmen, blef 1620 Schlesiens Furstars och Ständers Kansler och medlem af Böhmiska riksdagen, följde efter slaget vid Prag Konung Fredrik i landsflykt till Holland, sedan han förut utfört en beskickning till nedersachsiska ständerna och (1622) till Kon. Christian IV i Danmark och i den protestantiska verlden vunnit anseende såsom en skarpsinnig förfäktare af rättvisan i Kon. Fredriks sak, serdeles genom sin diatrib mot "Cancellariæ Anhaltinæ" och den deraf följande polemiken mot pseudonymen Fabius Hercynianus.

Såsom chef för Kurfurstekonungens kansli i Haag hade han redan flera år före denna strid kommit i brefvexling med Axel Oxenstjerna, som icke gerna missvårdade ett tillfälle att till fäderneslandets tjenst eröfra en förmåga, hvarhelst den påträffades. Sveriges polska krig med dess möjliga fortsättningar gälde i den tidens diplomatiska förhandlingar som en särskild del af det "gemensamma väsendet", helst de förslager, man byggde på detta krigs utsträckning till Schlesien o. s. v. verkligen skulle satt det i närmaste samband med den efterlängtade "restitution der ge-

meinen und pfaltzischen Sachen", hvarföre en af densammas varmaste förfäktare "pennipotente manu" måste vara desto lättare att draga i Svenska diplomatiens tjenst, ju ifrigare han vore sin förföljde herre tillgifven. Utan att lemna dennes tjenst, lät C. emellertid redan 1622 använda sig såsom Axel Oxenstjernas politiske korrespondent, icke blott lemnande alla de upplysningar, hans egen ställning satte honom i stånd att meddela, utan äfven för "Polonica et Italica" hållande särskilda personer å ort och ställe, hvilkas meddelanden han införde i sina bref till den svenske kanslern, som i utbyte gaf honom del af alla svenska konungens krigs och fredsvärf, åsigter och afsigter, o. s. v., samt till betäckande af utgifterna ett årligt "donarium" af 6 till 9 hundra "imperiales", hvilken förstnämnda summa utbetaltes för året 1623, då han för första gången besökte Sverige, såsom legat till Gustaf Adolf ifrån Fredrik af Pfaltz. Efter Rutgersius fick C. anbud att blifva Svensk Resident hos Herrar General-Staterna i Haag, i hvilken stad han redan flera år uppehållit sig hos sin landsflyktige Konung. Med en "Instructio a Reg. Maj. Bohemiæ, de Voluntate et consensu legatorum Magnæ Britanniæ & Daniæ Regum & Domin. Ord. Gener. confoed. Belgii, super negotio agendo cum Ser. Sueciæ Rege de recipiendo communi foedere, ictum Hagæ 9 Dec. 1625" begaf han sig alltså i början af år 1626 på väg till Sverige och daterade under resan, i Sterkenburg, den 8 Febr. nämnde år de vilkor, under hvilka han vore benägen att mottaga det gjorda anbudet om anställning i svensk tjenst. Han begär 1:o att af sin hittillsvarande herre få orlof; 2:o att i förefallande mål fortfarande få gå denne till handa, emedan han kände Konung Fredriks alla "vornehmste Secreta", samt från Svenska Kansleren få del af alla "vornehmste Sachen in Engelland, Franchreich und andere orten"; 3:o samma lön som Rutgersius och en half årslön i förskott.

I Danmark erhöll C. af Konung Christian ett om vänskapliga tänkesätt vittnande bref till Gustaf Adolf, hos hvilken han i Upsala hade företräde, hvarefter han dels af sjukdom, dels af underhandlingar en längre tid uppehölls i Stockholm, der personlig vänskap knöts med Axel Oxenstjerna; och vid sin återresa till kontinenten medförde C. fullmakt som Svensk *Resident* (äfven kallad *Ordinarie Ambassadeur*) i Haag, daterad d. 20 Juni, hvarföre han efter sin framkomst till Haag dröjde så länge att framlemna den, tills det blefve sannolikt att ett bref under denna dato hunnit an-

lända från Stockholm, eller till den 1 Augusti, då han äfven aflade skriftlig trohetsed till Sveriges konung.

I 15 år beklädde han nu denna vigtiga diplomatiska post med största beröm. Liksom hans tidigare brefvexling med Axel Oxenstjerna är en af hufvudkällorna för historien om de protestantiska furstarnes underhandlingar med Gustaf Adolf, finner man i hans senare depescher och bref en mängd upplysningar rörande såväl händelsernas gång, som Rikskanslerens afsigter, dem denne ofta underställer Camerarii omdöme. — Af Gustaf Adolf hade han 1629 fått i uppdrag att underhandla med franska sändebudet de Charnacé om ett off- eller defensivt förbund mellan Sverige och Frankrike, hvaraf dock icke den gången önskad påföljd vanns.

Som sitt egentliga hemland ansåg emellertid C. alltjemt det Pfaltziska Churfurstendömet och i synnerhet Heidelberg, i hvars närhet han hade gods och med hvars furstehus han stod på den förtroligaste fot. Äfven Pfaltzgrefven Adolf Johan, Carl X:s fader, var ibland hans "wohlaffectionirte" korrespondenter och upphörde ej att skrifva, fastän tiden ej medgifvit den ständigt sysselsatte diplomaten att på halftannat år besvara H. Furstl. Nådes vänskapsfulla bref. När ålder och aftagande krafter tvungo C. att lemna sin magtpåliggande post, 1641, och han derifrån erhållit afsked med vilkor att för sin återstående lifstid förblifva Cronan Sveriges Geheime-Råd, flyttade han med sin familj från Haag till Lejden och 1642 till Gröningen, der han tillbragte nära tio år i stillhet, fastän ofta uppmanad att åter deltaga i ärendernas behandling. 1649 d. 1 Aug. fick han af Drottning Christina öppet bref att introduceras på Svenska Riddarhuset "efter han var af Patriciorum släkt i Nürnberg och Ständerna i Böhmen vid förra kriget honom för en medlem ibland Ridderskapet antagit, han ock utom des tjent cronan Sverige i en ganska rund tid uti en så förnämlig charge med mycket beröm", men bland den introducerade adeln finnes hvarken hans namn eller hans vapen (2 och 1 svart fogel i odelad sköld), ehuru en uppgift förmäler att hans son (se n:o 2) "als ein Reichsstand" bivistat riksdagen 1649 och både jordeböcker och reduktionsprotokoller omtala L. Camerarii arfvingars köpegods (hvaribland det senare så bekanta Lässebo i Kronobergs län). — Slutligen begaf han sig med hela sitt hus i Maj 1651 till Heidelberg, der han dog d. 4 Oct. s. å. Hans dotter *Anna Catharina* blef 1642 g. m. svenske legaten till Constantinopel, sedan Geheimerådet, Paul Strasburg, bördig från Sachsen, och hans ende öfverlefvande son,

2. CAMERARIUS, JOAKIM,

född i Heidelberg den 1 Juni 1603, var liksom fadren anstäld vid svenska diplomatien. 1618 blef Joakim C. Student i Heidelberg och följde derefter sin fader på många af dennes resor och beskickningar. 1622 disputerade han i Tübingen "de jure belli et pacis", blef 1623 Student i Leiden och följde sedan sin fader på dennes första resa till Sverige, hvilken varade från d. 13 Sept. till d. 7 Nov. nämnde år. 1626 disputerade han i Leiden "pro repressaliis", reste 1625 i England, der han fick nåden kyssa Kon. Carls hand, och i Frankrike. Besåg följande året Italien och Schweitz, disputerade i Genève "de principis potestate" och återvände 1628 till Holland. 1631 d. 6 Juli fick han företräde hos Kon. Gustaf Adolf, som strax tog honom i sin tjenst och redan d. 13 s. m. sände honom till Würtzburg för att der underhandla med Engelska gesandten. Efter Konungens död följde C. Rikskansleren till arméen och till Heilbronn och "immitirte" d. 23 Apr. 1633 på Kanslerens befallning Pfalz-Grefven Ludvig Philipp såsom Administrator af Churpfaltz. D. 18 Dec. s. å. sände honom Rikskansleren till Heidelberg såsom Svensk Resident vid Pfaltziska och närbelägna hofven. 1634 följde han åter Kansleren och arméen till Mayntz och gick derifrån med arkivet till Strasburg, hvarifrån C. af Kansleren blef kallad tillbaka för att vara honom följaktig till Frankrike och Holland. 1637 reste C. för andra gången till Sverige, der han d. 25 Aug. erhöll "seine andere Rathsbestallung". 1641 for han från Amsterdam ånyo till Stockholm, hvarifrån han följande året återkom till Haag. 1645 erhöll han med Dr. Christinas tillåtelse såsom Churpfaltziskt ombud (Rath und Gesandter) tillträde till fredsunderhandlingarne i Münster; och fick 1647 vid sin återkomst från Osnabrück till Gröningen en skrifvelse från Churfursten "mit offerirung aller erkäntlichkeit". 1648 reste han för fjerde gången till Sverige och bivistade, som ofvan nämndt, "als ein Reichsstand" riksdagen 1649, och återvände derefter till Holland och Pfaltz. Hade 1655 i Stettin audiens hos Carl X Gustaf, hvarefter han begaf sig till Heidelberg och till kejsarvalet i Frankfurt. 1674 flydde han för de franska vapnen från sitt hem i Heidelberg till sina gods i Aurach och dog som Kongl. Svenskt och Churpfaltziskt Råd den 24 Nov. 1687, efterlemnande två söner och en dotter, af hvilka den äldste sonen och dottern snart följde honom i grafven

(sonen skall ha grämt sig till döds öfver förlusten af det dyrbara *Camerariska biblioteket*, hvilket till största delen förstördes vid Heidelbergs brand 1693); yngre sonen *Johan Philipp*, f. 1671, bodde på sina gods i Franken och dog 1710, efterlemnande en son, *Philipp Engelbert Adam*, till Steeg-Aurach på Bischberg, medlem af det omedelbara Riksridderskapet i Franken, född 1704 och efter fadrens död den ende öfverlefvande af detta gamla adeliga hus, som inskrifvit sitt namn i så många länders och furstars historia. Ätten är längesedan utdöd.

Den "*Camerariska handskriftsamling*", Björnståhl år 1774 såg i Mannheim och i sin "Resa" beskrifvit, tillkommen genom Joachim I:s, Joachim II:s, Ludvigs och Joachim III:s rika brefvexlingar och den siste Joachims särskildt för detta ändamål gjorda samlingar, öfvergick ur någon af hans arfvingars (sonsonens?) hand till det Churfurstliga husets archiv i Mannheim och flyttades med furstehusets öfriga tillhörigheter till München, då denna stad blef dess residens. Af *Moser* utgåfvos derur 1786, 87 och 92 i 5:te och 6:te delarne af "Patriotisches Archiv" och 1:a delen af "Neues Patriotisches Archiv" en samling bref från Axel Oxenstjerna och Gustaf Adolf till L. Camerarius m. fl. äfvensom några bref från honom till de förenämnde, Adolf Johans bref till Ludvig Camerarius m. m., hvilket utgör det vigtigaste af hvad i denna samling rörer Sveriges historia, enligt de svenska forskares vittneshörd, hvilka i senare åren granskat dessa äfven af Fryxell omtalta papper. I svenska riksarkivet finnes deremot den vidlyftiga Camerariska ministerkorrespondensen, äfvensom tidigare mellan Ludv. C. och Axel Oxenstjerna vexlade bref, hvaraf somliga i äldre samlingar af "Acta publica" blifvit tryckta. Ibland C—ii första bref som Svensk Ambassadör i Haag voro de, som i Östersjön togos "in Suedica navi a victore Polono" och under titeln "Cancellaria Suedica" utgåfvos i Polen år 1627 både i latinska originalet och i Tysk öfversättning, försedda med väldiga kommentarier om den svenska politikens afslöjade falskhet.

Ludv. Camerarii tryckte skrifter: Brevis informatio et responsio solida ad præcipua capita, loca & puncta secretæ Cancellariæ Bavarico-Anhaltinæ, 1624. 4:o (anon.). — Apologia contra personati cujusdam Fabii Hercyniani & aliorum in se publice sparsas calumnias. 1624, 4:o. — In lituram seu Castigationem Cancellariæ Hispanicæ editam sub nomine Fabii Hercyniani Obss. & Animadversiones, 1624, 4:o (anon.). — Epi-

stolæ aliq. selectæ, quibus ipse selectus civilis belli autor, altor et fautor demonstratur, 1625, 4:o (anon.). — Cancellaria Hispanica, 1630, 4:o (anon.). (Såväl dessa som andra sidans stridsskrifter äro tryckta i Lundorps *Acta Publica,* der äfven 14 bref från Ludv. C. äro införda. *Buddæus* säger att hvad Lundorp "passionirtes von Ihm geschrieben" är "ganz ohne Grund".) — Proposition des Schwed. Ambassadeurs (Herrn Camerarii) an die Herrn Staten General. der Verein. Niederlande wegen seines Königs Vorhabenden Kriegs in Teutschland, vom 26 Jul. 1630. (Tryckt hos Lundorp, Aitzema, m. fl. st.) — Consideratio causarum hujus belli quod a. 1618 in Bohemia exortum est. In libertate 1647. 4:o (anon.). — Cancellaria Suedica, in qua L. Camerarii aliorumque epistolæ &c., se ofvan (dessa begge C:ii bref äro äfven tryckte hos *Lundorp,* III, p. 952—962, och hos *Moser,* a. st. VI, p. 89—95, 104—115, i hvilken senare samling dessutom 2 bref fr. C. äro införde).

(**Källor: Moser, anf. arb. — Lundorp, Acta Publ. — Jöcherts m. fl:s Gelehrt. Lex — (Buddeus) Allg. Historisches Lexicon, Leipz. 1722, fol. — Camerariska bref i Riksarch. — Tilas Matr. öfver ointr. Adel, mst ibid. — Siebmacher, Allgem. Wappenb. V: 1. — Linköp:s Bibl. Handl. II. — Fryxells Handl. I. — Wieselgren, Ny Smål. Beskr. II, p. 687. — Björnståhls Resa, IV, p. 100—106. — Hammarstrand, Histor. Framställn. af förhandl:ne om 30-åriga kr. — Warmholtz, Bibl. Sviog. — Epistolæ Hugonis Grotii, hvaribland 349 till Ludv. Camer. och 21 till Joak. — Meddelande af Bibl. Styffe.**)

CARLBERG, BENGT WILHELM.

Den berömlige Biskopen i Göteborg Joh. Carlbergs fjerde son B. W. C. föddes i Göteborg d. 15 Maj 1696. Den redan år 1701 faderlöse uppfostrades i de studier, för hvilka han visade mesta fallenheten. Blef Konduktör på Ny-Elfsborgs fästning 1713. Löjtnant vid Fortifikationen d. 16 Maj 1718, anstäld vid Norska fältstaten, sedan han en tid gjort tjenst såsom Löjtnant vid Bohuslänska dragonregementet. Bivistade den första stora kanonaden emot Tordenskjölds entrepris på Ny-Elfsborg och Billingen, en kanonad vid Pilgården och en vid Svanesunds skans. Vid belägringen af Fredrikshall, som helt och hållet bivistades, hade C. det sorgliga förtroendet att emottaga K. Carl XII:s lik, då det under incognito skulle föras utur approcherna till högqvarteret Tistedalen. I den egenhändiga biografi, Öfversten B. W. Carlberg uppsatt d. 15 Martii 1777 och ingifvit till Kongl. Wetenskaps- och Witterhets-Samh. i Göteborg, yttras, att han häröfver såväl som öfver retiraden ur Norge på hög befallning måst aflemna en närmare berättelse. Den första trycktes först i Upsala Tidn. för år 1803. Den aftrycktes sedan i Handlingar rörande Skandinaviens Hist. 1 D. p. 177—199; 2 D. p. 133—152. Den

förra handskriften fanns 1816 i Nescherska Samlingen, den senare fanns i manuskriptsamlingen på Ulfåsa, som tillhört H. Exc. Grefve v. Höpken och var då meddelad af en Kammarherre Grefve Gyldenstolpe. Af den första berättelsen synes som om den af dolkstinget i sömnen mördade kungen lagts så, att det skulle synas troligt, att han träffats från fästningen; — antaget, att Nordins mening varder af en vetenskaplig undersökning stadfästad, se L. c. p. 181—82, der berättelsen om det af C. upptäckta Kongl. likets ställning slutar: Denna omständighet (att kungens hufvud bort kunna synas af de närmaste arbetarne på den nya linien, utanför den gamla, der liket låg, om de derpå hade aktning gifvit) anser jag för betydlig att här anmärka.

När arméen drog sig från Norge befaldes C. att förfoga sig till Göteborg; 1719 kommenderades han tillbaka till Norska gränsen, att der taga under sitt inseende Fortifikationsförrådet i Strömstad och Sundsberg. Sedan uppbygdes Uddevalla, Nöthe och Svanesunds skansar. 1720 transporterades C. från fältstaten till Göteborg, der han 1727 blef Stadsarkitekt, med Kongl. bifall. Då K. Fredrik 1728 var i Göteborg, befaldes C. att följa till Alingsås, der han författade karta öfver staden, utstakande qvarter och tomter, dessinerande fabriksbyggnader m. m. Detta arbete gaf 2 års sysselsättning. Om somrarne vistades C. der på längre och kortare tider för att anvisa arbetet. Kapten vid Fortifikationen 1733; Major och Befälhafvare vid Göteborgs och Bohuslänska brigaden 1742. R. S. O. 1748. General-Qvartermästare-Löjtnant 1754, med bibehållande af Majorslönen. Under 50 år gaf C. i Göteborg en mängd ritningar till allmänna och enskilda byggnader i staden, ofta ledande verkställigheten, likaledes lemnade han ritningar till militära boställsbyggnader i landsorter och till Arsenalen i Jönköping.

Utnämndes 1742 till ledare af underhandlingarne rörande genomfart mellan Wenern och Göta elf genom Trollhättan. Mätningar och afvägningar kräfde s. å. 3 månaders vistelse på stället. Derför vanns liten tack. Ännu 1777 beklagade C. att detta för riket så angelägna företag ej kunnat komma i stånd. Från s. å. tillföll Kommendantskapet oftast C., då det delades mellan regementsofficerarna. Landshöfdinge- och Öfver-Kommendants-embetet i Göteborg förestod C. under 3 riksdagar och emellan dylika på både längre och kortare tider. Fick 1762 Öfverstefullmakt vid Skånska Brigaden; med tillåtelse 1763 att tjenstgöra vid Göteborgska Brigaden. Afsked ur krigstjensten 1764, med ackord och pension af 2,000 d. smt.

Afsade sig arkitektssysslan i Göteborg 1775 med bibehållande af lönen, 500 d. smt. I den till K. W. o. W. Samh. i Göteborg år 1777 inlemnade autobiografi yttras, att han derefter finge inom en liten krets sitta i ro och stillhet, glad och nöjd på landsbygden och njuta den välsignelse, Herren honom tilldelt. Han var en af de förste ledamöterna i nämnde samhälle. — Gift med 1:o Anna Dorotea Weber, köpmansdotter, hvilken födde 2 döttrar, som 1777 "lefde i godt välstånd". 2:o Jeanna Christina v. Blessing, dotter af Öfverste J. A. v. B. Af de barn, hon födt, lefde 2 söner och 3 döttrar 1777.

Död d. 31 Dec. 1778.

Skrifter: Sannfärdig Berättelse. Se Handl:r rör. Skand. Hist. 1 D. — Berättelse . . . L. c. 2 D.

(Källor: B. W. Carlbergs egenh. autobiografi, ingifven till K. W. o. W. Samh. i Göteborg. — Låstboms Höfdingaminne.)

CARLÉN, EMILIA.

Emilia Smith, dotter af Handlanden *Roger S.* och hans hustru *Margareta Stiegler*, föddes i Strömstad den 8 Augusti 1807. Blef 1827 gift med Provincialläkaren D:r *A. Flygare* och bosatte sig med honom i Småland. Efter hans död, 1 Febr. 1833, tillbragte hon med sina tvenne barn, en son och en dotter, till större delen sitt lif på resor inom rikets olika provinser, hvarunder hon 1834 i Aug. trolofvades med *Jakob Reinhold Dalin,* hvilken efter slutad juridisk kurs lefde som sakförare i Bohuslän, men omkom genom vådlig händelse i Bullarens härad i November 1835, kort före det tilltänkta bröllopet. Efter dottrens död flyttade Fru Flygare år 1839 till Stockholm, der hennes första novell året förut utkommit och der hon d. 20 Jan. 1841 ingick äktenskap med Litteratören *Johan Gabriel Carlén.* Fru Carléns ovanligt produktiva författarverksamhet fortsattes sedermera, till dess sorgen öfver hennes sons*) död ifrån och med år 1853 deri gjorde ett afbrott, hvarefter hon först med år 1859 återtagit sin penna.

På redaktionens anhållan har Fru Carlén lemnat följande benägna meddelande:

---

*) C. W. E. Flygare, f. 1829, Filos. Mag. 1851, dog efter hemkomsten från en utländsk resa d. 24 Dec. 1852. Han utgaf 1851 novellen *En blaserad man* och hade för tidningar och kalendrar lemnat åtskilliga uppsatser, som vittnade om en icke vanlig talang.

"Om jag hade framför mig de biografier öfver mig, som utkommit under min lifstid i in- och utlandet, och sammandroge summan af dem alla i sant och falskt, skulle jag deraf få en långt mera smickrande bild än verkligheten företer.

Jag kom som en sen gåfva åt mina föräldrar. Yngst bland fjorton syskon, hade jag min äldste bror till fadder och var redan i vaggan tant åt min äldsta systers första dotter.

"Hvad månde det blifva af denna sena gåfva?" frågade sig de redan till åren komna föräldrarne. Modren sade: "Hon har ett sinne för sig — låt oss se hvad Gud gör af det!" Fadren sade, när den förste friarn anmälte sig: "Hon duger icke att koka en ärlig gröt." Men oaktadt detta kunde den gamle icke umbära henne på sina resor.

Uppfostran hade bort vara lyckad efter den tidens fordringar: flera af mina bröder voro utmärkt bildade män, och informator saknades ej. Men jag var ganska håglös: jag drömde, i stället för arbeta. Som barn föredrog jag framför lexorna att klänga mig in i de långa svarta gångarne vid sjöbodarne, der jag tyckte mig språka med hemlighetsfulla väsenden, hvilka jag sedan aldrig återfann under samma form. Som ung flicka sysselsatte jag mig hellre med mina egna små äfventyr vid den förflutna eller nästkommande balen, än med Ulysses' och Kalypsos, som jag skulle öfversätta. Derföre blef jag också klen i språkbildningen.

Den tidrymd, som låg emellan denna och den, då jag fattade pennan, kan här naturligtvis icke tecknas. Vare nog: jag hann icke dit förr än jag gått genom skärseldarna.

Mitt eget omdöme öfver mitt skriftställeri är detta. Få författare, om någon, ha varit gynnade af en sådan medgångsvind. Den började vid sjelfva början, eller med utgifvandet af *Waldemar Klein* och höll på att kasta öfver bord hela min tillkommande bana. Ty i strid med de hårda vindar, som drifvit min enskilta lefnadsfarkost omkring bland klippor och bränningar, smekte mig medgångsvinden, och som tron på egen kraft låg på grunden i min ännu omognade själ, växte modet i högan sky. Jag var trettio år, då jag inträdde på denna bana, och likväl fängslades jag så i den smekta egenkärlekens snara, att jag fullkomligt föll i den. En författares *andra* arbete är otvifvelaktigt det svåraste. Man vill med detsamma upp på parnassen. Jag skref *Representanten*, ett arbete, som bort med stränghet bedömas af

den dåvarande kritiken, men det passerade tullfritt, och jag ansåg min förläggare visa stor brist på urskillning, då han dristade sig fram med den anmärkningen, att det var "något uttänjdt". Sedan, långt efteråt, fann jag att detta var det klokaste omdöme jag hört. Men jag fann det icke förr, än jag började upphemta sjelfkritikens frukter.

Medgången är för både hjertat och förnuftet en svårare pröfvosten än motgången. Och det är naturligt. Under den senare se vi oss om efter Guds pris, under den förra efter menniskors. Men det jemkar sig, då vi under seglatsen på den nya floden föra med oss som barlast de allvarsamma erinringarne från det, som varit.

Under årens och tankens framskridande har jag sökt det enkla; och der jag tecknat de stora och tragiska elementerna i lifvet, har jag tecknat efter sanningen, och icke endast med fantasien. Diktens lif har ingenting att erbjuda, som ej verkligheten kan framvisa mera bittert och mera stort. Men är det svårt att tömma lidandets kalk, så har den dock något ljufligt på bottnen, ty der finna vi sanningen, den stora heliga sanningen, att icke ens en mask lefver förgäfves och att det således alltid är värdt att hafva lefvat och verkat i huru ringa verkningskrets som helst.

Vid mitt författarskap har jag särdeles varit underhjelpt af en rik och vidtomfattande erfarenhet, jemte den omständigheten att mina lefnadsförhållanden bringat mig i beröring med många olika klasser af menniskor.

Länge ville man i min fosterbygd veta, att jag plockade upp mina tillgångar "ur en kappsäck med papper", den min trolofvade, Reinhold Dalin, måste hafva efterlemnat åt mig. Han hade i stället efterlemnat minnet af den klara och fria blick, som en snillrik om än excentrisk mans samtal sprida öfver föremål, personer och lifvets djupare frågor och förhållanden. Utom dessa samtal hade jag aldrig, tretton år senare, skrifvit *En Natt vid Bullarsjön* .... Men huru länge är det ej sedan man tecknade 1835.

Jag blef aldrig en boklärd qvinna. Men jag hade lefvat, och själen tillryggalade långa sträckor väg, äfven då kroppen var stilla.

Så blef flickan från skärgården en dag i stånd att gifva lif åt de bilder, hon sett; och under det hon tecknade dem, fick hon njuta den lyckan att finna dem älskade. Sjelf älskade jag mina kustscener, hvilka påminde mig om barndomen med *dess* bilder och aningar. Ungdomsålderns dröm

bortspolade dem, men den mognade åldern tog dem åter tillbaka. Och nu, vid 51 år, då ett halft århundrade ligger mellan mig och mitt inträde i denna verlden, undrar jag om min lärospånstid ännu länge skall gå fram genom jordlifvets skuggor eller om jag snart får aflägga mina prof vid den ljusa dagern under evighetens palmer."

Fru Carléns Skrifter: Waldemar Klein, Stockh. 1838. — Representanten, I, II. Sthm, 1839. — Gustaf Lindorm, I—III. Sthm, 1839. — Professorn och hans Skyddslingar, I, II. Sthm, 1840. — Fosterbröderna, I—III, Sthm, 1840. — Kyrkoinvigningen i Hammarby, I—III, Sthm, 1840—41. — Skjutsgossen, I, II, Sthm, 1841 (den första under namnet: Emilia Carlén). — Rosen på Tistelön, I, II, Sthm, 1842. — Kamrer Lassman, I, II, Sthm, 1842. — Ända in i döden, Novellette, Sthm, 1843 (i Kalendern *Nordstjernan*). — Fideikomisset, I—III, Sthm, 1844. — Pål Värning, Sthm, 1844. — Vindskuporna, Norrköping, 1845. — Bruden på Omberg, Sthm, 1845. — Enslingen på Johannisskäret, I—III, Norrköping, 1846. — Ett År, I, II, Sthm, 1846. — En Natt vid Bullarsjön, I—III, Sthm, 1847. — Jungfrutornet, I, II, Sthm, 1848. — En nyckfull qvinna, I, II, Sthm, 1848, 49. — Romanhjeltinnan, Sthm, 1849. — Familjen i Dalen, Sthm, 1849. — Ett Rykte, I—III, Sthm, 1850. — Förmyndaren, I, II, Sthm, 1851. — Ett lyckligt parti, Sthm, 1851. — Inom Sex Veckor, Sthm, 1853 (författad långt förut). — Ett Köpmanshus i Skärgården, I, II, Sthm, 1859 (först tryckt som följetong i *Aftonbladet*). — Fru Carléns samtlige romaner äro utgifna i flerfaldiga öfversättningar på Tyska och Franska samt flera af dem utkomna i Engelsk öfversättning både i Europa och Amerika.

CARLÉN, *Johan Gabriel*, hvars namn genom hustrun blifvit verldskunnigt, har sjelf gjort det kändt inom Sverige genom sina "Stycken på vers", "Romanser ur Svenska Folklifvet" och kanske mest genom "Svenska Familjboken", en samling uppsatser af en mängd författare, anordnade att för hvarje dag i året tagas "en i sänder". Han föddes i Westergötland på egendomen Hasslekärr den 9 Juli 1814, son till Kronofogden *Carl C.* och *Maria Mathesius;* blef student i Upsala 1831, tog examen för inträde i rättegångsverken 1837, inskrefs som e. o. Kanslist i Justitie-Revisionen s. å., vistades år 1838 såsom juridiskt biträde hos en domare i Wermland och återvände derefter till hufvudstaden och vitterheten, den han fortfarande riktat under såväl sitt eget namn som signaturerna: *—n—n*, *C—én*, *Kilian* och *—iel.* Sedan 1840 har han varit anställd i Riksdagarnes expeditionsutskott, deltog i Dahlgrens "Aganippiska Sällskap" och har stiftat den senare litteratörklubben "Gröna Stugan", som beskrifves i

Ferlin, Stockholms stad, sid. 1622. C. har som författare i bunden stil af recensenter blifvit frånkänd "egentlig poesi" och "högre snilleflykt" m. m., men tillerkänd "känsla" och "naivetet" m. m. redan 1838, och åtta år senare skrefs om hans romanser att de äro "någonting *à part* af betydelse inom svenska litteraturen." Det är dock mera som *utgifvare,* än som *författare,* Carlén fått en varaktigare plats inom vår litteraturhistoria.

J. G. C—ns utgifne skrifter: Stycken på Vers. Sthm 1838. — Sveriges Rikes Lag jemte sammandrag af de författningar, genom hvilka Lagen blifvit ändrad, förklarad eller fått väsendtligare tillägg. Sthm, 1841. — Sånger och Sagor för Barn (anon.) Sthm, s. å. — Poetiskt Album (anon.), ib. s. å. — Handbok i Svenska lagfarenheten, innehållande allmänna lagen med dertill hörande författningar, jemte ordförklaringar, parallelställen, prejudikater, schemer och tabeller m. m samt utdrag ur kände författares arbeten från äldre och nyare tider Sthm, 1843—55 (till register och supplement ännu 1859 ofullbordad). — Sveriges Rikes Grundlagar m. m. jemte motiverna till Regerings formen och Tryckfrihetsförordningen samt 1810 års konstitutionsutskotts memorial rör. nationalrepresentationen. Sthm, 1844. — Barbara under utöfningen af sina vigtigaste pligter. Tal i sällskapet P. B. Sthm, s. å. — Toilette- och Theater-Almanach för år 1846 (anon.). Sthm, 1845. — Romanser ur Svenska Folklifvet jemte några andra dikter. Sthm, 1846. — Åttaskillingen. Bankokalender till Julklapp (anon). Sthm, 1847. — Svenska Familjboken, läsning för hvar dag under året i historiska, geografiska, naturvetenskapliga, estetiska och andra ämnen, till kännedom om fäderneslandet utgifven. I—IV. Sthm, 1849—53, 4:o. — Samlade Skaldeförsök af Anna Maria Lenngren, 6:te uppl. med ordförklaringar och historiska upplysningar. Sthm, 1857. — Samlade Skrifter af Carl Michael Bellman med ordförklaringar och historiska upplysningar, Sthm, 1855 — (ännu 1859 under utgifning).

(Källor: Aftonbl. 1838 d. 19 Dec. — Dagl. Alleh. s. å. d. 22 Dec. m. fl. recensioner. — Skandinaviskt Porträttgalleri, Sthm, 1847—53, 4:o. — Enskilda meddelanden.)

CARLSON, FREDRIK FERDINAND.

Fredrik Ferdinand Carlson, son af Lagmannen Gustaf C. och hans hustru Wendela Christina Borell, föddes den 13 Juni 1811 på Kungshamns gård i Upland. Genomgick 4:de klassen af Clara trivialskola och Stockholms gymnasium, hvarifrån C. afgick till universitetet i Upsala, der han den 10 Juni 1825 inskrefs som Student. Blef Filos. Kandidat 1832 och innehade andra hedersrummet vid filosofie-magisterpromotionen 1833.

C. företog i Juli 1834 en utrikes resa i sällskap med Filos. Docenten Ernst Kjellander, hvilken under resan afled

i Italien. Under tvenne år genomreste C. Danmark, Tyskland, Italien, hvarest en längre tid tillbragtes i Rom, samt en del af österrikiska staterna och Frankrike. Besökte åtskilliga tyska universiteter och studerade under en semester vid universitetet i Berlin, hvarpå han om sommarn 1836 återkom till fäderneslandet.

Under vistelsen i Rom föregående året hade C. blifvit kallad till Docens i allmänna historien. Blef 1836 lärare i historia vid Upsala Lyceum. Utnämndes 1837 till lärare för DD. KK. HH. Arffurstarne Carl, Gustaf och Oscar, hvilken befattning fortfor till 1846. C. hade under tiden, 1844, blifvit Adjunkt i historia och statistik och företog 1846 en vetenskaplig resa till England, der det ministeriela arkivet i London af honom begagnades. Utnämndes s. å. till e. o. Professor i Historien och förordnades till ledamot i Filos. Fakulteten samt att förestå den historiska Professionen vid Upsala universitet, sedan Prof. Geijer erhållit ständig tjenstledighet. Efter Prof. G:s död utnämndes C. år 1849 till hans efterträdare och blef s. å. Led. af K. V. Soc. i Upsala samt fungerade som ordförande i afdeln. för Elementarläroverket vid första allmänna svenska läraremötet och som ordförande vid senare läraremötena 1851 och 1854. Företog 1850 en resa till Norge och Danmark och begagnade derunder Köpenhamns m. fl. arkiver. Bevistade Riksdagen 1850—51 såsom fullmägtig för Upsala universitet. Företog 1852 en vetenskaplig resa till Frankrike och Tyskland, hvarunder han i Paris begagnade Utrikes-Ministèrens arkiv, till hvilket ingen svensk förut haft tillträde, och i Tyskland tog kännedom om undervisningsverken samt besökte universiteterna i Bonn, Heidelberg och Berlin. Var vid Riksdagen 1853—4 fullmägtig för Upsala universitet och deltog såsom ledamot i det derunder tillsatta särskilda utskott i utarbetandet af den nya bränvinslagstiftningen samt väckte förslag om inrättande af ett statistiskt embetsverk, hvarpå motionären sjelf insattes i kommittéen för utarbetande af plan och förslag till ett sådant embetsverks inrättande, 1854. Kallades 1855 till led. af K. V. H. A. A. Var såsom universitetets fullmägtig vid riksdagen 1856—8 ledamot i Statsutskottet, äfvensom i det sammansatta utskott, hvilket utarbetade det sedermera godkända förslaget till ny lag för folkskolorna. Väckte rörande Elementarläroverkens organisation äfvensom rörande aflöningen för de vid dessa läroverk anstälda lärare åtskilliga förslag, hvilka sedermera lades till grund vid Rikets Ständers beslut i ämnet.

Kallades 1858 till led. af K. V. A. och af K. Oldskr. Selsk. i Kjöbenhavn och utnämndes samma år till Ridd. af K. N. O.

Förordnades 1858 till ledamot i kommitéen för Styrelseverkens organisation, hvilket förtroende likväl ett samtidigt offentligt uppdrag, i förening med en försvagad helsa, hindrade honom att emottaga. Var deremot s. å. (Sept.—Dec.) ordförande i den komité, som blifvit nedsatt för granskning af den kongl. stadg. af d. 14 Aug. 1856 för rikets elementarskolor samt för utarbetande af en ny läsordning för dessa läroverk.

Utgifne skrifter: De Hemmingii Gaddei in patriam meritis, p. I. 1834. — Underrättelse om Dr. Christinas Bibliothek i Rom, i *Sv. Litt. Föreningens Tidn.*, 1837. — Minnen från Rom, ib. s. å. — De Albis et Nigris, factionibus Florentinis, 1837. — Quæ de ineunda Pace inde a pugna Pultavensi egerit Carolus XII. 1848. — Om qvinnans ställning till samhället under olika tidehvarf. Tal med anledning af Prinsessan Lovisas födelse, 1852. — Personalier öfver H. K. H. Frans Gustaf Oscar, Hertig af Upland, 1853. — Sveriges Historia under Konungarne af Pfaltziska huset. I, Sthm, 1855, II, ib. 1856. Äfven utgifven på tyska i Heerens och Ukerts samling af Europ. staternas Hist. under titel: Geschichte Schwedens, Vierter Band, Gotha, 1855. — Om Statshvälfningen i Sverige under K. Carl XI:s regering. I *Nord. Universitets Tidskr.*, 1856. — Om fredsunderhandlingarne åren 1709—1718. Ett bidrag till Carl XII:s Hist. Sthm, 1857. — Om Svenska Statsförvaltningens förändrade skick under Kon. Carl XI. Inträdestal i K. V. H. A. A.

(**Källa: Benäget meddelande af Prof. Carlson, dat. d. 27 Mars 1859.**)

CARNEGIE, DAVID,

är en af dem, som i vår tid gjort sig kände såsom mæcenater, och det i en skala, som sällan afhörts alltsedan magnaternas tid före reduktionen. Det är isynnerhet Göteborg, som njutit dessa frikostiga gåfvor till godo.

Den förste Carnegie, som inflyttade från Skottland till Sverige, David Carnegies farfader George Carnegie, var en yngre bror till Sir James Carnegie *Bart*, representant af den vid Skottska rebellionen 1715 förverkade Pairstitlen Earl of Southesk samt innehafvare af de betydliga egendomar, som förut åtföljt Pairstitlen, men hvilka nu utan nämnde titel innehades. George Carnegie slöt sig vid upproret 1745 till Prins Charles Eduards parti. Såsom Kapten i Prinsens lifgarde deltog han i slaget vid Culloden. Då troheten till Stuartska kungablodet här fick en martyrkrans allena såsom lön för tapperheten, flydde den unge Kaptenen till de Skottska hög-

länderna, der han bodde i bergshålor under en mängd romantiska äfventyr och under två månader förgäfves sökte en sjölägenhet för att komma öfver till Kontinenten. Förklädd till betjent åt en ej fogelfri vän lyckades han slutligen komma till London, derifrån han kunde segla till Göteborg. Här landsteg han 1746. Det ridderliga svärdet hängdes nu på väggen i handelskontoret. Men då brodern Sir James Carnegie dött 20 år derefter, återvände George C. till Skottland, för att såsom förmyndare för en minderårig brorsson sköta hans egendomar. (En sonson af nämnde brorsson återfick 1855 genom en Parlamentsakt den gamla pairstitlen Earl of Southesk.)

George Carnegie, som förvärfvat någon förmögenhet på sin handel i Göteborg, köpte en familjen förut tillhörig landtegendom nära Montrose och gifte sig. Hans affärer i Göteborg öfvertogos af en ung Skotte på hans kontor, Thomas Erskine, som ock var af ridderlig stam och slutligen blef genom arf Earl of Kelly. Innan han i denna egenskap lemnade Göteborg, hade han der på sitt kontor emottagit en son af George Carnegie, David C., som tillsamman med en kamrat å nämnde kontor, Jan Lamberg, fortsatte Erskines affärer under firman D. Carnegie & C:i.

En annan George Carnegies son, James C., blef Kapten i Engelsk-Ostindiska Kompaniets Handelsflotta, gift med Margaret Gillespie, dotter till egaren af Kirkton och Mountquhanie, egendomar i Fifeshire. I detta äktenskap föddes *David Carnegie* den 3 Maj 1813 i grannskapet af London. Samma år tog James C. afsked ur Ostindiska Kompaniets tjenst.

David C. kom vid 12 års ålder ur en privat till publik skola, der de lärda språken bland annat studerades; men då modren dött, ville fadren söka lindring i sin sorg genom en resa till kontinenten, medtagande sina barn. Under ett och ett halft års vistande i Frankrike och Schweitz studerades de moderna språken, jemte det öfriga studier lämpades för den merkantila banan.

I Juni 1830 lemnade David C. Schweitz och begaf sig till farbrodren i Göteborg, för att der lära handelsyrket. Det anslog dock ej ynglingens sinne, som kände starkare lust att i England beträda en annan bana. För att deremot ge lust för handelsyrket, skänkte honom fadren 1834 en Brigg på 150 läster, hvilket också verkade ej ringa på det unga sinnet. 1836 den 1 Januari upptogs David C. till bolagsman i firman D. Carnegie & C:i.

I April månad nämnde år måste de Lorentska Bruken säljas på auktion. Farbrodren ansåg sig för gammal för det besvär och de omsorger, som skulle följa, om han inropade dem. Men fadren, som nu hade få af sina 7 barn qvar, ville våga något för att sätta sin son i tillfälle att köpa dem. Med ett lån af fadren och tillsammans med en slägting i Skottland, W. Robertson, inropade David C. i sitt eget namn nämnde bruk för 200,350 Riksdaler Banko. Dessa bruk kommo nu i ännu verksammare händer än förut, byggnaderna utvidgades och tillverkningarne fördubblades, nya machinerier infördes och så grundlades den förmögenhet, som, enligt hvad vi så ofta kunna upptäcka, väl användes.

David Carnegie blef 1839 gift med Julie Zeuthen, dotter till Etats-Raad Zeuthen på Töllöse på Seland, Assessor i "Höieste Ret" i Köpenhamn. Hon dog 1841 och en dotter följde henne i grafven några månader senare. David C. har sedan ej egentligen bott i, utan blott besökt Göteborg. Han bodde mest hos sin fader i Skottland, till dennes död 1851. År 1845 blef han gift med sin kusin Susan Mary Anne Carnegie, farbrodren David Carnegies och hans fru Anna Chr. född Beckmans enda barn, född i Göteborg den 29 November 1818, död i Edinburg d. 22 April 1859. I detta äktenskap föddes en son, James, 1846, och en dotter, Julia Isabella, 1850; en son dog i Göteborg 1856, åtta år gammal. David Carnegie blef Riddare af K. N. O. 1858. Ledamot af K. Wetenskaps- och Witterhets-Samhället i Göteborg 1859.

Då han 1848 var den ende qvarlefvande bolagsmannen i firman David Carnegie & C:i, öfverlemnade han dess affärer till Herr F. Malm, som fortsatte dem för egen räkning och i sitt eget namn; men från samma tid har Lorentska brukens rörelse bedrifvits under gamla firman David Carnegie & C:i. Vid Robertsons död 1850 ingingo såsom bolagsmän i samma rörelse Herrar E. Magnus, J. Jacobson, John Barclay och Oscar Ekman.

(Källa: Uppgift lemnad på Redaktionens begäran af David Carnegie i December 1858.)

CARPELAN, WILHELM MAXIMILIAN.

Carpelan är en gammal finsk slägt. *Paval Karpelainen* var bland dem, Erik XIII adlade. I frälsebrefvet af d. 7 Dec. 1407 kallas han Påual Karpeläne (Arvidss. Finska

Handl. 2: 28). *Peder Karpalan* var Häradshöfding i Maskohärad 1467. *Thord Karpalainen* begåfvade Nådendals kloster 1460. (Desse Peder och Thord förekomma ganska ofta nämnda i Arwidssons finska handll.) På Sveriges riddarhus introducerades en *Lars Carpelan* 1625 å n. 38 bland adelsmän; men hans farfar, en Kyrkoherde *Michael Karpelain*, hade omkring 1532 upptagit en morfaders namn, då Paual Karpelänes sista manliga ättling dött. Men han upptog ej den gamla ättens vapen. Generallöjtn. *Wilh. Carlsson Carpelan* med brodersonen Stabskapten *Carl Ephraim Maximiliansson* blefvo Friherrar (n. 281) 1177. En annan broderson *Johan Fredr. Maximiliansson* blef Friherre 1790, Landshöfding i Göteborg 1800, Generallöjtn. 1808, död s. å., hvilkens utgifna skrifter se Låstboms Höfdm. I: p. 241 f. Dennes bror *Sim. Wilh, Maximiliansson C.*, äfven Friherre 1790, blef Rysk Landshöfd. i Savolax och Carelen 1809. Adliga ätten fortlefver äfven.

Löjtnanten Axel Maximil. Carpelan, g. m. Barbro Elisabeth Toll, hade sonen *Wilh. Maxim. Carpelan*, född d. 7 Jan. 1787 på Åjamogård i Lojo socken i Finland. Han uppfostrades vid Haapaniemi kadettskola, derifrån han utexaminerades d. 30 Sept. 1803 och blef Fändrik vid K. Björneborgs reg:te. Premieradjutant ibm 1804; genomgick 1805 vid Enkedrottningens lifregemente på Sveaborg 5 månaders gradtjenst. År 1807 anstäldes han vid den kort förut inrättade fältmätningskåren, men vid krigets utbrott återgick han till sitt reg:te och gick ur striden, der många faror och mödor uthärdats, med guldmedaljen för tapperhet i fält, den han med allmänt bifall erhöll d. 20 Okt. 1808. Han arbetade en tid såsom fältmätningsofficer, anvisad att tjenstgöra vid andra Brigaden. Såväl i denna egenskap, som ock under sin tjenstgöring vid Björneborgs reg:te, bivistade han affärerna vid Kuskoski d. 24 och vid Käkilä d. 27 Febr., vid Pyhäjoki d. 16 Maj, samt anförde en rekognoscering äfven mot Pyhäjoki d. 17. Han bivistade sedan striderna vid Sijkajoki d. 18 Maj äfvensom vid Ny Carleby d. 14 och vid Lappo d. 29 Juli, försvaret af Parjaka mosse och återtåget till Kurika kapell; ordnade, på v. Döbelns befallning, försvaret af positionen vid Kauhajoki samt deltog i affären derstädes d. 10 Aug. Äfvenså deltog han i uppgörandet af försvarsanstalterna för ställningen vid Lappfjärd, i affären derstädes d. 29 s. m. likasom i affärerna vid Kauhajoki d. 1, vid Orvais d. 14 Sept. samt vid Kauhajoki d. 9 Nov.

C. blef sitt fäderneslaud trogen och gick öfver till Sverige, oaktadt bevekande skäl användes att för den segrande magten eröfra den skicklige topografen. Blef Löjtn. vid K. fältmätningskåren d. 10 Nov. 1810, och hugnades 1812 med kaptensgrad i armeen.

Först användes hans insigter till biträde vid Götakanalanläggningen 1811. Han beordrades d. 1 Apr. 1813 att tjenstgöra vid den i Carlskrona sammandragna arméfördelningen; afgick med densamma till Pomern, bivistade affären vid Ritschow samt blockaderna af Rendsburg och Jülich, sist deltagande i Norska fälttåget 1814. Blef Major i arméen d. 6 Febr. 1814 och Kapten i kåren d. 16 Nov. s. å. Den 1 Apr. 1819 kommenderades C. att såsom Adjutant åtfölja Riksståthållaren till Norge. R. S. O. 1820. Öfverstelöjtn. i armeen d. 1 Juli 1823. Under vistelsen i Norge reste han i Norges fjälltrakter, der han gjorde en mängd höjdmätningar med barometer och genom den namnkunnige Profess. Hanstens biträde sattes han i tillfälle att kunna med kronometer och sextant anställa observationer till utrönande af flera orters geografiska läge. I Maj 1824 återgick han till tjenstgöring vid K. Ingeniörskåren. Beordrades d. 21 Jan. 1825 att på grund af den lokalkännedom, han under sina resor i Norge samlat, undersöka banan för en ny väg emellan de förenade rikena. Befaldes d. 19 Apr. 1826 att gravera den svenska topografiska kartan i skalan af 1/100,000 af naturliga storleken. Utsedd af Chefen för K. Ingeniörkåren till Chef för graveringskontoret, kom han att ega inseendet öfver och till en del med egen hand framkalla den dyrbara kartsamling, som vi i denna väg ega. Han blef L. Kr. W. A. 1829 och dog i Stockholm d. 19 Maj 1830.

G. m. Emanuela Sofia Scherman, dotter af Generalkonsuln i Cadix R. W. O. Zach. S. En son öfverlefde sin far. En annan jordfästes med fadren.

Kapten A. Häggbladh berömmer i Åminnelsetalet inom Kr. W. A. (1832) C—ns rastlösa verksamhet intill sista lefnadsdagen, hans militäriska skicklighet, hans redbara väsende och ädla karakter, som skulle varit en prydnad för hvilket yrke och på hvilken plats i staten som helst.

Arbeten: Karta öfver belägenheten omkr. Stockholm i skalan 1/40,000 af naturliga storleken, utg. år 1817. — Vägvisare i Stockholm, utg. 1819. — Karta jemte beskrifning, 3:dje uppl. 1828. — Profteckningar för kartritning, utg. 1825. — Voyage pittoresque aux alpes Norvegiennes par W. M. Carpelan. 1 h. 1821. 2 h. 1822 (äfven med svensk text), hvardera med 8 plancher i stort format med särskilda beskrifningar. — Vues Norvegiennes, 2 häften, hvardera med 4 plancher.

— Flera plancher i Thersners fordna och närv. Sverige. — Kaart over det sydlige Norge, efter de bedste hjelpekilder sammendraget og udgivet af W. M. Carpelan, 1826. Skalan är 1/800,000 af nat. storlek. På sjelfva kartan finnas statistiska upplysningar om amternas folkmängd, storlek i quadratmil samt befolkning på qvadratmilen, äfvenså profilen af bergssträckornas höjder m. m. — Hand-Atlas 1 h. 1827; 2 häftet, som gick till 19:de planchen, var färdigt vid C—s död. — Karta öfver K. Djurgården, recognoscerad 1827, graverad 1829. Skalan är 1/10,000 af nat. storleken. — Åminnelsetal öfver Öfverstelöjtn. U. Thersner i Kr. W. A. 1830.

(**Källa: Häggbladhs Åminnelsetal.**)

CASSEL, CARL GUSTAF.

(Autobiografi.)

Jag är född i Skeninge d. 4 Okt. 1783. Föräldrar voro: Handlanden derstädes Nils Wiberg och dess hustru Hedvig Maria Ell. Modren, enka 1785, ingick nytt gifte 1788 med Assessoren Pehr Cassel. Af tacksamhet för denne styffader, som med sällsynt huldhet vårdade min uppfostran, antog jag 1801 efter honom namnet: Cassel. Från 1792 till 1801 genomgick jag Linköpings skola och gymnasium, blef sistnämnde år Student i Åbo och aflade der juridiska specimina under den namnkunnige Professor Calonius. 1803 inträdde jag såsom auskultant i Justitiærevisionen af Konungens Kansli och Svea Hofrätt. Inom dessa verk hade jag ämnat fortsätta min tjenstgöring, men genom den tillfällighet, att jag, såsom bidrag till min utkomst, sökte och erhöll 1804 en Notarietjenst vid Stockholms stora Sjötullsrätt, blef jag efter flere Domareförordnanden i tullärender, genom skyndsamma befordringar för längre tid fästad vid detta verk, erhöll 1808 Kongl. Maj:ts nådiga fullmakt på Advokatfiskals namn och värdighet med tour och befordringsrätt, utnämndes 1809 till Sekreterare vid Landtullsverket och 1810 till enahanda tjenst vid Sjötullsverket samt 1818 till Öfverdirektör vid båda dessa, under en styrelse förenade, verk; med hvilken tjenst åtföljde Ordförandebefattningen inom Stockholms Tulldomstol. 1824 förordnades jag att, gemensamt med Lagkommittéens arbetande ledamöter, upprätta och Kongl. Maj:ts nådiga pröfning underställa en förnyad författning emot lurendräjeri och tullförsnillning, och utnämndes samma år till Riddare af Kongl. Nordstjerne-Orden. Sedan genom en förändrad organisation af Tullverkets Öfverstyrelse, det af mig innehafvande Öfver-Direktörs-Embetet blifvit indraget, försa-

kade jag anbudet att ingå såsom Departementschef i den nya styrelsen och bibehöll min lön på Exspectansstat, för att afbida befordran till någon domarebefattning. Denna yppades ock, kort tid derefter, då jag sökte och erhöll Lagmansembetet inom Westmanlands och Dalarnes lagsaga, hvarmed äfven, vid första ledighet 1832, Upplands landskap förenades. Under åren 1832 och 1833 var jag adjungerad ledamot i K. Svea Hofrätt, förordnades sistnämnde år till ledamot uti den, till utarbetande af ny Sjölag, tillsatte Kommittée och 1836 till ledamot i Lagkommittéen, hvilken sednare befattning fortfor i 6 år.

Af framlidne Konungen Carl den XIV Johan blef jag ifrån hans första regeringsår, då jag i och för min tjenst erhöll närmare tillträde till hans person, omfattad med synnerlig nåd och välvilja. Af erkänsla mot Konungen föranläts jag, mot min böjelse att, under fortsättningen af den stormiga Riksdagen 1840 och 1841, då en mägtig opposition inom bondeståndet föranledde dervarande Sekreteraren, efter ett sårande uppträde, att lemna sin befattning, att af Konungens förtroende emottaga denna plats, och lyckades det mig, vida öfver min förtjenst och förhoppning, att vinna och bibehålla ståndets kärlek och förtroende. År 1840 utnämndes jag till Riddare af Konung Carl den 13:des Orden, och efter riksdagens slut till ledamot i den åter förordnade Lagkommité, men hvilket förtroende jag, af behof att vårda en aftagande helsa, mig afsade. Vid urtima riksdagen 1844 förordnades jag åter till Sekreterare hos bondeståndet, och vann omsider det enskilda lifvets lugn genom Lagmansrätternas upphörande vid 1849 års slut.

Från längre tid ledamot af Patriotiska Sällskapet, Samfundet Pro fide & Christianismo, deltagande i styrelsen af Bibel- och Missionssällskapen samt flere för välgörenhet stiftade Samfund. Från trycket äro utgifne några af mine obetydlige skrifter, nemligen, 1809, äreminne hållet i "Östgöta Gille," öfver Biskopen Magnus Lehnberg. 2:ne psalmer under n:o 185 och 450 i vår svenska psalmbok. 1827 ett utvaldt antal af de nära 250 minnesteckningar, jag inom Frimurare-Ordens Landtloge hållit öfver aflidne ledamöter, och slutligen, 1845: minnestal öfver Konung Carl den XIV Johan, utom åtskillige mindre skrifter och tidningsartiklar i bunden och obunden stil, i religiösa och politiska ämnen.

Gift 1812 med Johanna Fredrika Tisell, dotter af Brukspatronen Nils Fredrik Tisell på Hellarps bruk i Östergötland och hans hustru Eva Burén. Af detta äktenskap, som upp-

löstes genom min hustrus död 1849, äro 9 barn: Mathilda, f. 1813, ogift; Therese, f. 1816, gift 1845 med Rektorn vid Clara högre lärdomsskola J. Söderlind; Carl Theodor, f. 1817, Fabriksägare i Petersburg; Adelaide, f. 1819, gift 1844 med Kaptenen Gustaf Odencrantz, död 1845; Selma, f. 1823, gift 1850 med Protokollssekreteraren Carl Laurin; Fredrik, f. 1829, Bruksidkare i Wermland; Oskar, f. 1830, tjenstgörande på handelskontor; Knut, f. 1832, död samma år; Hjalmar, f. 1837, studerande (1854).

För den omvårdnad, framgång och välsignelse jag under en lång lefnad fått åtnjuta i mitt offentliga och enskilda lif, kan jag aldrig nog erkänna och prisa en oändlig barmhertighet, i synnerhet för den nåd att hafva fått känna Honom, som oss af Gudi gjord är till visdom, rättfärdighet, helgelse och förlossning.

CATHARINA, K. GUSTAF I:s 1:sta och 3:dje drottningar, K. GUSTAF I:s äldsta dotter, K. ERIK XIV:s drottning, K. JOHAN III:s drottning och K. CARL IX:s dotter.

1. CATHARINA, K. GUSTAF I:s FÖRSTA DROTTNING,

dotter af Magnus I af Sachsen Lauenburg och Catharina, Hertig Henrik d. ä:s till Braunswig dotter, föddes 1513. Det *politiska* skälet för hennes val till Sveriges Drottning, synes fullvigtigt. Fadren var en af de bestämdaste Antipapistiska och Anticæsariska furstarne i Tyskland och den evangeliske thronföljaren i Danmark, Christian, hade 1525 förmälts med denne furstes äldre dotter Dorothea. Detta äktenskap skulle således nära förbinda nordens 2 konungar både inbördes och vid reformationen i Sachsen. K. Gustaf sände sin syster Margaretha, Grefvinnan af Hoija, till Lauenburg. Genom en ansedd borgare derstädes, Herman Israel, genomdrefs frieriet 1529, så att både Hertigen och Prinsessan biföllo; men verkställigheten uppsköts, som man trodde, för att se om ej Gustaf under tiden blefve *Kung utan land.* När Lars Siggesson (Sparre) dock 1531 anländt till Lüneburg för att hemta bruden med en skeppsflotta, som gått till Lübeck, och man ändå ville hafva uppskof till våren, skref Kungen sitt *aut*

nunc aut numquam; och Hertiginnan modren och Prinsessan begåfvo sig ut under de annalkande höststormarne. Prinsessan steg i land vid Stockholms skeppsbro d. 8 och bilägret firades i Stockholm d. 24 Sept. 1531. Det var då K. Gustaf i hast blef Episcopal och majestäterna vigdes af en erkebiskop, sjelf vigd i samma vefva med en brud af Wasa blod, så att man af den nya lutherska regenten i Sverige kunde lära ett sätt att upphöja lutherska biskopar till verldsligt anseende, hvaruti katolska regenter ej kunde täfla. Drottning Catharina, Hertiginna till Sachsen-Engeren och Westfalen fick d. 3 Sept. 1535 rätt, att om K. Gustaf dog, behålla Wiborgs slott, tills hon blifvit tillfredställd och henne till fyllest skedt var, om hennes morgongåfvor och "Liffzting epter theun forsegling szom henne paa samme mårghangoffner och Liffztugth" gifven var. Men när henne så var till fyllest gjordt, skulle slottet återlemnas den herre, som menige man och Sveriges tro hulde inbyggare endrägteligen med riksens råds samtycke satt i K. Gustafs ställe. (Arwidssons Finska Handll. V: 322).

Valet var ur andra synpunkter, än den politiska, ej väl betänkt. Catharinas lynne var misstänksamt och Gustafs uppbrusande. Den förste arfkonungen anses hafva förlorat sin krona genom sitt psykiska möderne arf Det tyska blodet var tjockare än det vatten, hon drack ur Sveas källor. Gustafs svåger, Grefven af Hoya, och Gustafs gemål, Hertigdottren af Lauenburg, delade tydligen samma nedsättande omdömen om den nya slägt, med hvilken de blifvit förbundne. Catharina beskylles att hafva svärtat sin gemål hos Grefven — det kan väl ock ha varit tvertom — samt påskyndat Grefvens affall och alla deraf följande olyckor (Fryxells Ber. III: 165). Då K. Christian i Danmark besökte sin svåger, Kungen i Sverige, höll Gustaf, enligt en tradition, en spion, dold der svågern och Svägerskan vexlade sina förtroligaste tankar. Hon "gjorde sin Herres målning efter sitt tycke och lade dertill, att Christian borde se sig före." "Broder", har hon en dag sagt till honom, "J må tacka Gud för den lyckliga stjerna, under hvilken J ären född; ty det är ej längesedan man ämnade eder ett annat öde." Då hastade kung Christian med sin återfärd; men Gustaf vardt vred. Under återresan fick Christian från svenska hofvet den oförmodade tidningen, att Drottningen, hvilken då han lemnade henne var frisk och sund, genom en hastig död aflidit, hvaraf såväl de danske som lübeckske fingo tillfälle att utsprida rykten. Drottningen, som d. 13 Dec. 1533 födt Erik, sedan märklig både som kung och som fånge, dog d.

23 Sept. 1535. En Mgr. Jodicus Neobolus skref till den bekante Mgr. Nils Månsson d. 9 Jan. 1536 — — "och den nyheten kom först till Rostock och derifrån till Borgmästarne i Lübeck, derifrån den spriddes ut i alla sjöstäderna och hölls ingenting för vissare." Denna nyhet var, att K. Gustaf, som dolt sin harm tills K. Christian rest, derefter slagit sin drottning med en hammare och att hon dött i följd af misshandlingen. Celsius, som anför dessa rykten, nämner äfven, att Konungen skulle blifvit för den ifrågavarande misshandlingen utmanad till envig af en Johan Duus, Drottningens slägting. Dalin, som ej känner någon dylik, gissar att man syftat på Johan Tursson (3 Rosor), Konungens slägting; men i denna berättelse säges K. Gustaf I hafva anfallit den besvärlige förmanaren med blottad värja, och att denne, nödgad att försvara sig, gifvit Konungen ett farligt sår, dervid Jodici bref citeras såsom källa.

Urkunder i Fyens Litterära Selskaps Aktstykker rör. Grefvefejden göra dessa "skepparlögner som kommit öfver sjön" alldeles icke rimliga. D. 10 Nov. 1535 skref K. Gustaf till K. Christian: "efter det Eders kärlighet utan tvifvel hafver ju grundligen af våra förre skrifvelser förnummit och förstått den sorg och bedröfvelse, som oss, Gud see förclagadt (d. ä. Gudi vare det klagadt) nu öfver oss kommen är i det att vår allerkäreste husfru är oss ifrån fallen, hvilken sorg oss (yttermera än vi någon tid beklaga kunna) till hjertat går. Hvarföre bedje vi ganska kärligen, att E. K. icke ville öfvergifva oss i denna vår sorg och vedermöda, utan med E. K:s tröstliga skrifvelser oss att hugsvala. Desslikes att E. K. vill oss med sin skrifvelse tillkännagifva, huru E. K:s lägligheter sig begifvit hafva, sedan vi uti egna personer voro till ord och samtal."

Man finner lätt, att orden ej skulle så fallit från Gustaf till Christian, om ett brott — följdt t. o. m. af envigsutmaning— kunnat anses vara af danska kungen misstänkt. Gnistan, som vållat denna rök, behöfver ej hafva varit mer än en häftig ordvexling, hvarefter den upprörda Drottningen insjuknat. Drottningens lik bisattes i Stockholm d. 1 Okt. 1535, men begrofs i Gustavianska koret i Upsala först d. 21 Dec. 1560. Franzén yttrar (i sitt tal om sv. drottningar): "Catharina var ett svagt fruntimmer, en kallsinnig maka och en missnöjd utländska, en qvinna utan karakter." Sannolikt hade hon visserligen hvad man kallar karakter, men ej af det upphöjda slaget, som kan tåla obehag och ändå handla värdigt sin ställning.

2. CATHARINA, K. GUSTAF I:S TREDJE DROTTNING,
se Stenbock B. Lex. XV: 260.

3. CATHARINA, KONUNG GUSTAF I:S ÄLDSTA DOTTER,

föddes i Stockholm d. 6 Juni 1539 (Celsius har 1537). Hon hade så när i vaggan blifvit förlofvad med danska Kronprinsen Fredrik (sedan II), som då var 7 år. Svenska författare hafva uppgifvit att det skedde på danska kabinettets förslag; men danska författare uppgifva att förslaget kommit från svenska sidan. Hon blef 1558 förmäld med Grefve Edzard af Ostfrisland, som var 62 år gammal, "behaglig till utseende, mild och angenäm i åthäfvor, något hindrad i sitt tal af en ovig tunga, men desto ledigare i ridderliga öfningar." Bröllopet stod d. 1 Okt. 1559. Brudskatten bestod i 100,000 sv. daler, "somt i reda slagna daler, somt i bergsilfver; dessutom klenodier, guld, silfversmide samt skuren kläder, utom mödernet i klenodier, guld och silfver samt skänker af fränder och vänner, in- och utländska på hennes hedersdag" (Sv. Elofsson). Med Edzard knäföll Catharina för den öfver Grefve Johans och Prinsessan Cecilias föga höfviska vandel uppretade fadren, men utan verkan. K. Gustaf skref till sin dotter Catharina, till svar på hennes förbön, deri hon nämnt sig vara krank, att orsaken dertill, utom sorgen öfver systern, nogsamt kom deraf att hon ej höll något regemente med ätande utan följde den sed, hon hade som frenche (fröken), då hon åt äpple och frusne nötter samt socker, som förslemmade magen.

Senare kommo bröderna Edzard och Johan i oenighet. Grefvinnan af Ostfrisland skref då till K. Johan III, att han ville skrifva till Kungen i Spanien med bön det Hans Spanska Maj:t ville tillskrifva kejsaren, att afstyra nämnde oenighet. Det bevisar att Grefvinnan ej bäfvade för omvägar. — K. Johan svarade derpå d. 24 Sept. 1582, att han skulle söka omintetgöra Grefve Johans och hans anhangs praktiker, som ej gingo ut på mindre, än att få grefskapet deladt, så att Johan finge sin andel. I Febr. 1582 besvarades systerns bref af d. 2 Nov. 1581, rörande Edzards önskan att få på romerska rikets vägnar dess Amiralsembete, hvarom ock fråga varit i det förra brefvet. K. Johan såg, om nödvändigt ett Amiralsembete skulle i romerska riket upp-

rättas, väl hellre sin svåger och hans arfvingar vid grefskapet dermed beklädda, än andra, men systern kunde ej begära att K. Johan skulle sjelf "minna" kejsaren till en dylik inrättning, då kejsaren hittills ej hade någon flotta i Östersjön och Konungen ej insåg hvartill den skulle tjena. Han vill taga sig till vara för allt, som kunde ge minsta sken att han något behöfde begära af kejsaren. Sveriges Kung erkände ingen mer än Gud öfver sig och Sverige erkände ingen regent öfver sig mer än Sveriges kung.

Grefvinnan Catharina dog d. 21 Dec. 1610. Hennes ättlingar äro så många att Rosenhane finner dem "oräkneliga." I Lagerbr. S. R. H. i Sammandrag, 6:te d., anföras flera, af hvilka vi blott nämna dottren Anna, g. m. Carl IX:s 1:ste svärfar.

4. CATHARINA, K. ERIK XIV:s DROTTNING.

En bonde i Medelpad lät sin son Måns taga pliten för att försvara sitt fäderneslånd mot dess fiender. Måns blef slutligen korporal vid besättningen af Stockholms slott (af Rosenhane kallad stånddrabant), gifte sig och såg en dotter Catharina uppblomstra med ovanlig fägring. Hon var, enligt K. Eriks planethoroskop, (Handll. rör. Sk. H. XI) född 1550 d. 6 Nov. kl. 7 och 20 min. på e. m. Fjortonårig satt hon på en af slottets trappor med en korg nötter på armen. (Det blir dock ej derför rätt att med Rosenhane kalla henne mångelskeflicka.) Kung Erik råkade en gång att se på henne, då han gick förbi der hon satt, och stadnade lika förvånad öfver hennes ovanliga skönhet, som förtjust af den godhet, ömhet och oskuld, som talade i hennes ansigte. Hans tankar fingo först en ädel riktning. Han ville ge henne en bättre uppfostran. Hon insattes i detta ändamål, som kammarjungfru i Prinsessan Elisabets hof. "Innan kort, säger Franzén, egde hennes behag all den förfining, som i den tidens hof egnade en furstlig maka, utan att hon förlorat den gratie från kojan, den öppna, menlösa, hjertliga uppsyn, med hvilken hon först intog Erik. Hans kärlek var så häftig och hennes skönhet så förtjusande, att afunden och vidskepelsen förente sig att utsprida det ryktet om Catharina, att hon med en älskogsdryck förtrollat konungens sinnen." Gunstlingen Göran Perssons egen maka upptäcktes hafva satt denna förklaring i omlopp, och att förhindra verkställigheten af den dom, som

bestämts öfver den skyldiga, ifall den kunde upptäckas, blef Catharinas första af historien kända värf. Men kärleken, som ingaf henne mildhet mot förtalande, väckte i Eriks barm grymhet mot en rival. En knekt Maximilian, som redan före Konungen kommit att förälska sig i den sköna korporalsdottren och nu ansåg bäst vara att fly ur landet, ville dock än en gång se den älskade mön, gick derför att taga farväl — i Konungens bortovaro, men blef af den misstänksamme Erik gripen och, hemligen lifdömd, stoppad i en säck och kastad i strömmen. Göran Persson var verkställaren. Ju längre Erik umgicks med sin älskarinna, desto flera dygder och behag såg han utveckla sig hos henne. Bekant är den visa, man tillskrifvit honom om hans "Herdarinn." Möjligen rycker kritiken den ifrån hans ära. Vi erinra blott om versen:

Har Karin ej land ej stora skatter
Så har hon dock det jag begär,
Den kärlek hvarmed hon mig omfattar
Är mig fast mer än guldet kär.
Hvar må följa sitt eget sinn'
Kär håller jag mig herdarinn'.

Erik beslöt nu att begära ständernas bifall till en kunglig proposition, att det giftermål, Konungen kunde komma att ingå inom landet med en adelig eller oadelig person, skulle anses giltigt och att hans barn af detta äktenskap skulle ärfva hans rätt till kronan. Nu uppstodo farligare motståndare än knekten Maximilian, hvilka också bemöttes med fängelse och död. Hert. Johan, som ej för en korporalsdotters son ville förlora sin arfsrätt till tronen, förlorade, till straff för sin opposition mot det kungliga förslaget, sin frihet, och Sturarne, som hellre sett en drottning vald af den gamla riksföreståndareslägten och sannolikt ej ansågo sig behöfva hålla tand så strängt för tunga om de också höllo händerna stilla, blefvo slutligen mördade. När nu Erik tydligen i ett slags delirium förblandat en kungs och en bödels kall, och sedan af djup ånger jagades till skogs, skyndade Catharina med tårar och bäfvan i hans spår och var den enda, som med sin åsyn kunde återkalla honom till sans. "Det välde, säger Franzén, hon egde öfver hans själ, hade hon alltid användt blott till hans egen fördel, hon hade stillat hans misstänksamma oro och hejdat hans öfverilningar. Äfven nu var blott hennes tröst den talisman, som bragte honom ur sin olyckliga förtrollning."

Sådane ögonblick ur historien visa oss hvilken osällhet passionerna — dessa psykiska vulkaner — kunna bringa öfver menniskorna! Huru mycket sällare kunde ej hustru Catharina varit i soldattorpet med Maximilian, än nu konungafrillan var i skogen utanför Upsala slott vid K. Erik XIV:s sida!

Dock — det ljusnade. Hon blef, sedan ständerna bejakat den ofvan anförda Kongl. propositionen, först *adlad.* Henne gafs till sköldemärke en *halfmåne*, ovisst om dervid syftades på en möjlig slägtskap mellan hennes farfar, medelpadsbonden, och Peder Bengtsson, bonde i Seglinge 1480, från hvilken Månesköldarne till Seglinge uppgåfvo sig härstamma, eller det var en sinnebild af det henne väntande öde, hvilket, såsom halfmånen, skulle tilltaga i storhet och glans. Hon fick rätt att bruka sitt sköldemärke i signeter, på målningar, bomärke "och annorstädes efter nödtorften" (enl. Sv. Elofsson). Och den 4 Juni 1568 blef K. Erik förmäld med den adliga hofjungfrun, hvarunder ett riksråd, stående vid Konungens sida, höll sonen Gustaf och ett annat riksråd, vid Catharinas sida, dottren Sigrid i famn. Och följande dagen krröntes kungagemålen till Drottning. Om af "besvimning" eller af en förklarlig aristokratisk darrhändthet Rikskansleren Nils Gyllenstjerna fällde kronan i golfvet, när han under konungens måltid höll sina händer på densamma, kunna vi ej upplysa; Sv. Elofsson skrifver: "*kanske* af vanmäktighet." Som järtecken verkade det, som skedde, på massan en mörk aning. Åke Ferla tvangs att jemte 2 bönder, drottningens morbröder, adlade tillika med henne, mottaga riddarslag. Och d. 9 Juni döptes den redan i Febr. månad födde kronprinsen. Nu följde dagar af ära, sedan religion och sedlighet fått upprättelse för det betänkliga exempel af äktenskaps förakt, hofvet dittills gifvit. Det var väl nu K. Erik seglade vid sin Catharinas sida, åtföljd af hoffolk, sjungande under strängalek egna dikter. Och hon kunde nu utan att deri låg en utmaning till hela nationen, skrifva bref "under vårt Kongl. Secret." *) Men denna ljusning var en blixt ur ett snart åter sammandraget moln. Redan d. 29 Sept. s. å. blef K. Erik sina bröders fånge och det blef honom tungt att vara "Konung utan krona." Men ett egde han qvar, när allt annat fråntogs honom: sin makas kärlek. Hon följde honom i "fängelsehålan;" blef der längre eller kortare tider, bärande

---

*) Redan d. 1 Maj 1568 börjar ett skattefrihetsbref på ett kronohemman i Rörstrand för Thorbjörn klockare i Stockholm: Wij Erick

dit ner de barn, som här blefvo sin faders tröst. Ännu 1574 gick Gustaf vid dessa besök jemte sin moder. Derefter må det mordförsök mot honom varit beramadt, som af Erik Sparre afböjdes. (Se B. Lex. XV: 82). Efter Eriks död lär Catharina, som nu officielt kallades K. Eriks efterlefverska, anvisats att bo på Ljuxala i Tavastland, hvilken gård gafs henne i förläning af K. Johan d. 16 Juni 1581. Redan 1578, då Catharina begärt lifstids besittning på Ljuxala, svarade K. Johan, att om hon ville utvisa den skatt, som K. Erik låtit nedsätta förr än han kom från regementet, så ville Kungen efterlåta hennes barn några gods ärftligen. (Geijer efter riksregistraturet). D. 28 Aug. 1577 (Erik dog d. 26 Febr. s. å.) befalde emellertid K. Johan sin fogde Lasse Hordeel att låta Karin Månsdotter, K. Eriks efterlefverska, bekomma till uppehälle årligen 4 bönder af dem som bo närmast gården, 100 dagsverken, 10 stycken slagtoxar och 8 pund sädeskorn; men blott för 1577 fem par dragoxar. Hon skulle få behålla såsom inventarium vid gården alla små bohagspersedlar i träd och jern, desslikes alla fiskredskapen.

Hennes äldste son *Henrik* föddes och dog så tidigt att man om honom ej funnit mer än namnet antecknadt. *Sigrid* föddes på Hörningsholm, troligen i början af 1567. Hon blef sedan, såsom gift med Landshöfd. Henr. Classon Tott, fältmarsk. Åke Totts moder och R. R. Grefve Clas Totts farmor. Såsom Henr. Totts enka blef Sigrid, Eriks dotter, g. m. Hofmarsk. Nils Nilsson Natt och Dag. *Gustaf* föddes d. 28 Febr. 1568. *Arnold* föddes d. 2 Febr. 1569, död späd. Modren dog på Ljuxala 1612; begrafven i Tottska grafven i Åbo domkyrka. Man bör ej glömma det vackra draget af Catharina, att hon 1574 skref till K. Johan 2 bref med anhållan om nåd för Arvid Gustafsson Stenbock, hvilken mör-

---

then fjortonde med Gudz . . . slutande: Ther vårt Cammerråd, Camerer, Befallningsmän och alle andre måge vette sig efterräte: Under vårt regementz tijd på thet åttende.

Under vårt Kongl. Secret
Karin Månss Dåter.
(L. S.)

Den 24 Juli 1568 börjar ett skattefrihetsbref på Aleby i Botkyrke socken för Byggningsskrifvaren Lasse Jacobsson på samma sätt som ofvananförde brefvet, men slutar:

Under vårt Kongl:e Secret
Katarina Regina.

(Se Handll. rör. Skand. Hist. I & XIX. I sistn. del ses facsimile af hennes handteckning.)

dat en fältöfverste, och att hon (B. Lex. XV: 268) lät uppgräfva ur markaskälet Olof Gustafsson och svepa och lägga hans kropp i kyrkgård, då hans nära frände Carl låtit afrätta och i ett kärr nedgräfva honom, äfven derför att han laggt händer på Kung Erik, den af Catharina så älskade, då kungen var i sinnessvaghet.

Franzén yttrar om Ljuxala, att naturen der samlat all den romantiska skönhet för ögat, som den rikaste omvexling af sjöar sväfvande öfver hvarandra, af floder störtande från bergen, af hängande åkrar och skogbeväxta klippor, kan ge ett vildt nordiskt landskap. Catharina gjorde sig här så älskad af landets folk att hennes minne, fortplantadt från föräldrar till barn, ännu ej alldeles utslocknat i de kojor, som omgåfvo hennes fredliga boning, då Franzén talade om henne 1797. Man kunde då i Åbo domkyrka se genom grafgallren hennes bild, full af oskuld och skönhet: således en marmorbild på grafven, sannolikt bekostad af en Tott. Franzén föreslog en grafskrift, hvarur vi anföra:

Lyft på hans*) thron, från mina fäders kojor,
Jag såg hans purpur snart förbytt i bojor.
I häktets djup han stöddes af min arm.
O! låg jag ock i grafven vid hans barm.
Men ack! jag slets ifrån hans ömma sida.
Hans hårda bror böd honom ensam lida,
Och dref hans son att med en tiggarstaf,
Kring jorden vräkt, knappt finna der en graf.

5. CATHARINA, K. JOHAN III:s DROTTNING.

Dotter af Sigismund I, Konung i Pohlen, och Bona Sforzia, Hertig Johan Galeacii dotter af Majland. Förmäld i Wilna med Hert. Johan af Finland d. 4 Okt. 1562, begaf hon sig till sin gemåls residens Åbo slott, der hon blef jemte honom fängslad d. 12 Aug. 1563. Det var då hon framviste vigselringen, så att den som fängslat Hertigen kunde der läsa: nemo nisi mors (ingen utan döden), hvarpå henne tilläts att följa sin gemål. De fördes till Stockholm sjövägen jemte de öfrige fångne upprorsmakarne. Se B. Lex. XXII: 160 f. Kommo sedan sjövägen till Gripsholms slott d. 29 Aug. s. å. Der födde hon Isabella 1564, hvilken dog i fängelset 1566, begrafven i Strengnäs, och *Sigismund*, f. d. 22 Okt. 1567. De

*) "Min Konungs."

hade nu suttit i fängelse in på 5:te året. Då de frigifvits, hemtade dem Hert. Carl och Hert. Magnus af Sachsen ur Gripsholms slott, beledsagande dem till Wendtholmen, der Hertiginnan lemnades, medan Johan på Svartsjö besökte sin Kung, hvilken då gaf sin bror och svägerska Ulfsunda "till en furstelig tractation och fri lefnad," enl. Girs. Under det de bodde på Eskilstuna slott, föddes prinsessan Anna'd. 17 Maj 1568. Den polska kungadottren kröntes till Sveriges drottning, sedan drottningkronan fallit från den infödda ofrälseqvinnans hufvud, d. 10 Juli 1569. D. 7 Okt. 1568 hade Cathar. Jagell. såsom Drottning fått Öland och en del af Östergötland.

I fängelset sväfvade en fara öfver hennes hufvud. Czar Iwan II underhandlade med K. Erik eller Erik med Czaren, i ett eget ärende. Frågan var att utlemna den fångna Hertiginnan till de redan från Ryssland utsände Legaterna, för att föras till Moskwa, och der blifva Czarens slafvinna. Eriks fall förekom verkställigheten och som Johan ansåg detta ej vara så mycket af Storfursten begärdt, som honom af Konung Erik erbjudet, ville han ej bära någon ovilja till Czaren eller hans sändemän, utan emottog dem med gunst och tillbörligt underhåll. Czaren förklarade sig hafva ansett att furstinnan i fängelset blifvit enka och vore barnlös.

Johan hade då ännu hvarken utbekommit brudskatten eller mödernearfvet, eller hennes tillkommande testamentsmedel från Pohlen, hvarom allvarligen blef brefvexladt med svågern på Pohlens thron 1570, 72, 82, 85, 87, således ännu efter hennes död; sedan hade ett fädernearf uppstått att utfordra. Bland krafven nämnas ock hertigdömena Bar och Rosan eller Rasan i det Neapolitanska Konungariket. Detta allt betalte polackarne sedan, liksom 25,000 rdr med ränta från 1562 och de eröfrade fältstycken från Wenden, genom att välja Sigismund till kung i Pohlen.

Fragmentet af Joliveti, Parlamentsadvokatens, historia om svenska händelser, hvarur ett utdrag är tryckt i De la Gard. Arch. I: 207—17, ådagalägger, att i den revolution, som störtade Erik, hade Johans gemål en ej obetydlig del. Der framställes Pontus De la Gardie hafva manat Catharina, och denna sin gemål att taga i det värf, som hon fann "très juste, mais très difficile à mettre en exécution." Hennes verksamhet för att återbringa Sverige under Påfvens lydnad är alltför väl känd, för att här behöfva mera omnäm-

nas. Ur hennes synpunkt kunde denna verksamhet svårligen annorledes bedömmas, än som ett kärleksverk af högsta vigt. Lutheranismen kände hon rimligtvis blott efter sin biktfaders framställningar och svaga lutheraners lefverne.

Drottn. Catharina dog d. 16 Sept. 1583. Girs yttrar: "Henne sörjde icke allenast konungen, den hon i sorg och glädje, *h*äktelse och *h*ärlighet, genom ödmjuksam *b*lidhet, *b*arn och *b*lomma hade i 20 år varit till hugnad, utan ock hela riket, isynnerhet de fattige och nödträngde, emot dem hon alltid var en mäkta mild och barmhertig Drottning." Efter plägsed ringdes för henne öfver hela riket, hvar dag en timma, en hel månad igenom. Hon begrofs i Upsala domkyrka d. 16 Januari 1584. Öfver hennes graf ligger en skön marmorbild, hvari en student en gång skall hafva förälskat sig så, att han lät innesluta sig i domkyrkan och under tårar och kyssar betygade bilden sin ömhet.

I Lunds bibliothek finnes *Regestrum Cancellariæ Regiæ magestatis (Polonicæ) anni Dni* 1562, hvari äfven bref ingå af 1568. Denna samling innehåller många bref från konungen i Pohlen till Systern Catharina, skrifna på polska språket.

(Källor: De la Gard. Arch. V: 215 f. — Allmänt kända historiska skrifter.)

6. CATHARINA, K. CARL IX:S DOTTER.

Se Sv. B. Lex., Ny Följd, I, p. 45.

CAVALLIUS, OLOF,

son af Länsmannen Erngisle Oluffson och Kirstin Jonsdotter, föddes på gården Mörhult i V. Torsås socken i Småland den 30 Nov. 1648. Intogs 1660 i Wexiö skola och blef Gymnasist efter 7 års skolgång. Blef Student i Upsala 1670, var under studenttiden lärare för en ung liffländsk adelsman, Stackelberg, och senare i Kongl. Rådet Ehrensteens hus. Promoverades till Filos. Magister 1679 och blef s. å. Adjunkt i Filosofien vid Wexiö gymnasium. Utnämndes vid samma läroverk till e. o. Lektor i latinet 1680 och två år senare till ordinarie, hvilken plats han dock redan samma år lemnade för historiska professionen i Lund, hvilken han erhöll d. 1 Maj 1682, derjemte emottagande akademisekreteraretjensten d. 7 Okt. s. å. Var 1683—84 Filos. fakulte-

tens Dekanus och Præpositus Convictorii, akademiens Rektor 1685. Kyrkoherde i Wirestad af Wexiö stift d. 8 Sept. 1686, blef 1687 prestvigd af biskop Hahn i Lund och s. å. Prost öfver Albo. Riksdagsfullmägtig 1693 och 1697. Dom prost i Wexiö 1695, Biskop öfver Wexiö stift d. 30 Juli 1703. Död i Wexiö d. 13 Mars 1708.

Var g. m. 1:o Anna Hulth Liljenstråle, 1682—86. 2:o Catharina Tollsten, 1687—96. 3:o Catharina Hanneman, enka efter Teol. Professorn i Lund N. Dalhem, 1697. Hon dog 1726. — Biskop C. hade i dessa giften 11 barn, af hvilka 8 öfverlefde honom. Enda sonen, Samuel, blef Ryttmästare och antog namnet *Cavallin;* från honom härstammar den skånska slägten Cavallin. Den ännu lefvande slägten Cavallius härstammar deremot från en kronofogde, yngre broder till Olof C—s.

Om denne för utmärkt flit, drift och skicklighet berömde biskop läses en utförligare lefnadsteckning i *Bidrag till Lunds Stifts Herdaminne,* Lund 1846, p. 132—138, till hvilken vi hänvisa dem, som om honom önska närmare kännedom.

Skrifter: Disputationer i Wexiö, Upsala och Lund, uppräknade i *Lidéns* Catal. Disp. m. fl. st. — Akad. programmer. — Ett andeligt Oxymel &c., likpredikan öfver fru Maria Lagerstjerna, tryckt 1702.

(**Källor: Ofvan anförda biografi. — Ättelängd öfver slägten Cavallius af samme förf. — Wieselgren, Ny-Smål. beskr. I. — Döbeln, Hist. Akad. Lund. m. fl.**)

CECILIA, KONUNG GUSTAF I:S DOTTER,

föddes i Stockholm d. 6 Nov. 1540, K. Gustafs och Margareta Lejonhufvuds tredje barn, och var ej blott den skönaste bland K. Gustafs döttrar, utan kallades af samtida *den skönaste i sitt kön.*

Det första, vi om henne funnit antecknadt, är det modren skref till sin syster Märta Sture d. 22 Mars 1546 (De la Gard. Arch. I: 73): — — "att thin k. sön Niels Lijlle är bleffuen singh af then kolle singhe (frossan) och tu äst begerends, om vij vijsthe ther noken Lekedom til, szåå kenne thett Gudh, hvad vij vijste ther noken kunst til, vore thet samelunde storligen fan nöden, thij *Cecilia* haffuer och såå en tijdt bort hafft same sjuke."

I historien nämnes hon först i anledning af en s. k. "skandal," som, illa behandlad, synes hafva verkat till hen-

nes förfall för hela lifstiden. — Då Grefve Edzard kommit 1559 för att fira biläger med K. Gustaf I:s dotter Catharina, hade han sin broder Johan med sig. Bröllopet hölls d. 1 Okt. 1559 på Stockholms slott, och d. 8 Nov. anträddes resan öfver Danmark till Ost-Friesland. Hert. Erik och Cecilia skulle följa dem till riksgränsen. Hertig Magnus begaf sig i förväg till Östergötland, för att der emottaga dem. Resan gick så sakta, att de först i Dec. kommo till Wadstena. Den ystre Grefve Johan hade der sent en afton besökt Cecilia, och Erik hade derföre arresterat fursten och sändt honom till K. Gustaf. Deraf uppstod ett taleämne öfver hela landet och än längre bort, så att K. Gustaf väntade att det skulle bli satt i "rim och visor," det svenska konungahuset till en evärdelig skam. "Och hvad tyskar vordo förgätandes — skref han vidare till Erik — det skulle nog holsteinare, danskar och lübeckare icke förgäta." Sven Elofsson såg huru "tårarne tillrade Konungen rundeligen neder åt kindbenet, visandes huru han ängslades svåra i hjertat, så att talet tryckte honom tårarne ur ögonen" när han talade med sin drottning om Wadstenabullret. Konungen skref hårdeligen till Erik för hans öfverilade sätt att gå till väga och göra saken till en onedtystelig skam, hvarföre straff måste utkräfvas utan att någon derpå vunne; "du har förföljt denna sak till det yttersta, icke såsom en broder emot sitt eget kött och blod, utan såsom den högste fienden — — — Oss fruktar nog att du så länge följer ditt eget sinne, dina drängar och flere sådana ditt onda sällskaps råd och tillskyndan, icke uti detta stycke allenast utan ock tilläfventyrs i flere, att både du sjelf och vi alle svenske varda en gång tvättandes våra hufvud i vårt eget blod." — På det ej systern Catharina måtte för denna handels skull hos sin gemåls slägt blifva illa emottagen, förbjödos både hon och Grefve Edzard att resa af landet förrän Johans sak "kommit till ändskap" och huru detta skulle ske, derom begärde nu den gamle Konungen råd af sin son i Kalmar (brefvet år tryckt i Adlersp. Hist. Handl. III, p. 30—32), som svarade att han ansåg obetänkt att qvarhålla den i brodrens brott oskyldige Edzard. Af Hert. Frantz's bref hade Erik förnummit att saken väckt en obehaglig uppmärksamhet i Tyskland. Erik föreslog ett herremöte, der Grefve Johan kunde bli ställd för rätta och hans mor Grefvinnan af Ostfriesland eller Grefve Christopher samt några andra hennes förtrogne kunde närvara. Grefve Johan borde då anklagas

för den misshandel att han om nattetid utan all försyn dristade sig instiga i K. Maj:ts dotters sängkammare och fördenskull dömmas ifrån sin hals, hvar K. Maj:t synnerligen ej ville göra nåder med honom. Han skulle då, erkännande att han instigit, påstå att han intet oärligt bedrifvit eller i någon oärlig mening det gjort, utan allenast af god vilje till K. Maj:ts dotter, då han om dagen varit förhindrad att få i förtrolighet tala med henne, fallit på orådet att på natten instiga till henne. Skulle han ock derför dö, så ville han med sitt blods utgjutelse betyga, att hon vore oskyldig för all oärlighet. Så skulle några förtrogne råda honom att tala. Nu borde grefvarne Edzard och Christopher bedja för honom, hvarvid K. Maj:t väl i förstone kunde hålla sig något studsigt emot dem, då de ännu häftigare skulle bedja för honom, samt begära att ett äktenskap måtte emellan de begge unge varda stiftadt, erbjudande kungadottren en tillbörlig lifgeding och en ansenlig utlösen af Grefve Johans anpart i grefvedömet, för hvilken han kunde tillösa sig ett riksland, t. ex. grefvedömet Rittberg. Skulle ock Grefve Johan förbinda sig för den nåd han till slut borde få, att vara K. Maj:t och Sveriges rikes inbyggare i alla sina lifsdagar huld, tro och rättrådig, redebogen att uppsätta lif och gods för *Sveriges rikes gagn och bästa,* aldrig förevita Cecilia hvad som händt, utan vara emot henne såsom sig egnade vara mot en kungadotter. Likaledes skulle Grefve Edzard utfästa sig, att kungadottren Catharina ej skulle något till ondo åtnjuta. Först borde dock både Cecilia och Johan tillspörjas, om de önskade äktenskapshandel. (Brefvet är tryckt i De la Gard. Arch. I, p. 118—128).

Till Hertig Johan, som nu var i England för att fria till Prinsess. Elisabeth å Eriks vägnar, skref samme K. Erik från Kalmar d. 23 Febr. 1560, huru Grefve Johan, då de för menföre skull dröjde på Wadstena slott, dristade natten mellan den 13 och 14 Dec. instiga i jungfrustugan, der Cecilia låg, och det 3 eller 4 nätter å slag. Vakten, som var utsatt att vaka på slottet, såg det, men dristade ej för K. Erik det uppenbara, förrän 3:dje eller 4:de natten, då redan hela staden visste derom tala. Erik rådgjorde nu med Hertig Magnus och Thure Pedersson (Bjelke till Salstad) och Charles de Mornay. Alla tillstyrkte att beslå Grefve Johan med färska gerningen och tagan vid halsen, så att han ej kunde neka. Till Grefve Edzard sades intet, i den förmodan att han hållit med sin bror. Till K. Gustaf var ej tid att skrifva. Erik och Magnus hade ernat gå först in, men de andre afstyrkte,

väl vetande, att om Grefven der af dem träffats, hade han aldrig lefvande gått ut. Ch. de M. erböd sig då att gå in. När de, som voro med Ch. de M., jemte honom 2 à 3 nätter vakat, blefvo de sista natten varse, huru grefven på en stege inkröp såsom tillförene. De gingo nu in i Prinsessans kammare och funno honom der före sig i skjortan, hafvande näppeligen hosan på sig. Han togs då och kastades i tornet. Det antogs dock att han ingått för några jungfrurs skull, som ock derinne lågo, och ej för prinsessans. Men misstankar kunde ingen undgå att fatta, synnerligen när man aktat på Grefve Johans snack och umgänge. Han sändes "hemligen och oförmärkt" till Eriks herr fader, dervid den resande blott färdades nattetid. Han uppfördes af R. R. Jakob Thuresson Rosengren och insattes på Örby hus. Edzard återvände d. 16 Dec. till Stockholm, men mötte på vägen en konungens befallning att med gemål och hoffolk begifva sig till Westerås, der han måste qvardröja under bevakning af Thure Bjelke, Knut Knutsson Lilje och Befallm. ibm Bo Olofsson.

Thure Persson Bjelke skref d. 20 Jan. 1560 till "K. Maj:t" (Gustaf) en ödmjuk förbön för sitt deltagande i saken, i hvilken han blott lydt K. nåde (Erik). K. Erik skref till syster Cecilia d. 15 Febr. 1560, att hon ej måtte i hans åtgörande se något annat än broderlig benägenhet. Han sökte godtgöra sitt illa utfallna kungsspecimen genom att låta slå en medalj, der man såg Cecilias beläte på den ena och Susannas i badet på den andra sidan. Man blef dock, synes det, ej särdeles öfvertygad, att Erik varit den orättfärdige domaren, men väl den okloke. Både hofvet i Stockholm och hofvet i Kalmar synes hafva hela vintren in på våren varit upptagne med denna högmålsfråga. Grefve Johan blef derefter så skygg för fruntimmer att han aldrig ville se dylika. En gång kom Cecilia till en stad, der Grefve Johan vistades, men han lät sig ej se. Cecilia blef deremot ej lika skygg för karlar. Likväl föll hon ej strax mer än att hon, sedan ryska Czaren fått korgen, blef d. 11 Nov. 1564 i Stockholm förmäld med Christopher, Markgrefve af Baden-Rodemachern, hvilken då länge varit i svensk tjenst. Hon blef emellertid stammoder för Markgrefvarne af Baden—Baden och af Baden-Rodemachern. En sondotter blef furstinna till Nassau-Siegen.

När Cecilia på vägen till Baden blott hunnit till Furusund, skref hon till sin kusin Nils Sture sin ursäkt att hon ej förut hann att taga afsked af honom och flere sina an-

förvandter, men bad honom blifva henne ett godt försvar, om någon talade annars om henne än godt var. Hon lät helsa honom med så många * * * * * * * * * hundrade gode nätter, kallande sig:

Cecilia föd förstinne tel Sverige och
Marüchgrafünne tel Baden.

Vägen togs öfver Finland och Lifland. Från Pernau skref hon d. 5 Mars 1565, att hon nu fått sin geleid från kungen i Pohlen och kunde således fortsätta sin resa. De uppehöllo sig 4 dygn på Hertigens af Kurland sätesgård Mesoten, derifrån de reste d. 20 Mars öfver Danzig, Bremen och Nederland; böjde så resan till Calais, der Markgrefvinnan ville se den berömda Elisabeth — eller ses af henne. Hon blef af Elisabeth ståtligt undfägnad och förärad. I Okt. s. å. voro Cecilia och hennes gemål ännu i London, der hon blifvit inbjuden att dröja öfver sin annalkande nedkomst. En son var, då brefvet skrefs, redan född, hvarom Hertigen underrättade Nils Sture. Cecilia fick här se den Grefve af Arundel, åt hvilken Erik bjudit hennes hand, om han kunde skaffa Erik Elisabeths (vid samma tid, som han lär bjudit Grefven af Teczin samma systers hand i belöning för framgången af ett dylikt uppdrag vid Polska hofvet).

Cecilia hade under tiden fått stor reslust och trifdes sällan hemma. Var i början för sin börd och skönhet väl liden, men blef snart för sin osedlighet föraktad. Då hennes man dog 1575, länge öfvertygad om hennes otrohet, blef hon ock nedsänkt i fattigdom. Sedan hon togs för kallt emot i protestantiska hof, blef hon katolik. I Pernau infann hon sig om våren 1592, kort efter K. Sigismunds biläger, herrligen begåfvad och för religionsförändringen mycket afhållen af både K. Sigismund och hans gemål. Men Cecilia blef ej bättre menniska som katolik.

Hennes barn buro alla spåren af den usla uppfostran, en dylik mor kunnat gifva. Den äldste sonen Edvard, känd under namnet den galne markgrefven, föll slutligen rusig utför en trappa och bröt halsen af sig. Den yngste Johan Carl, Malteserriddare, träffade 23 år gammal 1594 sin 54-åriga moder i Antwerpen, der hon födde sig såsom qvinnokönets drägg i städer pläga. Han ryckte henne då, med magistratens tillstånd, utur det herberge, der hon anträffats och då hon gjorde motstånd sparkade han henne och drog henne vid det fordom af skalderna besjungna guldgula håret ut efter gatan, oaktadt hennes jemmerskri, och, när håret släpptes och han drog henne vid armen, rycktes denne ur

led. Han instängde henne nu på landet från menniskors åsyn. Hon fick dock, säges det, lefva till sitt 87:de år, död i Brüssel 1627. Men sonen, som i ifver laggt hand på den ovärdiga modren, föll i en tvinsot, som lade honom i grafven.

(Källor: C. Adlersparres Hist. Saml. III. — De la Gard. Arch. I. — Sv. Elofss. Paralipomena. — Våra Rikshistorier m. fl.)

CEDERHJELM, GERMUND LUDVIG och JOSIAS CARL.

1. CEDERHJELM, GERMUND LUDVIG,

var son af Presidenten Germund Carl C. och hans andra hustru Lovisa Charlotta v. Saltza. Född i Jönköping d. 8 April 1755. Handleddes genom enskild information till år 1768, då han fortsatte sina studier vid Upsala universitet ända till år 1773, ehuru han redan 1770 blifvit anstäld vid Konungens närmaste lifvakt, lifdrabantkåren, der ädlingarne den tiden företrädesvis sökte inträde. I denna kår tjenstgjorde han likväl icke ordentligt förr, än nämnde år 1773, då han åtföljde Konungen icke allenast till Ekolsund och Loka, utan äfven till Skåne. Han lyckades att väcka Konung Gustaf III:s uppmärksamhet och erhöll tillåtelse att åtfölja på en Ambassad, med hvilken Öfversten, sedermera Generalen Lars Kaulbars i Februari 1774 afgick till St. Petersburg. Under återresan till Sverige i Mars månad öfver det dels öppna, dels tillfrusna Ålands haf, var C. nära att drunkna under isen, som brast undan hans fötter, och kunde med stor svårighet räddas. Sedan åtföljde han åter Konungen på dennes resor inom riket, men transporterades d. 26 December s. å. till Kornett vid dåvarande lätta dragonerna, nu lifgardet till häst.

År 1776 i April månad företog Frih. C. i sällskap med Grefve Adam Cronstedt en resa öfver Berlin, Dresden, Wien, Venedig och Florens till Rom och Neapel. Genom de rekommendationer, som Konungen lemnat honom, vann han tillträde både vid hofven och i de högre sällskapskretsarne, samt upptogs i Rom af Hertig Fredrik Adolf, som då vistades der, i dennes svit, hvarigenom C. icke blott blef emottagen af de utmärktaste män, utan äfven erhöll tillfälle att bese flera märkvärdigheter, hvilka för resande i allmänhet icke alltid äro tillgängliga. Återvägen togs sedan öfver Mont Cenis genom södra Frankrike till Paris, hvarest han ånyo fann före sig konungens rekommendationsbref, genom hvilka han er-

höll den förmån, att äfven blifva presenterad i franske konungens hof. Efter erhållet tillstånd af Konung Gustaf III, ingick han d. 28 April 1778 i fransk krigstjenst såsom kapiten (à la suite) vid tyska infanteriet och Grefve Aug. LaMarks, Prins D'Ahrenbergs, regemente. Detta åtföljde han under dess kommenderingar och garnisonerade i Strassburg, Thionville m. fl. ställen; men då vid franska arméen utsigterna till några allvarliga krigiska företag icke voro gynnsamma, tänkte han att söka dem vid Gibraltars belägring och begaf sig derföre hösten 1779 till Spanien, hvilket land han, efter ett kort uppehåll vid hofvet i Madrid, genomreste. De otillräckliga stridskrafter, som vid Gibraltar voro samlade, gjorde likväl en lycklig utgång af belägringen omöjlig; hvarföre Frih. C. snart återvände till Paris. Den 24 Juni 1780 utnämndes han till Öfverste (à la suite) vid tyska infanteriet: en för hans ålder stor utmärkelse; uppvaktade sedan Konung Gustaf III i Spaa; sändes då af Konungen med depescher till Sverige, hvarifrån han strax återvände med sådana tillbaka, Konungen till mötes, men tillbringade dock följande vinter i Paris och återkom till Sverige våren 1781. Nu återtog han sin tjenstgöring vid lätta lifdragonerna, inom hvilken kår han emellertid d. 18 Mars 1778 blifvit befordrad till Löjtnant och d. 21 Mars 1781 till Stabskapten. Med ett särskildt uppdrag af Konungen reste han jultiden sistnämnda år åter till Paris, hvarifrån han i Maj månad 1782 återvände, då han sedan i Augusti månad s. å. sändes att om Enkedrottning Lovisa Ulrikas död notificera ryske Storfursten Paul Petrowitsch och dennes gemål, hvilka C. träffade i Strassburg och sedan åtföljde till Stuttgard.

När Konung Gustaf III hösten 1783 reste till Italien, var Frih. C. Baron Carl Aug. Ehrensvärd följaktig till Paris och, då denne afgick såsom svensk Minister till Madrid, qvarblef C. i Frankrikes hufvudstad, der Baron Staël von Holstein då var Minister och hans ungdomsvän Nils von Rosenstein Legationssekreterare. Genom sin närmare bekantskap med Baron von Staël och Grefve Anders Fersen, samt den rang, hvilken Frih. C. inom franska arméen innehade, blef han än mera, än förut, befald till hofvet i Versailles, kallades till deltagande i dess lysande fester och intogs i de förtroligare kretsarne. Vid slutet af detta år afreste von Rosenstein till Konungen i Rom, då Frih. C. blef Attaché vid svenska ambassaden. När Konung Gustaf III följande vår å nyo anlände till Paris, införlifvades C. med hans svit och åtföljde honom allestädes vid de högtidlighe-

ter, med hvilka han firades. Efter Konungens hemresa qvarblef Frih. C. ännu någon tid, men likväl icke längre, än att han i September 1784 återkom till Stockholm.

Genom dessa vidsträckta resor och det tillträde, han under dem haft till de mest lysande sällskapskretsar, hade Frih. C. förvärfvat sig både kunskaper och det bildade umgängesvett, som skulle göra honom ännu mera bemärkt af Konungen. Han fästades också nu närmare vid Hans Maj:ts person, befordrades, sedan han tagit afsked ur franska krigstjensten, d. 18 April 1785 till Sekundmajor vid lätta lifdragonerna, och tillhörde sedermera vanligtvis den förtroliga umgängeskrets, uti hvilken den älskvärde monarken omgaf sig med allt, hvad Sverige ägde utmärkt, lysande och snillrikt, spridde glädje omkring sig och uthvilade ifrån de mödor, som äro oskiljaktiga ifrån regentkallet. Snart skulle dock andra tider komma. Molnen, som 1786 uppstigit på den glada himmelen, skingrades väl för någon tid, men utbröto 1788 och 1789 till häftiga stormar. Den 24 Jan. sistnämnde år befordrades Frih. C. till förste Major vid lätta lifdragonregementet; men, då han ansåg säkerhetsakten stridande emot sin öfvertygelse, begärde han d. 21 Febr. s. å., då denna akt genomdrefs, afsked ifrån nämnda regemente.

Sedan uppehöll Frih. C. sig dels i hufvudstaden, dels på sina egendomar i Östergötland, sysselsatt med dessas förskönande, hvarigenom de blifvit en ibland denna landsorts största prydnader. Bevistade riksdagen i Gefle 1792 och återkom efter dess slut till Stockholm, der han fick tillfälle att visa den sista tacksamhetsgärden åt sin döende Konung och välgörare.

Snart derefter gjorde han ånyo en resa till Italien, begagnade baden i Pisa och återvände till Sverige emot hösten 1793. Nu tillbringade han några år i fäderneslandet; men åter vaknade hågen för resor, och i September 1801 afreste han på nytt i sällskap med svenska Ministern i Italien Lagersvärd till Paris, der han följande vinter uppehöll sig. Uti Maj månad 1802 reste han öfver Calais till London, besökte flera delar af England, samt tillbringade sedan vintern hos nämnde Lagersvärd i Florens, hvarifrån han i Juni månad 1803 återkom till Sverige.

Hitintills hade Frih. C:s lefnad nästan oafbrutet varit en kedja af glädje och lycka. Men förhållandet blef snart förändradt. Redan år 1804 förlorade han sin moder, hvilken han högt älskade och som afled i Linköping vid 84 års ålder. Snart derefter väckte en förtrogen väns död nästan lika

stor sorg, och slutligen lade en häftig förkylning honom sjelf på sjuksängen och rubbade hans förut starka och ofta pröfvade helsa. Ifrån denna tid fanns knappt en enda dag, som icke medförde större eller mindre lidande.

Efter statshvälfningen 1809 erbjöds Frih. C. att i egenskap af svensk Minister afgå till Paris; men nu till åren och bräcklig samt derigenom trött vid resor, afböjde han detta hedrande förtroende. Emellertid bevistade han valriksdagen i Örebro 1810 och nämndes år 1811 till Öfverste Kammarjunkare och R. N. O, samt kort derefter till Kommendör af samma Orden.

I det land, hvarifrån den nye tronföljaren år 1810 valdes, hade Frih. C. efterlemnat minnen, som flera års frånvaro icke förmått utplåna. Han var derföre redan känd af kronprinsen, som vid Friherrens första uppvaktning i slutet af sistnämnde år i Linköping för honom fattade en välvilja och ett förtroende, hvilka snart visade sig i det mest maktpåliggande uppdrag. I stället för ministerplatsen i Paris, erbjöds honom nu att blifva Guvernör för H. K. H. Arffursten Oscar, hvartill också Hans Maj:t Konungens kallelsebref d. 27 Okt. 1812 utfärdades.

Den 20 Febr. 1814 upphöjdes Frih. C. till en af rikets herrar; den 30 April 1815 upphörde han med sin befattning såsom Prins Oscars Guvernör och erhöll offentlig tacksägelse för det sätt, hvarpå han uppfyllt detta sitt dyra kall, samt utnämndes vid kröningen 1818 den 11 Maj till Riddare och Kommendör af Kongl. Maj:ts Orden och d. 7 Maj 1822 till Grefve, ehuru han såsom sådan aldrig tog introduktion på riddarhuset.

Sedan återgick han ånyo till det enskilda lifvet och tillbringade sin mesta tid på det vackra, af honom sjelf så mycket förskönade Säby i Östergötland. Under vintrarne kunde han likväl ännu några år vistas i Stockholm till vintren emellan åren 1829 och 1830, då sjuklighet och försvagade krafter icke mera tillätö honom detta. Resorna måste då inskränkas emellan hans egendomar och Linköping, till dess slutligen svagheten nödgade honom att äfven inställa dessa. Omsider gjorde döden ett efterlängtadt slut på hans mångåriga lidande d. 8 Febr. 1841. Han begrafdes i Wista kyrka, och emedan han var den siste af sin ätt, krossades vid grafven hans friherrliga vapen.

Hans Exc. Frih. Cederhjelm hade en ovanligt hög bildning, förvärfvad dels genom hans många utländska resor, dels genom en oafbruten läsning, var vänlig och god emot

alla, samt en fader för sina underhafvande på de vidsträckta godsen. Han underhöll i Linköpings skola flera hoppgifvande ynglingar ifrån dessa egendomar, och den lofvande talangen eller af armod nedtryckte konstnären kunde med säkerhet hos honom påräkna uppmuntran och understöd, utan att behöfva rodna öfver sättet, hvarpå gåfvan lemnades. På egen bekostnad lät han vid Säby uppföra ett fattighus, der ålderstigna och sjukliga ifrån godset njöto underhåll; genom testamente anslog han ifrån egendomarne Säby och Westerby årligen 150 tunnor spanmål, hälften råg och hälften korn, till en from stiftelse för adliga enkor och ogifta fruntimmer inom Linköpings stift, och till Domkapitlet skänkte han i Linköpings stad en större gårdstomt, att derpå uppföra en länge tillämnad ny gymnasiibyggnad. Af det rika biblioteket, utgörande omkring 20,000 band, först grundlagdt af hans förfäder, isynnerhet af hans fader, och sedan betydligt ökadt af honom sjelf, testamenterades manuskripterna till Upsala universitet och de tryckta böckerna till enskild person, af hvilken de likväl, tyvärr, nu troligen blifvit sålda och förskingrade. Hans betydliga egendomar tillföllo den närmaste arfvingen, Öfverste Kammarjunkaren m. m. Grefve Edvard Fredrik von Saltza.

(Källor: C. Ad. Gyllenrams tal, då vapnet krossades. Stockholm 1841, 8:o. — Stockholms Post- och Inrikes Tidningar, Onsdagen d. 17 Febr. 1841.) J. G. C.

2. CEDERHJELM, JOSIAS CARL.

"Så sade mig Baron Cederhjelm," yttrade någon i Gustaf III:s societet, då Kungen inföll: "hvilkendera af dessa herrar: han som äter hästar, eller han, som äter menniskor?" Infallet blef beundradt, såsom ett snilledrag af hög ordning.

Det var Germund Adam C—m, som nitälskade för hästköttets användande i kökets tjenst; (se Uppfostr. Sällsk. Tidn. 1784, p. 850); men Josias Carl C—m, hvars alltför skarpa omdömen stämplade honom som en "Menschenfresser."

Han var son af Kongl. Kammarherren Carl Wilhelm C., densamme som vid 1734 års riksdag föreslog inrättandet af ett adeligt jungfrustift, och föddes d. 11 April 1734. Blef Kammarherre, Tullråd, titulerad Kammarråd, fick afsked från tulltjensten 1766, blef K. W. O. 1772, senare Kammarråd och dog på sin gård Westberga d. 20 Dec. 1795.

På frihetstidens riksdagar framträdde han såsom en verksam deltagare. Äfven såsom författare sökte han inverka

på opinionen. Redan 1757 möta vi honom på detta fält, hvarföre han af de maktegande ständerna belöntes med den ofvannämnda kammarrådstiteln. I en skrift, som ej blifvit tryckt, ehuru bestämd dertill efter författarens död, uttalade han sig mot all *personlig* makt. Han var nomokrat. Lagen skulle kufva både monarki, aristokrati, hierarki o. d. "Dygderegering är ett tomt ord, förmodligen fostradt af någon smickrares hugskott eller en satirisk ironi." — Sin egentliga namnkunnighet vann C. genom att utgifva "den antiministeriella veckoskriften:" Sanning och Nöje 1779, 8:o, hvarom se C. F. Scheffers biogr. i B. Lex. Då den ofrälse födde Liljecrantz skulle aflägsnas från finansstyrelsen, var "den gamle Mössepatrioten" J. C. aristokratiens kandidat till embetet. Hela sommaren 1786 hade han täta konferenser med Konungen på Haga, hvaraf han gaf förtroende åt andra under det denna tanke ännu skulle hållas hemlig. Det spordes tillika, att C. tänkte på finansernas förbättring genom säteriernas beskattande och prestgårdarnes försäljning. Och C. vardt då *omöjlig*. Runth valdes i stället. C. blef emellertid under denna plananläggning Kommerceråd.

C. stiftade ett fideikommiss, Segersjö, för sin dotterson, Öfversten Josias Montgomery och dennes manliga afkomlingar, med föreskrift att innehafvaren af fideikommisset och dennes äldsta son alltid skulle bära namnet Cederhjelm jemte sitt eget slägtnamn. — Han var g. m. Catar. Marg. Tigerhjelm och hade i detta äktenskap dottren Märta Ulrika, i äktenskap med Öfversten Rob. Montgomery moder till den ofvannämnde fideikommissarien.

C. ansågs af alla som qvick, men farlig af alla som ej räknade på honom såsom personlig eller politisk vän.

Skrifter: Tankar om Spannemålsbrist och dyrhet. Sthm 1757 (Anon.) — Hert:s af Sully äreminne af Thomas. Öfvers. Örebro 1778 (Anon.) — Sanning och Nöje. Sthm 1779, 80 (Anon.) — Tankar om Handtverkerierna i Sverige. Sthm 1794. — Till mina medborgare (se ofvan). — Svenska folkets sjelfständiga höghet, ofta antastad af envälde, prestvälde och herrevälde. Historisk afhandling i 2 delar, den 3:dje innehållande medel att framdeles oförkränkt behålla nationens majestät, vidtageliga vid XVIII seculi slut. Manuskr. Första delen finnes i De la Gard. donationen i Lund.

(Källor: De la Gard. Archivet. — Uppgifter af J. G. Collin. — Riddarh. geneal.)

CEDERSTRÖM, BROR.

Denne för sin tid betydande och derigenom visserligen namnkunnige man var enda sonen af Landshöfd. i Wasa Ge-

neralmajoren, Kommendanten på Carlsten, R. S. O. Friherre Bror Olofsson Cederström, som införde namnet *Bror* i Cederströmska slägten efter sin morfar Bror Claësson Rålamb. Denne Br. C. hade 3 gånger stått på Riksrådsförslag. Modren hette S. Chr. Zedritz. Bror Brorsson Cederström föddes d. 7 Sept. 1753. Hans studier påbörjades i Sverige, fortsattes i La Rochelle. Återkommen från Frankrike 1769 — redan 1766 blifven Kadett vid artilleriet — började han sin tjenstgöring vid nämnde vapen; men blef 1771 Sekundadjutant vid K. lifgardet. Tjenstgörande Kammarherre hos Drottning Sofia Magdalena 1776, Ståthållare öfver Gripsholms slott och län 1781. Tjenstg. Hofmarsk. s. å. Följde K. Gustaf III på utrikes resor 1780, 83 och 84. Legat till Ryska hofvet 1787. Genomgick vid lifreg:tet tjenstegraderna och blef d. 12 Jan. 1788 Öfverstlöjtn., derpå han förde närmaste befälet under Konungen såsom Reg:ts Chef. Redan 1786 hade han blifvit Generaladjutant och Öfverste i Armeen, försedd med konstitutorial att ega säte och stämma i Krigskollegium. Under kriget mot Ryssland anförde C. Kongl. lifgardet vid de krigstillfällen, i hvilka reg:tet deltog såväl till lands som till sjös om bord på skärgårdsflottan vid bataljen för Fredrikshamn d. 15 Maj 1790. Han kommenderade landstigningstrupperna vid Björkö, öster om Wiborg, under samma års sommarfälttåg. Dubbades till C. S. O. i Werelä läger inför arméens front under 22 svajande fanor.

C. A. Adlersparre anser, att allt detta kunnat ske, utan att han under alla dessa krigsföretag fått se en väpnad fiende. I "Tidsbilderna" anföres nemligen: "C—s fältherrebana vittnar väl ej om förebrående nederlag, kanske mest deraf att han, liksom af föresats, aldrig *fick* eller *ville* se en väpnad fiende."

Redan vid den nämnde tiden hörde C. till K. Gustafs politiska förtrogne. Han skref till K. Maj:t från Finland vid riksdagens slut: "Måtte jag aldrig mer i min lefnad få höra det förhatliga namnet Ständer! Rådet hoppas jag, lärer också rest samma väg till fäderneslandets och E. Maj:ts lugn" (Frej 1845 p. 422).

Under förmyndareregeringen fick C. först en politisk betydelse. I Januari 1793 blef han Konungens tjenstgörande Generaladjutant för arméen, hvarmed han fortfor till 1796. Han må hafva i den stunden egt en ej ringa popularitet, ty företrädaren Grefve v. Schwerin hade gått undan i vredesmode öfver "regeringens svaghet," som skickat Underståthåll. f. d. Polismästare Liljensparre — den impopuläraste man-

nen i staden — till Pomern. Då C—m fick "kåppen," var ett litet upplopp i görningen, hvarefter allt blef lugnt. Tecknaren af hans minne i Kr. W. A., General Erl. Hederstjerna, yttrar om C—m såsom K. tjenstg. Generaladjutant: "Genom den inflytelse, samma tjenst egde på de fleste delar af krigsväsendet, och den verksamhet, med hvilken friherren uppfyllde sitt kall, blef denna tiderymd en af de märkvärdigare i hans lefnad." De förändringar, som då företogos i arméen, tillskrefvos honom såsom hufvudman af alla, som dem ogillade och nu började göra honom till föremål för ett allmänt klander. För att med mera enhet i principerna bevaka regementernas och kårernas exercis, disciplin och ekonomi, fördelades arméen under fördelningsgeneraler, hvilka voro hvar sin fördelnings ständige mönsterherrar. En ny instruktion stadfästades för desse. För att underlätta fördelningarnes sammandragande till större öfningsläger, föreslogos passevolanskontrakter med kompanicheferna vid de indelta regementerna i Sverige, såsom det redan var i Finland. Konungens Generaladjutant insattes såsom ledamot i K. Krigskollegium, på Krigskommisariatsdepartementet, i allt som rörde arméens passevolans-ärenden. Detta syftade ock på att införa mera enhet ibland de gamle regementerne, som under frihetstiden styrdes af hvarje Öfverste i det partiintresse, Öfversten tillhörde, under ständiga små revolter bland officerarne af annat parti. Öfningslägren af flera regementer visade Öfverstarne i lydnadsförhållande och möjliggjorde en allmän anda inom hären. Ett nytt exercisreglemente för infanteriet utkom 1794. Inspektör var tjenstg. Generaladjutanten. Såsom ordf. i en kommitté skaffade han ett nytt fältstatsreglemente, som fastställdes 1796. Såsom ordf. i en annan kommitté lät han omarbeta krigs- och sjöartiklarne till en gemensam författning för arméen och flottorna, hvilka nya krigsartiklar stadfästades 1795. Och alla dessa reformer i "enhetens och ordningens" intresse utfördes under brinnande revolution i Europas ångpanna, i Sveriges gamla mönsterland Frankrike. Inom arméen är enheten också på sin plats, vare sig statsförfattningen är republikansk eller despotisk. Men C—m visste äfven att upplösa oformliga enheter. Blifven Generalmajor i arméen 1793, utnämndes han till General-en-Chef för hela artilleriet 1794. Detta var då ett enda regemente, fördeladt öfver riket; men fördeltes nu i 4. Här träffade C—ms blick dugliga biträden för de vigtiga reformer, som åsyftades. Major Hellvig, som sedan blef

Generalfälttygmästare, och Öfverstlöjtn. Cardell, som sedan blef artilleriets odödlige anförare i ett verldshistoriskt krig, blefvo C—ms begge händer. Hertigen-Regenten och Reuterholm, gömd bakom Hertigens stol och annorstädes osynlig, lemnade C—m med sina två tyskar full frihet inom de anslagne tillgångarne, att genom artilleriets nya organisation skapa ett bättre försvar för det bestående. Allt åsyftade att göra detta tunga vapen rörligare. Cardell började nu "skapa" vårt artilleri. Det ridande artilleriet förságs med lätta kanoner och hautbitzer efter Cardells egen modell, några efter Hellvigs modell. Vid 1795 års läger på Bonarps hed såg man ett "åkande artilleri" följa kavalleriets rörelser. Kunniga artilleriofficerare anmodades inkomma med betänkanden om artilleriets förbättrande. I stället för anjalistiska funderingar att förbättra hela statsmachineriet, fingo de unge Martissönerna tankeföremål fullt upp på lediga stunder, så långt tankegåfvan räckte, i anledning af de många reformerna i vapenyrket. De gamle svuro ej sällan öfver C—ms "dumheter," såsom det nya vanligen kallas af det gamlas anhängare. Och folket utanför hörde så länge dessa *dumheter* omtalas, att det blef en stående mening att C—m var *dum.* Men att förtroendet för Hellvig och Cardell ej var dumt, det medger ju den oväldiga efterverlden.

Konungens tjenstg. Generaladjutant, som ville sätta militären uti inbördes nära beröring, syntes bland svenska krigsmannasällskapets — sedan Kr. W. Akad. — stiftande ledamöter 1796. Han var styresman i Kr. W. A. 1803—04 och skänkte vid præsidii nedläggande 100 rdr sp. till inredande af akademiens bibliotek.

Nu aflägsnades han från Stockholm, blef Chef för K. Norra Skånska Kavalleriregementet med uppdrag att resa till Pomern, der han uträttade sitt ärende och lefde sedan på sitt Oby i Småland, inskränkande sig inom regementets Chefsverksamhetskrets. Den nye Konungen ville ej synas fortsätta den nu klandrade förmyndareregeringen och använde, såsom man vet, ej de herrar, som varit framstående under Reuterholmska Storviziratet. Dock var C—m v. Generalguvernör i Pomern 1800 till dess Essen hann dit.

Men när uppmärksamheten på opinionen var behörigen gjord, uppsöktes nog den kraftige Generaladjutanten. D. 31 Jan. 1802 blef Chefen för Norra Skånska Kavalleriet President i Krigskollegium med sedermera tillagd titel af Krigspresident, hvarpå följde utnämning till Generalinspektör öf-

ver kavalleriet; snart till Generalinspektör öfver allt artilleri i Sverige, Finland och Pomern. Detta allt stod i sammanhang med K. Maj:ts "upplysta bemödande att lämpa svenska krigsväsendet efter de upptäckter och förbättringar, som vetenskapernas tillvext och ett förändradt krigssätt föranledde." Nu fick K. Krigskollegium en förnyad instruktion och arbetsordning, åsyftande att förenkla och påskynda ärendenas gång och handläggning. Sträfvandets tydligaste mål var att i ett verk förena krigsväsendets spridda delar. C—m blef åter arméens Spiritus rector. Han fick blåa bandet den 9 Dec. 1802. Då Kungen från d. 25 Juli 1803 till d. 7 Febr. 1805 vistades utrikes, var C—m medlem i regeringen, likaså från den 31 Okt. 1805 till den 24 Dec. 1807, då Kungen vistades i Pomern. I dessa dagar voro få illustrare societeter i Stockholm, än Krigspresidentens salong, men det erkännes, ej genom hans snillrika umgänge, utan genom hans musikaliska och poetiska makas. För att höra Charlotte Mörners omdöme, spelade, enligt egen uppgift, O. Åhlström i hennes aftoncirklar sina kompositioner, förr än de utgåfvos. Der samlades unge skalder, som ej mera andades lätt i Gustaf IV:s hof. Dit trängde till och med lycksökare, som kanske sedan karikerades af Grefvinnans ritstift och klagade öfver krigspresidentens stelhet. Denne var dock under tiden ej overksam. Hans förslag till Generalstabsreglemente utgafs på kunglig befallning 1805. Han satt såsom ordförande i många kommittéer, som födde nya författningar, än om infanteriets tross och utredning, än om arméens fältstat, än om exercis-squadroner, inrättade vid de enskilta kavalleri regementerna, än om ett mindre mål för både hästar och karlar. Ändringarne åsyftade "större rörlighet och lätthet." K. Norra Skånska Kavalleriet blef nu husarer, K. Westgöta reg:tet dragoner o. s. v. I en artillerikomité, der Krigspresidenten var ordf., föreslogos en mängd förändringar, som vunno Kongl. stadfästelse. Nya pjecer götos efter ny plan. Fältbatteriernas fordon inrättades så att manskapet kunde åka, hvarigenom hastighet i rörelserna vanns. Jernskrot infördes i stället för drufhagel (af bly). Krutladdningarne förminskades till 1/3 från 1/2 o. m. s. Axvalla i Westergötland inköptes och dess egor planerades till exercisfält för alla Westgöta regementerna, försedt med nödiga byggnader och eget passevolanskommissariat.

Såsom gunstling hos sin kung väckte C. enligt de vanliga naturlagarne en mängd afundsmän emot sig; möjligtvis framkallade af en hos favoriten lika vanlig dryghet som tar

sig minst väl ut hos mindre begåfvade personer, hvilka i det hänseendet frestas mest. Toll skref till J. De la Gardie d. 29 Juni 1806: "Tibell kan och bör vänta sig att han nu och framdeles har en likå hätsk fiende i Krigspresidenten, som han af honom förut varit gynnad. Det behöfs ej mer, än att Tibell vill synas sjelf och ej stå i skuggan af presidenten, men vi få se hvem som knäcker den andra; ty om jag ej bedrager mig, så mediterar Tibell på att maka Krigspresidenten på sidan och har en större resurce i förståndet än den sednare; derjemte all möjlig sagesse att ej synas egensinnig eller att ha annan vue än zèle för Kungens tjenst." D. 10 Juli 1806 skref dens. till dens.: "Man har intet hört efter krigspresidenten att han varit triumferande öfver sina verk och gerningar i Pomern." Den 24 Juni 1806 skref J. De la Gardie till sin maka, att Krigspresidenten C. varit inne hos Kungen i 3 fulla timmar och reste, sedan han gjort mycket ondt, förbittrat K. Maj:t och slutligen förmått honom återsända skånska dragonerna, förvandlade till skånska husarer. Det C. verkat synes hafva angått då verkställda förändringar i fråga om Pomerns privilegier och författningar. Då 1808 års krig utbröt, lemnade C. Stockholm, der han insatts i den kungliga Beredningen, för att som Generallöjtn. — dertill utnämnd 1802 — tjenstgöra vid den i Skåne sammandragna arméen. Blef i Aug. 1808 Generalbefälhafvare öfver vestra arméen. D. 12 Sept. s. å. skref den förutvarande Chefen G. M. Armfelt till G. Adlersparre: "Det fägnar mig att Krigspresidenten tagit ett klokt parti, lika helsosamt för honom sjelf som för arméen. Måtte han nu ej variera! I förra fallet, nb. om han blir höflig och fast vid ett uppgjordt system, så kan han blifva arméen vida förmånligare, än jag. Hans kredit hos H. M., hans chefskap för hela det bandet, vi dependera utaf relatift till dagliga behofver, hans embeten, som i alla departementer gifva honom en slags rätt att befalla, kunna hasta ett resultat, som jag med alla mina böner och föreställningar aldrig kunde utverka." I ett annat bref yttrade A. om sin vestra armée: "Önskligt vore att jag kunde komma ur denna — rukan" Det var *snille*. C—ms embetsmannatakt var — *dumhet*. G. Adlersparre, som skrifvit till den jemt jollrande Chefen A. i de vänligaste ordalag, svarade C—m, som gjort en anmärkning mot den underordnade, i den — sjelfständigaste stil. Också har Krigspresidenten i C. A. A—s Tidsbilder blifvit tecknad såsom beröfvad *alla* goda egenskaper ("utan *alla* de egenskaper, som berättiga till ett sådant företräde"). Det

heter der till slut: "Vi öfverdrifva ej, om vi säga, att denne af befordringssystemets oefterrättlighet hallstämplade eller brännmärkte medelmåtta hade sina välförtjenta och största fiender inom sin egen armée — icke underligt, då det ju utgör en skam att behöfva subordinera under den andeliga vanmakten, endera när denna med sina ihåliga anspråk vill föreskrifva lagar eller vågar fordra aktning åt sitt pösande öfvermod."

En sådan aktning åt vestra arméens Chef kände sig dock en ganska utmärkt man Bar. E. (Franc) Sparre, hvilken Cederström vid den ifrågavarande tiden fästat vid sin sida såsom Stabschef, kunna visa. Och Bar. E. Franc Sparre var dock vida mer intelligent än hopen af dem, som i sina verkliga eller förmenta snillegåfvor sågo ett hinder för den militära subordinationen. Om "medelmåttan" C—m ej egde snillets rörlighet, men anlitade såsom biträdare sådane utmärkte förmågor som Hellvig, Cardell och B E. Franc Sparre — hedrar det honom ej mer, än det hedrar många stora snillen, att välja medelmåttor till sina händer? Historien måste bemärka "med hvem man umgås" då den vill dömma rättvist "hvem man är."

Vestra arméen började slutligen att skaka på det politiska oket, hvarvid ej heller det militära kunde förblifva orubbadt. Ryktet gick att General en Chef inbjudit Konungen, att i händelse af fara komma till Generalens högqvarter Wennersborg. C. H. Posse sände då sin stabschef till C—m med höflig vink att taga sig till vara och hålla sig passif, helst arméen beslutat, att ej åtlyda andra befallningar än dem, som voro kontrasignerade af Posse eller Boij. Så allenast kunde ärendena fortgå ostördt. Annars arrestering. Man tänke sig C—m i denna ställning med sina begrepp om subordination! Han hade redan förut känt en ny tid tränga sig fram, som var besvärad af krigspresidenten. 1808 tog han afsked från Generalinspektörsembetet vid artilleriet. D. 13 Febr. 1809 lemnade han krigspresidentplatsen. D. 4 Aug. 1809 lemnades Chefplatsen för norra skånska hussarregementet och d. 8 Dec. 1812 lemnade han rikets tjenst.

Han bodde nu åter om somrarne på sitt vackra Oby, der hans porträtt hängde sist i salen och K. Carl X främst, med biskop Carl Carlssons porträtt mellan det kungliga och R. R. Frih. Olof Cederströms. Sjelf hördes husets värd ej förklara, att kungaporträttet utmärkte en stamfader, men hans Grefvinna, såsom Cicerone, tog den frågan såsom en

afgjord sak. Om vintrarne bodde han i Wexiö. Dog den 8 Okt. 1816.

Han var först gift med Landsh. Voltemats (se B. Lex. XXI: 68) dotter Catharina Maria, som födde sonen *Gustaf Albrecht Bror* (se B. Lex. III: p. 229). Sedan med Charlotta Mörner (se B. Lex. XIV p. 270—273), hedersledamot i Musikaliska Akademien, Åhlströms mecenatrice, hvilken födde Charlotte C—m, sedan g. m. en Baron Blixen von Finecke.

Den häftiga ovilja, rojalisterna ville afleda från Gustaf Adolf på C—m, förenad med den harm, oppositionen naturligtvis kastade öfver alla, som, under Gustaf Adolfs oefterrättlighet i *yttre* politik arbetade på hans väldes störtande, innan han sjelf kunnat störta sitt rike, grundlade det omdöme om C—m, som C. A. Adlersparre senast upprepat. Den oväldige granskaren kan dock ej blunda för öfverdrifterna i alla under sådane förhållanden uppkomna opinionsbildningar. C—m synes varit i krigsväsendets styrelse ej långt under hvad Rosenblad var i den inre förvaltningen. Ingendera var snille. Armfelt öfvergick dem i detta hänseende i hög, Adlersparre i en ej ringa grad. Men voro dessa lika skicklige att styra under vanliga, som att anlägga eller utföra revolutioner under ovanliga ställningar?

Uppvuxen i närheten af Krigspresidenten C., hvilken förf. ofta såg, hörde jag aldrig den undanskjutne krigsministern af insigtsfulle män skyllas för råd till de förhatliga åtgärder, som vållade G. A:s fall. Jag hörde väl klandrande epigrammer o. d. upprepas, men ofta för att åtföljas af reservationer eller berömmelse för embetsmannaduglighet och personlig rättskaffenhet. Säkerligen har Br. C—m uträttat mycket, som, klandradt då det skedde, likväl blef gagneligt, ehuru upphofsmannen, som vanligt, förglömts då gagnet började märkas. Menige mans minne är alltid svagare när det gäller att ihågkomma upphofsmännen till det, som gagnar, än att ihågkomma deras namn, som anses hafva orsakat det som ännu besvärar.

(**Källor**: Tal i Kr. W. A. 1817. — Enskild kännedom.)

CELSING, GUSTAF von, ULRIK von.

1. CELSING, GUSTAF von.

Gustaf von Celsing, son af G. von Celsing, (se B. Lex. III: p. 232), föddes d. 9 Jan. 1723 i Stockholm, studerade i

Upsala, blef 1740 e. o. Kanslist i K. kansliet, 1745 Hofjunkare, s. å. afsänd till Konstantinopel att förestå affärerna under ministerledigheten, Hofråd 1747, då Resident-kreditiv honom sändes, hvilket han dock ej begagnade. Erhöll 1750 fullmakt såsom Envoyé e. o. hos Sultan Muhamed I, ackrediterades 1754 hos Osman III och fick titel af Kansli-Råd 1756. Blef följande året ackrediterad hos Mustafa III. Fick Statssekreteraretitel 1769. President i Kommerskollegium 1770 d. 12 Nov. R. N. O. 1773. C. N. O. 1775. Friherre 1778. Dog ogift 1789, sjelf slutande sin friherrliga ätt n. 298.

(Källor: Adelsmatr. — Bergenskölds Tal vid vapnets krossning.)

2. CELSING, ULRIK von,

son af Hofkansleren G. von C., född d. 7 Dec. 1731, studerade likasom fader och broder före honom i Upsala, ingick vid Utr. Exped. 1750, Kopist 1751, Kommissionssekr. 1758, K. Sekr. 1760, Envoyé e. o. i Konstantinopel 1770 efter sin broder, återkom 1779. R. N. O. 1780. Envoyé vid Chur-Sachsiska hofvet 1783, i Wien 1786. Hemkom 1789. C. N. O. 1790. L. V. H. A. A., af Patr. Sällsk. m. m. Dog d. 25 Nov. 1805.

U. v. C., som utan tvifvel ärft sin faders och broders samlingar i orientalisk litteratur, ökade under vistelsen i Konstantinopel dessa skatter ansenligt. Efter hans död förde, i följd af hans ärevärda testamente af 1804, P. F. Aurivillius år 1805 till Upsala en stor skatt af arabiska, persiska och turkiska handskrifter, 55 stycken, alla ganska väl afskrifna och inbundna, derjemte en latinsk codex af de 4 evangelisterna, utmärkt med förgyllningar och målningar, som år 1045 tillhört Kejs. Henrik III, dessutom en dyrbar boksamling.

Den adliga slägten von Celsing fortlefver, ehuru den friherrliga och Kommendörsätten utdött med n. 1 och n. 2. Brukspatron Lars Gustaf von Celsing — g. m. friherrinn. G. O. Chr. Fleming af Liebliz, — i Södermanland förvarar ännu en vacker samling orientaliska handskrifter och dessa Legaters för deras tids historia ej ovigtiga bref och konceptsamlingar.

Man har sagt förf. att envoyéerna v. Celsing, far och 2 söner, voro verkliga orientalister, ytterst flitiga i sina bibliotheker och sjelfve gode kännare af sina orientaliska handskrifter. Björnståhl skref från Pera 1777: "Hr Envoyéen

Celsing — — — är den ende af alla ministrar härstädes, som ganska färdigt talar och läser turkiskan och kan således se med egna ögon och afgöra hvad sak som helst förekommer vid Porten eller annorstädes, utan tolk. Han läser historien både såsom Filosof och Statsman.”

U. v. C. önskade högligen, sedan 1772 en statsförfattning uppstått, som gjorde en regering möjlig, att denna regering ville nitälska med allvar för en förbättrad barnuppfostran öfver hela Sveriges rike, och för de styrandes egen uppfostran i deras svåra konst, en pragmatisk historia öfver tiden 1714—72, deri personerna som dolt sig, blefvo framställde, så att drifFjedrarne upptäcktes, de hemliga orsakerne utreddes och allt som vore sanning komme i ljusan dag. Utg. af Björnståhls bref anmärkte vid tryckningen häraf, att Schönbergs bref om svenska regeringssättet blefvo en frukt af detta förslag.

Celsing hade begåfvat svenska kapellet i Konstantinopel med vinkanna, kalk, patén m. m.

Celsing inkallades i den stora komitén, som 1793 skulle, med ledning af landshöfdingarnes upplysningar och betänkanden, gifva regeringen förslag till hushållningens förbättrande i hela riket, i hvilken komité man insatte, utan hänseende till parti, de som då ansågos ega mesta insigterna.

(Källor: Adelsmatrikel. — Ups. bibl. katal. — Björnståhls bref. — Meddelanden af Brukspatron L. G. Celsing.)

CHALMERS, WILHELM.

Chalmerska slöjdskolan, under en direktion, hvarutl landshöfdingen i Göteborg är ordförande, med en föreståndare samt åtta lärare*), har eröfrat det anseende i vårt land, att Chalmers namnkunnighet är ståld utom tvistens råmärke.

Wilhelm Chalmers föddes af engelska föräldrar i Göteborg 1748. Fadren var en från England inflyttad handlande, som till samma yrke i Göteborg och sedan i England upp-

*) I matematik, (aritmetik, planimetri, stereometri, algebra, serier och logaritmer, trigonometri samt landtmäteri). i linearritning, maskin- och konstruktionsritning, i fysik (allmän och tillämpad) och mekanisk teknologi, i väg- och vattenbyggnad och civil byggnadskonst, i kemi och kemisk teknologi (med tillhörande laborationer), i frihandsteckning, ornamentsritning och lavering, i modelleringskonst samt i verkstadsarbete.

fostrade 3 söner, William, Charles och James. William och James återkommo, men Charles började handel i England. Först började William handel i Göteborg i bolag med L. Kåhre, men lemnade sedan sin plats i bolaget till sin broder James och företog en utländsk resa, hvarifrån han återkom 1782. Afgick 1783 till China för att blifva superkarg i Canton och Maçao; vistades sedan en längre tid i Calcutta och Bengalen. Återkom 1793 till Göteborg, då han redan ansågs ega en ansenlig förmögenhet. James blef brodrens efterträdare i Canton, men under det sjömakterna härjade hvarandras kolonier blef han ruinerad och kunde sedan ej återupphjelpa sina affärer.

En förfärlig eldsvåda hade 1792 ödelagt en sjundedel af Göteborg, franska revolutionen, efterträdande Nordamerikanska Staternas befrielsekrig m. m., hade nedsatt dess handel ansenligt från den blomstringsperiod, hvarunder William Ch. 1782 lemnat sin födelsestad. Sill- och trankokning började bli det enda qvarstående näringsfånget, som dock blef allt mindre gifvande. Silfvermyntet förträngdes af riksgäldssedlar och bankssedlar. Då vaknade i Chalmers själ en synnerlig ifver att i förening med några bland sina medbröder i handel — deribland Petter Bagge på Nygård — få se Direkt. D. Thunbergs jätteförslag verkställdt, nemligen Trollhättekanalens öppnande till förening af Wenern och Westerhafvet med kringgående af Trollhättefallen. Chalmers hade nu inträdt i ostindiska kompaniets styrelse och föresatte sig att verka för både detta kompanis bästa och kanalfrågans. I stället för att med den halfva million, han då egde, flytta till ett lugnare land, med rikare tillfällen att öka en ansenlig förmögenhet, ville han här blottställa sig för all möda, alla misstydningar, alla äfventyr, då han i födelsestaden verkade för dess och fäderneslandets upphjelpande. Han begaf sig med dessa begge angelägenheter på hjertat till Stockholm, der kanalbolagets grundreglor utfärdades den 13 Dec. 1793. I privilegierna för de trafikerande (med taxa) nämndes till Trollhättekanalbolagets Direktörer W. Chalmers, P. Bagge, Carl Arfvidsson, Nils Silfversköld, Claës Frietzsky. och C. F. Uggla. Arbetet började 1794 och den 14 Aug. 1800 gick det första fartyget uppför Trollhättan i slussar vid sidan af de brusande vattenfallen. — Såsom Direktör i det ostindiska kompaniet begaf Ch. sig om hösten 1794, försedd med ordres till Kongl. svenska missioner, agenter och konsuler, till Hamburg, Holland och England, för att söka förekomma den redan hotande upplösningen af en inrättning,

som ej kunnat i Ostindien täfla med dervarande engelskt-ostindiska kompaniet. Fallet för det svenska kunde blott uppskjutas till 1808.

Under Chalmers vistande i Göteborg 1797—98, när D:r Dubb sökte att realisera de idéer, för hvilkas framställning Kongl. V. och V. Samh. i Göteborg redan 1788 belönt Sam. Ödmann, i fråga om fattigvård genom beredande af arbetsskicklighet åt barn och arbetstillfällen åt äldre ännu arbetsföre, vann denna Dubbs plan "en väldig förespråkare" i Ch. "Hans snille fann ock utväg, utan att väcka någon ledsnad, att inblanda dessa frågor uti sin vidt utbredda sällskapskrets till samtalsämne, såsom om Schweitzarnes, Schwabarnes och Holländarnes sparsamma och rastlöst verksamma lefnad uti otaligt många yrken, och chinesarnes outtrötteliga uppfinnings- och förarbetningsförmåga af sådana ämnen, som i allmänhet föraktas och bortkastas, men af dem samlas, soffras, formas, målas m. m. med så ringa kostnad att afsättningen är ganska liflig." Ch. och grosshandlaren Jonas Kjellberg underskrefvo främst teckningslistan, der de personer skrefvo sina namn, som underkastade sig uttaxering af arbetshusets årliga deficit.

Ch. kände efter sitt sextionde år, att han ej kunde hafva lång lifstid öfrig. Då skrefs det testamente, hvarigenom institutet för döfstumma och blinda i Stockholm fick 12,500 rdr och Sahlgrenska sjukhuset 109,050 rdr samt den slöjdskola, som dermed upprättades och nu bär testators namn, 109,050 rdr riksmynt. Dessa tre inrättningar fingo således samfäldt 230,600 rdr, en summa, som dock uppgått till dessa siffror genom ränteförhöjningen, under det de båda yngre brödernas fordringsegare och det ostindiska kompaniet i flera år med underhaltiga invändningar uppehöllo testamentets verkställighet. Wilhelm Chalmers hade dock, bland andra förluster, betalt 150,000 rdr för borgensförbindelser, ingångna för brodren Charles. Frimurarebarnhusets i Göteborg direktion, inom hvilken D:r Dubb var Ordförande, var af Ch. utsedd till exsecutor testamenti.

W. Chalmers fick Kongl. Wasa Ordens kommendörsband, då Trollhätte kanalverk 1801 var fullbordadt och segelfarten förbi vattenfallen i full gång. Kanslirådstitel emottogs 1809, erbjuden för att efter ostindiska kompaniets fall, det vill säga sedan handeln på Ostindien blifvit fri för en hvar svensk, uttrycka den allmänna meningen, att Ch. ej sparat något arbete och omsorg att upprätthålla den för sin tid förmånliga inrättningen. Han dog ogift den 3 Juli

1811, 62 år, 7 mån. och 20 dagar gammal. Han begrofs d. 9 i samma månad. På grafven sattes ett monument af granit.

Dubb var utan tvifvel den, som eröfrade Ch. för den vackra tanken att insätta sjukhuset och en slöjdskola till sina lika lottade arfvingar. För en del af de 109,050 rdr rmt, som utföllo 1823, inköptes främst Chalmerska slöjdskolans n. v. byggnader. Återstodens räntor användes till materialiers inköpande, lärares aflönande m. m. Undervisningen ordnades genom förste föreståndarens, Prof. Palmstedts sällsynta organisationsförmåga och outtrötteliga arbetskraft. Först 1835 anslog staten till denna enskilta inrättning årligen 4,500 rdr rmt Ar 1836 följde Kongl. stadgan, som insatte i Styrelsen, efter den välkända svenska uppfattningen af Chefers arbetsbördor, länets höfding och stiftets biskop, jemte tre af frimurarebarnhusdirektionen utvalde medlemmar, hvilka fem utvälja en fabrikant till medlem. Statsbidraget ökades sedan vid 1840—41 års riksmöte med 1,500, vid 1851 års med 1,500, och 1854 med 3,000 rdr. År 1856 kunde af Chalmerska donationsfonden börja att utbetalas årligen 6,000 rdr, så att år 1857 årliga inkomsten utgjorde 16,950 rdr, dertill staten bidrager med 10,500 rdr, Kommerskollegium genom stipendiianslag 450 rdr, Chalmerska donationsfondens räntemedel 6,000 rdr, hvarjemte grund och hus, som nu skulle uti inköp kräfva en högst ansenlig summa, är grundläggarens bidrag. Elevernas antal var 1857 åttiosju. Sedan läroverkets öppnande hafva 823 elever antagits, af hvilka 736 hafva utgått till 47 olika yrken, uppräknade i Göteborgs kalender för 1857, p. 103.

Den berömvärde medborgsmannen Wilhelm Chalmers blef hugfästad genom D:r Dubbs "Betraktelse om Chalmerska Slöjdskolan i Göteborg d. 5 Nov. 1829," hvilken trycktes samma år. Man ser der Chalmers' porträtt efter en medaljong. Det utmärker en tänkande och välvillig man. De, som likväl kände både honom och Dubb närmare, anse som säkert, att utom svensken Dubbs "public spirit," engelsmannen Chalmers ej kommit att så ädelt och gagnande, som nu skedde, använda sin ansenliga förmögenhet.

(Källor: Dubbs berättelse; se ofvan. — Granberg, Staden Göteborgs Historia och beskrifning. — Göteborgs kalender för 1857 af Hedlund och Berg. — Uppgifter af n. v. föreståndaren för Chalmerska institutet m. fl.)

CHEMNITZ, BOGISLAUS PHILIPP VON.

Svenska adelsmannen, Kaptenen i svensk tjenst, Kongl. svenska Historiografen och Hofrådet Bogislaus Philipp von

Chemnitz hör till de män inom "Svecia litterata adoptiva," som ej böra saknas, der så många af samma klass redan intagits.

Namnet har lärda anor. Chemnitierna hörde till lärdoms-adlen förrän ätten *von Chemnitz*, bestående af 5 bröder och en syster, fingo rum på vårt riddarhus. 12 litteratörer ha fått plats i Jöckerts 1750 års upplaga af Allgem. Gelehrten-Lexicon. Den gamle luterske teologen Superintend. D:r Mart. Chemnitius, f. 1522, död 1586, deltog med stort inflytande i Luther-protestantismens dogmatiska utbildning, rikhaltig författare, fostrande i sin son Juris Doctor *Mart. Ch.* som var Juris Professor, Hert. Bogislai XIII:s i Pomern Rådsherre, slutligen Geheimeråd och Kansler, en christligt from rättslärd, som skref latinsk vers, användes i diplomatiska värf och var en flitig författare, f. 1561, död 1627. Hans barn *), födda af Marg. Cameraria, J. U. D. och Prof. Herm. eller Henr. C—ii dotter, som efter mannens död 1639 kom till Sverige och der dog 1650, adlades i Sverige 1648 och introducerades på Riddarhuset 1649. Af dessa var *Martin von Chemnitz* äldst, f. 1596, J. U. D. 1624, Assessor i Holstein-Gottorpiska hofrätten 1627, blef 1629 K. G. Adolfs *Abgesandter* till Regensburg vid en tid då hans möderne frände Ludv. Camerarius (se härofvan) också ingått i svenska Konungens tjenst. Ch. var 1630 K. Gustafs Geheimeråd och Kommissarie i frankiska och schwabiska kretsarne, tillfångatagen 1636 af de kejserlige i Schwaben och förd till Wien, der han satt fången till 1639, då han med stor möda kom lös. Dog i Jägerndorff i Schlesien d. 24 Okt. 1645 af pesten. Anförd i Gelehrten Lex. för flera skrifter i juridik. — Yngre än Bogislaus Philipp voro deremot bröderna Fransiscus, Henrik och Johan Fredrik. *Fransiscus v. Ch.* f. 1609, blef Med. Doktor 1631, Generalfältmedicus *vid svenska arméen* först i Tyskland, sedan i Pohlen, nedsablad af Polackar vid Brunsberg 1656. *Henrik v. Ch.* f. 1609, dog såsom fändrik. Stiernmans uppgift att det skett 1628 måste vara tryckfel, ty annars skulle han adlats 20 år efter sin död. *Johan Fredr. v. Ch.*, f. 1611, blef Archivarius, Geheimesekreterare o. d. vid tyska hof, skref en Mecklenburgsk krönika, hvaraf ett utdrag träffas i Westphalens Monumentor. ineditorum rerum germanicarum P. II. G. m. Marg. Grotius. Död 1687. Hans sonsons son Joh. Fredr. Carlsson v. Ch., som dog i polsk krigstjenst 1744,

*) Icke han sjelf, som vid adlandet varit död i 28 år, hvarför Warmholtz's uppgift i Bibl. Sv. G. VIII p. 60 ej må upprepas.

slöt denna adliga slägt på vårt riddarhus, der den numera, såsom utomlands bosatt, ej eger säte och stämma. Ätten slöts således ej med B. Ph. Ch. såsom Warmholtz (Bibl. Sv. G. VIII p. 60) uppgifver.

Bogisl. Philipp v. Chemnitz föddes d. 9 Maj 1605 i Stettin, trädde, efter grundliga studier i Rostock och Jena, förnämligast i historia och rättsvettenskap, uti holländsk, derpå i svensk krigstjenst, der han, som 1625 utgifvit Senatus Deorum eller Gudaråd, en skillring i bjerta färger om Tysklands dåvarande olyckor och behof af fred, hvilken skrift då synes vunnit en större uppmärksamhet, kanske förut känd för en Idea cum veri tum spurii politici — en slug afhandling "om sann och falsk liberalism" — tillvann sig Rikskansleren Ax. Oxenstjernas välvilja. Om hans krigiska bedrifter känna vi intet, utan att han 1630—39 var befälhafvande inom svenska arméen. I Prins Gustafs krigsarchiv p. 270 se vi blott i ett "förslag af 1630 på efterskrifne recrue," att till Chemnitzes 200 man anslagits 800 rdr och p. 232 i en "disposition af trupper för 1631," att 4 kompanier "fotfolk Chemnitzer," som borde vara 600, blott voro 357 och således fordrade en "recrue" af 441. I De la Gard. Arch. XI p. 12 upptages i "Liste opå krigsfolket emot Tylli ankomst in Januar 1631: Vid passerne: Kemnitz's 200 jemte Lillie, Seton, Kagg m. fl. — p. 14: i "arméen i Leipziger Battaiglia d. 7 Sept. 1631": Kemnitzens 33 1/2 rotar med 200 man, nämnd näst före Grefve v. Thurn; p. 16 i "liste på K. Maj:ts krigsforze, dermed Tylli blef slagen ifrån Donavort och Leckströmmen, då ock Tylli blef till döden sargat, Augsburg intaget och Ingolstad belägrat in Aprili an. 1632," upptages Chemnitz med 30 rotar, 3 kompanier, 180 man och 48 officerare; p. 27, uti "Infanteri Specification hoos K. M. A:o 1632, som under Sveriges order och disposition i Tyskland varit hafver," nämnes Chemnitzes 3 kompanier, som alla 3 voro hos K. Maj:t.

Då vi se att Chemnitz redan i Gustaf Adolfs tid såsom befälhafvare, om ock blott för 4 kompanier, i rullorne upptages jemte Generaler och Öfverstar är visst svårt att ej betvifla uppgiften, det han vid sitt afsked ur krigstjensten blott upphunnit *kaptensgraden.* Med visshet veta vi dock blott, att han, som genom det under namnet Hippolytus a Lapide 1640 utgifna arbetet: *de statu imperii romani-germanici* gjort stor sensation i Tyskland (Catteau-Calleville, Drottning Christina p. 170) år 1648 fick uppdrag att skrifva den nyaste svenska krigshistorien, *Geschichte des Schwedischen in*

Deutschland gefürhrten Kriegs aus glaubwürdigen und mehrenthiels Original-acten, Documenten und Relationen. Han satt nu i svenska riksarchivet med tillfälle att spörja Rikskansleren, som säkerligen bäst kände ämnet. Det heter i riksrådsprotokollet för d. 1 Mars 1643, att Rikskansleren gifvit Chemnitius det nämnde arbetet att utföra, omfattande tiden från K. Gustaf Adolfs landstigning på tysk jord intill den tid, hvari de nu befunno sig. Han skulle dervid få ledning och biträde af Rikskansleren, för att kunna förjaga andra författares irringar, särdeles rörande krigsanledningarne. Då den ene eller andre af oss dör, sade R. C. till sina medbröder i rådet, så att vi ej kunna bära vittnesbörd, skall på detta sätt verlden likväl kunna se huru det verkligen varit beskaffadt och ingen skall af okunnighet komma att kasta skugga på Sverige. Rådet fann detta vara godt och nyttigt (verba formalia läsas i Warmh. Bibl. Sv. G. VIII, p. 58). D. 11 Apr. s. å. talades ock i Rådet om den Chemnitius, hvilken R. C. uppdragit att kompilera Historiam Belli Germanici. Nu beslöts att anslå något till hans underhåll. Såsom Rikshistoriograf fick han i årlig lön 800 species eller 1,200 dal sv. smt. Drottning Christina ökte sedermera denna lön med 223 sv. daler till skrifvares lön. Lönen öktes äfven på annat sätt. Men historiograf-fullmakten utskrefs ej förr än d. 3 Jan. 1644. Der nämnes att han skulle skrifva både på tyska och latin för att, efter censur, publiceras. Drottningen konfirmerade Ch—z's utnämning efter sitt anträde till regeringen, d. 16 Aug. 1648. Då var redan Historiographen adlad (d. 20 Jan. 1648) med rätt att på sitt nummer (417) få intagna sina 4 bröder och systern Anna Sofia, då redan gift med Generalmajoren Staffan Klingspor. Första delen af Ch—z's arbete på tyska och latin utkom i Altstettin 1648, den andra delen, på tyska allena, utkom i Stockholm 1653, begge in folio. De omfattade tiden från K. Gustafs ankomst till Tyskland intill Axel Oxenstjernas afresa till Sverige i Juni 1636. Ax. Oxenstjerna belönte honom af egna medel, inlösande Hallstads gård i Westmanland från Kronan och med ett ordentligt gåfvobref öfverflyttande densamme på Chemnitz, såsom en erkänsla för hans utmärkta förtjenster. Då med Ax. Oxenstjernas död dennes biträde försvann, skred arbetet långsammare fram. Ch. utgaf först ett *Extremum Vale Axelio O—a dictum,* för att uttrycka sin vördnad och saknad. Tredje och fjerde delarne, hvardera 6 böcker, vordo dock af sin förf. 1668 öfverlemnade till Kongl. regeringen med anhållan om tryckningsmedel. I bref d. 6 Okt. 1668

till K. Kammarkollegium anbefaldes detsamma att om årets medel ej förslogo till tryckningskostnad, då anvisa densamma på 1669 års medel. Belöning gafs förf. derigenom att han s. å. d. 16 Dec. fick Askers häradsrätt, hvilket uttryck torde vara riktigare än Stjernmans, att v. C. blef Häradshöfding öfver Askers härad. Ty sannolikt fick v. Ch. den inkomst, som öfversköt lagläsarens arfvode. Regeringen anklagades af ständernes kommission för 2,000 daler, som den "emot Generalresolutionerna" skulle bestått Rikshistoriografen v. Ch. (De la Gard. Arch. XII: 118). Den tredje delen af hans verk omfattade tiden från Ax. O—s afresa till Fältm. Joh. Banérs död; den fjerde: Lennart Torstenssons fälttåg. Der blef hvarken 1668, 69 eller sednare anvisadt hvad som behöfts för tryckningen. Först 1855 började utgifningen, besörjd af Amanuensen i Riksarkivet Mag. Dahlgren. Nämnde år utkom 3:dje delens 1:sta bok p. 1—91 in fol., omfattande Joh. Banérs fälttåg Jun.—Dec. 1636; 4:de delens tryckning afslutades 1859. Rörande den femte delen, som skulle innefatta C. G. Wrangels fälttåg, och sjette delen, som skulle innefatta Hertig Carl Gustafs, trodde den samtidigt lefvande J. Schefferus, att de utaf sin författare aflemnats i riksarkivet, men ingen anteckning om aflemnandet har nu efter slottsbranden kunnat finnas; ännu mindre finnas handskrifterna derstädes. Troligt synes dock att när v. Ch. d. 19 Maj 1675 belöntes med Hofrådstitel "för gode, trogne och flitige tjenster, som han Konungen, dess företrädare och Sveriges krona i långa tider gjort och bevisat," någon ny del inlemnats, liksom det skett, då förra belöningen följde. Schefferus, samtidig och landsman, bör väl antagas deri veta hvad han anfört. Hofrådet och Rikshistoriografen dog barnlös d. 17 Maj 1678 (enl. Riddarh. geneal.) på Hallstad. Han var g. m. Margareta Ahlbom, dotter af Amtmannen A. i Tangermünde i Brandenburg; hon dog d. 13 Maj 1682.

Vid slottbranden 1697 blef den tredje delen lågornas rof, liksom 5:te och 6:te, antaget att de der befunnos. Man sporde dock sent omsider att ett exemplar af 3:dje delen fanns i kurfurstliga biblioteket i Hannover. K. Kanslikollegium anmodade d. 15 Nov. 1744 d. v. svenska Ministern i London Hr C. F. Ringwicht att verka hos hannoverska stats-Ministern Frih. v. Steinberg, att en afskrift af nämnde handskrift måtte få tagas. Det medgafs efter många omständigheter och med många "betingelser," sådane obetydliga personer pläga uppfinna för att göra sig betydliga i småsaker. Afskriften, verkstäld under kurfurstl. Bibl. Grubers

uppsigt, kom 1747 till Stockholm, men utgjorde blott *första boken af tredje delen.* Man antager att mera ej funnits i det hannoverska biblioteket. Men då år 1848 en stor samling historiska dokumenter, hvilka tillhört Ax. Oxenstjerna, inköptes af staten och införlifvades med riksarkivet, fanns der ett af v. Ch. sjelf utskrifvet exemplar af samma 3:dje dels 1:sta bok, med åtskilliga redaktionsolikheter, färre främmande ord, kortare perioder o. d. Den förtjenstfulle utgifvaren vitsordar v. Ch—s arbetes stora vigt, särdeles sedan 1697 års slottsbrand förstörde så många handlingar, hvilka C., att dömma af det, som kan i detta hänseende granskas, med stor noggranhet begagnat.

Vi erinra om det beröm v. Chemnitz's historiska verk af många betydande domare fått emottaga. F. Mollerus i sin Cimbria Litter. (T. 2 p. 139) anser honom visserligen visa väld för Sveriges parti, men M. näpses för detta omdöme af Warmholtz, hvilken anför att Lenglet du Fresnoy i Ch. funnit "un des plus considerables" bland 30-åra krigets historiografer. Pufendorf erkänner i præfationen till sin Commentarii de rebus Svecicis ab expeditione G. A. usque ad Abdic. Chr. att han haft mycken hjelp af Chemnitz's arbete, hvaraf han äfven begagnat de otryckte delarne, som då, enligt hans försäkran, förvarades i riksarkivet, följande händelserna *till* 30-*åra krigets* slut. (Cæterum hoc opere non diffiteor levamenti multum mihi accessisse e labore B. P. Ch. qui bellum Germanicum a principio *ad finem* contexuit—conscripta sunt reliqua volumina, quæ Arch. Reg. inedita custodiuntur.)

Skrifter: Königl. Schwedischen i Teutschland geführten Kriegs erster Theil: Alt-Stettin 1648 in fol. pagg. 478. — Belli Sveco-Germanici vol. I, Stettin 1648 in folio, pagg. 386. — K. Schw. in Teutschland gefürthen Kriegs Ander Theil, in fol. Sthm 1653 pag. 1046 (rar.) Königl. Schwed. in Teutschland gefürthen Kriegs Dritter Theil. Das erste Buch (omfattande sista hälften af år 1636). Sthm 1855, pagg. 91. Vierter Theil 1—5:r Buch, Sthm, 1856—58, 6:r Buch under tryckning 1859, fol. — Femte delen säges af J. Lexelius in dissert. de Causis rarit. Libror. P. 2 p. 21 vara i 1697 års slottsbrand förstörd, jemte den tredje. Om sjette någonsin funnits torde vara mest skäl att betvilla. — Idea s. Effigies tum veri tum spurii politici. — Senatus Deorum de præsentibus afflictissimæ & periclitantis Germaniæ miseriis & reducenda pace (anon.) — Dissertationes politicæ. — Extremum vale Axelio Oxenstierna dictum. — Han antages också under Pseudonymen Hippolytus a Lapide skrifvit: De ratione status imperii Rom. German. Stettin 1640, mot ostindiska huset, hvilken framkallade motskrifter af en anonym i Frankfurt, af Slüter i Hamburg, Brüggeman i Jena och J. H. Boeclerus i Strassburg.

(Källor: J. J. Nordströms företal till 3:te Th. I Buch. — Prins Gustafs Krigsarkiv. — Scheff. Sv. Litt. — Warmholtz's Bibl. Sviogoth. Jöckers Allg. Gel. Lex. — De la Gard. Arch. — Stiernm. Adelsmatr. — Våra rikshistorier. — Dudiks Forschungen in Schweden für Mährens Geschichte. — Molleri Hypomnemata p. 455. — Hamb. Bibl. Hist. Cent. III. p. 187. — Dictionnaire Histor. T. II p. 606. — Molleri Cimbr. Litt. T. II p. 139. — Archenholtz's Mem. concern. R. Christ. T. I p. 314.)

CHRISTINA, K. CARL IX:s DROTTNING,

föddes d. 12 Apr. 1573. Fadren Adolf, Hertig af Holstein-Gottorp, var K. Fredrik I:s i Danmark son. Modren Christina, dotter af Philipp Magnanimus, landtgrefve af Hessen. K. Sigismund hade, förr än han vände sin håg till Pohlen, tänkt att äkta en Luthersk-Evangelisk prinsessa, sannolikt med K. Johans samtycke, sedan denne sagt att han gaf Påfven f—n, och derför friat till Christina af Holstein, sändande henne sitt porträtt. Fastren Elisabeth var dervid ett godt biträde, och motstånd mötte ej. Men Sigismund lockades sedan af Jesuiterna, att söka en brud bland katholiker. Christina uppretades deraf och detta ansågs väcka Hert. Carls sympathi. Det säkra är att han sände Ludert Kawer till Holstein att fria till Christina, hvilkens fader Adolf nyligen aflidit. Hon gaf sitt bifall. Werwing skrifver: "Och häraf skola, som föregifves, vara orsakade åtskilliga tankar, likasom denna fröken Chr., förtrytandes att K. Sigismund detta frieriet så plötsligt ändade, uppeggade Hertig Carl sedan hon blifvit hans förstinna, att tränga K. Sigismund från regementet." Hon blef förmäld i Nyköping d. 22 Aug. 1592. Födde 1594 Gustaf Adolf, som uppkallades efter både farfar och morfar. Hennes kyrkogång blef mycket högtidlig. Förstendömets adel befalldes dervid uppkomma till Stockholm, så utstofferade att Hertigen kunde hafva der ära och beröm af. Ax. Oxenstjerna anför: "Som Gustaf Adolfs fader var en allvarsam regent och stridbar herre samt hans fru moder af mod och sinne, hög och ädel, utom det hon till kroppen var dägelig och väl vext, så vardt han ock strängt uppfödd samt hållen till arbete, dygd och mandom." Christina fordrade viss spånad och väfnad om dagen af sina hoffröknar, mätte tråden med alnmått åt sina pigor, som skulle sömma hennes linne, och såg väl till att hofartiklarne, som förbödo att bena strömmingen, obrottsligen iakttogos.

Hon fruktade ej resors besvär. 1600 d. 9 Aug. såg man Hertig Carl lägga in i Revels hamn åtföljd af sin furstinna och sonen Gustaf Adolf. Då Carl gick till krigslägret blef modren dock med sin son och hoffolket i Revel. 1601 hade de begifvit sig till Wittenstein, derifrån dragande till Dorpt, sedan återvändande till Revel, der Carl Philipp föddes; efter någon tid begaf furstinnan sig på hemvägen öfver Åbo, der skeppet innefrös nära hamnen; furstinnan måste då gå öfver isen och in i staden och så midt i vintern färdas öfver Torneå till Stockholm. Hon återkom till sin gemål i början af 1602. När Riksföreståndaren 1605 gick till Lifland, insattes Hertiginnan i regeringen, att den förestå med råds råde, till Riksföreståndarens återkomst.

Christina kunde ock, när så ansågs behöfligt, visa sig i all prakt. Till kröningen i Upsala d. 15 Mars 1607 åkte hon i en öfvermåttan kostelig vagn, dragen af 6 apelgrå sköna hästar i sammetstyg med förgylda silfverbeslag; sjelfva vagnen stod på 8 förgylda silfverstolpar och ofvanpå täcket sågs ett stort förgyldt silfverlejon, men på de 4 hörnen 8 förgylda mindre silfverlejon. På sidorna af vagnen voro solen, månen och flera stjernor med vasen och de holsteinska nesselbladen af än förgyldt, än oförgyldt silfver. Vagnen var fodrad inuti med gyllne stycken. Hon följde derefter sin gemål på hans eriksgata under 3 månader. — Som enkedrottning öfvertog Chr. väl åter i Nov. 1611 riksstyrelsen, men d. 16 Dec. s. å. föreslog Ax. Oxenstjerna för ständerna, å enkedrottningens vägnar, att strax öfverlemna K. Gustaf II Adolf regeringen. Vi veta att förslaget antogs, och det är ej skäl att antaga, det enkedrottningen ogerna misste sin stol i *rådssalen.* Men regementsstolen *i familjen* behöll hon. Det visade sig när sonen ville uppsätta Ebba Brahe öfver enkedrottningen på drottningthronen.

Oaktadt Gustaf Adolf i detta fall rättade sig efter sin moders önskan, blef hon honom dock ej bevågnare, än att hon vägrade kungens sändemän att resa genom lifgedinget, sträng i sina arfsfordringar (se Hallenb. G. II A. hist. IV p. 707), kräfvande stundom 12 proc. för penninglån till sin son och kung, bibehållande, så länge hon lefde, oaktadt alla klagomål af Danmark, titel af herraväldet öfver Lapparne i Nordlanden, eller de Lappars och Kajaners drottning, hvilken titel, brukad af Carl IX, varit ibland krigsorsakerna, som af K. Christian IV åberopades, hvarföre också dessa tomma titlar af Kung G. A. blifvit bortlagda. Hon svarade vid K. Christians

yttrade förmodan, att denna titel influtit af skrifvarens förseelse, att hon aldrig underskref bref, i hvilka hon ej fann sin titel rätt skrifven, och med hänseende till Danska konungens förklaring att han ville derom tillskrifva konungen i Sverige, tillade hon att han hade makt att regera sitt rike, men icke att befalla något öfver hennes person. Hon nyttjade den tidens oppositions publicister — i ordets d. v. betydelse — Nils Chesnecopherus och Erik Elofsson, att lärdt försvara d. v. länsinnehafvarnes rättigheter mot kungadömet.

Franzén kallar Christina tilltagsen och slug. Fryxell dömer: "hon var skarpsinnig, driftig, manlig till stil som väsende, sjelfrådig, på ålderdomen allt mer och mer böjd för girighet. Efter Carl Philipps död och deraf uppkomna arfstvist, drog hon sig inom Nyköpings slottsmurar, der hennes sällskap förnämligast utgjordes af systren prinsessan Agnes och sondottren Elisabeth Gyllenhjelm. Hon dog på Gripsholm d. 8 Dec. 1625 och begrofs i Strengnäs i Maj 1626.

Vi få ej för hennes högdragenhet och ålderdomsgirighet förbise hennes utan tvifvel vigtiga inflytande på Gustaf Adolfs bildande till storhet. Hon skulle säkerligen såsom regerande drottning gagnat Sverige vida mer än den drottning, som sedan bar hennes namn. Sjelfva girigheten skulle, om hennes intresse blifvit ett med rikets, burit lyckligare frukter, än hennes sondotters gifmildhet.

Prof på hennes tyska stil ses i Handl. rör. Skand. hist. IV: 253—257, ett egenhändigt bref, deri hon underrättar sin styfdotter om sina söners eröfring af Riga.

(Källor: ofvan angifna eller allmänt kända.)

COLLIN, ANDERS.

Utom hufvudstaden äro väl i Sverige icke många, som hört omtalas hvarken "Collinianerna" eller Collin, men i Finland lefver i åtskilliga orter en genom fördragsamhet, hjelpsamhet och åtskilliga andra dygder karakteriserad mystisk skola af kristna, hvilka ännu betecknas med namnet *Collinianer,* och genom en nyligen på Finska universitetets bekostnad utgifven skrift om de religiösa rörelserna i Finland har kunskapen om såväl läromästarn som hans lärjungar blifvit förd till allmänheten. Ringa äro de biografiska uppgifter, hvilka om denne man kunnat samlas och ringa var också

hans lif; vi meddela dock det lilla, som händelsevis blifvit kändt, så mycket heldre som detta för vårt gustavianska hof och dess lystnad efter all slags mystik erbjuder en rätt märkvärdig jemförelsepunkt. Under det nemligen *snillet* Gustaf III för tillfredsställandet af sina religiösa behof, då han fann den kristna religionen med sin dogmatism förnedrande för förnuftet, heldre höll till godo med en Björnrams o. d. taskspelarekonster, tyckes deremot den å hufvudets vägnar långt torftigare utrustade Hertig Carl, förrän han alldeles gick upp i den "hemliga visheten", någon tid funnit behag i den Jakob Böhme-Tollstadiska mysticism, hvari kristendomen klädde sig från *Anders Collins* läppar.

Anders Collin föddes den 27 Dec. 1754 i Kumla socken i Nerike, der hans föräldrar voro fattigt men fromt bondfolk. Tidiga spådomar läto modren ana, att Gud bestämt hennes son till en hög kallelse och måhända såg hon redan en början till något stort, när denne vid 17 års ålder kommit till Stockholm och der "fästat sig i manufaktur-yrket". Högre än till Strumpväfvaregesäll hann dock icke bondsonen inom borgareståndet, helst redan tidigt hans verksamhet så uteslutande drogs åt en "inre kamp", att det blef honom omöjligt att medhinna yttre arbete. Under denna tid af själsspänning föll han snart i en häftig sjukdom, hvarefter, enligt hans egna ord, "Guds ljus bestrålade mitt förstånd." "Jag såg", säger han vidare, "och kände bibelns innersta kärna, hade ett djupt och inre vittnesbörd om de eviga sanningar *Jakob Böhme* blifvit kallad att frambära, och en himmelsk känsla af *Arnd* och *Tollstadius*, såsom de af lutherska bekännelsens lärare, som närmast varit invigde i den heliga skrifts anda och fått smaka dess fördolda manna." — Denna brytning inträffade 1783 och redan samma år började hans brefvexling med de finska vänner, för hvilka han om ej redan då, åtminstone icke mycket senare, gällde som lärofader och andelig rådgifvare. Brefven öfversattes, liksom flera af Böhmes skrifter, på finska, ty bland de s. k. bildade, som förstodo svenska, vann denna mystiska religionsuppfattning föga eller intet insteg. Det hvartill Collin egentligen uppmanade sina "vänner" var en allvarlig sträfvan efter en *inre kraftkristendom*, stark i kärlek och verksam i gerningar. Hans i början yttrade åsigt om den uteslutande sanningen i de läror, han förkunnade, blef af honom sjelf snart återkallad och fördragsamhet ökade nu talet af Collins och hans anhängares kristliga dygder.

År 1789 trädde C. i äktenskap och föll samma år i en ny sjukdom, hvarunder han "utkämpade det andra märkliga

genombrottet" och "uppflyttades i en ännu högre reningsgrad." Efter denna tid var det, hans beröring med de högre kretsarne i Stockholm började, hvarom vi dock endast veta att han af Hertig Carl blef utnämnd till Hofbibliothekarie, som vi förmoda, under dennes förmyndarestyrelse. I det minnestal, vi här citerat, berättas endast att Collin efter sitt andra "genombrott" slutit sig nära till en liktänkande broder och att "desse ringa obemärkte män fördes genom en synnerlig Guds skickelse i närmare förhållande med en af landets arffurstar och dess omgifning" och lyckades att nedslå frimureriets "afgudatempel": "mörkrets krafter veko undan för den eviga sanningens bannstråle." Under flera år fortfor nu Collin att "äfven inom palatserna" utbreda kunskapen om Böhmes lära och "den inre kristendomens skatter", hvarpå hans närmare tillträde till de högt uppsatte tyckes ha upphört och hans yttre verksamhet under 19 år egnades åt en undervisningsanstalt, den han skötte med största nit om barnens religiösa utveckling. I sitt eget hus lyckades han dock icke finna trosbröder och dog, nedböjd af ålder och sorg häröfver, d. 19 Dec. 1830, i synnerhet saknad af traktens (Katrinabergens) fattiga, mot hvilka hans hjelpsamhet nästan varit större, än man ansåg möjligt för hans knappa tillgångar.

Hvad den omtalta segren öfver Hert. Carls passion för frimureri beträffar, tyckes den icke ha varit långvarig. Vi veta icke till hvilken period af hertigens lif vi skola hänföra detta utbyte af kristen mysticism för hednisk; icke heller om denna hans förbindelse med en Böhmes lärjunge kan stå i något förhållande till den "djupa kristendom" som enligt en och annan "högst upplyst broders" dunkla antydningar skall innehållas i den af Hertigen sjelf instiftade högsta frimurerivisheten.

För Collins läror redogör Akiander i ofvan nämde skrift, hvars titel läses här nedan. Det för dessa lärors sedliga halt och förhållande till kristendom och kyrka mest karakteriserande ha vi i förbigående antydt.

(Källor: M. Akiander, Hist. Upplysningar om religiösa rörelserna i Finland, II, Helsingfors, 1858, samt en "Biografi öfver Hofbibliothekarien Anders Collin", i mst förvarad å K. Bibl., äfven tryckt i förenämde arbete.)

COLLIN, HANS SAMUEL.

Hans Samuel Collin föddes i Önestad af Kristianstads län den 2 Januari 1791. Fadren Jeppa Collin var Kontrakts-Prost i Vestra Göinge och Kyrkoherde i Önestad, son af en bonde i Norra Wram. Prosten Jeppa Collin uppfostrade sina barn i tukt och Herrans förmaning och till dylika förmaningar må räknas att han, enligt Cavallius Herdaminne, hvar vecka, sedan sönerna Martin Elmgren Collin och H. S. Collin kommit i publik skola, skickade dem på posten analys af den stundande Söndagens grekiska evangelium. Som Lunds Stifts skolor i hans ungdom ej hade jemförligt anseende med det, som Wexiö Gymnasium förvärfvat sig i Wallqvists tid, sändes den unge Hans Samuel först dit, hvarifrån han anlände med goda elementarstudier till Lunds Högskola 1802. Han blef der Magister 1811. Vi veta att Jur. Professorn Holmbergsson, som samma år anländt från Upsala till Lund, tände ny håg bland ungdomen för rättslärdomen. Bland dem, som nu allvarligt grepos af lusten att grundligen studera nämnde vetenskap, var Hans Samuel Collin. Han blef Juris Utriusque Doctor jemte C. J. Schlyter den 22 Juni 1820, då Collin var primus och Schlyter ultimus. Collins håg var isynnerhet rigtad på studium af Statsekonomien. Ett prof på sina insigter i detta ämne afgaf han genom sin i Lund 1816 tryckta afhandling *om Statsinkomsterna*, hvaraf början utgifvits såsom akademisk disputation. Han blef sistnämnde år Docens i Jurisprudentia Oeconomica & Cameralis i Lund och 1817 e. o. Adjunkt i Statsekonomien vid samma lärosäte. Utnämndes 1820 till ord. Jurisp. Oecon. & Commercior. Adj. vid Upsala Universitet, dit han flyttade i början af 1821. Der utgaf han en Akad. Afhandling *om grannars skyldighet, enligt Sveriges lag, att med hvarandra deltaga i stängsels upprättande och underhållande*, 1 afd. 1822; men nu afbröts hans akademiska verksamhet genom Kongl. Maj:ts uppdrag nämnde år åt honom och D:r C. J. Schlyter att utgifva *en Samling af Sveriges Gamla Lagar.* Collin flyttade derför till Stockholm, der han bodde intill sin död, som inträffade sedan *West-* och *Östgötalagarne* utgifvits.

Svag och sjuklig från sina yngre år hade D:r Collin, oaktadt det mest ordentliga lefnadssätt, ej uthärdat det trägna studerandet och lärda arbetet, utan att ett betydligare aftagande af kropps- och själskrafter följde. Utgången blef snart lätt att förutse. Han dog i Stockholm den 30 Mars

1833, ogift. Hans vän och medarbetare yttrar i företalet till den följande året utgifna Uplandslagen: "Dels i anseende till sin sjuklighet, dels till följd af sitt lynne, undvek han sällskaper och tillbragte helst sina lediga stunder i enslig hvila. Han var derför icke personligen känd af många; men de få, som kände honom, kunna vittna om hans utmärkt milda och saktmodiga väsende, som dock ej hindrade honom att visa ganska skarpt allvar, då det gällde att offentligen strida för hvad han ansåg vara sannt och rätt; såsom man ser af hans förträffliga afhandling: *Vederläggning af de i frågan om realisationen gångbara falska begrepp och inrotade fördomar*, Sthm 1829; en skrift, hvars *afgörande* inflytande på allmänna tänkesättet i det vigtiga ämne, hvarom den handlar, numera ej kan betviflas, ehuru författaren hade den sorgen att vid sistlidne riksdag*) se den af honom så högt efterlängtade tidpunkt, som först nu halftannat år efter hans död inträffat, onödigtvis uppskjuten till en oviss framtid."

Den, som så dömde 1834, har 1858 förklarat: "I afseende på mitt yttrande om den verkan på allmänna öfvertygelsen i fråga om realisationen, som kan tillskrifvas Collins afhandling i detta ämne, så synes mig denna verkan icke kunna vara tvifvelaktig för någon, som hade kännedom om det orediga prat, som fördes i detta ämne, innan Collins skrift utkom, och den förändring i åsigterna, som visade sig, sedan alla dithörande frågor hade blifvit af Collin med slående klarhet utredda. Allt detta var på den tid, då Uplandslagen trycktes, ännu i friskt minne och behöfde således icke af mig mångordigt omtalas, hvartill icke heller det företalet var rätta stället. Vill någon bestrida sanningen af mitt ifrågavarande yttrande, så får han bevisa att det är osannt, annars är mitt *ja* så godt som hans *nej*."

Den bekante franske Professorn Pardessus klagar i sin Collection des lois maritimes öfver en föregifven försumlighet af Collin i en litterär angelägenhet, hvarpå D:r Schlyter svarat i 7:de Bandet af Sveriges Gamla Lagar p. XIV—XV.

I Nicanders Syner och Röster ur det fördolda förekommer en Collin angående berättelse af Poeten Ingelman. Berättelsen är troligen efter en längre tids förlopp skriftligen uppttecknad af Nicander, som utstyrt den med alldeles oriktiga tillägg, t. ex. i beskrifningen på det hus, der Collin och Ingelman bodde. Ren dikt deremot är uppgiften, att D:r

*) Skrifvet den 3 Okt. 1834.

Schlyter då skulle bott tillsamman med Collin och således vara den andre person, som sett det som anföres. D:r Schlyter har berättigat denna biografis författare att upplysa, att han den tiden ej ens var bekant med Collin, med hvilken han aldrig, om ej på resor, äfven sedan de blifvit sambyggare, låg i gemensamt rum. Collins contubernal var den uppgifna tiden en yngling S., hvilkens informator Collin en tid varit. Initialens gemensamhet torde, om Nicander haft en ledning att vid nedskrifningen följa, vållat den oriktiga gissningen, enär i en senare tid D:r Schlyter blifvit honom bekant såsom D:r Collins contubernal. Här är således ett af de oräkneliga exemplen på conjecturalkritikens vådor. D:r Schlyter har förklarat sig om saken ej hafva den ringaste omedelbara kännedom och kan således allsicke åberopas såsom vittne. Månne det ej förhåller sig lika säkert med den bekanta uppgiften om juristerna Stjernhööks och Lundii gemensamma åskådande af — Lucifer?

I Joh. Holmbergsson den yngres Almanachsanteckningar, tryckte i Fröken Florentinas af Ober-Weimar Berättelse om sin befrielse från klostret efter Doct. Mart. Luthers text med 11 teckningar af Joh. Holmbergsson, har ett S. blifvit läst såsom C. och derigenom vid initialens utskrifning en annan förvexling uppstått; anf. st. p. 8, r. 18 och 24 r. 6 nedifr. bör således ej läsas D:r H. S. Collin, hvilken ej trakterade något musikaliskt instrument. Han kunde ej heller vara den, som lyfte H. upp på sina armar, hvilka dertill voro alltför svaga.

I Biog. Lex. VI p. 215, r. 9 nfr står: *skrifvit*, läs: *underskrifvit* (i Svea VI p. 182).

Skrifter anf. i texten.

(Källor anf. i texten.)

COLLIN, JOHAN GABRIEL D. Ä. OCH JOHAN GABRIEL D. Y.

1. COLLIN, JOHAN GABRIEL D. Ä.

Till Vetenskaps-Akademiens protokoll d. 18 Maj 1797 yttrade trenne af Akademiens ledamöter, anmodade att utlåta sig öfver Optiske och Mathematiske Instrumentmakaren J. Gabr. Collins skicklighet: "C. eger alla de insigter, som ett så vidsträckt privilegium tillkommer, och som utom Ekström, ingen Instrumentmakare här haft. Han känner icke allenast de

gamla språken grekiskan och latinet, utan äfven de moderna franska, engelska och tyska; dertill Geometri, Trigonometri och så mycket af kalkylen, att han kan använda optiska formler till sina behof, har sig bekant nästan allt hvad i Optiken, glassliperiet och glasmakeriet är skrifvet, och eger dessutom ett skapande snille, som vågar nya företag, hvilka han ådagalaggt i de nya objectifmikrometrar och distansmätare, hvilka han påfunnit och förfärdigat."

Joh. Gabr. Collin föddes d. 21 Apr. 1761 i Julita socken i Södermanland. Hans far var trädgårdsmästare vid Julita säteri. Studerade i Strengnäs och Upsala, tog der bergsexamen och blef Auscultant i Bergs-Collegium. Blef W. A:s Instrumentmakare 1793. Flera uppfinningar påminte nu Akademien om sitt lyckliga val. Han uppfann en distansmätare, som allmänt infördes till bruk vid arméen, en sjökikare, för hvars slutliga fullbordande han erhöll allmänt understöd och fick på allmän bekostnad 1802 göra en resa på Östersjön, för att dermed göra försök. En af hans sjökikare blef sänd till Constantinopel. Af en som kom till Carlskrona hade man der stort gagn vid dockbyggnaden. De medel C. uttänkte för att ersätta det på sjöbottnen vid större djup otillräckliga ljuset, blefvo ej utförde.

Collin förbättrade förut brukliga uppsättnings-instrumenter för kanoner, haubitzar och mörsare. Han förfärdigade för de på Bruks-societetens bekostnad af Lagerhjelm, af Forselles och Kallstenius anstälda hydrauliska försök en större vågbalans och en mikrometer, som af nämnde herrar med synnerliga loford omtalades. Hans sista arbete, som fortsattes af hans äldste son och efterträdare i den optiska instrumentmakarebeställningen vid Akademien, samt fullbordades af en tredje instrumentmakare, var den stora och utmärkt förträffliga vågbalans, hvarmed W. A:s bestämmande af rymdemåttets förhållande till vigten blifvit verkställdt och som, enligt Biografen i W. A:s handl., säkert icke öfverträffas af någon annan vågbalans. L. W. A. 1812. Collin dog d. 25 Febr. 1825.

G. m. Maria Soph. Enhörning, prostdotter från Tuna i Södermanland, † 1835. Söner: Carl Erik, Instrumentmakare och föreståndare för K. Myntets mekaniska verkstäder, nu död. Johan Gabriel, se n:o 2, samt Lars Gustaf, Urmakare, sedan Dentist hos K. Carl XIV Johan och senare hos Enkedrottning Desirée.

Skrifter: Beskrifning öfver ett nytt sätt att i en vanlig svarfstol med hjul förfärdiga dref och hjul till ur och flera behof. K. W. A. handl.

1812. — Ett medel, hvarigenom en del af dem som äro angripna af gråstarren i det längsta kunna behålla en någorlunda hjelplig syn. K. W. A. handl. 1814, med tabell.

(Källor: K. W. A. handl. 1825. — Meddelande af J. G. Collin d. y.)

COLLIN, JOHAN GABRIEL D. Y.

Son af föregående. Föddes i Stockholm den 6 April 1794. Student i Upsala 1812, hvarpå han redan följande året som militärläkare tjenstgjorde vid fälthospitalen på Brinkebergs kulle och i Göteborg och 1814 var Bataljonsläkare vid de i Göteborg garnisonerande beväringsbataljoner och biträdde efter deras upplösning vid sjukhusen i Fredrikshall. 1816 blef C. stipendiat i K. Fältläkarekåren, tog Med. Filos. Examen i Upsala 1818 och blef 1820 Kirurgie Magister vid Carol. med. kir. Institutet, hvars elev han blifvit 1815 vid hemkomsten från läkarekommenderingen i Norrige. Bruksläkare vid Åkers m. fl. bruk i Södermanland 1820. Praktiserade under de närmast följande åren i och omkring Mariefred, blef 1827 Led. af Sv. Läkare-Sällsk., 1828 Stadskirurg och Lazarettsläkare i Norrköping, ifrån hvilken befattning han 1834 på begäran erhöll afsked. Professors namn, heder och värdighet 1831. Erhöll 1845 Med. Doktors diplom af Upsala Med. Fakultet, blef L. K. W. A. 1847 och R. N. O. 1850.

Gift 1:o med Sara Brig. Lindroth, 1821—38. 2:o ifrån 1839 med Eva Cathar. Arosenius, dotter af Fabrikören A. Ännu lefvande barn: Sofia Matilda, f. 1824; Per Gabriel, f. 1826; Sara Gabriella, f. 1834; Knut Gustaf, f. 1835; Johanna Lovisa, f. 1842; Johan, f. 1844; Anna Charlotta, f. 1848; Carl Fredrik, f. 1852.

Som den nedan intagna långa listan öfver utgifne skrifter utvisar, har Prof. C. varit en flitig skriftställare, under en lång följd af år riktande svenska litteraturen och i synnerhet den medicinska delen deraf med en mängd större och mindre arbeten, dels originalarbeten, dels öfversättningar. Genom sin öfversättning af Richters stora lärobok i Therapien, ett för sin tid utmärkt arbete, har han i synnerhet gagnat svenska läkarestudiet, som sällan egt någon användbar lärobok på modersmålet att tillgå, en omständighet, som i väsendtlig mån fördyrar de för detta långvariga studium erforderliga kostnader. I ett benäget meddelande upplyser Prof. C. huru det blef honom möjligt att utföra detta dryga och kostsamma företag:

"På svenska språket", skrifver han, "fanns icke någon så utförlig Lärobok i Medicinen, att den kunde tjena till ledning för läkaren vid sjuksängen; jag beslöt att öfversätta en sådan, hvarigenom jag ansåg mig göra någon nytta, emedan denna öfversättning kunde säljas till ungefärligen en tredjedel af hvad originalet kostade. Härtill valde jag Richters Speciella Therapi, hvaraf första delen på mitt eget förlag trycktes år 1824 hos Assessor C. E. Ekmarck i Strengnäs. Men detta arbete var ganska betydligt och innehöll, utom register och två supplementband, 8 stora delar. Förlagskostnaden skulle öfverstiga mina inskränkta tillgångar, och någon annan förläggare till ett så vidlyftigt och osäkert företag kunde, oaktadt flera försök, icke erhållas. I Mariefred, hvarest jag då såsom praktiserande läkare var bosatt, bodde en boktryckare Joh. Fredr. Edman, som hade ditflyttat från Upsala och egde ett litet boktryckeri. Denne afled vårtiden 1824 och jag köpte på auktion hans boktryckeri, för att sjelf trycka min öfversättning, derigenom minska förlagskostnaden och, om afsättningen icke skulle motsvara min önskan, genom vinsten på andra mera begärliga arbeten betäcka förlusten på detta. Sålunda blef jag boktryckare, ingick i kompani med Stadsläkaren i Norrköping Professor Gust. Eriksson och Brunnsläkaren i Söderköping Doktor J. O. Lagberg, nya stilar inköptes från Tyskland och på detta boktryckeri i Mariefred, öfver hvilket jag hade uppsigten, trycktes åren 1826 och 1827 andra och tredje delarne af Therapien. Doktor Lagberg hade redan år 1826 skiljt sig från vårt bolag, och år 1828, då jag blifvit utnämnd till Lazarettsläkare och Stadskirurg i Norrköping, samt ditflyttat, öfverlemnade jag vården öfver boktryckeriet åt Prof. Eriksson, samt sysselsatte mig ensamt med medicinsk praktik. Emellertid fortgick boktryckeriet under den förra firman af Collin & C:i till år 1831, då jag försålde min andel deraf till nämnde Prof. Eriksson, hvilken fortfor dermed under antagen firma af Schmidt & C:i till 1834, då det försåldes till Bokhandlaren Abr. Bohlin (firman N. M. Lindhs n. v. föreståndare). Under tiden hade ytterligare fyra delar af Therapien blifvit tryckte dels på vårt gemensamma boktryckeri, dels på Schmidt & C:is och den sista eller 8:de trycktes af Abr. Bohlin."

Ur sina biografiska och litterärhistoriska samlingar har Prof. C. meddelat åtskilliga artiklar till denna nya följd af Svenskt Biografiskt Lexikon, i hvilken han hittills varit sjelf fjerde medarbetare. Ju sällsyntare intresset blifvit för denna

långt ifrån intressanta gren af författarverksamhet, desto mera måste man önska att, der det finnes, det ej måtte tröttna.

Skrifter: Doktor Martin Luther. I anledn. af Reformationsfesten 1817, öfvers., Sthm, 1817, 8:o. — Om förhållandet under smittsamma sjukdomar, i anledning af farsoten i Mariefred. Mariefred, 1821, 4:o. — Om menniskans Temperamenter, öfvers., Mariefred 1822, 8:o. — Resa i Columbien år 1820 och 1821, öfvers., Strengnäs 1823, 8:o. — Speciel Therapi eller afhandl. om sättet att behandla menniskokroppens sjukdomar af D:r A. G. Richter, öfvers., I, Strengn. 1824, II, III, Mariefr. 1826, 27, IV—VIII, Norrköping 1829—34, 8:o. — Ant:r rör. drottn. Marie Antoinettes af Frankrike och Navarra enskilda lefnad af Fru Campan, III:e delen, öfvers., Mariefr. 1825, 8:o. — Prakt. Afhandl. om Hæmorrhoider af D:r Richter, öfvers., Mariefr. 1826, 8:o. — Prakt. Afhandl. om svag mage, magsyra &c. af D:r Richter, öfvers., Mariefr. 1828, 8:o. — Medicinsk Afhandl. om Lungsot jemte ett bihang om Blodspottning af D:r Richter, öfvers., Norrk. 1829, 8:o. — D:r Th. Romeyn Becks Handbok i Medicinal-Lagfarenheten med anmärkningar af Dunlop, öfvers. i sammandrag, I, II, Norrköp. 1834—36, 8:o. — Om Förvaringsmedel mot smittosamma sjukdomar, Norrk. 1834. — De nyaste upptäckterna och åsigterna i praktiska medicinen, framstälde af D:r Richter, I, Norrköp. 1836, 8:o. — Underrättelser för Brunnsgäster vid bruket af naturliga eller artificiella helsovatten, Norrk. 1840, 8:o. — Afhandl. om barnsjukdomar, I—IV, Norrk. 1841—50, 8:o. — Resa i Egypten och Nubien åren 1850 och 1851 af Wilh. Geutz, öfvers., Norrk. 1853 (anon.). — Resa i Grekland år 1852 af Herrm. Hittner, öfvers. i sammandrag, Norrk. 1853 (anon.). — Teckningar ur en resandes lefnad af Julius von Wickede, öfvers., Norrk. 1854 (anon.). — Anteckningar under resor i Södern af Jul. v. Wickede, öfvers., ib. s. å. (anon.). — Anvisning om sättet att uppföda och vårda barn under den späda åldern, Norrk. 1856 (aftr. i sammandr. i Läsning för Folket). — Allmän Husläkare, innehållande lättfattliga underrättelser om sättet att igenkänna och behandla menniskans vanligaste sjukdomar till dess läkarebiträde kan erhållas, 1:a o. följ. häft., Sthm 1858, 59.

Dessutom i ***Sv. Läkaresällskapets Handlingar***, IX: 92: Beskrifning på den i Mariefred 1821 gängbara rötfebersepidemien. X: 198: Sjukdomshändelse af Phthisis pulmonalis. XII: 253: Rapport om Lazarettet i Norrköp. — I ***Svenska Läk.-Sällsk:ts Årsber.*** 1830, p. 55: Rörande behandl. af frossor och derpå följande vattsot. — I ***Tidskr. för Läk. och Pharmac.*** I: 114: Om nyttan af Murias Aurico-Natricum mot vattsot, af Fielitz; II–VI, åtskilliga dels öfversättningar, dels originaluppsatser, till största delen rörande barnsjukdomar. — I ***Hygiea*** I: 361, II: 49, 390, III: 445, V: 414, 638, VI: 434, X: 513, XII: 317, uppsatser om barnsjukdomar, samt i samma tidskrift IV: 256: Underrättelser om Asthma thymicum; 394: Hvilka sjukdomsformer bör man förstå under benämningen Typhusfebrar? 477, 593: Typhusfebrarnes behandl. i privat praktik; V, 681: Praktiska notiser; VI, 542: Underr. om Kissingen och dess mineralvatten; och Recensioner i II: 494, öfver D:r Wistrands Handbok i Husmedicin, V: 528, öfver D:r Lagbergs "Helsovännen", VI: 760, VII: 29, IX: 149, öfver C. v. Hartman, Anvisningar till igenkännande af de allmännaste sjukdomar &c. I, Barnsjukdomar. — I ***Kongl. Wet.-Akad:s Handl.*** 1851: Anmärkningar om dödligheten hos barn i Sverige åren 1831—1845. — I ***Svenskt***

Biografiskt Lexikon, Ny följd, de af signaturen J. G. C. undertecknade artiklar.

(Källor: Sackléns och Wistrands Läkarehistoria. — Enskildt meddelande.)

CRONSTEDT, CARL JOHAN.

Carl Johan Cronstedt föddes i Stockholm d. 25 April 1709. Fadren Jacob Cr. var då Hofjunkare, men blef sedan Riksråd, Serafimerriddare och Grefve. Modren Margaretha Grundel var Generallöjtn. Frih. Gr—ls dotter. Farfadren Grosshandl. Anders Oldermans enka blef g. m. Mårten Gavelius, som 1693 adlades med namnet Cronstedt och på sin nummer fick upptaga sina stjufbarn Johan, Jacob, Gabriel och Carl, som alla uppstego till höga äreställen i riket. Dock behöll *Johan,* som redan var E. O. Teol. Prof. i Upsala, sitt ofrälse namn Olderman; han dog såsom 3:dje Teol. Prof. 1697, berömd för allvarlig gudsfruktan och den vidsträcktaste lärdom. Men hans söner kallade sig Cronstedt; Olof var Öfver-Auditör (slöt ättegrenen 1728) och Johan Häradshöfding. *Jacob,* se Biogr. Lex. III B. p. 310 f. *Gabriel,* född d. 2 Maj 1670. Informationskapten vid Fortif. 1700. General-Qvartermästare-Löjtnant 1716. Öfverstelöjtn. och befälhafvande vid Jemtländska arméen 1718 (i Maj), Öfverste 1719. Gen.-Major och Direktör af Fortifikationen 1741, Öfverkommendant öfver fästningsverken i Stockholmsskären 1743 (i Juni). K. S. O. 1748. Generallöjtnant 1755. Död d. 7 Sept. 1757. Hans son Axel Fredrik, se Biogr. Lex. III B. p. 313. *Carl,* se Biogr. Lex. III B. p. 311 f.

Jacob Cronstedt gaf sin ende son en grundlig undervisning, sådan han sjelf och hans bröder till sitt gagn fått. Redan vid 20 års ålder var C. J. Cr. jemte Augustin Ehrensvärd, sedermera Svenska flottans odödlige Chef, lärjunge hos den store Polhem på Stjernsund. De upptänkte der tillsammans modeller till skjut- och kastmaskiner m. m. Cronstedt antecknade så flitigt hvad han hörde och såg, att hans beskrifningar af alla enkla och sammansatta häftyg, till deras verkan, kraft och tillämpning, utgjorde 3 volumer, som i handskrift förvarades i hans sons, Landsh. Grefve F. A. U. Cronstedts bibliotek på Fullerö i Westmanland — ett bibliotek, samladt till större delen af Grefve Carl Joh. Cr. under utrikes resor. C. J. Cr. blef Hofjunkare 1731 och Hofintendent 1733. Begaf sig

på utrikes resor 1735, synnerligen för att förkofra sig i de insigter, som kräfvas hos en Hofintendent. Han besåg uppmärksamt många konstens märkvärdigheter i Tyskland, Frankrike och Italien. I Paris genomgick han hela stenhuggerikonsten och lade sjelf hand vid arbetet. På Fullerön förvarades modeller i sten till hvalf, som Grefven sjelf arbetat. Han besökte hofven och vann ynnest hos regenterna, förökade sitt vetande genom umgänge med de lärde, som främst söktes. Då han återkom inföll 1738 års riksdag, derunder han sökte väcka de uppeldade partiernas uppmärksamhet för ärender af verklig nytta för samhället. Men emedan det erfordras mer än allmänna kunskaper för att fatta dylik nitälskan, gjorde han ej så stort uppseende som C. G. Sparre med sina krigsförslag. Dock vann midt under kampen mellan de häftige partier, som nu utbildades och sökte förstöra hvarandra, vetenskap och konst alltmer ett neutralt område, derifrån dessa ädla makter kunde minska det onda och stärka det goda hos partierna. Wetenskapsakademien stiftades just under det 1738 års riksdags sår ännu friskt blödde. Här kunde en Linnæus, Mårten Triewald och Polhem, de egentlige grundläggarne, omgifna af ett flertal vänner bland vetenskapsidkare, än sätta någon af de inkallade, än någon af de afskedade riksråden på presidentstolen, än en af Hattarnes, än en af Mössornas ypperste. Grefve C. J. Cronstedt blef 1 år och 3 månader efter stiftelsen akademiens president; invald den 8:de i ordningen bland Akademiens ledamöter, således ännu innan detta lärda samfund d. 14 Mars 1741 blifvit en *Kongl.* Wetenskaps-Akademi. Grefvens Præsidii-tal handlade om stenhusbyggnader, undervisande om lerarter. Han nitälskade varmt för utbredandc af detta varaktigare och för skogen mindre påkostande byggnadssätt. Blef Öfverintendent 1743. Såsom Intendent redan strängt upptagen vid den nya slottsbyggnaden, fick han nu såsom Öfverintendent äfven uppsigten öfver de Kongl. Spektaklerna. Bidrog till inrättande af ett Brandassecuranceeontor i Stockholm m. fl. allmännyttiga inrättningar. Genom sina resor hade Grefve Cr. blifvit språkkunnig. När utländingar på sina modersmål höllo inträdestal i Wetenskaps-Akademien, var Grefve Cr. ofta tolk, t. ex. när Marquis de Sagramozo, Ridd. af St. Joh. Hieros. eller Maltheserorden, der talat d. 16 Apr. 1748. Grefve Cr. blef R. N. O. 1751. Öfver-Ceremonimästare vid K. M. O. 1753. Skattmästare vid K. M. O. 1768, K. N. O. s. å. Hellre än att lägga sig i partiernas strider, lärde han begge partierna att göra cylindriska rensningssåll, som släppte rågkornet igenom, men

behöll runda ogräsfrön, och som hjeltarne å ömse sidor vanligen voro jordbrukare till näringsfång, såg man dem, hvilka snart i det politiska tornerspelet skulle bryta lansar med hvarandra, läraktigt lyssna på Cr:s beskrifningar. Hans nya maskin, som kunde rensa 12 à 15 tunnor säd om dagen, beskrifves i W. A. Handl. för 1763. Ett af hans "rön" i fråga om Hamel du Monceaus af Du Chateauvrieux förbättrade såningsmaskin, hvilken W. A. uppdragit åt Grefve Cr. att pröfva, ses i 1761 års Handlingar. Hans nya såningsmaskin är afritad och beskrifven i W. A. Handl. 1765.

Gr. Cr. blef President i K. Kammarrevisionen 1767 och i K. Kammarkollegium 1769, och var en af dem, som år 1768 förklarade sig "inactiva" *), men uppbörde ej derför att vara en af Wetenskaps-Akademiens mest nitiska arbetande ledamöter. I W. A. Handl. 1770 finnes hans berättelse om hans metod att utrota den s. k. frostmasken (Phalæna defoliaria), som kan aflöfva hela skogar. Grefven besökte dagligen 597 trän och bortplockade på hösten 1769 ej mindre än 22,716 honor, som hvardera hade 250 ägg, hvilka honor fastnat i tjära och näfver, hvarmed de 597 träden på flera ställen å stammen och äfven å grenarne omlindats, eller ock af tjärans tyngd på fötterna nedfallit. Han uttänkte ett sätt att hindra säd från brand och att blifva "ornad". En mjölqvarn, bygd på Fullerön bredvid sädesloften, dref genom bälgar luft in i sädeslårarna. En väderqvarn bragte utan eftersigt vatten upp i en på fasta landet gräfd dam, som bibehöll lefvande fisk hela sommaren till långrefsfiske. Han uppfann vedbesparande kakelugnar, som spridde sig vida längre än der man kände uppfinnarens namn. Men till sin olycka hade han nu blifvit en person, hvilkens anseende K. Gustaf III behöfde låna vid sina funderingar att utan riksdagar och bevillningar få statsmedel. Då ett Kongl. Lotteri skulle inrättas, blef han Ordf. bland dem, af hvilka ett förslag borde utarbetas, ja vid sjelfva förslaget till regalt bränneri blef Cr. en af Ledamöterna i den Direktion, som för ändamålet tillsattes. Gr. Cronstedts deltagande i denna olyckliga reform lär väl föga bestått i annat, än att han på konungens kallelse infann sig och hörde på C. F. Scheffers och Gust. Wrangels nya finansfraser. Gr. Cronstedts krafter voro nu i synbart aftagande och han dog d. 9 Nov. 1779.

*) Kronprins Gustaf anmärkte, när Presidenten C. J. Cronstedts son sändes till Stockholm 1769, för att kalla Rådet till Riksdagen, att han var son af en bland de män, hvilkas hufvuden d. v. regering velat taga, om de fått öfverhand (Gust. papp. I: 92).

Döden ansågs påskyndad af en nära väns obilliga bemötande. K. W. A. slog genast en minnespenning öfver honom; men åminnelsetalet hölls ej förr än 1798, fördröjdt genom tillfälligheter. Politiska ränksmidare kallade honom enfaldig, hans vänner ansågo honom för en i botten ärlig man, som med sina uppfinningar och sin flit gjort det allmänna mera gagn än många snillrikare. Han var ledamot af K. Målare- och Bildhuggare-Akademien, Patriot. Sällskapet, Målare- och Ritare-Akad. i Florens samt Correspondent af Wetenskaps-Akad. i Paris.

Blef 1744 g. m. Eva Margareta, dotter af R. R. Sven Lagerberg; hon dog i Juni 1779.

Deras begge äldste söner Fredrik Adolf Ulrik och Sven Jacob ha genom Björnståhls resbeskrifning blifvit oss bekanta. De voro i Rom 1772 och den äldste var redan Hofintendent (från 1765). Då Påfven frågade de uppvaktande svenskarne, om de alla voro från Sverige, svarade Björnståhl: "ja, och vi äro komna en så stor deputation, för att bedja Hans Helighet om förlåtelse;" och vid Påfvens fråga: *hvarför?* fortfor talaren: "för det onda våra förfäder, de Göther, tillfogat Rom;" tilläggande: "men nu hafva vi bättre smak och mera ljus. Vi vilja upprätta det våra fäder förstört. Se der Hr Grefve Cronstedt, berömd Architekt från Sverige. Han vill bygga palatser åt E. H. Hans Herr broder åter vill använda alla sina insigter i fortification och upprätta de murar och fästningar, som af Götherna blifvit nedrifne;" hvarvid Bj. — Lutheranen — afbröts genom ett famntag af påfven (Clemens XIV, f. d. Ant. Ganganelli), som tackade Bj. för så stora offerter. Senare intogs Hofintendenten Cr. i "Arkadernas Akademi". Han hade redan 1771 blifvit Correspondent af Franska Byggnads-Akademien. Han blef sedan Ledamot af Målare- liksom af Musik. Akademien. Landshöfding i Gefle 1781; död 1829. Sven Jacob föll för egen hand 1774; yngre brodren Carl Gustaf dog som Major 1791, yngsta brodren Jacob som barn 1760. Presid. Grefve Carl Joh. Cr—dts 4:de son Johan Adam, se Biogr. Lex. III B. p. 315. 5:te sonen Otto Gabriel, 1793 Öfv. Löjtn. vid Södermanlands regemente, dog 1811; 6:te sonen Nils August blef Gouverneur vid K. Krigs-Akademien och dog som Generalmajor 1835; 4 döttrar blefvo g. m. Friherrar Fleetwood, Fleming, Löwen och Leijonhufvud.

Skrifter: Beskrifning om en ny inrättning af kakelugnar, Sthm 176'. — Samling af Beskrifningar på åtskilliga eldstäder, Sthm 1775. — Tal om Stenhusbyggnad, vid præsidii nedläggande 1741. — Tal i anledning af K. Adolf Fredriks död 1771. — Flere rön och berättelser i W. A. Handl.

(Källor: Ferrners Åminnelsetal i W. A. — W. A. Handl. — Giörw Sv. Merc. — Adelsmatriklar, Höfdingaminnen o. d.)

CRONSTRAND, SIMON ANDERS.

Simon Anders Cronstrand föddes på Törneby egendom i Kalmar län d. 24 Jan. 1784. Fadren Lars Cr. var Salpetersjuderidirektör, g. m. Cath. Bäckerström. Stud. i Upsala 1796, Magister vid 16 års ålder, jemte en 17-årig broder, på samma gång som Thranér, hvilken hade varit deras lärare. Docens i experimentalfysiken i Upsala 1806. På förslag af J. Svanberg, Adjunkt vid Wetenskaps-Akademiens Observatorium i Stockholm 1809, samt tillika Adjunkt i Matematiken vid K. Krigs-Akad. på Carlberg. När Svanberg blifvit Professor i Upsala, efterträddes han såsom W. Akad:s Astronom af Cronstrand, som 1815 dermed förenade professoratet vid d. v. fältmätnings-, numera topografiska kåren. Nu öppnades ett fält, på hvilket Cr. skulle skörda sina rikaste lagrar. Väl hade åtskilliga triangelmätningar förut verkställts i Sverige, men voro ej så noggranna att de borde läggas till grund för ett karteverk öfver fäderneslandet. Men mellan 1815 och 1832 utförde Cr. dylika inom medlersta Sveriges fleste provinser, äfvensom i kustlänen, Kalmar, Halland och Bohuslän. 1824 verkställde han astronomiska ortbestämmelser mellan Upsala och Gefle och under åren 1834—35 utförde han öfver Ålands haf sammanbindningen mellan svenska och finska triangelmätningarne, hvilket arbete å ryska sidan samtidigt verkställdes af en Generalmajor Wrangel. Det sista geodetiska arbete, hvari Cr. deltog, var bas-mätningen på Öland 1839—40. De talrika observationer, han sålunda insamlat och hvilka finnas förvarade i Krigsarchivet, vittna såväl om Cr—s outtröttliga nit, som stora noggrannhet vid deras utförande. "Cronstrand," yttrar en betydande domare, "fann ofta svårigheter vid början af ett företag, men, denna gjord, kunde ingen vara outtröttligare än han intill dess slut. Bisakerna oroade honom föga; dessa öfverlemnade han gerna åt sina biträden, men sjelfva observationerna utförde han med brinnande ifver och under fullaste själsspänning intill arbetets slut, vittnande om att han då fann sig i sitt rätta kall." — R. N. O. 1824. R. R. S:t Stanislai-O. 1835. L. W. A. 1812. L. Kr. W. A. 1816. L. W. Soc. i Upsala 1828. L. W. A. i Palermo 1835. Han

tog afsked såsom Akademiens astronom 1837. Dog, sedan han en tid varit blind, d. 24 Febr. 1850.

R. Ständer anslogo vid 1850—51 årens riksdag åt hans enka en årlig lifstidspension, för att uttrycka sin aktning för hans fosterlandsnyttiga verksamhet.

Då K. M:t till den definitiva regleringen af svenska mått-, mål- och vigtsystemet infordrade förslag af W. A., uppdrog denna lärda myndighet åt 2 Akad:s medlemmar, Svanberg och Cronstrand, att samma förslag uppgöra. Pendelförsök verkstäldes af dem gemensamt 1825 och 1832.

Det hände Cr. såsom förut Newton att under försvagade sinneskrafter ej förstå egna skrifter. Han hade förut, när man klagade öfver den alltför concisa stilen, svarat, att läsaren borde tvingas att anstränga sin tankeförmåga. Nu insåg han sitt fel, äfven der andra ej funno det, och det 2 år efter arbetets tryckning.

Skrifter: Handbok i praktiska Astronomien 2 dd. 1841—43 (ämnad till ledning under föreläsningar vid läroverket på Marieberg). — Årsberättelser i Astronomien, aflemnade i K. W. A. under det Cr. var Akademiens Astronom t. o. m. år 1836. — I K. W. A:s Handl. Aldebarans occultation d. 18 Sept. 1810 beräknad. — Om magnetnålens missvisning i Stockholm. — Försök att förklara Indernas verldsåldrar m. m. m. m.

(Källor: W. A. Handl. 1850 och föreg. åren.)

CRUSELL, BERNHARD HENRIK.

Bernhard Henrik Crusell föddes i Nystad d. 15 Oct. 1775. Föräldrarne, bokbindaren Jacob Cr., g. m. Marg. Elisab. Messman, voro fattiga. Bernh. Henriks anlag för musik upptäcktes redan då gossen var 4 år, men upptäckten beredde honom aga. En bondgosse i föräldrarnes granskap blåste mången afton på flöjt, och bokbindaresonen lockades af tonerna till bondgossens rum, der han stälde sig under fenstret med ryggen mot väggen. Detta "vanvett" förböds honom; men han gick ändå dit, der hans öra njöt. Då agades han, men älskade ändå musik. Föräldrarne flyttade, då sonen var 8 år, till Tavastehus och bodde sedan i granskapet på olika ställen. På Bertfulas bymark lefde den tiden en klarinettblåsare vid Nylands regemente, Westerberg, med 5 söner, af hvilka en, Henrik Wester, som börjat inhemta sin faders konst, lär först åtagit sig att undervisa Cr. i musik. Denne hade nemligen af en informator hos en Löjtnant E. L. Armfelt fått i belöning för springande i små ärender lära skrifva, och för-

band sig nu att gengälda musikundervisningen genom att bortlära sin skrifkonst efter den föreskrift, som erhållits af bemälde informator. Cr. lärde snart blåsa de klarinettstycken, Henrik sjelf kunde, och på en gammal klarinett med endast 2 klaffar lärde han sig sjelf uttaga de stycken, han kunde sjunga och dem han hört Löjtnantskan Hedda Armfelt spela på klaver. Löjtnant A. blef ynglingens Mæcenas och tog honom med sig till Sveaborg i Jan. 1788. De anlände till fästningen vid paradtiden, då gossen förtjustes af musiken. En Major O. Wallenstjerna, som af Armfelt gjordes uppmärksam på gossens anlag, lät denne strax aflägga prof, hvarpå Wallenstjerna anstälde honom som Volontär vid enkedrottningens regemente, och upptog honom i sitt eget hus. Under 1788 års sjökampanj gjorde Cr. tjenst på schebecken Ivar Benlös. Om hösten blef han hos sin Major under dennes tjenstgöring på Sveaborg, der han lärde skrifva noter och läsa franska. 1791 blef W. transporterad till den bataljon af nyssnämnde regemente, som var förlagd i Stockholm. Cr. fick åtfölja och åtnjöt i hufvudstaden undervisning äfven i tyska och italienska, lärde noter, fick spela på amatörskonserter hos K. Sekr. Fjellman och blef 1792 vid icke ännu fyllda 17 år föreståndare för ett regementes musikcorps; antogs, efter att på börssalen ha blåst ett klarinettsolo, vid K. Hofkapellet, och blef 1793 förste klarinettist vid Hertigen-Regentens harmonimusik, hvilken befattning han dock efter några års förlopp afsade sig. Abbé Vogler, som nu var Hofkapellmästare i Stockholm, hade emellertid lärt känna ynglingen och tryckte sin stämpel på vår inhemske musiker, som ock började lyckas i karakteristiska tonmålningar, såsom åska, bataljer, skogssus o. d. Crusell ville dock lära känna andra stora mästare och lyckades att få resa till Berlin 1798, der han gaf en konsert i Oct. som beredde honom tillfälle att i 7 månader taga lektioner hos Tausch d. ä., hvilken säges först höjt klarinetten från harmoni- och militärmusikens officiella rang till ett instrument för virtuositet. Cr. begaf sig sedan till Hamburg, der han i förening med den berömde Hurka gaf 2 konserter, hvilka beredde honom beröm och respengar till Stockholm, der han gifte sig 1799 och 1801 blef ledamot af Musik. Akad. Han besökte nu sin hemort på väg till Petersburg och gaf en konsert i Åbo. Dit spordes huru en eldsvåda i Björneborg hade lagt 240 gårdar i aska. Till förmån för de husvilla gaf då Cr. en konsert i Helsingfors, som i inkomst gaf — 66: 32. "Helsingfors var då till umgängeston en bondby". Cr. tog

afsked af sin fader, som kort derefter dog (modren var död lång tid förut), och lemnade Finland för att aldrig mer återse det.

D. v. Franska Ministern vid svenska hofvet, de Bourgoing, förstod att bättre uppskatta den finske klarinettisten, än Helsingfors publik. Då de B. blef återkallad till Paris, tog han Cr., hvilken han i enskilda samqväm hört blåsa klarinett, med sig, behandlande honom såsom en medlem af sin familj. Cr. som nu var erkänd virtuos, derjemte utmärkt af kunskaper i mycket, likasom af sedlighet och intagande umgängesgåfvor, blef i den förnäme diplomatens hus snart bekant med Frankrikes och flera andra länders yppersta artister och litteratörer, såsom Cherubini, Mehul, Xav.Lefèvre Baillot, Creutzer m. fl. Sjelf räknade han denna resa för den lyckligaste händelse i sitt konstnärslif. Han började här allvarligen studera komposition vid Conservatoire de la musique för Henri Berton och den 70-årige Gossec. Nu erböds honom anställning såsom förste klarinettist vid italienska operan. I Carlsruhe skulle han af K. Gustaf IV Adolf söka sig förlängd permission, men fick tvert afslag. Han måste återvända till Sverige, tröstad med en gulddosa af kungens svärfar efter en konsert på hofvet i Carlsruhe, under det många furstar der vistades; men hans studier i Paris voro afbrutna.

Emellertid hade Sverige en kompositör utom Åhlström. Cr. använde de lediga stunder, som tjenstgöringen vid Orkestern lemnade honom, för att studera sin konst och redan 1811 hade han flera kompositioner, mest för klarinett, för hvilkas tryckning han sökte en förläggare genom en resa till Leipzig. Han uppvaktade då de Bourgoing, som nu bodde nära Dresden, men fann honom sjuk och sporde honom snart död.

År 1818 blef Cr. Musikdirektör vid båda de Kongl. Lifregementerna och fortfor i denna befattning till sin död. Derigenom blef hans dubbla lön 2,000 Rdr Bko. Årligen "kamperade" han nu 3 à 4 sommarmånader i Linköping. Men ett afbrott skedde snart. Efter en nerfsjukdom förmådde han ej utbärda musikens tonsvall. Hans vän Berzelius tog honom med sig 1822 till Karlsbad. Der gjorde Cr. bekantskap med Karl Maria von Weber, hvilkens "Friskytt" då gick genom Europa, och torde Cr. af dennes genialitet upplifvats mera än af Karlsbadervattnet, som ej passade för honom. Men med sträng diet förbättrades helsan och han började åter idka sin konst. Man uppdrog åt honom att

sätta musik till "Lilla Slafvinnan". Då Operan var färdig, var konstnären fullt återstäld. Den uppfördes i Stockholm 1824 och klaverutdrag på 16 ark utkommo s. å. Stockholm förtjustes, fastän då redan den musikaliska publiken, som ledde de öfrigas omdöme, var bekant med det bästa man då egde i musikskapelsens rike. Cr. började känna sin förmåga i den mån den erkändes och fästade snart vingar vid "12 sånger ur Frithiofs saga". Så gingo både skaldens och kompositörens namn ut öfver Europa. Flera öfversättare af sagan biträdde dem på denna färd. Mohnikes tyska öfversättning har ock musikaftrycken. Äfven sedan den genialiske Panny betonat Wikingabalken och K. Schwenke satt melodier med ackompagnement till Frithiof och Ingeborg, Kung Bele och Torsten Wikingsson, Frithiofs frieri och Frithiof på hafvet och andra tonsättare och tonsättarinnor (t. ex. Mathilda Montgomery) täflat med Crusell, hafva dock dennes första melodier ej kunnat undanträngas och skola sent, om någonsin, föråldras.

Äfven andra Tegnérs skaldestycken blefvo bevingade af Crusell, t. ex. Flyttfoglarne, som t. o. m. i London skaffade en stor publik både åt skalden och tonsättaren. Hans sista tonsättning fästades vid 3 af Runebergs dikter. Så slöt han med blicken på ett Finland, som blott kunnat upptäcka, men ej utveckla, än mindre belöna hans anlag.

Svenska Akademien gaf honom sin stora medalj 1837. Kungen utnämnde honom då till R. W. O. Cr—s svaga helsa nödgade honom taga afsked från Hofkapellet 1833. Han dog d. 28 Juli 1838. Begrafven på Solna kyrkgård, der en afskuren pyramid visar namnet *Bernh. Henr. Crusell* inom en ringlagd orm, "evighetens symbol", och derofvan en femuddig stjerna. Med sin maka Anna Sofia Klemming, "en högt beprisad qvinna", hade han 6 barn. År 1826 lefde blott de 3. Frans Preumayr var gift med hans ena dotter.

Klarinetten var gerna i Crusells tonskapelser hufvudinstrumentet; dock har han komponerat åtskilligt för valdhorn, fagott och oboe. Mer än 20 af hans arbeten äro tryckte, af dessa nära hälften hos Peters och några hos Kühnel i Leipzig. Cr. inträdde engång i Peters verldsbekanta musikhandel, der han begärde den nyaste vackra klarinettmusiken. Man lemnade ett af Crusells arbeten. Han lade det tyst ifrån sig. Man lemnade honom ännu ett af samma författare. Cr. skakade på hufvudet och lade äfven det bort. Herr Peters, sjelf erkänd såsom musikkännare, och som var vid tillfället i boklådan, blef nu ond och vände sig

till den fremmande med anmärkningen: Tycker Herrn icke om Crusell, så finnes *ingen* god musik för Herrn, ty Crusells penna har lemnat det förträffligaste, som någonsin skrifvits för klarinetten. — Jag eger det redan, svarade Cr. Peters förklarade med häftighet, att det ej var sannt, emedan verket nyss lemnat pressen och handskriften egdes af honom allena. "Egdes dock af mig förut," sade Cr. leende och nämnde nu sitt namn, då Herr Peters' harm hastigt lade sig.

Mankell erkänner, att Cr. ej blott täflade med tidehvarfvets störste klarinettister — t. ex. Virtuosen Bärman, Hermstedt, Lefèvre — utan öfverträffade dem kanske allesammau, beherrskande till den grad sitt instrument, att den ena tonen till klangfärg fullkomligt liknade den andra från den djupaste till den högsta. I embouchuren hade han det egna, att han, kanhända för någon ojemnhet i tandbyggnaden, höll röret uppåt vändt. Ehuru svårigheten deraf syntes ökad, förmådde han dock framlocka de mildaste, de mest smältande toner. Hans föredrag var fritt från pjunk och öfverdrift, rent, melodiskt och själfullt. Som kompositör är han mozartiskt enkel, behagfull och intagande. Många räkna hans kompositioner bland de bästa vi känna. F moll konserten, hans femte tryckta arbete, har räknats såsom hans förnämsta. Utom den rika gåfvan att uppfinna motiver, hade Cr. en lika sällsynt gåfva att med toner måla, och vi ha redan anmärkt att han *der* någongång torde nalkats öfverdriftens gränslinier; men äfven de, som i tonernas esthetik hålla strängt öga på humorn, torde dock förlåta det Crusellska snillets friheter, t. ex. i *Fogelleken.* Haydn, Vogler m. fl. gå vid hans sida. Äfven i musiken till H. Järtas qvicka kritik af gamla scholan, jemförd med den nya i poemet *Gåsen och Lärkan*, torde det rika tonmåleriet få anses för mästerstycke.

Cr. bör äfven ihågkommas såsom vitterlekare. Han har öfversatt 10 operor på svenska, lämpade för Stockholms teater. Hans språkkunskap var ej ringa och hans esthetiska bildning värdig hans tonkonstnärskap.

Äfven som menniskovän har han lemnat spår efter sig. Han grundlade en pensionskassa i Sverige för musikidkares enkor och barn, för hvilkens ökande han alla år gaf en konsert i Linköping. Den hade innan hans död ett kapital af 10,000 Rdr Bko. Vid en helsobrunn i vestra Sverige är "Crusellska fonden", som på lika sätt vid en brunnskur derstädes grundlades, snart mäktig att genom sina räntor under

de årliga baden skaffa de fattige sjuke derstädes både bad och läkemedel.

Crusell hade ett allvarligt, men mildt och älskeligt anlete, rikt lockigt hår öfver en hög panna. Hans porträtt ses i Sveriges Store män, Snillen och Konstnärer.

Arbeten: *Sånger med ackompagnement:* Den Lilla Slafvinnan, Operett i 3 akter, Klaverutdrag, tr. i Sthm 1824 *). — Vid Göta Kanals invigning d. 26 Sept. 1832. Deklamatorium med körer (mscr.). — Den sista kämpen. Deklam. m. k. (mst). — Mannen med det fasta sinnet, kör, komponerad till B. v. Platens begrafning 1829 (mst). — Ej Nordens gamla stamträd kan förtvina, kör (mst).

Sångqvartetter med ackompagnement: Fosterländsk hymn (Hell dig du höga Nord) med ackomp. af orkester (mscr. finnes med ackomp. af p.f. i Amfion 18:de hft. 3-stämmig i Alards och Cronhamns sångsamling m. fl. st.). — Hymn för Greklands befrielse, tr. i Sthm med ack. af p.f. — Skandinavisk sång med ack., tr. i Sthm. — Flyttfoglarne med ack., tr. i Sthm.

Sånger för en röst med ack. af p.f.: Tolf sånger ur Frithiofs Saga, tr. i Sthm, äfven tryckt i Leipzig med text af Mohnike. — Fogelleken, tr. i Sthm. — Gåsen och Lärkan, tr. i Sthm. — Sång till Solen, tr. i Sthm (skall äfven vara skrifven för stor orkester). — Harpan, romans, tr. i Sthm. — Göten, tr. i Sthm (musikbilaga i Iduna). — Tre häften sångstycken, tr. i Sthm (Söndagsmorgonen, Herthas barn, Visa — slumra ej bort — fragment af Schillers Thekla, Glaset och Lyran, Nöjet, Den gamle Svensken — Folkvisa — Uppmuntran till glädje, Minne och Hopp, Sång på högtidsdagen i sällskapet Nytta och Nöje, Källan, Mathilda, Minne af Friherrinnan H. C. Åkerhjelm, Årets tider, Hjelten (1813), m. fl. — Tre sånger af Runeberg (mst). — Militärsånger (mst).

Terzetter för karlröster: Gubben Movitz klagar. — Göterna fordomdags. — Åt hvarje menighet: alla tryckta i Sillsalaten af P. Westerstrand. I Necken, samling af utmärkte kompositörers vackraste sånger, 1 h., finnas flera sånger af Crusell, likaledes i Lördagsmagasinet för guitarrspelare 1 o. 2 h., der Birfilaren och Hell dig du höga Nord för guitarre äro af Cr.

Tio Operor öfversatta och lämpade för Kongl. Sv. Teatern: Figaros bröllop, Op. i 4 akter af Mozart. — Barberaren i Sevilla, Op. i 4 akter af Rossini. — Hvita frun, Op. i 3 akter af Boieldieu. — Zemir och Azor, Op. i 3 akter af Spohr. — Fidelio, Op. i 2 akter af Beethoven. — Fra Diavolo, Op. i 3 akter af Auber. — Den stumma i Portici, Op. i 5 akter af Auber. — Alphyddan, Op. i 1 akt af Adam. — Blixten, Op. i 1 akt af Halévy. — Robert af Normandie, Op. i 5 akter af Meyerbeer.

Konserter: Conserto in B-dur pour la clarinette avec accomp. de l'orchestre, dediée à Mr le Comte G. de Bonde. — Grande Conserte in f-moll — — dediée à Sa M:té Alexandre I. — Concerte in B-dur avec acc. de l'orchestre, tillegnad d. v. Kronprins Oscar &c. &c.

Septuor de L. van Beethoven, arrangé pour musique militaire.

Qvartetter: Quatuor in Ess-dur pour la Clarinette, Violon . . . dediée à Mr Genseric Brandel. — Quatuor in D-dur pour la Clari-

*) De, som ej anmärkas såsom tryckta i Sthm, äro tryckta i Leipzig.

nette &c. dediée à Mr le Comte de Loevenhjelm. — Göterna fordomdags &c., varierad för 3 fagotter och kontrabas (mst) &c. &c.

Trio för klarinett, valdhorn och fagott (thema ur Vattendragaren, mst), &c. &c.

Duetter: Diverse kompositioner för militärmusik &c. &c.

(**Källor:** Finlands minnesvärde män 1 B. 2 h., en ypperlig teckning af Rm. — Crusells egenhändiga biografi, förv. å K. Bibliot. i Sthm, begagnad af A. I. Arwidsson i planchverket: Stockholm förr och nu. — Sveriges Tonkonst af A. Mankell. — Gathy's Musik. Convers. Lex. — Schillings Univ. Lex. der. Tonkunst. — Whistlings Handbuch der Musik. Litteratur, herausgegeb. von Hofmeister. — Notices sur la Litterature et les beaux Arts en Suède par M. d'Ehrenstroem. — Förteckning öfver Hirschs musikförlager i Sthm. — Sveriges sköna Litt. V p. 404.)

CYGNÆUS, MAGNUS WILHELM,

född i Finland 1783 d. 11 Sept., var vid krigets utbrott 1808 t. f. Borgmästare i Knopio stad. Denna befattning blef ganska bekymmersam redan under egna, flertaliga truppers genomtåg och förseende med husrum och föda. Befolkningen i staden var obetydlig och byggnaderna ej eller många eller försedda med öfverflödigt utrymme, hvadan matförråderna ej eller voro stora och deras anskaffande erfordrade omtanke, lika med inqvarteringsbestyret då truppantalet ej rättade sig efter tillgången på rum.

Ännu svårare och bekymmersammare blefvo dessa förhållanden då fienden intog staden. Ryska, serdeles underordnade, befälet visade en obillighet i anspråk och en råhet och barbari i sina framställningar, som hade nedstämt, ja tillintetgjort en vanlig tjenstemans mod och hållning, men ej den unge Borgmästarens. Han försvarade det sanna förhållandets rätt med en kraft, som stegrade fiendens hot. Men ehuru det bistra Damoklessvärdet hängde öfver hans hjessa, lät han ej skrämma sig. Flera gånger hotades han också med dragna svärd; en gång blottades 2:ne sådana öfver honom, under det han framfördes till befälhafvande Generalen. Med den bildade ynglingens blygsamhet, men med det modiga hjertats fasthet, framstälde han saken för Generalen, som, lyckligtvis för honom, var en ädel fiende, och, ehuru upphetsad af sina underordnades uppgift om hans förmenta förbrytelse, ej lät sig förvillas, utan insåg Cygnæii oskuld och frälsade honom från hans motståndares raseri. Denne rätt-

vise ryske General hette *Bulatoff* och blef illa sårad och fången under kampen vid *Revolaks*, och erfor derefter, i svenskarnes aktning och deltagande, lönen för sitt ädla förhållande mot sina fiender.

Då *Kuopio* stad längre fram på våren 1808 återtogs af svenskarne, anförde af den tappre Öfverstelöjtnant *Malm*, delade C—s en krigares faror. Ty kanon- och gevärssalfvorna blixtrade öfverallt i staden, emedan ryssarne försvarade sig på alla gator och gränder och ifrån sjelfva husen underhöllo de liflig musköteld. Midt under denna skottvexling skyndade han att välkomna de intågande svenskarne eller rättare sina älskade, modige beväpnade landsmän.

Då dessa för andra gången, mot hösten samma år, måste lemna staden åt fienderna, ordnade han dess angelägenheter så länge att han ej mer hann medfölja de återtågande svenska trupparne. Han nödgades derför i sällskap med 2:ne andra finnar, hvaribland den beryktade bondanföraren i Karleby *Tianen*, (för hvars tillfångatagande ryssarne utlofvat en stor belöning) på skogsvägar smyga sig undan åt *Kajana*. Ryssarne upptäckte likväl deras flykt och spanade efter dem, serdeles för att vinna priset för *Tianens* tillfångatagande. Den ene af sällskapet ville öfvergifva den prisdömde, men C—s öfvertygade honom om det oädla deri. Men ehuru de redan hunnit långt in i skogs- och fjellbygden och trodde sig säkra der, öfverraskades de midt i natten af en rysk spejareflock. Lyckligtvis upptäcktes fienderna innan de hunnit inom huset. C—s hann således genom en glugg eller ett litet fenster få *Tianen* undan, just som ryska officeren inträdde. Främst sporde han hvem som vore den ryktbare Tianen. C—s uppehöll frågaren med hvarjehanda invändningar, tills han kunde beräkna att Tianen hunnit få tillräckligt försprång. Derefter — och sedan ryssarne hotat att itända stugan — nödgades C—s berätta att Tianen lyckats undkomma. Ej heller förteg han att det var han, som dertill varit behjelplig, på det husets egare måtte befrias från all skuld och all bestraffning. Ryska officern hade den rättkänsla att värdera detta C—s' ädla och öppna förhållande, utan att derföre bestraffa eller skymfa honom. Emellertid återfördes C—s och hans kamrat till närmaste ryska General, som tillät dem att obevakade färdas till hemmet. Men C—s tog ånyo till flykten och kom till svenska högqvarteret, hvilket han en kort tid åtföljde, men sedan lemnade för att söka sin bergning i Stockholm, dit hans Lands-

höfding i Kuopio, den fosterländskt sinnade *Wibelius*, också afrest.

Då, efter krigets slut Westerbottens län deltes i tvenne, blef C—s utnämnd till Landssekreterare först i Norrbottens och 1812 i Westerbottens län.

Denna mödosamma och enformiga befattning utöfvade han med nit och fosterländska tänkesätt i långa 43 år. Derföre belönades han med Wasa Orden och Lagmans fullmakt. Han besökte embetsrummen nästan till sista dagen före sin död, som inträffade i Umeå den 22 Nov. 1852, efter en verksam lefnad af 69 år och 2 månader. Han efterlemnade hustru, 2 söner och 2 döttrar. Den äldste sonen blef hans efterträdare i Landssekreterarebefattningen.

G. M—y.

CYGNÆUS, ZACHARIAS,

föddes i Mänduhaija i Savolax d. 1 Nov. 1733, son af Kyrkoherden ib. Zachar. C. Blef Prest 1755. Magister i Åbo 1757. Bataljonspredikant vid Nylands infanteriregemente 1759, Regementspastor vid samma regemente 1774. Kyrkoherde i Mänduhaija efter sin fader 1775. Kyrkoh. i Lovisa på församlingarnes nästan enhälliga kallelse 1780. Insp. Scholæ ib. Prost s. å. Då Gustaf III 1788 inryckte på ryska gränsen, blef C. af Konungen befald att draga presterlig vård om Pyttis församling, som genom freden i Åbo 1743 afträdts till Ryssland, men som nu förklarades såsom återtagen. Sedan meddelades honom ett Kongl. diplom såsom tillika Pastor i Pyttis, dat. d. 3 Aug. 1789. Domprost i Borgå 1791, Biskop ib. 1792. Vid jubelfesten i Upsala 1793 insattes han i Utskottet öfver Handboken och predikade den 8 Mars. Predikan är tryckt i handlingarne. Gustaf IV Adolf kallas af predikanten den unge Salomo. C. blef Teol. D:r vid samma fest. Ordf. i Ecklesiastikdeputationen under riksdagen i Norrköping 1800, der han höll riksdagspredikan vid riksdagens slut. L. N. O. s. å. C. N. O. 1805. Dog under pågående landtdag i Borgå efter Finlands eröfring, men före dess afträdande d. 5 Apr. 1809. Ett af hans barn, sonen Zacharias Cygnæus, född 1763, var 1830 Biskop för Ev. Luth. församlingen i St. Petersburg.

(**Källor:** Biskop Alopæi uppgifter till Prof. Magn. Ståhl, intagne i dennes förteckning på Biskopar i Sverige och Finland. — Jubelhandll. 1793. — Bibliographia Hodierna Fenniæ af J. W. Lillja.)

Tillägg till Biografiskt Lexikon, första serien.

Bokstafven C.

CARLBERG, BIRGER.

Tillägg till Biografiskt Lexikon III, p. 176.

Föddes 1640 d. 23 Mars. Sedan han, såsom i biografien nämnes, år 1670 erhållit fullmakt såsom Kyrkoherde i Christinehamn, ehuru den förre Kyrkoherden ännu lefde och framgent skulle njuta sin andel af pastoratets inkomster, utnämdes han d. 18 Nov. 1671 derjemte till Kyrkoherde i Ölmehärads pastorat, "efter han uti hr Stephans (Muræi) tid af Christinehamn icke kan hafva sin utkomst." Fastän sålunda Kyrkoherde i två pastorater, fick han likväl tillstånd att resa utrikes, blef Magister i Giessen 1674 och var efter hemkomsten Orator på prestmötet i Carlstad 1676, sedan han efter Muræi död fått tillträda fulla inkomsten af Christinehamn.

Efter den 1682 utfärdade dom, hvarigenom C. mistade ära och gods men mot 2,000 daler silfvermynts böter förskontes ifrån dödsstraffet, uppehöll sig C. hos sin bror, dåvarande Domprosten i Göteborg, J. Carlberg, hos hvilken han dog 1683 eller 84, kort innan det Kongl. nådebrefvet hann anlända, hvarigenom han icke blott återfick äran utan äfven nämndes till Kyrkoherde i Göteborgs Stift.

I denna rättegång mot Fru Ekehjelm — som ehuru genom domen ganska rik redan 18 år derefter dog i armod — synes den eljest långt ifrån egennyttige Carlberg ha varit djupt öfvertygad om rättmätigheten af de beskyllningar, hvilka obevisade föllo tillbaka på honom sjelf. På Carlbergs sida stodo de, som edeligen inför domstol intygade sig vara det ifrågavarande barnets föräldrar; men på Fru Ekehjelms stod jordegumman. Carl XI sade en gång under processens fortgång till den klagande: "Vi hafve nåd för eder, Carlberg, drag eder utur denna processen." — "Jag begärar, svarade han, uti denna saken ingen nåd utan rätt." När han sett denna vid domstolen vika ifrån sig skref han ps. n:o 293 (238 i Nya Psalmb.).

C. blef gift med 1:o Anna Gudmundsdotter Nordberg, 2:o år 1680 med Brigitta Henriksdotter Schröder, dotter af Kronofogden öfver Östersysslet Henr. Johansson S. och Karin Gillidotter Tollet. Barn: Johan, död 10-årig 1685; Gudmund, f. 1678, död 1744, Prost och Kyrkoherde i Kalf (liksom son efter honom); Christina Anna, född och död 1681.

Till skrifter läggas: Quæstion. Metaphys.-Physico-Ethico-Politicorum Decas. Diss. pro Grad. Giessen 1674, 4:o.

(**Källa:** Fredr. Fryxell, Wermel. Ecclesiastica och Wermlands Slägtebok. Manuskripter i K. Bibl.)

CASSTRÖM, SAMUEL NICOLAUS.

Tillägg till B. Lex. III: 194.

Under Carl Johans bemödande att regera Kursen utnämndes C. till Courtier-Général med drygt arfvode. Se härom *G. Wirséns* biogr. i B. Lex.

Till Skrifter lägges: Tal vid præsidii nedläggande i K. W. A. 1817, öfvs. på Italienska, tryckt i Pisa 1824.

CEDERBORGH, FREDRIK.

Tillägg till B. Lex. III: 208.

C—ghs "Valda Skrifter" utgåfvos ånyo i Stockholm 1856 (Innehåller: Uno von Trasenberg, Ottar Tralling, Riddarekandidaten och Grefve Jacques Pancrace). I den å anförda ställe meddelade uppgiften om C:s skrifter utstrykes de der såsom hans anförde "Smärre Berättelser, stundom undertecknade C—gh", hvilka enligt B. Lex. XX: 214 äro författade af D:r Wetterbergh.

CEDERHJELM, CARL GUSTAF.

Tillägg t. B. Lex. III: 213.

Under det C. satt på Châtelet i Paris erhöll han i uppdrag af Pretendenten Carl Stuart att mot 1/10 af summan i arfvode skaffa honom åter de penningar, han genom sitt ombud Dillon år 1717 utlånat till Baron Goertz, som haft Carl XII:s fullmakt att afsluta lånet. C. brefvexlade också någon tid derom med vederbörande i Sverige, men lyckades dock icke af Ständerna erhålla de ifrågavarande 175,000 livres. Om den långt senare återbetalningen, se blifvande tillägg till art. *Liljenberg*.

CEDERSCHIÖLD, FREDRIK JOHAN.

Tillägg till B. Lex. III: 216.

Prof. C. erhöll år 1841 tjenstfrihet såsom Professor Emeritus och dog i Lund d. 4 April 1846.

Angående C:s ståndpunkt som Moralprofessor och Moralfilosof hänvisas till den deraf i P. G. Ahnfelts "Studentminnen," I, förekommande skildring.

CEDERSCHIÖLD, PEHR GUSTAF.

Tillägg till B. Lex. III: 218.

Prof. C. dog i Stockholm d. 12 Febr. 1848.

Skrifter: (efter 1837): Lärobok i vården om Qvinnans Slägtlif, III, Sthm, 1839. — Nya upplagor af Handbok för Riksdagsmän, 1839, för Barnmorskor, 1843, i den instrumentala förlossningskonsten, 1843. — Homiletisk förklaring öfver Johannis Uppenbarelse, Sthm, 1847. — Uppsatser i Sv. Läkaresällsk. Nya Handll. II, i Sv. Läk. Sällsk. Årsberättelse 1835—38, i Tidskr. för Läkare och Pharm.. V, VI, VII, i Hygiea III—V, VII—IX (särskildt uppräknade i Wistrand. Suppl. till Sackléns Läk. Hist. Sthm, 1853); dessutom politiska anföranden, föredrag o. d. vid olika tillfällen.

En biografi öfver Prof. C. läses i K. W. A. H. 1848.

CEDERSTRÖM, RUDOLF.

Tillägg t. B. Lex. III: 221, 228.

Excellencen Gr. C—ms moders familjenamn rättas från Meviers till Mevius.

Angående *skeppshandeln,* hvars *officiella* sida onekligen framhålles p. 225—28, hänvisas till de bidrag till denna affärs *inre* historia, hvilka lemnats i B. Lex. XX: 280—283. Vi upprepa derur endast: "Utredningen i 3:dje Bandet, p. 227, behöfver göras klarare om man skall tro att allt klander af Ständer och publicister i anledning af skeppshandeln varit obefogadt, synnerligen om man önskar att framställningen skall för en framtida häfdatecknare få tillräcklig vigt."

CEDERSTRÖM, GUSTAF ALBRECHT BROR.

Tillägg t. B. Lex. III: 229.

Generallöjtn. Frih. C—m erhöll Serafimer-Orden 1838, blef Statsråd och Chef för Landtförsvarsdepartementet 1840; begärde och fick afsked d. 7 Dec. 1841.

K. st. k. af Norska St. O. O. 1848 och erhöll s. å. afsked ur krigstjensten.

CHRONANDER, JACOB.

Tillägg till B. Lex. III: 264.

Ringa är det vi kunna tillägga om denne dramatiske författare. Af på annans begäran i Riksarkivet och Wisby Rådhusarkiv anstälde forskningar, hvilkas resultater benäget blifvit Red. meddelade, känna vi endast följande: han erhöll d. 22 Dec. 1660 Drottning Christinas fullmakt som Häradshöfding på Gottland; åren 1661—1669 var han tillika President i Wisby, från hvilken plats han 1667 begärde "een nådig Dimission," emedan de förenade Presidents- och Häradshöfdingetjensterna gåfvo honom för mycket att sköta. Efter något af de första åren på 1680-talet synes Chr—r endast varit Häradshöfding för "Södre Befalningen". "För sin ålder och andre tillstötande svagheters skuld" erhöll han i Aug. 1689 till efterträdare Daniel Lindelius.

COLUMBUS, SAMUEL.

Tillägg till B. Lex. III: 277.

Den af biografen yttrade misstanka, att förf. af Sveriges Sköna Litteratur i de i detta arbete gjorda "granna expositioner" ur Columbi *Discurs om Döden och Lifvet* tillåtit sig att "utstyra den torraste prosa med rhetoriska blomster" är fullkomligen ogrundad. Columbus är på ifrågavarande ställe ordagrant citerad.

COYET, PETER JULIUS och hans efterkommande.

Tillägg till B. Lex. III: 278. f.

För tillägg af senare dato rörande de här uppräknade medlemmar af slägten Coyet, hvilka vid artikelns tryckning ännu lefde, hänvisas till *Anrep*, Sv. Adlens Ättartaflor, ett

arbete som gör fortsättandet af dylika öfversigter af våra adeliga familjer (efter 1625) obehöfligt.

CRONHOLM, ABRAHAM.

(Fortsättning af sjelfbiografien.)

Tillägg till B. Lex. III: 307.

Utnämdes i Maj 1838 till Ord. Histor.-Adjunkt vid Lunds universitet. Utgaf 1841 en akademisk afhandling för prest- och pastoralexamen, prestvigdes samma år, speciminerade 1844 för en teologisk adjunktur i Lund och erhöll förslagsrum till nämnde beställning. Utgaf och försvarade i Lund 1848 en akad. afhandl. såsom specimen för Professionen i Historia i Upsala och erhöll andra förslagsrummet till denna Profession. Utnämndes i Nov. 1849 till E. O. Prof. i Nordiska Historien vid Lunds Universitet, med säte och stämma i Filosofiska Fakulteten. Förestod historiska professionen 6 veckor v. t. 1842, en del af v. t. 1846 och v. t. 1855, äfvensom professionen i Kyrkohistoria läsåret 1844—45, och har i 20 terminer varit examinator i Studentexamen.

Sedan Universitetets Kansler förordat min ansökan att ett permanent årligt anslag till samma belopp som adjunktslönen måtte blifva åt mig anordnadt för historiska forskningar och författareskap och ett sådant anslag af ständerna år 1854 blifvit beviljadt, tog jag 1855 afsked ifrån adjunkturen och har nu några år varit sysselsatt med forskningar i Riksarkivet och Kammarkollegii arkiv. Jag är medlem af Göteborgska Vetenskaps- och Vitterhets-Samhället, af den Historiske Forening i Köpenhamn, af Fornskriftsällskaperna i Stockholm och Köpenhamn.

Det nära samband mellan universitet och kyrka uti Sverige, hvilket i sedvana och befordringslagar eger sitt stöd och sin förklaring, har otvifvelaktigt uppehållit presterskapets anseende såsom det lärda ståndet, och då många akademiska lärare hafva, sedan de erhållit pastorater, utvecklat en hedrande och nyttig verksamhet, kan kyrkan icke beklaga sig öfver en praxis, som snarare torde hafva varit ofördelaktig för högskolan, då män, hvilka såsom vetenskapsidkare kunde motse en rik framtid, rycktes ifrån denna sin bestämmelse i en tidpunkt, då de förvärfvat för sina studier den utsträckning och mognad, som kunde göra det för

dem möjligt att åt den litterära utvecklingen skänka nytt intresse och någon gång ny riktning. De akademiska adjunktstjensterna betraktades såsom öfvergångsplatser och dessas innehafvare, som nästan uteslutande voro hänvista till egna studier och i senare åren i Lund mindre ofta än tillförene anlitades i och för de studerandes enskilda handledning, saknade tillfälle att ingripa uti det praktiska lifvet. Med så små löner, som tillförene varit anslagne åt dessa lärareplatser, var det icke tänkbart att universitetet skulle få behålla tjenstemän, hvilka måste vara betänkta på att bereda sig en för deras framtid tillräcklig utkomst, när det nemligen förutsattes att perspektivet till en profession var ställdt i ett aflägset fjerran. De här antydda omständigheter inverkade äfven på mitt beslut att på det kyrkliga området söka en befordran, hvilken vid Lunds universitet icke med någon sannolikhet kunde påräknas förrän uti en mera framskriden ålder, då beröringspunkterna med de studerande blifva färre, då det muntliga föredraget förlorar sin ungdomlighet och friskhet och då lyckan i befordringsväg ofta gynnar en yngre medsökande. Jag sysselsatte mig några år med teologiska studier, författade två kyrkohistoriska dissertationer, af hvilka den ena, en kritisk granskning af Bedas kyrkohistoria, rönte bifall af en lärd, som mera än de flesta kunde pröfva värdet af en dylik afhandling. Jag föreläste öfver Kyrkohistorien och hade utsigt att komma i åtanka till en teologisk adjunktur, med åtföljande prebende, då jag redan varit uppförd på förslag till en dylik förut ledigvarande tjenst. Jag tvekade likväl huruvida det var ändamålsenligast att söka anställning inom teologiska fakulteten, då jag visserligen skulle blifva i tillfälle att fortsätta min vetenskapliga verksamhet, likvist med förändrad riktning, så att historiska studier måste lemna plats för teologiska, eller om jag borde söka kyrklig befordran, hvarigenom jag visserligen hänvistes till en praktisk verksamhetskrets, men derjemte kunde påräkna tillräcklig tid för att fullfölja de forskningar, hvilka alltid egt för mig det högsta intresse. Då några år förflöto innan den påräknade teologiska adjunkturen blef ledig, sökte jag den icke. Oaktadt jag vid samma tid med mycken sannolikhet kunde göra mig hopp om ett pastorat med betydliga inkomster, försakade jag äfven denna förbättring af mina ekonomiska vilkor, helst jag märkte mig inom denna praktiska sfer icke kunna göra lika mycken nytta, som jag tilltrodde mig genom att fullfölja de häfdeforskningar, vid hvilka jag blifvit ännu mera fästad un-

der mångåriga studier uti denna rigtning. Hvad jag här har anfört, intygar med hvad rättvisa man kan påbörda mig egennytta. Dessa befordringsspekulationer tillhöra dragen af en icke särdeles aflägsen tidsbild, hvilken påminner om en period, då vägen till kyrkan gick genom Universitetet; en tidsbild, som numera är förflyktigad vid gränsen af den närvarande synkretsen, och endast uppfriskas uti en äldre generations hågkomster, sedan rika anslag betydligt förhöjt de yngre Universitetslärarnes inkomster. Må endast skickliga ämnessvenner icke saknas.

På 1830-talet och i början af 1840-talet fanns vid Lunds Universitet en kärnstam af yngre lärare, en plantskola för de högre akademiska platserna, för hvilkas fyllande man icke behöfde inkalla vetenskapsidkare utifrån. Genberg representerade philologien; teologiska studier idkades af unga vetenskapsmän, som sedan förvärfvat ett välgrundadt anseende. Det samma var fallet med botaniken. För astronomiens och fysikens bearbetning saknades icke skickliga ämnen. En ung genialisk Æsthetices Professor och en vetenskaplig läkare, icke mera ung, men med ett ungdomligt lynne, slöto sig till samma krets. Dessa akademiska lärare stodo uti personlig beröring med hvarandra; och äfven jag omfattades af dem med välvilja. Man beslöt att utgifva en litterär organ för Universitetet. Den utkom under namnet: "*Studier, Kritiker och Notiser.*" En celebritet inom teologiska fakulteten, som intresserade sig för företaget, blef en ledare deraf, utan att likväl vara en hufvudredaktör, meddelade många artiklar till tidningen, och infann sig ofta vid de sammankomster, som ägde rum mellan nyssnämnde adjunkter och docenter, då man till en början rådgjorde om tidningens plan, och sedan om behöfliga bidrag. Jag var de första åren en flitig medarbetare uti denna journal. Tidningen saknade icke grundlighet och vetenskapligt intresse, men meddelade icke någon fullständig öfversigt af litteraturens tillstånd. Man träffade der ofta lärda afhandlingar, men icke tillräcklig omvexling eller mångfald med hänseende till ämnena för litterär bearbetning. "Studier, Kritiker och Notiser" fortsattes fyra år, men upphörde slutligen genom brist på arbetskrafter, då de personer, hvilka nitälskade för tidningens utgifvande, nödgades concentrera sin verksamhet för mera omfattande, vetenskapliga arbeten uti någon speciel riktning. Tidningen hade troligen lättare hållit sig uppe såsom tidskrift, och egde derjemte mera karaktären af en dylik.

Jag har utarbetat afhandlingar för flera tidskrifter. Den danske litteratören F. Barfod hade år 1838 följt med på ett studenttåg från Köpenhamn till Lund, der Biskop Tegnér för tillfället var gäst, och der magisterpromotion hölls. Vid den tiden flammade den köpenhamnska ungdomens enthusiasm för den skandinaviska idéen, innan man hade uti Lund gjort sig mycken reda derför. Tal och skålar firade den nya idéens framträngande öfver sundet. Barfod ämnade utgifva en qvartalskrift under namnet "Brage og Idun." Han önskade bidrag från svenska författare, och hade för afsigt att låta trycka deras afhandlingar på svenska, och icke meddela dem uti öfversättning åt tidskriftens läsare, i hopp att derigenom vänja danskarne vid ett språk, hvilket i egenskap af skriftsspråk var för de flesta af hans landsmän mera främmande, än tyskan. Jag öfversände till Barfod en framställning af orsakerna till enväldets införande och reduktionen under Carl XI. Afhandlingen, utarbetad med tillhjelp af de hjelpkällor, som funnos på Lunds bibliotek, innehåller endast kända saker och har blifvit öfverflödig genom nyare bearbetningar af detta ämne.

För Grefve C. A. Adlersparres "Läsning uti blandade ämnen" skref jag en granskning af de samhällsupplösande grundsatserna hos "das junge Deutschland." Afhandlingen vann bifall af Geijer, Agardh och Brinkman, efter hvad jag erfarit genom meddelande från tidskriftens utgifvare.

Etatsrådet Molbechs bekantskap gjorde jag aldraförst år 1833, då han uti Finn Magnussens och Forchhammers sällskap hade tagit nattqvarter på Hörby gästgifvaregård i Skåne, för att sedan resa till Blekinge och undersöka den omtvistade runeskriften vid Runamo. Jag var den tiden redan anstäld såsom Docent vid Lunds Universitet, men åtnjöt någon tids tjenstledighet, för att till årets slut kunna stanna qvar på Ousbyholm såsom lärare för Kammarherre von Seths söner. Jag hade gjort de ryktbara danskarnes bekantskap uti deras skrifter, och önskade derföre att se dem och samtala derom. Ungdomen närmar sig celebriteter med större lätthet, än fallet är uti medelåldern. Jag mottogs med välvilja och inbjöds att spisa aftonvard med de ryktbara männen. Molbech gjorde nästan hvarje år en utflygt till Skåne, och jag var då ofta uti hans sällskap och uti Köpenhamn stod hans gästfria hus öppet för mig, och han beredde mig der angenäma bekantskaper. Jag blef genom honom införd hos Werlauff, Engelstofft, Bröndsted, Rosenvinge, Thomsen, Heiberg och Grundtvig. Hos Molbech råkade jag äfven Vel-

schow, historikern Paludan Müller och Skalden Chr. Winther. Köpenhamns Kongl. Bibliotek är genom instruktionernas föreskrifter och genom tjenstemännens humanitet mycket tillgängligt för vetenskapsidkare; men jag står likafullt uti förbindelse hos Molbech för den beredvillighet, med hvilken han fästade min uppmärksamhet på handlingar, som belyste svenska historien. Den som endast gjorde en flygtig bekantskap med Molbech kunde möjligen beklaga sig öfver sträfheten uti hans lynne, och öfver hvad på danska kallas "Vrantenhed." Men detta var endast det yttre, hårda omhöljet för en rik fond af välvilja; och han var verkligen vän af sina vänner. Med hänseende till vetenskapliga åsigter var han despotisk, och såg ogerna, när han träffade en synpunkt, som skiljde sig från hans egen. Då den "Historiske Forening" upprättades i Köpenhamn, kallades fyra svenskar till korresponderande medlemmar, Geijer, Reuterdahl, Brunius och jag. Den sistnämnde måste finna sig i hög grad hedrad af utmärkelsen att befinna sig uti sällskap med dessa ryktbara vetenskapsmän. (Efter senare stadgar finnas icke några korresponderande medlemmar af den "Historiske Forening"; utan de upptagas bland samfundets ordinarie medlemmar.) Jag anmodades år 1844 af Molbech att lemna ett bidrag till nämnde Förenings tidskrift: och författade en kritisk undersökning beträffande Danmarks ställning under Erik Glipping, hvilken öfversattes på danska, och trycktes uti Tidskriften år 1845. — Molbech delade icke min uppfattning af hvarje fråga; men jag måste vidblifva min åsigt, hvilken stödde sig på noggrannt studium af de få för häfdeforskningen ännu tillgängliga källor uti *Scriptores Rerum Danicarum.*

Jag utarbetade år 1839 en skildring af Frankrike under Hugenottkrigen. Lunds Bibliotek erbjöd en del med de beskrifna händelserna samtida källor och äfven senare bearbetningar; men ändå icke tillräckligt, för att motsvara kritikens strängare anspråk. Författaren betraktar detta arbete endast såsom studier, hvilka sakna nödig mognad; och plananläggningens brister vittna om en ännu oöfvad hand. Dessa från författarens skrifbord fladdrande blad äro stundom att likna vid foglar, icke alldeles fullfjedrade, hvilka förtidigt pröfva vingarne till en utflygt ur boet. Skildringen innehöll en del enskildheter, som möjligen kunde vara af intresse för svenska läsare, och bedömdes temligen fördelaktigt, samma gång några tekniska bristfälligheter anmärktes, uti "Foreign Quarterly Review." En öfversättning af recensionen inför-

des uti "Svenska Biet." Recensenten var möjligen den emot författaren vänskapligt stämde Professor Palmblad, som lemnade korrespondentartiklar till flera utländska Journaler. Jag har brefvexlat med Palmblad, och till honom öfversändt de bidrag, hvilka jag utarbetade för Biografiskt Lexikon, för Skandia och Svenska Literaturföreningens Tidning; men jag har aldrig personligen råkat den mångsidigt bildade och talangfulle Upsalaprofessorn.

Biskop Faxe önskade att se det Skåne, som han sjelf kände så noga, beskrifvet uti alla rigtningar. Den åldrige Biskopen var i besittning af en mängd historiska detaljer. Framför allt var han hemmastadd på det kyrkhistoriska, biografiska, genealogiska området, mest kanske på herdaminnets. Han hade betydliga samlingar, hvilka beredvilligt höllos tillgängliga för forskaren. Den kritiska bearbetningen och historisk konst voro mera främmande för honom, som företrädesvis fästade sig vid enskildheterna af det faktiska. Han var företrädesvis en praktisk man med klarhet och reda, om också icke något egentligt djup uti uppfattningen, och med ordningssinne, raskhet och drift vid embetsärenders afgörande. Såsom Prokansler var Faxe mycket passif; åtminstone synbarligen. Orsakerna dertill kunde vara flera; man bör icke förgäta, att en Prokanslers makt är mycket begränsad, och att han lätt prisgifver sitt inflytande, om han nedstiger från Chefens dunkla höjder och deltager uti konsistoriella omröstningar. Jag hade mera sällan varit uti beröring med Biskopen, förrän han anmodade mig att inträda såsom medlem af det litterära sällskap, med hvilket han rådgjorde om författandet af Skånes historia och beskrifning. Det har alltid förefallit mig motbjudande att arbeta uti kompani med en eller flera. Då likväl bestämda gränser uppdrogos mellan de särskilda medarbetarnes åligganden, blef verksamheten på hvarje särskilt gebit något sjelfständigt. De gemensamma öfverläggningarne inskränkte sig till att uppdraga dylika råmärken, eller till att utfärda diplomer för hedersmedlemmar, om hvilkas beredvillighet samfundet önskade försäkra sig, för att vinna lättare tillträde till någon offentlig samling af urkunder, hvilka kunde belysa den provinciella historien, med hänseende till de olika yttringarne af social verksamhet. Det egentliga arbetet öfverläts åt hvar och en af de arbetande medlemmarne efter hans eget godtfinnande, och i öfverensstämmelse med den plan, han sjelf fann för godt att utkasta.

För att kunna skrifva Skånes politiska historia, blef det nödvändigt att dessförinnan uti Köpenhamns Geheime-Arkiv studera de urkunder, hvilka belysa landskapets öden och samhällsförhållanden. Jag uppehöll mig der, för detta ändamål, en del af sommaren och hösten år 1845 och äfven en månad år 1846. Jag genomgick och excerperade de vigtiga och innehållsrika "Riksregister" och "Tegnelser," hvilka innehålla afskrifter af alla Kongl. bref, utfärdade för de provinsiella angelägenheternas ordnande. Dessa voluminösa samlingar begynna med 1523, och benämnas till en början "Registre," eller "Tegnelser over alle lande" *). "Tegnelser" finnas först från år 1535. Efter hvad öfverskriften tillkännagifver träffas uti ett och samma foliobaud påbud och stadgar beträffande både Skåne och Island, Fyen och Jutland. Med år 1572 skildes dessa handlingar från hvarandra; och de Kongl. bref, hvilka beröra Skånes angelägenheter, fylla sedermera för hvart år ett folioband af "Riksregistre," och derjemte ett folioband af "Tegnelser" för hvarje år. Urkundsamlingen var så omfattande, att jag under mitt vistande i Köpenhamn år 1845 icke kunde hinna att genomgå samtliga banden af "Registre och Tegnelser." Nuvarande Öfverdirektör Falkman utarbetade den tiden en registratur öfver de uti Köpenhamns Geheime-Arkiv förvarade handlingar, hvilka angingo de från Danmark eröfrade svenska provinser. Svenska Ministern i Köpenhamn, Friherre Lagerheim, utverkade danska regeringens tillstånd för Tit. Falkman, sedan han några månader uti Geheime-Arkivet sysselsatt sig med de urkunder, öfver hvilka registret skulle upprättas, att mot svenska Ministerns borgen få medtaga till Malmö de tomer af "Riksregistre och Tegnelser," till hvilka Falkman ännu icke hade utsträckt sina forskningar. Jag förskaffade mig tjenstledighet till årets slut, för att fortsätta mitt studium af dessa urkunder och stannade qvar uti Malmö hos min bror; emedan Tit. Falkman benäget tillät mig att för mina forskningar anlita de band af "Registre och Tegnelser," hvilka han sjelf vid samma tid genomgick för fortsättningen af sitt arbete. Då samlingen utgjorde en mängd volumer, kunde den samtidigt begagnas af två forskare för deras olika ändamål.

Jag har endast sett topografier, men icke någon politisk historia öfver ett enskildt landskap; och kunde i följd

---

*) Den äldsta Archifregistraturen innehåller köpe-, förpantnings- och skötebref från 13:de och 14:de århundradet. En urkund med det tidigaste datum är från år 1359.

deraf icke utifrån hemta förebilden för en grundritning till det byggnadsarbete, för hvars uppförande jag hade samlat materialier. Jag kom till den uppfattning, att skildringen måste förgrena sig till en framställning af den yttre historien, hvarvid landskapet förblef passift, och till en redogörelse för de väsendtliga samhällselementernas framträdande till kamp och utveckling. Den provinsiella historien borde uti förstnämnde hänseende omfatta de fejder, som kämpats på landskapets område, och de diplomatiska förhandlingar, hvilka blifvit inledde, för att afgöra öfver två fientliga kronors anspråk, och för att antingen befästa, eller rubba besittningsrättigheten till ett omtvistadt område. Den yttre historien måste äfven skildra Primatets och Metropolitanernas sträfvanden, hvilka framkallade en strid med Danmarks konungamakt, och genom beröringen med det Pontifikala Rom förberedde verldshistoriska frågors lösning inom skötet af en annars för häfderna undangömd landsort. Den inre historien borde framställa bilden af regeringens lagstiftningsåtgärder; och af de stadgar, som utfärdades, för att organisera provinsens styrelse och förvaltning, och äfven belysa beståndsdelarne af landskapets samhällslif, hvilka funno sitt uttryck uti provinsiel representation, i länsförhållanderna, korporationernas utveckling, städernas och bondeståndets fram- eller tillbakaskridande, och uti den sakernas ordning, som framkallades genom en kyrklig reformation. Första delen af Skånes politiska historia, som omfattar tiden före Roskildska freden, utgafs år 1847, och blef efter hela arbetets afslutande mycket fördelaktigt bedömd uti ”Den Historiske Forenings Tidskrift.”

Jag har uti Köpenhamn haft många angenäma stunder, och det behag, som umgängeslifvet alltid eger inom kretsar med verklig och hög bildning, förhöjes ytterligare genom den godhet och vänlighet, med hvilken en främling der bemötes. Ansedda vetenskapsmän hafva hedrat mig med sin välvilja; och jag hembär lika mycket en gärd åt tacksamheten, som jag bereder mig sjelf ett nöje, då jag uppfriskar några af dessa hågkomster. Jag börjar min vandring på Geheimearkivet. — Finn Magnusen, den lärde Isländske språkforskaren och runologen, har förvärfvat ryktbarhet genom sin tolkning af Eddan, genom sitt arbete öfver Grönland, och genom många arkeologiska specialundersökningar. Den fysikaliska tydning, som Finn Magnusen skänkte åt Nordens myther, saknade icke sin sanning; ehuru Geijer med mycken grund anmärker, att den fysiska betydelsen icke är den enda. Om

Finn Magnusen också misstog sig, då han trodde sig finna en runskrift vid Runamo, så var han likväl obestridligt en grundlärd runekännare; och flera andra hans undersökningar på detta område äro förtjente af uppmärksamhet. Han härstammade från en af Islands anseddaste slägter, och gick med sina anor ända till Snorre Sturleson. Den frejdade vetenskapsmannen, med ett barns fridfullhet och naivitet, var mycket godmodig. Stundom skämtade han med den oförarglighet, som var oskiljaktig från en så ädel personlighet: Han hade uti sin medelålder någon gång tagit del uti muntra samqväm och offentliga tillställningar, och äfven författat skaldestycken, hvilka vid dylika tillfällen afsjöngos. Sedan lefde han temligen indraget, men bjöd likväl någon gång till sig arkivets tjenstemän och de forskare, som der voro sysselsatte. Värdens välvilja spridde trefnad, äfven om han icke var särdeles språksam. När en ung man sträfvade framåt uti vetenskapens tjenst, uteblef icke ett uttryck af uppmuntran, hvilket äfven kunde påräknas uti skrifvelser från den lärde och välmenande Isländaren. Sedan den af språk- och häfdeforskningen mycket förtjente Professoren N. M. Petersen lemnat sin befattning vid arkivet, öfvertogs registratorstjensten af Knudsen, som med sina grundliga kunskaper hade bort kunna gagna mycket, om icke sjuklighet hade förlamat hans arbetskraft. Han dog förtidigt, till saknad för vetenskapens vänner. Hans påbegynta arbete "Danmark i Middelalderen" blef ett fragment. Han hade en bestämdhet i sin karakter, som icke uteslöt godlynthet. Hos honom fanns en äldre tids enkelhet och flärdfrihet. Han efterträddes af Professor Rasmussen, som äger den fullständigaste kännedom om Geheimearkivets historiska källor, och för hvars beredvillighet att lemna upplysningar hvarje vetenskapsman, som anlitar dessa samlingar, stannar uti stor förbindelse.

Konferensråderna Engelstoft och Rosenvinge höllo sina hus öppna för en vidsträckt krets af vänner och bekanta, och såsom man kunde vänta af män med förmögenhet, och af medlemmar uti Universitetsdirektionen, lefde de på stor fot; och man kan säga, att de representerade för Köpenhamns öfriga vetenskapsmän. År 1836 var jag på en bjudning hos Rosenvinge, vid hvilken man såg nära nog alla Köpenhamns Professorer, och äfven personer af en mera upphöjd samhällsställning. Marheinecke och en annan af de lärde från Berlin voro hedersgäster. De hade anländt till Köpenhamn med anledning af en inbjudning att bevista den

nya Universitetsbyggnadens invigning, då flera offentliga tal skulle hållas. Vid dessa akademiska fester uppträdde bland åhörarne Konung Fredrik VI, Prinsarne, alla högre embetsmän, allt utmärkt inom Köpenhamns societet, och naturligtvis äfven Universitetets tjenstemän. Högtidligheterna räckte flera dagar.

Rosenvinge var en blid natur, och för sin ädla karakter mycket värderad af de vänner, som närmare kände honom. Huru mycket han anlitades för offentliga värf, fortfor han likfullt med sin skriftställareverksamhet; hvilket intygas af hans "Retshistorie," af landskapslagarnes och andra äldre rättshistoriska urkunders utgifvande. Han var vän af poesi och bland hans efterlemnade papper träffades öfversättningar från Calderon. Hans många göromål hindrade honom icke från att uti sitt hus se sina vänner och att till hvila efter dagens ansträngningar njuta af sällskapslifvets behag. Sedan han blifvit enkling, företog han en utländsk resa, för att återställa en undergräfd hälsa, och dog under resan, i södra Frankrike.

Engelstoft hade mångsidig bildning, var då en utmärkt stilist, och hade i yngre åren skrifvit flera förtjenstfulla specialundersökningar. Tid till författareverksamhet saknades, sedan han inträdt uti Universitetsdirektionen, som under den absoluta regeringen utöfvade ett stort inflytande på Danmarks undervisningsverk. Han lärer sedermera, på grund af någon missbelåtenhet, hvarom jag icke har mig något bekant, hafva trädt ur nämnda Direktion, men fortfor att ingripa uti praktiska bestyr, och deltog mycket uti umgängeslifvet. Han föreläste väl, men skall icke hafva varit populär hos de studerande; uti samtal var han spirituel, och följde med intresse den allmänna, Europeiska historien.

Bröndsted var grekisk filolog, och hans filologiska studium antog en real rigtning. Flera år lefde han uti Grekland och resultatet af resan blef ett lärdt, arkeologiskt verk öfver de fornminnen och ruiner, hvilka han hade studerat. Han uppehöll sig länge uti Rom, för att der sysselsätta sig med skön konst och antiqviteter. Han skall äfven hafva haft något diplomatiskt uppdrag från sin regering, som troligen lärer hafva begagnat denna anledning för att blifva i tillfälle att med ett offentligt anslag understödja den förtjente forskaren. Bröndsted var både vetenskapsman och verldsman. Vid första beröringen med honom tyckte man sig finna något afmätt och ceremoniöst; men det var icke svårt att under samtalets fortsättning finna beröringspunkter med hans

litterära verksamhet. Han intresserade sig för hvarje litterärt sträfvande och blef då meddelsam, vänlig och välvillig. Dessa intryck utplånades icke genom frånvaron. Han skickade mig sin öfversättning af Äschyli Agamemnon, och en konst-historisk-arkeologisk undersökning "die Bronzen von Siris." Under en ridt gjorde Bröndsted ett fall med hästen och dog i följd deraf. Biskop Mynster blef hans minnestecknare.

Deichmann, egare af den Gyldendalska bokhandeln, och en tid bortåt förläggare af de flesta vetenskapliga verk, som utgåfvos uti Köpenhamn, såg många vänner uti sitt gästfria hus. Han var Molbechs och Rosenvinges vän. Deichmann intresserade sig för England och dess författning, och läste de arbeten, som berörde dylika ämnen. Sedan han öfverlåtit sin bokhandel åt en medhjelpare, återtog han sina ungdomsstudier, och läste på Grekiska Novum Testamentum och Homerus. Molbech har skildrat Deichmanns personlighet

Dessa skizzer antyda, huru tillgängliga Köpenhamns lärde äro för resande med ett vetenskapligt intresse. Man behöfver i nämnde stad icke söka sina bekantskaper på schweitzerierna, der en föga grannlaga nyfikenhet uti ett blandadt sällskap utesluter hvarje förtroligt meddelande. Värdshus och schweitzerier äro icke i Köpenhamn samlingsplatser för ungkarlarne. De enskilda husen äro icke med en chinesisk mur stängda för främlingar. De stå öppna för aktningsvärda och bildade personer. Den ene öfverbjuder icke den andre uti den lyx, som fordras vid yppiga supéer, så framt värden vill anses för en man af god ton. En kopp thé är allt hvad gästerna behöfva; och der idéutvexlingen är liflig, betraktas spelborden såsom en öfverflödig möbel.

Under mitt vistande i Köpenhamn sommaren 1846, kom Geijer dit på hemresan från Tyskland. Jag såg den store häfdatecknaren vid en fest, som för honom anstäldes, och vid hvilken Werlauff och Finn Magnusen voro värdar. Bland dem, som hade uppdrag att hålla tal, bemärktes företrädesvis Grundtvig och Stiftsprosten Tryde. Geijer fästade i sitt föredrag uppmärksamhet på nationaliteternas betydelse; något som troligen framhölls såsom ett memento för skandinavismens vänner, af hvilka flera voro närvarande. Enthusiasmen hos de vid festen närvarande var liflig. En europeisk ryktbarhet häfdar sin rätt, och Geijer framträdde i sin yttre hållning såsom en Konung; hvilket han äfven var uti snillets verld. Anslutningen till liberalismen föreföll mig nästan besvärande för en Patricisk natur, som aldrig upphörde att

vara konungsk till tänkesättet. Jag återsåg den geniale mannen följande morgonen hos Professor Sommer. Jag eftersträfvade, uti yngre åren att få göra de utmärkta författares bekantskap, hvilkas arbeten hade för mig haft en särdeles dragningskraft, men delar numera Heibergs åsigt, då han uti ett skaldestycke persiflerar den önskan, som är så allmän, att på nära håll få se och studera en stor man. Personlighetens rikaste uttryck återspeglas uti de skrifter, som gå till efterverlden. En flygtig personlig beröring inskränker sig till några allmänna talesätt, och möjligen till ett välvilligt bemötande. Geijer var troligen bland främmande aldrig mångordig. Sjukligheten spridde nu en skugga af förstämning öfver det ursprungligen lifliga lynnet; men han njöt af sången vid den för honom tillställda festen (äfven "Vikingen" sjöngs); det var likväl en njutning blandad med vemodiga intryck. Han blef vänlig utan att derföre bringa någon rikare gärd till samspråket. Äfven under en slöja af slutenhet upptäcktes mycken hjertlighet.

Jag har sett skandinaverna på nära håll, och höll efter anmodan för en talrik krets af åhörare ett föredrag om "Vikingalifvets betydelse," hvilket föredrag helsades med bifall. Uti Köpenhamn äro icke åhörarne på förhand gynnsamt eller afvogt stämde med hänseende till den personlighet, som har något att föredraga. Man åberopar icke der sådana argumenter, som t. ex. att talaren stod med krokiga knän. Uti en viss annan stad, der en stor sångerska hade låtit sig höras, gjorde en slags konstkritiker bland åhörarne den anmärkning, att sångerskan hade för stora fötter. Då det sedan berättades för henne, blef svaret: "jag sjunger icke med fötterna."

Ett litterärt intresse gör sig uti Köpenhamn öfverallt gällande, och hade inom Skandinavernas krets blifvit tillfredsställdt genom värderika framställningar af Madvig, Heiberg, Forchhammer och Worsaae. Jag fann mig derföre smickrad genom den önskan, som framställdes, att få höra ett föredrag af mig. Jag har för öfrigt icke stått uti någon beröring med nämnde samfund, emedan jag alltid hållit mig på afstånd från offentliga demonstrationer. Äfven den, som önskar den skandinaviska idéen framgång, kan icke förbise de yttre och inre hinder, hvilka ställa sig i vägen för dess erkännande såsom en praktisk grundsats. Dess verkliggörande understödjes åtminstone icke af nuvarande tidsförhållanden.

Uti Lund blef jag år 1843 af Adjunkter och Docenter utvald att hålla tal vid den akademiska fest, som skulle firas med anledning af Konung Carl XIV Johans 25-åriga regering, och år 1847 updrogs mig af akademiska föreningen att egna ett föredrag åt Geijers minne; kritiken var gynnsamt stämd för dessa föredrag; och många exemplar af talet öfver Geijer afyttrades *).

Såsom sökande till historiska professionen uti Upsala skref jag en latinsk disputation om adelsståndet i Sverige före Kalmare-Unionen. Denna afhandling och min litterära verksamhet i allmänhet rönte allt det gynnsamma erkännande, jag kunde önska, af de flesta bland Upsalas Consistoriales, bland hvilka jag här särskildt nämner herrar Atterbom, Palmblad och Wingqvist. Jag erhöll andra förslagsrummet, och kunde icke eftersträfva något mera, då Upsala egde en utmärkt vetenskapsman, som redan då hade gjort sig förtjent af den akademiska undervisningen och sedermera genom sitt arbete öfver de Pfalz-Zweibrückiska konungarne vitsordat sig vara en värdig efterträdare till Geijer.

G. H. Mellin hade påbörjat en populär bearbetning af Tyska Trettioåriga krigets historia. Såsom bataljonspredikant skulle han följa Svea Garde till Fyen, och anmodade derföre mig, som träffades uti Malmö, att fortsätta detta arbete. Jag begagnade bokförrådet på Lunds Universitets Bibliotek och fullgjorde det uppdrag, som jag åtagit mig. Denna bearbetning, beräknad för läsare, hvilka i första rummet fordra lätthet och popularitet uti framställningen, behöfver en revision. Och under fortsättningen af Gustaf II Adolfs historia, blir jag i tillfälle att lägga ett vidsträcktare källstudium till grund för en ny framställning af tiden före år 1633. Mankells utmärkta arbete tillfredsställer anspråken på en krigshistoria mera än en historiker är i stånd till, då denne icke genom krigsvetenskapliga studier har uppfattat Strategiens och Taktikens grundsatser.

Det blef nödvändigt för fortsättningen af Skånes historia att anställa forskningar uti Stockholms Riksarkiv. Hösten 1849 begaf jag mig till hufvudstaden och sysselsatte mig der

*) De studerande hade önskat att genom ombud få votera med, då Adjunkter och Docenter år 1843 valde talare både för sig och för studentkåren. Detta vägrades. Följden blef, att inga studenter infunno sig vid festen, då jag höll tal. Några timmar derefter bragte de mig ett vivat, och kårens talare, en snillrik skald, förklarade, att de studerande hade ämnat votera på mig, om dem förunnats att deltaga uti valet af talare.

med arkivstudier i tre år. Andra delen af Skånes politiska historia utarbetades, och lemnade pressen år 1851. En förteckning öfver de källor, som blifvit begagnade, är bifogad arbetet. En vetenskapsman, som grundligen studerat den Nordiska historien, och uti sina skrifter visat sig vara särdeles hemmastadd på den skånska krönikens område, har muntligen yttrat sin belåtenhet med den senare delen af detta arbete; han accentuerade uttryckligen *andra* delen, för att dermed gifva tillkänna, att för honom fanns mindre nytt uti den första. Under vistandet uti Stockholm gjorde jag betydliga excerpter för Gustaf II Adolfs historia. Jag ansåg mig emellertid icke kunna begära någon ytterligare förlängning af min tjenstledighet, utan vände år 1852 tillbaka till Skåne. Statsrådet Genberg, på hvars föredragning jag hade blifvit utnämnd till e. o. Professor, förskaffade mig äfven ett statsanslag, för att sedermera under sommarferierna sysselsätta mig med arkivforskningar uti Köpenhamn. Jag tillbragte der två somrar och gjorde utdrag ur de diplomatiska samlingar, hvilka belysa Sveriges och Danmarks ställning till hvarandra under Gustaf II Adolfs regering. Finn Magnusens efterträdare var den lärde Wegener, hvars talang såsom historisk författare är allmänt erkänd.

Bland mina nya bekantskaper uti Köpenhamn nämner jag här Etatsrådet Rafn och Skalden Professor H. P. Holst. Professorerne Worsaae och Thordsen hafva, sedan jag kom i beröring med dem, alltid visat mig välvilja. För de danska konstnärernas krets är jag icke heller främmande. Jag har sedan år 1836 haft mycket nöje uti den geniale Bournonville's sällskap; och år 1854 råkade jag flera gånger den utmärkte tragiske skådespelaren Nielsen, som har en utvald boksamling, och som har utgifvit Skydeselskapets gillestadgar jemte en historik öfver detta samfunds öden och verksamhet.

Min tid har företrädesvis varit egnad åt studier, arkivforskningar, och historisk författareverksamhet. Och derpå lade de äldre Universitetsstatuterna särdeles vigt, såsom i första rummet berättigande till att komma i åtanka vid ansökningar om befordran. Icke denna yttre bevekelsegrund, utan håg för studier, och ett inre behof att låta dessas frukter framträda uti produktivitet, bestämde riktningen af min verksamhet. Såsom akademisk lärare fullgjorde jag omsorgsfullt mina åligganden, men blef aldrig uti tillfälle att utöfva något inflytande på ungdomens historiska studium; enär de, som skulle undergå examen för filosofiska graden eller för

inträde uti något embetsverk, ansågo det för sig ändamålsenligare att afhöra ordinarie Professorns föreläsningar, och sålunda blifva förtroliga med hans åsigter, innan deras kunskaper skulle af honom undersökas. De förordnanden, jag haft att förestå den historiska professionen, omfattade en alltför kort tid, för att lemna några resultater, ehuru jag vid dessa tillfällen icke saknade åhörare. Jag har deremot bemödat mig att genom mina skrifter utvidga det historiska materielet, och äfven att kritiskt bearbeta detta. För att kunna uteslutande verka för nämnde syfte, fordrades att alltjemt vistas uti granuskapet af betydligare arkivsamlingar. Och då min verkningskrets såsom akademisk lärare var mycket inskränkt och jag icke anade, att någon befordran kunde der för det första påräknas, önskade jag ingenting högre, än att lemna en stad der jag icke mera fann någon trefnad, och att för mina historiska forskningars fullföljande erhålla ett permanent, årligt anslag till lika belopp med den lön, som jag uppbar. Att jag icke trifdes uti Lund, bidrog naturligen att förhöja lifligheten af nyssnämnde önskan. Flere mina vänner tillhörde icke längre Universitetet. Andra af dem voro numera ordinarie Professorer; men jag stod qvar på min förra plats. Då jag såsom e. o. Professor erhållit säte och stämma uti filosofiska Fakulteten, kom ordningen till mig att öfvertaga Dekanatet. Det obehag, som jag måste erfara genom att såsom Decanus ex officio vara uti beröring med en person, som jag alltid funnit mycket otreflig, hade till följd, att jag, förebärande min obekantskap med dessa nya embetsåligganden, och svårigheten i följd deraf att bringa till verkställighet några nya reglementariska stadgar, anhöll om befrielse från att sitta uti Fakulteten; emedan jag endast derigenom kunde undgå Dekanibefattningen. (Det egentliga, här antydda motivet kunde naturligtvis icke uppgifvas.) Denna afsägelse, som tycktes förutsätta ännu mindre praktisk användbarhet, än som jag tilltror mig, kunde lätt blifva till men för min befordran. Men till någon dylik erbjöd sig icke någon utsigt; och jag var icke längre synnerligen fästad vid Universitetet. Många läsare af denna uppsats förundra sig tvifvelsutan deröfver, att jag lät bestämma mig af en dylik småsak. Men för mig har det subjektiva aldrig varit någonting obetydligt. För öfrigt har jag tillbragt min mesta tid på min studerkammare, eller uti arkiver; och reder mig någorlunda bland böcker och handskrifter; men många menniskor begriper jag icke; och jag undviker dem, som icke intressera mig.

Jag behöfde ett testimonium academicum, då jag önskade utverka kanslerens förord för att ansökningen om ett permanent, årligt anslag skulle upptagas bland regeringens propositioner till ständerna *). Mina ringa bemödanden erhöllo ett erkännande, högre och mera lysande, än jag hade kunnat hoppas. Consistorium yttrar bland annat: "Vid öfvervägande af allt detta, äfven som deraf, att Professor Cronholms stora verksamhet och förtjenst såsom författare uti särskilda riktningar af den historiska vetenskapen, och särdeles Nordisk historia, är både känd och ådagalagd genom hans många från trycket utgifna skrifter, hvilka också bäst bevisa hans grundliga lärdom, hans outtröttliga flit och utmärkta talent för historisk forskning och skarpsinnig kritik, i förening med en ovanlig lätthet att åt framställningen gifva en vacker form, så är det nu, helst Professor Cronholm såsom vetenskapsman har ett namn utom både Universitetet och fäderneslandet, för Consistorium ett lika sällsynt, som glädjande tillfälle att kunna i öfverensstämmelse med hvad jemväl filosofiska fakulteten intygat, dylika ovanliga förtjenster vitsorda." Sedan tillägges, att "det för Universitetet, hvilket han gagnat och hedrat, och der hans uppförande städse varit en akademisk lärare värdig, torde blifva en kännbar förlust, om en man med Cronholms vetenskapliga förmåga och ryktbarhet verkligen lemnar detsamma." — Detta utdrag meddelas här ordagrannt till intyg om en välvilja hos Consistoriales, som kunde gifva mig ersättning för de små obehagligheter, hvilka merendels äro oskiljaktiga från en småstad. Det anslag som jag eftersträfvade, beviljades på riksdagen; men skulle icke utfalla, förrän jag tog afsked från min akademiska tjenstebefattning.

Professor Bring hade kallat mig till Docent, och ofta visat mig sin benägenhet. Om vi uti senare åren hade blifvit något mera främmande för hvarandra, hade jag icke dertill gifvit någon grundad anledning. När vi råkades, var den lärde och godmodige mannen alltid vänlig, och jag egnade honom den vördnad, på hvilken hans ålder hade anspråk. Att hålla föreläsningar, roade honom; och det troddes att han, som närmade sig sjuttiotalet, likväl icke för det första skulle göra bruk af sin emeritirättighet. Det var för mig, som redan gladde mig öfver det af ständerna beviljade an-

*) Dåvarande Statsrådet Reuterdahl intresserade sig för min angelägenhet; och han har alltifrån min första akademiska tjenstetid städse omfattat mig med välvilja.

slaget, en öfverraskning då Bring underrättade mig, att han snart nog ämnade begära afsked, men dessförinnan tjenstledighet; hvarjemte han önskade att jag skulle förestå professionen. En tilltagande, men mindre allmänt känd, sjuklighet påskyndade detta Brings beslut. Med någon tvekan gick jag hans önskan till mötes. Jag erhöll förordnande att vikariera. Bring dukade under för ett sjukdomsanfall, innan han hade uppskickat sin afskedsansökan. Flera Professorer uppmanade mig att söka den lediga tjensten. Jag beslöt dock att icke söka den. Väl kunde den, som i 25 år varit fästad vid ett Universitet, anse det för sin skyldighet att låta sin användbarhet på en högre lärareplats pröfvas, för att icke blifva räknad bland vattubin. Jag har dock sedan visat, att min produktivitet icke är afslutad. Det var förhållanden inom Lund, som stadgade mitt beslut att lemna Universitetet *).

Jag uppehöll mig någon tid hos mina föräldrar i Landskrona för att återställa en den tiden vacklande helsa. Sedan besökte jag Köpenhamn; och reste derefter till Stockholm, der jag nu tillbragt några år, sysselsatt med arkivstudier. Jag hade utarbetat och utgaf från trycket år 1857 två delar af Gustaf II Adolfs historia. Den för mig oförgätliga utmärkelsen, att Svenska Akademien belönte detta verk med det af Konung Carl XIV Johan stiftade pris, ett pris, som blifvit tilldeladt Sveriges mest ansedde författare, tillhör de få solskensstunderna uti en anspråkslös arbetares temligen glädjelösa lefnad. Gustaf Adolfs historia anmäldes uti "Upsala Posten" med en välvilja, för hvilken jag är tacksam; och den praktfulla stilen antydde, att samma anmälan, hvars författare är mig obekant, har härflutit från en talangfull penna. Den Nordiska Universitetstidskriften helsade äfven

*) Jag var en lång följd af år Kurator för Kalmare nation och blef derigenom i tillfälle att på närmare håll betrakta studentlifvet. På en främmande ort slöto de unga männen sig närmare till hvarandra; der fanns en god anda inom detta samhälle. Kalmare läroverk har sedan den tiden lyftat sig till en vida högre ståndpunkt såsom bildningsanstalt; men man har äfven i förra tider sett mera än en Kalmarbo eröfra ett Primat vid promotionerna. Alla hade visserligen icke grundliga studier; men de förtjente aktning för ett värdigt uppförande För mig hyste de förtroende, och jag rönte af dem en vänskap, som icke hade kallnat, då jag år 1856 återsåg några af dem uti Kalmar. De unga studenterna sågo mig gerna i sin krets; och lynnet blef godt, då jag visste, att bland dem var ingen, som icke var min vän. Jag nedlade Kuratorsbefattningen då arkivstudier gjorde ett tätare vistande uti Köpenhamn nödvändigt, och då jag hade för afsigt att äfven forska uti svenska riksarkivet.

med benägenhet detta mitt senaste arbete; hvilket också med bifall omnämndes uti ett meddelande från Stockholm till Hamburgerkorrespondenten.

Det åt mig beviljade anslaget blef otillräckligt, då lefnadskostnaderna voro drygare, än förr. För att jag skulle odeladt kunna egna min tid åt historiska forskningar, väckte Grefve Arvid Posse, Professor Agardh och Borgmästare Ödmansson på riksdagen 1856—58 motioner om anslagets förhöjning. Doctor Gumælius utvecklade för Statsutskottet ändamålet med detta anslag, som icke var någon pension, utan en anordning af statsmedlen för ett produktift ändamål, och erinrade derjemte, att ett nyligen utgifvet arbete af större omfattning intygade mitt bemödande att fullgöra det vid nämnde anslag fästade vilkor. Prosten Holmberg förordade äfven välvilligt min angelägenhet. Representanter, hvilka äro stränga hushållare med statsmedlen, t. ex. Rådman Björck, ansågo den förslagna förhöjningen rättvis. Statsutskottets pluralitet biföll den till min förmon väckta motionen; och sedan beviljades den föreslagna förhöjningen uti alla stånden, utan att några inkast deremot gjordes. Jag stannar uti stor förbindelse hos de herrar riksdagsmän, hvilka hufvudsakligen hafva bidragit dertill, att mina ekonomiska vilkor blifvit förbättrade, och att jag uteslutande kan använda min tid på forskningar och historisk författareverksamhet. Mitt anslag är af lika beskaffenhet med herr Strinnholms, hvilket äfven på en af de senare riksdagarne blifvit förökadt; ett rättvist vedermäle af Ständernas högaktning och erkänsla för en häfdatecknare med så stora förtjenster.

Jag gör nu uti Riksarkivet samlingar för en teckning af Sveriges inre historia under Gustaf II Adolfs regering. Jag har genomgått Riksregistraturen och äfven många band af Kammarkollegii registratur för nämnde period. Handlingarne från Tidön, hvilka tillhört Axel Oxenstjernas arkiv och numera äro Riksarkivets tillhörighet, och hvilka jag för det närvarande studerar, meddela intressanta bidrag till kännedomen om finance- och förvaltningsåtgärder, och om landets tillstånd under Gustaf II Adolfs styrelse. Och man gör närmare bekantskap med de högre embetsmännen och medlemmarne af Sveriges adel uti deras privata skrifvelser till Kansleren. Dessa samlingar äro hittills obegagnade, och vigtiga i den mon, som man hittills för tidsskildringen haft ytterst få enskilda anteckningar att anlita; och det är uti dessa ofta förtroliga meddelanden, som individualiteten mest obeslöjadt framträder. Jag har för afsigt att äfven rådfråga de

på Riksarkivet förvarade samlingarne från Stegeborg (Pfaltzgrefven Johan Casimirs och hans gemåls brefvexling), och derjemte räkenskaperna uti Kammarkollegii arkiv. Jag hoppas kunna bearbeta mina samlingar så tidigt, att tredje delen af Gustaf II Adolfs historia kan tryckas under loppet af nästa år.

Jag har alltför länge låtit pennan löpa, och utber mig derföre öfverseende af läsarne. Om någon skulle anse omständigheten uti en sjelfbiografi, som icke erbjuder några vexlingsrika taflor, röja anspråksfullhet, så svaras, att den plats, jag fått uti biografiskt lexikon, äfven kan kallas ett anspråk; men detta måste skrifvas på den välvilliga redaktionens räkning.

Skrifter: Fyra disputationer: De Snorronis Sturlonidis historia; Bedæ historia ecclesiastica examinata; De varia societatum medii ævi monasticarum indole; De Sveciæ nobilium ordine, ante Unionem Calmariensem instituto. — Böcker: Catholska Ligan och Hugenotterna. Tidsteckning, 1839. Skånes politiska historia 1:sta delen, 1847. Andra delen, 1851. Historia om Trettioåriga kriget, utgifven af mig, sedan G. H. Mellin upphörde att redigera detta arbete, 1848—1849. Gustaf II Adolfs historia, två delar, 1857. — Tal vid minnesfesten den 13 Maj år 1843. Om vikingalifvets historiska betydelse, 1845. Tal öfver E. G. Geijer, 1847. — Bidrag till följande tidskrifter: till Brage och Idun, till Grefve Adlersparres läsning i blandade ämnen, till "Studier, Kritiker och Notiser;" till "den Historiske Forenings Tidskrift" och till "Antiqvariske Annaler."

CRUSENSTOLPE, JOHAN MAGNUS.

Tillägg t. B. Lex. III: p. 341.

Assessorn är orätt så benämd. Han hette blott *Magnus*, hvaremot hans son, vice Presidenten, hette *Johan Magnus*. — Ur den 1773 öfver SveaHofrätts ledamöter tillsatta kommissionens embetsberättelse till K. Maj:t torde böra anföras följande: "Emellan referenternes omsorg ses den skillnad, att några af dem lagt flitig hand vid de dem påförde mål, och deribland besynnerligen Hofrättsrådet Cederstam och Assessoren Crusenstolpe, af hvilka den förre har endast trenne och *den sednare ett enda mål* oafgjorde, de der ock först i Martii och Maji månader i år blifvit på dem lottade." — Eget, att i ett betänkande, på grund hvaraf man blir dömd från tjensten, erhålla ett så välgrundadt beröm för tjensteflit. Anmärkningen (p. 344) att i fråga om domens skärpande slägten varit värst, är så tillvida ogrundad, som den *dömde* icke

var beslägtad med Riksrådet Wallwijk, hvilken deremot stod i ett aflägset slägtförhållande till *vice Presidenten* Crusenstolpes hustru.

CRUSENSTOLPE, MAGNUS JACOB.

Till Skrifter läggas: Portfeuille. Belysande det inre af tidernas Historia, III—V, Sthm, 1842—45. — Ställningar och förhållanden, behandlade i Bref. Brefvet I--XIX, Sthm, 1838—51. — Ställningar och Förhållanden (månadsskrift), ib. 1852—59 (fortfar ännu). — Försvarsskrift ingifven till Svea Hofrätt i Tryckfrihetsmålet angående 2:dra brefvet af Ställn. och Förh., Sthm, 1838. — Svar uppå slutpåståendet uti tryckfrihetsmålet angående samma skrift, ib. s. å. — Postscriptum till 12:te brefvet om Ställn. och Förh., Sthm, 1848. — Röst ur ett Svenskt Statsfängelse om Ställn. och Förh., Sthm, 1839. — Vidräkning och reform, ib. s. å. — Morianen eller Holstein-Gottorpska huset i Sverige. I—VI, Sthm, 1840—44. — Bigtfadren, Novell, Sthm, 1842. — Första fjätet på Skriftställarebanan (innefattande de tre novellerna: Vedergällningsrätten, Denis fr. Normandie, Kollerstad, alla förut tryckta 1821) Sthm, 1842. — Carl Johan och Svenskarne, I—III, Sthm, 1845—46. — Huset Tessin under Enväldet och Frihetstiden, I—V, Sthm, 1847—49. — Tvenne äktenskap, Roman, Sthm, 1847 (i Nya Svenska Parnassen). — Anekdoter för både Historiens och skämtets vänner, Sthm, 1851. — Riksdagen 1850—51, på Scenen och mellan Culisserne, Tafl. 1, 2, Sthm, 1850, 51 — Karakteristiker ur Samtidas förtroliga bref och anteckningar, ib. 1850. — Europas Hof, från början af 18:de seklet till medlet af det 19:de, dels bearbetningar, dels originaluppsatser af Förf. till Morianen. 1: Preussens Hof, 2: Frankrikes Hof, 1—25:te häftet (h. 1—63 af hela verket, sedermera af andra fortsatt), Sthm, 1853—54. — Novellerna: I Kyrkan och på Maskeraden, samt Valspråket. — Den 8 Juli 1859. Ett Minnesblad, Sthm, 1859. — År 1846 utgaf C. i förening med A. Lindeberg och Th. Sandström tidningen ***Dagen*** i Stockholm. Har flera år med en fristående artikel "Till våra Läsare i Landsorten" bidragit till tidningen ***Folkets Röst***, utger fr. Juli 1859 en Politisk Bilaga till Veckoskriften ***När och Fjerran***, har i flera år lemnat biografiska bidrag till ***Miniatyr-Almanach*** m. m. och dessutom tid efter annan skrifvit artiklar i ***Journalen, Post- och Inrikes Tidningar, Aftonbladet, Svenska Minerva, Svenska Tidningen*** och ***Den objudne Gästen.***

De fyra första brefven om Ställningar och Förhållanden utkommo år 1839 i öfversättning i Christiania. Flera af C—s romaner äro öfversatta på Tyska.

D.

DAHLBERG, ALEXANDER MAGNUS,

brorson till den namnkunnige hjelten, Kongl. Rådet, Fältmarskalken, Grefve *Erik Dahlberg*, är bekant såsom en ibland Konung Carl XII:s tappre krigare och för de misslyckade rymningsförsök, hvilka han under sin ryska fångenskap företog, samt måhända ännu mera derföre, att han, oaktadt blessurer, krigens besvärligheter och de hårda bestraffningar, hvilka dessa försök ådrogo honom, likväl uppnådde en ganska hög ålder: ett bevis, att menniskan med stark och frisk kropp kan uthärda nästan otroligt, utan att hennes helsa derigenom blir i sina djupaste grundvalar skakad. Han föddes år 1685 och var son af Korporalen vid lifdrabantkåren Arvid Dahlberg och Anna Ragg. Blef först kammartjenare hos Generalmajor Sparrfelt, sedan d. 15 Januari 1703 Volontär vid Nils Posses regemente i Göteborg, år 1704 dragon vid Generalmajor Buchwalds regemente, 1707 förare vid Westerbottens regemente och troligen snart derefter Fänrik vid samma regemente. Efter slaget vid Pultava fången vid Dnieperströmmen år 1709, fördes han till Moskwa, der han och två andra svenske officerare födde sig med att sy handskar åt en tysk köpman och derigenom hvardera kunde dagligen förtjena 22 1/2 kopek. En afton öfverföllos Dahlberg och hans ena kamrat, då de gingo ifrån tyska förstaden, af fem ryska röfvare och blefvo så illa slagne, att den förre derefter låg sjuk i tre månader. Derunder vårdades han med mycken omsorg och godhet af sin värdinna, hvilken äfven föreslog honom ett giftermål med hennes förmögna brorsdotter. Härtill samtyckte D. af tacksamhet; men då han sedermera erfor, att vilkoret dervid var att ombyta religion och qvarstadna i Ryssland, visste han ingen annan utväg att undvika detta giftermål, än rymma till Finland. Med biträ-

de af Kapten Stjernkors, som förskaffade vägvisare och bondkläder, verkstälde D. och hans båda kamrater detta beslut, men bedrogos af vägvisaren och ertappades i Pleskow, samt återfördes till Moskwa, hvarest de insattes i ett svårt fängelse, i hvilket de tre månader voro inneslutna. Sedan försatte i frihet, antogo de såsom föregifne tyskar betjenttjenst hos ryske Generalen, Furst Wollkonski och afgingo med honom till ryska arméen i Preussen. När Wollkonski efter en kort tid erhöll ordres att återvända till Moskwa, rymde de till Memel, men fasttogos ånyo, fördes till Mitau i Curland, smiddes i jern och kastades i ett torn. Här hade de tillbringat mera än fyra månader, då Landshöfding Fitinghoff, som åtnjutit mycken godhet af Kongl. Rådet Grefve Erik Dahlberg, blef underrättad om hans brorsons svåra belägenhet och löskköpte honom ifrån General Wollkonski för 200 rdr och lät honom tillbringa vintern hos sig. Våren 1713 reste Fenrik Dahlberg sjövägen till Sverige, träffade regementet i Uddevalla och befordrades d. 15 April 1714 till Löjtnant. Gjorde sedan fälttågen vid Norska gränsen och deltog i träffningen emot danske Amiralen Tordenskjöld vid Strömstad år 1717; utnämndes 1718 d. 18 Mars till Kapten och bevistade s. å. fälttåget i Norige, samt 1720 och 1721 i Westerbotten, hvarest flera sammandrabbningar förefölle med de landstigande ryska trupperna. Han var regementets fullmäktig vid riksdagen 1738; kommenderades följande året till Finland och bevistade år 1741 slaget vid Willmanstrand, och hade den olyckan att der blifva svårt sårad i högra armen, tillfångatagen och plundrad af en Kossack. Då denne var sysselsatt att packa Dahlbergs kläder på en häst, genomborrade D. kossacken med hans egen värja, som låg på marken, flydde och återkom efter tre dagar genom skogarna till svenska arméen. Erhöll derefter tillstånd att hemresa; befordrades d. 26 Maj 1742 till Stadsmajor i Malmö, blef d. 7 Nov. 1748 R. S. O. och d. 6 Mars 1750 genom byte Kapten vid Hamiltons regemente, erhöll på begäran afsked d. 30 samma månad och afled omsider i Carlshamn d. 5 Mars 1772, 87 år gammal.

Gift med *Anna Margareta Holftz*, dotter af Råd- och Handelsmannen Marcus H. i Gefle.

Skrift: Hans lefnadslopp af honom sjelf författadt, utg. af J. Malmros och tryckt i Lunds Veckoblad 1775, 76, samt i några exemplar särskildt afdraget.

(Källor: Ennes Konung Carl XII:s krigare, del. 1 sid. 567. — Låstboms Höfdingaminne. — Dahlbergs egenhändiga lefnadsteckning.)

J. G. C.

DALDORFF, VALENTIN.

Valentin Daldorff, den tappre Carolineu, inkom till Sverige från Holstein, der han varit Hertigens Generaladjutant. Först nämnes han i Carl XII:s historia, när han d. 12 Aug. 1700 kom till K. Carl med underrättelsen att Konungen i Danmark nu slutit fred med Hertigen af Holstein. Redan 1702 är han Öfverste i Svenska arméen. 1702 d. 27 Juli var D. bland den lilla tappra skara, som uppehöll fienden tills Kungen var salverad, vid en djerf kamp emellan Kungen och 21 Officerare å ena och en svärm af omkring 500 Polackar, Kossacker och Wallacker å andra sidan. Då blef D. så illa sårad, att han bortbars af fienden såsom död. D. 30 Okt. kommo Daldorff jemte en medfånge, Kapten Oxenstjerna, åter. Lubomirski, som sände dem, hade annars begärt 9000 dukater i lösen; nu bad han blott att hans gods ej måtte sköflas. 1705 beordrades D. att med Upplands och Dalarnes infanteriregementen gå till Warschau. Blef i Okt. s. å. vid Prag åter hårdt sårad. Blef 1706 Öfverste för Smålands regemente till häst, hvilket under honom "ökade sin ära." I slaget vid Holofzin, i träffningarne vid Oposna, Aktiviki och Krasnakut utmärkte sig Smålands kavalleri. I Dec. 1708 brände fienden staden Hadjatz, der 3 svenska regementen lågo under Daldorffs kommando. Då herrskade den starkaste köld, någon Carolin dittills mindes att omtala. Tusentals svenskar fröso till döds. D. 11 Febr. 1709 hade Konung Carl med sina drabanter vid Krasnakut omringats af hundratals kossacker; redan hade hästarne stupat och Carl och hans bussar kämpade till fots för äran allena, då D. med Smålands kavalleri — hvilket nu blef lyckligare än vid Lützen 1632 — högg in och befriade Konungen, kring hvilken 14 drabanter redan stupat. Regementet blef fånget vid Dniepern efter slaget vid Pultava. Sedan följde D. Konungen till Turkiet, blef Generalmajor och strax derpå Generallöjtnant af Kav. 1710, såsom den der med största beröm "anfört sitt regemente då det ännu var qvar." Deltog med utmärkt tapperhet i kalabaliken 1713, då han blef fången, men sedan utlöst. General af kavalleriet s. å. Följde K. Carl till Stralsund 1714, der han deltog i försvaret. Dödskjuten på Rügen vid Stressov d. 4 Nov. 1715. Var en lika redlig som tapper man. En af v. Görtz's vänner, som sannolikt bidrog att göra denne snillrike och energiske man känd af Kung Carl.

Tydligen var D—s tapperhet af samma slag som Carls.

(Källor: Nordberg. — Ennes. — Ny Smål. Beskrifning, Bihang.)

DANCKWARDT, PETER VON D. Y.

Uti Lübeck bodde en ansedd Handlande, Heinrick Danckwardt, som afled år 1577. Två hans söner Joakim och Mikael kommo till Sverige efter fadrens död och blefvo stamfäder för en Friherrlig och hvar sin adliga ätt: Michael för adliga ätten n:o 408 Danckwardt Lilljeström och Joachim såväl för friherrliga ätten n:o 191, som adliga ätten n:o 1412, båda med bibehållande af namnet Danckwardt.

Joakim Danckvardt d. ä. tog tjenst i Nyköping först hos Borgmästaren Joh. Olofsson i tre år och derefter i fyra år hos Claes Bagare, blef derstädes Rådman år 1610 och Borgmästare 1614. Såsom förmögen Handlande gjorde han under Konung Gustaf II Adolfs tid kronan betydliga förskotter. Afled d. 16 Maj 1648 och begrafdes i Nyköpings St. Nicolai kyrka i sin egen graf. Med sina tre hustrur hade han 29 barn, hvilka med barn och barnbarn utgjorde 133 personer, så att han vissa tider för deras undervisning hade en egen trivialskola i sitt hus. Af dessa lefde 88 vid Joakims död. I hans andra gifte föddes sonen

Peter Danckwardt d. ä. i Nyköping (andre säga Norrköping) i Oktober månad 1617. Blef 1653 borgare i Norrköping, hade öfver 20 år varit Inspektor öfver Östergötlands landttullar, utnämndes 1672 till Borgmästare i sistnämnde stad och afled i Stockholm efter riksdagens slut d. 21 December 1697. Äfven denne hade varit tre gånger gift och haft 30 barn, 45 barnbarn och 16 barnbarns barn. Ibland dem anmärka vi här tvillingesönerna Georg och Peter d. y.

Georg Danckwardt förordnades i December månad 1700 till Direktör öfver Torssebro Krutbruk i Skåne, hvilken tjenst han förvaltade ända till sin död och adlades d. 8 Nov. 1706 samt introducerades år 1710 på svenska Riddarhuset under n:o 1412. Afled på Torssebro d. 9 Januari 1721 och är begrafven i Färlöfs kyrka i Skåne.

Den andre tvillingbrodren *Peter von Danckwardt d. y.* utgör egentliga föremålet för vår teckning. Son af ofvannämnde Borgmästare i Norrköping Peter Danckwardt d. ä. och hans tredje hustru Catharina Sabina Crail, föddes han d. 4 Juni 1662, förordnades först till kammarskrifvare i Kongl. Kammarkollegium, derefter år 1689 till Landskamrerare i Östergötlands län, d. 3 Maj 1704 till Kamrerare i Kammarkollegii General-afräknings-kontor, 1708 Krigskommissarie, 1710 Krigsråd vid arméen i Skåne, d. 30 Aug. s. å.

Statskommissarie, d. 30 Sept. 1712 Kammarråd; erhöll den 23 Mars 1720 Landshöfdings namn, heder och värdighet och utnämndes d. 16 Sept. 1723 till Landshöfding öfver Stora Kopparbergs Län. Adlad redan den 23 Juni 1690, upphöjdes han d. 7 Sept. 1726 i friherrligt stånd och introducerades under n:o 191 ibland Friherrar på Svenska Riddarhuset. Död d. 20 April 1732.

Danckwardt var ledamot af kommissionen, som dömde Baron Görtz och ansågs för en af dennes mest hätske motståndare. Derom berättar Sven Hof, som hade varit i D:s hus, följande (De la Gardieska Arkivet, del. XVII s. 11): "Uti berörde kommission kunde Landshöfdingen (Danckwardt) ej annat finna, än att de fleste voro för Baron Görtz benägne och alla de frågor, som honom efter öfverläggning i kommissionen gjordes, blifvit honom hemligen meddelte, så att han till dem alla på stunden omständligen svara kunde. Man utdrog ransakningen i det längsta, på det något tillfälle emedlertid måtte yppas till hans befrielse, som ock under detta dröjsmålet den namnkunnige Prins Eugenii af Savoyen skrifvelse till Drottningen ankom med förbön, att låta honom nåd vederfaras. När nu Landshöfdingen såg, att kommissionen icke ville rätt yttra sig emot G., utan fastmer sökte hjelpa honom, steg han tillika med ett par andra, som voro af samma tankar med honom, in på en källare, och sedan han i några glas vin druckit blygseln af sig, trädde upp på kommissionen, der han med allvarsam föreställning förmådde eller skrämde ledamöterna att ändtligen skrida till doms. Innehållet af hans tal var, att i staden sades öfverallt, att kommissionen var bestucken, samt att man hvarken hos allmänheten kunde vara utan förvitelse och ansvar, ej heller hos efterverlden hafva ursäkt, ja man hade att frukta för buller af gemene man, som var förbittrad, om förmedelst tidens utdrägt eller på annat sätt dertill bidrogs, att denne förrädare sattes på fri fot." Protokollerna hörande till aktionen emot Baron v. Görtz (utgifna af P. G. Cederskjöld, Stockh., 1826) innehålla derom sid 273 för d. 5 Febr. 1719: "Kammarrådet Danckwardt androg: Eftersom Hr Generalmajoren Cronstedt vill vara utan skuld för dröjsmålet med afdömandet af Baron Görtz's sak, och Aktor Lagmannen Fehman jemväl påmint att vara utan ansvar, om något oförmodadt, sedan han slutat sin talan, skulle hända med Baron Görtz; så har jag derigenom funnit mig föranlåten att författa ett koncept till mitt votum, hvilket jag förségladt nu aflemnar, att sedan uppläsas, då Kongl. kommissionen in ple-

no skrider till votering." Detta hans votum (l. c. sid. 307) var följande: "alldenstund Görtz varit hos Konungen för riket en falsk och högst skadlig rådgifvare samt dervid mägta illa och svårligen, både generaliter och specialiter, traducerat och beljugit undersåtarne, så af högre som nedrigare stånd, och derefter sina fördömliga missgerningar stadigt föröfvat, så till Konungens som rikets och undersåtarnes förtryck, ruin och största förderf; ty kan jag icke annat finna, än att ofta bemälte Görtz af sådana svåra missgerningar gjort sig så kriminel och straffvärdig, att han efter Högmålsbalkens 6:te Kap. i Stadslagen förverkat sitt lif, ära och gods, och bör, sig sjelf till välförtjent straff och andra vanartiga till sky och varnagel, undergå ett tjenligt lifsstraff; dock så, att det slutet, som fattadt blir, förut underdånigst föredrages Hennes K. Maj:t Drottningen eller, om vid nuvarande konjunkturer detsamma bör ske, till de nu förevarande Riksens Ständer."

Gift med 1) Anna Catarina Gyllenadler, dotter af Biskopen i Linköping Samuel Enander och dennes andra hustru Brita Nilsdotter; 2) Christina Maria Gyllenanckar, dotter af Vice Presidenten i Svea Hofrätt Bengt Gyllenanckar och Christina Magdalena Sack.

(Källor, utom redan anförda: Registret till K. Carl XII:s Historia af Nordberg. — v. Stjernmans Höfdingaminne. — v. Stjernmans Matrikel. — Lüdeke, Denkmal der Wieder-Eröffnung der Deutschen Kirche s. 490 följ. — Låstboms Höfdingaminne. — Riddarh. Tabb.

J. G. C.

DANNSTRÖM, ISIDOR.

Föddes i Stockholm den 15 December 1812. Fadren var Inspektor i General-Assistance-Kontoret. Vid 25 års ålder lemnade D. fäderneslandet, och ingick 1839 som elev vid Conservatorium i Bergamo, sedan han förut under tvenne år i Berlin skött sina musikaliska studier, och utbildade sig vid denna ansedda läroanstalt till Sånglärare, i hvilken egenskap han ock åtnjutit stort förtroende, rättvisadt af sådana elever som t. ex. Fröken Westerstrand, Mamsell Louise Michal och Fru Fossum-Berghnér, för närvarande primadonna vid Köpenhamns Kongl. Teater. Under åren 1842—44, under Stockholmska operans glansperiod, var D. engagerad vid den Lyriska scenen tillika med Jenny Lind och Belletti, men kunde efter dessa artisters afgång ej förmås att qvarstanna.

Som kompositör har D. gjort sig fördelaktigt känd och riktat den musikaliska litteraturen med många melodiösa

sånger, till en del äfven af Kompositören författade. De flesta af dessa hafva äfven blifvit upplagda utomlands och flera af sångerna öfversatta på franska, tyska och engelska och i utlandet vunnit stort bifall. D. har dessutom satt musik till flera lustspel, operetter o. d. Flera gånger har han berest kontinenten och 1854 äfven besökt N. Amerika.

Trädde 1853 i äktenskap med Fröken Betty Boije, som dog 1854. Gift andra gången 1858 med Rosa Åkerman.

D:s första arbete, Romance vid Fortepiano, utkom i Stockholm 1837, det andra s. å., tredje häftet i Berlin 1838, fjerde vid hemkomsten till Stockholm 1841 (4 Sånger vid Fortepiano); senare häften likaledes i Stockholm under åren 1841—58. — Från Sverige till Amerika. Råd och upplysningar för landsmän som ämna utflytta till den Nya Verlden, Sthm, 1855, 8:o.

(Källa: Enskildt meddelande.)

DARELLI, ISAK AF,

son af den som författare till ”Socken-Apotheck” bekante, i adeligt stånd upphöjde läkaren Johan Anders D. och Johanna Margareta Faggot, föddes den 19 Apr. 1756, odlade det af fadren stiftade fideikommisset Wängsjöberg i Roslagen och gjorde sig känd som författare i landthushållning, hvarföre han blef Ledamot af K. Wet. Akad. och R. af W. O. Har äfven uppträdt som vitter författare. Hans skådespel *Auda* blef 1792 i Gefle uppläst för K. Gustaf III, som befalde att det vid hans hemkomst till Stockholm skulle uppföras. Vi känna det hinder, som kom emellan.

D. var 1788—1828 gift med Johanna Maria Nentvig, dotter af en Grosshandlare N. i Stockholm. Han dog barnlös på Wängsjöberg d. 16 Dec. 1834. Det adeliga sköldemärket krossades vid grafven af Kammarherren Bar. C. S. Hermelin.

D:s äldre syster, Catharina Maria, var gift med Kongl. Bibliotekarien Ristell, och den yngre, Fredrika, med Biskop J. Wingård i Göteborg.

Skrifter: Teaterstycken, 1822—28, Sthm. — 3:ne smärre uppsatser, intagna i Wet. Akad:s Handll.

(Källor: Adelns ättartaflor. — Sv. Sköna Litteratur, IV. — Hammarsköld Sv. Vitterheten. — Registret till W. A:s Handll.)

DASYPODIUS, PETER.

”Astronomiæ Professor Petrus Dasypodius, qui lectiones habuit in Sphæra materiali” *) i början af 1500:talet, försvarar sitt rum bland Upsala Universitets *namnkunnige* Profes-

*) Scriptt. rer. Svec. M. æ. T. I. p. 208.

sorer. Han hade i Wadstena kloster sitt broderskap och återvände dit, sedan han omkring d. 24 Aug. 1507 i Upsala domkyrka fulländat det berömda urverkat, som kostade 700 mark. Det angaf både dagar och stunder, månens phaser och planeternas gång. Dasypodii konstverk besjöngs på latinsk vers af Prof. Lars Fornelius i Upsala 1630, beprisades af Spole, och blef ännu efter föregående beskrifningar högt berömdt af Klingenstjerna. Förstördes vid Upsalabranden 1702.

Det rykte P. Dasypodius vann genom urverket i Upsala, föranledde hans kallelse till Strassburg, i hvars domkyrka ett berömdt urverk inrättades af Wadstenamunken och Upsalaprofessorn, och som ännu kallas det ryktbara uret i Strassburg.

En Konrad Dasypodius har förklarat och förbättrat en codex. manuscr. af Euclides, som förvaras i Upsala. Se P. F. Aurivellii disp. Notitia codd. Manuscriptor. latin. Bibl. Ac. Ups. 1806. Mera känna vi ej om de i matematik och astronomi utmärkte Dasypodierna.

DAVID.

Westmanlands Apostel David var, enligt messböckerna, en engelsman af hög börd och brinnande christendomskärlek. Af verldsförakt och gudstjenstlust ingick han i Cluniacenserförbundet, der han blef Abbot. "Så rika skatter af nåd och dygd visade sig hos honom, att han lyste i Herrans tempel, som morgonstjernan bland morgondimmorna." Ryktet om det mord, som Sigfrids nepoter lidit på Gelbo berg, eldade David att begifva sig till samma rike i Norden. I de sägner en Ramén uppsamlat om S. David (i en disp.) anföres, att han hitkom på landsmannen Sigfrids kallelse. Han vandrade först omkring i Sveriges södra orter och predikade christendomen med så mycken ståndaktighet, kraft och ifver, som han af Christus sjelf fått talegåfva och visdom. Kom sedan till Westmanland. Der Munketorps kyrka bygdes, var hans hufvudort. Då ännu var vid Westra Aros ett hedningarnes offerställe. Men slutligen kunde han stifta Westerås biskopsdöme och grundlägga dess stiftskyrka. Han säges ej hafva blifvit martyr genom blodsdopet; men med sorgen blef han ej obekant, "oförskräckt mötande slag och hot och fördrifning ur landet, under det han sökte upptaga äkta perlor ur det svenska stoftet." Mången natt fuktade han sina

kinder med tårar under bön för de omvändes trohet. Således var han blott martyr desiderio & voto. Biskopsärau föraktade han (nil curat de pallio), endast kallad Abbas. Hans minne firades d. 25 Juni (på andra ställen d. 15 Juli). Då sjöngos vackra minnessånger, mellan det legenderna upplästes, ungefärligen såsom poesi och prosa vexla i de isländska kungasagorna. Se Scr. rer. Sv. 2: 405—412.

Minnet bevarar många märken efter honom än i dag. Dåfön, förut Davidsön, en holme i sjön Galten mellan Strömsholm och Kungsör, säges af honom bebygd och bebodd. S. Davids källa utvisas i en åker emellan Munketorps kyrka och Sanstad (Sant. Davids stad, enl. Botin), en by i socknen. I Munktorps tornmur uppvisas ett hvälfdt rum, som kallas S. Davids graf. Det kloster han säges bygt i Munktorp, ansågs tillhöra Cluniacenser-orden. Spegel antager det bygdt 1063. Enligt Messenii uträkning har Davids ankomst timat 1025. Men diplomerna känna derom intet. 1318 omtalas en *Rector* Ecclesiæ Munkatorp, men ingen Abbas.

DE CARNALL, CARL CONSTANTIN,

föddes den 2 Juli 1711 i Skåne. Föräldrarne voro Ferdinand Ernst De C., Major, och Anna Cath. Sjödahl. Redan år 1724 ingick han såsom Musketerare vid Grefve Carl Posses regemente, som gjorde garnisonstjenst i Skånes fästningar, befordrades der till korporal 1726, Rustmästare 1728, Furir 1729 och åtföljde samma regemente till Stralsund, men erhöll 1734 på begäran derifrån afsked. Nu antog De Carnall polsk tjenst såsom underofficer och utnämndes d. 22 Mars s. å. till Fänrik vid Konung Stanislai krongarde, och den 15 Maj till Grenadierlöjtnant; tillfångatogs under Danzigs belägring vid ett utfall d. 9 Juli af Ryssarne, men infann sig efter fångenskapens slut i November månad ånyo hos konungen i Königsberg, blef 1735 Kapten, tjenstgjorde vid arméen i Polen och bevistade derstädes åtskilliga små sammandrabbningar, men återvände i Febr. 1737 till Stockholm.

Uti Sverige kunde De C. endast blifva anstäld såsom Fänrik vid Österbottens regemente, hvilket han åtföljde under fälttåget i Finland åren 1741 och 1742, samt befordrades d. 2 Maj sistnämnda år af kommenderande Generalen, Grefve Charles Emil Lewenhaupt till Sekundlöjtnant, hvarå Konungens konfirmationsfullmakt sedan erhölls. Efter kapi-

tulationen i Helsingfors reste Löjtnant De C. tillbaka till Stockholm och kommenderades i April 1743 till Vester-Norrland, der han tjenstgjorde, till dess freden blef afslutad; tilldelades 1746 Löjtnants indelning och d. 5 Febr. 1748 Kaptens fullmakt; kommenderades samma år med regementet på fästningsarbete vid Helsingfors, der han anförde denna kommendering tills den i September månad 1749 aflöstes; men beordrades ånyo i Febr. 1751 till Helsingfors, der han ånyo anförde regementet till Juli månad s. å., då han enhälligt valdes till regementsfullmäktig på riksdagen i Stockholm, hvarefter han d. 24 Sept. 1753 utnämndes till Major med tour ifrån d. 10 Okt. 1750: ett bevis att han på riksdagen hade förstått att förskaffa sig gynnare.

Uti Pommerska fälttåget deltog Major De C. sedan Juli månad 1757 i egenskap af Öfverstelöjtnant vid Österbottens regemente, men transporterades d. 25 Dec. s. å. till Öfverstelöjtnant vid Westerbottens reg:te, som då var förlagdt i Demmin; förde der under belägringen kommando öfver två bastioner, samt aftågade efter kapitulationen med regementet till Stralsund och Rügen. Anförde år 1758 sistnämnde regemente vid Fehrbellin, der han blef kommendant, samt utmärkte sig vid flera tillfällen, t. ex. under anfallet d. 15 Nov. vid Eggezin, då Preussarne fördrefvos, hvarefter han d. 27 i samma månad utnämndes till R. S. O. Likaledes deltog han år 1759 i hela fälttåget; tjenstgjorde under anfallet vid Werbelau och Necktin d. 29 Sept., samt befordrades d. 22 Okt. s. å. till Öfverstelöjtnant i arméen. Då preussiska trupperna i Januari 1760 inföllo i svenska Pommern, fäktade han åter med regementet tappert vid avantgardet, till dess fienden blef tillbakadrifven, t. ex. under anfallet d. 3 Okt. vid Passewalk, hvarföre han med största loford omtalades i Generallöjtnant Ehrensvärds rapport till Regeringen; bevistade äfven hela kampagnen 1761, var flera gånger utsänd med ströfkårer, qvarblef en tid såsom kommendant i Demmin och bidrog genom sin tapperhet till fiendens fördrifvande. D. 1 Jan. 1762 anförde han avantgardet och fördref Öfverste Bellings kår, bestående af 9 bataljoner grenadierer och musketerare, utom dragoner, husarer och fältjägare med 14 kanoner och haubitser, fördelaktigt posterade på ett berg vid Neukahlen, borttog två stora metallkanoner och gjorde många fångar.

Samma år återkom De C. till Sverige och befordrades d. 17 Dec. till Öfverstelöjtnant vid Södermanlands regemente, hvilken tjenst han likväl år 1764 utbytte med Öfverstelöjt-

nanten, R. S. O. Aug. Wolfgang von Baltzar emot samma grad vid Tavastehus reg:te. Nämndes d. 25 Sept. 1766 till Öfverste i arméen och d. 12 Sept. 1769 till Öfverste för Björneborgs reg:te; upphöjdes efter revolutionen 1772 s. å. d. 12 Sept. till Generalmajor i arméen och Kommendör af S. O., äfvensom s. å. i friherrligt stånd, men blef icke på svenska riddarhuset introducerad ibland friherrar, innan döden öfverraskade honom d. 1 Mars 1773.

De C. var en tapper, oförskräckt och beslutsam man. Såsom riksdagsman återfinne vi honom vid riksdagen åren 1769 och 1770. Sedan visade han sig mycket tillgifven konung Gustaf III och ansågs med skäl af rådet såsom själen i revolutionen 1772. Då franske Ministern, Grefve Vergennes med början af sistnämnda år indrog partipenningarne, måste Konungen upplösa en klubb af adelsmän, som voro honom tillgifne. Desse blefvo deröfver mycket uppretade, svuro att qvarstadna vid riksdagen ända till dess de sett Konungens efterlängtade kröning och ett godt slut på riksdagsärenderna, äfven om de för sitt uppehälle skulle pantsätta kläderna, och under denna sinnesstämning framvisade några ett papper, hvarigenom de skriftligen förbundo sig dertill, hvilket Öfverstarne Lorentz Wilh. Creutz (den bekante gardeslöjtnanten, som angaf konspirationen år 1756 och derföre af rikets ständer genast befordrades till Öfverste) och De C. först underskrefvo, och som inom några dagar erhöll 117 underskrifter. De vid tillfället närvarande lemnade derpå huset, i hvilket klubben förut hölls och marscherade i trupp till ett annat, som redan var hyrdt, samt bildade sedan den i nämnda revolutions historia så bekanta klubben "Svenska Botten," der Konungens pålitligaste anhängare samlades och som sedermera underhölls med franska penningar. Chefen för denna klubb var dåvarande Öfversten för Nylands dragoner, Friherre Jakob Magnus Sprengtporten, som blef så utmärkt vid revolutionsföretaget, och efter honom var Öfverste De Carnall en ibland de inflytelserikaste personerna. Den sistnämnde var också af Sprengtporten utsedd att sammanhålla officerarne, som under natten skulle möta honom vid Erstavik, då han, efter väl förrättade värf i Finland, med trupper derifrån ankom till Stockholm; han förde befälet öfver 100 officerare, som i Juni månad för Konungen exercerade på Ladugårdsgärdet; omgaf, tillika med några andra officerare, såsom en slags frivillig lifvakt Konungen ifrån d. 17 till den 21 Aug. nästan dag och natt; eftersöktes också natten till d. 19 i samma månad af Rådets

utskickade för att såsom en högst farlig person arresteras, men återfanns lyckligtvis icke; samt var under revolutionsdagen d. 19 ganska verksam, förkunnade för Rådet Konungens ordres, att det skulle qvarstadna i rådskammaren, och då Riksrådet Grefve Kalling detta oaktadt kom med alla rådsherrarne i kolonn efter sig, i afsigt att gå ut, afvisade han dem ånyo och injagade dem. Belöningarne, hvilka han för dessa trogna tjenster af Konungen erhöll, hafva vi redan uppräknat.

Gift 1743 med Catharina von Knorring, dotter af Öfversten vid Björneborgs reg:te, R. S. O., Henrik Joh. v. Knorring och Charlotta Wellingk, samt död d. 22 April 1779. Hade med henne sonen Carl Constantin, född 1757.

(Källor: v. Stjernmans Matrikel. — Utkast till en Historia om K. Södermanlands regemente. Stycket VI s. 157. — Rehbinders Matrikel 1782 s. 48 ibland Kommendörer. — Gustafvianska papperen del. I. — v. Schinkels Minnen, del. I. — Hemliga Handlingar hörande till Sveriges Historia efter K. Gustaf III:s anträde till regeringen, del. III s. 262.) J. G. C.

DE GEER, CARL (2), CARL (3), EMANUEL, LOUIS och OTTO WILHELM.

1. DE GEER (af leufsta), CARL (2).

Den som oppositionschef från år 1789 bekante Bar. Carl de Geer var son af Bar. Carl (1) De Geer, Entomologen, och Cath. Charl. Ribbing. Föddes d. 8 Mars 1747. Antogs i krigstjenst 1756, blef 1762 Fänrik vid lifgardet, senare K. Kammarherre och Kommendör m. st. k. af K. W. O. Då fadren dött 1778, blef han ättens hufvudman och en af landets rikaste personer. Redan vid samma års riksdag sågs han vid Axel Fersens sida, bland dem, som ej visade sig just öfverförtjusta af en tronföljares födelse. Vid 1786 års riksdag stodo de begge Aristokraterna tätt intill hvarandra med uppslagna visirer på motståndets sida, och man har deri spanat en ej ringa orsak till Kungens steg, att hasta med riksdagens afslutande. När anjalaförbundet tog sig dristigheten att fatta i den utrikes politiken, pro tempore fredsvänligt mot Ryssland, skref förbundet till Carl de Geer, såväl som till Fersen, ett bref om sitt förehafvande, hvilket bref börjar: "Då ett kärt och af olyckan hotadt fädernesland fordrar skyndsam och kraftig hjelp och då den upplyste medborgarens hela nit och verksamhet behöfs för att

rädda det från undergång, tror undertecknad (förbundet) sig bland deras antal (kunna) utmärka Tit. som med patriotismens heliga eld talt för fäderneslandet och njutit den lycksaligheten att i tysthet välsignats." Denna tysthet blef dock i de dagarne bruten.

Den 9 Aug. 1788 öfverföll polismannen, Lagman Liljensparre vår Baron med svordomar och ovett midt på en af hufvudstadens gator. L. skröt sedan att derigenom hafva räddat Baronen från att öfverfallas af det uppretade folket. Deremot försäkrade D. att folket ej larmade mot honom, förrän Lagmannen hviskat några af hopen i örat. Dagl. Allehanda hade för dagen upplyst, att vid den gatan bodde några officerare, hvilka nyligen återvändt från Finland. Dem ville folket låta märka sitt förakt. Det härunder uppkommande buller kallade D. för oordning och detta omdöme förklarades såsom en oordning, då Liljensparre fått ordet. (Heml. Handll. till Gustaf III:s hist. I: p. 242 f.). Det kan visst vara möjligt, att folkets harm också *här* hvässte sin tunga mot C. De Geer, ehuru först efter hans svåger Durietz's fiasco, såsom Öfverkommendant i Göteborg, det kunde sägas om C. De Geer, som anföres i Ristells Characters and Anecdotes of the Court of Sweden, London 1790, p. 25. Man känner C. De Geers modfulla kamp mot enväldet vid 1789 års riksdag, likasom utgången. Vid arresteringen i Febr. 1789 insattes D. på Fredrikshof. Vi måste ära De Geer, som ej ville tyst medgifva kongamagten att ärfva all makt, som fråntogs adlen, äfven om vi ära Gustaf III, som ej ville låta adlen återvinna aristokratiens monopolium under sken af folkrepresentations-makt. I K. Gustaf III:s Annaler (Heml. Handll. 2: 198) anföres, att De Geer nekat, när Frietzcky skaffat hop 1/3 af hvad som behöfdes att köpa preståndet 1789, "de lumpna" 2/3 som stodo åter. Presterne voro nemligen så "patriotiske" att de ville rösta med adlen mot 7000 rdr kontant, ehuru Kungen böd dem 14000, om de röstade med rojalisterna. En quo discordia rerum produxit miseros! Vi äro C. De Geer förbundne för den hushållningen, mer än Cl. de Frietzcky för hans liberalitet. Vid riksdagen 1800 syntes Carl De Geer bland de moderata, röstande för regeringens finansplan (Schinkel-Bergmans Minnen 4: 92). Han stod på sin äras höjd just då han 1789 inneslöts i fängelset, bärande sitt hufvud lika högt då han gick dit in och då han gick derutur.

Efter sista makans död 1793, då hans enda barn i första äktenskapet, en dotter, både var gift och död, och hans

tvenne barn i sista äktenskapet, ännu voro unga, blefvo Bar. C. De Geers husliga förhållanden långt ifrån lyckliga. Men berättelserna om hans själskrafters förslappning äro vanligen öfverdrifna. Så mycket är säkert att domestikerna togo sig derunder en för stor makt, till skada äfven för ekonomien. Läkare förklarade efter Baronens död, att ett organiskt kroppslidande vållat den psykiska nedstämningen. Han dog d. 13 Jan. 1805.

C. De Geer var g. m. 1:o Ulr. Elis. v. Liewen, död 1775, dotter af Landsh. Bar. C. G. v. L.; hon födde Charl. Eleon. som 1788 blef gift med Bar. H. H. v. Essen, sist Riksmarskalk; 2:o Eleonora Wilhelmina v. Höpken, dotter af R. R. Grefve A. J. v. Höpken, som födde Carl, se n:o 2, och Wilhelmina g. m. Öfverste-Kammarjunkaren Grefve C. E. Gyldenstolpe.

2. DE GEER (af leufsta) CARL (3).

Grefve Carl De Geer, son af n:o 1, föddes den 9 Maj 1781. Efter idkade studier blef han d. 21 Juli 1794 Kornett vid lifhusarerna; sedan premieradjutant. Löjtnant vid lätta lifdragonerna (sedan lifgardet till häst) 1802; Ryttmästare 1804. Fick på begäran afsked d. 11 Okt. 1806. Då vid ryktet om Vestra arméens uppbrott, Gustaf Adolf d. 12 Mars 1809 i sporrsträck skyndade från Haga till Stockholm, möttes baron Carl De Geer, åkande jemte en vän, d. v. Kapten Lorichs och befaldes träda i arrest. Dertill var säkerligen ingen annan anledning, än att han bar ett inom adelsoppositionen välljudande namn. Vid 1809 års riksdag uppträdde D. på riddarhuset, hvars pelare och prydnad han blef under de följande riksdagarne, tills den gamle af trötthet drog sig från det tröttsamma lagstiftarekallet. Han var Landtmarskalk vid Riksdagarne 1823 och 1828—30. Under riksdagarne 1809 t. o. m. 1815 var han ledamot och 1817—18 Ordf. i Statsutskottet. R. N. O. d. 11 Maj 1818 och s. d. Grefve, introd. 1819 (n:o 131). Öfverste-Kammarjunkare 1818. Skattmästare vid K. M. O. och C. N. O. 1819. En af rikets Herrar och R. K. M. O. 1823. Ordens Öfverste Skattmäst. 1828. L. W. A. 1831. Ordens v. Kansler 1842. Kansler 1847—56.

Gift 1810 med Friherr. Ulrika Sofia Sprengtporten, dotter af Ambassad. Frih. J. W. Spr. och Sofia Lov. Mörner.

Enda dottren Charlotta är g. m. f. d. Statsrådet Grefve Baltzar Julius Ernst von Platen, n. v. Sv. Minister i London. "Ädel, kraftfull och lugn" är inskriften på den medalj, adlen slog öfver denne sin Landtmarskalk. För samma dygder prisar honom Crusenstolpe i sin partiskrift "De närvarande."

3. DE GEER (af leufsta), EMANUEL,

broder till n:o 1, föddes d. 19 Okt. 1748. Blef Fänrik vid Lifgardet 1764, fick afsked 1771. Blef Kammarherre hos Drottning Lovisa Ulrika och sändes som Envoyé E. O. till Holland och sedan han derifrån rappellerats inkallades han i Riksrådet d. 12 April 1786, förordnad s. d. att jemte R. R. Grefve J. G. Oxenstjerna i vissa delar förestå det lediga Kanslipresidentembetet; men entledigades redan d. 13 Juni följande året från Riks-Rådsembetet, hvarefter han d. 26 Nov. s. å. blef C. N. O. Död i Upsala d. 19 April 1803. Schröderheim yttrar: "R. R. E. D. G. var stolt och fièr, icke utan ett mödernearf i humöret, men icke utan flera och stora meriter. Han vinner, som man säger, på att bli känd. Han hade mycken och nyttig lektyr, mycken kännedom af verlden, mycken vidd i spekulationerne, mycken värdighet i uppförandet, mycket förakt för intriger, mycken ståndaktighet i beslut, ihärdighet i deras verkställighet och beständighet i vänskap och tillgifvenhet. Hans beskickning till Haag gör hans minne heder. Hans negotiationer voro vigtiga och blefvo nyttiga. De som klandra honom böra ihågkomma, att han flera år varit utur affärerna, då han hastigt återfördes till dem och till flera, än hvarvid han tillförene laggt handen. I karakteren hade han med Konungen en stor sympathi, men kanske var det just den, som gjorde deras skiljsmessa. Baron D. G. tyckte sig förese rådkammarens fall. Han fann anledning till enskildt missnöje uti sin svågers Grefve Fred. Löwenhjelms flyttning från Berlin till Haag och nedlade sina embeten. Om Bar. Armfelt, efter sitt föregifvande, öfvertalte K. Maj:t att kalla Bar. D. G. i Rådet, för att kaptivera hans bror (Oppositionschefen Carl D. G.), så har den sednares förhållande visat att kalkylen varit lika falsk som efter all anledning berättelsen var det."

(Källor: Gustafvianska papperen. — Schröderheims Anteckningar.)

4. DE GEER (AF FINSPÅNG), LOUIS GERHARD.

(Autobiografi.)

"Undertecknad, hvars föräldrar voro Hofmarskalken Friherre Gerhard De Geer och dess hustru Henriette Lagerstråle, föddes den 18 Juli 1818 på Finspång och var den tredje i ordningen af 14 syskon, hvilka alla utom en syster uppnådde myndig ålder. Redan i min barndom flyttade mina föräldrar till Stjernholm, beläget i Nyköpings skärgård, hvilket allt sedan var min ungdoms hem, ehuru jag tillbragte åtta år vid de allmänna skolorna i Linköping och Upsala. 1836 blef jag student och qvarstadnade såsom sådan ytterligare fyra år i Upsala, under hvilken tid jag aflade Kansli- och Hofrätts-examen.

Såväl under min studenttid, som under min första tjenstgöringstid i embetsverken, författade och utgaf jag dels åtskilliga smärre uppsatser af estetiskt innehåll och dels ett par Noveller, allt under signaturen L. D. G.

Efter att i Stockholm hafva tjenstgjort några år i flera embetsverk och under riksdagarne i Riddarhuskansliet, erhöll jag 1845 min första ordinarie tjenst såsom kopist i Justitie-Stats-Expeditionen. Derefter förestod jag någon tid en domsaga i Skåne och tjenstgjorde ömsom såsom t. f. ledamot i Fångvårdsstyrelsen och såsom ledamot i Svea och Christianstads Hofrätter, till dess jag 1849 utnämndes till Assessor i sistnämnde Hofrätt. Året förut ingick jag äktenskap med Caroline Louise Wachtmeister, dotter till Grefve Carl Axel W. på Wanås.

Under de sex år jag var Assessor i skånska hofrätten erhöll jag särskilda gånger förordnanden att bestrida dels Revisionssekreteraretjenst och dels Ordförandebefattningen i Fångvårdsstyrelsen och 1855 utnämndes jag till President i Götha Hofrätt.

Redan året derefter uppkallades jag till Stockholm och anmodades af K. Oscar I att emottaga Justitie-Stats Ministers-Embetet, hvilket jag likväl då undanbad mig, men sedan jag bevistat en del af 1857 års riksdag och derunder varit tidtals ledamot af Lag- och Konstitutionsutskottet samt Stats-Revisor, utnämndes jag d. 7 April 1858 till Justitie-Statsminister.

1856 blef jag Riddare, 1858 Kommendör och s. å. Kommendör med Stora Korset af Nordstjerneorden.

Af fyra barn har jag mistat en son, men en dotter och två söner lefva. Stockholm d. 4 Aug. 1859. Louis De Geer."

Skrifter: Hjertklappningen på Dalvik, Sthm, 1841. — S. H. T., ib. 1843. — Carl XII:s Page, ib. 1845. — Smärre uppsatser i *Linnea Borealis* och *Eos* (till en del omtryckte i S. H. T.). — Om den Juridiska Stilen, Christianstad, 1853.

5. DE GEER (af tervik), OTTO WILHELM.

Johan De Geer till Godegård, en rik possessionat i Östergötland, född 1675, sonson af patrioten Louis De Geer, hade i äktenskap med M. Chr. Bülow sonen *Otto Wilhelm*, född d. 23 Dec. 1710. Student i Upsala, 1729 volontär vid Kongl. Lifgardet. Fändrik derstädes 1732. Reste utrikes 1734 och bevistade fälttågen vid Rhenströmmen. Adjutant hos Prins Maximilian af Hessen-Cassel, som då var Generalfälttygmästare i kejserlig tjenst. Som Löjtnant vid lifgardet från 1739 bevistade han ryska kriget i Finland 1741—43. Kapten vid Lifgardet 1743. Stabskapten 1744, med kompani 1747. Hade nu under resor och i tjensten förspilt sitt arf, 30,000 plåtar, men gifte sig (1745) till ny förmögenhet med Generallöjtnanten Muhls enda dotter och arfvinge Anna Dorothea. Med henne fick han flera stora fastigheter i Finland. Öfverstelöjtnant vid Dalreg:tet 1749. R. S. O. s. å. Landsh. i Kymenegårds och Savolax län samt Karelen 1757. Riksråd 1765. Frih. 1766. C. S. O. s. å. Död i Stockh. d. 28 Mars 1769. Sonen Rob. Wilh. De Geer, som blef Landsh. i Kymenegårds eller Heinola län, var Landtmarsk. vid Landtdagen i Borgå 1809, Grefve s. å., Geheimeråd 1817, död 1820.

Enligt Knösiska anekdoterna i Skara Bibliotek lefde O. W. D. stort och i mera framstående öfverflöd än någon samtidig Senator; varande en bland de högmodigaste menniskor som burit purpurn; men tillika af ganska måttliga egenskaper både såsom militär, ekonom och politicus. Alltid var han ifrig mössa, dock rädd under förföljelserna, särdeles vid riksdagen 1756. Af sin förmögenhet depenserade han det mesta såsom Riksråd och försträckte äfven stora penningesummor åt partiet till förberedande åtgärder för 1769 års riksdag. Man kan skäligen tvifla om dessa penningar efter hans död blifvit arfvingarne återbetalte.

(Källor: Ugglas Rådslängd. — Rehb. Matr. — Gust. papperen. — Fr. Boijes Landtmarskalkar. — Stjernm. höfdingam. — Hippings beskrifning om Perno. — Låstboms Höfdingaminnen. — Knös Anekd. n:o 60.)

DE LA GARDIE, AXEL GABRIEL.

Grefve Axel Gabriel De la Gardie, son af Excellensen Pontus Fredrik D. och Hedvig Eva Bålamb, yngre broder till Excellensen Grefve Jakob De la Gardie, var i mycket en motsats till denne, oaktadt de för öfrigt voro de bäste vänner. Då den äldre brodren hvarken var känslolös för hofnåd eller folkgunst, undvek den yngre endast det, som skulle blifvit ett inhumant trotsande af den ena gunstutdelaren såväl som den andre. Då Grefve Jakob utvecklade den mest förekommande tjenstagtighet i alla riktningar, utom eller inom embetspligternas gränslinier, så att han blef "hela verldens kommissionär," som mången med spelöje uttryckte sig, så var Gref Axel visserligen angelägen att fylla embetspligterna, men ganska obenägen att gå ett steg utom deras gränsor, der ej skälen hade alltför tydlig religiös eller mensklig pregel. Då Grefve Jakob gillade att Grefve Axel Fersen gick i arrest utan försök till motstånd, under mer än en period ställande sig bland aristokratiens vedersakare, såväl sådane som stodo *ofvanom*, som sådane hvilka stodo *nedanom* denna makt, så ogillade den yngre brodren högt Grefve Axel Fersen, såsom Adlens förkrossare, öfvertygad med Carl X, att utom adel är kungen allt, när han dertill har fakulteten, och att *aristokratiens* undanträngande derför vore *enväldets* bästa vägberedning, döljande denna sin sats om *adelselementets* nödvändighet för *borgerlig frihet* hvarken inför kung eller medborgare.

Ax. D—s lefnad är skildrad i ett tryckt tal, hållet i Christianstad inom Frimurarelogen derstädes d. 12 Juli 1838, och torde göra tillfyllest, att här i korthet sammandraga nämnde teckning.

Han föddes d. 23 Nov. 1772 i Stockholm. Från studierne rycktes han till finska kriget 1788. Qvarblef, tills freden slöts, uppstigande derunder såsom militär från 1776 och Fändrik vid Westmanlands reg:te från 1785, till Löjtnant, Stabsadjutant och Kapten i arméen 1790. Deltog ej i adlens bekanta opinionsyttring. Reste sedan jemte Jakob utrikes. Blef 1791 Hofkavaljer hos Prins Adolf Fredrik och s. å. Kammarherre hos Drottning Sofia Magdalena. Kapten vid Westmanlands reg:te 1793, Major i arméen och Öfveradjutant hos Konungen 1795. R. S. O. 1799. Major vid Kronobergs reg:te 1800. Fick afsked från Öfveradjutantsbeställningen 1807 och blef förste Adjutant för yttre ärenderna hos Fält-

marskalk J. C. Toll. Under tjenstgöringen i Lund var han en af dem, som i Adjutantssalen hos Toll, till brodren Jakobs harm, talade nästan i samma ton, som då talades i Adlersparres inre rum. Då adjutanter och officerare lifvades af en dylik anda och djerfdes den öppet ådagalägga, var klart att de trogne konungsmännen Toll och Jakob De la Gardie ej kunde deraf annat än neutraliseras. Modren tillskref Jakob i samma stil, som brodren talade. Efter skedd revolution, hvari Tolls förste Adjutant dock ej kunde taga del, blef den fritalige A. D. Öfverste; men han tog afsked strax derpå 1810 och ernade verka endast såsom landtbrukare, blifven efter gifte 1801 med Chr. Gust. Ramel, Hans Henriks dotter, egare af godset Maltesholm.

Skåne var vid denna tid mest fruktadt af den nya regeringen, hvilken efter Carl Johans ankomst ansåg omöjligt att en revolution någonstädes kunde ske utan att det parti, som dervid ansågs störtadt, skulle bearbeta en motrevolution. Toll och J. De la Gardie misstänktes underblåsa en dylik till förmån för Gustaf IV och hans son, och J. De la Gardies bror, Tolls förre Adjutant, kallades till Landshöfding i det enda län i Skåne, der upprorsskaran kunde dölja sig i skogsmark. Det visar stort förtroende till Ax. D—s principer och deras antagna oberoende af enskilda förhållanden. Säkert tillstyrktes utnämningen af svenskar under full visshet att Reg:ts Pastor Santessons Spionrapporter saknade all grund, om de också ej saknade all följd. A. D. blef Landshöfd. i Christianstads län d. 4 Febr. 1811. I detta län knotades högt öfver lottkastningen, likasom i Malmö län, men det stadnade vid knotet. Här var också Landsh. ej fulla 40 år, då Landsh. i Malmö nalkades 60. Den medelåldrige D. var säkerligen en af de mest energiske män, som då sutto på länsherrestolarne. 1812 måste han utföra ett värf, lika impopulärt för jordegarne, som 1811 års värf var för arbetarne. De öfriga landskaperna i Sverige behöfde snart ej med så stor afund se på Skåne såsom dragande en lättare roteringsbörda. Extra roteringen jemnkade detta onus någorlunda för Svenska hemmanen. "Som embetsman gjorde D. sin pligt: som enskild eller såsom jordegare träffades han deraf måhända hårdare än mången annan." Märkeligt är, att dittills hade alla prisat Carl XI:s indelningsverk såsom en vishet. När Carl XIII eller rättare d. v. Kronprinsen ville äfven i Skåne tillämpa den erkända vishetens bud, att minska de värfvade — demoraliserade och demoraliserande — trupperna, men öka antalet af dessa vid jorden fästade krigare, så hördes

kanske för första gången i det lojala Skåne en ganska hvass oppositionsdialekt, sådan man aldrig hört den, t. ex. i det så mycket hårdare af beskattning i allmänhet och rotering i synnerhet tryckta Småland. Och fåkunnigt vände de f. d. särskilt privilegierade sin tungas skärpa mot de embetsmän, som skulle verkställa det som blifvit lag. A. D. handlade som pligten böd, men lärde sig härunder redan att ej lyssna stort på hvad som talades — till tidsfördrif. Han skref till sin bror Jakob d. 20 Mars 1819: Man skulle kunna skrifva långt om den obehagligheten, som af en missbrukad tryckfrihet tillskyndas Embetsmän. Det är likväl ej utan, att detta, som allt annat, har två sidor och kanske drifver mången att ha mera uppmärksamhet på sina gerningar. (De la Gard. Arch. XX: 64.) — Redan 1817 började D. att söka reglera lagens bud, att hvar socken skulle försörja sina fattiga, bemödande sig att få socknarne att lagstifta för sig i samma anda, som Kung och Ständer ändtligen 20 år senare lagstiftade för landet; men stötte derunder på den svenska trögheten i ymnigt mått. Till flygsandens hämmande gjordes mångenstädes trädplanteringar, hvarvid Landshöfding-Embetet måste visa stor ihärdighet. Flygsanden i länet kunde dock slutligen anses besegrad. Väg- och brodelning medhunnos i alla härader, utom ett. Sockenmagaziner, så behöfliga under då varande jemna förmyndarsteg i sädeshandlen, kunde han ej lyckas att göra allmänna, oaktadt sin goda vilja. Sparbankssystemet lyckades det honom bättre att popularisera. Det uppstod först i länet 1826 och vann alltmera insteg och förtroende. Länslazarettet blef 1831, 32 helt ombildadt och fick en ny utvidgad och väl inredd lokal. Från 6 frisängar uppgick det under hans tid till 40 dylika, oberäknade kurhusets 28. Han arbetade för skattereglering åtminstone i så måtto, att hvarje hemman måtte blott på ett ställe liqvidera kronotionde. Der stötte han mot löntagarens intresse och hans förslag lades till hvila under de många remisserna. Han var en fiende till presterskapets tionderäkning och lär aldrig resolverat till dylik åtgärd; dock verksam, der han vägrat räkning, att förmå den tiondeskyldige till ett billigt ackord. Presterskapets löningssätt var honom en leda och detta uttyddes ofta såsom om han varit prestfiende, om ej religionsfiende. Han var dervid helt lugn, viss att han var större prestvän än det vid det gamla uppbördssättet envisa clerus sjelf. Han var esomoftast ej synnerligen lyckligare att vinna gunst på högre ort. Då Stjernsvärd ville sälja Engeltofta, hade A. D. och en annan upp-

drag att granska gårdsräkningarne och yttra sig om hans pris. De adderade inkomstsummorna och uttogo på siffran ett medelpris för 10 år. Under Öfverste Mottoni's förvaltning kunde ej egendomen gifva hvad den gaf ekonomen Stjernsvärd. Då blef den nye egaren missnöjd med sin Landshöfding och dolde det icke. Kungen ville undgå — det ingen må förtycka honom — att se det uslaste, länet egde, omgifva sig under resor i landet vid alla hästombyten och nattläger, frikostigt anordnande det mynt, som bestämts till utdelning. D. lät länsmännen veta den kungliga viljan, men tillade, att det ej fick ske på ett hårdt sätt. Då gamla fyllhundar ej bortdrefvos med käpp, kommo de nog fram, och vid alla sammanträffanden med Landshöfdingen, under en Kungens resa genom länet till Bonarps hed, knotade H. M. öfver den slappa polisen. De la Gardie teg. Slutligen upphanns mötesplatsen. En stor paraderingsdag trängde tiggarskaror ända in i Kungens tält. Nu brast tålamodet hos Majestätet, som dock ej vände sig till Landshöfdingen utan till dåvarande militärvakthafvanden. D. framträdde då såsom dennes försvarare, men tillade: "och när E. Maj:t ej nu med så många tusen man omkring sig kan freda sitt tält för tiggare, huru vill E. Maj:t begära att vi arme Landshöfdingar skola med några länsmän, hvilkas möjliga öfverdrift i tjenstenit på detta håll, vi, för E. Maj:ts egen ära, nödgas afböja, förmå afstänga tiggare utåt en öppen landsväg under hela dagsresor?" Nu teg Kungen, men vid afskedet, då alla nådigt bemöttes, behandlades D. ytterst kallt. Han trodde sig deri se en vink, att han borde begära afsked. Afhölls väl af andra derifrån på stället, men när sedan frågan väcktes, syntes Kungen ej ihågkomma hela saken och afböjde vidare uppmärksamhet derpå.

På D:s oegennytta i stort vilja vi här anföra ett exempel. Näst Jakob De la Gardie var Magnus De la Gardie i ordningen ibland Pontus De la Gardies söner, derefter Axel. Jakob hade sträfvat att stifta ett fideikommiss af Löberöd och Westerstad, egendomar, hvilka, lika omfattande de då voro, nu skulle betalas med betydligt mera än 1/2 million Rdr. Fadren hade nemligen egt ett fideikommiss i Pomern och när detta landskap afträddes, medgafs svenska fideikommissarier rätt att för ungefär samma pris få tillhandla sig egendom i Sverige, på hvilken fideikommissnaturen finge öfverflyttas, oaktadt redan utfärdade förbud mot nya fideikommisstiftelser. Jakob De la Gardie hade sökt och fått alla De la Gardiers bifall att sälja Westerstad, hvilket på grund af denna tillå-

telse af vederbörande medgafs, då således fideikommisset betraktades såsom tillvarande. Under denna allmänna föreställning ville den närmaste arftagaren, då den barnlöse Jakob komme att bortgå, eller Magnus De la Gardie's son Clas, hvilken egde ringa tillgångar, afsäga för sig och sina arfvingar all arfsrätt till fideikommisset, till förmån för Axel De la Gardie och hans äldste son, mot de lindrigaste vilkor. Han bad berättaren så ifrigt en menniska kan bedja den andra, att frambära detta förslag till den på Löberöd då varande farbrodren Axel. För att få saken uppgjord och ej längre pinas med bön om detta kinkiga ombudsmannaskap, uttalade ombudet helt "objektift" denna supplik af brorsonen. Berättaren hade aldrig förut sett när den volkanen brann; men fick nu se det. D. reste sig upp och talade som en inspirerad med en röst som var manlig och värdig, fastän eldfull: "Säg Clas, att om jag lyssnade på hans förslag, när min Bror Magnus' gren blifvit fattig och Gud välsignat mig och de mina, med vida mer än nödtorftigt är, så vore jag värd det djupaste förakt och jag skall lemna efter mig en skrift om min yttersta vilja, der jag uttalar min förbannelse öfver den min son, som på något sätt tillköper sig detta fideikommiss från Magnus' son, han må gifta sig med ofrälse eller frälse." Efter de orden, var der ingen, som mera väckte tal i det ämnet med Axel De la Gardie.

A. D. blef K. N. O. 1818. R. Carl XIII:s O. 1825.

Enkling 1819. Gift för andra gången 1821 med Gustafva Maria Adlerbjelke, som blef en öm moder för de barn, den första makan efterlemnat.

A. D. tog afsked från Landshöfdingeembetet d. 12 Januari 1838, kännande sitt retliga lynne, ökadt under i sammanhang dermed stående sjukdomssymptomer, ej längre stå ut med embetets små obehag, hvaribland det ej var minst, att vid alla tider och på alla ställen öfverlöpas med framställningar, hvarå ett grundligt svar först kunde gifvas sedan handlingar från parter och motparter ransakats. Handog d. 15 Jan. s. å.

Söner: Pontus Henrik, egare till Maltesholm, Magnus Gabriel, död. Axel Jakob, egare af Löberöd, Robert, egare af Silfåkra, Carl Gustaf, egare af Finnhult. Döttrar: Hedvig († 1835), g. m. Bar. Nils Gyllenstjerna, fideikommissarie till Krapperup, Ebba († 1843), g. m. Bar. Hans Ramel, fideikommissarie till Öfvedskloster, och Christina Gustafva, g. m. Grefve Ph. Saltza.

(**Källor:** Riddarh. Geneal. — Låstboms Höfd.-minne. — Tal öfver Landshöfd. Hr Grefve Ax. De la Gardie af M. Rosenqvist. — Enskild kännedom.)

DE LA GRANGE, JOHAN GEORG,

son af Landshöfd. och Generalmajoren Erik Johan D. och Elsa Maria Uggla, föddes d. 1 Juli 1774, blef Sekundkorporal vid Smålands kavalleri 1780, Kornett d. 20 Aug. 1781, Löjtnant d. 17 Okt. 1787, Ryttmästare d. 30 Okt. 1796, Major i arméen och Öfveradjutant d. 1 Juli 1805. Bevistade fälttågen i Pommern och Mecklenburg åren 1805 och 1806, samt tillfångatogs af fransmännen vid Lübeck sistnämnde år. Utvexlades efter 10 månaders fångenskap och var år 1808 såsom Öfveradjutant och Intendent tjenstgörande vid den arméekår, som under Hertig Carls befäl var förlagd i och omkring Stockholm. Deltog såsom en ibland de förnämsta personerna i revolutionen år 1809 och afsändes dagen efter denna med bref till Fursten af PonteCorvo, Marskalk Bernadotte, hvilken då uppehöll sig i Dresden, samt derifrån till Paris till Kejsar Napoleon, för att utverka stillestånd med Frankrike och genom Kejsarens bemedling äfven med Danmark. Återkom i April månad s. å., befordrades d. 1 derpå följande Maj till ÖfversteLöjtnant i arméen och d. 3 Juli till R. S. O.; utnämndes d. 7 Maj 1810 till Landshöfding öfver Kalmare Län; d. 9 Juli 1814 till Kommendör af S. O., hvilket år han äfven såsom förste Generalintendent vid arméen bevistade fälttåget i Norrige och erhöll d. 18 Okt. s. å. Generalmajors namn, heder och värdighet. Upphöjdes d. 4 Juli 1817 i friherrligt stånd och introducerades d. 9 Febr. 1818 ibland friherrar under N:o 368, samt blef d. 11 Maj sistnämnde år Kommendör af S. O. m. st. korset. På begäran erhöll han afsked d. 28 Dec. 1822, kallades år 1823 till förste adjutant hos H. Maj:t Konungen och afled d. 26 Mars 1844. Han hade ingen son, och med honom utgick såväl den friherrliga ätten, som den adliga under N:o 1245.

Friherre De la Grange var en arbetsam och driftig embetsman, var frikostig och hade en ridderlig karakter, ett aldrig svigtande mod, älskvärdt lynne samt eldigt begär efter sjelfförvärfvad ära. Redan såsom 16:årig yngling visade han prof på stark rättskänsla och orubblighet. År 1790 hade han bevakningen på Fredrikshof öfver de i Anjalaförbundet deltagande officerarne. Dagen före Öfverste Hästeskos blodiga exekution hade Löjtnant De la Grange genom sin Ryttmästares sjukdom erhållit befälet öfver denna bevakning. Aftonen, då visitering, såsom vanligt, skedde hos de arresterade, ingick den unge befälhafvaren ensam till Hästesko,

hvilken mötte honom med öppna armar och i de mest hänförande ordalag besvor honom att rädda honom och under natten bereda ett tillfälle till flykt. De la Grange rördes öfver den förtviflan, som var målad i Hästeskos ansigte, beklagade af allt hjerta den olycklige, men lemnade i få ord ett vägrande svar och skyndade ur rummet, för att icke ännu mera sönderslitas och kanske bevekas. Att en sådan flykt verkligen var väl förberedd syntes deraf, att under patrulleringen om natten upptäcktes icke blott en förspänd vagn skickligt gömd bakom några byggnader, utan äfven flera personer, som sprungo undan vid patrullens annalkande.

Revolutionsdagen 1809 var Major De la Grange en ibland de sex personer, som oberäknad General Adlercreutz och med honom i spetsen ingingo till Konung Gustaf IV Adolf. Vid dennes arrestering höll De la Gr. Konungen om lifvet, under det att Silfversparre och Ulfsparre bröto värjan ur hans hand. Men, såsom bekant är, lyckades Konungen en stund derefter att bemägtiga sig General Strömfelts värja och undkomma utur rummet. Adlercreutz och De la Grange skyndade efter, men den förre tröttnade, då den senare fann Konungen i stora gången af Lejonbackens hvalf invecklad med Greiff så hårdt genom Strömfeltska värjan, som var instucken i Greiffs rockarm, att de icke kunde komma åtskiljs. En stor och bredaxlad vedbärare hade vid Konungens rop tillkommit och fattat tag i Greiffs skuldror. De la Grange gaf vedbäraren en häftig stöt, så att denne föll till marken, då värjan lossnade ur handen på Konungen och drogs ur rockärmen, hvarefter De la Grange och Greiff gemensamt uppburo Konungen till hans rum på slottet. När Monarken sedan under natten fördes till Drottningholm, satt De la Grange tillika med Silfversparre och von Otter i vagnen hos honom.

Gift d. 20 Sept. 1803 med Sara Maria Linroth, dotter af Kaptenen, R. S. O. Carl Axel Linroth och Lovisa Regina Geijer, född 1782 och död d. 5 Jan. 1817. Han var således svåger med Hans Exc. Statsrådet m. m. Georg Adlersparre.

(Källor: v. Stjernmans Matrikel. — Rothliebs Matrikel 1823. — Kröningssvärds Matrikel s. 168. — Låstboms Höfdingaminne Del. I. — C. A. Adlersparre, 1809 års revolution och dess män, del. II.)

J. G. C.

DELAND, PIERRE JOSEPH.

Född den 13 Dec. 1805. Äldsta sonen af Kongl. Kammarmusikus Pierre Deland och brorson till den så ryktbare Ballettmästaren och Skådespelaren Louis Deland. Faderlös

vid 13 års ålder anstäldes den unge Pierre såsom tolk hos en fransk familj och innehade sedan åtskilliga konditioner dels såsom informator, dels såsom bruksbokhållare. Begåfvad med mer än vanliga anlag valde han 1822 den sceniska konstens utöfning till sitt lefnadsmål. Den första roll, uti hvilken Deland väckte ett större uppseende, var Grefve Gyllenparfyms uti *Den okända sonen* af Kotzebue; denna roll gaf tillika uppslaget åt den blifvande riktningen af hans konstnärskap, nemligen den finare, den högre komedien. År 1832 bildade han egen teater, och detta uti ordets dubbla bemärkelse, ty Pierre Deland kan med fullt skäl sägas hafva omskapat landsortsteatern genom den vackra hållning och den goda ton han inblåste uti sin egen teater och som småningom utsträckte sin helsosamma verkan till de öfriga enskilda teatersällskaperna. Genom ihärdigt arbete och upprepade resor till utlandet utvecklades hans förmåga och riktades hans erfarenhet, och med konstens mål troget för sina ögon har han alltsedan 1832 på ett värdigt sätt uppburit den dubbla egenskapen af skådespelare och teaterföreståndare. I förening med Torsslow under åren 1835—37 arrenderade han Djurgårdsteatern, hvilken han ensam öfvertog 1849. P. Delands oförtrutna nit och kraftiga vilja förskaffade Upsala samhälle år 1839 dess första teater, i det Deland med dåvarande Kanslerns, H. K. H. Kronprinsen Oscars, tillstånd, förvandlade ett vid s. k. Islandet beläget mälthus till sånggudinnornas tempel. Den framgång, som krönte företaget, uppmuntrade Deland att, genom teckning af aktier, af hvilka han sjelf öfvertog en tredjedel, bygga en ändamålsenlig teater uti en vackrare stadsdel. Denna teater invigdes af honom d. 8 December 1841. En annan både varaktigare och vackrare minnesvård af sin verksamhet efterlemnar Deland uti *Dramatiska och Musikaliska Artisternas Pensionsförening*, hvilken han grundlade 1857.

År 1831 ingick Deland äktenskap med Charlotte de Broen, sondotter af den store Skådespelaren de Broen och dotter af den på sin tid så allmänt firade aktrisen fru Christine Svanberg. Detta äktenskap välsignades med tvenne döttrar, af hvilka den äldre 1857 vigdes med Skådespelaren Knut Almlöf, son af Sveriges Talma N. W. Almlöf.

De roler, uti hvilka P. J. Deland firat sina största triumfer tillhöra nästa uteslutande den högre komedien, såsom t. ex.: *Grefve Gyllenparfym* uti "Den okände sonen," *Magnus Drakenhjelm* uti Topelii skådespel "Efter femtio år," *Marquisen* uti "Fröken de la Seiglière," *Grefve Miremont* uti Scri-

hes "Koteriet," *Chevalier de Rocheferrier* uti "Ett parti Piquet," *Gaspard* uti "Debutanten och hennes far," *Morbror Pehr*, *Herbst* uti "Amerikanaren," *Grosshandlar Blum* uti "Rosenmüller & Finke," *Doktor Wespe*, *Lord Lillburne* uti "Natt och Morgon" m. fl. Såsom ett prof på Delands förmåga äfven uti andra grenar af scenisk konst vilja vi här endast erinra om hans mästerliga återgifvande af *Sven Elfsons* role uti "Gustaf Wasa" och *Martinos* uti "Strozzi och Martino."

(Källa: Enskildt meddelande från en sakkunnig.)

DELÉEN, CARL ERIK,

föddes den 2 Januari 1767. Af Stadsadvokaten Benjamin Deléen († 1774) upptogs barnet utan börd och erhöll af honom namnet och ett arf af 46,614 d:r k:mt. 1782 blef D. student i Upsala, der han ifrån 1784 fortsatte studierna under Adjunkten Drissels ledning till dess han efter afslutad juridisk kurs inskrefs i Svea Hofrätt, der han år 1788 blef e. o. Notarie, och högre befordran nådde han aldrig. Orsaken att han lemnade den juridiska banan låta vi honom sjelf berätta, hvarigenom vi äfven sättas i tillfälle att meddela ett prof af hans på den tiden ofta öfvade vittra förmåga:

"Åtta år hafva förflutit" — skrifver han 1793 till Excellensen Reuterholm — "i Kongl. Hofrättens tjenst, utan lön, utan hopp om densamma. Men detta har ej kunnat qväfva hjertats känslor, ej neka mig vällusten att älska ett fruntimmer, värdigt att vara Tit. rivale i dyrkan och högaktning.

Men, som Ers Excellens väl vet,
Kan kärleken, trots all dess värma,
Ej tvenne älskande beskärma
För vintrens köld och våldsamhet.
Se'n fordrar bruket att man äter
Då magen middag, qvällsvård slår!
Ur ögat trillar nu en tår:
Jag ser hur Astrild naken går
Och hungrig all sin pligt förgäter.

Dessa dödsbetraktelser hafva ledt min uppmärksamhet på åtskilliga lefnadssätt, tjenliga att föda hustru och barn med, om höga vederbörande så behaga. Af alla har intet mer pittoreskt tecknat för mig aisancen och en hederlig utkomst än ett boktryckeri. Sjelf angelägen att söka kunskaper, de enda medel till vinnande af folks aktning och egen tillfredsställelse, har jag, kanske egenkär, inbillat mig kunna göra

lika, om ej större nytta åt svenska bokpressen, än vanligt händer, och ett privilegium utgjorde min lycka. Men jag glömmer brottsligt att jag med dessa rader beröfvar rikets välgörare en tid som han kanske bestämt till en mer olyckligs räddning. Värdes förlåta att jag med min klagan hindrat Eder från utöfningen deraf. Tro icke att jag med detta bref haft för afsigt att nyttja E. E. som en Verbi Divini Minister, att sammanfoga tvenne tiggare, hvilka, en gång sammanfogade, få draga sitt kors tills Gud dem åtskiljer. Nej, nådigste herre,

Det känslan är af Eder dygd,
Af Edert ädelmod, Ert hjerta,
Som lockat mig till tronens skygd
Att ge förtroende åt Er af all min smärta.
Ack, Eders Excellens, mig lugnet återgif
Och likna Gud — och hjelp en usel like!
Den Förste uti Svea rike,
I himlarne den andre blif!"

Trots detta, förmodligen på mottagarens mottaglighet beräknade smicker — bona fide skref D. icke sådana saker — lärer dock privilegiet för den gången uteblifvit, ty supplikanten, som redan 1796 öppnat bokhandel i Stockholm, blef först 1799 boktryckare och höll verkligen hvad han i suppliken lofvat om svenska bokpressens förbättring. Vid det nya seklets början var han hufvudstadens och Sveriges förnämste boktryckare och när t. ex. Neutralitetskonventionen mellan Sverige och Ryssland af 1801 skulle, enligt privilegiet, tryckas på Kongl. boktryckeriet, gaf Gustaf IV Adolf nådigst befallning om 50 exemplars tryckning hos Deléen, utöfver den priviligierade men sämre upplagan. Deléen blef vid denna tid af Svenska Akademien antagen till dess boktryckare och tryckte i öfver 30 år Akad:ns handlingar, hvarvid han icke blott noggrant genomförde det för nästan alla akademisterna temligen besvärliga nya stafsättet, mot hvilket de ju omöjligen kunde bryta i sina egna skrifter, utan ock förde den kritiska filen, hvarigenom mången oegentlighet eller origtighet med författarens goda minne förbjelptes i mera oklanderligt skick. Denna senare vana kostade honom dock slutligen befattningen. Franzén, eljest så mild, förtörnades en gång svåra öfver en anmärkning mot en poetisk bild (om en paradisfogel utan fötter), hvilken Deléen påstod vara falsk och således icke skön — och så förlorade den gamle mannen utan förskoning denna arbetsförtjenst, hvaraf han i sin dåvarande belägenhet var i så stort behof.

De lexikografiska arbeten, hvilka D. icke blott författade utan äfven till en stor del satte och detta ibland utan manuskr., erhöllo — åtminstone de tre — Svenska Akademiens loford och äro ännu af värde; men han saknade tillräckligt förlagskapital, helst han ofta som borgesman fick sitta emellan, och måste sälja sina förlager till underpris. Redan på början af 1830-talet var han i nöd och satt i häkte för gäld, såsom borgesman för "Öfversten och Publikanen Baron O. Mörner," som titeln skrifves i en inlaga från D. till Öfverståthållare-embetets kansli. Små understöd af Boktryckeri-Societeten och de akademier, hvilkas handlingar han förut tryckt, äfvensom af enskilda, bidrogo att göra det möjligt för honom att fortsätta rörelsen som boktryckare ända till år 1846, fastän med föga inkomst, någorlunda förbättrad genom en gratifikation af 300 Rdr banko, som i flera år utgick dels ifrån Konung Carl XIV:s handkassa, dels af 8:de hufvudtitelns extra anslag; men oaktadt sin in i sena åldern oförminskade arbetsförmåga kom gubben dock aldrig mera på grön qvist utan dog, som han så länge lefvat, i armod. Utnämndes 1840 till Riddare af K. W. O. Bröt benet 1842 och var sedan alljemt sängliggande och instängd till sin död d. 17 Mars 1850.

D. var ett serdeles godt hufvud och hade i både tunga och penna för mycken satir för att göra lycka. Till ock med i suppliker, böner om understöd o. d. kunde han ej undertrycka stickord, oftast sig sjelf till skada. I bunden stil uttryckte han sig ofta, ännu in i sena åldern, och skref ibland små satiriska uppsatser i dagbladen. Han väcktes dock tidigt till mera allvarsamma lifsbetraktelser och blef en ifrig anhängare af det nya Jerusalems läror, dem han under långa år sträfvade att göra allmännare kända. Han öfversatte på Svenska både Vera Religio Christiana, Arcana coelestia och alla öfriga Svedenborgs andliga skrifter, under hvilket arbete han vid jemförelse mellan den Svedenborgska bibeln och den Svenska Bibelkommissionens proföfversättningar i dessa senare fann otaliga felaktigheter, hvarföre han också i bref skarpt bestraffade såväl rikets Primas som Konsistorierna, och då inga svar följde, gladde sig den gamle mannen att han, "ehuru lekman, kunnat tillstoppa de Sadduceers munnar."

Det fruntimmer, som kallats Reuterholms rival i dyrkan och högaktning, var Johanna Maria Smedberg, med hvilken D. från år 1794 lefde i ett 30-årigt äktenskap, välsignadt med många barn, dem han en gång i en supplik anger

till "sexton, kartarna inberäknade." Efter första hustruns död gifte sig D. 1827 med Anna Elisabet Ekman och hade ännu vid några och sjuttio års ålder bekymmer för anskaffande af faddrar. De flesta barnen dogo späda; äldsta dottern Johanna Karin, g. m. en Löjtnant Teckenberg, är författarinna till en mängd tryckta tillfällighetsverser.

Skrifter: Engelskt och Svenskt Lexikon, I, II. Sthm, 1806, 4:o. — Franskt och Svenskt Lexikon, I, II. Sthm, 1814, 4:o. — Svenskt och Engelskt Handlexikon, Örebro 1829, 12:o. — Ordbok i Fabelläran eller allmän Mythologi, I, II. Sthm, 1831, 8:o. — Tysk och Svensk Ordbok, Örebro, 1836, 4:o. — *Nordforss*, Nytt Svenskt och Franskt Handlexikon, öfversedt och förbättradt af C. Deléen, I, II, 1827, 12:o. — *Meidinger*, Praktisk Fransysk Grammatika, öfvers. med tilläggningar af C. D., 1825, 8:o. — Öfversättningar af romaner o. d., af Svedenborgs arbeten, hvilka ännu ligga under pressen. — Öfversatte Linnés Lappska Resa, otryckt. — Efterlemnade i Mst ett supplement till sitt Franska Lexikon, innefattande omkring 50,000 ord i "arts et sciences.." — Uppsatser i tidningar o. d.

(Källor: Bref. Anteckningar och Verser af C. D., Mst på K. Bibl. — Sv. Akad:ns Handlingar. — Meddelande af K. v. Bibliotekarien Klemming.)

DELLINGSHAUSEN, HANS von,

föddes d. 24 Mars 1641 (enl. Riddarh. Geneal. d. 12 Sept. 1640) i Göteborg, der fadren var Rådman och Handlande, reste 1658 utrikes, antog 1660 tjenst såsom Musketerare vid franska gardet och 1662 såsom korporal vid ett kavalleriregemente ibland de trupper, hvilka under Fältmarskalken Schombergs anförande sändes Portugal till hjelp emot Spanien; befordrades 1663 till Fänrik och 1664 till Löjtnant vid Öfverste Claraus tyska regemente i fransk tjenst. Sårades illa och tillfångatogs vid eröfringen af Valencia d'Alcantara sistnämnde år, men frigafs 1665; bevistade samma år slaget vid Villa Viciosa, befordrades 1668 till Kapten vid Elsasiska regementet, der han 1671 erhöll kompani, samt med samma regemente på ett berömligt sätt deltog i öfvergången öfver Rhenströmen och i belägringarne af Niimwegen, Mastricht, Limbourg m. m. Erhöll afsked ur fransk tjenst 1677 och anstäldes vid återkomsten till fäderneslandet såsom Major vid Öfversten, Grefve Carl Oxenstjernas regemente, hvarest han snart derefter befordrades till Öfverstelöjtnant, men transporterades inom kort i sistnämnde egenskap till Öfverste von Campenhausens regemente. Adlades d. 27 Febr. 1680 med bibehållande af sitt förra namn, endast tillagdt ett *von*, och introducerades s. å. under n:o 958

ibland adelsmän på svenska riddarhuset; befordrades den 31 Aug. 1685 till Öfverste för Kalmare regemente, samt d. 20 Dec. 1698 till Landsh. i Halland med Generalmajors namn, heder och värdighet. Afled i Halmstad d. 8 Januari 1705 och begrofs i stadens kyrka. "För några år sedan," yttrar Bexell 1818," togs hans likkista af en dess anförvandt och bortfördes, för att till ett annat lik begagnas:" ett eget slags helgerån, hvartill snålheten kan bedraga menniskan. "Men vid yppad fråga härom måste General Dellingshausens kopparkista återföras, för att, om möjligt hade varit, åter omsluta och förvara hans stoft."

Gift med Eva Gyldenhoff, dotter af Landshöfdingen Friherre Balthasar Gyldenhoff och död d. 29 Sept. 1735.

(Källor: Riddarh. Geneal. — v. Stjernmans Matrikel. — Bexell, Hallands historia och beskrifning, Del. I.) J. G. C.

DE PROU, JACOB.

En svensk Ryttmästare Jac. de Prou, fransman till födslen, af reformerta bekännelsen, hade i Carl XI:s tid vid ett lustigt tillfälle tagit en granat i handen, för att kasta den i luften och se den krevera; men granaten hann ej utvänta sin luftfärd, utan slog af Ryttmästaren hans högra hand. Kavalleristen hade kärlek till krigaryrket och när han ej längre kunde med den stålhand, han skaffat sig, omkasta en springare, ingick han vid sjöstaten, utnämnd af K. Maj:t den 9 Okt. 1688 till Kapten under Amiralitetet. Då Amiralgeneralen H. Wachtmeister 1693 utverkat en V. Amiral och 4 Kaptener rätt att bättre lära sjökriget som volontärer i utländska krig, var De Prou en af de utvalde kaptenerna och gick in i Holländsk sjötjenst. Hans mycket qvicka naturliga förstånd, understödt af den ökade erfarenheten, föranledde senare hans raska befordringar inom flottan. Han blef v. Amiral d. 26 Mars 1700. Som Flaggman förde v. Amiral Jak. De Prou Prinsessan Hedvig af 80 kanoner, med 380 båtsmän och 44 soldater, vid landstigningen på Seland i Juli 1700; han var under Amiral J. E. Taube den 3:dje escaderns anförare. Vi se honom sedan 1704 anföra en escader af 5 linieskepp och 8 fregatter, afsänd till finska viken, men hindrades att från Wiborg gå till Narva med 1,200 man, ammunition och lifsmedel; liksom motvind förebygde, att han ej efter aftal med General Maijdel kunde understödja honom i hans visa plan att ruinera Petersburg. "Den stora förskräc-

kelsen" som föranlät folket att flytta från den gamla Nyenska skansen, sticka egna hus på nya verket i brand och fly, må väl ha ökats af den utanför liggande och af Maydel väntade flottan, så att när De Prou derpå blef Amiral, man väl på honom tillämpade: in magnis & voluisse sat est.

Lyckligare var dock De Prou på danska sidan. Innan stora flottan blef färdig 1710, utskickades först Amiral De Prou i Maj månad med en eskader af 16 krigsskepp, 4 fregatter och 2 smärre fartyg. Han kryssade med denna styrka under Möen för någon tid, utan att något annat anmärkningsvärdt föreföll, än att 13 danska kofferdifartyg, lastade med spannemål, eröfrades. 4 återtogos väl af 6 danska fregatter, men de skötos af svenskarne i sank, då de ej kunde bevaras. De öfrige fördes till Karlskrona. D. 21 Sept. s. å. utseglade flottan från Karlskrona, dervid Amiral De Prou anförde avantgardet, Gen. Am Wachtmeister centren och v. Amir. Wernfelt arriergardet. Under Möen träffades d. 24 September danska flottan af 30 skepp och fregatter med en konvoj af 40 transportfartyg. Svenska flottan, som kom med öppen vind, anföll den fiendtliga, som då var under landet vid Kjöge, under det transporten drog sig mellan Kjöge och Amager nära landet. Förluster blefvo ömsesidiga i träffningen, då Dannebrogen, ett skepp af 80 kanoner, sprang i luften med hela besättningen på 3 när. 24 holländska och lybska kofferdifartyg uppbringades, 2 danska krigsskepp brändes; men hvad De Prou särskildt uträttade, är ej antecknadt.

Vi se ej De Prou sedan nämnd i vår sjökrigshistoria. Han dog redan året derefter och jordfästes i tyska kyrkan i Karlskrona, hvarifrån hans lekamen likväl sedermera blef fö d, förmodligen till en familjgraf.

(**Källor: Sjökrigshistorierna. — Flottans Stat af 1711, tryckt i Oscar Fredriks Bidr. till Sv. Krigshist. 1711—13, Sthm, 1859.**

DESPRÉZ, LOUIS JEAN.

Ehuru till börden icke svensk, anse vi likväl denne man här böra upptagas, emedan han tillbringat 20 år af sin lefnad i Sverige och de förnämsta arbeten, genom hvilka han såsom artist med skäl vunnit så stor ryktbarhet, i Sverige både blifvit utförda och förvaras till minne af hans utmärkta konstnärsskicklighet. Underrättelserna om hans lefnad äro dock ganska ofullständiga; och vi kunna endast anföra spridda drag deraf, hvilka vi lyckats att samla.

Després var född i staden Auxerre inom provinsen Bourgogne i Frankrike, troligen år 1737, hade varit Fortifikationsofficer innan han 1777 vann första priset för Arkitekturen i Kongl. Byggnadsakademien i Paris, var bekant, utom för andra arbeten, genom sin *Voyage pittoresque de la Sicile* och hade länge uppehållit sig i Italien samt var associerad med Piranesi, då han i Rom blef känd af Konung Gustaf III. Konungen hänfördes af det snille och den eld, som hans målningar förrådde, och öfvertalade honom att åtfölja sig till Sverige, dit han ankom år 1784. Här gjorde han redan samma sommar en resa till Finland och uti svenska skärgården, för att aftaga våra utsigter, "hvilka uti stora och sköna effekter täfla med de förnämsta i hela Europa." Han anställdes sedan såsom Dekorationsmålare vid Kongl. stora teatern, för hvilken han uppfann och målade de praktfulla dekorationerna till Operan Gustaf Wasa, till Armide och några andra skådespel, som uppfördes under Konung Gustaf III:s tid. En rik fantasi, ädel smak, träffande natursanning och välberäknade effekter utgöra artistens mest framstående förtjenster. Men dessutom var han lika utmärkt i arkitektur, gravering och oljemålning. Han uppgjorde ritningen till Konungens paviljon vid Haga och planen till Slottet, hvilket samme Konung Gustaf III der skulle uppbygga och hvartill redan grunden var lagd, då lönmördaren hindrade dess fullbordande. Ibland målningar af Després berömmes isynnerhet "Striden emellan Krotoniaterna och Sybariterna," hvartill landskapet är aftecknadt på stället, der slaget stod, och hvilken stora tafla var uppsatt i de Kongl. rummen på operahuset, äfvensom "Slaget vid Hogland," som isynnerhet framställer det segrande chefskeppet och förvaras på lustslottet Rosersberg. Det var ämnadt, att han skulle måla 11 taflor, föreställande de vigtigaste tilldragelserna under kriget i Finland, till hvilket ändamål också Konungen lät honom dit åtfölja, för att se de märkvärdiga scener, som föreföllo. Ämnena för dessa taflor uppräknas i Voyage de deux Français dans le Nord de l'Europe, Vol. II pag. 125; men huruvida några flera, än den ofvannämnda, blifvit fulländade, känna vi icke. I hans målning råder mycken djerfhet, säkerhet, lif och rörelse med en god teckning; men man har förebrått den, att färgtonen är något kall eller snarare har en likhet med dekorationsfärgens, i hvilken det kalla är beräknadt på lamp- och ljusken, som meddelar föremålen en del af sin värme. Hans komposition är i allmänhet utmärkt af en fan-

tastisk rikedom. Man har dock klandrat, att den någon gång är för mycket öfverlastad.

År 1789 i början af sommaren företog Despréz en utländsk resa, då England först besöktes (Gjörvells Allmänna Tidningar 1789 III, sid. 222). För öfrigt lefde han helt och hållet af sin kunglige gynnares välvilja och var honom på det innerligaste tillgifven. Sedan 1791 hade han i ritning informerat Kronprinsen. Vid Konungens död blef han ihågkommen med ett årligt underhåll af 1000 Rdr Specie, hvilka Rikets Ständer likväl förvandlade till Riksgäldsmynt. År 1799 d. 16 Juli förordnades han till Kongl. Maj:ts Förste Arkitekt. Men operan förföll och den store artisten likaledes. Hans inkomster blefvo otillräckliga, och han sökte att förtjena det bristande genom undervisning åt elever. Slutligen blef den del af arsenalbyggnaden, som han bebodde, nedrifven och han måste flytta, utan att erhålla någon ersättning. Han afled i Stockholm d. 10 Mars 1804, 67 år gammal. Uti dödsannonsen kallas han Generalagent för de fria konsterna och Konungens förste Arkitekt.

Despréz hade i Frankrike sin hustru, till hvilken han skickade penningar, ehuru han icke ville se henne. Deremot medförde han till Sverige en Mulattska, som han på något äfventyrligt sätt enleverat från en engelsman i London.

Hans porträtt efter original af Prof. Krafft, uppsatt i akademiens för de Fria Konsterna sessionsrum, är litograferadt af J. Cardon och åtföljer planchverket: Sveriges Store Män, Snillen, Statsmän, Hjeltar och Fosterlandsvänner.

(**Källor**, utom redan anförda: Fr. Boyes Målarelexikon. — Notices sur la Littérature et les Beaux Arts en Suède par Marianne d'Ehrenström. — Despréz' biografi i ofvannämnda planchverk.) J. G. C.

DICKSON, ROBERT.

Dickson är namnet på en af de skottska familjer, hvilka i Göteborg såsom handlande förvärfvat rikedom, som menniskor anseende och som mecenater namnkunnighet. — En James D. bosatte sig på 1770-talet i Montrose, der han idkade jernhandel. Tvenne af hans söner, Robert och James, flyttade till Sverige och började handel, hvilken snart gjorde deras hus till en af Sveriges största handelsfirmor.

Robert D. var född 1782, kom till Göteborg 1802, öppnade der handel, men nödgades år 1816 att cedera och in-

gick derefter i bolag med sin yngre broder James (f. 1784), hvilken 1809 kommit till Sverige och redan grundlagt firman James Dickson & C:o. James blef 1838 Kommersråd och R. N. O. och dog 1855, efterlemnande enka (M. E. Bagge, död 1857) och 6 barn (James, f. 1815, Charles Peter, f. 1817, död 1858, Robert, f. 1819, Oscar, f. 1824, Axel, f. 1826, Carolina, f. 1822, g. m. Grefve C. P. v. Rosen). *Robert D.*, som 1809 ingått äktenskap med Enkefru W. C. Airth, dog år 1858, efterlemnande 3:ne söner, James, f. 1810, Brukspatron, Edvard, f. 1812, handlande, och Charles, f. 1814, Med. Dr, R. W. O., R. K. Carl XIII:s O., L. K. V. och V. Samh. i Göteborg, der han egnar sin tid åt de många lönlösa bestyr, medborgares förtroende honom uppdragit. Dottren Emilia, f. 1818, dog i London 1840.

Robert D. var en ovanligt ädel och älskvärd man, som satte högt värde på gudsfruktan och sträng sedlighet hos dem, han skänkte sin aktning, sjelf egande dessa egenskaper af oskrymtad pregel. Hans välgörenhet var stor, så länge han lefde, fastän så mycket som möjligt hemlig, men för att än ytterligare gagna de fattiga skänkte han kort före sin död till arbetarebostäder i Göteborg och Majorna tillsamman 320,000 rdr och till stipendiifonder för medellösa studenter 20,000 rdr åt hvardera af Universiteterna. Hans brorson Charles Peter anordnade i sitt testamente 50,000 rdr till inrättande af ett barnsjukhus i Göteborg och ännu många andra gåfvor bidraga med de anförde att som fosterländskt hugfästa namnet Dickson bland svenskarne.

DIJKMAN, PETER.

Det enda man om honom känner, är följande. Fadren var Organisten och Stadsskrifvaren i Hedemora Peter Svensson Dijkman och modren Anna Lydertsdotter. En broder Engelbreckt D. adlades d. 18 Juni 1690 under namn af Mannerburg och introducerades med N:o 1209 ibland svenska adelsmän. Peter D. var född på 1650-talet, disputerade i Upsala 1672 under Prof. Petrus Aurivillius: De veterum philosophorum mediis cognoscendi Naturalia; var en tid Landssekreterare i Upsala län; blef d. 17 Aug. 1697 Assessor i Kongl. Göta Hofrätt, men tillträdde icke tjensten, utan var redan d. 22 Mars 1698 Häradshöfding under Svea Hofrätt, samt afled i Stockholm 1717 eller 1718. "Han lärer hafva varit en mångkunnig och tillika mycket arbetsam man," yttrar Gezelius.

Tidigt började han studera antiqviteterna och for ikring i landet för att se och granska gamla minnesmärken och handlingar. Han sökte äfven noggrannt observera allmogens ordasätt och antecknade hvad han i dessa ämnen under sina resor fann anmärkningsvärdt. Redan år 1678 hade han sålunda handskriften färdig till "gamla Svenska Kyrkiohandlingar," hvilken sedan af åtskilliga granskades och först trycktes 1703. Hans anteckningar öfver svenska runstenar voro färdiga redan 10 år före hans död, ehuru de först 5 år senare trycktes. Han är, som tiden kräfde, Rudbeckian, men har genom sina upplysningar kunnat gagna äfven senare historiska skolor.

Skrifter: a) Tryckta: Observat. om de fordna Svenskars och Göthers Penningeräknings beskaffenhet, Sthm 1686, 8:o. — Antiquitates Ecclesiasticæ eller gamla svenska Kyrckiohandlingar, Sthm 1703, 8:o. — Om Sveriges 12 Carlakonungar, Sthm 1708. — Historiska Anmärkningar öfver och af en dehl Runstenar i Sverige, Sthm 1723, 4:o. — b) Otryckta: Observationes de voce Upsala. — Anmärkningar öfver Svea Konungar af Gustavianska familjen. — Andra delen af Observationer öfver Svenskars och Göthers penningeräkning. — Anledning till svenska tungomålets egenskap och art. — Städers, Häraders, Socknars och största delen Byanamnens ursprung i provinsen Upland.

(Källor: v. Stjernmans Matrikel. — Gezelii biografiska lexikon öfver namnkunnige och lärde Svenska Män, del. IV. — Kongl. Götha Hofrätts presidenter, ledamöter och betjening, sid. 60.) J. G. C.

DJURBERG, DANIEL.

Född d. 5 April 1659 i Söderhamn (föräldrar: Handelsmannen derstädes Peder Jönsson och Justina Danielsdotter, hvilkens fader var Kyrkoherden Mag. Daniel Andreæ i Bergsjö, Gnarp och Hassela i Helsingland). Sändes 1668 till Hudiksvalls skola och 1671 till Gefle, der han efter tre års förlopp uppflyttades på gymnasium. Flera inom kort tid inträffade olyckor förmörkade hans utsigter: år 1675 d. 10 Sept. lades nemligen hela Söderhamns stad i aska, hvarvid hans föräldrar förlorade sin gård och mesta förmögenhet, d. 10 Okt. 1676 strandade fadrens fartyg i Söderhamnsskären, då han sjelf genom simmande kom till land tillika med 4 personer, af hvilka dock 2 genom hunger och köld samma natt afledö, men hans fader och 10 andra funno sin graf i vågorna; s. å. d. 23 Nov. bortrycktes äfven modren af döden. Sådana olyckor pröfva hårdt ett ungt sinne, men gifva det också oftast allvarlighet och stadga för hela den öfriga lifstiden. Djurberg förlorade icke derigenom modet, utan be-

gaf sig till akademien i Upsala, hvarest han d. 10 Febr. 1677 blef student och genom goda informationsplatser och ett Kongl. stipendium kunde uppehålla sig, till dess han den 10 Dec. 1685 promoverades till Filos. Magister, sedan han år 1684 under Prof Jul. Micrander responderat för en disputation *De Adolescentibus* och 1685 under Prof. Petr. Lagerlöf för en annan: *De Skaldis veterum Hyperboreorum.* Snart erbjöds honom ett Konrektorat vid Gefle skola; "men som hans längtan att få djupare insigt uti lärda vetenskaper ännu icke var tillfredsstäld, ty blef han vid akademien qvar uti runda tre års tid, och jemte andras undervisande äfven sig sjelf vidare öfvade i filosofiska, filologiska och teologiska saker."

Sedan Konung Carl XI anslagit stipendier åt sex förhoppningsfulla ynglingar, som skulle vid utländska akademier förkofra sig, isynnerhet i teologien, erhöll Djurberg ett sådant och afreste sommaren 1689 till Tyskland, uppehöll sig, utom i andra städer, förnämligast i Hamburg, Wolfenbüttel, Helmstädt, Wittenberg (der han dröjde halftannat år), Leipzig, Dresden och Prag, hvarest han "besökte judarnes synagogor och sammankomster, samt disputerade med Jesuiter, Dominicaner, Franciscaner och Præmonstratenser." For derifrån till Sultzbach, der han med mycken nåd bemöttes af Pfaltsgrefven Christian August, som sjelf var mycket hemmastadd i de Rabbinska sakerna och till bevis på sin ynnest skänkte honom "den mycket rare och svåra boken om Judarnas mysterier, Zohar kallad." Qvarblef ett år i Sultzbach för att "närmare undersöka, om ännu icke uti de äldre Rabbiners och Judars bästa böcker något funnes hvarmed de fordna Judars rätta tro och renare Gudstjenst kunde emot de nyare villfarande bevisas och uttydas, samt den christna lärans visshet tillika styrkas och bekräftas. Till detta ändamål tjente honom Judarnes synagogor och i synnerhet den lärde Cabbalisten Rabbi Moses Bar Joseph, med hvilken han öfverenskom, att denne skulle för honom förklara boken Zohar, hvaruti, såväl som ock andra dylika, han fann många spår till en sundare lära, fast på mång sätt vrängder och med dikter beblandad." Vid afresan ifrån Sultzbach erhöll han af Fursten sjelf ett rekommendationsbref till Konungen i Sverige. Derefter besöktes Altdorf, Nürnberg, Frankfurt am Mayn, hvarifrån han begaf sig till Holland och England, hvarest han några månader vistades i Oxford och London, samt sedan öfver Holland, Tyskland och Danmark återkom till Stockholm d. 4 Okt. 1692.

Tio dagar efter hemkomsten utnämndes Djurberg till Teologie Adjunkt i Upsala; d. 16 Aug. 1693 tillika till Notarius vid Domkapitlet derstädes, och erbjöds i December månad s. å. en ordinarie teologisk profession vid Lunds universitet, hvilken likväl försakades, emedan "han tyckte sig i Upsala hafva ymnigare tillfälle att nytta och uppbyggelse göra." Detta upptogs af Konung Carl XI så nådigt, att H. Kongl. Maj:t genom Kansleren Grefve Bengt Oxenstjernas bref till Domkapitlet tillkännagaf sin vilja, att Djurberg skulle intill ytterligare befordran såsom prebende erhålla Hagby och Ramsta Pastorat. Han prestvigdes d. 1 Juni 1694, tillträdde d. 17 i samma månad pastoratet och utnämndes till Kontraktsprost, hvarföre han i Augusti månad lemnade Notariatet. Förordnades d. 18 Febr. 1698 till Ord. Teologie Professor med Danmarks pastorat till prebende, men fortfor dock att vara Prost öfver Hagby och Hagunda kontrakt till 1725. Teolog. Doktor i Upsala 1705; Primarie Teol. Professor och Domprost derstädes d. 31 Okt. 1724; afled den 10 April och begrafdes i Upsala Domkyrka d. 10 Juni 1736. Hade varit Akademiens Rektor åren 1702, 1706, 1716 och 1725.

Djurberg var en grundlärd teolog, hade mycket förstånd och godt hjerta, ifrade för Lappars och Judars omvändelse, var nitisk att befrämja alla slags kunskaper och undervisade ofta studenterna huru åker och äng skulle bättre skötas, för att genom dem sprida större insigter till allmogen. Han älskade fäderneslandet och arbetade för dess industris upphjelpande, gagnade mycket såsom enskild och offentlig lärare, samt var till sina seder allvarsam och flärdfri. Dock har man förebrått honom en viss girighet eller "att han älskade erkänsla hos de prester, hvilkas lycka han gjorde." Var en hemlig gynnare af Pietisterna och höll andeliga sammankomster i sitt hus Djurbergs porträtt är graveradt i koppar af Geringius i 4:o.

Gift i Söderhamn d. 13 Januari 1695 med Margareta Thel, dotter af Handelsmannen Hans Thel och död d. 13 Febr. 1766, sedan hon sett 87 afkomlingar. Af sönerna blef Pehr Eloqvent. Lektor i Gefle och Johan Assessor; ibland döttrarne dog en ung och 8 blefvo gifta.

Skrifter: Disputationer, utom de anförda, se Lidéns Catalog Sect. 1, pag. 126 och 371. — Memorial om medel till folkets undervisning i christendomen, ingifvet vid Riksdagen 1720 (tryckt i Sv. Kyrkohandlingar s. 57). — Dessutom flera otryckta arbeten i Theologi, Philologi och Religionens utöfning. På Skokloster förvaras hans: Helsingia illustrata 1699, 115 sid. (Skandinav. Handlingar, del. XIII).

(Källor: Likpredikan öfver Doktor Daniel Djurberg d. 10 Juni 1736 af Erkebiskop Joh. Steuchius. Ups. 4:o. — Ara sepulchralis in tumulo Domini Danielis Djurbergii pie erecta ab Elia Frondin, 4:o. — Gjörvell i Svenska Bibliotheket, del. III, sid. 78—92 (ett sammandrag af båda föregående med tillaggd karakterstecknlng af Domprosten Sven Baelter). — Gezelii Biografiska Lexikon, del. I. — Ol. Andr. Knös, Historia Academiæ Upsaliensis, Pars VII. — Fant och Låstbom, Upsala Erkestifts Herdaminne, del. III.) J. G. C.

DOHNA, CHRISTOPHER DELPHICUS von.

Ibland de många utländningar, som, lockade af svenska vapnens segerrika framgång under Konung Gustaf II Adolfs, Drottning Christinas och Konung Carl X Gustafs fälttåg, ingingo i svensk tjenst och genom sina bragder och sin tapperhet på slagfältet eller klokhet vid underhandlingarne med utrikes makter icke litet bidrogo att förhöja Sveriges ära och storhet, böra vi i närvarande Galleri af märkvärdiga män icke glömma Grefve Dohna, helst han blef naturaliserad svensk och stamfader för en Grefiig ätt, hvilken först under närvarande århundrade på svärdsidan utgått ifrån svenska riddarhuset. Han föddes i Delpht d. 4 Juni 1628. Fadren var Christophorus Achatii, Burggrefve af Dohna, Kongl. Böhmisk Öfverkammarherre och Guvernör öfver Provinsen Oranien, modren Ursula, dotter till Grefve Johan Albert af Solms. Redan vid 17 års ålder antog han krigstjenst hos Prinsen af Oranien; blef snart derefter (året ej uppgifvet) svensk kapten vid holländska gardet, senare Kongl. Kammarherre, naturaliserad svensk Grefve och 1653 Öfverkammarherre hos Drottning Christina. Utnämndes vidare till Öfverste för Lifgardet och Riddare af Amarantherorden och 1654 till Generalmajor af Infanteriet samt Öfverste för Län- och Riddarehästarne i Bremen, Verden och Pomern; derefter Generallöjtnant och vice Guvernör i Bremen och Verden. Var 1656 i Febr. anförare för en arméekår, hvilken han drog utur sina vinterqvarter, för att angripa staden Marienburg, vid hvilket tillfälle Grefve Dohna anförde stormningen, men blef derunder af en kula sårad i venstra armen. I slutet af samma år sändes han tillika med Gref Douglas, Björnclou och Friesendorff af Konungen att förehålla Underkansleren i Polen Radziejowski, som blifvit arresterad, de beskyllningar, hvilka emot honom blifvit gjorda. Blef General 1659. Efter Konung Carl Gustafs död och Ständernas åtskiljande sändes General Dohna och Krigsrådet Claes Rålamb år 1660 att taga kännedom om garnisonernas tillstånd i Skåne och på Se-

land, söka stilla deras missnöje och afhjelpa deras behof. Derefter träffas han på riksdagen i Stockholm år 1664, då han ansågs såsom upphofsman till en böneskrift, hvilken de utländske officerarne aflemnade till regeringen med klagan att förnärmande uttryck blifvit emot dem fälda och anhållan om rättelse i de för dem menliga besluten i befordringsväg. Utnämndes till Generalfältmarskalks-Löjtnant 1665. År 1666 blef han Fältmarskalk och stod med arméen i Bremen, hvarifrån han befaldes att med några få regementen infalla i Holstein på samma gång, som Wrangel angrep detta land från Pommerska sidan. År 1668 var han Ambassadör i Holland och anmodades af denna makt och England att biträda deras ingångna allians, men ansåg sig dertill icke befullmäktigad, utan undertecknade i det stället, icke på eget bevåg, utan i samråd med den andre svenske underhandlaren Appelbom, en särskild skrift med försäkran att Konungen af Sverige skulle i förbundet deltaga, så snart hans fordran i afseende på subsidierna var uppfyld, hvarom underhandlingarne skulle fortsättas i London. Grefve Dohna afreste också samma dag dit och underskref d. 25 April i Westminster-palatset, tillika med de öfriga båda makternas Ministrar, den bekanta Trippelalliansen. Men knappt en månad derefter, eller d. 21 Maj s. å., afled han i London, icke fylda 40 år gammal. Liket fördes sedan till Sverige och begrafdes med mycken högtidlighet d. 26 Mars 1669 i Stockholms Storkyrka, hvarifrån det år 1674 fördes till Upsala domkyrka, der det uti ett särskildt grafkor hvilar vid sidan af Grefvens gemål Anna Oxenstjerna, som några år derefter afled. En kostsam grafvård pryder detta kor. Den grefliga ätten von Dohna utgick på svenska riddarhuset med Kaptenen Aug. Magn. Delphicus von Dohna, som år 1820 afled.

(Källor: Peringskjöld. Monumenta Ullerakerensia. — von Pufendorf, von denen Thaten Carl Gustafs, Königs in Schweden. Nürnberg 1697. — v. Stjernmans Matrikel. — Carlson, Sveriges Historia under Konungarne af Pfalziska Huset, del. II. — De la Gardiska Archivet, del. X. — Riddarh. Geneal.) J. G. C.

DOMEY, OLOF.

Han föddes den 5 Sept. 1726 i Själevads församling af Ångermanland på hemmanet Domsjö, der fadren var bonde; blef 1741 Student i Upsala; erhöll Stieglerska resestipendiet och företog, understödd deraf, en utrikes resa år 1752 samt uppehöll sig två år i Göttingen, hvarest han erhöll enskild

undervisning af den utmärkte Orientalisten Joh. Dav. Michaelis och 1754 promoverades till Fil. Magister, sedan han under samma Professor försvarat sin Gradualdisputation: *Nova versio partis Suræ II Corani cum illustrationibus subjectis.* Efter återkomsten till fäderneslandet utgaf han år 1757 under eget præsidium i Upsala en dissertation: *Stricturæ philologicæ, quibus radices et voces nonnullæ Hebreæ, in Lexicis vulgo desideratæ, restituuntur;* förordnades 1758 till Docens i österländska språken; undergick 1760 Teol. Kandidatexamen; utnämndes d. 11 Febr. 1763 till Ord. Teol. Adjunkt; prestvigdes d. 26 April 1769 och erhöll 1770 Upsala-Näs pastorat med bibehållande af sin Adjunktur; Kontraktsprost 1777; Teol. Doktor 1779; presiderade vid prestmötet 1783; Ledamot i Bibelkommissionen 1787 och s. å. d. 22 Maj E. O. Teol. Professor med säte i Domkapitlet och Teol. Fakulteten. Var Riksdagsman 1789 och nämndes d. 9 Maj 1794 till Kyrkoherde i Kumla och Halsbergs församlingar af Nerike, hvilket pastorat skulle tillträdas d. 1 Maj 1796, hvarförinnan D:r Domey likväl afled d. 13 Febr. sistnämnde år. Hans enka erhöll dock två nådår vid Kumla. Follén yttrar om honom: "Prof. Domey var genom sin djupa lärdom, fasta karakter och oföränderliga redlighet i lifstiden både vördad och älskad, samt vann heder och förtroende." En anonym i De la Gardiska Arkivet (Del. XV s. 78) har tecknat D. mindre fördelaktigt. Lärdom har man likväl icke kunnat neka honom; ty det anmärkes, att "han sjelf egde inga böcker, men hade läst allt det nyare i sin sak."

Gift: 1:o med Maria Regina Alm, dotter af Prosten Petrus Alm i Tuna och Stafby, samt Anna Elisabeth Arenia, och död 1777, 2:o med Henrika Andriette Ekström, Gårdsfogdedotter, sedan omgift med Kommissarien N. Forssbergsson och död 1798. Hans barn, två söner och tre döttrar, afledo alla vid späd ålder.

Skrifter, utom redan anförda: Observat. Theol. Philologicæ de Historia Tentationis Christi. Pro Candidatura Theol. Præs. Joh. Bergius, Ups. 1760. — Dessutom fyra disputationer under eget præsidium, hvilka uppräknas i Lidéns och Marklins kataloger. — Föröfrigt äro de flesta historiska böcker i den äldre proföfversättningen af Gamla Testamentet af honom antingen öfversatta eller granskade..

(**Källor: Follén, Nerikes Herdaminne. — Fant och Låstbom, Upsala Erkestifts Herdaminne, del. II.**) **J. G. C.**

DRUFVA, PETER och PETER THURE GERHARD.

1. DRUFVA, PETER,

son af Kronobefallningsmannen i Jönköpings Län Peter D. och Sara Hyltén, föddes d. 6 Febr. 1680, blef 1697 Häradsskrifvare, 1698 Auskultant i Kammarrevisionen, 1699 Kammarskrifvare vid Liqvidationskommissionen, då han afslöt afl. Räntmästaren Sneckenbergs Förskotts- och Förpantnings-räkenskaper; 1702 Kammarskrifvare vid Finska kontoret i Kammarkollegium, 1705 Bokhållare i Militie Afräkningskontoret och 1713 Extra ord. Kamrerare derstädes. Nämndes 1714 till Öfverkrigskommissarie vid Stockholms fältstat, hvarå han d. 27 Jan. 1716 erhöll konfirmationsfullmakt; adlades d. 6 Juni 1718 med bibehållande af sitt förra namn, och introducerades följande året under n:o 1557 ibland svenska adelsmän; blef d. 29 April 1723 Assessor i Kammarrevisionen; d. 19 Dec. 1733 Extra ord. och sedermera ord. Kammarråd; erhöll d. 16 Juli 1751 Landshöfdings namn, heder och värdighet samt utnämndes s. å. d. 4 Dec. vid Konung Adolf Fredriks kröning till R. N. O. Afled på sin gård Hinsberg eller Hedensberga i Westmanland d. 20 Aug. 1761. Skänkte till Tillberga kyrka i Westmanland en vacker altartafla.

Gift med Brigitta Christina von Berchner, född 1701 och dotter af Brukspatron Georg von Berchner och Elisabeth Gerdtsdotter Störning, samt död i December 1734. Deras son Öfversten, R. S. O., Gerhard Störning Drufva till Nyborg, född d. 5 Januari 1726 och död d. 24 Januari 1807, var 2 gånger gift och hade med sin andra hustru, Friherrinnan Maria Dorothea von Kocken, född 1727 och dotter af Hofkansleren Johan Henrik v. Kocken och Maria Antoinetta Hildebrand, sonen

2. PETER THURE GERHARD DRUFVA,

som föddes d. 22 Januari 1767, utnämndes, enligt den tidens sed, endast något öfver två år gammal d. 8 April 1769 vid Uplands regemente till Förare, d. 10 Febr. 1772 till Sergeant, d. 28 Dec. 1774 Fänrik, d. 18 Dec. 1776 Löjtnant och d. 30 April 1783 till Statskapten. Under tiden hade han dels åtnjutit enskild undervisning i föräldrarnes hus, dels sedan år

1779 studerat vid Upsala Akademi samt ytterligare åren 1783 och 1784 i en pensionsinrättning i Stockholm, för att genomgå militärkursen och öfva sig i teckning. Blef d. 18 Maj 1785 Kapten med kompani, kommenderades 1788 med regementet till Finland och bevistade landstigningen vid Brakila och kanonaden vid Fredrikshamn; öfverförde 1789 rekryter till Finland och deltog på skärgårdsflottan d. 24 Aug. s. å. i det första sjöslaget vid Svensksund, der han blef fången, hvarefter han fördes till Wolodomirska Guvernementet i Ryssland. Under fångenskapen befordrades Drufva till Andre Major d. 9 Sept. 1789 och utnämndes d. 26 Mars 1790 till R. S. O., hemkom ur fångenskapen s. å. och dubbades år 1791 af sin fader. Blef d. 10 Aug. 1792 Förste Major och d. 3 April 1796 Öfverstelöjtnant.

Såsom Befälhafvare för en bataljon af Uplands reg:te afgick Drufva i December 1806 till Stralsund och var närvarande då denna stad följande året belägrades af Franska arméen; återkom sedan till Sverige och tågade i Mars månad 1808 till Norige, der han i April deltog i intagningen af Liers skans. Samma år beordrad med regementet till Finland, bevistade han d. 29 Aug. träffningen vid Lappfjärd med ryska arméen, som då måste vika, samt d. 14 derpå följande September slaget vid Orawais, då han på eftermiddagen förde befälet öfver andra svenska Brigaden och på landsvägen skyddade återtåget på ett sätt, som lika mycket hedrade honom sjelf, som hans tappra trupp och dess befäl. Deltog sedermera i träffningarne vid Edsöre bro, Kauko bro, Kallajocki och Pyhäjocki, och förde sedan d. 15 September befälet öfver första svenska brigaden, bestående af Uplands och Westmanlands regementen, till d. 5 December 1808, då den vester om Torneå upplöstes, för att regementsvis återgå till hemorterna.

Den 9 Febr. 1809 befordrades D. till Öfverste i arméen, enligt ordalydelsen i fullmakten, "i anseende till dess gjorda trogna och nitiska tjenster, samt i affären vid Oravais ådagalagda tappra förhållande;" men erhöll redan d. 10 Juni samma år på begäran afsked ur krigstjensten. Förordnades d. 10 Aug. 1814 till vice Landshöfding i Wermland, hvilken tjenstbefattning han dock redan följande månad lemnade; upphöjdes d. 8 Aug. 1815 i friherrligt stånd och introducerades d. 13 Mars 1816 under n:o 352 ibland Friherrar; utnämndes d. 12 Nov. 1816 till Landshöfding i Westmanlands Län; d. 11 Maj 1818 till Kommendör af N. O. och följande året till Ståthållare på Westerås slott. Han hade bevistat

riksdagarne 1789, 1809, 1810, 1812 och 1815. Han afled på Nyborgs Sätesgård d. 6 Oktober 1822; och utgick med honom såsom barnlös den friherrliga ätten. Adliga ätten n:o 1557 utslocknade med Stallmästaren Adam Ferdinand Drufva, som år 1838 afled.

Gift d. 8 Juni 1788 med Ulrika Melin, född 1767, dotter af Majoren vid Fortifikationen, R. S. O. Lars Melin och Ulrika Herbst, samt död i Stockholm d. 11 Okt. 1834; hon var Ledamot af Fria Konsternas Akademi.

(Källor: v. Stjernmans Matrikel. — Rothliebs Matrikel 1818 och 1823. — Kröningsvärds Matrikel. — Montgomerys Historia öfver kriget emellan Sverige och Ryssland åren 1808 och 1809, del. II. — v. Anrep, Adelns Ättartaflor, Stockh. 1859.) J. G. C.

DRYANDER, JONAS ERIKSSON, JONAS JOHANSSON och JONAS CARLSSON.

1. DRYANDER, JONAS ERIKSSON.

Biskop Petrus Jonæ Angermannus, som lemnat spår efter sig i vår predikolitteratur och den gamla psalmboken (n:o 131: Så skön lyser den morgonstjern, i hvilken psalm A. Fryxell påpekat större grannlåtsjagt, än han förmenar någon kunna uppvisa i Wallinska psalmboken), skaffade flera Ångermanländningar ned till pastorater i Wexiö stift — sannolikt efter den stora pestdöden bland stiftets prester 1602. Jemte Angermannerna i pastorsserierna Ericus Bernhardi Angermannus, Jonas Laurentii A. och Laurentius Gudmundi A., träffas Biskopens bror Ericus Jonæ A., som 1602 var Pastor civitatis Wexionensis och 1607 (tillika?) Pastor i Ekesås (n. v. Gårdsby, biskopsprebende), samt derjemte Ledamot i Wexiö Domkapitel. Riksdagsman 1610. Lefde ännu 1622. Hans söner kallade sig efter Ekesås (Ek = Δρυς) Dryander. En Anders Dr. blef Kyrkoh. i Göteryd 1614, der hans son Anders Dr. efterträdde honom 1662. (En dotter Elisabeth blef i äktenskap med Wasafränden Knut Mattsson Riddarhus Secret., Assessorn och Poëta Cæsareo-laur. Matth. Törnecrantz's moder.) En annan son Ericus Andreæ Dr. blef 1660 Kyrkoh. i Hallaryd. Af samma slägt synes den Andreas Dr. varit, som blef Kyrkoh. i Ödsmål, Göteborgs stift, 1707.

Den märkligaste af Erici Jonæ i Ekesås söner var Jonas Dryander. Han studerade i Upsala och presiderade der såsom Magister 1628 de coelo ejusque attributis, då Biskop Petri Jonæ son Joseph Lundebergius, hans kusin, var re-

spondent. Som Rect. Scholæ i Wexiö parenterade han öfver sin farbror Biskop Petri Jonæ 1630. (Oratio in mem. Petri Jonæ trycktes i Kalmar 1630.) Var Riksdagsman 1638, då han blef Kyrkoh. i Wernamo, och 1650, då han hörde till "det lägre presterskapet," som anfördt af Joh. Matthiæ och J. Terserus stödde Borgmäst. Nils Nilsson m. fl. i påyrkande af reduktionen. I predikstolen var han ej bland "de stumma hundarne," förkunnande "huru adlen lät göda sina hästar och hundar, hvilka uppåto säden, vuxen till menniskors uppehälle, låtande derunder de fattige menniskorna dö af hunger." Drottn. Christina kallade visserligen sådane män, som J. Dr. och hans landsman Arvid Tiderus i Wäckelsång, som predikade i samma ton, Tubæ seditionis, fastän hon väl ej så ogerna hörde sådant, som väckte de stolte aristokraternas fruktan för en makt under dem, när de ej syntes mycket akta Majestätet ofvan dem. J. Dr. var äfven verksam på andra banor. Han samlade pengar för att ur turkars fångenskap lösa svenskar. I Wernamo hade han inrättat en slags förlikningsdomstol, der viten ålades den som först bröt förlikningen. Ökade Pastor på dylika sätt, der han gjorde sig ett besvär, som ej kunnat honom åläggas, kyrkans medel, så verkade det väl öfverseende, om han mindre de jure än efter sedvanligheten använde dylika medel till understöd åt fattiga studerande, hjelp till sinnessvaga o. d. J. E. Lagergren har under sin ransakning af Östbo arkiver funnit att J. Dr. var en man af kraft och karakter. 1652 hade han en efterträdare i Wernamo. — De kunglige hade på sina resor ofta gästat hos honom.

En hans son Johan Dr., som blifvit Student i Upsala 1659, fick redan 1666 Alsheda, Wexiö stifts största pastorat, i survivance efter sin svärfar, hvilket må utmärka regeringens uppskattande af fadrens förtjenster. Han innehade Alsheda, som tillträddes 1668, intill sin död 1681. Professor Castovius i Upsala hade af honom haft hjelp i sin fattiga ungdom. Dottren Catharina blef gift med Bisk. i Wexiö Scarinius. Sonen Nils Dr, Student i Upsala 1694, blef Fänrik 1704, sedan Kapten; en af de "gamle Caroliner." Sonen

2. DRYANDER, JONAS JOHANSSON,

hade äfven studerat i Upsala, der han inskrefs 1686, resp. 1692 under And. Spole för p. 1—202 af hans Algebra, och 1694 under Harald Wallerius, de Matheseos incrementis.

Han synes derefter hafva vistats vid utrikes universiteter och lär vunnit befordran till Professor. Åtminstone kallades han Professor, då han blef Legationssekreterare i Paris, der han tjente Konung Carl XII, då nordens hjeltekonung hade det högsta anseendet vid de utländske hofven och den svenska legationen vid dessa hof åtnjöt stort anseende. Han dog 1707.

(Källor: Ny Smål. Beskr. och saml. till densamma.)

3. DRYANDER, JONAS CARLSSON.

Elias Fries skref på frågan, hvilka botanister kunde anses förbigångna i Biografiskt Lexikon, bland annat i sitt svar: "*Jonas Dryander, en stjerna af första storleken* — anställd vid British Museum efter Solander. Nämnde Museum förvarar vigtiga bestämningar af honom, af andra publicerade. Hans Biblioth. Botan. är ett klassiskt verk" . . . — Red. hade således här en skuld att godtgöra. Men — hvar finna materiel?

I Carl v. Linnés anteckningar, der Ad. Afzelius bland v. Linnés *lärjungar* ihågkommit t. o. m. Apiarius d. ä. Apotekaren i Wexiö, träffades ej Dryanders namn. I K. W. A. Handll. (1784: IV, p. 289 – 297 med tillägg 297, 298) mötte några blad, prydda genom en uppsats i botanik af Mag:r J. Dryander, men ändock hade ej hans namn inkommit i J. E. Wikströms Conspect. literaturæ botanicæ in Svecia, ehuru en mängd t. o. m. utländningar anförts, som ej i Akademiens handlingar lemnat större spår efter sig, ja personer, ur hvilkas skrifter blott något öfversatts på svenska. I Rosenhanes præsidiital i K. W. A. lästes p. 431 och 507 allenast några rader, hvilka upprepats i Supplem. till Sackléns Svenska Läkare Hist., men der det, som tillägges, är misstag. Hvad emellertid kunnat uppdagas, må här meddelas. V. Presid. i Linnéanska Societeten i London, Bibliotekarien vid Royal Society m. m. Med. Doctor, Mag:r Jonas Dryander föddes i Göteborg d. 5 Mars 1748, enligt Göteb. nations matrikel i Lund, hvilken uppgift väl kan antagas vara Dr—rs egen, men d. 22 Febr, 1748, enligt Gothenii Saml. i Göteb. Domkap:s arkiv. Att Sprengel i artiklen Dryander uti Ersch u. Grubers Encyclopedi uppgifver honom född 1788 får antagas såsom ett tryckfel. I Sacklénska Supplementet kallas föräldrarne Kyrkoherden i Gällared i Halland Gabr. Dr. och Fru Annica Lilliecrona; men voro: Eloqv. & Poes. Lektorn i

Göteborg Carl Leonhard Dr. och Brita Maria Montin, yngsta dottren af Teol. Lekt. Prosten Jonas Montin i Göteborg. Fadren C. L. Dr:s biografi är införd i Svenska Mercurius för Mars 1758 p. 1128 följ. Vid denna berömde Gymnasiilärares död var sonen Jonas den ende, som af 3 barn qvarlefde. Modren trädde sedan i nytt gifte med Kyrkoh. i Halmstad Gudm. Djuberg (ej Djurberg), hvilken förut varit gift med en enka af Djubergs företrädare, Hans Dryander.

Då Jon. Dr. på så utmärkt sätt i lärda verlden hedrat svenska namnet, torde skäl vara att bemärka hans svenska slägt. Hans farfar, Kronolänsman Henrik Dryander, g. m. en dotter af Kyrkoh. P. Starkelius i Svenljunga, hade sönerna Hans Dr., Prost och Kyrkoh. i Halmstad, Gabriel Dr., Kyrk. i Gällared samt Lektorn Carl Leonhard. Gabr. Dr. lär egt en son, hvilken var en af C. v. Linnés lärjungar, antecknad någonstädes för sin nära till svindel uppjagade stolthet öfver det beröm, mästaren honom gifvit. Henrik Dr. var son af Hans Månsson, frälsefogde hos Öfverste Harald Posse och Bokhållare vid ett jernbruk i Wermland, g. m. Kjerstin Henriksdotter. Då sonen Henrik föddes 1660, bodde de på Spirehult i Berge socken i Wadsbo härad (?) i Westergötland. Om denne Hans Månsson ock kallade sig Dryander och var af Ekesås-slägten (se n. 1 & 2), är ej kändt; men det hörde då ej till det sedvanliga, att en Länsman antog ett s. k. lärdt namn, särdeles då det samtidigt bars af flera prester i samma eller angränsande stift, utan att det åtminstone tillhört någon bland hans förfäder bland prester. Det är bekant att desse tidigt började välja tillnamn, hvilket bruk senare vann insteg bland ofrälse lekmän. (J. H. Schröder hade funnit, att bruket ibland dessa särskildt utbredde sig, då Bankstyrelsen i Carl XI:s tid ej lemnade lån till andra än män med tillnamn af annan art än den patronymiska N. N. *son.*)

Vår särdeles i Göta kanals historia odödligt namnkunnige Grefve B. B. v. Platens svärfar Kommerceradet P. Ekman i Göteborg berättade för sina söner, att nämnde Ekmans slägt var densamma som den Dryanderska i Göteborgs stift, men visste ej om stamfadren hette Dryander och medlemmar, som gingo in bland lekmän, efter då ej sällsynt bruk, försvenskat namnet till Ekman, eller stamfadren först hetat Ekman och några medlemmar, som gått lärda vägen, græciserat namnet till Dry-ander. Slägtskapen anses emellertid otvifvelaktig.

Jonas Carlsson Dryanders namn mötes först i vår literatur, då han, enligt Lidéns Catal. dispp., responderade 1763 på Göteborgs Gymnasium under utn. Rektor i Marstrand Henr. Harckens. Student i Upsala i Sept. 1765, der han den 12 Okt 1768 resp. under Joh. Ihre för theser, när denne Professor utgaf P. VI. p. 93—108 af sina Analecta Ulphilana. Vid denna disputationsakt, som beskrifves i K. Bibl. tidningar om lärda saker 1768 d. I. p. 17 f. ådagalades mycket snille, utan tvifvel också af respondenten. Han, som i morbrodren Med. D:r Lars Montin säkerligen egt sin första ledsagare på naturalhistoriens fält, eröfrades snart för sin framtid af C. v. Linnés vetenskap, och synes derigenom ett afbrott vållats i examensstudierna. Först 10 år efter exercitiedisputeringen blef han promoverad. Detta skedde i Lund 1778, sedan han ditkommit på hösten 1776, Student den 11 Nov. och Filos. Kandid. d. 18 Dec., hvarpå han respond. under E. G. Lidbeck, då en disp. Fungos regno vegetabili vindicans utgafs. Följande året 1777 lemnade Dr. Sverige och anlände d. 10 Juli s. å. till London, der han snart såsom Naturforskare stod i det anseende, att, när C. v. Linnés störste lärjunge (jemte Löfling) D. Solander dött d. 12 Mars 1782, Dr., förordad af den bortgångne, efterträdde honom såväl vid British Museum som i Bibliotekariebefattningen hos Presidenten vid Royal Society, Baronetten Jos. Banks. Han blef Ledamot af K. V. A. i Sverige 1784 och gaf till bemälte akademi det utmärkta herbarium, hans Morbror Assess. L. Montin testamenterat systersonen, hvilket, efter uppgift af egaren, innehöll mer än hälften af alla intill den tiden upptäckta växter. Härvid må ock nämnas, att Dr. gifvit Sv. Vet. Akademien många värderika arbeten af utländska lärde och vetenskapssamhällen, kanske någon gång blott såsom kommissionär, men vi torde kunna tillägga åt författare, som dermed visat Dr—rs fädernesland en uppmärksamhet för hans beredvillighet att under författarearbetet tjena dem med råd och upplysningar. Se V. A. Handll. 1797 p. 318—319. 1798 p. 320. 1799 p. 307. 1803 p. 329. 1811 p. 299. Då Transactions of the Linnean Society 1790 började utgifvas, kallas Dr. Bibliotekarie vid "Royal Society" samt F. L. S. (Fellow of Linnean Society). Med 1794 börjar han kalla sig V. P. L. S. (Vice Presid. of Lin. Soc.), till hvilken äre-post denne svenske Magister valdes hvarje år intill sin död.

Dr. mottog många bevis på Engelsmännens högaktning. Sannolikt var det Oxfords Universitet, som sände honom Med.

Doktors diplom. Hr Akad. Adjunkten Sv. Rydberg, som i 3 1/2 år var Amanuens hos Sir Jos. Banks, har intygat, att särskildt Premierministern W. Pitt mycket värderade Dryander. Botanisten R. A. Salisburg ansåg, enligt samme lärdes intyg, Dr. för en af Englands utmärktaste vetenskapsmän. Hr R. sjelf blef af hvad han pröfvade och kunde uppfatta såsom allmänna opinionen bland de kompetentaste domare öfvertygad, att Dr. bidragit med egna uppsatser eller muntliga meddelanden till nästan allt, som i hans tid utkom i naturhistoriska facket i England, ja att sjelfva Rob. Brown lånt mer än mycket af Dr. i sina skrifter. Blott ljuset spriddes, var Dr. nöjd, och syntes snarare undvika än söka författareära. Med arfvet, som kom till Göteborg, följde en koffert med bref. Efter den tidens åsigter kräfde pieteten mot en död att bränna upp hans korrespondenters bref; men den ännu lefvande Lagmannen, f. Borgmäst. i Göteborg, L. K. V. o. V. Samh. P. Ekman, son af en Dryanders kusin, genomsåg dock först dessa bref och fann dem nästan alla innehålla förfrågningar i lärda ämnen af personer, som såsom författare voro i behof af upplysningar. Ehuru dock Dryander, liksom forntidens Rabbiner och nutidens icke författande Professorer, snarast kan betraktas som deras lärare, som skrefvo böcker, har man dock åtskilliga uppsatser i lärda samhällens handlingar utaf hans hand. Detta namn har vunnit en oförgänglig namnkunnighet genom 2:ne klassiska verk: *Catalogus Bibliothecæ Historico-Naturalis Josephi Banks, Tom. I—V,* 8:o, *London* 1796—1800 samt *Hortus Kewensis or a Catalogue of the plants cultivated in the royal botanic Garden at Kew.* Ed. II: enlarged by William Townsend Aiton, London 1810—13, 8:o, Tom. I—V. Denna edition redigerades af Dryander ända till slutet af Dodecandria, men från XIII klassen ända till Cryptogamia af Rob. Brown, sedan döden bortkallat Dr. från redaktionen, dervid Rob. Brown hade Dr—s manuskript att följa.

Under de 30 år Dr. satt i den Linnéiska vetenskapens d. v. centrum i London, vidgade sig kännedomen om naturalstren i högsta grad. Som ledning för omdömet om detta utvidgande af specialinsigter, sedan Linné, som "divinerat" det system, inom hvilket massorna af naturalster kunde nog ordnas för att kunna redigt öfverskådas, hunnit gifva detta studium anseende i verlden, må vi blott erinra oss den tid, då C. v. Linné d. y. måste följa Solander till jorden och säkerligen ledde Dr—rs första steg på den bortgångnes bana. Då framlades för C. v. Linné d. y. Aublets samling från Gui-

ana, Massons från Jamaica, Brasse's från inre Afrika, Smeathmans från Guinea och West-Indien, Königs indianska palmträd m. m. Man tänke sig hvilka massor af naturalier skulle vid Themsens stränder aflastas 1780—1810, när Linnés vetenskap uppbars af tidens ande och alla från Furstarne i sina kabinetter till sjöfarande i sina hytter samlade djur och örter och fiskar och amphibier med ett intresse, som det hvarmed våra kaliforniefarare samla sina guldklimpar. Dryander var väl under denna tid i sjöfartens verldshufvudstad snarast den Adam, som skulle nämna allt vid sina rätta namn eller gifva det nya namn och plats i det Linnéiska systemet. "Och såsom han nämnde dem, så skulle de heta." Då Sir Banks blifvit en magnat af första ordningen, med 20,000 pund st. årl. räntor, kunde man väl ej vänta, att han vid examinering af alla naturprodukter, som tillkommo i hans egna samlingar, synnerligen biträdde den lärde, hvilken han strax gaf 80 pund i årlig lön. (Dr. tillät denna lön ej ökas, äfven då Banks efter ett större arfs emottagande ökt alla de andres löner, som voro i hans tjenst och erböd — kanske då ej nog grannlaga — att äfven öka Dryanders.)

Hos Dr., hvilkens vidsträckta literaturkunskap vi kunna bedömma af hans katalog öfver Banks Bibliotek, möter den klarhet och enkelhet i stil, som man plägar kalla klassisk, men vi måste erkänna, att de gamle klassiske författarne, vanligen svaga i definitionen och sväfvande i descriptionen, ej kunna jemföras med den nya tidens verklige vetenskapsmän af den art, som Dryander, såväl der det hela öfverskådas, som der hvarje del skärskådas. Den som vill se prof på fullständighet i få ord, läse Dr—s beskrifning om Hexandristen Albuca i K. V. A. Handll. Redan i Maj 1780 har han i Kongl. botaniska trädgården i Kew examinerat en af de 5 Albucæ, han sett i England. Han kände örtens historia. Hon hade blommat inför en beskrifvares ögon i Paris 1633. Dr. kriticerar föregångarne med allvar, anmärker der de förblandat olika species, men med all höflighet. Gissningar förekomma ej. Finnes en lucka i hans kunskap, får den qvarstå öppen. Noggrannt anmärkes i hvilket utvecklingsstadium han sett det föremål, som beskrifves. De blommor, han ej haft tillfälle att under blomningen besöka, har han beskrifvit när den nedra hälften af blomklasen varit öppen. Då är ej något nämndt om utseendet hos den fullt utvuxna. Der något uttryck i Linnés Flora kunnat missleda, anmärkes det, dristigt nog i den tiden, men helt anspråkslöst. Förrän en blomma lägges i spiritus vini, antecknas färgen, helst

han ej litar på minnet. Han gör ej gerna ombyte på namn, äfven om han finner dessa bildade af misstag. Albuca abyssinica får behålla sitt namn, fastän han betviflar att någon dylik kommit från Habbesch; likaså Swerkia Americana, fastän han ofta träffat den i örtsamlingar från Guinea, ingen gång i örtsamlingar från Amerika. Sjelfva rättelserna anser han kunna vålla mera oreda än gagn.

Med sådana grundsatser och egenskaper skulle denne Linnéan utöfva stort inflytande på den sig utvecklande vetenskapen, på den punkt, der han verkade, äfven om, såsom Prof. Fries anmärkt, andra kommit att publicera mängden af hans bestämningar. Till Floras barn i Kongl. botaniska trädgården vid Kew stod Dr. väl ofta fadder, och har säkerligen godkänt alla namnen i Aitons edition.

Vi nämnde hans stora literaturkunskap. Hans Catalogus Bibl. Hist.-Nat. J. Banks mottogs med loford i hela lärda verlden. I Dictionnaire Bibliograph. hist. & critique des livres rares, suppl., Paris 1802 p. 153, yttras bland andra loford, att denna katalog är "fait avec *le plus grand* soin." Särskildt berömmes, att alla lärda samhällens handlingar upptagits hvar för sig och i systematisk ordning. Sprengel i Ersch's u. Grubers Encyklopedie yttrar: "Den fördelaktiga ställning, som J. Banks förskaffade Dryander, Linnés lärjunge, derigenom att han anstälde honom såsom uppsyningsman öfver sina öfvermåttan rika naturhistoriska samlingar, begagnade Dr. till utarbetande af den förträffligt inrättade och med yttersta flit förfärdigade katalogen öfver Banks bibliotek, ett för naturvetenskapernas literaturhistoria nästan oumbärligt, men tyvärr mycket sällsynt verk."

Dr. dog i London, ogift, i slutet af Okt. 1810 och ligger begrafven i S:t Annakyrkan derstädes. Ett bref kom från Erkebiskopen i Canterbury till Lagm. Ekström, son af Dr. Matth. Ekström i Tanum och Agatha Montin (Dryanders moster), med begäran att han ville med ed vid svensk domstol styrka, det arfvet ej öfverstege 300 pund. I motsatt fall anmärktes att afgift stadgats i engelsk lag till förmån för de fattiga i nämnde Erkebiskops stift. Lagmannen svarade, att han ej underkastade sig att med ed styrka hvad han ej kände; utan kunde då Erkebiskopen hellre behålla arfvet. Flera år derefter skref svenska Konsuln till nyssnämnde Lagmans son, att ett arf var deponeradt någonstädes i London, som han borde hemta. Då hemkommo nära 300 pund, en kista med svenska böcker, en koffert med bref och en koffert med kläder — numera för-

derfvade af mal — och pretiosa. Samlingen af snusdosor — sannolikt till största delen presenter af förnämt folk — var märkligast. Rydberg anser att hans öfriga papper — vi tillägga: och böcker på främmande språk — qvarstannat i Banks bibliotek, hvilket disponerades, efter Banks död, enligt Baronettens testamente af Rob. Brown, men efter Browns död förenades med British Museum.

Brown och Thunberg hafva efter Dryander benämnt växtslägter. "Slägtet *Dryandra* BROWN tillhör Proteaceæ, närmast beslägtadt, eller rättare, ett tvillingslägte med slägtet Banksia. Brown ville dermed antyda den nära själaförvandtskapen emellan dessa tvenne män, hvilkas namn som en dubbelstjerna gå till odödligheten." (El. Fries). *)

---

*) Vi tillägga här ett utdrag ur Supplementet till fjerde, femte och sjette upplagorna af "Encyclopedia Britannica," Vol. III, 1824, pp. 675—6. (Artikeln är omtryckt i sjunde och åttonde upplagorna, i den senare med signaturen "J. E. S." = James Edward Smith, personlig vän af Dryander.)

DRYANDER (JONAS), var en af de första stiftarne af Linnéan-Society år 1788, och intresserade sig mycket för alla dess angelägenheter, särdeles för uppsättandet af dess lagar och reglor, då det 1802 fick Kungligt privilegium. — — — — — —

Hans kända arbeten i botaniska ämnen bestå af följande afhandlingar: 1. ***En beskrifning om genus Albuca***, i Stockholms K. V. A. Handll. för 1784, på svenska. 2. ***Anmärkningar öfver genus Begonia, i Transactions of the Linnéan Society***, Vol. I. I denna afhandling äro tjugoen species bestämda, med anvisning på nio, hvilka voro tvifvel underkastade, fastän detta genus förut ansågs bestå af blott ett enda species. 3. ***Öfver genera och species af Växter***, hvilka förekomma två eller tre gånger i Professor Gmelins edition af Linnés ***Systema Naturæ, Transactions of Linn. Soc.*** Vol. II. Dessa rättelser sträcka sig olyckligtvis icke längre än till klassen ***Octandria***. Deras författare ämnade att fullända dem, men andra sysselsättningar mellankommo, och den bok, som var föremål för hans rättelse, föll snart i fullkomlig glömska, för så vidt den angick Botaniken, så att dess fel, ehuru stora och talrika, blefvo oskadliga. 4. ***Lindsæa, ett nytt genus af Filices; Trans. of Linn. Soc.*** Vol. III. Detta genus skiljes från ***Pteris*** derigenom att dess ***involucrum*** öppnar sig utåt. 5. ***Botanisk beskrifning öfver Benjaminträdet på Sumatra, i Phil. Trans.*** Vol. LXXVII. Detta träd, om hvilket stora misstag hade uppstått, visas här vara ett species af ***Styrax***. Denna afhandling har blifvit omtryckt och öfversatt. De förnämsta arbeten, utgifna under Dryanders öfverinseende och rättelse voro: ***Hortus Kewensis*** af Aiton, tryckt år 1789, och ungefär hälften af detta arbetes andra upplaga, hvars fulländande afbröts genom hans död; äfvenså Dr. Roxburgh's ***Coromandel-kustens växter***, ett praktfullt och högst värderikt arbete, för hvilket man har att tacka Ost-Indiska Kompaniets frikostighet. Vid båda dessa verk blef Dryanders skarpsinnighet och lärdom på det nyttigaste använd, särdeles på det typografiska området. Det skulle vara fåfängt att söka efter

Ett porträtt af Dr., ritadt af George Dance år 1795, har i England blifvit graveradt af Daniell.

---

ett tryckfel i någonting, som gått genom hans händer. Vi beklaga endast att icke samma kritiska noggrannhet, som en princip, utsträcktes till hvarje annan del af de arbeten, i hvilka han deltog. Hade detta varit förhållandet, så skulle icke den väsendtligt felaktiga karakteren af ***Oldenlandia***, kopierad i ***Hort. Kew.*** efter Linné och Willdenow, fått motsäga Roxburgh's längre ned anförda planch och beskrifning. Men olyckligare är att åtskilliga fel och slarfaktigheter i nomenklaturen hafva blifvit utspridda och bekräftade genom en auktoritet, som Dryander sjelf aldrig hade för afsigt att gifva. Han har ofta försäkrat författaren häraf, att, om han hade gifvit ut det ifrågavarande i sitt eget namn, skulle han aldrig hafva antagit dylika slarfaktigheter, hvilket här nämnes för att förhindra andras misstag att tillräknas honom. Då den populära ***Species Plantarum*** af Willdenow är den erkända ledaren, måste denna boks författare vara ansvarig för ämnen, hvilkas rättande icke kunde ligga inom författarens eller utgifvarens af ***Hortus Kewensis*** uppgift. Många ämnen äro dock på det skickligaste belysta i denna edition, såväl som i bihanget till dess andra upplaga af Brown, och dessa kunna icke undgå en intelligent läsares uppmärksamhet. Praktisk botanik var blott en tillfällig och underordnad sysselsättning för Dryander, och han hade misstroende till sin förmåga och deraf följande afsmak för den tekniska och beskrifvande delen af vetenskapen. Den beskrifning han hade gjort till Bauers präktiga plancher af ***Ericæ***, utgifna af Aiton, blefvo villigt och till och med glädtigt kastade i elden, vid en menings skiljaktighet angående den blifvande titlen på arbetet. Det studium hvari denne skarpsinnige och noggranne man fann tillräckligt utrymme för användandet af sina talanger, var bibliografien. Hans ***Catalogus Bibliothecæ Historico-Naturalis Josephi Banks*** är ett mönster för alla framtida arbeten af detta slag; men ett mönster, snarare beräknadt att afskräcka än uppväcka efterföljd. Ett arbete, så snillrikt i planen och så fullkomligt i utförandet, kan knappt framvisas i någon vetenskap; ett så felfritt specimen af typografi hafva vi aldrig annorstädes sett. Den uppriktiga och ofärgade enkelheten i Dryanders karakter öfverträffades endast af hans allt omfattande och svår-tillfredsstälda noggrannhet vid hvarje föremål, som fästade hans uppmärksamhet. Han kunde ej vara ett tyst vittne till den ringaste orättvisa, origtiga föreställning eller missuppfattning. Hans häftighet vid motsägelser uppstod mera af hans skarpsinnighet att snabbt tränga in uti medelmåttiga intelligensers förvirring och ovärdighet, än af någon naturlig stränghet. Sjelf blott klarhet, redighet och bestämdhet, hade han föga öfverseende med dem, som icke hunno fram till hans ståndpunkt, och detta var händelsen med största delen af menniskoslägtet. Då han tillfrågades huru stor del Dr. Smith hade i författandet af ***Flora Græca***, svarade han med en häftighet, som skrämde den frågande: "Hvart enda ord är hans!" Då han retades af de tanklösas och ytligas frågor, hvilket allt för ofta var hans öde, försummade han aldrig de pligter han, med sitt embete, åtagit sig, om han än icke alltid förmådde dölja sin otålighet vid deras utöfning. Men då den anspråkslösaste idkare af verklig vetenskap anhöll om hans hjelp, öppnade han alla sina skattkamrar, den mest välvilliga liberalitet smyckade hans konversation, och han var ifrigt angelägen att hans meddelanden skulle icke blott höras, utan äfven förstås. Rörligheten i hans snille och samtal var icke mindre beundransvärd än deras noggrannhet. Antingen ämnet var en

Skrifter: Theses varii generis, præs. H. Harckens Gothob. 1763. — Theses miscell. ad Analecta Ulphilana, pres. J. Ihre, Ups. 1768. — Diss. grad. Fungos regno vegetabili vindicans. præs. E. G. Lidbeck, Lund 1776. — Anmärkningar vid örtslägtet Albuca med beskrifningar på 3 nya slag. K. V. A. Handll. 1784, IV, p. 289—297. — Tilläggning vid föregående Rön l. c. p. 297—298. — Ett nytt medel och preservativ emot pesten, publiceradt af Grefve Leopold v. Berchtsold, Wien 1797, öfvers. på Engelska, Arabiska, Fransyska. (Enl. Rosenhanes tal p. 431; men af V. A. Handl. 1798 p. 320 kan ej skönjas mer, än att Dr. gifvit nämnde skrift till K. V. A. Bibliothek.) — Catalogus Bibliothecæ Historio-Naturalis Josephi Banks, Tom. I—V, London 1796

---

vetenskaplig fråga eller en historisk, Europas politik eller thékonseljskonversationen vid ett obetydligt Tysklands-hof, en utmärkt mans literära talanger och verk eller hans enskilda handlingar, intrigerna för vinnande af en plats vid hofvet, ett professorat eller en enskild anställning; så kunde han säkerligen kasta något ljus deröfver. Få menniskor äro så saknade i den krets der de rört sig, som han, icke heller kan hans plats i samhället så lätt ersättas."

Vi bifoga i originalspråket det bref, Sir Joseph Banks skref till M:r Brown vid Dryanders död.

Revesby Abbey Oct. 30:th 1810.

My dear Sir.

I am indeed under no small obligation to you for having superintended with so much judgment and propriety the interment of my deceased friend. Though my tears could not reach his grave, they have plentifully bedewed his memory. It must be 36 years since we have lived together, not in any shape as principal and dependent, but as friends and equals in every degree, and never once have I thought myself justified in altering the plan of conduct he on his own judgment adopted for the benefit of my Library and the advantage of my interest. Few instances I believe occur in the history of mankind of the kind of connexion which so long subsisted between us, having been never once interrupted by a difference of opinion. To the past I look back with gratitude and complacency, to the future I look forward without a ray of hope. My hairs, I thank my God, are grey, and my thread nearly spun. But I must not indulge the melancholy which now best pleases me. Adieu, then, my dear Sir, accept my sincerest gratitude and believe me

Your most obliged
and most faithful Servant
Jos. Banks.

A. Panizzi, Esq., som jemte hr Bennet, n. v. föreståndaren för British Museum, på hr Grefve Platens benägna anmodan haft godheten att sända Red. det här som not intagna, äfvensom åtskilliga i texten begagnade upplysningar, nämner i ett bref af d. 4 Mars 1859 till Sv. Ministern i London hr Grefve v. Platen, att i det exemplar af Panzers Annales Typographici, som finnes på Banksiska Bibliotheket, en mängd handskrifna noter, rättelser och tillägg finnas af Dryander, denne Panzers vid arbetets författande mycket anlitade vän, hvilken Panzer i flera artiklar tacksamt nämner. I det exempl. af Panzers Annaler, som tillhör Royal Society, finnes också goda noter af Dr. i flera volumer, likasom hänvisningar i mången gammal bok, hvarest man finner det verket och den editionen beskrifna af Panzer.

—1800, 8:o. — On Genera and Species of plants which occur twice or three times, under different names in Professor Gmelins edition of Linnæus' Systema Naturæ. (I Transactions of the Linnæan Soc. Vol. 2, p. 212—235.) — Botanical Description of the Benjamintree of Sumatra (I Philosoph. Transactions Vol. LXXVII, p. 307—309; äfven införd i Londons Medical Journal 1788 p. 80—84 och i Magazin für die Botanik 2 Stück, p. 68—71, i sistnämnde med titel: Botanische Beschreibung von dem Benzoebaum von Sumatra). — Observations on the genus of Begonia (i Transact. of the Linnæan Society. Vol. I, p. 155—176. Äfven i Römers Archiv I B. 3 Stück, p. 65—79 under titel: Bemerkungen über die Gattung Begonia). — Lindsæa a new genus of Ferns (I Transact. of the Linn. Soc. Vol. 3, p. 39—43). — Hortus Kewensis, or a Catalogue of the plants cultivated in the Royal botanic Garden at Kew. Ed. II enlarged by William Townsend Aiton, London 1810—13, I—V Voll. 8:o. — Chloris Novæ Hollandiæ or a Catalogue of Plants in New Holland and van Diemensland, i Königs och Sims Annals of Botany, II, 504—532.

(Källor: Rosenhanes tal vid præsidii nedläggande i K. V. A. 1805, p. 431 ("utländske" ledamöter) och p. 507. — Suppl. till Sacklens svenska Läk. Hist., p. 639. — London Eucyclopædia, VII, 1839. — Lowdness' och Allibone's Biblio-Biografiska arbeten. — V. A. Handll. — Prosten Gothenii Samll. i Göteborgs Domkapitels arkiv. — Meddelanden af Akad. Bibliotekarien Mag:r Edv. Berling; — af Lagmannen, R. N. O. P. Ekman; — af Prof. El. Fries och Profess. Dr Fab. W. Ekenstam och från London genom svenska Ministern Grefve Platen (se noten).

DRYSÉN, PETER SAMUEL,

föddes d. 9 Febr. 1760 på Wisingsö. Fadren, då varande Filosofie Lektorn derstädes, sedermera Prosten och Kyrkoherden i Algutsboda i Småland, Magister Johan Drysén och modren Margareta Krok. Efter inhemtade kunskaper i Wexiö Trivialskola inskrefs han 1777 såsom Student vid Upsala Universitet; prestvigdes 1783 på kallelse af Enkefru Grefvinnan Christina Magdalena Creutz, född Stenbock; förordnades 1784 till e. o. Bataljonspredikant vid Kongl. Westerbottens regemente, 1785 till vice Pastor vid Drottninghuset i Stockholm, sedan till vice Notarius i Kongl. Hof-Konsistorium, år 1787 till Ordinarie Notarius derstädes och tjenstgörande K. Ordin. Hofpredikant, samt 1788 till Kyrkoherde vid Adolf Fredriks församling i Stockholm. På denna plats qvarblef han 24 år, sysselsatt med sin församlings själavård och tilllika upptagen af allmänna göromål dels såsom Revisor i Rikets Ständers bank och Riksgäldskontor och snart derefter fullmäktig i den förenämnda, dels såsom ledamot i Styrelsen öfver Riksdiskontverket och Stockholms fattigvård. Denna gagneliga verksamhet i vigtiga åligganden beredde Kyrkoherde Drysén förökade vedermälen af sin Konungs nåd och medborgares förtroende. Han utnämdes 1809 vid Konung

Carl XIII:s kröning till Teologie Doktor, följande året till L. K. N. O., samt dessutom i Komitén till beredande af en förbättrad läkarevård i riket, i den till beredande af en allmän fattigvård i hela riket och i den till granskning af sockenstämmoförfattningar. Kallades för andra gången år 1811 att profpredika i Stockholms storkyrka och utnämndes d. 4 Nov. 1812 till Pastor Primarius och Præses i Stockholms stads Konsistorium. Hans noggrannhet att uppfylla sina ansvarsfulla pligter möttes af flera hedrande uppdrag, då han år 1813 kallades både till ledamot i Ecklesiastikberedningen, i Kongl. Tabellkommissionen och i Direktionen öfver Institutet för Blinda och Döfstumma; af presteståndet utsågs han till Revisor öfver krigsredogörelserna från år 1810 till 1814; af Samfundet Pro Fide et Christianismo, hvars ledamot han sedan 1792 varit, till dess Ordförande från 1812 till 1815; och såsom Riksdagsman bevistade han alla riksmöten efter 1809 års Regementsförändring. Dessa oupphörliga embetsgöromål, sorgen öfver en hoppgifvande sons död och andra måhända medverkande bekymmer hade de senare åren försvagat hans helsa. En gångbar nervfeber lade honom på sjuksängen och af denna afled han d. 10 Maj 1818 i en ålder af 58 år, 3 månader och 1 dag.

"Med ett skarpt förstånd och djupt omdöme förenade han en fast och ståndaktig vilja; med outtröttlig verksamhet och omtanka en utmärkt försigtighet och urskiljning; med grundliga och vidsträckta kunskaper en säker blick och bestämda afsigter. Men öfverallt iklädde han sig trons rustning i sanning, rättfärdighet och frid såsom en trogen Herrans tjenare och en god Jesu Christi stridsman."

Gift 1786 med Maria Christina Arvicander, dotter af Brukspatronen Joh. Magnus Arvicander och Catharina Lagerlöf samt död i Stockholm d. 15 Juli 1822 i sitt 73 år. Hade med henne tre söner: Johan Samuel, Ord. Hofpredikant hos H. K. M. Enkedrottningen, Pastorsadjunkt vid Storkyrkoförsamlingen och vice Notarius i Stockholms stads Konsistorium; Nils Magnus, Öfverauditör vid Svea lifgarde och Kanslist i Riksdiskonten och Anders Gustaf, e. o. Kanslist i Justitie Revisionen och Kanslist i Riksdiskonten, död i Stockholm år 1814.

Skrifter: De numero Conjugationum in Lingua Hebræa, Præses Carol. Aurivillius, Ups. 1779, 4:o. — Försök till en fri öfversättning af Pauli Bref till de i Rom varande Christna. Sthm 1799, 8:o. (Försäljningen afbröts af denna bok, som derföre nu är sällsynt.)

(**Källor:** Westin, Sv. HofclerecietsHistoria. — Likpredikan öfver Pastor Primarius m. m. P. S. Dryséen af J. O. Wallin, Sthm 1818, 4:o. —

Biograf. förteckning på de män af andliga ståndet, som blifvit Kommendörer eller ledamöter af någon af de svenske Kongl. Orden, Christianstad 1818.) J. G. C.

DURÆUS, ERIK SUNESSON.

Mången har troligen med nöje genomläst: *Dagbok öfver Riksdagen i Stockholm år* 1682, *hållen af Mag:r Erik Sunesson Duræus*, och år 1788 i Norrköping utgifven af Prof. Joh. Henr. Lidén. Den är skrifven med oväld och innehåller flera vigtiga, förut okända anteckningar, upplysande tidehvarfvets seder och rikets dåvarande inhemska förhållanden. En kort teckning af författarens lefnad torde derföre icke böra anses här vara utom sin plats.

Han var son af Kyrkoherden i Wimmerstads församling af Linköpings stift, Suno Nicolai Duræus och Brita Bruzæa, dotter af Pastor i Hagbyhöga Anders Erici Helsingus, samt föddes d. 4 April 1641, äldst bland åtta syskon. Vid tio års ålder förlorade Erik sin moder och följande året äfven sin fader, men erhöll dock genom välgörande menniskors bistånd tillfälle att fortsätta sina redan i Wadstena Skola började studier, först i Linköpings Skola och sedan på dess Gymnasium, så att han år 1663 kunde afgå till Upsala Universitet. Här blef matematiken Duræi hufvudsakliga studium och hans fallenhet för denna vetenskap var så utmärkt, att den väckte lärarnes uppmärksamhet och välvilja, samt äfven blef bekant för Biskop Jöns Elai Terserus och Consistorium i Linköping, hvilka d. 16 Dec. 1674 utnämnde honom till det lediga matematiska lektoratet, ehuru han ännu endast var student. Duræus skyndade nu att fulländа sina studier vid Akademien, disputerade 1675 under Prof. Jon. Fornelius: *De lumine et maculis Lunæ*, aflade den filosofiska examen för Magistergraden och ankom d. 9 Aug. s. å. till Linköping, der han tillträdde sitt lektorat, sedan han försvarat: *Themata quædam generalia philosophica de Corpore*, hvilka likväl icke blifvit tryckta. År 1677 kallades Lektor D. till ledamot af Konsistorium, ehuru icke prestvigd, hvilket först skedde 1681, och år 1682 visade stiftets presterskap huru stort förtroende han redan förvärfvat, då de valde honom till en ibland dess fullmäktige på instundande riksdag, öfver hvilket riksmöte ofvannämnde dagbok författades. Utnämndes 1686 till Kyrkoherde i Landeryd såsom prebendepastorat och erhöll d. 14 Juli 1690 K. M. nådiga resolution och d.

16 Mars 1692 Linköpings Konsistorii fullmakt på Kudby regala pastorat, vid hvilket tillfälle han tillika förordnades till Prost öfver Östkinds och Björkekinds Härader. Var år 1693 vice Præses vid prestmötet i Linköping och presiderade sjelf 1694 för sin af trycket utgifna prestmötes-disputation: *Positiones de Evangelio.* Afled i Kudby d. 13 Febr. 1717 och begrafdes af Biskop Thorsten Rudén i denna kyrkas sakristia.

Gift: 1:o med Beata Johansdotter, dotter af Handelsman Johan Carlsson och Margaretha Persdotter i Norrköping, samt enka efter Handelsman Anders Pehrsson Gråsten i Linköping och död d. 30 Maj 1692. Hade med henne tre söner och tre döttrar. Ibland sönerna afled Anders 1748 såsom Prost och Kyrkoherde i Ljung, samt Erik år 1720 såsom Collega vid Linköpings Skola och tillika Organist vid dervarande Domkyrka. 2:o År 1698 med Maria, dotter af Prosten i Söderköping, Mag. Christiern Christophori. Med henne hade han en son Johan Christian, död som Kyrkoh. i Dagsberg, och en dotter.

Professor Samuel Duræus, hvilkens lefvernesbeskrifning är införd i föregående serien af detta Biografiska Lexikon, del IV, var son till Collega vid Linköpings Skola Erik D. och Elisabeth Aschebom, samt således sonson till Prosten Erik Sunesson Duræus.

Skrifter: Se ofvan.

(Källor: Prof. J. H. Lindéns företal till Duræi ofvannämnda Dagbok. — Håhl, Linköpings Stifts Herdaminne, del. II.)

J. G. C.

DU RIETZ, ANDERS RUDOLPH,

föddes d. 5 Febr. 1722 och var son till Öfverstelöjtnanten vid Westerbottens regemente Carl Magnus Du Rietz (skjuten vid Willmanstrand) samt Ebba Catharina Horn, dotter af Riksrådet Grefve Henning Rudolph Horn. Volontär vid K. Lifgardet 1735, började att der tjenstgöra 1737, Bataljonsadjutant 1739, Sergeant s. å., Fänrik 1740, och bevistade åren 1741 och 1742 fälttåget i Finland. Då år 1743 trupper under Generalen, Friherre Wrangels befäl sammaudrogos i Bohus Län emot norska gränsen, förordnades Fänrik D. till Öfveradjutant derstädes och bibehöll samma befattning äfven under Riksrådet m. m. Grefve Rosens anförande. Utnämndes d. 12 April 1744 till Löjtnant vid Lifgardet och sändes af Konungen år 1745 att i egenskap af Volontär deltaga i Preussiska arméens fälttåg. Befordrades d. 9 Maj

1749 till Major vid Södermanlands regemente, hade år 1751 befälet öfver 600 man af detta regemente, som voro kommenderade till Sveaborg på fästningsbyggnaden, och utnämndes d. 4 Dec. s. å. till R. S. O. Bevistade pommerska kriget åren 1757—1760 och utmärkte sig vid åtskilliga tillfällen, t. ex. intog år 1757 med en ströfkår skansen Anclamen Feler och gjorde garnisonen till fångar; betäckte belägringen af Penemünde skans, utverkade hos preusiske Fältmarskalken Lehwald den fördelaktiga kapitulationen för svenska garnisonen i Demin, och deltog föröfrigt i krigsrörelserna under alla dessa årens strider. Blef derunder d. 22 Okt. 1759 Öfverstelöjtnant, samt sedermera d. 29 Juni 1762 Öfverste i arméen med tour ifrån d. 3 Aug. 1761; Öfverste för Helsinge regemente d. 4 Aug. 1762, hvarjemte han s. å. af Konung Adolf Fredrik sändes till St. Petersburg att lyckönska Kejsarinnan Catharina II till dess tronbestigning. Uppfördes på Riksrådsförslag 1765; blef Generalmajor d. 7 Nov. 1770, sändes i Mars månad 1772 ånyo till Ryssland, för att aflemna de ryska och holsteinska Orden, som Konung Adolf Fredrik burit; nämndes d. 29 April s. å. till Landshöfding öfver Göteborgs och Bohus Län samt Öfverkommendant i Göteborg; d. 16 Okt. 1776 till Generallöjtnant; d. 28 April 1777 till Kommendör af S. O.; upphöjdes d. 27 Dec. 1778 i friherrligt stånd och introducerades följande året under n:o 299 ibland friherrar; blef d. 27 Nov. 1786 Kommendör af S. O. med Stora Korset, och erhöll d. 28 Okt. 1790 på begäran afsked. Han dog d. 24 Okt. 1792 på sin Sätesgård Hedensberg i Westmanland i sitt 71 år.

Du Rietz var en väldig Riksdagsman och deltagare i dåvarande partistrider. År 1760 ansågs han tillgifven Konung Adolf Fredrik (Gustavianska papperen I, s. 72) och Direktör Claës Frietzcky tecknade honom sedan på följande sätt: "Öfverste Du Rietz hade goda insigter och framförde sina tankar med ordning och smak, men ville gerna blanda politik och ministerintriger i göromålen samt agerade med mycken finesse, som, ehuru verkelig partisan, gjorde honom något misstänkt ibland, isynnerhet som han syntes tillgifven åt hofvet; men då hofvet vid slutet af 1762 öfvergaf Mössepartiet och hastade uti Hattarnes armar, så följde han ej med, utan blef fast vid sitt förra tänkesätt och deklarerade det utan förbehåll, som mycket ökade dess estime" (Crusenstolpes portfölj, del. II, p. 99). Denna teckning, uppgjord af en ibland hofvens och Konungarnes förnämsta, ehuru måhända redbaraste motståndare, bevisar åtminstone

att Du Rietz icke var någon pålitlig Konung Gustaf III:s vän. Dertill torde äfven hans svågerskap med den under nämnde Konungs regering så bekante Grefve Carl De Geer och slägtskap på möderne med Grefliga Hornska familjen mycket hafva bidragit. Emellertid tyckes han en lång tid hafva "agerat med mycken finesse," då han beständigt synes hafva åtnjutit Konungens förtroende och ända emot slutet af år 1786 öfverhopades med bevis på dess höga bevågenhet och välvilja.

Men snart skulle tiden komma, då han bortlade masken. Är det sannt hvad Barfod berättar (Märkvärdigheter rörande Sveriges förhållanden 1788—1794, sid. 108 följ.), så var hans uppförande redan, innan Göteborg år 1788 hotades af danskarne, högst besynnerligt. "När skärgårdsbönderna ville beväpna sig till försvar emot ryssarne, som redan börjat i Skåne och börjat ströfva i Kattegat, föreställde Landshöfdingen icke allenast den gevärbegärande allmogen att sådant blott lände dem till förderf, enär ingen gjorde de värnlöse något ondt, och de tvärtom, såsom beväpnade, kunde fiendtligen handteras; utan utfärdade ock en kungörelse till hämmande af alla försvarsanstalter." "Göteborgs Handlande sammanskjöto medel till utrustning af kaparefartyg, hvilka skulle förses med kanoner och handtlangare ifrån fästningens artillerigård; men denna expedition kom aldrig i verkställighet, fastän man till besättning förhyrt de käckaste kopferdifarare. Man hade anbefalt Göteborgs fästningsverks skyndsamma iståndsättande, samt till inrättande af en skärgårdsflottilj ditsändt Öfverstelöjtnant Törning af arméens flotta. Han anlände dit med några andre officerare, och en af dessa har försäkrat mig att, fastän man i allmänna tidningar berättat det stadens vallar voro med tillräckliga kanoner besatte, befanns dock fästningen utan allt försvarstillstånd, emedan de flesta kanonerna voro obrukbara, dem undantagna, som tjente till den vanliga salnteringen. Samme officerare funno vid ankomsten till Göteborg hela staden uti största oro öfver Danmarks förmodade anfall, och alla klagade öfver kommendantskapets efterlåtenhet. Med kanonslupparnes utrustning gick det trögt, så att en enda med möda hunnit blifva färdig, fastän General Du Rietz fått order att sådant befrämja." Konungens hastiga och oförmodade ankomst kl. 11 på aftonen d. 3 Oktober räddade denna gång Göteborg. Men den försigtige Kommendanten hade redan satt sitt husgeråd i säkerhet, så att hvarken sängar eller stolar funnos i landshöfdingeresidenset, utan Konungen måste från en närboende engelsk

köpman låna sitt behof (Ristell, Charaktere und Anekdoten v. d. schwedischen Hofe s. 21).

Detta General Du Rietz äreförgätna uppförande kunde icke härröra ifrån feghet; ty han hade åtminstone i unga åren, isynnerhet under pommerska kriget, visat prof på mod och oförskräckthet. Det tyckes således att det framkallades af samma missnöje med Konungen och dess regering, som litet förut gifvit upphof åt Anjalaförbundet. Också trodde Konung Gustaf III, att General Du Rietz var i komplott med danskarne att uppgifva Göteborg (Adlerbeths Anteckningar, del. II, s. 67.) Dock straffades nämnde General icke på annat sätt, än genom den förödmjukelsen, att nödgas underteckna en skrifvelse till magistraten, hvarigenom denna underrättades, om icke med tydliga ord, att Du Rietz blifvit afsatt från kommendantskapet, dock att Konungen uppdragit öfverbefälet i staden åt Generallöjtnanten Grefve Johan Sparre, hvilken skulle åtlydas. Straffet uppbar han genom den allmänna opinionen, som isynnerhet hos den större allmänheten var så illa stämd emot honom, att man i Westerås nästan hade ihjälslagit hans Inspektor, och han sjelf vid uppresan till riksdagen mötte den motgången i Örebro att, när namnet blef bekant, spändes hästarne ifrån hans vagn, emedan man sade sig "ej vilja skjutsa en förrädare." Sjelf undkom han endast derigenom folkets raseri, att någon föreställde det, att han, framkommen dit han nu ämnade sig, nog skulle få sin förtjenta lön, då alla täflade om att befordra honom på vägen (Barfod l. c. s. 115).

Gift d. 21 April 1765 med Fröken Charlotte De Geer, född 1746 och dotter af Hofmarskalken, Kommendören af K. W. O. med Stora Korset, Friherre Carl De Geer till Leufsta och Charlotta Catharina Ribbing. Med sonen, Löjtnanten vid Kongl. Lifgardet Carl Magnus Du Rietz, som ogift afled i Stockholm d. 7 Januari 1799, utgick hans friherrliga ätt.

(Källor, utom de nämnda: Rehbinders Matrikel 1781 och 1794. — Historia om K. Södermanlands regemente, stycket VI. — Låstboms Höfdingaminne, del I. — Rothliebs Matrikel 1807. — Du Rietz' Autobiografi i Göteborgs V. o. V. Samh:s Arkiv.)

DÜBEN, ANDERS, CARL WILHELM v., JOACHIM d. y.

1. DÜBEN, ANDERS.

I Biogr. Lex. IV p. 126 skänkes en half sida allenast åt denna både politiska och musikaliska ätt, af hvilken vi

kunna sägas hafva egt 2:ne Statsministrar för utrikes ärenderna och ett Riksråd, såväl som 3:ne Hofkapellmästare och en Direktör öfver K. Kapellet,*) en ätt, som vunnit ett grefligt, två friherrliga och ett adligt nummer på vårt riddarhus. Stamfadren var Michael Düben, Kapellmästare (ludi moderator) och rådsförvandt i Lützen i medlet af 1500-talet, g. m. Magdal. Johansdotter Schlaff. Hans sonson Anders inkom till Sverige omkring 1624; blef först Organist och erhöll sedan af Drottn. Christina Kongl. Kapellmästare-värdighet. Hans son Gustaf Düben blef efter sin fader K. Kapellmästare, g. m. Emerentia Standaert. De hade 3 söner, som först adlades och sedan baroniserades, nemligen sedermera R. Rådet Joachim, hvilken efter sin död förklarades för Grefve, intagen i Biogr. Lex. L. c., Gustaf, Hofkapellmästare efter fadren, adlad såsom Hofintendent 1698, Friherre (n:o 135) 1718 den 11 Febr., död 1726 såsom Hofmarskalk **) samt *Anders Gustafsson v. Düben*, hvilken var född i Stockholm, följde sina fäders bana och var Kapellmästare då han adlades den 2 Maj 1707 ***). Blef sedan Kammarherre, i denna egenskap baroniserad d. 21 Maj 1719, introducerad på sin broders d. v. Statssekr. Joachims nummer (139). A. v. D. blef Hofmarskalk d. 7 Jan. 1721, och dog d. 23 Aug. 1738, g. m. 1:o Ulr. Fridenreich, en Hofapotekares dotter, 2:o Hedv. Ulr. Flemming, Kammarrådet Ber. Joh. Casimir Fl—s dotter, 3:o Christina Sparwenfelt, Öfverceremonimäst. J. G. S—s dotter.

Vi finna i dessa herrar Dübens upphöjelser ett ej onödigt bevis på hyllning åt de sköna konsterna, gifven åt hof-

---

*) Kammarherre Baron Carl Gustaf Düben, som dog 1758, var Direktör öfver K. Kapellet och stor Lutenist (Hülphers, Om musik p. 222).

**) I Tessin och Tessiniana p. 242 yttras, att denne Hofmarskalk kände ej annat kungabord än Carl XII:s i fält, var en genomgod man, men alldeles oskicklig till ett aktift embetes förvaltning; obekymmersam om räkningar, ögnetjenare, som, allenast öfverheten var nöjd, ej brydde sig om antingen tappen satt i tunnan eller ej. När han varnades af sin förman (N. Tessin) blef han hela månader undan hans ögon. När nu Tessin ville hushålla, för att bestå inför Ständerna, kom D. i allt högre kredit hos Kungen, när han klagade öfver rykande ljus, gammal konfekt och odrickliga viner.

***) Den 2 Maj 1707 adlade K. Carl XII ej blott en Sekreterare, en Kapellmästare och en Kapten Düben, utan ock en Kammarpiga — Emerentia von Düben, Gustaf Dübens dotter. Derefter blef hon Kammarjungfru, sedan Hoffröken och dog såsom Kammarfröken 1743 ogift. Ett hennes bref till Generallöjtnant Ranck är infördt i G. Floderi Handl:r till Carl XII:s Hist., III p. 545—7. Hon hade 1,400 daler s. m. i lön, då Hofmästarinnan Ebba Horn hade 1,600 (Portfölj I: 18).

män i Carl XII:s martialiska tid. A. v. D. synes med sin musik eröfrat sjelfva den af naturen något klent utrustade Ulrika Eleonora och hennes i estetiskt hänseende ännu fattigare gemål Fredrik. Då Arfprinsessan 1715 *å sina vägnar* skulle sända en herre att emottaga den ankommande Arfprinsen, så valdes af henne ingen mera högbördad än f. d. Kapellmästaren, Kammarherren A. v. D., som väl ansetts bättre kunna uttala hennes hjertas kärleks språk, än de förnäme, vanligen i krigets skola fostrade.

I aktionen mot Görtz öppnar Kammarherre A. v. Düben scenen. På underdånig anmälan vardt han den 7 Dec. 1718 först inlåten i kommissionen, berättande att Apotekaren Salberg på Morianen berättat för honom, huru Görtz, när han reste till Åland, genom sin betjent å nämnde Apotek beställt en flaska gift; hvarpå resolverades, att man skulle fråntaga Baron Görtz berörde gift, hvilket uppgifvits skola användas att ihjälgifva vakten ifall han blefve arresterad.

Under 1723 års riksdag utmanade Öfverste Marskalken N. Tessin på sätt och vis Hofmarskalken A. v. D., men som denne var foglig, kom ingendera att "bryta halsen af på den andra." (Se Tessin & Tessiniana p. 22.)

En kusin, Peter Christiansson Düben, som slagits vid Narva, Riga och Klissow, adlades ock 1707 (n:o 1785), kämpade sedan vid Holofzin och Pultava och dog såsom Öfverstlöjtnant; denna adliga slägt utdog med en ättefadrens sonson. Men deremot qvarlefva begge de friherrliga och den grefliga ätten.

DÜBEN, CARL WILHELM von.

Grefve Carl Wilhelm v. Düben, son af R. R. Frih. Joachim Gustafsson Düben (se Biogr. Lex. IV) och Margareta Håkansdotter Speget, föddes i Stockholm d. 2 Febr. 1724. Faderlös vid 7 års ålder fostrades han af den fromme psalmsångarens dotter med all en moders ömhet. K. Maj:t utnämnde både Friherre Dübens enka och barn till greflig värdighet 1731, för att dermed belöna Riksrådets förtjenster i dess graf. Sonen introducerades 1743 (n:o 80). I Upsala emottogs den unge Grefven med moderlig godhet af sin moster Erkebiskopinnan Steuch och Erkebiskopen J. Steuch

blef den bäste ledaren för hans studier. Bland undervisarne såg man Erkebiskopens systerson Joh. Ihre. Düben inskrefs i K. Kansliet 1742, tjenstgörande uti inrikes civil-expeditionen, använd vid kongressen i Åbo inom Ambassadens Kansli. Efter återkomsten blef D. Hofjunkare och ingick i utrikes expeditionen. Då R. R. Bar. Cedercrantz 1744 afgick till Petersburg, medföljde D. såsom Ambassadkavaljer och tjenstgörande i Ambassadkansliet. Sändes 1746 till Berlin, der han fick arbeta under C. Rudenskjöld, och blef 1747 Kommissionssekreterare. Han hemkallades 1751 såsom Kammarherre hos Drottningen och anstäldes 1752 hos Kronpr. Gustaf, att "uppvakta under H. K. H:s uppfostran." Gustaf skref senare, att Tessin, Palmstjerna och Pechlin voro de Hattar han mest hatade omkring 1760, men Grefvarne Th. G. och N. A. Bjelke, Grefve Düben och Dalin de Hattar han mest aktade. Prinsen rådgjorde förtroligt med C. W. Düben i fråga om revolutionen 1768 (Gust. papp I: 75—80). 1753 uppdrogs åt Kammarherren att gå Drottningen tillhanda vid hennes enskilda brefvexling. Utnämndes till Drottningens Öfverkammarherre 1761 med Hofmarskalks fullmagt. R. N. O. s. å. Sändes till ryska hofvet att lyckönska Kejs. Peter III till hans uppstigande på ryska tronen. Utnämndes sedan till Minister vid hofvet i Berlin, men missivet ändrades och han blef Env. E. O. vid ryska hofvet 1763. Hofkansler 1764, President i Kammarrevisionen 1769. Stod 1772 på R. Ständers sista rådsförslag. Kommendör af N. O. 1772 och Öfv. Ombudsman vid K. Maj:ts Orden 1787. Inkallades i Rådskammaren d. 17 Juni 1788, med säte i Kanslikollegium och befattning med de utländska ärenderna. Kanslipresidentsembetet uppdrogs åt honom och J. G. Oxenstjerna. Entledigad från Rådsembetet d. 15 Maj 1789. Ledamot i K. högsta domstol s å. Fick på begäran ledighet från de delar af Kanslipresidentsgöromålen, som varit honom anförtrodde, d. 8 Nov. 1790. Död i Stockholm d. 29 Dec. 1790.

Schröderheim yttrar: "C. W. D. lära få menniskor nog kännt för att kunna med visshet beskrifva honom. Hans insigter, smak, vitterhet och amabilitet gjorde honom till favorit hos Lovisa Ulrika. Han var med heder Minister i Petersburg, med mycken försigtighet Hofkansler under partiernas raseri med ombytlig lycka, President i Kammarrevisionen med mycken tranquillitet, Riksråd och en tid à la tête för utrikes ärenderna. Han var slug, fin, kall, vänlig, förekommande, alltid glad, ofta i tryckande behof, men re-

glerade slutligen sina affärer igenom arf, hushållning och extra förmåner, dem Kungen beviljade."

G. m. Friherrinnan Ulrika v. Düben, dotter af Kanslipresid. Joach. Andersson v. Düben. Hon födde honom en son Gust. v. D. och en dotter Ulr. v. D., g. m. förste Hofstallmästaren Frih. Cl. Rålamb. Ledamot af V. H. A. A., der Jac. Engeström höll hans åminnelsetal 1791, samt af Målare- och af Musikaliska Akademien. Han var Ordf. i V. H. och A. A. 1786 samt efter A. G. Lejonhufvud och Kommers-Rådet Alströmer Ordf. i Musikaliska Akademien.

Af hans hand finnas ej få bref i ministeriella ärender i De la Gard. donationen i Lund.

3. DÜBEN, JOACHIM D. Y. VON.

Om svärfadren må några rader anföras.

Friherre Joachim v. Düben var son af Hofmarsk. Anders v. D. och Ulr. Fridenreich. J. v. D. föddes 1708. Statssekr. vid K. inrikes Civilexpeditionen 1759 och tillika förvaltare af Drottn. Lovisa Ulrikas enskilda kassa. R. N. O. 1754 Sekr. vid K. M. O. Riksråd d. 7 Okt. 1766, entledigad 1769 d. 27 Maj. K. N. O. 1770. R. R. åter 27 Mars 1772, President i K. Kanslikollegium d. 23 April. s. å. Ånyo entledigad från alla sina embeten d. 22 Aug. s. å. Död på Riksten i Södermanland d. 27 Jan. 1786.

K. Gustaf räknade redan såsom 14-årig Kronprins Baron v. Düben till de Hattar som genom pligt eller intresse voro vid Konungen fästade. Men svärfar var ej så fallen för revolution, som svärsonen (Gust. papp. I: 78).

DU QUESNE, ABRAHAM. *)

När vi läsa i allmänna historien, huru Frankrikes store Amiral A. Du Chesne vann 1676 nära Lipariska öarne och Messina två sjösegrar öfver den berömde sjöhjelten Ruyter, som dog af sina i det sista slaget d. 22 April undfångna sår, och huru franska flottan derigenom vann ett anseende

*) Då De Geer, De Besche, De la Gardie o. d. införts på D., synes lika skäl att låta De Prou, Du Quesne, m. fl. ingå på samma bokstaf. Det tyska *von* och det svenska *af* hafva allenast förlorat sin rätt att räknas till namnet. Dock har undantag skett, då *d'* föregått en vokal, då det äfvenledes afräknats.

jemförligt med den engelska och holländska, samt huru Du Chesne 1682—85 tuktade de afrikanske sjöröfvarstaterna Algier, Tunis och Tripolis, hvilka våldfört franska handeln, så att de bådo om nåd, lösgåfvo alla fransmän, som tagits till slafvar och sedan visade franska flaggan en skyldig heder, må vi veta, att denne sjöhjelte skar i svensk tjenst sina första lagrar. I svenska flottan, som 1644 utgick under C. G. Wrangel, var Major D. tredje man, anförande skeppet Regina, som förde 159 man. Då Wrangel förgäfves sökt äntra danska Amiralskeppet Patientia och hade segel och tågvirke så genomskjutna, att han icke kunde manövrera, var det D. och Th. Corneliusson, som lemnade honom ett kraftigt bistånd, hvarvid anförande Amiralen sköts till döds och Chefskeppet föll i Svenskarnes händer. Danskarne förlorade då både slaget och 12 skepp. Endast 2 af dem, som voro ute i sjön, kunde räddas, dock förföljde af Du Quesne. 3 Amiraler, många officerare och öfver 1,000 man blefvo fångar, under det svenskarne i döde och sårade förlorat endast 60 man. "Få sjöslag, skrifver Gyllengranat, vare sig i äldre eller nyare tider, hafva varit mera afgörande än detta, ty nästan hela danska flottan blef tagen eller förstörd. Kampen varade i 6 timmar."

Ur en sådan skola utgick Du Quesne till sitt eget fäderneslands ära och försvar. Men vi ega rätt att säga: han har varit vår! Vi känna hvad sold han uppbar från den 14 Sept. 1644 tills i början af 1646, neml. 60 Rdr i de 7 sommarmånaderna och 40 Rdr i de 5 vintermånaderna.

(Källor: Beckers Weltgeschichte VIII. — Gyllengranat: Sveriges sjökrigshistoria. — Beckstadii Sv. Sjömän.)

DYRE, IVAR och MÄTTE.

1. DYRE, IVAR.

Se Biogr. Lex. XIV p. 79—81.

2. DYRE, MÄTTE.

Se Biogr. Lex. XIV p. 80 (der rättes *Carl Ulfsson* till *Carl Knutsson* och *Erik Alfsson* till *Erik Knutsson.*) A. Munch har i sin "Aften på Aggershus," förträffligt skildrat Mätte Dyres försök att göra Norge oafhängigt af Danmark, innan hon såsom Knut Alfssons enka lemnade Norge.

DYSTER, BENJAMIN.

Den förunderliga hänförelseförmåga, Carl XII egde på sin samtid och i högsta graden på sina svenskar, ådagalades äfven efter hans död deri, att man ej kunde så lätt förlika sig med tanken att en så stor hjelte, hvilken blifvit doppad i Styx, så att t. o. m. hälen blifvit våt, skulle verkligen redan kunnat dö. Och att man inom första decenniet efter hans fall kunde antaga honom ännu lefva, synes ej så underligt, när man ännu 1808 hoppades på hans framträdande ur en skog på Hven, för att rädda sitt arma fädernesland (De la Gard. Arch. XV: 36), likasom man förut hoppats på Odens uppenbarande ur en mer än 1000-årig sömn till Sveriges räddning vid fiendens anfall. (L. c. p. 41.)

Benjamin Dyster, son af en Länsman och född i Lopstrand, 5 mil från Wiborg, har med sitt hufvud köpt sig ett minne, liknande den falske Sturens, genom att bygga på svenskarnes tro att K. Carl lefde, ehuru man sett honom nedläggas i Carolinska grafkoret. B. D. lärde först guldsmedsyrket och blef gesäll, men gaf sig sedan "under milicen" och blef Under-Officer, kallad Adjutant i Statshistorien af Voltemat. Afskedad efter freden, som följde på Carl XII:s oafbrutna krig, tog D. i sin fattigdom ej sitt fordna yrke till födkrok, utan fann det mera romantiskt att vid nyårstiden 1725 vandra ut på äfventyr. Han stälde då sin kosa mot Upsala. Då han hos en gammal afskedad soldat i stadens närhet fått nattqvarter gaf han, som hade en längd, en panna o. m. d. som erinrade om Carl XII, denne sin värd, som sannolikt hörde till dem, hvilka ej trodde så fast på K. Carls död, det intressanta förtroendet, att den store kungen verkligen ännu lefde, ja att han nu befann sig lifslefvande inför den gamle knekten. Herrarne hade låtit begrafva en skjuten krigare af kungens utseende. När D. fann sagan trodd af det ringare folket, hvilka han visat sina märken och tecken, sådana man visste eller trodde sig veta, att K. Carl hade dem på sin kropp, tilläts eller befaldes den gamle soldaten att gå till Landshöfdingen i Upsala Baron Magnus Cronberg, för att berätta det K. Carl kommit till orten. Men gubben ville för denna sin beskickning hafva skriftliga ordres. Då skref D. på ett papper ej blott *Carolus* med stora bokstäfver, utan äfven "loco Secretarii" E. I. H., med muntlig befallning, att Baronen skulle infinna sig hos Konungen.

Landshöfdingen reste dit. Då han väl ej lade sina ord särdeles underdånigt, började det sjelfskapade Majestätet att nyttja "åtskilliga svåra expressioner." Då tog Baronen sig den friheten att arrestera upptågsmakaren, som fördes till Stockholm, dit han kom den 25 Jan. 1725. Der togs saken helt allvarsamt. En Kongl. Kommission förordnades under den från Görtziska rättegången beryktade Justitie Kansleren Fehman. Dyster synes här ej försökt att längre agera kung, utan, liksom när Wivallius förklarade sitt *Er icke Gyllenstjerna* betyda: *jag är ej G.*, så förklarade D. på tillfrågan hvem kontrasignanten *E. I. H.* var, att hela underskriften betydde: "Carolus *er* i himmelen." Domstolen som ej förstod sig på skämt i allvarliga frågor, deraf något ännu allvarligare ansågs hafva kunnat uppstå, dömde dock ej blott D. utan ock fem andra personer till döden. De medbrottslige voro en piga, som förledt en gardeskarl att skrifva ett bref med uppmaning till de vid allmogeresning alltid påräknade Dalkarlarne, att komma K. Carl till hjelp, en trädgårdsmästare, som reste med brefvet till Dalarne, der det på en och annan sockenstämma upplästes, samt en skräddare och en gardist i Stockholm, som "medelst stillatigande gjort sig i brottet delaktige." Men K. Maj:t dömde Dyster kungligt. Han fick fribröd på Danviken, som dåre, der han dog 1730. De medbrottslige blefvo hårdare medfarna för sin trohet mot en inbillad Carl. Deras dödsdom "leutererades till gatulopp och risslitning." Mindre psychiatri förrådde sig i slutdomen öfver en som frikänts såsom dåre. Dyster ställdes nämligen med det skrifna brefvet i hand en timma på hvarje Stockholms torg att skämmas, innan han fördes på dårhuset. Exsekutionen pågick den 8, 9, 10 Mars 1725. Genom denna behandling blef väl domstolens förklaring ännu sannare.

Vi måste dock berömma dåvarande regerings vishet att, enligt skaldens ord:

Åt dåren le och så tro sig gjort nog.
Det är åt stora fall, som åskans vigg bör sparas.

(**Käller: Statssekr. Bar. C. v. Carlssons Berättelse i J. Simmings hist. saml. — Rüdlings i flor stående Stockholm. — Voltemats Statshist. — Loenboms Hist. märkvärdigheter I.)**

Tillägg till Bokstafven D i
Biographiskt Lexicon öfver Namnkunnige Svenske Män.

DAHLGREN, CARL FREDRIK.

Tillägg till Biogr. Lex. IV: 33.

Ur den lefnadsteckning öfver C. F. Dahlgren, hvarmed utgifvaren af *Dahlgrens Samlade Skrifter* inleder första delen af dessa skrifter, meddela vi följande tillägg till i Biogr. Lex. anf. st. införda uppgifter:

D. blef 1837 Sekreterare i Samfundet Pro Fide & Christianismo, valdes vid riksdagen 1840 för tredje gången till ombud för hufvudstadens komministrar, hvarjemte hans val till fullmägtig i Riksgäldskontoret samma år förnyades. Under de senare åren af sitt lif led D. af ett allt mera i vidd och plågsamhet tilltagande kräftsår, hvaraf han slutligen nedlades på dödsbädden; han afled natten mellan den 1 och 2 Maj 1844. — Han var sedan 1832 g. m. *Sofia Christina Christiernsson*, dotter till handlanden J. P. Chr. och Christina Lönngren, och efterlemnade en dotter, Gabriella Cecilia, och en son, Emil Theodor.

Den nämnda upplagan af D:s Saml. Skr., utgifven af K. Bibliothekarien Arvidsson, utkom i 5 delar, Sthlm, 1847. — Utom lefnadsteckningen finnes i 1:sta delen äfven en lista öfver D:s särskildt tryckta skrifter.

DALMAN, WILHELM FREDRIK.

Tillägg till Biogr. Lex. IV: 55.

D. omvaldes åren 1842 och 1847 till en af civilstatens fullmägtige för granskningen af dess pensionskassas förvaltning; åren 1851, 52 och 57 valdes han till ledamot af samma pensionsinrättnings direktion. Har bevistat alla riksdagarne från och med 1834 och derunder tillika tjenstgjort som Sekreterare i riddarhusutskottet. Fortsatte till och med 1847 att utgifva Dagligt Allehanda, utgaf under riksdagen 1847—48 Riks-

dagstidningen, var 1849—50 Aftonpostens hufvudredaktör och 1851 medarbetare i Tidningen Bore, hvarefter han endast tidtals uppträdt som politisk författare i af andra personer redigerade tidningar och hufvudsakligen sysselsatt sig med juridiska uppdrag. Utgaf 1840 Promemoria i Representationsfrågan, och 1850, efter personligt uppdrag af Konung Oscar, en exposé af det hvilande representationsförslagets bestämmelser och grunder. Väckte vid 1859 års riksdag den motion, som under namnet "Dalmanska Motionen" väckte stor uppmärksamhet i de förenade skandinaviska rikena, begärande undersökning af det statsrättliga förhållandet mellan Sverige och Norge, med anledning af norska representationens beslut om afskaffandet af den riksståthållareplats, hvartill norska grundlagen medgifvit äfven Svensk man tillträde.

D. är sedan 1834 g. m. Hilda Sjöborg, f. 1807, dotter af Hist. Professorn i Lund N. H. Sjöborg och Fredr. Catar. Sparrsköld.

(Källa: Riddarh. geneal.)

DANIELSSON, ANDERS.

Tillägg till Biogr. Lex. IV: 56 f.

Öfver Riksdagsmannen A. D., som vid våra riksdagar representerade ända till 27 härader eller omkring $\frac{1}{12}$ af Sveriges allmoge då hans rykte stod som högst, läses i den af Pehr Thomasson utgifna samling af Lefnadsteckningar öfver Sveriges utmärkte Bönder, 2:dra h., en biografi, hvarur vi som tillägg till de i Biogr. Lex. anf. st. samlade uppgifter anföra:

Anders Danielsson föddes i Bondarp af Elfsborgs län d. 12 Jan. 1784, erhöll den då för tiden för bönders barn vanliga uppfostran och användes som yngling någon tid såsom tingsskrifvare. Var ombud för sin ort redan vid 1809 års riksdag och sedan vid hvarje riksmöte, så länge han lefde, för flere eller färre antal valkretsar, fastän icke alltid för sin egen hemort. Den mängd af ärender, som sålunda skulle gå genom hans händer, nödgade honom att tidtals under riksdagarne hålla ett ordentligt kansli, men hans ekonomiska omständigheter försämrades slutligen derhän, att han måste sälja sin egendom och köpa ett obetydligt ställe, Surte, icke långt från Göteborg, och utan vänners bistånd skulle han de sista åren icke hafva kunnat bibehålla sin plats som Direktör

i Göteborgs Diskont, hotad som han var med bysättnings-utslag. Han öfverlefde dock icke länge dessa många obehag; han dog d. 22 Apr. 1839.

Hade 1805 trädt i äktenskap med sin kusin Catarina Andersdotter, som sedermera erhöll pension af Rikets Ständer, och efterlemnade 3 söner och 3 döttrar.

DE GEER.

Tillägg till Biogr. Lex. IV: p. 70–72.

De Geerska slägttaflan är numera känd från och med 1140, vid hvilken tid Florentius de Hamal lefde. Slägtens historia ända till våra dagar är på det noggrannaste utförd i tvenne digra folioarbeten, nemligen: Notice Historique sur La Famille de De Geer, par deux de ses Membres. Suède et Hollande 1843; innehållande: I. Commentarii de Gente De Geeriana, auctore Ludov. D. G. de Finspong, anno 1758, ed. altera, auctior; II. Fransk öfversättning af I., par Louis De G. de Jutphaas; III. Supplement aux Memoires, par L. D. G. de Jutphaas. — B. Lodewijk De Geer. Derde Uitgave, Utrecht 1852.

Tillnamnet De Geer har sin upprinnelse från en i Leodium eller Luik belägen borg af samma benämning och från den sed hos Gallerna och Belgierna, att, då krig fördes mellan särskilda familjer, gick en vapendragare före, utropande med hög röst den familjs gårdsnamn, för hvilken han bar vapen. Sådane tillnamn kallades derföre *Cri*, rop. Detta är äfven särskildt antecknadt om namnet Gaillardmont

Den på en torfskuta företagna färd, om hvilken i LOUIS DE GEERS biografi i B. Lex. a. st. förtäljes, lär skett 1597 eller 1598. Då de flyende lyckligen ankommit till Belgiskt land, uppmanade fadren alla (de räddade voro fjorton personer tillsammans) att knäböja på stranden, hvarvid han sjelf med hög röst uttalade en brinnande tacksägelse till Gud för den underbara räddningen; ett drag af sann gudsfruktan, som äfven återfinnes hos sonen *Louis*, ej mindre skönt och minnesvärdt, då denne, en tjugoårig yngling, år 1608 antecknat om sig följande: "Detta år, då jag började mina affärer, har jag åkallat Gud med bön derom, att Han värdes stå mig bi med sin Helige Ande, bevara mig för dåliga sällskaper och svek, icke gifva mig öfverflödiga rikedomar, för hvilkas skull jag kunde glömma Herran, utan framför allt inplanta hos mig sin fruktan och

kärlek. Och till den ändan har jag gjort löfte att uppoffra åt Honom tiondededelen af all den vinst och förvärf, som Han täckes skänka mig."

År 1612 ingick han i Dordrecht äktenskap med Adrianna Gerard, med hvilken han redan 1608 gjort en tillfällig bekantskap på gatan. Hon dog 1634.

På den flotta af tolf större fartyg (rangskepp) och åtskilliga mindre, som L. D. G. lät 1643 utrusta, var Thijssen — sedan adlad Ankarhielm — Amiral, Gerritsen vice Amiral, och Blom, en sjöerfaren gubbe, Schoutbynacht (Contreamiral). Beträffande de "Holländska" gods, värderade till 50,000 rdr, hvilka D.G. fick i stället för de 2 millionerna, så har för det första Holländska blifvit tryckfel för Halländska, och skulle godsen utgjort omkring 100 "gårdar" i provinsen Halland. Men för det andra menar utgifvaren af ofvanciterade arbeten, att denna uppgift (lemnad af Louis D. G. 1758, då han säger sig sjelf vara i besittning af några af besagde gods) beror på en förvexling af de så kallade Trippska godsen i Halland, hvilka 1653 öfverlemnades åt Elie Tripps arfvingar för Svenska statens skulder till Trippska handelshuset i Amsterdam (i så måtto låter på visst sätt uttrycket "Holländska gods" förvara sig). Dessa gods beräknades till 161,375 Rdr. Genom en konvention af d. $\frac{1}{7}$ 1664 förvärfvade sig Louis De Geers arfvingar en tolftedel deraf, sannolikt den Adrian Tripps, som var ett af Elie's och hans makas Adrienne De Geers tolf barn. Jean Jaques D. G. till Finspång egde $\frac{16}{34}$:delar, som öfvergingo 1732 på sonsonen Louis och sedan till dennes fader, memoirförfattaren.

Med kristligt tålamod fördrog L. D. G. de oförrätter, han led af svenska kronan. Man har ock anteckningar efter honom rörande hans yttersta vilja, som alltigenom andas stor förtröstan och tacksamhet mot en mild Försyn, som så rikligen välsignat honom och hans hus. Trogen gammal patriarkalisk sed förband han nästan alltid sin bön med ett löfte. Till bönen för sina barns bevarande fogade han löftet att utgifva till de fattiga årligen 200 floriner för hvarje barn. "För de penningar, som sålunda tillkomma de fattige, betalar jag sex och en fjerdedels procent, så länge de (penningarne) tjena min rörelse. Om någon af våra slägtingar råkar i fattigdom, kan han efter behof komma att understödjas af samma penningar." Vid hvarje lifsfara (och han befann sig i flera sådana), ja nästan vid hvarje tanke på möjligheten af en fara utfäste han sig i sin bön att betala omkring 1000 Rdr till de fattiga. Samma regel förelade

han sig hvarje gång ett af hans skepp kom välbehållet tillbaka. Vid hustruns sjukdom 1634 beseglade han hoppet om hennes återställelse med löftet om 500 floriner till de fattige; och då detta hopp afskars af döden, utbetalde han icke destomindre summan såsom en tacksamhetsgärd "för den tålamodsstyrka, Gud gifvit honom i hans stora sorg." Tusen floriner blefvo sammalunda de fattigas vinning för den lättnad, han utbedit sig i en svår stenpassionsnöd. Från år 1628 till 1651 hade han med eller utan besagde anledningar, så vidt kändt är, utbetalt till de fattiga i och utom Sverige 222,600 Rdr, och kanske lika mycket före den tiden. Åt sina efterkommandes klokhet och billighet öfverlemnade han omsorgen om de fattiga att fortgå på samma sätt. För de förtryckte protestanterna i Ungern, Transsylvanien, Slavonien, Wallakiet och grannländer sörjde han både med penningar och böcker. Då han erfor, att de saknade Guds ord, ombesörjde han strax att de heliga Skrifterna öfversattes på Slavonska språket, och på hans bekostnad utkom biblen tryckt i Holland 1613 in folio; samt lät derefter flera tusen exemplar gratis utdelas till nyssnämnde länder. Ett exemplar förvaras ännu på biblioteket på Finspång.

Af sin måg William de Besches son Carl, gift med De Geers dotter Ida, uppbar han mycken otack, som öfvergick ända till ärekränkande beskyllningar. Det lidande, som deraf blef en långvarig följd, fördrog han tåligt, inskärpande hos sina barn förmaningen att derför icke hata den otacksamme, utan af hans exempel skörda vishet till enighet och inbördes kärlek.

Af L. D. G. finnes ett i Stockholm 1649 i koppar stucket folioporträtt.

Om äldste sonen LAURENTIUS (✝ 1666), som, af fadren synnerligen älskad, erhöll De Geerska palatset i Amsterdam och efter fadrens död Löfsta jernbruk, är antecknadt att han sällan vistades i Sverige och att han fullkomligen trädt i fadrens fotspår, hvad gifmildheten mot de fattiga beträffar. "Primigenia domûs Geerianæ columna, dupla portione spiritus paterni revera impletus," säger om honom den sanningsälskande Amos Comenius (i Opp. didact. part. 4.). Han berömmes jämväl såsom en verklig mæcenat. Flera lärde män dedicerade ock till honom sina bästa arbeten, såsom nämnde Comenius sitt nämnda verk; Nathan. Duez tillegnade honom sina två ypperliga Dictionärer; o. s. v. Han hade af konungen åtskilliga uppdrag i Holland och erhöll titel af kongl. svensk Commissarius. Dennes sonson (genom sonen

Gerhard) *Ludvig* besökte 1707 eller 1708 sina gods i Sverige; men då han såg huru ifrigt Bachus dyrkades af Svenskarne, upprörde det hans fromma sinne till den grad, att han det snaraste han kunde begaf sig på återresan till Amsterdam, förlofvande att aldrig mer sätta sin fot inom Sveriges gränsor. Det har således funnits stränga nykterhetsifrare förrän i våra dagar.

Den yngre LUDVIG ("Ludvig II"), född i Amsterdam 1622, var väl utan studier och häftig till lynnet, men ganska ädelmodig. Motgångar och afundsmän lär han haft i mängd. Då han presenterat Carl XI sitt lilla regimente, hade han den lilla fåfängan att utbedja sig titel af kapten. Konungen svarade derpå intet, men efter några veckors förlopp sände H. M. honom från Skåne ett diplom, hvarigenom han konstituerades till Assessor i bergskollegium. Han skref till konungen och tackade underdånigst för utmärkelsen, men hoppades i anseende till sin framskridna ålder, det H. M. ej skulle onådigt upptaga, att han aldrig bevistade kollegiet. Om denna skrifvelse, eller ock ovänners stämplingar vållade det: alltnog den De Geerianska cohorten fördes uti Skåne alltid dit der striden var hetast, så att hon inom kort tid nästan helt och hållet förstördes, och efter stridens slut befallte konungen att qvarlefvorna af vapen, sadeltyg, etc., som kunde finnas, skulle sändas till Ludvig "med en nådig helsning och tacksägelse för den nytta det gjort," och med tillägg, att allt detta kunde nu säljas till stort pris och sålunda en stor del af omkostnaderna blifva D. G. ersatt. D. G. hade ej annat att göra än att tiga och smälta sin harm.

Denne Ludvig, en lika afsvuren fiende till dryckenskap, som den förutnämnde, använde mot en på denna last begifven tjenare en radikalcur, som påminner om den s. k. Schreiberska kuren. När varningsgraden icke ville hjelpa, lät han tjenaren stiga ned i ett stort tunnfat, fyldt med vatten, och lät honom deri dväljas ungefär en halftimma. När icke heller detta hade åsyftad verkan, utan tjenaren öfverlemnade sig ännu mer åt dryckenskapsbegäret, befallde L. att all mat och dryck, som tjenaren förtärde, skulle blandas med ett skedblad bränvin. Efter någon tid ledsnade tjenaren vid denna diet, föll för den stränge husbonden på knä, bedjande om barmhertighet, i det han försäkrade sig ej mer kunna fördraga lukten, långt mindre smaken af bränvin. Från den stunden täflade han med sjelfva husbonden i nykterhet.

Vid reduktionen 1685 förlorade han öfver sjuttio frälsehemman, äfvensom, genom ett svek, kopparfabriken i Norr-

köping, hvilken Ludvig d. ä. testamenterat åt alla sina barn, hvilka sedermera, omkr. 1655, sålde honom med hus och alla tillhörigheter åt brodren Ludvig till Finspång. Honom frånhändes den till förmån för en vid namn Momma, som på något sätt banat sig väg till konungens gunst. Så snart fabriken blifvit tilldömd kronan, hvarom Momma, så vidt på honom berott, dragit försorg, vände sig denne till Johannes De Geer till Godegård, en vanbörding till detta ärofulla namn, med öfvertalande, att han hemligen skulle öfverlåta åt honom en skriftlig förbindelse, hvarigenom Norrköpingsfabriken vore att anse som såld åt Momma. Johannes sålde sålunda hvad han icke egt, och denna "tjufköps"handling förseddes med årtalet 1666. Huru mycket Johannes förvärfvade på den köpenskapen, är ej bekant; men den djerfve mannen (Momma) begaf sig med köpebrefvet till Carl XI, klagade att han genom fabriksreduktionen blifvit bragt till fattigdom och bönföll att återfå sin "välförvärfda" egendom. Konungen, utan att pröfva saken närmare, lät brefvet gälla och befalde att fabriken med alla dess härligheter skulle "restitueras" till Momma. Då 1719 års reduktions- och liquidationskommission inrättades, insågs klart, att egendomen kunnat restitueras åt dess rättmätige egare; men genom en besynnerlig likgiltighet hos Carl till Löfsta, åt hvilken handlingarne härom blifvit öfverlemnade, kom hela den vigtiga affären att begrafvas i glömska.

Ädlare betedde sig Carl XI när fråga var om Finspångs reducerande. Hvad vigt reduktionsvännerna fästade dervid, låter sluta sig deraf, att de förmådde konungen att resa dit för att taga det afundade stället i ögonsigte. De hade till och med passat på tillfället, då Ludvig var i Norrköping, således då han frånvarande skulle vara urståndsatt att förekomma sin ofärd. Men konungens vrede upptändes mot reduktionshjeltarne, när han besett Finspång. Han teg tills han fullbordat måltiden; men då han derefter befalt sin häst fram, stannade han framför palatset och utropade: "Mina herrar, alla dessa byggnader äro icke uppförda för att tjena till militieboställen; De Geererna ha köpt dem för sina penningar och redligen betalt det;" "och," tillade han, "hvem skulle hafva omsorg om jernfabriken?" I detsamma besteg han hästen och sprängde fram i största fart till Kungsbro, då herrarne skamflata fingo följa med.

Emellertid gjordes nya försök till vinnande af det rof, som sålunda undgick dem, som derefter sökte. Man fann i

det köpebref, Dr. Christina beseglat, ordet "Bruk" saknas. På detta svepskäl bygdes föreställningen, att alla De Geerska "Bruken" voro af kronan osålde och henne således tillhörige. Ordet om denna reduktion var af konungen redan uttaladt, då Ludvigs böner mer än öfvertygande skäl (huru klara desse än verkligen voro) bevekte konungen att i så måtto taga det tillbaka, att han lät bero vid en årlig skatt för "strömfallen," hvilken först bestämdes för vissa år, men sedan af K. kammarkollegium ålades för evärdliga tider. (Jfr De la Gard. Archiv. XIV: 71.)

År 1667 erbjöd sig Ludvig D. G. vilja låta i grund nedrifva Risinge förfallna kyrka och uppbygga åt bönderna en ny och präktig, mot det att de medgåfvo honom friheten att begära jus patronatus och att bygga en familjgraf å ena sidan af templet. "De dumma menniskorna vägrade att ingå på förslaget." Beträffande patronrättigheten, så är denna säkerligen en större dumhet än böndernas svar. Detta svar *kunde* snarare innebära bevis på sjelfständighet än på dumhet, alldenstund friheten att kalla sin själasörjare är för dyrbar för att säljas för äfven den största praktbyggnad. Också öfvergaf De G. detta vilkor, desto fastare hållande på det andra. Men häremot satte sig pastor i Risinge, häftigt utropande: "den i det reformerta kätteriet fångne egendomsherrn i Finspång kan icke få en graf i vårt heliga lutherska tempel," hvartill alla bönderna och jemväl några af militärståndet svarade, att det var sannt som far (kyrkoherden) sade. I högsta måtto förbittrad öfver denna utgång, lofvade D. G. med en ed, att han aldrig skulle med ett öre bidraga till deras tempels prydnad, men i stället låta uppföra på sin egen grund ett kapell med grafplats. Följande året började detta sättas i verkställighet. Af sådan anledning har Finspångs palatslika byggnad, i hvilken kapellet skulle inbegripas, sin upprinnelse. Men döden afbröt arbetet, innan grafven hann byggas. Ej mindre karakteristiskt för mannen, än sjelfva "karaktersbyggnaden," är det sätt på hvilket han förfogade med dithörande räkenskapshandlingar. Han lät en vacker dag en viss skriflåda bäras till sig (sjelf var han af podagra och chiragra förhindrad att fritt röra sig), der han satt framför ugnen. Hastigt tog han lådan och kastade henne i elden. Den bestörta hustrun svarade han: "var lugn, jag har ej uppbränt andra handlingar, än dem, som rörde omkostnaderna för detta hus, det är ej nödigt att mina efterkommande se dem." Att dessa omkostnader varit utomordentligt stora, är visst, såsom ock att genom dessa ej min-

dre än genom "det lilla regimentet," äfvensom genom understöd åt brodren Johannes, annat att förtiga, han ådragit sig stora skulder.

Till kompletterande af ofvan anförda tidsbild, åt hvilken den nitiske presten gifvit ett hufvuddrag, må följande bifogas: D. G. fick ett tillfälle att på honom taga en artig hämnd, hvilket han ej var sen att begagna. Då han nemligen en gång tog vägen mot Risinge, får han se presten ligga rusig i en äng och väldigt snarka. Han befalde då sina tjenare bära upp mannen i vagnen, och kusken derpå köra allt hvad tyget höll. Då de kommit ungefär midt på hemvägen, vaknade främlingen, och ser sig till sin stora förskräckelse vara i L. D. G:s våld. I begrepp att bedja för sig, befaldes han tiga. Ankommen till Finspång, bjöds honom vin ur en stor pokal af värden, som dermed ville hålla honom vid godt lynne. Derpå, som D. G. visste honom vara begifven på ett spel, som kallades "verkehren," gjorde han honom förslag om en stunds dylik öfning. Han sade tillika att han ej ville åt hans penningar, men att han deremot fordrade prestens kläder såsom spelets pris, tilläggande, att om han blefve den förlorande, ville D. G. gifva honom nya kläder i stället. Presten, som gick in på förslaget, ehvad det nu skedde af tvång eller fri vilje, förlorade alla sina kläder, och när D. G. låtit afkläda honom allt ända intill skjortan, frågade han honom, om han ej äfven ville förlora sin hustru. "Nådige herre," svarade den förmodligen ännu ej nyktre presten, "hvarför har ni icke gjort mig detta förslag förr? Jag hade då blifvit befriad från en hersklysten hustru, och ni hade kunnat taga henne bland edra tjenstepigor." Der började alltså ett spel om prestfrun. Äfven hon förlorades. Mannen, som förklarade detta vara en måttlig förlust emot kläderna, lades derefter i en säng. Hustrun efterskickades i en präktig vagn följande morgon helt bittida, och; sedan hon blifvit iklädd en pigas drägt, fördes hon till mannens sida. Ett vresigt tilltal beledsagadt af en örfil mötte henne så snart hon varseblefs af den uppvaknade mannen. Hon betalade honom med samma mynt, och det slagsmål, som nu uppstod mellan de äkta makarne, hördes på långt håll. Den förnäme husherren förklarade prestfrun sin belåtenhet, hvarefter han hemförlofvade det äkta paret, återställande mannen hans kläder och skänkande honom derhos nya.

Såsom något helt eget kan anmärkas, att denne "kättare," som redan torde i läsarens ögon vunnit ej så litet på en jemförelse med den lutherska medmenniska, af hvilken

han så benämndes, alltintill sin död underhöll en luthersk prest för sitt nya kapell i Finspång. (Se Broocman, Beskr. öfver Östergötland.)

L. D. G. som äfven lemnat fadersnamnet värdiga prof af välgörenhet, bland annat testamenterande ej ringa summor till fattigvården på flera orter, dog 1695. Enkan öfverlefde honom till 1710.

Den äldste af deras barn LOUIS (född 1655, † 1691) hade fått en vårdad uppfostran, egde vidsträckta kunskaper och hade ett utvaldt bibliotek. Med sina juridiska insigter var han fadren till stort gagn vid hvarjehanda hans mål. En anekdot från den unge Ludvigs vistande i London: En gammal tiggare, som satt i hans väg, der han ofta spatserade, skänkte han alltid någon penning. Några gånger begaf det sig, att han hade intet med sig att gifva. Tiggaren, som ändtligen uttryckte sin undran deröfver och underrättades om orsaken, bad honom följa med till sin hydda, der han hade en gammal hustru och en gammal kista. Kistan var full af hoptiggda guineer, af hvilka han erbjöd D. G. att taga så mycket han ville. "Ni har bevisat mig så många välgerningar, tillade gubben, tag nu, och om ni kan betala, godt och väl, hvarom icke, så lika mycket." De G. lät verkligen tvinga sig att mottaga en hop penningar, dem han naturligtvis sedermera redligen betalte tiggaren.

Sonen CARL (född 1660) förde ett mera utsväfvande lefnadssätt, temligen lik sin farbror Emanuel i detta hänseende. En gång förlorade han på spel allt hvad han egde. I sin förtviflade belägenhet får han bref att nämnde farbroder var död och hade insatt honom till arfvinge af alla sina egendomar. Utom sig af glädje öfver denna händelse, beslöt han att aldrig mer spela, och höll ord. Han reste nu att taga arfvet i besittning, deribland Löfsta bruk. Väsby likaså. Men der mottogs han af Emanuels efterlemnade frilla, som framtog en skriftlig handling, hvarigenom besagde gård var anslagen åt henne och hennes barn. Carl D. G. var en i yttersta måtto originel man och lefde ogift. Han var ogement gifmild mot de fattiga. År 1728 erhöll han titel af Landshöfding och blef året derpå medlem af Vet.-Soc. i Upsala (se Soc. Handl. 1742. vol. IV). Sina rikedomar testamenterade han åt tvenne sina brorsöner.

C. W. S.

DE LA GARDIE, JAKOB GUSTAF.

Tillägg till B. Lex. IV: 109. f.

Excellensen m. m. Grefve Jakob De la Gardie dog i Stockholm d. 26 Apr. 1842 och ligger begrafven i familjegrafven i Weckholm. — Af den ur De la Gardieska biblioteket på Löberöd utgifna samling af historiska handlingar, "*De la Gardiska Archivet,*" innehålla delarne 18, p. 145—244, 19 och 20 "Materialier till H. E. Gref J. G. De la Gardies Lefnadsskildring." — Sedan år 1847 förvaras den De la Gardiska arkivsamlingen på Lunds universitets-bibliotek, under namn af *De la Gardiska Donationen* och endast De la Gardiska familjearkivet qvarstår på Löberöd, tillika med större delen (omkr. $\frac{2}{3}$) af det Gr. Jakob D. tillhöriga biblioteket, af den nuvarande egaren, Grefve Axel D., fortfarande förökadt.

DILLNÉR, JOHAN.

Tillägg till B. Lex. IV: 119.

Prosten D. erhöll transport till Ö. Wåhla pastorat i erkestiftet år 18** och är f. n. kontraktsprost öfver Norra Fjerdhundra kontrakt.

Skrifter (eft. 1838): Sanningsord vid Grafven, Örebro 1840. — Sånger i stämmor för Gudstjensten och det fromma Umgänget. Gefle, 1844. — Melodier till P. H. Syréns Sångbok. Fahlun 1846. — Sånglära för Folkskollärareseminarier och Folkskolor; med någon förändring af A. Bersselius. Linköping, 1846.

DÖBELN, JOHAN WILHELM, VON.

Tillägg till B. Lex. IV: 155.

Professorn Doktor Döbeln dog i Stockholm den 20 Sept. 1846.

E.

EBERHARDT, JOHAN HARTMAN.

"Lika obekymrad, som D:r Eberhardt var om sin lycka, "har han äfven varit att lemna efterverlden någon under-"rättelse om sitt lefnadslopp; hvarföre de få omständigheter, "man deraf kunnat samla, blifva ofullständiga och mindre "betydande." Så yttrar sig prof. E. M. Fant i sin inför Kongl. Vitterh.-, Histor.- och Antiqvitetsakademien upplästa lefvernesbeskrifning öfver nämnde doktor två år efter hans död; och sedan hafva, oss veterligt, upplysningarne om honom icke blifvit fullständigare.

Han föddes i Oktober månad 1727 i Westerbotten, der fadren då var provincialkirurg, men år 1738 befordrades till regementsfältskär vid Westerbottens regemente och afled i Pommern 1758; modern, Anna Christina Phœnix, var dotter af Lektor Phœnix i Linköping. Redan vid 14 års ålder blef den unge Johan Hartman d. 20 Nov. 1741 student vid Upsala universitet, hvarest han åtnjöt mycken godhet af Professor Anders Boberg, hvilkens bokförråd och hus beständigt stodo honom öppna och under hvilken han också disputerade: *De Regina Cæli Jerem. VII et XLIV Capp.*, för förra delen år 1750 och den andra 1755, hvilket sistnämnda år han också blef filosofie magister. Prestvigdes i September månad 1759 i Westerås och utnämndes följande året af Kongl. Maj:t till svensk predikant i Smyrna. Då likväl denna resa blef inställd, liksom en annan till Spanien, dit han såsom svensk legationspredikant skulle afgå, qvarstadnade han i Stockholm hos Grosshandlaren Isak Clason, för hvilkens son Isak Gustaf han var informator. Vid denna tid utgjorde rikets finanser ett stort tvistämne vid riksdagarne, och emedan Clasonska handelshuset var mycket inveckladt i dåvarande vexeloperationer, gaf detta Mag. Eberhardt anledning att äfven sjelf forska i nämnda ämne, helst han redan innehade djupa historiska och statistiska kunskaper. Under riksdagen 1765 biträdde han vid protokollet inom presteståndet och antogs 1767 till vice Notarie i Stockholms stads konsistorium. Man satte nu i fråga inom Rikets Ständer presternas rättighet till tionde af säterier, hvarföre Eberhardt uppträdde till sitt stånds försvar, och icke litet bidrog till dess seger, hvarförutan han i sin

"pragmatiska historia öfver frälseståndet i Sverige" sökte och lyckades visa, att adelsståndet, som egentligen väckt denna fråga, i afseende på borgerliga förmåner ingalunda varit vanlottadt. De djupa insigter i historiska kunskapsarter, hvilka han härigenom ådagalade, beredde honom år 1769 lektoratet i historien och moralen vid gymnasiet i Hernösand. Här tillbringade Eberhardt några år, till dess han 1773 kallades till Sekreterare vid den då nyligen upprättade Bibelkommissionen. Han reste nu ifrån Hernösand till Stockholm och flera gånger till Upsala, på hvilka ställen han tillbringade sin tid ibland lefvande vetenskapsmän och de döda vännerna, såsom han kallade dem, i sitt utvalda och rika enskilda bibliotek: den förnämsta och nästan enda egendom, som han samlat. Derifrån drogs han likväl, då han vid 1789 års riksdag valdes af sitt stånd till en af dess ledamöter i den styrelse, som tillsattes till riksgäldens förvaltning, hvari han deltog först till 1792 års riksdag och sedan öfvertalades att ytterligare dermed fortfara. Nämndes vid jubelfesten 1793 till Teol. Doktor och afled d. 4 Januari 1796.

Doktor Eberhardt var en ovanligt kunnig man. "Ibland "böcker tillbringade han sin mesta lefnad; för dem uppoffrade "han de beqvämligheter, på hvilka andra sätta så mycket värde, "och hos dem saknade han aldrig ersättning för det nöje, "som andre finna i sysslolösa tidsfördrif. Deremot medförde "han aldrig i sammanlefnaden bokkammarens stämpel. Han "var i högsta måtto nogräknad om anständighet i klädnad "och seder, alltid lätt, glad och munter både i större och "mindre sällskap, icke utan en fin kritik i omdömet och "en vakande uppmärksamhet och nitiskt deltagande på det "minsta, som föreföll i det allmänna."

Gift i Januari 1771 med Magdalena Hedvig Röhl, dotter af Handelsmannen och Bagaren Röhl i Stockholm.

Skrifter: Israeliternas Seder, af Cl. Fleury. Öfvers. Stockh. 1762. 12:o (Anon.). — Utkast till Allmänna Historien. 4 Delar. Stockh. 1766—1781. 8:o. — En Adelsmans Bref om Prästerskapets rätt till Tijonde af Säterierna. Strengnäs 1767. 4:o (Anon.). — Svar på en Anonymi Anmärkningar vid en Adelsmans Bref. Stockh. 1768. 4:o (Anon.). — Försök till en Pragmatisk Historia om Frälseståndet i Sverige. Stockh. 1769. 4:o. Köpenhamn 1795. 8:o (Anon.). — Utkast till en Svensk Mynt- och Finance-Historia. Stockh. 1771. 8:o. (Anon.). — Tankar om de hos oss utkomna Religions-Stadgar. Stockh. 1779. 4:o. (Anon.) — Bihang till Tankar etc. Stockh. 1780. 4:o. (Anon.) — N. L. von Zinzendorfs Lefverne. Stockh. 1785. 8:o. (Anon.)

(Källor: Sacklén, Sveriges Läkare-Historia. Del. II. — E. M. Fants ofvannämnde Lefvernes-Beskrifning i Kongl. Vitterh. Hist. och Antiqvitets-Akademiens Handlingar. Del. VII. — Hülphers, Samlingar

till en Beskrifning om Norrland. Fjerde saml. om Ångermanland. — Tunæi Herdaminne s. 50. — Lidén, Catalogus Disputationum. — Catalogus Bibliothecæ Academiæ Upsaliensis.)

J. G. C.

EBERSTEIN, CHRISTIAN.

Christian Eberstein var son af Daniel Christian Eberstein *), hvilken, född i Prentzlau i Pommern 1707, efter idkade studier och flerårig praktik vid "La Charité" i Berlin, ankom till Sverige i början af 1730-talet och bosatte sig i Norrköping, hvarest han utan ordinarie tjenst praktiserade både som medicus och kirurg under 19 års tid och afled 1755. — Gift 1:o med Maria Susanna Lindeman 1736 och 2:o med Anna Elisabeth Ericsson 1749. — Med sin första hustru hade han sonen *Christian*, som föddes d. 29 Okt. 1738 och tidigt egnade sig åt handelsyrket. Redan under sin tjenstetid på handelskontor i Norrköping, började han idka handel för egen räkning och blef 1763 borgare derstädes, hvarefter han med rastlös ihärdighet, flit, ordning och omtanka bedref och utvidgade sin handelsrörelse, anlade i Norrköping ett skeppsvarf, hvarest årligen nybyggdes större och mindre fartyg, så att han slutligen innehade en ganska betydlig handelsflotta, hvilken begagnades till utrikes export- och importhandel samt under Amerikanska frihetskriget mycket fördelaktigt sysselsattes med fraktfart på aflägsna farvatten. Han anlade äfven i Marstrands skärgård ett sillsalteri, hvarest ett betydligt qvantum sill årligen insaltades och exporterades med salteriets egna fartyg, sedan de från utrikes hamnar ditfört det behöfliga saltet. Handelsrörelsen bedref han under firman Eberstein & C:o ända till år 1790, då han öfverlemnade den, tillika med varf, magasiner, fartyg och varulager m. m. till ett nytt bolag under samma firma, bestående af hans slägtinge Christian Heitmüller, systersonen Daniel Eberstein och hans hustrus systerson J. G. Norstedt. Handelshuset, hvilket sedan den tiden till sin personal undergått många förändringar, fortfar ännu. — Innan han upphörde med handeln, hade han redan förvärfvat betydliga fastigheter på landet, såsom Högsjö samt Bilsbro och Spånga bruk i Södermanland, äfvensom Hendelö, Lindö och Westerbyholm samt Sten och Nähaa bruks- och landtegendomar i Östergötland, utom en mängd ströhemman och frälseräntor.

*) Sacklén, Sveriges Läkare-Historia. II: 2. s. 212.

Såsom härstammande från Tysk slägt, tillhörde han Tyska församlingen i Norrköping och nitälskade mycket för upprätthållande af Tyska gudstjensten derstädes, samt var en flitig kyrkogångare. Uppbygde på sin bekostnad ett skolhus, hvilket skänktes till kyrkan och hvarest undervisning meddelades i lefvande språk och handelsvetenskap, äfvensom ett nytt pastorsboställe till Hedvigs kyrka, hvilken äfven erhöll nytt orgverk och altartafla på hans bekostnad. Vid sitt frånfälle 1816 efterlemnade han en sjelfförvärfvad förmögenhet, som uppskattades till omkring en million riksdaler banko. — Ehuru han varit 3:ne gånger gift — 1:o med Catharina Lindahl från Norrköping, 2:o med Maria Carolina von Aken från Örebro och 3:o med Maria Carolina Burén från Boxholm, efterlemnade han inga barn. Genom testamente lemnade han en stor del af sin förmögenhet åt sin efterlefvande maka och åt sina syskons barn och barnbarn samt donerade såsom fond för inrättande af en Söndagsskola för Norrköpings stads lärgossars och sjöfolks undervisning säterierna Hendelö, Lindö och Westerbyholm jemte tillhörande hemman, tvenne egendomar i Norrköpings stad samt fordringar i Pommern och Danmark, alltsammans uppgående enligt bouppteckning till ett värde af banko Rdr 96,109, hvarjemte så mycket från hans sterbhus skulle utgå i kontant, som erfordrades till inköp af tomtplats och skolhusets uppbyggande af sten.

Hans systerson, DANIEL EBERSTEIN, hvilken såsom chef för Ebersteinska handelshuset fortsatte handelsrörelsen, utsågs af Norrköpings samhälle till dess representant vid riksdagen 1809, var en aktad och verksam medlem af sitt stånd och valdes till ledamot af konstitutionsutskottet vid nämnde riksdag. — Afled 1810.

(**Källa:** uppgift, insänd af D:r J. G. Collin.)

EDELSTAM, GUSTAF,

tillkämpade sig under namnet FAHLANDER ett äradt rum bland sångens och historiens hjeltar, men utbytte det frejdade namnet, när dess glans stod högst, mot ett nybildadt, då konungen med adlig sköld belönade hans krigiska bragder och, kort derefter, äfven den krigiska banan mot fredsembetsmannens, hvadan man i dubbelt afseende kan säga att Fahlander, krigets son, försvann med kriget.

Gustaf Fahlander föddes på Björknäs glasbruk å Wermdön den 21 Mars 1764. Hans fader, Bruksegaren Pehr F., var född 1719 i Grangärde i Dalarne, der far och farfar före honom

varit bruksegare, och hade i 18 år lefvat i äktenskap med Anna Christina Engström, då deras son Gustaf föddes. Denne blef 1782 anstäld som Sergeant vid Åbo läns regemente, der han följande året blef Fänrik, i hvilken egenskap han vid utbrottet af 1788 års krig beordrades till tjenstgöring på Sveaborg. Tapper under kriget, befordrades han redan samma år till Löjtnant vid Kuopio lätta infanteribataljon och år 1789 till Kapten vid Karelska jägarekåren, hvarifrån han år 1793 transporterades i lika egenskap på Österbottens Regemente, sedan han genom sitt samma år ingångna äktenskap med Öfverstlöjtnanten F. Holmströms (i Skellefteå) dotter Carolina Agata kommit i tillfälle att vid nämnde regemente tillackordera sig ett kompani. Han utnämndes 1795 till Major vid reg:tet, blef d. 20 Apr. 1796 Chef för Kajana bataljon, d. 15 Maj s. å. Öfverstlöjtnant i arméen och d. 1 Nov. 1797 Riddare af Svärds-Orden; förestod Landshöfdingeembetet i Uleåborgs län från d. 19 Juni 1804 till d. 5 Juli 1805.

Emellertid utbröt kriget med Ryssland år 1808 och Fahlander, hittills aktad för sin duglighet, blef nu beundrad för sitt hjeltemod. Så snart Sandelska brigaden blifvit bildad, användes Fahlander med sin Kajanabataljon under dennes befäl. Vi skrifva icke här krigets historia, icke ens den Sandelska brigadens, utan vilja blott erinra om de tillfällen, dem Fahlander särskildt införlifvat med sitt eget minne.

Namnen *Pulkila, Koivisto, Kivisalmi* och *Wirta Bro* möta oss här. Den 2 Maj 1808 skulle F. på en lång omväg kringgå och anfalla fienden samtidigt med det Sandels från annat håll skulle börja anfall; men F. upptäcktes i förtid och måste börja striden innan planen hunnit utföras. Hans soldater, som under natten marscherat fem mil, rusade till anfall, höllo sig tills Sandels hann fram — och Ryssarne blefvo fullkomligt slagna. Detta vid Pulkila. Närmaste belöningen för denna bragd var F:s utnämning till Öfverste i arméen d. 18 i samma månad. D. 24 Maj tog han vid Koivisto en stor rysk transport af förråder. Hans återtåg från Kivisalmi till Karstula, öfver insjöar, kärr och ödemarker, ständigt omgifven af öfverlägsna fiender, är ett af de märkvärdigaste i krigshistorien, enligt G. Montgomerys intyg, hvilken åt detta tågs beskrifning egnar pagg. 172—176 i 1:a delen af sin historia öfver detta på segrar — och reträtter — för de finska kämparne så rika krig. Vid Wirta bro känna vi af Runebergs Sägner att "den tappre Fahlander" var med. Det var i denna blodiga drabbning, d. 27 Okt. 1808, som *Duncker, Malm* och *Fahlander*, hvardera i

spetsen för sin flock, störtade in på de vida talrikare Ryssarne med blanka vapen, och först *sedan* sköto, hvarigenom en så stark manspillan och förvirring uppstod bland de talrikare att segren blef de färres. — Men segra kunde de väl, dessa tappre, som för första gången visa oss exemplet af en svensk här, hvars lagrar icke delas, endast göras ofruktbara af en Svensk Konung; segrens frukter fingo de icke smaka. Bortträngda ur det land, der de stridt "pro aris et focis," fingo de ännu en tid fortsätta en mattad strid i det land, hvilket de flesta icke mera fingo tillhöra, sedan freden flyttat sex gånger sekelgamla råmärken. Vid Umeå skar F. sina *sista* lagrar: han belöntes derföre med Svärdsordens stora Riddarekors (d. 23 Juli 1809) och med det adliga namnet *Edelstam* (adl. d. 19 Febr. 1809).

Hans trupp tillhörde nu det afträdda Finland och han sjelf det sörjande, utmattade Sverige. Med ett ringa expektansarfvode om några hundrade Riksdaler fick han, som hans öfriga kamrater i lika ställning, pröfva drygheten af kronans lilla kaka. Något regemente fick han aldrig mera föra, hvarken i fred eller krig, ehuru tvenne fälttåg ännu föregingo Sveriges långa, läkande fredsperiod; han utnämndes i stället d. 28 Nov. 1811 till Landshöfding öfver Westerbottens län, i hvilken befattning han under ett sex månaders föruttgående förordnande hunnit någorlunda initiera sig.

"Det är en anmärkningsvärd olikhet," yttrar hans förre vapenbroder, sedan efterträdare på Landshöfdingestolen, krigets historiegraf, G. Montgommery, "det är en anmärkningsvärd olikhet i verkningskrets emellan en på krigsskådeplatsen lifligt upptagen eller en under fredens lugn föga sysselsatt officers och en dylik civilembetsmans åliggande, serdeles då man tager i betraktande den vidsträckta kännedom af lag och författningar, kamerala som ekonomiska, hvilken af en Landshöfding kräfves, om denne med någon framgång och säkerhet skall kunna sköta sitt kall. En sådan öfvergång från krigs- till civilståndet var derföre icke likgiltig för Edelstam och är det för ingen, som lifvas af den samvetsgrannhet, som han. Det erfordras helt olika anlag till dessa båda grenar af sammanhållande verksamhet. Det förras mödor äro tillfälliga, dess faror tillfredsställande, dess blodiga händelser ärorika. Det senare deremot påkallar jemn oafbruten ihärdighet, nästan en rastlös uppmärksamhet äfven på de minsta omständigheter, ett noggrannt iakttagande af alla möjliga former, som, förbisedde, kunna hafva ganska menliga följder, dem man icke genom maktspråk kan godtgöra eller

ändra, men dem småsinnet, klander- eller smädelustan hafva tillfälle att fästa sig vid, misstydande den felandes redlighet eller beskuggande och nedsmutsande hans värde och anseende. Oafgjordt kunde derföre anses, hvartill fordras mer sinnesstyrka, antingen till vågandet af lif och blod på stridsfältet, hvarunder vapenglansens och ärans hänförelse verka så mägtigt, eller att äfventyra sitt lugn, sitt goda namn och rykte på en mödosam och sällan tacksam embetsmannabana."

"Det bör derföre ej anses klandervärdt, ej ens oväntadt, att E. fann, kanhända för mycket, det obehagliga i denna skillnad. Detta obehag uppenbarade sig i serdeles styrka då 1813 och 1814 årens för Svenska vapnen ärorika och lysande krigshändelser inträffade i Tyskland och Norge. Dessa uppkallade i hans med det fordna yrket införlifvade hjerta känslor och minnen, hvilka icke öfverensstämde med hans vigtiga åligganden för tillfället. Han förbisåg eller glömde det *närvarande*, hvad alltid händer, om man med för odelad uppmärksamhet lemnar sig åt det *förflutnas* hågkomster eller åt det *tillkommandes* förhoppningar."

"Ädel var dock Landshöfding Edelstams missbelåtenhet med det närvarande: ädel både till anledning och föremål. Det var fosterlandskänslan och den dermed nära förenade krigsäran, som tog ut sin förstfödslorätt, erinrande honom att det var denna, han dock främst tillhörde, och att han bort följa dess bana såväl i lifvets höst, som under dess sommar. Dessutom var E:s sinnesstämning alltid, men de senare åren isynnerhet, dyster. Hans förevarande, i flere hänseenden enformiga och i många fall retliga, sysselsättning befrämjade mera än motverkade denna dysterhet. Det erfordrades den väckande och lifvande verksamhet, som krigsyrket medför, om han skulle känna sig lefnadsfrisk och glad."

"Må ingen draga af dessa betraktelser den slutsatsen, att Edelstam ej var vuxen sitt nya kall. Han var det mer än de flesta, som från krigsyrket beträdt detsamma. Han saknade hvarken bildning, kunskaper, tanke- eller skrifförmåga. I senare fallet finnas bevis derpå i de i embetsrummen förvarade koncepthandlingarne. Föröfrigt var han mycket samvetsgrann i alla sina beslut och åtgärder. Men han älskade och saknade sitt förra yrke och längtade till det landtliga lugnet."

"Farhågor, att om han i tjensten bortrycktes af döden, maka och barn ej skulle återfå det betydliga ackord han erlagt för Landshöfdingeplatsen, påskyndade hans beslut att begära afsked. Han lemnade redan år 1817 det såkallade

verksamma lifvet, och för att, i den sannaste bemärkelse, komma ur verldsbullret, tillhandlade han sig en jordlägenhet ända upp i *Burträsk* i Westerbotten. Detta ställe odlade och bebygde han och der besörjde han, så godt ske kunde, sina många barns bildning och njöt af en vacker naturs behag, och var, hvad som närmast öfverensstämde med hans inre väsende, en tyst, men likväl nyttig landtman, öm make, god far och husbonde, tills han oförmodadt och hastigt bortrycktes af slag den 14 Augusti 1825, vid ej fyllda 61 år."

I sitt ofvannämnda äktenskap med C. A. Holmström, född 1774, hade Landshöfding E. 9 barn, af hvilka äldsta sonen, *Fredrik*, dog före fadren. *Gustaf*, f. 1796, Löjtnant vid Westerbottens Regemente, erhöll Kaptens afsked och en Postmästaretjenst; *Fabian*, f. 1803, blef Protokollssekreterare i Justitierevisionen, erhöll Lagmanstitel, Wasa- och Nordstj.-Ordnarne och dog i Stockholm 1857; *Otto*, f. 1806, är Major vid Westerb:s Fältjägare och R. S. O.; *Mauritz*, f. 1813, Kapten vid Helsinge Reg:te. Af döttrarne är *Fredrika*, f. 1811, ogift, *Catarina Sofia*, f. 1798, g. m. Prosten D:r Grape, *Carolina*, f. 1816, med Brukspredikanten Rosenius och *Gustafva*, f. 1818, med Kapten Edenqvist.

(Källor: Adelns Ättartaflor. — Adelsmatriklar. — Låstboms Höfdinga-minne. — Montgommery, Historia öfver kriget mellan Sverige och Ryssland 1808 och 1809, samt en af samme författare red. benäget meddelad biografisk uppsats öfver Edelstam, hvarur ofvanstående citat är i texten infördt.)

EDELSVÄRD, FREDRIK WILHELM OCH ADOLF WILHELM.

Landshöfdingen i Uleåborgs län, Adolf Meinander, 1802 adlad Edelsvärd, hade i äktenskap med Sofia Magdalena Carpelan sonen *Fredrik Wilhelm*, f. 1798 d. 19 Aug. i Sulkava socken i Savolax, vid hvars regemente fadren då tjenstgjorde som Major. Faderlös före sex års ålder, intogs Fredrik Wilhelm som Kadett vid Carlbergs krigsakademi, hvarifrån han 1816 utexaminerades och blef Fänrik vid Skaraborgs Regemente, derifrån han 1820 transporterades som Underlöjtnant på Jemtlands Fotjägareregemente, der han åren 1821 och 1823 avancerade till 2:e och förste Löjtnant. År 1825 tog E. afsked ur krigstjensten, men ingick åter året derpå som Löjtnant i arméen och anstäldes vid landtmäteriet och justeringsverket, i hvilket afseende han åren 1826 och 1827 för-

rättade tjenst i Carlstads län; men kommenderades sistnämnde år till Göta kanal såsom nivellör och arbetsofficer. Blef 1828 Kapten i arméen, 1829 Arbetschef vid Göta kanal, 1832 Distriktchef och Kanalbyggmästare för östra Kanal-linien och s. å. titulär Major. Valdes vid riksdagen 1840 till ledamot för adeln i bevillningsutskottet, var 1843—44 Kommenderingsbefälhafvare öfver de till kanalarbetena vid Trollhättan och Strömsholm beordrade soldater af kronoarbetskåren, utnämndes 1845 till Major i arméen och Kommendant på Waxholms fästning, tog 1850 afsked ur Svensk tjenst och flyttade öfver till Finland, der han följande året blef undersåte och 1853 Sekreterare i Wiborgs läns Landtbrukssällskap, i hvilken befattning han fortfor till sin död, den 17 Apr. 1858.

Major E. var en serdeles verksam man och sökte heldre allmän än enskild fördel. Han grundlade och fortfor i sju år att utgifva den sedan af J. Arrhenius fortsatta "*Tidskrift för Landtmanna- och Kommunal-ekonomien,*" hvarigenom han förvärfvat ett aktadt namn inom vår landtbrukslitteratur; han erhöll med anledning af denna författareverksamhet en belöning af Upsala läns Hushållssällskap, hvars Hedersledamot han blef 1843, liksom 1844 i Skaraborgs läns Hushållssällskap. Efter sin öfverflyttning till Finland fick han mottaga Finska och Wiborgs läns hushållssällskapers medaljer och ingick, som redan nämndt, i det senare som Sekreterare, i hvilken egenskap han i synnerhet sträfvade för väckandet och utbildandet af ett högre intresse hos den enskilde för det allmänna bästa och hans verksamhet i denna riktning kröntes med framgång och belöntes med tacksamt erkännande. År 1855 var E. en af den frisinnade och väl redigerade tidningen "*Wiborgs*" grundläggare och förblef till sin död en af dess förnämsta medarbetare.

E. trädde år 1822 i äktenskap med Charlotta Christina Thun, som dog år 1857. Dottren Regina Wilhelmina Sofia, f. 1823, är g. m. Löjtnant Berencreutz, och sonen

ADOLF WILHELM, f. 1824 d. 28 Juni i Östersund, blef 1844 Underlöjtnant vid Dalregementet, anställdes följ. år i samma egenskap vid Ingeniörkåren, blef Löjtnant i arméen 1854 och Arkitekt vid Statens jernvägsbyggnader 1856. Som privat arkitekt i Göteborg har E. redan gjort sig ett aktadt namn; Hagakyrkan och tvenne mindre kyrkor, stadens barnhus, cellfängelset, flera enskilda hus m. m. äro der af honom uppförda. Till kyrkor vid Jonsered och Trollhättan har han gifvit ritning. År 1859 började han tillsamman med Löjtnant *G. Nerman* utgifva "*Tidskrift för Byggnadskonst och In-*

geniörvetenskap," ett berömvärdt företag, hvars utförande redan af sakkunnige vunnit bifall. — E. är sedan 1852 g. m. Emilia Ulrika Blidberg.

(Källor: Adlens Ättartaflor. — Nekrolog i Tidn. Wiborg, N:o 31, 1858. — Enskildt meddelande.)

EEK, JOHAN FREDRIK,

föddes i Finland den 16 Juni 1758. Antogs 1774 till Korporal vid f. d. Lifregementet. 1776 d. 22 Maj befordrad till Fänrik vid Björneborgs Reg:te. Löjtnant derst. d. 28 Maj 1783, Kapten d. 30 Juni 1787. R. S. O. 1797. Major i arméen d. 16 Nov. 1799, 2:e Major på stat 1804 d. 20 Dec. Förste Major 1808 d. 1 Mars; s. å. d. 29 Juli Öfverstlöjtnant, allt vid Björneborgs Regemente, och d. 24 Okt. under samma krigsår belönad med Svärds-Ordens Stora Kors. Efter kriget och Finlands öfverlemnande till Ryssland, transporterades han på Helsinge Reg:te och 1810 d. 20 December till Bataljonschef vid södra Skånska Infanteriregementet. 1813 d. 20 Mars till 1:e Majors lön vid Uplands Reg:te och samma år d. 13 April till Öfverste och Chef för Jemtlands Reg:te med derunder lydande Hästjägaresqvadron.

Dessa tätt på hvarandra följande transporter och befordringar uppenbara redan att Eek, oaktadt en fattig yngling och man, af sina förmän ansågs för en användbar och skicklig officer. Krigshändelserna under 1788, 89 och 90, likasom 1807 och 1808 bevisade att han tillika var en lika utmärkt som tapper och förslagen krigare. Också hörde han till det regemente i Finland, som bedömdes och berömdes såsom de *tappres plantskola.*

Under förstnämnde årens krig i Finland deltog han med utmärkelse i striderna vid *Fredrikshamn* och *Porosalmi* samt återtåget, under kulregnet, till *Jervis.*

Under kriget i Pommern 1807 mot Fransmännen hade han befälet öfver en fältbataljon och anförde densamma med framgång under striden vid *Kniperfront* d. 6 Aug. och under belägringen af *Stralsund.* Efter belägringens slut återvände Eek med sina Björneborgare till Finland.

Påföljande år eller 1808 öfverraskades han, lika med hela landet, af Ryssarnes plötsliga anfall. Det är på andra ställen berättadt huruledes Fältmarskalken Grefve Klingspors ankomst hindrade ett allmänt och afgörande försvar, strax

vid krigets början, vid *Tavastehus.* Eek fick dock tillfälle att under återtåget visa sitt och sina Björneborgares stridslust och mod vid *Kuskoski* d. 24 Februari. Det var först efter det långa och nesligt besvärliga återtåget till norra Österbotten, som ett tillfälligt motstånd förvandlades till en lika blodig som afgörande strid d. 18 April vid *Sikajoki.* Till dagens allas sinnen upplifvande seger bidrog också Eek med sina tappra Björneborgsbussar. Vid bardaleken i *Lappo* d. 14 Juni var det i synnerhet som Eek utmärkte sig i spetsen för sina tappre, som ej läto uppehålla sig hvarken af fiendens trots, dess styckeeld eller gevärssalfvor. Allt måste ge vika och segern blef Svenskarnes.

Vid *Paljocki* mässe, några dagar efter striden vid Lappo, hade Eek också tillfälle att uppenbara mod och ståndaktighet; likaså vid *Kauhajoki* d. 10 Aug. och vid *Lappfjerd* d. 29 i samma månad hade han befäl och bidrog till dessa striders framgång med sitt och de sinas bepröfvade och allmänt kända och erkända tapperhet. Så äfven vid *Ny-Carleby* eller *Juutas,* der Runeberg i sin sång "*Döbeln vid Juutas*" hugfästat Eeks minne *). Sedermera deltog Eek i det svåra och nedslående återtåget till polarstaden *Torneå* och i alla de lidanden, som kölden, matbristen och den allt härjande fältsjukan der åstadkom. Så mycket bittrare och smärtsammare kändes dessa pröfningar, som fienden haft den barbariska grymheten att uppbränna hans boställe, till döds martera hans mindre vetande broder och nödgat hans maka och döttrar att fly genom ödemarker till Finska kusten, hvarifrån de lyckligen sjöledes öfverkommo till Umeå.

Den af Generalmajor Gripenberg den 25 Mars 1809 obetänksamt slutade såkallade konventionen i *Kalix* eller rättare *Seivis,* gjorde äfven den tappra Eek med sina modiga Björneborgare och dervarande återstod af Finska arméen till ryska fångar, hvilka dock, sedan de under förtviflan, sorg och förbannelser nedlagt sina vapen **), fingo återvända till sina dystra bostäder i hemmet.

Derifrån skyndade Öfverstlöjtn. Eek till svenska hufvudstaden och blef, på sätt anfördt är, använd vid åtskilliga Svenska regementen. Hans af fienden utplundrade och upp-

---

*) Det glömmes ej, du var dock der tillstädes,
Du som så ofta sågs i stridens lek,
Du, vid hvars namn det fosterland än glädes,
Som djupt har sörjt ditt öde, tappre Eek!

— — — — — — — — — — — — — —

**) Se Montgommerys krigshistoria, 2 delen, sid. 211.

brända egendom i löst och fast, hans många transporter, hans olika vistelseorter och flyttningar ifrån det ena stället till det andra och kanske äfven hans mindre väl beräknade hushållning, bragte honom i ekonomiska bekymmer och dessa till det förhastade och förtviflade beslutet att begära afsked från chefskapet vid Jemtlands regemente. Han förstod sig icke på — denne hjelte i ordets sannaste mening — att *kapitulera* hvarken med fiender eller sina fordringsegare, hvilka för honom voro farligare fiender än Ryssarne, och derföre dukade han under för deras samfälta anfall. Och Sveriges regering hade icke råd att åt sig och Svenska folket, med en obetydlig penningeuppoffring, bevara denna tappra officer. Prydd med Svenska krigarens *högsta äretecken,* nödgades han, så säger ett allmänt rykte, uppehålla sitt lif med att såga ved åt penningepatronerna i hufvudstaden. Hemsökt och plågad af en svår stensjukdom, slutade han sina hjelte- och sorgedagar på Kungsholmens lasarett, efter en modigt undergången operation, 1818.

En af Gust. Montgommery författad och tryckt teckning af hans händelserika lefnad och hjeltebana *) blef uppköpt af dåvarande Konungen och medlen derföre af förf. lemnade till hans behöfvande enka och barn. G. M.

EHRENGRANAT, CLAES ADAM,

föddes i Stockholm d. 5 Nov. 1781. Fadren Carl Adam E., Öfverste, son af Major Aron Leuchovius, adlad Ehrengranat, modren Mar. Aur. Uggla, "Drottning Sofia Magdalenas synnerliga gunstling." (Farfadrens farfader var g. m. Sara Dahlberg, den store Erik Dahlbergs syster.) Claes Ad. E. blef Kornett vid S. Skånska Kavalleriet 1800, Löjtnant 1807. Understallmästare vid K. Hofvet 1809. Vid Fersiska mordet var han, såsom ovanligt stark, mägtig att försvara trappan, der Riksmarskalken flytt upp i ett hus vid Riddarhustorget, och varnade Gr. Ax. Fersen att gå ur det rum, der han då var, när tjenstf. Gen.-adjutanten Silfversparre inbjöd honom, att i hans sällskap lemna det. Vi känna den olyckliga utgången, den E. dock trodde sig hafva kunnat förekomma. Stallmästare vid Skånska Karabinièrreg:tet 1810, derifrån han lik-

*) Blott 3 à 4 exemplar blefvo undanskaffade. Biografien ansågs innehålla förnärmelser mot Ryssarne och uppmaningar åt Finnarne att afskudda sig Kossackoket.

väl s. å. tog afsked. T. f. Stallmästare och Direktör vid Flyinge stuteri i Skåne 1814. Stallm. hos Konungen och Chef vid Flyinge 1817. R. S. O. 1819. Led. af Kr. W. A. från 1809. Död i Stockholm d. 21 Febr. 1842.

Han hade bildats af en tid, som ansåg en dubbelpersonlighet nödvändig för vissa embetsmän. Den utmärkt älsklige salongsmannen, som äfven snart förrådde bekantskap med sin tids vittra bildning, ansåg nödvändigt för en Stallmästare att, så snart han utöfvade lärareyrket i ridhuset, snarare erinra om en af Attillas Riddare, åtminstone hvad språkformen angick, än om en riddare i 19:de seklet. Dock bröt han ej så sällan mot den hårda princip, han syntes erkänna såsom den ledande. När en elev en gång väl mycket tummade tyglarne under sin ridt, ropade han, ehuru med oförändradt allvar i blick och hållning: "Jag undrar om Abbé Vogler egde den vitesse i sina fingrar, då han exseqnerade musik, som min grefve, då han nu så flitigt handterar tyglarne" E. tog någon gång den unge eleven, som uppvaktat sin chef, vänligt under armen, och spatserade med honom i skymningen, samtalande i högstämda ämnen, dervid ingalunda erinrande om manegens Orbilius.

Hans anseende var ganska stort. Grefve J. De la Gardie skref i sina anteckningar om dem, hvilkas död blef honom bekant: "Säkert den bäste Stallmästare och Veterinär på sin tid." Grefve C. A. Adlersparre har i sina "*Anteckningar öfver bortgångne samtida,*" Sthm 1859, egnat några blad åt E:s minne.

Skrift: Om hästens rörelser i deras samband med ridkonsten. Lund 1818, fol.; är ett hufvudverk i nämnde fack och utgifvet såsom ett praktverk.

EHRENSTRÖM, MARIANNE, FÖDD POLLET.

Generallöjtnanten *Johan Frans Pollet* (se B. Lex. XI: p. 304) och hans maka Johanna Carolina Helena von Pachelbel's dotter *Marianne* föddes i Zweibrücken d. 9 Dec. 1773, under det fadren var öfverste i fransk tjenst, och var Hoffröken hos Enkedrottning Sofia Magdalena då hon d. 10 Mars 1803 på Stockholms slott firade bröllop med Generalfälttygmästaren Öfverste Nils Fredrik Ehrenström, som då för andra gången trädde i äktenskap. Enka 1816.

Fru Marianne skänkte sin man inga barn men i stället Sverige en litteraturhistoria på franska språket, som också

onekligen bäst passar till de många artigheter, hvarmed Svenska vitterlekare och konstnärer hedras i hennes *Notices sur la Litterature et les Beaux-Arts en Suède*, Stockholm 1826, och hennes *Notice biographique sur Mr de Leopold*, Sthm 1833, är mera en éloge panégyrique än en notice biographique. Hon var kring medlet af 1820-talet i Leopolds aftoncirklar en "Madame Staël en miniature," lätt förtjust och högljudd då hon skulle uttala sin förtjusning. De, som förkastade hvarandra, mottogos vanligtvis af Fru E. med lika varmt erkännande. — Just för sitt språks skull blefvo hennes skrifter emellertid icke utan inflytande på den större uppmärksamhet våra litteratörer och våra litterära förhållanden vid den tiden började vinna i den transbaltiska verlden och man ser hennes "Notices sur la Litterature etc." ännu ofta citeras af utländska författare, hvilka vilja röja bekantskap med svenska litteraturen.

EHRENSVÄRD, CARL FREDRIK, GUSTAF JOHAN OCH ALBERT.

1. EHRENSVÄRD, CARL FREDRIK,

föddes d. 7 Januari 1767. (Föräldrarne: Öfversten, R. S. O., Friherre Carl Ehrensvärd och hans andra hustru Anna Antoinette Gyllenborg.) Sedan han blifvit utnämnd till Underlöjtnant och derefter befordrad till Löjtnant vid Kongl. Artilleriregementet, hindrades hans fortkomst inom fäderneslandet genom upptäckten af hans medvetande i det å Konung Gustaf III föröfvade mord. Han yttrade sjelf i sin bekännelse:

"Min egen böjelse för friheten, min tillgifvenhet för Öf-"verstelöjtnant Lilliehorn, och min bekantskap med General "Pechlin har fört mig till det steg, hvarföre jag nu är an-"klagad. Om Öfverstelöjtnant Lilliehorn häruti icke deltagit, "hade ingen kunnat förmå mig dertill. Hans tänkesätt att "hindra ytterligheter kände jag, likasom hans stränga lag för "heder och ära. Begge ryste vi vid åtankan af medlet; "men i vår fanatiska yra ansågo vi det för ett oundvikligt "ondt, som skulle alstra godt. Ack hvad fanatismen förer "till villor! Jag kände icke armen, som skulle verkställa det "onda; nog af, jag kände det, och jag hade lofvat att föra "tidningen derom till nämnde Öfverstelöjtnant, såsom den, "hvilken sedan skulle gifva mig ordres om det, som i mo-

"mentet skulle uträttas. Grefve Ribbing hade sagt mig da-"gen, då det skulle verkställas, och till min olycka har jag "vetat det."

"Ungdomen, som ser allt med de lättaste färger, före-"ställde mig detta på en sida så förmånligt för mitt fäder-"nesland, att jag, tjusad af detta för mig så älskade namn, "icke insåg de olyckor, som kunde träffa detsamma just då, "när jag trodde frälsningen vara oemotståndlig."

"Det är först i detta ögonblick jag känner mitt stora "misstag, allt det rysliga af gerningen, alla de olyckor, "hvaruti staten för det närvarande försänkes; och om jag "med mitt blod kunde återkalla denna händelse, skulle det "rinna med lika mycken vällust, som det nu kommer att "rinna med ånger och afsky." (Den 29 Mars 1792.)

"Kärleken till friheten, hvilken, efter min öfvertygelse, "min fosterbygd saknade, och hvilken jag trodde skulle kunna "göra den lycklig, stadgade sig dagligen hos mig; ungdo-"mens hetta och obetänksamhet förde den till entusiasm och, "förekommen af dessa tänkesätt, emottog jag af Grefve Rib-"bing, straxt efter dess återkomst från Gefle, det olyckliga "förtroendet, att en revolution nu vore möjlig genom konun-"gens undanrödjande på första maskerad. I min fanatiska "ifver fann jag intet annat medel. — — — Han frågade "efter garnison, om man kunde lita på den; jag svarade att "jag trodde det, i händelse revolution med förstånd anstäl-"des och garnison kunde få några autentika ordres."

"Jag reste i början af veckan på landet och återkom "den olyckliga Fredagen, då jag i sällskap med Öfverstelöjt-"nant Lilliehorn gick till general Pechlin, för att äta mid-"dag. Vid min ankomst dit träffade jag Grefve Ribbing, som "i enrum sade mig, att han om allt averterat Generalen. "Baron Bjelke kom till mig och sade, att han disponerade "en stor del af Borgerskapet. När desse gamle politici voro "med, trodde jag verkställigheten möjlig; och då Öfverste-"löjtnant Lilliehorn var militärisk exekutor, var hans ka-"rakter mig en borgen, att ytterligheter skulle, så mycket "möjligt vore, undvikas."

"Dödsstunden, detta fasans ögonblick, är nu min ungdoms "tröst; men måtte Allmagten vaka öfver ditt väl, öfver dig, "som utgjort mitt lifs glada hopp! Öfver eder, som bära "mitt — o Gud! — en brottslings namn och hafva ett så "utmärkt rum i mitt hjerta! Öfver eder alla, trogne vänner! "Ja, måtte Allmagten göra eder lefnad säll och skänka eder "den vällust, att glömma en olycklig vän!" (Den 2 April.)

Ehrensvärd dömdes af K. Svea hofrätt förlustig adligt stånd och skyldig att mista lif, ära och gods samt varda halshuggen. Konungens högsta domstol fann denna dom, såsom på lag grundad, i besvärsvägen icke kunna ändras; men "emedan E. ifrån barndomen varit öfverlemnad till Lilliehorns vård och tillsyn, och således van att följa den sistnämndes råd och vilja, hvilket äfven i närvarande grufliga brottmål synes hafva inträffat, så trodde högsta domstolen sig äga anledning till Kongl. Maj:ts nådigste välbehag öfverlemna, huruvida honom nåd vederfaras kunde."

Konung Gustaf III hade på sitt yttersta för Hertigen af Södermanland förklarat det vara hans sista begäran till honom såsom broder, äfvensom hans befallning såsom konung att, om hans mördare icke för lifsstraffet kunde skonas, lifvet skulle skänkas åt alla de andra i denna missgerning invecklade eller anklagade personer. Till följe häraf blef straffet för Ehrensvärd, äfvensom för Horn, Ribbing och Lilliehorn, hos Kongl. Maj:t d. 15 Aug. 1792 förvandladt i evig landsflykt, med förlust af adelskap och alla öfriga medborgerliga rättigheter.

E. bosatte sig i Danmark och antog sin moders namn Gyllenborg (merendels stafvadt Gyllembourg). Då Translatör Prof. Heiberg år 1800 blifvit landsförvist för tryckfrihetsbrott, qvarstannade hans maka, Thomasine Christine Buntzen, med sin 8-årige son, Johan Ludvig Heiberg, i Köpenhamn, der hon, som genom landsförvisningsdomen öfver maken sett sitt äktenskap upplöst, ej långt derefter gifte sig med Herr Gyllembourg, i hvars hus den sedan så utmärkte författaren Heiberg blef uppfostrad och fick nu, som en biograf yttrar, "bestandig leve imellem aandrige og dannede mennesker og i det vel opdragne og höiere selskab." Gyllembourg-Ehrensvärd hade redan vid början af sin vistelse i Köpenhamn kommit i beröring med Rahbek och andra danska litteratörer af utmärkelse, ibland hvilka han vann aktning för sitt ljusa omdöme och sin grundliga bildning, och han uppträdde äfven som författare på sitt nya hemlands språk. Den skandinaviska idéen, som vid denna tid började få andra än krigare och hemliga utliggare till sina bärare, fick i honom en varm anhängare: de tre staternas anslutning till hvarandra utan eröfring och underkufning var ämnet för de luftballongsdokumenter, hvilka år 1808 sändes öfver sundet och hvilka flutit ur Gyllembourgs penna. Att den politiska enhetens representant skulle sökas på *danska* tronen var ju under dåvarande förhållanden helt naturligt och behöfver ej tolkas som

fosterlandsförräderi af den svenske ifraren för ett snart förverkligande af denna nya union, hvari så många fosterlandsvänner under dåvarande bedröfliga tid sågo enda räddningsmedlet för det försvagade Sverige. Dem, som önska läsa detta märkvärdiga dokument, hänvisa vi till Delag. Ark. XX. och Lilliecrona, Lefnadsteckning af J. C. Toll, i hvilka båda arbeten det finnes infördt, äfvensom i tysk öfversättning i Geschichte der Schwedischen Revolution, Kiel 1811.

E. egde några år Rubedals gård i Sorö amt på Seeland. Han dog i Köpenhamn 1815, efterlemnande en dotter, *Sofia Gustafva Gyllembourg*, f. i Köpenhamn 1803 och död derstädes 1841 d. 7 Nov. Hans makas många vittra skrifter, utgifna af sonen J. L. Heiberg i en samling af 12 band in 8:o under titel: *Skrifter af Forf. til "En Hverdags Historie,"* Köpenh., 1849—51, blefvo först kända såsom hennes genom ett efter hennes död funnet bref. Hon var född 1773 och dog d. 2 Juli 1856.

C. F. Ehrensvärd-Gyllembourgs Skrifter: Strödda anmärkningar öfver Sveriges ställning i Sommaren 1808 med Luftbalonger inkastad på skånska kusten; i orig. uppl. ytterst sällsynt, emedan Toll lät förstöra alla de funne exemplaren med några få undantag; i eftertryck, se ofvan. — Forsög til Landbruks Bogholderi, 1, 2. Kjöbhvn 1808. Nogle forsög med Cerealier, i Landoekonom. Tidender, I. 47—78. — Om forpagtningstiden af Bondejord, ib. III. 145—197. — Den huuslige Lyksalighed, Grund til den borgerlige. Efter forfatterens Svenske Mst oversat ved Rahbek, i Minerva, 1798, IV: 161. — Bemerkninger og Forslag med Hensyn til en Constitution for Norge. Intaget i den Norske Rigsforsamlings Forhandlinger, I, p. 81—97.

(Källor: Rehbinders Matrikel 1794. — Protokoller rör. K. Gustaf III:s mord, Sthm 1792. 4:o. — Delag. Arch. XX. — Nyerup og Kraft, Litteratur-Lexicon. — Erslew, Forfatterlexicon och Supplement til Forf. lexicon. — Flor, Haandb. i den Danske Litteratur. — Wieselgren, Sveriges Sk. Litt. V: 616.)

2. EHRENSVÄRD, GUSTAF JOHAN,

författare till den i senare tider så värderade Ehrensvärdska Journalen, förd i Gustaf III:s hof 1776—1780, hvarur såväl i förra serien af detta lexikon som i Delagard. Arkivet och Gustaf III:s efterlemnade Papper utdrag intagits och uppgifter hemtats, var son af Artilleriöfversten, senare Generalmajoren Friherre Carl Ehrensvärd och Margareta Gyllengranat samt halfbror till föregående. Han föddes d. 20 Febr. 1746, antogs som barn i krigstjenst, blef 1762 Fänrik vid arméens flotta och 1767 Kammarherre hos d. v. Kronprinsen Gustaf, på hvars utländska resa år 1770—71 han medföljde och hos

hvilken som Konung han fortfor att vara anstäld i lika egenskap. Ledde en tid styrelsen af K. M:ts Hofkapell och Spektakler, var 1777 en af Fullmägtige i Tullsocieteten, blef 1776 R. N. O., Envoyé Extraordinarie till Generalstaterna 1780, Envoyé i Berlin 1782, s. å. C. N. O. Dog ogift i Berlin d. 24 Febr. 1783. — Han hade ett högt anseende för både insigter och sedlighet och har gifvit ojäfviga vittnesbörd derom, såväl i öfriga ännu i behåll varande anteckningar öfver hofvet och händelserna, som i synnerhet i sin nämnda journal, hvaraf utom det på Upsala universitets-bibliotek förvarade originalet afskrift finnes i Delagardieska donationen i Lund, tre band in folio, tagen af Exc. Gr. J. Delagardie då originalet förvarades i Stockholm hos Hofmarskalken Carl Uggla, Gustaf Johan E—ds systerson.

(Källor: Delag. Ark. — Adlens Ättartaflor. — Kongl. Bibl:s mscsamll.)

3. EHRENSVÄRD, ALBERT CARL AUGUST LARS,

son af Öfversten Grefve Gustaf C. A. A. E—d och Henrietta V. S. C. Adlercreutz, föddes på Rödjenäs d. 10 Jan. 1821, blef Student i Lund 1837, Magister 1841, Attaché vid beskickningen i Berlin 1842 och i Paris 1843, Andre Sekr. i kabinettet för utrikes brefvexl. 1845, R. D. D. O. 1848, Kammarherre hos Enkedrottningen 1849, Legationssekreterare i Petersburg 1850, förste Sekr. i kab. för utr. brefv. 1852, Arkivarie v. K. M:ts Orden och R. N. O. 1853, Kabinettssekreterare 1855, Kommend. af Hed. Leg. och af Sp. Carl III:s Ord. s. å., R. St. O. O. 1856. Sändes s. å till Nassau att uppgöra giftermålskontraktet mellan Prins Oscar och Hertiginnan Sofia af Nassau och hugnades derföre med Nordstjerne-Orden i briljanter. Erhöll år 1859 afsked från kabinettssekreterarebefattningen och nämndes s. å. till K. N. O.

Gift 1852 i Kristiania med Statsrådet Vogts dotter Ingeborg Hedvig och har i detta äktenskap en son och tre döttrar.

(Källa: Adelns Ättartaflor.)

EK, JOHAN GUSTAF.

I trakten af Ädelfors guldgrufva på ett dragontorp under ett skattehemman Ekekull i Skede socken, Alsheda gäll, der man från en med ekar bevext kulle kan se 7 kyrkor och den lilla sjön Soljen med dess vackra stränder, föddes J. G. Ek d. 3 Sept. 1808. Hans lust att läsa utvecklade

under en skröplig undervisning likväl den färdighet, att han vid 5 års ålder kunde väl uppläsa fadrens, Rotemästaren P. Eks bref till sin hustru efter det stora fältslaget vid Leipzig i Okt. 1813, der denne beskrifvit hvad som mest anslagit honom af de storartade uppträdena. Modren lofvade gossen då i belöning att han skulle få studera. Fadren biföll sedermera. Då gossen vid 8 års ålder kunde blifva inskrifven i Wexiö skola, begaf modren sig med den glade sonen mot den väl 8 à 9 mil aflägsna staden; men då hästen snart tröttnade, vände sig den sorgbundna modren, som, jemte några matvaror, blott medförde 2 rdr i kontant, till gossen med frågan, om han ej ville lemna "läsningen," då han med sina redan inhemtade kunskaper i läsning och skrifning möjligen kunde blifva skrifvare hos ortens länsman. Ek hade då ett ögonblicks strid inom sig; men kärleken till modren segrade. Han teg, vände sig bort, men vände också kärran med den trötta hästen mot hemmet. Då såg han en tår i modrens öga, en tår, som han erkänner sig aldrig kunna glömma. Hon gick in i gästgifvarhuset, utanför hvilket färden afbrutits, men kom snart ut igen. Tåren var nu borta. I stället röjde sig i blicken en fasthet och ett mod, sådant hos qvinnor endast moderskärleken och förtröstan till Gud kan skänka. Äfven hon teg; men vände åkdonet mot Wexiö. Ek fick här en förträfflig informator i en bondson från en annan af Alshedas annexförsamlingar, P. Dahlstedt, sedan Docens i latin i Lund, död såsom Lektor i latin vid Stockholms gymnasium. Denne vände Eks håg främst mot de klassiska språken. Då Ek 1828 blef student i Lund, skref han redan med största lätthet latin på vers och prosa och talade språket korrekt och flytande. Primus vid magisterpromotionen 1832. Docens i Romerska litteraturen 1833. Adjunkt 1836, Lektor i Göteborg 1837 samt Professor i Lund 1842, allt i samma vetenskap.

Ek studerade ej blott latin, såsom man dittills i Sverige plägat, för språkets korrekta eller t. o. m. konstmessiga användning såsom medel för poesi, vältalighet eller vetenskaplig framställning, utan fördjupade sig i studium af nämnde språks uppkomstsätt och uppsökandet af de inre lagarne för dess utbildning, troget följande med sin tid i den filologiska utbildningen Den historiska och komparativa språkundersökningen hade bland Sveriges söner anhängare, som under Bopp studerade Sanskrit, förrän man började märka synnerlig flit att studera latinska språkets genesis. Ek blef ej, såsom så ofta sker i Sverige, några tyska föregångares compilator,

utan intog en sjelfständig ståndpunkt på detta fält. Såsom öfversättare af Horatius, Plautus m. m. har han ock blifvit känd i det allmänna. Hans öfversättning till latinet af flera partier i Frithiofs Saga af Tegnér röjer en stor makt öfver det antika språket, der det gäller att uttala en nyare tids tankar och känslor. Ek prestvigdes 1848; då han blifvit utn. Kyrkoherde i Hardeberga, ett prebende anslaget filosofiska fakulteten i Lund. Prost 1849. L. N. O. 1858. Är sedan många år Inspektor för Småländska nationen i Lund och dervarande Studentförenings n. v. föreståndare. Akademiens Rektor året 1853—54. Promotor vid magisterpromotionen 1856.

G. m. Chr. L. A. Bergdahl, dotter af Kyrkoh. D. Bergdahl i Qvenneberga af Wexiö stift. Son: Carl Hjalmar Theodor, döttrar: Laura, Hulda och Sigrid.

Skrifter: Se Lunds stiftsmatrikel 1854. Tilläggas: ***Doktor Kahls vitsord om classiciteten.*** Inbjudningsskrift till den akademiska högtidlighet hvarmed Universitetets nyvalde Rektor kommer att i embetet inställas af afträdande Rektor. Lund 1854. (En stridsskrift, närmast framkallad af Dr Kahls 1851 utgifna verk: ***Tegnér och hans samtida i Lund;*** härpå svarade Kahl med: ***Latinska Klassicitetens Förfall. Till Prof. Joh. Gust. Ek, med anledning af dess inbjudningsskrift vid Rektorsombytet i Lund 1854 af Ach. Kahl;*** hvarpå slutligen följde) Ett votum i frågan om "classicitetens" förfall; i Nord. Univ. Tidskr., årg. 1855, II häft. — Polemiken mot Prof. Linder i anledning af dennes professorsspecimen 1859. — Uppsatser i Tidskrifter; verser på latin och svenska.

EKA, RÖRIK BIRGERSSON, AMUND RÖRIKSSON, TROTTE PEDERSSON, GREGER MÅNSSON, CARL MÅNSSON, TROTTE CARLSSON, MÅNS CARLSSON MED DOTTREN CECILIA, SAMT TROTTE MÅNSSON AF.

Under det en hvar vet att våra konungar af Wasa stam härledas från en adlig slägt inom riket, der ättefadren Erik Johansson *af Wasa* var gift med Cecilia Månsdotter *af Eka*, och att i detta äktenskap den verldshistoriske konungen Gustaf I föddes; men knappt någon historiskt bildad och ej alla historiskt lärda veta något mera om Ekaslägten, hvilken dock i dessa aristokratiens högtidsdagar var i åra jemnhög med den Wasaslägt, hvarom alla veta så mycket; anse vi för en skyldighet att söka jemna detta missförhållande.

Märkligt är, att dessa stamgods *Wasa* och *Eka* ej ens under Gustavianska dynastiens första tidehvarf kunde bibehålla någon märkvärdighet. Då för mer än hundra år sedan Salvius utgaf sin beskrifning om Upland anföres om *Wasa* i Semminghundra härad och Skeptuna socken blott följande:

"Fordom en kungsgård, har en gammal byggnad af trä både i man- och ladugården, består af 3 mantal," hvilket i den sista upplagan af Tuneld blef upprepadt i — *tillägget*, hvarefter tillägges: "anses för den namnkunnige Wasaslägtens stamgods." Och *Eka*, ehuru utförligare beskrifvet af Salvius, ihågkoms också först i *tillägget* af sista Tuneldsupplagan, med öfverskriften: — *Södermanland*. Detta 1½ hemman i Trögds härad och Lillkyrka socken vid segelleden mellan Stockholm och Enköping blef 1427 gifvet Greger Månsson af hans fru Ingeborg Kåse, hvilken fått det i morgongåfva af sin förra man Ragvald Persson. Greger, som beboddè Eka, gaf det sedan åt sin andra fru Jutta Waldemarsdotter, hvilken såsom enka gaf det till Upsala domkyrka. Men Måns Carlsson, Gustaf I:s morfar, tillbytte sig det af domkyrkan och skref sig sedan till Eka.

Örnhjelm har funnit att Erkebisk. Nils Ragvaldsson 1444 utgifvit ett aflatsbref på 40 dagar åt dem, som gingo omkring Eka gård och läste 3 pater noster. Skulle domkyrkan så inviga sitt nya gods och afvända faran för detsamma af de ridderliga egarnes der föröfvade synder?

Då vi kalla hela Måns Carlssons af Eka slägt för Eka, erkänna vi dock att Eka ej varit allas stamgods, utan är förhållandet lika med detta, som med Wasa, det också få af Wasa slägt innehaft. För genealogisk mnemonik hafva häfdatecknarne under ett gemensamt namn plägat samla äfven dem af slägten, som ej sjelfva egt ett dylikt namn. Man må blott bekänna att namnet är en teknisk term och ej sammanlägga olika slägter under det gemensamma namnet.

Vi ställa främst en genealogisk öfversigt af Ekaslägten.

[Namnen på dem af ätten, som varit Rådsherrar, äro tryckte med kursiv.]

Birger, en man af vapen 1250.
. *Rörik Birgersson*. Se n. 1.
. . *Amund R—ss*. Se n. 2.
. . . Helga Amundsdotter. Se n. 2.
. . Birger R—ss. g. m. Ramfrid 1320. Dipl. Sv. n. 2220. 2325.
. . Folke R—ss. Kanik i Westerås. Dipl. Sv. samme nummer samt 2493.
. . Gustaf R—ss. Väpn. 1320. Dog som Ridd. 1351. Tibell Seraph. hist. 168.
. . Marg. R—sd. D. Sv. n. 2051. G. m. 1:o Erngisle Puke, 2:o Thord Bonde t. Enebäck. Dalin S. R. H. II: 430.
. . Christina R—sd. D. Sv. n. 2325.

Knut en man af vapn. 1250, Procerum Svecicorum unus. Messen.
. Johan Knutsson, "Ekaslägtens stamfader, en ypperlig riddersman redan 1300." Dalin S. R. H. III: 3. Nämnes g. m. en fru Karin 1312—21. Trol. dens. Joh. Knutss. som satt jemte n. 1 Rörik Birgersson i en domstol på Ulfåsa 1315. D. Sv. n. 1999 (Joh. Knutsson Blå var yngre).
. . Greger Johansson g. m. Ingrid Gregersd. 1312—21, Knut Halstenssons svärföräldrar.
. . Lars Joonson t. Lidinge 1351. Mon. Uller. p. 148.
. . Nils Johansson till Lidinge.
. . . Kerstin, g. m. Ridd. Hollinger Carlsson Ulf, enligt en med kronologien svårförenlig uppgift, enär Hollinger tornerade 18 år förrän den som gifves honom till svärfars far först nämnes i handlingarne.
. . Peder Johanss. t. L. g. m. Helena, Erkebisk. Hemmings syster. Hon lefde enka 1351.
. . . Ragvald Pedersson.
. . . *Trotte Pedersson* till Benhammar, se n:o 3.
. . . . Jon Trotteson.
. . . . Nils Trottess. g. m. Geesa 1412.
. . . . Peder Trottes. g. m. Karin, Bengt Simonssons o. Cec. Ödgislesdotters dotter.
. . . . N. N. Tr—d. g. m. Laurens Björnsson. (Rödbjelke?)
. . . . Elin Tr—sd. Nunna i S:ta Clara.
. . . . N. N. Tr—sd., g. m. Tidiske (Thidikin?) Pinnow, R. R. Joh. P—vs bror (son, R. R. n. 431. R. L. III?).
. . . . . Elseby, g. m. Lasse Carlsson (5 udd. Stjerna), Väpn. 1457, presten Finved Carlssons föräldrar.
. . . . Brita Tr—sd. g. m. Ridd. Cordt Gördtze t. Benhammar. Dalin S. R. H. II: 647.
. . . . *Måns Tr—ss.* t. Finstad, Hbfd. i Åkerbo, Väpn. 1370—85. Ridd. 1391—1411. G. m. 1:o Märta, Måns Håkansson Leopards dtr 1370—1400. 2:o Karin Olsd. Diakn.
. . . . . *Greger Månsson.* Se n:o 4.
. . . . . . Catarina Gregersd., begr. i Upsala domkyrka.
. . . . . Märta och Cecilia Månsdöttrar, Nunnor i S:ta Clara. Ingeb. Månsd. gift.
. . . . . Johan Månsson.
. . . . . *Carl Månsson.* Se n:o 5.
. . . . . . *Trotte Carlsson.* Se n:o 6.
. . . . . . *Måns Carlsson.* Se n:o 7.
. . . . Cecilia, Kungamoder. Se n:o 7.

. . . . Carl och Greger Månssöner.
. . . . *Trotte Månsson.* Se n:o 8.
. . . . Christina, Beata, Anna, döde som fångar i Danmark 1520.
. . . . Måns Trottess., drunknade. Slöt Ekaslägten på manliga linien.

1. EKA, RÖRIK BIRGERSSON.

Då Magnus Birgersson kämpade för en stark kungamakt med samma senfulla arm, som hans fader användt för aristokratiens befästande mellan thron och folk, gjorde, såsom allmänt kändt är, aristokratien väldigt motstånd, och bland dess kämpar märkes en *Rörik Birgersson*, hvilkens ättemärke var ett hvitt band (Balk) från det ena hörnet af skölden till det andra, i rödt fält och stundom i blått. Således den slägts märke, som senare kallades Eka slägt. Men K. Magnus eröfrade honom, genom att skaffa honom en maka inom de konungskes leder, Helga, Amund Haraldssons dotter. Vi se i B. Lex. XXII: p. 221, huru K. Magnus 1289 skref till påfven om den *både konungens och rikets stora fara och skada,* som kunde följa, om Rörik gifte sig utom lands.

Han kallas (D. Sv. n. 1009) Konungens blodsfrände (consanguineus), ehuru vi ej kunna utreda huru han var det. Vi finna att Drottn. Catarina, Erik XI:s gemål, K. Sverker II:s dotterdotter, Folkungen Sune Folkessons dotter, i sitt gåfvobref af d. 11 Juni 1250 nämner bland de begåfvade Herr Röriks söner före Herr Joh. Angeli söner, och derpå en sin farbror, sedan en sin syster o. s. v. Då nu Joh. Angeli söner voro hennes kusiner, så är mycken anledning antaga, att Röriks söner varit med henne lika eller åtminstone nära beslägtade. Och Rörik af 1250 lär nog varit af samma slägt som Rörik, Folkungen Magnus Ladulås consaguineus af 1289. Vapnet, sådant det enligt Dalin S. R. H. II: 430 fördes af Rörik Birgersson — "ett hvitt band i blått fält från höger till venster" — kallas Riddargördeln och ansågs såsom le plus honorable, enligt våra Heraldici, samt föres i andra länder af de anseddaste slägter, t. ex. Lord Howard Duke of Norfolk, Earl of Murr, Earl of Northampton, Earl of Arundel m. fl. i England. Ej osannolikt var det samma ätt i norden, hvilken fick tillnamnet Hvitfeld i Danmark och Hogenskild i Norge, förande lika eller liknande ättemärken. Bo Jonssons farmor Karin Eriksdotter kallas Hogenskild. En Måns Hokenskild, enl. Hadorph, Norrskt R. R., valdes af Vosserna till deras tale-

man hos K. Carl VIII, då de önskade Norges och Sveriges förening under denne gemensamme kung. (Norrske Saml. III: 3. p. 600. Hadorphs Bih. till Rimchr. 2: 159, 160.)

Rörik Birgersson nämnes bland riddare 1308—22. Han borgade, jemte flera andra rådsherrar, hos Danska kungen för ett stort penningelån, som k. Birger gjorde 1312; men anför dervid, att han så gjorde på anhållan af den numer med döden afgångne Leonhard, sannolikt Drotset L. Ottesson, K. Magnus Ladulås svåger. 1313 nämnes R. B. näst efter d. v. Drots i en offentlig akt. Han konfirmerade s. å. en Kanik vid Skrukeby kyrka, hvars patron han således var. Satt 1315 i den domstol på Ulfåsa, som dömde i arfsfrågan efter Joh. Angelus. 1317 intygade han uråldrigheten af Biskopssämjan i Strengnäs. Var 1318 bland Svenska Riksråderna i Helsingör. Sålde 1322 Mjeldrunge till sin son Birger.

Fru Helga var först g. m. Magnus Ragvaldsson (Måns Ragvaldsson), en Birgers frände, förrän hon såsom enka fick påflig tillåtelse att inga äktenskap Hr Rörik Birgersson. Om henne berättar Israel Erlandsson Ängel i S. Erici vita & mirac. n. 27 (enligt gamla öfversättningen): gudeliga och välbördiga qvinna Fru Helga, Herr Rörik Birgerssons hustru, sade för en renlifves broder, att henne förfors barn i lifvene, så att det icke fick lif och det vederfors henne två resor. Tredje resan hon var hafvande, då räddes hon att det skulle gå så illa som förr. Hon bad då innerligen till S. Erik, att han ville bedja Gud för henne, att hon måtte med helsa föda lefvande barn och lofvade offra S. Erik en gyllen, om hon finge den nåden af Gud, och då tid var, födde hon två lefvande döttrar, och modren fullkomnade med glädje sitt löfte.

2. EKA, ANUND RÖRIKSSON, AF.

Vi möta Hr Anund första gång i urkunderna, när han den 25 Mars 1316 beseglade sin syster Margaretas salubref af jord i Refuge till Abedissan Kunigunda i Wårfruberga kloster. 1320 bevittnade han, jemte sin fader och sin broder Folke, brodren Birger Röriksons gåfva till sin hustru Ramfrid af Försund och sin andel i Fjärdby i morgongåfva. Som slägtingar och vänner närvoro vid det tillfället Ridd. Thord Bonde, Gustaf Magnusson, Carl Dansson, Magnus Benedictsson, Ulf och Magnus Ragvaldsson m. fl. D. 10 Febr. 1322 bevittnade han, jemte Thord Bonde, brodren Folke och systern Christina, fadrens försäljande af Mjäldrunge in Sæsine till sin son Birger. D. 13 Jan. 1325 öfverenskommo Kaniken

Westerås Folke och hans bröder Birger och Anund Röriks-söner, Thord Bonde och hans husfru Margareta Röriks-dotter samt allas deras käraste syster Christina, att försvara Juleta klosters rätt till all den egendom, deras förfäder det skänkt och särskilt till gården Boresta, som deras moster Ingeborg Amundsdotter gifvit nämnde kloster. Om dessa gåfvor se B. Lex. XXII: 221 f. S. å. d. 21 Febr. och d. 19 Mars 1326 qvitterade Anund å Herr Folkes vägnar penningar, som Kanikerna Matthias och Thomas samt Erkebiskop Olof i Upsala utbetalt för Knut Posses räkning. Knut P. hade neml. 1323 i Marstrands hamn uppbragt ett fartyg, hvarå funnos varor tillhöriga prester. Detta måste han godtgöra, men gaf 1324 anvisning på det silfver, Svenskarne lofvat betala Hert. Eriks enka Ingeborg och hennes n. v. man Knut Posse. D. 19 Maj 1325 sålde Anund jord ⅛ i Linkalösa i Westerlösa socken (Östergötland) och sin lott i Westerlösa skog till Israel, Birger Perssons son. Det bevittnades af Konungens Kansler Hr Philipp (Hjorthorn) och flera Anunds syskon. Han förde der i sigillet en hjelm med plymer, likaså brodren Birger. Samma sigill hängde Anund under ett bytesbref om Musamyr 1325; likaledes under ett salubref s. å., dervid enkan efter Folke Jonsson (Blå) var köperskan. Bland testamentsverkställarne nämnde Birger Persson d. 21 Okt. 1326 Erkebiskopen, Drotset, Magnus Benedictsson (se Winsetorpaslägten i B. Lex.) och Anund Röriksson m. fl. dervid, näst intill den 4:de exsecutorn, den Johannes Ingemunsson, discretus & prudens vir, nämnes, hvilken i andra urkunder kallas *af Eke* och som förde ett adligt, men numera otydligt sigill. D. Sv. n. 2586. Anund blef Riddare 1327 och nämnes såsom sådan ännu lefvande 1335, enligt Tibell, som uppgifver honom vara af Eka slägt och väl således med Dalin funnit honom också nyttja den hvita "riddargördeln," om han ock, likasom så många af ovedersägliga ättemärken begagnat ett s. k. contrasigill med hjelm och plumage. År 1327 insatte K. Magnus II:s förmyndareregering Anund Röriksson bland de 11 lagfarne män, deribland ingen prest, alla Riddare och Riksens Råd, hvilka i Örebro under Södermanlands lagman Laurens Ulfsson skulle förbättra lagverket och väl utförde detta ärende. Prof. Schlyter har utgifvit denna Södermannalag 1838. I den Kongl. stadfästelsen har han funnit de fleste och bäste handskrifterna kalla Rörikssonen *Anund*, men i 3 handskrifter af nämnde stadfästelse kallas han Amund. Han hade i denna nämnd *gamal lagh scodat, ny dictat, samansat och iviseet*, utan tvifvel också verksam

att å de många landstingen inhemta folkets mening i ämnet. Schlyter anförer i Ind. nomin. propr. "Anund Röriksson (Eka) riddare, rådsherre, en af Södermannalagens författare."

Hans dotter Helga blef 1358 g. m. R. R. Waldemar Eriksson, K. Waldemars sonson och son af Erik och Ingeborg Blå. Såsom Waldemars enka blef hon g. m. Ivar Königsmark, anföraren för Erik XII:s Drottnings, Beatrix's, brudskara, som hit anlände 1356. Om hans hårda behandling af sin maka se Delagard. Ark. VII: p. 163.

3. EKA, TROTTE PEDERSSON, AF.

Tibell känner "Trotte Petersson" (Ekaslägten) R. R. Väpn. 1340. 44. Ridd. 1349. 54. 55. 57. 58. 59. 61. 62. Då K. Magnus 1361 pantsatte till erkebiskop och biskopar sin inkomst af Kopparberget för ett lån af 4,400 mark af påfliga skatten, så var Ridd. Trotte Petersson en bland Konungens borgensmän (Dipl. Dalec. n. 250). Enligt Mon. Uller. p. 219 bodde Tr. P. på Benhammar, g. m. Ingegerd, Johan Gregerssons dotter, hvilken såsom Tr. P—s enka gifte sig med Henr. Reventlou. Enligt Ugglas Rådslängd var Tr. P. Riksråd (R. L. III. n:o 206) 1340—58. Dalin (S. R. H. II: 520) nämner, att när K. Magni Råd Trotte Pedersson (af Eka) fick vid ett byte Rackeby på Kolland i Westergötland och Kung Erik XII bytet stadfästade, kallade konungen sig Sveriges och Göthes Konung och Hertig i Halland. Till Benhammar känna vi ej någon äldre egare. Mågen Gördtze hade det näst efter svärfadren; der fostrades Trotte Pederssons dottersöner Jesper Gördtze, som blef Riddare och Riksråd i Sverige, Melcher G., som blef Jösse Erikssons efterträdare såsom ståth. på Westerås, samt Eggert G., som blef Cantor i Upsala.

4. EKA, GREGER MÅNSSON, AF.

Greger Månsson af Eka R. R. 1434—51 (R. L. III: 472), Häradsh. i Trögd, Väpn. 1407—40. Ridd. 1458—63. G. m. 1:o Ingeborg Kåse, 2:o Jutta Waldemarsdotter, lär vara den förste af slägten, som skref sig till Eka, hvilket säteri han fick med sin första hustru Ingeb Kåse. Den Ragv. Persson, som gifvit I. K. Eka i morgongåfva är oss obekant. Vi

känna vid den tiden ingen Ragv. Pedersson af Fargaltsslägten. Vi ha sett att en Greger Månssons fars farbror hette Ragv. Persson, hvaraf man finner, att namnet äfven förekom i Eka-slägten.

R. R. Greger har ett namn i vår sjökrigshistoria, fastän ej nämnd hos specialförfattare. År 1431 höll svenska flottan under Amiralerna Broder Svensson (Tjurhufvud) och Greger Månsson af Eka *) ständigt Östersjön, och borttogos af dem 3 Lübeckska skepp. som kommo från Riga med rika laddningar (Dalin II: 642). Då den hjeltemodiga Drottning Philippa utrustade både Sveriges och Danmarks flottor till Skandinaviens skydd mot Hansestädernas förtryck och de förenade rikenas handel, blef tillfälle till utmärkelse för en Amiral. Rimkrönikan sjunger:

"Städerna fingo swadana skade tha
Större mande the aldrik faa
Svenske voro med i then skara
Greger Magnusson thera hofvidsman vara.
Af Sverike följde honom mang god man,
Thet maa man säja försan
The sökte de Lybske med stor mandom
Sva pläga de ädla Hälade (Hjelte) from.
Tyske kommo för dem i nöd
Mang Garp (Tysk) slogo de till död."

Men der föll ej blott ljus på flaggan i Gregers dagar:

"The Tyske sampnade sik sammen
Thet gick the Svänske ey allt aff gamman
The Tyske them tha gripe ok slaa.
Ingen undsättning kunde the faa."

Bland klagopunkterna mot K. Erik var ock den, att han ej utlöste dem, som blifvit Hansestädernas fångar i strid till Köpenhamns försvar. Der voro de som fingo sitta i 10 år i torn och stock, innan de blefvo utlöste. År 1440 var Greger Magnusson en af de riddare och frälsemän, som egde hyttor i Skinskatteberg fria från all skatt, hvilket Biskop Olof i Westerås åberopat för att få lika frihet, hvarom Carl Knutsson såsom Riksföreståndare tillskref bergsmännen, understödjande biskopens fordran. (Dipl. Dalec. n. 90.)

---

*) Utgg. af Scriptt. rer. Sv. II: 63 kalla denne Greger Månsson *Läma;* men det är uppenbart misstag. Emellertid ser man af slika tvetydigheter, hvilken vigt der ligger på att läsa sinnebildsskriften i de vidhängande sigillen. Tibell har funnit Greger Magnuss. af Eka nämnd i diplom. 1407, 9, 14, 17, 22, 26, 34, 36, 38, 39, 40, nämnd såsom Riddare 1458, 63; men Greger Magnusson af Läma 1318 † före 1350.

5. EKA, CARL MÅNSSON, AF.

Carl Månsson af Eka och Finsta, R. R. (R. L. III: 506), Väpn. 1436, Ridd. 1441—66. Häradshöfd. i Waxala 1440, Höfvidsman på Kastelholm 1450, 52, 66, redan död 1473, g. m. Helena (enl. R. L. III: n. 593) eller Brigitta (enl. Mon. Uller. p. 36) Pinnow, Arendsdotter, som förde ett svart björnhufvud med uträckt blodig tunga i gult fält. K. Christian skref till Upsala domkapitel för Carl Månsson, att han måtte få sin gård Eka igen (Dalin S. R. H. II: 725), hvilken Greger Månssons enka Jutta gifvit till domkyrkan, men dermed uträttades intet i Carl Månssons tid. Man kan dock deraf sluta, att Carl Månsson var unionskonungens man. När Jöns Bengtsson, Erkebiskop, 1466 förklarade sig för Riksföreståndare och — enl. Dalin — ögonen dervid öppnades på allom och den "sundaste delen" af riksens herrar samlade sig i Stockholm att verkställa Wadstena beslut, så var Carl Månsson en bland desse riksråder. Riddaren Carl Magnusson beseglade Ridd. Ingel Jönssons gåfvobref till Westerås domkyrka d. 29 Okt. 1464 (Dipl. Dalec. n. 117). Hans *enka* och dotter nämnas 1473.

6. EKA, TROTTE CARLSSON, AF.

Trotte Carlsson af Eka, son af n:o 5, R. R. (R. L. III: 593), Riddare 1464, instämde i det riksrådsbref s. å. hvarigenom K. Carl Knutsson återkallades från Dantzig, "emedan man tröttnat vid K. Christians grymhet." Han nämnes dock i K. Christians förlikning med Biskop Kettil i Köpenhamn d. 1 Januari 1465 (Hadorph efter Rimkr. p. 236). Och han höll med Erkebiskopen Jöns Bengtsson (Oxenstjerna) 1466, då fadren var mot prelatens tilltag, ehuru deraf ej följde annat än att J. B., frikallad från vidare tilltal, nödgades lemna Stockholms slott, som han bemägtigat sig, åt Riksförest. Erik Axelsson Tott. Då Carl VIII år 1467 för tredje gången uppstigit på Sveriges tron, Jöns Bengtsson flytt och hans bröder Christer och David blifvit fångne, blef Trotte Carlssons ställning ej behaglig. 1470 lät K. Carl, sedan K. Christian sårad flytt till Köpenhamn, utropa Tr. C. "såsom en förrädare, hvilken strött osanningar kring landet om hans person och fäktat för K. Christian." När slaget på Brunkeberg stod emellan Sten Sture d. äldre och K. Christian

1471, träffa vi åter vår orolige riddare. I St. Rimchrönikan läses:

K. Christian hade tänkt Swenskom sva hardt ett rijs . . .
Nu *Trotte Karlsson* plägar K. Christian utsända.
På Brunkeberg fick han sin ända,

hvaraf man kan förstå, att Trotte Karlsson stupat såsom en af kungens främste anförare. Vår sång har ej förgätit denne riddare. I Olof Fryxells skaldestycke öfver slaget vid Brunkeberg — skrift som 1834 vann stora priset i Sv. Akademien — presenterar Per Bonde för Ingeborg Tott, Riksföreståndarens gemål, bland konungens män i fiendtliga lägret.

— — "en niding — — Trotte Eka —
Förrädarfursten i förrädarkrets,"

med önskan:

"Må hämndens blixtar och dess viggar alla
Förkrossande uppå hans hufvud falla!"

Och hans död skildras så här, sedan Sture innestängts på 3 sidor och hans tropp återträngs på Brunkebergshöjden:

Så striden slöt. På största kärrebyssan
Förrädarn Trotte nu sig satte ned.
Kanonen var den fasliga Moyssan
Som gapar lik en afgrund vid och bred.
Han löste hjelmen från sin heta tinning
Och log i hjertat åt sin nidingsvinning.
Då blixtrade det i de svenska leder
Och röken hvirflade och skottet small,
Och från Moyssan störtar Trotte neder
Och rullar rasslande från hall till hall.
I pannan fällde skottet lod och ankar
I hjernans midt, midt i hans onda tankar.

Detta är vår *officiella* historias vanliga färgbeläggning. Den *oväldiga* historiens dom ser dock heldre i Trotte Carlsson en kämpe för det stormansvälde, som under unionen lättare skulle nå utveckling i ett land, der en konungs närvaro så sällan skulle störa dess frid, än en svart förrädare mot det fosterland, hvars bästa han tvärtom sökte på den väg der han, som ensidig aristokrat, naturligast måste söka det.

7. EKA, MÅNS CARLSSON, af.

Denne broder till "förrädaren" på Brunkeberg synes bland riksens regerande råd d. 22 Sept. 1480, då nämnde

myndighet utfärdade ett öppet bref till menige allmogen i Westmanland och Dalarne om den stränga hämnd, som följde dem, hvilka tredskades att betala gengärd och lagmanspenningar (Dipl. Dalec. n. 270). Som riksråd reste han till mötet i Kalmar 1483, räknad bland väpnarne. Der förente sig nu Riksföreståndaren, med Måns Carlsson och 11 andra herrar vid sidan, med Danmark och Norge om en kung efter vanliga sättet och valde K. Johan. Denna Kalmar-öfverenskommelse visar i öfrigt, skrifver Dalin, att högsta magten i Sverige nu stod hos dessa herrar, som voro alldeles envåldige öfver sina gods och bragte aristokratien till högsta spetsen. Måns af Eka var en af de rådsherrar, som stadfästade ett äldre förläningsbref på Westerås slott, stad, län, Kopparberget och Dalarne med alla derinom liggande silfver- och jernberg till Nils Sture under hans lifstid och sedan 20 år efter hans död åt hans fru och son, dat. d. 14 Maj 1483 (Dipl. Dalec. I: 134). — Måns Carlsson af Eka dog omkr. 1490. Han var g. m. Sigrid Eskilsdotter (Bauer), hvilken efter hans död blef g. m. R. R. Nils Gyllenstjerna. Hon fostrade således 2 märkvärdiga döttrar i sin boning: *Cecilia Månsdotter* och Christina Gyllenstjerna, martyrer 1520, den förra en stor konungs moder, den senare sjelf stor såsom både offentlig och enskild person. Gustaf III och Kellgren införde Cecilia, såväl som den mångbesjungna Christina på svenska scenen. Tegel uppgifver, att Fru Cecilia och hennes döttrar Emerentia och Märta, samt Fru Christinas dotter Magdalena dogo i samma (blå) torn i Köpenhamn. Messenius i Scond. Illustr. T. V. p. 4, nämner, att de dogo, enligt sägen, af fängelsets osundhet (squalore carceris), fruktan för den dagligen hotande döden och den stora sorgen; men de som bättre kunde bedöma saken, ansågo att de blefvo dödade för att dermed straffa rebellen Gustaf.

8. EKA, TROTTE MÅNSSON, af.

Trotte Månsson af Eka var den siste namnkunnige man af Ekaslägten. Han var Riddare redan 1504. Då likasom 1505 var han såsom R. R. jemte 22 andra på en herredag i Stockholm, hvarom se Handll. rör. Skand. Hist. XIX. p. 18 och p. 47—50. I ett riksrådsbref af d. 12 Nov. 1507, deri 3 prelater, 9 riddare och 1 väpnare kalla sig Sveriges rikes råd och män, nämnes Tr. Månsson före Christian Bengtsson (Oxenstjerna) och Erik Johansson (Wasa). R. F. Svante

Nilsson skref 1 Nov. 1506 det bref, som läses i Handll. rör. Skand. Hist. XX: 50, f., der han och 35 andra af frälset uppbudas för att fullfölja den seger Herr Electus (Hem. Gadd) börjat vinna mot förbundsrikena. 1508 är Hr Trotte bland de Riksråder, som skrifva till R. F. Svante Nilsson, huru illa han lönade tjenster mot det allmänna, huru Riksföreståndaren genom sitt bråk med krig, med uppsägelsen af kung och hans sons arfsrätt o. d. tvärtemot dessa rådsherrars råd, väckte en kung, som väl annars suttit stilla derute, till anfall mot Sverige. De fruktade, att om Hr Svantes regemente varade längre, skulle menige man ledsna vid den skadan, det inre örligandet vållade, samt taga kungen igen, till Svantes och hans vänners skada och förderf (Handll. rör. Skand. Hist. XX: 252). Tr. M. blef Höfvidsman på Stegeborg 1512, dermed han fortfor ännu 1515, hade 1510 blifvit g. m. Märta Ulf, Bengt Arendsons till Ekolsund dotter, hvilken efter hans död blef g. m. Åke Göransson Tott.

Eka öfvergick derigenom med Fru Märtas dotter i senare äktenskapet, Bengta Åkesdotter Tott, till hennes dotter i äktenskap med en Bengt Nilsson till Bergshammar, Kjerstin Bengtsdotter, som blef g. m. Carl Holgersson Gera till Björkvik, och öfvergick sedan till en Oxenstjernsk slägt, då deras dotter Bengta Carlsdotter blef g. m. Erik Gabrielsson Oxenstjerna till Lindö. Så uppstod n. 1 bland våra friherreätter: Oxenstjerna af *Eka* och Lindö. Denna ätt, nämnd 1561 d. 29 Juni, blef introducerad 1625, hvarigenom namnet *Eka* blifvit bevaradt på vårt Riddarhus, fast den manliga linien af den gamla Ekaslägten slöt, när Trotte Månssons son, Måns Trotteson drunknade, såvida detta ej skett före fadrens död, hvarigenom uppgiften blir rigtig, att R. R. Trotte Månsson slöt sin ätt.

När denne Senator dog är osäkert. Den vanliga uppgiften är 1527. Men då Riksens Råd d. 10 Aug. 1526 utfärdade sitt bekanta bref om en gärd till riksens gälds afbetalning (Stjernm. Riksd. o. Mötens besl. I: 45—56) uppföres bland enkor, som borde hjelpa ther til med epter makthen: Fru Märetha på Eke, hvilket visar, att hon *då* var enka efter Hr Trotte af Eka, ännu ej g. m. Åke Tott. Var han ej död flera år förut? Skulle vi uti intetdera af de bref vi ega, der Gustafs rådsherrar uppräknas, träffa morbrodrens namn, om han då ännu lefvat? Erik Jöransson Tegel kallar Fru Märta "Herr Åke Jöranssons," då han nämner att hon med sina tre döttrar *Christina, Beata* och *Anna* (otvifvelaktigt födda i Märtas äktenskap med Trotte Månsson) fördes i dansk

fångenskap. Det förutsätter, att Trottes hus deltagit i motståndet mot K. Christian. Träffas Riksrådet och Ridd. Trotte Månsson just derför icke bland blodbadets offer, att han redan förut dött? Hr Trotte synes emellertid blott varit med så länge slägten pröfvades af lidanden, ej sedan hennes ljusa skiften ingick.

(Källor: i texten merendels angifna.)

EKHOLM, ERIK.

Denne *publicist* och *språkforskare* förtjenar att räknas bland våra namnkunnigheter.

Han, som bar ett namn, i den tiden tillhörigt prester både i Upsala och Wexiö stift, är till sina lefnadshändelser föga känd, troligen också föga märklig. Född 1716, lade han i ungdomen en god grund för de studier, han sedan under sin lefnad fortsatte, hemtande från hebraiska och grekiska såväl som från franska, engelska och Ulphilas-götiskan sina vapen i filologiska eller historiska skärmytslingar med våra domprostar och professorer; men på befordringsbanan lär han ej tagit flera steg, än att han på 1740-talet synes blifvit Kanslist i K. Antiqvitets-Archivum och ännu vid sin död d. 18 Sept. 1784 kallades med samma titel, som han bar 1757, eller Notarius vid bokauktionskammaren i Stockholm.

Som *publicist* försökte han för litterära och borgerliga frågor eröfra en publik med 6 på olika sätt benämnde tidskrifter, liknande Gjörvells försök på samma väg. Då Gjörvell och A. Wilde 1761 tröttnat att utgifva Sv. Mercurius, försökte sig E. E. med *den nye Svenske Mercurius*, hvilkens första nummer utkom i Juli 1761, men med Okt. 1762 nedlade E. sitt Gjallarhorn, derefter G. fortsatte sin Sv. Mercurius ännu i några år. Lénström yttrar (Litt. hist. 224) att E—m skötte Merc. sämre än G. och A. Wilde. Men 1767 grep E. sig an med 2 periodiska skrifter, den *Svenske Fatburen*, en veckoskrift, som utkom i öpningar 1—9, åren 1767—70; den senare, innehållande flera historiska handlingar, är hans veckoskrift *Nytt och Gammalt*, som fortgick 1767—69. När nu frispråkigheten i borgerliga frågor började blifva alltför äfventyrlig, så försökte han sig såsom en väktare inom kyrkan. Af hans *Svenska Kyrkohandlingar* utkommo n:o 1—20 (25 halfark af "första samlingen") 1770—71. Men dermed föll det försöket. Politiken återtogs genom *Postiljonen*, hvaraf n:o 1—112 utgingo 1771, en tid såsom Bi-

hang till Dagligt Allehanda. Nu tystnade E. på den periodiska pressens forum ända till slutet af år 1783, sedan han fått sig en process på halsen, hvarom längre ned.

Språkforskaren E. torde näst publicisten vunnit uppmärksamhet. Det ännu så i stafning vexlande modersmålet ådrog sig härunder hans öfvervägande uppmärksamhet. Redan 1748 ingaf han till Vetenskapsakademien en *afhandling rörande skrifsättet*, der han dristade tänka olika med hvad Tessin 1746 uttalat såsom sina tankar i ämnet. Uppsatsen blef sedan med några ändringar tryckt. E. kom derpå i strid med Profess. L. Hof, hvilken till K. V. A. 1754 ingifvit "Svenska språkets rätta skrifsätt med sina bevis," förfäktande den lösa läran att ögat borde se hvad örat hörde, en grundsats, som skulle gifva en olika staflära åt hvarje stånd, åtminstone åt hvarje provins; då deremot E. ville såsom sina uppfinningar hallstämpla åtskilliga af Domprosten Ljungbergs åsigter i "Svenska språkets redighet," utg. 1756; hvilka uppfinningar E. samtalsvis gifvit Domprosten i bref. Hofs motståndare Ljungberg nekade att hafva plöjt med E. E—s kalf, framläggande, hvilken stor skillnad det rådde emellan E—s och Domprostens egna reglor. Denna småaktighet är E—ms skugga, men hans förtjenst är att han börjat förfäkta utländska ords försvenskade stafning, hvilken Leopold sedan genomdref i svenska akademien. Leopold yttrar om E. (i Sv. Akad:s handll. efter 1796, 1 D. p. 60): "den heder tillkommer E. att hafva vågat verkställa hvad andra tänkt om nödvändigheten att gifva fremmande ord svensk stafning." E. fortsatte att vexla ord i Svenska språkstriden, utgifvande "Det rätta skrifsättet i vissa ord bestyrkt samt mot Hofs etc. inkast försvaradt," 1758. Leopold anser sig ock kunna räkna en Abcbok till Ekholms språkskrifter. Ljungberg kallar den bestämdt E—ms Abcbok (Lärda Tidn. 1759 n. 97).

Ehuru E—ms flera satser rörande svenska språkets behandling gingo till botten, måste dock erkännas, att hans inblandande i den tidens språkstrid bidrog till den stadga, som senare började visa sig. Ihre hade klagat, att ej två i de dagar skrefvo lika. Sjelfva krafvet på reglor väckte allmänheten till uppmärksamhet på detta vigtiga ämne. År 1760 utgaf han Samll. 1—3 af kritiska och historiska handlingar rörande Svenska historien och språket. Här väckte han t. ex. uppmärksamhet på den olika betydelsen af *måg* i äldre språket såsom betydande svärfar och svåger såväl som

svärson, med uppmärksamhet å genealogiska misstag, som uppstått af detta ords missförstånd. I "die neueste Geschichte der Gelehrsamkeit in Schweden" hade Schlözer, som då var "en student," fält grofva utlåtelser öfver Ekholms *Anm. öfver ett i Upsala utgifvet kritiskt bref, som kallas Bihang till ett nyligen utkommet Tal* 1759. E. förklarar här att Lag*lösa* köping var Lag*lysa* köping, el. n. v. staden Köping, der lag (ut)*lystes*. Han tvistade här ock med Ljungberg om *gt* och *kt:* svarade på Prof. Hofs anmärkningar öfver tvenne E. E—ms skrifter ang. sv. skrif- och stafningssättet, deri bestridande Hofs sats att en bokstaf ej borde få ega mer än ett ljud och ett ljud ej uttryckas på mer än ett sätt, en grundsats, som enligt E. skulle göra skrifspråket barbariskt för våra ögon. I "Anmärkningar öfver ett och annat rör. Ulfile bokstäfver och språk" (n. 8927 i Warmh. Bibl. S. G. hist.) nekade E. med allt skäl en Upsalisk disputations sats, att Ulphilasspråket var mera likt den gamla isländska Götiskan än den gamla tyskan. Han recenserade Botins utkast till Sv. Folkets Historia på ett sätt, som uppkallade Botin till försvar. E. saknade tideräkning, citationer och källor, och enhet i stafning, klandrade bruket af ord, som ej passade i historisk stil, påvisade motsatta omdömen på olika ställen o. d. Botin försvarade sig rätt väl i Salvii lärda tidningar, angifvande att E. hade kritiserat af ovänligt uppsåt och ej till sanningens utletande. Man måste dock erkänna, att i den tidens puff-recensionsmanér, Ekholms sakpröfning och osminkade anmärkningssätt förtjena aktningsfull uppmärksamhet.

Vattenminskningsteorien egde i E. E. en förkämpe. "Historiska vittnesbörd om vattnets fordna höjd i Mälaren," samlade af E. E—m, se n. 1176 hos Warmholtz, och "Hist. vittnesbörd om vattnets fordna höjd i Östersjön," se ibm n. 1177. I sin "Afhandling om Aspö runsten och dess vittnande om en vattenminskning i Mälaren jemte svar på Hr Kansliråd. o. Prof. Ihres deröfver gjorde anmärkningar, uppsatta af Erik Ekholm," utg. 1758 och tillegnade Drottn. Lovisa Ulrika, visar E. stor beläsenhet i våra sagor, der uppräknande en mängd i sagor och äldre skrifter intagne franska ord, för att göra sannolikt att *santiar* å Aspö runsten skulle kunna betyda *le sentier*, hvilket skulle betyda *vattenmärke* — en mening, som Sjöborg ännu i sina Saml. I: 29 ger någon vigt. Dieterichs förklaring (Sand i ån — vi minnas *ar*—os) i Runen-Sprachschatz p. 298 f. är dock vida att föredraga. Besynnerligare är, att Sjöborg kunnat lemna uppmärksamhet åt Ekholms försök att å nämnde runsten läsa ristningar om

Gisle Elineson Sparre och Thord Bonde från medlet af 14.de seklet, enär svenskan i urkunder från den tiden visst ej har jemnålderns tycke med svenskan på den Aspö runsten, om hvilkens tolkning hvarken Ihre kunde öfvertyga Ekholm eller Ekholm Ihre och om hvilken inskrifts betydelse Sjöborg och Dieterich i våra dagar kommit till så olika meningar. Warmholtz (n. 1174) anför, då han upptagit E—ms uppsats: "förf. säges hafva stympat Kauslir. Ihres Anmärkningar." Ekholms svar på en kritik, intagen i Sv. Merc. 1759, Aug. 129—139, läses ibm Nov. p. 149—154, och svaret på nya anmärkningar ibm Dec. p. 321—334. Vattenminskningsbeviset är emellertid ej att hålla på under jordhöjningsteoriens konsularmakt. E. E. förtjenar ära såsom antirudbeckian. Han angrep i denna rustning drömbilden om Ogs-stenens ålder i Wallentuna socken i uppsatsen (n. 1628 hos Warmholtz): "*Bevis* att Ogs-Runsten i Wallentuna socken i Upland, som blifvit hållen för en af de äldste, är ristad i sednare tider."

Mot Ihre dristade E. uppträda äfven der ej vattenminskningen behöfde försvaras. Ett exempel ses i B. Lex. XVI: 90, och ett annat är här ofvan intaget.

Såsom öfversättare af *Drottn. Christinas historia* på franska, författad af Hr Lacombe, tillade E. *nödiga anmärkningar*, utg. 1765. Det yttras om öfversättaren i Sv. Magazinet för 1766, att han var känd för insigt och skrifter i Sv. Historien och svenska språket. Anmärkningarne hade E. undfått af Archenholtz, hvilkens Memoires Lacombe sammandragit. E—ms grundsats att — "försvara Drottn. Christina, ty hennes fel böra öfverskylas," har ej gått till grund. Geijer uttalade samma sats under striden mot Fryxell.

I *Litteraturhistorien* träffa vi också spår af E—ms verksamhet. N. 9100 (b) hos Warmholtz är E. E—ms "Underrättelse om Tre olika öfversättningar och flera eljest skiljaktiga upplagor af Psaltaren på Svenska" (i Collect. Gjörwell. D. I. st. 1. p. 62—79. st. 2. p. 104—112). Han gjorde fullständiga beskrifningar om anträffade sällsyntheter i bokväg. Så egde Hammarsköld Ekholms beskrifning om Chronanders Bele-Snack (Sv. Vitterh. 67), yttrande att E—ms uppsats gick till år 1772.

Uppfostringsläran vann också E—ms nitälskan. Lénström har begagnat en Gistréns afskrift af *E—ms samling till ett sv. skolebibliotek med supplement* 1778, hvilken förvaras bland Upsala Biblioteks manuskripter in 4:o.

Ett vittert intresse synes framstående i E—ms "Omvexling af små nöjsamma och nyttiga skrifter," 1—3 Samll.

1759—60. De många titelförändringarne hos den tidens publicister antyda att en publik söktes utan att lättligen finnas.

E. blandade sig äfven i finansläran. Hans uppsats om "Förra tiders botemedel mot myntets stegrande och utförande ur riket," 1761, synes framkallad af Christiernins s. å. utgifna föreläsningar om vexelkursen.

Som *theolog* må vi sist bemärka vår Notarie. E—ms första kända tryckta skrift var en öfversättning af J. F. Jacobi's: "Är icke menniskan förbunden att vörda Gud och detsamma för alla ådagalägga?" 1754. 1759 inlemnade Not. E. E. i K. Nedre Revisionen anmärkningar, särdeles mot tre af Dr Abr. Pettersson 1756—57 utgifne predikningar, i hvilka anmärkningar han klandrade såsom högvigtiga kätterier de obetydligaste uttryck (se B. Lex. XI: 207), men fick näpst derför att han besvärat K. M:t med onödiga klagomål och andra med odugliga och bittra anmärkningar och granskningar. I n:o 2 af den Granskare E. utgaf 1782, träffa vi E. E—ms "Memorial till Stockholms norra förstads vestra Kämnersrätt och Consistorium Urbicum, angående svordomar i en Envaldssons theaterpiece," samt Cons:ii Urbici remiss till Justitiekansleren. Konsistorium understödde E. varmt; men Kämnersrätten frikände pjesen, och pliktfälde E., som ansågs hafva gjort domqval genom yttrandet: "Som jag således bör att rätten ej anser för synd de i den tryckta teaterpjesen upprepade svordomar och ej heller lemnar bifall till exemplarens seqvesterande, så begär jag få vända mig till Konsistorium eller annan behörig ort." Den gamle frihetstidens son förstod ej i hvilken tid han nu lefde. Men länge nödgades han ej läsa eder i teaterpjeser, som nu uppburos af det allmänna bifallet. Tidningarne underrättade innan kort att han var död, utan att tillägga ett ord om den gamle publicistens förtjenster. Han afled i Stockholm d. 18 Sept. 1784.

Skrifter: Se ofvan.

(**Källor:** Sv. Sköna Litt. IV. — E—ms egna och samtidas citerade skrifter.)

EKMAN, JOHAN JAKOB.

Doktor Dubbs efterträdare vid Sahlgrenska sjukhuset i Göteborg Dr J. J. Ekman har efterlemnat ett så äradt minne såsom menniska, läkare, naturforskare och konstkännare, att hans namn ej bör saknas i detta verk. Han var af den

Ek-mans-ätt *), i hvilken Dry-ander-ätten inflätats (se härofvan *Dryander* p. 205), son af Grosshandlaren Peter Ekman och Hedv. Boethius, således broder till Kommersrådet G H. Ekman **) och Excell. Gr. B. v. Platens svåger — hvilka begge namn tillhöra Göta kanals historia på ett utmärkande sätt. Dr Ekmans morfar Assessor Dr Jak. Boethius var son af den namnkunnige statsfången och predikanten Jak. B. i Mora.

J. J. E. föddes d. 30 Jan. 1771 i Göteborg; sändes helt ung att uppfostras i Lausitz, derifrån han återkom 1790 och blef student i Lund s. å. Med. Doktor i Upsala 1797. Han hade redan året förut anträdt en utrikes resa, bevistande utmärkta professorers föreläsningar och enskilda handledning, såsom Saxtorphs och Bangs i Köpenhamn, Hufelands och Loders i Jena, Franks och Galls i Wien, m. fl. Blef Ledamot af Lärda Sällskaper, der afhandlingar upplästes. Vistades en tid uti Italien och nära 2 år i Paris, der han såsom Ledamot i Medicinska Societeten hade i uppdrag att författa revuer af utkommande Tyska läkareskrifter. Efter 5 år återkommen till Sverige, blef han 1804 Läkare vid Sahlgrenska sjukhuset i Göteborg. Var Ordf. i K. Vetensk.- o. Vitterhets-Samh. derstädes 1808 och nedlade detta uppdrag 1809 med ett tal om den animala magnetismen. Led. af Sv. Läk.-Sällsk. 1813. Dog 1814 d. 18 Nov.

Sacklén yttrar: "Dr E. var ej allenast en ganska skicklig läkare utan ock en vitter och i flera afseenden kunnig man. Utom en särdeles färdighet i latinska och grekiska språken och utmärkta insigter i kemi och fysik, egde han mycken konstkännedom samt underhöll brefvexling med flera namnkunniga utländske lärde (se Årsber. om Sv. Läk.-Sällsk. arbeten för 1815 s. 74). Under sitt utrikes vistande och äfven sedermera hade han samlat sig ett ansenligt bibliotek både uti medicinen och andra vetenskaper; ett betydligt och utvaldt mineralkabinett; ett stort antal dyrbara apparater och instrumenter för fysiken och kemien samt dessutom teckningar och kopparstick, af hvilka flera voro af ett sällsynt värde."

---

*) Till denna ätt lär den Håkan Ekman hört, Justitie-Borgmästare i Göteborg, hvilken författat n:o 428 i n. v. psalmboken (n:o 358 i G. ps.-b.). Se Svedberg-Högmarks Psalmopœographie, p. 166.

) *Gust. Henr. E.* född 1774, död 1847, g. m. Gustafva Törngren, hade sönerna ***Gustaf,* Brukspatr. i Wermland, ***Johan Jakob,*** Grosshandl. i Göteborg samt ***Carl Edvard,*** egare af Finspång.

Denna mineralsamling med böcker i ämnet inköpte Göteborgs K. V. o. V.-Samhälle för egen räkning, men hans elektriska apparat med batteri af 36 större flaskor och tillbehör skänkte sterbhuset till samma sällskap.

Dr E. var g. m. Sara Minten, dotter af Rådman M. i Göteborg. Sonen *Johan Oscar E.*, född 1812, Konsul, Disponent inom bolaget Carnegie i Göteborg, är g. m. Lovisa Carolina v. Düben, dotter af Frih. J. U. v. D. och Frih:n A. E. Sture.

Dr J. J. Ekmans yngste son *Jakob Emil E.* föddes efter fadrens död. Är Chef för K. Sjöförsvarsdepartementets Kommandoexpedition, R. af R. S:t Annæ O. 3 kl., R. af K. D. D. O. R. S. O. m. m.

D:r J. J. Ekmans enka Sara Minten blef sedan g. m. Ryska Konsuln C. Lang; i detta äktenskap moder till Med. Dr *Fredr. Lang*, hvilkens minnesteckning ses i K. V. o. V.-Samhällets i Göteb. Handil. efter 1850, femte häftet p. 148 f.

EKMAN, OTTO CHRISTIAN,

föddes d. 24 Sept. 1791 i Malmö. Föräldrarne voro Magnus Ekman, Tenngjutaremästare, och hans hustru Maria Catarina Lang. Kom vid 10 års ålder i Malmö trivialskola och då fadren blifvit fattig, måste han redan vid denna ålder börja undervisa yngre barn för att få medel att sjelf inhemta undervisning, och hade lyckats häri så väl, att han med ett öfverskott af — 100 rdr rmt kunde börja sin akademiska kurs. Han blef Student i Lund v. t. 1810, tog samma termin Teologisk examen och återvände vid terminens slut till hemmet med *en* rdr i behåll af det medförda lilla kapitalet. Oaktadt sin fattigdom beslöt E. att blifva läkare, så kostsam än denna lärokurs är, och hans sträfvan kröntes med framgång. 1813 tog han Med. filos. examen, blef 1814 Underläkare vid Skånska Dragonregementet och konstituerades 1816 d. 19 Aug., efter att någon tid hafva tjenstgjort vid Serafimerlasarettet i Stockholm, till Bataljonsläkare vid Konungens eget värfvade Reg:te. Blef s. å. i Dec. Med. Kandidat och 1818 Licentiat, hvarpå s. å. disputationsprof för doktoratet aflades, dervid respondenten sjelf var författare, och E. d. 8 Juli 1819 promoverades till Med. Doktor. Var derefter ½ år t. f. Stadsläkare i Malmö, blef Kirurg. Magister 1820 och erhöll s. å. af K. Sundhetskolleg. åtskilliga förordnanden samt d. 30 Nov. ord. fullmagt på ofvannämnda bataljonsläkaresyssla. Var

1822—23 t. f. Provinciallläkare i Malmö län och utnämndes d. 14 Aug. 1822 till Prov.-Läkare på Öland, hvarest hans håg för fornkunskap och insamlande af fornsaker först väcktes, en håg som sedermera beredt Dr E. ett aktadt namn som antiqvarie. Prov.-Läk. i Wexiö distrikt af Kronobergs län 1824, 1826 jemväl t. f. Prov.-Läk. i Ljungby distrikt och s. å. i Nov. förflyttad till provincialläkaresysslan i Kalmar distrikt, 1832 Riksantiqvariens Ombud i Kalmar län och på Öland. Hans flit och insigter som arkeolog började nu bli kända och han kallades 1832 till medlem af K. Nord. Oldskr.-Selskabet i Kjöbenhavn, 1833 till medarbetare i Nordisk Tidskrift for Oldkyndighed, 1844 till medlem af Sv. Fornskr.-Sällsk., 1845 till Mitgl. der Gesellsch. f. Pommersche Gesch. u. Alterthumskunde i Stettin, s. å. till Korresp. Led. af K. V. H. o. A. A., följ. året till Mitgl. des Vereins von Alterthumsfreunden im Rheinlande. Dr E. blef äfven Ledamot af Svenska Läkaresällskapet, 1852, och hade alltjemt i sitt egentliga yrke varit oförtrutet verksam. Han erhöll också af K. Sundhetskoll. d. 15 Mars 1841 betygande af dess tillfredsställelse med hans åtgärder att gagna och nitiskt uppfylla sina trägna tjensteåligganden och utnämndes d. 28 Jan. 1842 till R. W. O. Erhöll på begäran afsked från prov.-läkaresysslan, med bibehållande likväl af den dermed förenade fångläkaretjensten, d. 14 Okt. 1853.

Redan som Med. Kandidat hade E. år 1816 trädt i äktenskap med Petronella Malmgren, dotter af Skomakaren i Malmö Lars M. och hans hustru Christina Malm, och sedan hon som moder för tretton barn aflidit d. 19 Apr. 1837 gifte sig E. för andra gången 1842 med Marie Louise Indebeton, f. 1801, dotter af Brukspatronen Daniel Indebeton och Joh. Sof. Arosenius, hvarefter barnens antal ökats till 16.

Skrifter: Casus Magnetismi Animalis. Diss. pro Grad. Med. Lund 1818 (äfven utg. på Svenska under titel: Om den Animala Magnetismen). — Beskrifn. om Evedals Helsobrunn i Kronobergs län jemte en kort afhandl. om bruns- och badkurer. Wexiö 1826. — Dr W. Stevens anvisning till den asiatiska Cholerasjukdomens behandling. Till deras tjenst som ej kunna erhålla läkarehjelp, öfvers. i sammandr. och m. tilläggn:r försedd. Calmar 1834. — Några ord om bränvinets bruk och missbruk samt om nykterhetsföreningars ändamålsenlighet. Calmar 1839. — Underrättelse om det som bör iakttagas under febersjukdomar och i synnerhet under s. k. Brännsjuka. Calmar 1841. — Om Dragsjukan. Calmar 1844. 4:o (äfven tr. som bih. t. Landsh.-Kung:rne, liksom flera andra "Underrättelser," dem Dr E. vid hvarje i distriktet mera utbredd epidemi låtit trycka och sprida så väl på detta sätt som genom direkt utdelning bland allmänheten). — Uppsatser i Sv. Läkare-Sällskapets Årsberättelser 1817, p. 71, 1818, p. 12, 22, 1819, p. 67, 1821, p. 20, 30, 1822, p. 33, 1823, p. 31, 1827, p. 55, 1828, p. 23, 83,

1829, p. 22, 27, 88, 1830, p. 86, 1831. p. 77, 1832, p. 29; i Sv. Läkaresällk:ts Handll. VI, p. 236, X, p. 169, XII, p. 224; Nya Handll. IV och följ. delar innehålla smärre utdrag ur Dr E:s embetsberättelser. — Åtskilliga uppsatser i Nord. Tidskr. f. Oldkyndighed, 1832 och följ. — Tidningsuppsatser.

Otryckta Skrifter: Rättelser och tillägg samt fortsättning intill närv. tid af Beskr. öfver Svenska Mynt och Kongl. Skådepenningar etc. författad af C. R. Berch. (Ibland tilläggen äro kopparplåtarne, hvilka Berch icke upptagit, anförde, och äro kungörelserna om myntens utgifvande och beskaffenhet intagna så långt tillbaka, som man kunnat påträffa sådana.) — Utkast till Besigtnings- och Liköppningsprotokoller med attester, efter egna iakttagelser under en lång tjenstetid. — Kommentarier till Pharmacopæa Suecica Edit. 1819, upptagande bland annat för hvarje medikament den synonyma folkbenämningen, der sådan finnes, m. m.

EKSTRÖM, CARL ULRIK.

(Autobiografi.)

"Jag föddes den 25 September 1781 i Stockholm, der fadren, Reg:ts-Pastorn vid Lifgardet, sedan Prosten och Kyrkoherden i Wårdinge församling, J. Pet. Ekström, då vistades. Min undervisning vårdades föga i barndomen. Först vid nio års ålder erhöll jag undervisning i Svenska språket. Min fader, med en afgjord förkärlek för militärståndet, bestämde mig tidigt dertill. Från födslostunden var jag inskrifven som Volontär vid samma regemente, der min fader var Pastor, och vid sju års ålder hade jag en Rustmästarefullmagt; men hvarken den granna uniformen, som utmärkte mig bland mina lekkamrater, eller lägrets nöjen, som jag delade med min far, kunde hos mig väcka ringaste böjelse för detta stånd. Tvärtom afhörde jag med spänd uppmärksamhet de anekdoter, hvilka min far ofta berättade om v. Linné, hvars lärjunge han varit och i hvars hus han någon tid vistats. Jag egde en Insektsamling, innan jag ännu kunde obehindradt läsa i bok, och öfvergaf aldrig den föresatsen att slutligen förmå min far tillåta mig studera. En händelse påskyndade uppfyllandet af min önskan. Min fars boställe var beläget endast ¼:dels mil från säteriet Mälby i Södermanland, der dess dåvarande egare, Presidenten G. V. Carlsson, hade en fogelsamling, om ej den enda, åtminstone den största, som då fanns i Sverige. I detta så kallade fogelkabinett öfverraskades jag en gång af egaren, som, sedan han efterfrågat ändamålet med min dervaro och gjort mig några frågor i ornithologien, lofvade öfvertala min far att tillåta mig studera. Denna betydande mans förord, i förening med min moders böner, bevekte slut-

ligen min far, att, som han yttrade: "på försök låta inskrifva mig i apologistklassen i Strengnäs skola." Detta öfverensstämde väl icke med min önskan, men sedan jag hastigt genomgått denna klass, erhöll jag en privat lärare, som ännu mer ökade min håg för studier och handledde mig med den drift, att jag, efter ett års privat undervisning, intogs i fjerde klassen af Strengnäs trivialskola. Jag kunde då med temlig säkerhet, efter Linnés Fauna, finna namnet på ett djur, en fogel, eller insekt. Jag ansåg mig redan som lärd och tillbragte den mesta tiden af mina lediga stunder i Presidenten Carlssons museum, der jag, till ännu större uppmuntran, med mycken godhet bemöttes af den tidens störste naturforskare inom fäderneslandet, hvaribland Sparrman och Thunberg m. fl. Vid 18 års ålder intogs jag, hösten 1799, på Strengnäs gymnasium. Under de fem år jag der begagnade föreläsningarne, beslöt jag, inom mig sjelf, att studera medicinen, som jag ansåg nära förbunden med naturalhistorien. Med denna föresats reste jag till akademien i Upsala, der jag blef student 1804. Vid detta lärosäte fortsatte jag, under 2:ne terminer, mitt medicinska studium; aflade några mindre betydliga prof för medico filosofiska examen, den jag ernat taga den påföljande terminen, då min fader, som på intet sätt kunde förmås att sätta sig i den ringaste skuld, skref mig till, det han icke hade råd att underhålla mig vid akademien under den långa och kostsamma kurs jag valt. Han förestälde mig dessutom med ömhet, att han, vid nära 70 års ålder, behöfde min hjelp och att jag borde blifva prest. Ett obehagligare bref hade aldrig kunnat falla i mina händer. Jag öfvervägde länge; men min far vann genom ömhet, hvad han icke kunnat vinna genom en, oftast öfverdrifven, stränghet. Jag gaf efter, mest för det hoppet att, äfven som prest, kunna fortsätta mitt älsklingsstudium. Den 24 Juni 1807 blef jag i Strengnäs ordinerad till prest och missiverades till min faders biträde i embetet. Uti detta nya kall, som alltid förefallit mig tungt, egde jag icke länge tillfälle till min fars erfarenhet och ledning. Han afled den 22 April 1808 och jag, en den tiden ovanlig händelse, förordnades, efter endast 9 månaders tjenstgöring som prest, till nådårspredikant, eller, som det i stiftet kallades, vice Pastor i samma församling, hvilken min far innehaft. Denna befattning innehade jag i 2:ne år, under hvilken tid jag ingick äktenskap. År 1811, den 1 Maj, förordnades jag till v. Pastor i Frustuna pastorat. Samma år, i slutet af Maj månad, utbrast det bekanta upproret, då allmogen vägrade att låta inskrifva sina

söner bland det då uppbådade förstärkningsmanskapet. För att icke blottställa en förvillad och illa upplyst allmoge, blottstälde jag mig sjelf och var trenne gånger, inom få dagar, i fara att blifva mördad. Efter 7 års mödosam tjenstgöring inom detta pastorat, erhöll jag, efter föregånget val, komministraturen i Bärbo församling. Här skulle jag, i skötet af en leende natur, hafva kunnat framlefva ganska glada och sorgfria dagar, om icke en svår bröstsjukdom drabbat mig i Augusti 1819, från hvilken jag väl med möda räddades, men återfick likväl aldrig någon stadigvarande helsa. Den 7 Februari 1821 kallades jag af Hofmarskalken, Herr Grefve Nils Bonde till Pastor i Mörkö. Jag nödgades då i hast, snart sagdt alldeles oberedd, undergå pastoralexamen i början af April s. å., hvarefter pastoratet tillträddes d. 1 Maj. Nu började för mig en glädjefull tid; jag kom neml. i beröring med vidtfrejdade vetenskapsmän och tillfälle öppnades mig att tillfredsställa min lärgirighet. Som författare uppträdde jag först genom en Beskrifning öfver Mörkö socken, som, måhända, väckte en större uppmärksamhet än den förtjenade. Detta arbete förvärfvade mig en Prost-titel, 1829, och det, som jag högre värderade, ett rum i Kongl. Vetensk.-Akad. i Stockholm, den 2 Jan. 1830. Sedan jag med en mängd naturalster riktat K. V. Akademiens den tiden inskränkta samlingar, antogs jag 1831 till Inspektor vid riksmuseum. De 8 år jag innehade denna befattning voro de aldragladaste af min lefnad. År 1832 kallades jag till ledamot af vetenskapssocieteten i Upsala och samma år till ledamot af fysiogr. sällskapet i Lund. Året derefter (1833) invaldes jag till korresp. ledamot af Kongl. Landtbruksakademien och, vid dess nya organisation, till arbetande ledamot, 1841. Af Hans Maj:t Konungen i nåder utnämnd och befullmägtigad Pastor på Tjörn, 1837, tillträdde jag detta pastorat 2:ne år derefter (1839); men 30 år för sent, för at' kunna nog kraftfullt verka i mitt kall, hvad dervarande befolkning så väl behöft, och 100 år för tidigt, för att kunna trifvas på stället. År 1841 inkallades jag i Musei Förening i Göteborg och 1844 till ledam. af Kongl. Hush.-sällsk. derstädes. 1846 hedrades jag med kallelse till ledam. af Kongl. Vetensk.- och Vitterhets-Samhället i Göteborg och erhöll den 25 Sept. 1847 Kongl. Hushålls-Sällskapets i Göteborg medalj, för landtmannaförtjenst, att bära på bröstet. 1850 Hedersledamot af jagtsällskapet i Göteborg; 1853, den 28 April, Ledamot af Kongl. Nordstjerne-Orden, och s. å. Ledamot af Bibel-Sällskapet."

C. U. Ekström dog på Tjörn d. 3 Mars 1859. Hans minne af Rudgren vid K. V. o. V. Samhällets årshögtid ses i nämnde samhälles Handlingar, Ny Följd, VI häftet.

Skrifter: Beskrifning öfver Mörkö socken. Stockh. 1828. — Pastoral-Kalender för Strengnäs Stift. Stockh. 1831. — Fiskarne i Mörkö Skärgård. Införd i K. W. Akad. Handlingar, öfversatt på Tyska af F. C. H. Creplin, under titel: "Die Fische in den Scheeren v. Mörkö." Berlin 1835. — Praktisk Afhandl. om sättet att fånga Sill, Torsk m. fl. Stockh. 1845. — Deltagit, sedan arbetets början, i redaktionen af Texten till Skandinaviens Fiskar af W. v. Wright. — Åtskilliga Afhandlingar i Kongl. V.-Akademiens Handl. — Redigerat större delen af Tidskriften för Jägare och Naturforskare åren 1832—1834.

ELFVING, ANDERS.

I kyrkans historia, när kyrkans historici mera bemärka hvad Paulus kallar "umgängelsen i himmelen" än det metafysiska ordrytteriet på jorden, kommer Predikanten Elfving att blifva en mer betydande man inom vår församling än hela dussintal af prelater och bokskrifvande teologer.

Anders Elfving föddes på länsmansbostället Hvitamåla i Ålems socken d. 1 Januari 1745. Fadren, Bengt Elfving, var Kronolänsman i Stranda härad. Yngst af flera syskon, var han i födelsestunden nära att vålla sin moders död. Dock räddades genom läkarebiträde både barnets och modrens lif. Han intogs 12-årig i Kalmar skola 1757. Blef efter 5 år stud. i Upsala 1762, hvilket förutsätter lyckliga fattningsgåfvor. Hade kondition hos Prosten Wimmerstedt i Wissefjerda och fattades troligen redan då af den starka själsväckelse, som vid den tiden spriddes vidt ut genom den nitiske Kyrkoherden P. Murbecks i Fridlefstad presterliga verksamhet. Redan såsom blott 20-årig, efter sökt och erhållen åldersdispens, blef han prestvigd i Kalmar d. 1 Mars 1767 och efter önskan missiverad till nämnde prost, der han blef nådårsprest efter Wimmerstedts död d. 16 Sept. s. å., således fortfarande verksam tills ny Kyrkoherde ankom d. 1 Maj 1769. Under dessa 2 åren verkade Elfving i denna ort på ett sätt, som ej låter förklara sig af de krafter, som menniskan sjelf beherskar. Efter Murbecks död d. 8 Dec. 1766 fullföljde han verksamheten för den förbättring af tro och lefverne, som M. begynt på den gamla gränsen mellan Sverige och Danmark, der af ålder det mest laglösa folklif gjort sig vida bekant. Fastän Wissefjerda kyrka nu ombygdes och blef en af stiftets större kyrkor, vardt den för trång för att rymma

allt folk, som från Kalmar, Wexiö och Lunds stift söndagligen ditströmmade. Han blef från Wissefjerda missiverad till Fagerhult och derifrån till Ljungby. Öfverallt söktes han af oräkneliga skaror. Öfverallt syntes han utöfva på dessa ett djupt intryck, som oemotsägligen var en seger för ljus och rättfärdighet öfver vidskepelsen i de religiösa begreppen och barbariet i folksederna. Frukternas allmänna nytta förstodos af alla, om ock den frambringande kraften var af de fleste misskänd och af alla i grunden obegripen. Både Biskopen D:r C. G. Schröder och Dr Bäckerström i Ljungby förstodo att värdera de väckelsegåfvor, Gud förlänat den unge predikanten, men hela "det verldsliga" presterskapet inom clereciet kom i en fullständig gäsning af afund och harm emot "det andeliga presterskapets" prestvigde medlem. Laici delades i 2 skaror. Knappt någon i hela orten blef länge neutral. De, som ville se den gamla bältespänningen conserverad, slöto sig omkring de afundsjuke presterna till öppen kamp på lif och död mot predikanten. De, som ville se hedendomen i folkets tro och seder reformerad till kristendom, slöto sig med brinnande kärlek och liberal rörelseifver kring martyren. Fienderna kastade sig supplicerande eller knotande öfver förmännen, hvilkas åskviggar de ville låna för att lagligen krossa rörelsemannen. 3 gånger var han stämd inför kapitlet, der han anklagades, i sjelfva verket derför att hans verksamhet bar så rik frukt, och domen blef, sedan Pilatusrättfärdigheten hos kapitlet ej kunde få anklagarne tysta, om ej *något* vidgjordes, att han blott om Måndagar fick mottaga de skaror, som sökte honom för att få anförtro sina hjertans bekymmer, att han då skulle hålla förhör med dem öfver sista Söndagens predikan, och att Kyrkoherden sjelf skulle öfvervara dessa samtal — kateketiskt ordnade i frågor och svar. Dermed, så beräknade man, skulle väl folket tröttna att komma, ty få anse för ett nöje att bli förhörda. Dock medgafs folket att också fråga, då Elfving fick — i Dr Bäckerströms åhöro — svara. Elfvings fria anda, skrifver Löfgren, tröttnade dock snart vid detta tvång af sjelfmyndiga auktoriteter. Och kyrkolagens bud om samvetets rätt att ej blottställa för anklagelser inför domstolar i följd af öppenhet i bekännelser inför själasörjaren, blef af den andeliga domstolen klent bevakadt.

Den tiden var mer än en bland rikets herrar den Korsfästes tjenare. Generalguvernören i Pommern R. R. Hans Henr. v. Liewen, som rekommenderat Nohrborg, hvilken var informator i Grefvens hus, till Hofpredikant, hörde ryktet om

den Kalmarske predikanten och kallade honom till Guvernementspredikant. E. höll sin afskedspredikan i Ljungby kyrka d. 2 Dec. 1770 och var i Stralsund på sin plats i medlet af Januari 1771. D. 16 Juli var han ännu i Pommern, men d. 4 Aug. s. å. hade han öfverkommit till Carlskrona. Han skulle då predika för Kalmar reg:te i Amiralitetskyrkan, men, när reg:tet ankom, var kyrkan, som dock rymmer flera tusen menniskor, så öfverfyld, att ej en enda man kunde ingå. Befälet anmodade då E. att predika på slätten utanför kyrkan. Denna utrymdes och man beräknade omkr. 10,000 menniskor, samlade omkring den 26-årige lärofadren. En, som var närvarande, har berättat, att man under predikan ej märkte den minsta kroppsrörelse hos dessa många åhörare. Allt var tyst utom talaren, allt var orörligt stilla utom rörelsen i de närvarandes hjertan. Man skulle kunnat höra om en knappnål fallit; ty ingen ville störa sig sjelf eller andra under bemödandet att höra hvarje ord, som talades af predikanten. I Cavallins Lunds stifts Herdaminne V: 383—388 läsas åtskilliga curiosa om den påföljande inqvisitionen, der andelösa prester, som väl ej ens kunde röra sig sjelfve än mindre andra med sina triviala reflexioner, sökte att få svart på hvitt på den satsen, att alla prester äro lika goda att höra. Elfving besökte nu, under sin anställning i Carlskrona, flera församlingar i Kalmar stift, derunder predikande i åtskilliga kyrkor. Mot slutet af året hade han kommit till Stockholm, der hans predikopligt utöfvades i artillerikyrkan. Här slocknade dock lika snart som oförmodadt detta brinnande och skinande ljus, för att klarare tändas i den högre verld, hvilken han helt och hållet tillhörde och för hvilken han endast arbetade. Den sista gång man vet att han predikade, var Kyndelsmessodagen d. 2 Febr. 1772. Kort derefter insjuknade han och fördes, för att erhålla bättre skötsel och jemnare läkarevård, till "Murbeckska inrättningen" på Södermalm — ett verk af hans andlige lärofader P. Murbeck — der han vårdades af en gammal fru, Anna Charl. Springer, född Wienecker. Han dog d. 31 Mars 1772, föga öfver 27 år gammal. Jordfästad d. 3 Apr. i S. Catharina kyrka, då ett äreminne på svensk vers lärer blifvit uppläst. Det utdelades tryckt vid grafven. — Han var liten till vexten, med en behaglig ansigtsbildning och milda, dock mycket rörliga drag. Rösten var klar, fyllig och jemn, men icke särdeles stark. Utan allt stormande stod han på predikstolen mycket stilla och förkunnade ordet med en obegriplig kraft, som trängde intill alla hjertan och fängslade uppmärksamheten så starkt,

att sällan någon märkte, det predikan räckte flera timmar, såsom ofta var fallet. Gamle, som hört honom i deras ungdom, hafva berättat, att så snart han begynte tala, märktes hos dem som hörde honom, "en ovanlig och besynnerlig känsla i kroppen, likasom håren velat resa sig på hufvudet." En mythbildning uppvexte på hans minne, sträfvande att förklara fenomenet. En nyfiken hade lagt sig, sades det, under sängen en lördagsafton för att se om han ej hade någon hemlig varelse, som halp honom att sammansätta så kraftiga predikningar. E. inkom i rummet och satte sig till att skrifva, men syntes ej känna sig rätt skickad dertill. Föll då på sina knän och bad ifrigt. När han sedan satte sig till skrifbordet, så syntes en engel stå vid hans sida och hviska honom i örat.

Skrifter: En likpredikan 1766. — Inträdespredikan såsom Nådårsprest i Wissefjerda 1767. — Pred. öfver Episteln S. Thomæ dag 1768. — Predikan öfv. Ev. 4 S. Jul s. å. — Afskedspredikan i Wissefjerda S. Trin. 1769. — Afskedspred. på 1 Adv.-S. i Ljungby "af Guvernementspredikanten i Pommern" (nära 4 tryckta ark) 1770. — Efter hans död hafva 1817 och 1829 nya strödda predikningar och predikosamlingar utgifvits samt omtryckts.

(Källor: Styrman O. L. Norrmans i Carlskrona Saml. — N. S. Löfgrens Clerus Calmar. — Cavallins Lunds stifts Herdaminne. — Sv. Kyrkans Sköna Litteratur.)

ENGELHART, CARL DIEDRIK och JOHAN HENRIK.

ENGELHART, CARL DIEDRIK,

intog ibland Göteborgs läkare en lång följd af år ett utmärkt rum både genom kunskaper, praktisk duglighet och sitt bildade umgängessätt. Föddes d. 2 Juli 1722 i Helsingborg. Fadren hade varit Musikdirektör i Upsala, modrens namn var Beata Kylander. Efter enskild undervisning blef han 1739 Student i Upsala, antogs 1742 till Kirurg vid barackerna i Stockholm, i hvilken egenskap han s. å. tjenstgjorde vid en expedition till Finland, samt åtföljde år 1744 såsom Uppbördskirurg ambassaden till Ryssland. Efter återkomsten derifrån s. å. afreste E. till Köpenhamn, hvarest han fortsatte några år sina medicinska och kirurgiska studier, men utnämndes 1746 till Regementsfältskär vid Ruthensparriska regementet, och undergick i Stockholm kirurgie magisterexamen, innan denna tjenst tillträddes. Derifrån begärde och erhöll han likväl innan kort afsked och afgick såsom

Öfverkirurg på ett fartyg till Ostindien. Under denna resa, hvarifrån E. återkom år 1749, kunde han af sin aflöning bespara 2000 riksdaler, den tiden en ganska betydlig summa, hvilken användes att i främmande länder vinna ytterligare förkofran i medicinens och kirurgiens både teoretiska och praktiska delar. Flera år uppehöll han sig i Leiden, Paris och London, hvarest de namnkunnigaste professorers föreläsningar afhördes och de största och bäst ordnade sjukhusinrättningar besöktes. Med en rik erfarenhet och stor vetenskaplig bildning återvände han år 1754 till Göteborg, der han emottog den nyss lediga stadskirurgssysslan och sedan qvarstadnade under hela sin återstående långa lefnad. Engelhart införde här redan 1755 koppympningen efter Dimsdales metod; benådades 1762 med Kongl. Lifmedici n. h. o. v.; erbjöds s. å. att blifva Hedersledamot af medicinska graden i Lund, hvilket han dock undanbad sig; valdes 1776 till ledamot af medicinska societeten i Edinburg och af K. Vet. och Vitterhets Samhället i Göteborg, inom hvilket han år 1784 förde presidiet; utnämndes under konungens vistande i Göteborg 1789 till Arkiater, ehuru fullmagten sedermera genom förekommande omständigheter och Engelharts återhållsamhet att derom göra påminnelser, icke blef utfärdad; benådades 1798 med K. Wasa Orden, samt afled omsider i Göteborg d. 20 Oktob. 1812 vid fyllda 90 års ålder. Sacklén yttrar om honom, att "han var räknad på sin tid ibland Sveriges mest "insigtsfulla och snälla läkare, och känd för en nitisk samt "redlig medborgare," och Hedin, att "han haft den ypperliga "gåfvan af naturen, att kunna med lätthet umgås med folk "af alla klasser, den lyckligaste försigtighet, den mest stä- "dade artighet och det finaste vett, samt att 40 års erfaren- "het, lagd till de kunskaper, med hvilka han var utrustad, "gjorde honom förtjent af ett rum såsom en af de förnämsta "läkare i vårt land." Hans porträtt, år 1796 graveradt af J. F. Martin, åtföljer, jemte Biografi, 4:de Delens 3:dje häfte af Hedins Vetenskaps-Handlingar för läkare och fältskärer.

Gift sedan 1755 med Anna Justina Kitz, hade han med henne 9 barn, ibland hvilka öfverlefde honom 2 söner och en dotter, nemligen Kongl. förste Lifmedicus, Professorn och Kyrkoherden i Fellingsbro Dr Johan Henrik (se nedan), och Kommendörkaptenen i första klassen vid amiralitetet Carl Didrik, död i Carlskrona 1843 i dess 80 år, samt Sara Dorothea, gift med Lagman Bengt Julius Ahlberg.

(**Källor:** **Hedin, l. c. — Sacklén, Sveriges Läkare-Historia. Del. II. Häft. 2.**)

ENGELHART, JOHAN HENRIK,

son af ofvannämnde föräldrar, föddes i Göteborg d. 17 Okt. 1759 och intogs, efter enskild undervisning i fäderneluset, år 1773 på denna stads gymnasium, blef 1776 student vid Lunds universitet och redan två år derefter eller d. 23 Juni 1778, således något yngre än 19 år, vid samma universitet promoverad till filosofie magister. Utgaf s. å. såsom preses en disputation: *De Coeruleo Berolinensi*, förordnades 1779 till Docens i kemien och att under kemie Professorn Christ. Wollins frånvaro hålla allmänna föreläsningar, samt promoverades d. 6 Maj 1780, äfven i Lund, till Medicine Doktor. Snart derefter företog han utan allmänt understöd en resa till England, der han först i Edinburg qvardröjde tre år, för att afhöra de ryktbare Professorerne Crellens, Monro's, Blacks m. fl. föreläsningar och tillika besöka sjukhuset Royal Infirmary; kallades under tiden år 1781 till ledamot af dervarande såväl vetenskaps- som medicinska societet, i hvilken senare han år 1782 valdes till preses; reste 1783 derifrån till London, hvarest han uppehöll sig 8 månader under besök i undervisningsanstalter och lasaretter, sedan till Paris, der han qvarblef ett och ett halft år, och slutligen öfver Holland, Tyskland och Danmark tillbaka till Lund, dit han återkom i Mars månad 1786, under tiden utnämnd år 1782 till extraordinarie och d. 5 Juli 1784 till ordinarie Medicine Adjunkt och Anatomie prosektor. Erhöll d. 23 Januari 1787 fullmagt såsom Lektor i medicinen och matematiken vid gymnasiet i Göteborg tillika med Professors n. h. o. v.; valdes s. å. till ledamot af Göteborgs Kongl. Vet. och Vitterhets-Samhälle, samt utnämndes d. 7 Dec. 1788 till Medicine prakt. Professor i Lund, hvilken profession han likväl icke tillträdde förr än d. 27 Januari 1790 med ett tal: *De statu Medicinæ ante et post illustr. Boerhavi tempora.* År 1789 hade Engelhart tre månader tjenstgjort såsom förste Fältmedikus i Carlskrona.

År 1792 höll Professor E. på akademiens vägnar ett Sorgetal öfver konung Gustaf III, hugnades 1793 med n. h. o. v. af Kongl. förste Lifmedicus; förrättade d. 13 Juni 1794 medicine doktorspromotionen; var akademiens rektor åren 1792 och 1802, under hvilket senare år han af Kejsar Alexander i Ryssland begåfvades med en dyrbar gulddosa för det program, hvilket han utgifvit till afhörande af Professor Norbergs parentation öfver H. K. H. Arfprinsen af Baden; afreste 1804 på nådig befallning till Göteborg, att i förening

med förste Arkiatern P. Afzelius och Öfverfältläkaren Dr Dubb uppgöra plan till den derstädes beslutade karantänsinrättning; och kallades 1813 till ledamot af Svenska Läkare-Sällskapet.

Sedan K. förste Lifmedicus Engelbart i 25 års tid med allmänt bifall förestått den medicinska professionen, samt derunder visat mångfaldiga prof på lika vidsträckta kunskaper som ovanlig snillrikhet, beslöt han år 1815 att öfvergifva medicinen och öfvergå till det presterliga kallet, dertill måhända föranledd af omtanka för sin stora familj, hvilken svårligen kunde underhållas med en medicine professors dåvarande lön vid detta lärosäte. Han erhöll nådigt tillstånd att, i stället för prest- och pastoralexamen, försvara en teologisk afhandling, hvilken han på en flytande Liviansk latin sjelf författade och till ämne derföre valde Pilati ord till Frälsaren: *Hvad är sanning? (Commentariolum in Quæstionem Pontii Pilati, quid est veritas? Joh. XVIII: v.* 38. *Resp. Al. B. Holst).* Teologiska fakulteten "såg icke gerna Engelhart med prestkrage, en Saul ibland profeterna," utan försökte att under denna disputation, om möjligt, bringa honom i trångmål eller åtminstone att grundligt undersöka djupet af hans teologiska insigter; men han försvarade sig så väl, att denna fakultets opponens slutligen måste bekänna, att han icke kunde göra några ytterligare invändningar. Dessutom hviskade man i Lund, att E. icke kunde eller ämnade predika, men likväl önskade erhålla pastorat. Nu uppsteg han på predikstolen i Lunds domkyrka, fylde hvalfven med sin rena och klangfulla stämma och rörde till tårar åhörarne med sin apostoliskt kärnfulla vältalighet. Man erkände sitt misstag, berömde och beundrade predikanten, och sjelfve teologie professorerna tillstodo, att de icke förmådde utdela sanningens ord renare, kraftigare och mera öfvertygande än E.

Ifrån början af år 1816 åtnjöt han, med Kongl. Maj:ts nådiga tillåtelse, tjenstfrihet ifrån medicinska professionen; nämndes s. å. till Hedersledamot af K. Sundhetskollegium, sökte Fellingsbro pastorat i Westmanland och predikade flera gånger i Stockholms kyrkor. Den farligaste medsökande till detta pastorat var dåvarande Professorn, sedermera Biskopen Esaias Tegnér. Engelhart vann dock sin önskan framför sin namnkunnige medsökande och erhöll d. 18 Sept. s. å. fullmagt på Fellingsbro, dit han flyttade i Maj månad 1818. Opponerade under tiden extra vid prestmötet i Wexiö år 1817, nämndes till prost 1819, men lemnade för sjuklighet

1821 pastoralvården till en vice pastor, blef vid promotionen i Lund d. 23 Juni 1829 Jubelmagister och afsomnade d. 24 Okt. 1832. Innan E:s död försåldes hans valda och rika medicinska bibliotek på bokauktionskammaren i Stockholm.

E. var "en ibland de kunnigare och mest klassiskt bil-"dade bland professorerna" vid Lunds universitet. "Som pro-"fessor lärd och kunskapsälskande, som umgängesman högst "bildad, som prest forskande, brefvexlade han ännu på höga "ålderdomen med personer inom sitt stånd, af hvilka han "kunde hemta någon upplysning. Och oaktadt han icke var "utan en eller annan svaghet, så uppvägdes dock dessa af "lysande förtjenster, och han intager en utmärkt plats i Ca-"rolinska akademiens annaler. När han med familj lemnade "Lund förlorade akademien och katedern en af sina större "prydnader och staden ett af sina briljantaste professorshus. "I detta rådde en ton så otvungen, gästfri och tillika hög-"artad, som hade det tillhört en ledamot af öfverhuset i "England; och alla individerna i den talrika Engelhartska fa-"miljen utmärkte sig för en finhet i bildning, ett behag, en "skönhet i anletsdrag, som sällan träffas hos så många sy-"skon." Så yttrar sig Prosten Ach. Kahl, hvilken ganska noga kände denna älskvärda familj.

Gift 1787 med Harriet Erskine, dotter af Engelske Generalkonsuln i Göteborg, K. W. O. m. St. K. Thomas Erskine, Earl of Kellie, hade han med henne 12 barn, nemligen 7 söner och 5 döttrar, ibland hvilka vi böra nämna sönerna: *David*, född 1792, som sedan blef naturaliserad Engelsman och Baronet till Cambo, gift 1821 med Jane Silence Holland Williams till Conway och död 18.., samt *Carl Henrik*, född 1794, sedermera Justitieråd och Kommendör med St. Korset af K. N. O.

Skrifter: Bref ifrån Edinburgh om James Hamiltons samlade rön om nyttan af svettning i vattsot; införd i Läkaren och Naturforskaren, Del. V. — Utom de nämnde två Disputationerna hade han i Lund responderat för 3 och presiderat för 60 andra, hvilka uppräknas i Marklins Catalogus Disputationum, samt dessutom utgifvit derstädes 5 akademiska programmer och 1787 i Göteborg Theses Miscellaneæ.

(Källor: Sacklén, Sveriges Läkare-Historia. Del. I. — Ståhl, Biografiska Underrättelser om Professorer vid Kongl. Universitetet i Lund. — Muncktell, Westerås stifts Herdaminne. Del. II. — Ach. Kahl, Tegnér och hans samtida i Lund.) J. G. C.

ENGESTRÖM, JAKOB, GUSTAF och JOHAN, von.

1. ENGESTRÖM, JAKOB, von.

Biskopen i Lund Johan Engeström hade med sin maka Margareta Benzelstjerna 15 barn, af hvilka 8, nemligen 6 söner och 2 döttrar öfverlefde fadren. Ibland sönerna är onekligen sedermera Hans Excellens utrikes Statsministern Grefve Lars v. Engeström den märkvärdigaste, hvilkens lefvernesbeskrifning också i förra följden af Biografiskt Lexikon öfver namnkunnige Svenske Män, Del. IV. sid. 248 är införd. Men äfven de öfriga sakna icke märkvärdighet; hvarföre vi anse dem utförligare böra tecknas, än med de få rader, med hvilka de i detta Lexikon äro omnämnde. Af dessa bröder var *Jakob* den äldste.

Han föddes i Lund d. 1 Nov. 1735, blef år 1751 tillika med sina öfriga syskon adlad, höll 1753 i Lund ett tal öfver Prinsessan Sofia Albertinas födelse; intogs såsom E. O. Kanslist i Kanslikollegium 1755, befordrades till Kongl. Sekreterare d. 9 Aug. 1762, Presidentssekreterare i nämnde kollegium 1766, Härold vid Kongl. Maj:ts Orden 1770, R. N. O. 1775, Kansliråd d. 7 Febr. 1776, vice Landshöfding i Upsala län åren 1783 och 1784, valdes till Ledamot af K. Vitterhets-, Historie- och Antiqvitets-Akademien d. 20 Mars 1786 samt af K. Vetenskapsakademien d. 18 Jan. 1792, hvilket senare val äfven kungjordes i allmänna tidningar, men, emedan han s. å. blef invecklad i rättegången angående Konung Gustaf III:s mord, ansågs det som aldrig gjordt, och hans namn infördes icke i akademiens matrikel, ej heller hade han intagit sin plats i akademien. Afled i Upsala d. 14 Nov. 1802.

Gift d. 30 Juni 1776 med Beata Sofia Benzelstjerna, dotter af Biskopen i Westerås, Kommendören af K. N. O. Doktor Lars Benzelstjerna, och Elisabeth Maria Schönström, samt död på Grönsö i Upland d. 19 Febr. 1820 i dess 63 år.

Jak. v. Engeström var länge känd såsom missnöjd med regeringens åtgärder. Vid en sockenstämma år 1787 hade han författat ett skarpt och anstötligt memorial angående den fria husbehofsbränningen (Adlerbeths Historiska Anteckn. I. sid. 94) och under 1789 års riksdag talade han på riddarhuset emot Säkerhetsakten. Men sedan tycktes han hafva förändrat tänkesätt; ty under riksdagen 1792 vann han såsom ledamot af det hemliga utskottet både Konungens och samtlige ledamöternas bifall (Adlerbeth, l. c. II. sid. 95).

"Emellertid," yttrar sig en samtida författare (Gustavs Tod. Hamburg 1793, s. 66), "då han var en man med många kun-"skaper, blygsam, försigtig, till och med i småsaker, samt "af naturen feg, så förundrade sig hvar och en, som kände "honom, att se honom medbrottslig i en illa uttänkt samman-"svärjning, och det i en ålder, då passionerna borde hafva "förlorat sitt välde och sin häftighet." Icke desto mindre anses han såsom en af hufvudmännen för dem, som åsyftade en regementsförändring. Han skall nemligen hafva uppsatt den tillämnade Regeringsformen, samt varit utsedd till Chef för de civila ärenderna, liksom Pechlin för de militära. Hofrättens ransakningsprotokoller lemna dock i detta afseende föga upplysning. De för Engeström mest besvärande omständigheter innehållas i Lilliehorns bekännelser: att E. sannolikt var den, som formerat en hastig plan om hvad som skulle göras vid tillfälle af den inträffade olyckan; att E. yttrat att, om en sådan coup någonsin skulle ske, vore det tjenligast under Konungens vistande i främmande länder, eller ock att sådant endast borde blifva Pechlin reserveradt; att E. den olyckliga fredagseftermiddagen uppläst en promemoria, innehållande åtskilligt, som sedan skulle göras, såsom kungörelse, konseljs formerande m. m.; att E. frågat Pechlin om icke han sjelf ville komma på förslag till konseljen; att E. och Pechlin ansett nödigt det personer borde utväljas, för att lemna H. Maj:t Drottningen tidning om Konungens död, och att desse tillika skulle göra henne åtskilliga propositioner, nemligen: 1) i den provisoriska konseljen, som snart borde formeras, skulle Hertig Carl, Riksdrotset och några andre embetsmän inkallas, jemte några få medborgare af särskilda klasser, äfven ofrälse, men kände för utmärkt redlighet och kunskap; 2) Kronprinsen skulle genast såsom Konung utropas och hyllas; 3) Riksdagskallelse skulle utfärdas, hvaruti ofrälse brukspatroner och ståndspersoner borde anmanas att infinna sig vid riksmötet och vederbörande uppmanas att vid valen åsidosätta all våld och alla intriger, samt endast hafva afseende på skicklighet; 4) militäre chefs- och andra personer, som tilläfventyrs ville lägga hinder i vägen för det ifrågavarande, skulle bevakas, dock med yttersta moderation.

Engeström nekade till det mesta. Han tillstod att Lilliehorn d. 14 Mars berättat honom att, enligt Bjelkes utsago, Konungen Fredagen förut, i fall maskerad då blifvit, varit i fara och att sådant ännu torde förestå; men han hoppades att tidningen torde vara ogrundad eller ett löst prat, helst

som ingen person nämndes och ingen anledning gafs att misstänka någon. Under fortsättningen af sitt samtal hade, under det han och Lilliehorn önskade att faran måtte förekommas, Engeström anmärkt att, i fall en så stor olycka skulle hända, kunde mycken oro vara att befara i landet och först i hufvudstaden; han tänkte dervid på regementerna, genom hvilka lugnet borde försäkras, och då han icke kunde erinra sig alla chefernas namn, hade han sedermera efter kalendern upptecknat dem på en promemoria; densamma hade han haft med sig hos Pechlin fredagseftermiddagen och den innehöll ingenting om en revolutionsplan, om konselj, riksdagskallelse eller dylikt; under hela diskursen var ej eller fråga om öfverläggning, aftal eller någon anstalt. Hade någon plan till ett förändradt regeringssätt varit häftad vid Konungens död, måste denna hafva varit beredd innan d. 9 Mars, om det annars vore sannt, som uppgifvits, att man då ämnat verkställa försåtet, i fall maskerad blifvit; men E. var då icke återkommen till Stockholm, efter vistandet vid riksdagen i Gefle, kunde således omöjligen deruti deltaga, och egde dessutom icke minsta kunskap om tillställningen förr, än eftermiddagen d. 14 Mars (han hade natten förut ankommit till staden). Han tillstod att han var straffbar, emedan han icke upptäckt hvad honom blifvit berättadt; men han kunde icke gifva anledning att misstänka någon person, icke bevisa något af hvad han hört, och trodde dessutom att Lilliehorn, som visste mera om saken och hade fritt tillträde till Konungen, skulle söka utväg att förekomma den befarade olyckan.

Kanslirådet v. Engeström dömdes till tjenstens förlust och tre års fängelse på Waxholms fästning, men flyttades redan på hösten 1792 till Upsala slott, der han njöt en nästan oinskränkt frihet att besöka hvilken han behagade, samt resa fram och tillbaka emellan staden och sin ej långt derifrån belägna sätesgård. Då likväl detta väckte uppseende, nödgades regeringen emot årets slut befalla, att han skulle hålla sig inne på slottet (Adlerbeth l. c. II. s. 175).

Föröfrigt var v. E. mycket kunnig och såsom embetsman både skicklig och driftig. I egenskap af vice Landshöfding vidtog han ganska väsendtliga förbättringar vid fattigvården i Upsala stad. På sin egendom Kipplingeberg i Bälinge socken af Upland, hvilken sätesgård han såsom fideikommiss i testamente erhållit efter sin morbror, Statssekreteraren Mathias Benzelstjerna, förvarade han en större manuskriptsamling, isynnerhet innehållande många otryckta Skånska handlingar, som sedan af enkan skänktes till Hans Exc.

Lars von Engeströms bibliotek, der nu förvaras. Som skriftställare tillhörde han Lagerbrings skola, och är icke utan sin ära.

Skrifter i Kongl. Vitterh., Hist.- och Antiqvitets-Akademiens Handlingar: Inträdestal, innefattande Strödda Tankar om den visshet, som finnes uti Historien. Del. I. — Historiska Anmärkningar vid ett fynd af utländskt guldmynt, träffadt på Öland. Del. II. — Upplifvadt Minne af framfarna åldrars vittre landsmän, med deras vitterhetsyrken, i ett tal på Akademiens högtidsdag d. 24 Juli 1787. Del. IV. s. 121. — Lefvernesbeskrifning öfver Kanslirådet Sven Lagerbring. Del. IV. s. 341. — Afhandling rörande ett gammalt misskändt mynt. Del. V. — Tal rörande Dikterne. Del. VI. s. 107. — Lefvernesbeskrifning öfver Hans Exc. Riksrådet m. m. Grefve C. W. von Düben. Del. VI. s. 418.

(Källor, utom de redan anförda: Protokollerna om Konung Gustaf III:s mord. Stockh. 1792. 4:o. — Rosenhane, Anteckningar till K. Vetenskaps-Akademiens Historia. — Bruzelii Sv. Historia för ungdom. 3:dje upplag. — Låstbom, Svea och Göta Höfdingaminne. Del. I. — Uppfostringssällskapets Tidningar, 1784. — Sjöborgs Samlingar till Skånes Historia, Häft. II. — Wallmark, Handlingar om v. Engeströms Bibliotek, Häft. I. — Sondénska samlingarne på Linköpings Bibliotek.)

2. ENGESTRÖM, GUSTAF, von,

den tredje af Bisk. E:ms söner, föddes i Lund d. 1 Aug. 1738, blef, efter aflagda lärdomsprof vid Lunds universitet, år 1756 Auskultant i K. Bergskollegium och handleddes i början af Bergsrådet Brandt, Proberaren, sedermera Direktören Scheffer, samt af den utmärkte mineralogen Bergmästaren A. F. Cronstedt. Antogs 1758 såsom elev hos Direktören vid Ädelfors guldverk, Hofjunkaren Swab, förordnades tillika till E. O. Notarie i Bergskollegium och afreste genast till Ädelfors; gjorde 1760 såsom Kemie Stipendiat en resa till Norska Bergverken; utnämndes 1764 till Proberare och företog s. å. en resa till England, hvarefter han besökte Holland och Preussen, samt återkom till fäderneslandet i början af år 1767. Utnämndes efter Bergsrådet Brandts död till Myntguardien 1768, Assessor i K. Bergskollegium 1774 och Bergsråd 1781. Ifrån myntguardienssysslan tog han afsked 1794, tillbringade sin öfriga lefnad i lugn på sin fideikommissegendom Wrå i Tibble församling af Upland och afled i Upsala d. 12 Aug. 1813. Han kallades d. 31 Jan. 1770 till Ledamot af K. Vetenskaps-Akademien, der han tvenne gånger, nemligen åren 1774 och 1782 valdes till præses, samt var dessutom Ledamot af fysiografiska sällskapet i Lund och naturf.-sällsk. i Berlin. "Han var varm för sin vetenskap och nitisk att befrämja den både såsom embetsman och upplyst författare."

Gift 1769 med Abela Charlotta Lagerbring, dotter af Professorn och Kanslirådet Sven Lagerbring och Maria Beata Lagercreutz, med hvilken han hade haft en son och fyra döttrar.

Skrifter: Beskrifning på ett mineralogiskt ficklaboratorium och isynnerhet om nyttan af Blåsröret uti Mineralogien; ursprungligen skrifven på engelska och utgifven af Da Costa i London 1770, sedan öfversatt på sv. och utg. i Sthm 1773. (Öfv. på tyska af Weigel, Greifsw. 1774, 82.) — Laboratorium Chymicum st. I—III. Sthm 1781—84. — Guide des Voyageurs aux Carrières et Mines de Suède. Sthm 1796. — Svar på K. Patr. Sällsk. fråga rörande kålmaskars utrotande. I ny Journ. i Hushålln. 1801. p. 177. — Tal om Mineralogiens hinder och framsteg i de sednare åren, 1774. — Tal om svårigheten vid utöfvande af Kemien, 1782. — Engelsk öfversättn. af A. F. Cronstedts Mineralogi, utgifven i London 1770, öfversedd och med noter försedd af Da Costa; denna upplaga, ehuru felaktig, följdes af Abboten Angelo Tallier vid den italienska öfvers. Se nya lärda tidn. 1775 n. 42 och n. 19. — Afhandll. i W. A. Handll. 1772: Portativa Chymiska ugnar. — Försök på Kien. — D:o på natif Borax. — 1775: D:o på Flos Zinci — alla från China. — 1776: Beskr. på Pakfong, en Chines. hvit metall. — 1783: Försök med Luna cornea. — 1788: Sätt att skilja tenn och qvicksilfver ur gammal spegelfoliering. — 1800: Anm. vid torra skedningen eller nederslaget. — 1804: Om Athanor.

(Källor: K. V. A. Handll. 1814. — Rosenhanes tal i V. A. 1805. — Biogr. Lex. IV: 247.)

3. ENGESTRÖM, JOHAN, VON,

föddes i Lund d. 13 Okt. 1743, blef Auskultant i K. Svea Hofrätt 1760, E. O. Notarie derstädes 1761, E. O. Kanslist i krigsexpeditionen 1762, Kopist och Kanslist s. å., Protokollssekreterare 1773; bevistade Riksdagarne 1765, 1769, 1771, 1778, 1786, 1789 och 1800, samt blef arresterad vid revolutionen 1772 (Schinkels Minnen I. s. 153) äfvensom under Riksdagen 1789, då han likväl snart frigafs, men med tillsägelse att begifva sig på landet. Fullmägtig i Riksgäldskontoret 1792—1800; död på Lina i Södermanland d. 30 December 1807.

Gift d. 21 Dec. 1774 med Sara Catarina Herweghr, dotter af Biskopen i Carlstad, Doktor Dan. Henr. Herweghr och Hedvig Johanna Unge.

Att Joh. v. Engeström länge var i opposition mot Konung Gustaf III och ansågs både såsom en farlig och inflytelserik person, visar hans arrestering så väl vid revolutionen 1772, som under riksdagen 1789, samt vid senare tillfället hans förvisning ifrån hufvudstaden. Också anklagades

han såsom medbrottslig i Konungens mord. Han hade d. 16 Mars om aftonen besökt Lilliehorn, med hvilken han var nära bekant, och nämnt att han hos Pechlin hört något om politiska saker, men icke fått rätt begrepp derom. Lilliehorn hade svarat: "det är skada att ingen förbättring kan vinnas "utan en stor olycka; jag har icke velat den, men Ribbingen "vill det så." E. skulle då hafva yttrat, att han icke kände någon hemlighet, icke eller ville veta någon. Han tillstod dock, att Pechlin d. 16 Mars sagt honom mellan fyra ögon, att den natten torde blifva frågan om någon revolution; Generalen föreslog, att han ville gå omkring att se, om något blef af; detta gjorde han en stund, men fann ej minsta skock ning af folk, utan allt stilla, utom anstalterna till Konungens återfärd till slottet, hvarvid han fick veta att Hans Maj:t var sjuk. På Häradshöfding Nordells begäran hade han sedermera sökt Pechlin, för att berätta detta, men återvände med oförrättadt ärende, emedan han icke blef insläppt, utan att säga sitt namn.

Troligen hade han också föga kunskap om de missnöjdas planer; men att han kände sinnesstämningen i landet och icke origtigt uppfattat anledningen dertill, synes af följande utdrag ur hans skriftliga bekännelse d. 2 April, hvilket vi här skola anföra, äfven derföre, att det karakteriserar personen.

"Att mörda är fasligt och att anfalla en konung öfver-"går allt annat. Ju mera sådana brott äro ohörda, desto "mindre kan någon falla på att begå dem. Ju mera de om-"talas, desto mindre fasa väcka de, och verkställigheten lika-"som blifver lättare. Innan rykten utkommo, att H. K. Maj:ts "höga person år 1788 i Finland lupit fara för försåt om dess "lif, tror jag väl icke att någon på denna sidan om hafvet "kunnat falla på en så grym tanke. Men dessa rykten spridde "sig på alla sidor och folkets öron vande sig att höra grym-"heter. I Finland anklagades icke eller åtminstone dömdes "icke någon för ett sådant försök. Deraf föllo många på den "tanken, att de torde varit mindre verkliga, och så mycket "mindre aktade man alla senare utkomna rykten om Konun-"gens mord. Emellertid fruktar jag, att desse ryktens kring-"bredande kunna hafva gifvit ogerningsmannen första tanken "om möjligheten att söka sin hämnd. Om de kunnat qväf-"vas i sin linda, hade kanhända den gerning varit ogjord, "som nu är af så fasliga följder. Är denna min gissning "grundad, så önskar jag af allt hjerta, att icke annat, än "bevista brott emot regenter här i landet måtte omtalas, om "ändteligen sådane skola finnas. I välmening eller för af-

"sigters skull kan man angifva tal eller gerningar för brott "emot regenter, som likväl slutligen icke blifva några brott. "Den angifne är emellertid lidande, näppeligen kan någon, "aldrig rigtig reparation gifvas; och Anckarströms efterdöme "lär efter berättelse visa, hvad en förborgad hämdlystnad "kan uträtta hos en vildsint menniska. Men gifve Gud, att "hädanefter ingen utom högsta nödtvång blefve anklagad för "brott emot regenter, så hoppas jag, att ej många kunna "blifva anklagade."

"Herr Lagman Liljensparre har sagt mig, att han får "den nåden att inför H. K. H. Hertigen af Södermanland upp-"läsa de fängslades berättelser. Nå väl! jag vågar i min "ringhet upphöja min röst och tala så, som om jag stode "inför denne höge person sjelf. Jag känner af den Hel. Skrift "att konungens vrede är dödsens sändningebud; E. K. Höghet "är i denna stund detsamma som min Konung, och jag be-"griper ganska väl allt äfventyret af E. K. H:s onåd. Men "min själ har aldrig varit af de aldrasvagaste; motgången "har något härdat mig. Fem dygns åskådande af fem mål-"löse menniskohamnar med bistra ansigten, ringkragar, sab-"lar, värjor, bajonetter och musketter, har målat mig böd-"larnes anseende och vant mig att se dem utan bäfvan. Jag "hoppas äfven att, när så behöfves, kunna möta sjelfva dö-"den utan synnerlig förskräckelse; men om dervid eller dess-"förinnan någon svaghet skulle betaga mig, så förnekar jag "denna förut och förklarar den tillhöra min kropps svaga bygg-"nad men ingalunda min själ och dess öfvertygelse. Hänryckt "af en ädel förtjusning, dristar jag då yttra några tankar, som "jag tror vara sanna, hvilkas rigtighet E. K. H. sjelf täckes "pröfva, och som jag förmenar vara af betydelse för E. K. H:s "egen sällhet i framtiden. Konung Gustaf III är död af ett "mordiskt skott; en vildsint menniska har gjort det, och det "är underligt att han det vågat; men vida mera underligt är, "att ädla menniskor med ädel uppfostran sakna den lifligaste "känsla dervid och några af dem kunnat i mer eller mindre "mån deltaga i gerningen. Sådant härrör icke af en slump, "utan det måste ha någon orsak, icke en klen orsak, utan "en af de mest betydande; dertill fordras nöd, verklig eller "inbillad, men alltid lika farlig; dertill fordras en ren för-"tviflan. Men hvaraf kunde den uppkomma? Menniskan är "född att vara fri, det är, att njuta rättigheter. Ju mindre "del deraf hon får åtnjuta, desto mindre anser hon sig lyck-"lig. Ju mera kunskaper och upplysning hon vunnit, desto "mera känner hon saknaden af naturliga rättigheter. Ofel-

"bart förlorade Svenske män många af sina rättigheter vid "revolutionen 1772; men, med den styrelse, som då nyttjades, "mild och jemn, aflopp allt i största stillhet, till dess vidt "utseende penningeställningar började gifva hvar tänkande "menniska en orolig omtanka för sin framtida bergning. Än "var likväl icke nöden å färde, man fick stundom yttra sin "klagan, då var sinnet lättadt och folket lefde i lugn. 1788 "års händelser förstörde detta lugn; de rådgifvare blefvo "hörde, som rådde att kasta smuts på hela adelsståndet; och "arresteringen vid 1789 års riksdag torde ha sin del i den "förtviflan, hvars verkningar vi nu begråte. Med magten i "händerna kan man tvinga den missnöjda att tiga, icke att "vara nöjd; harmen stockar sig omkring hjertat; ju mera "den varit tvungen, desto häftigare bryter den ut, när den "får luft, lika som ett starkt laddadt skott ur ett gevär. "Ett skott kan styckevis plundras ur geväret, och det är "icke mera farligt. En missnöjd menniska kan igenom mild-"het småningom bringas till rätta och bli en nyttig undersåte."

Kongl. Sekreteraren v. Engeström dömdes till ett års suspension ifrån sin tjenst i kansliet.

Skrift: Ödmjukt Memorial. Norrköping d. 10 Maj 1769. Joh. v. Engeström (uppläst hos Ridd. och Adeln d. 18 Aug. 1769). Stockh. 1769. 4:o. (Påyrkar vidtagandet af någon åtgärd i anseende till veckoskriften: Upplysning för Svenska Folket om anledningen, orsakerna och afsigterna med urtima riksdagen 1769.)

(Källor: Stamtaflan på Riddarhuset. — Adlerbeths Anteckningar, Häft. I. — Protokoller rörande Konung Gustaf III:s mord. Stockh. 1792. 4:o. — Gustavs Tod. Hamburg 1793. 8:o. — Sondénska Samlingarne på Linköpings Bibliotek.) J. G. C.

ENNES, BARTHOLD och BARTHOLD ANDERS.

I Helsingborgs kyrka ser man en stor tafla, föreställande Handlanden i staden Johan Innes med hustru, söner och döttrar. Han hade inflyttat från Emden i Ostfrisland, dit hans fader John Innes, en Skottsk ädling, inflyttat från Skottland under religionsförföljelserna 1580. Den ene af sönerna på Helsingborgstaflan blef Handlande i Köpenhamn, den andre i Landskrona. Den senare hette Johan och skref sitt namn efter dess uttal: Ennes, blef mycket rik och biträdde svenska kronan, under hvilken han genom Roskilderfreden kommit, med stora försträckningar, som aldrig till fullo återbetaltes slägten. Han dog i Landskrona 1712. I äktenskap med Jo-

hanna Johansdotter, borgmästaredotter från Helsingör, hade han sonen

BARTHOLD ENNES, född 1679. Blef Underofficer 1700. Kommenderades till Pohlen med en rekryttransport till arméen i Pohlen 1704. Genomsköts af en muskötkula i slaget vid Posen såsom Qvartermästare vid n. skånska kavalleri-reg:tet; efter ett halft år återstäld deltog han i slagen vid Frauenstadt, Kalisch och Lissa, der han åter blef svårt blesserad. Som Kornett 1708 deltog han i slaget vid Holofzin, tågade sedan genom Ukrainska ödemarkerna och blef, efter slaget vid Pultava, fången vid Dniepern. Marscherade nu 455 sv. mil till Tobolsk, och återkom till Stockholm d. 22 Juni 1722, efter en resa från Tobolsk till Petersburg af 292 sv. mil, derunder förande den dagbok, som af hans sonson aftryckts i Biogr. Minnen af Carl XII:s krigare 2 D. p. 394—407

I Tobolsk födde han sig genom handarbeten, virkande tapeter med guld- och silfverblommor i silke till Furst Gagarin, dervid han inöfvade 3 kamrater. Detta lilla arbetsförbund kunde om söndagarne gifva middagar åt 12 fattiga medfångar, som på söckendagarne blott kunde förvärfva födan för dagen. Ennes skref derunder anteckningar i krigshistorien, hvaraf största delen genom en vådeld förstördes, men som likväl blef af inflytande på sonsonens både håg och förmåga att lemna efterverlden de kända bidragen till Carolinernas historia. Blef efter hemkomsten Löjtnant vid Landskrona kompani 1722, med rätt att tillträda sitt förra kornettsboställe. Då interimskornetten ej ville afflytta, hänsköts saken ej till konungamagten, hvars resolution af d. 25 Sept. 1722 uppvisats, utan afgjordes frågan mellan "hussarne" genom envig, då Ennes, efter flere värjstygn gifna interimskornetten, såg honom "utan motsägelse" afflytta. E. gifte sig nu 1725 med Anna Magd. Seth. Tog afsked 1742, då han som tjenat i 42 år fick för trogen tjenst, blessyrer och 13-årig fångenskap, Ryttmästare karakter och dubbel pension, 80 d. s. m Han dog i sitt 95:te år 1773 på Wedby i Christianstads län. Hustrun dog 1789, 85-årig.

Han hade 5 söner. 4 blefvo officerare, 3 bevistade Pomerska kriget 1757—62, en 1788—90 års finska krig.

En hans broder Fredrik Ennes blef Handlande i Gefle och farfader till Grosshandlanden *Per Ennes*, hvilken fullbordade sin svärfaders Kommersrådet, R. W. O. Pehr Brändströms (General Bar. Brändströms fader) anslag till stiftelse af elementarskolan i Gefle.

Namnkunnigast af denna slägt har Ryttmäst. Barhold Ennes' sonson

BARTHOLD ANDERS ENNES blifvit. Denne vetenskapsälskande krigare, hvilken ej blifvit utan betydligt inflytande på vår nyare litteratur, föddes d. 23 Okt. 1764. Fadren, Bengt Johan Ennes, född 1728, Kapten vid Jönköpings reg:te med Majors afsked, var son af Ryttmäst. Barth. E. Den goda grund i studier B. A. E. såsom ung lagt, kom att uppbära verkliga kunskaper i mer än ett slags vetande. Såsom officer vid Jönköpings reg:te bevistade han fälttågen i Finland 1788—90, sedan i Pommern 1806—07 samt i Norge 1807—08. Fick då såsom Kapten Majors afsked. Var redan 1808 R. S. O. Dog d. 20 Mars 1841 på Sörsjö i Wernamo s:n. G. m. U. G. v. Rohr.

I Pommern se vi honom såsom Chef för en bataljon af Jönköp. reg:te från Sept. 1804 till Sept. 1805 samt från Juli 1806 till Apr. 1807. Han sändes i Apr. 1808 till Westervik att exercera Vargering. Såsom Chef för sin Vargeringsbataljon afmarscherade han sedan från Westervik till Norge, inträffande vid gränsen d. 20 Juli 1808. Bevistade derpå en rekognosering åt Euringdalen och Bärby i Norge. Som Vargeringsmanskapet betydligen förminskats genom död och sjukdom, blef Vargeringsbataljonen sammanslagen med reg:tsbataljonen. Från d. 26 Juli till hösten var bataljonen lägrad under bar himmel, ty i byarne deromkring herrskade farsot. Under regn och köld och trägen fälttjenst måste truppen i Oktober rifva sina på bivuakplatsen inrättade hyttor och i stället från skogen framsläpa virke och deraf bygga baracker, hvilka på den genomblötta marken, med bäddar endast af granris och mossa, blefvo ganska osunda. Lägerhalm eller täcken kunde icke erhållas. I denna belägenhet uppkommo sjukdomar, som vållade mången mans död. Det kostade på att hafva gått ut att skära lagrar och i stället blott få — bryta granris till bäddar under strådödens offer. Ennes blef sjelf sjuk, hvaraf hans afsked väl närmast föranleddes.

Vi se nu E. inträda på en lyckligare täflingsbana. Han var egare till Näsbyholms säteri i Fryeleds socken, Jönköpings län, 2½ mantal, bildadt till sätesgård af Öfv. Staffan Klingsporre och hans maka, den lärde rikshistoriografen Ph. Bog. v. Chemnitz's syster. Här inrättade E. en botanisk trädgård, i mindre skala, der buskvexter planterades å backarne och kärrvexter i dälderna, och der en mängd arter i trädgårdssängarne stodo i sina klasser, om naturliga eller Linné-

anska, det minnes berättaren ej säkert. Här såg man J. Forsander, styfson af komministern i pastoratet, som stundom förde med sig sin kusin El. Fries. Hit buro för botaniken eldade ynglingar sina vextsamlingar för att öka Majorens herbarium. Fältprosten Karlsson, som sedan utmärktes med Nordstjernan (detta skedde på någon annans råd, då Carl Johan ernat honom Svärdsorden för obestridda förtjenster på Gotland, då Bodisco derifrån måste aflägsna sig), fungerade här ej så sällan som Botanices Demonstrator. E. Fries skrifver: "Ennes var en ärans man, men som botanist var han ej mer än dilettant. Under vistandet i Skåne 1808 upptäckte han tvenne nya svenska vexter: Linaria Elatine och Stellaria crassifolia. Hans trädgård var vacker, men kan knappast kallas botanisk." Botaniken var också icke E:s hufvudsak. Fäderneslandets historia och dess antiqviteter hade eröfrat första rummet i hans studiikärlek. Nära Näsbyholm var Kanslirådet Liljegren född och vi torde ej mycket misstaga oss, om vi anse, att han hos E. fick den rigtning för sina studier, som gjort hans namn så vida kändt. Han satt, berättades det, med en rysk grammatika i hand, såsom diffus mångfrestare i komparatif språkforskning, då E. eröfrade honom helt för fornforskningen. Till Sjöborgs "Samlingar" ingick mycket från Ennes och hans skola, men E. låg öfver Sj. i begrepp om redig plan och kritik. Han skref 1831 till en af sina bäste medarbetare, Joh. Edv. Lagergren, att "Sj—s samlingar vore ett sammelsurium och utan all kritik, särdeles hvad hans runstensläsning vidkom." Ennes egna arbeten, hans skrift *om Finheden*, Jönköp. 1809, hans *Biographiska Minnen af K. Carl XII:s krigare*, med en historisk inledning, 2 Band, Sthm 1818, 19 *); hans meddelanden i Nord. Fornlemningar af Liljegren och Brunius; hans *Regements-historia* i Hermathene, en militärisk tidskrift af Kapt. Greiff m. m. framvisa alltid den noggranne och flitige forskaren; men störst var han genom den vetenskapliga anda, hvaraf han lifvades och genom den skola, han i kraft deraf mägtade bilda omkring sig i djupet af Smålands furuskogar, så långt från biblioteker, universiteter, ja vanliga städer. — 1828 erhöll E. uppdrag att i Riksantiqvariens ställe hafva uppsigt med fornlemningarne i Småland, ett kall som han också nitiskt skötte och skaffade sig i hvarje af de trenne

*) Andra delen häraf var förut tryckt i Jönköping 1808, under titel: Svenskarne i Bender.

småländska länens härader en eller flera korrespondenter i antiqvariska ärender.

Ett karaktersdrag! En slåtterdag, då Majoren kom ut till sitt arbetsfolk, fann han flere af karlarne i handgemäng, under det qvinnorna begapade dem. En flöjtblåsande frände, som följde med Majoren, föreslog att man med käppen återförde ordningen. Å nej, svarade denne, det är så besvärligt och litet lönande dertill. Blås upp, på din flöjt, en polska. De gingo närmare stridsplatsen och satte sig på en kulle. Blåsningen började. Snart togo sig de, som ej slogos, en dans; detta smittade, och när man tyckte sig märka, att husbonden såg dansen med välbehag, grepos snart sjelfva berserkarne af samma lust att röra benen efter flöjtens toner. Så gick husbonden åter hem och det lugnade folket grep sig friskt an med sitt arbete.

Den K. Hofpred. Clas Ludv. Ennes, hvilken Bellman rekommenderade till ett pastorat i Skåne genom ett bekant skaldebref till Schröderheim, var af samma Innes-slägt, kanske Major B. A. Ennes farbror. Han säges hafva varit versifikatör.

Skrifter: Se ofvan.

(Källor: Carl XII:s krigare I: 195. — Ny Smål. Beskr. 3: 37 f. — Bihang till N. Smål. Beskr. 137 f. — Aftonbladet 1841, vårtiden.)

ERICI, ERICUS.

Det heter i Finlands minnesvärde män I B.: "E. E. som i 42 år var Finlands ende biskop, har såsom sådan genom nit i administratift hänseende och genom sina ypperliga finska skrifter mycket inverkat på den religiösa folkbildningen i vårt land, under särdeles brydsamma tidsförhållanden, och egde en för de tiderna ovanlig lärdom." Då man i Finland skänkt honom i den nyaste samlingen af lefnadsteckningar ett äreminne på mer än 3 ark, må vi bland Svenskars lefnadsteckningar ej utesluta denne i våra häfder ofta nämnde biskop, som i mången rigtning bröt väg för den i B. Lex. intagne Is. Rothovius. "Mäster Erik," såsom han vanligen kallas i sin samtids handlingar, var född i Letala socken nära Nystad omkr. 1546, sannolikt son af d. v. kherden i Letala Ericus Georgii, således bror med undertecknaren af Upsala mötes beslut, Georgius Erici, som i Letala blef sin faders efterträdare. Slägten var ej finsk, men ovisst om svensk eller tyskt-lifländsk. Erik Eriksson blef Magister

utrikes. Var, enligt Westén, 1576—80 K. Johan III:s Hofpredikant. Den finske biografen misstror uppgiften. Men säkert är, att han 1578 blef Rektor i Gefle, dermed han fortfor i 5 år, hvarefter han utnämndes till Biskop i Åbo med uppsigt öfver Wiborgs stift; invigd d. 8 Sept. 1583. (Episc. Aboens. et administrator Viburg.)

S. d. eller ock d. 10 Sept. undertecknade E. E. näst efter 5 biskopar i Sverige och näst före M. Agricola i Estland den beryktade bevillningen till 1575 års ordinantia och den nya liturgien, dermed Lutherska kyrkan tog ungefär samma återsteg mot Papismen, som några biskopar och teologer af Kliefotska semikatolicismen — den utmärkte Tyske Teologen Karl Schwartz's ord — i vår tid försökt, men som i Sverige icke synes vunnit vidsträcktare insteg. Det fanns i denna biskopliga "bevillning" intet filosofem om kyrkan eller anathem öfver alla utanför hennes synliga gränser; men der påböds att bära messhake, åtminstone messskjorta, vid dop, predikan o. d. af lika vigt. E. E. ansåg detta allt för likgiltigheter, hvarom kyrkans skyddsman kungen egde stadga. Sin renlärigt lutherska dogmatik ändrade ej biskopen i Finland. "Hans vidsträckta beläsenhet i kyrkofädernas skrifter är kanske ock ett liturgiskt drag hos honom, men icke något klandervärdt." Som E. E. var ovanligt kunnig i grekiskan, fick han K. Johans uppdrag att på grekiska öfversätta "Röda boken" och en dogmatisk afhandling. Johan tänkte då på en förening med grekiska kyrkan. E. skulle med öfversättningen i hand begifva sig till patriarken i Konstantinopel, erbjuda denne invigningsrätten af svenska biskopar, sedan den apostoliska successionen ej kunde uppehållas genom sv. biskoparnes invigning i Rom. E. talade grekiska med lätthet, men kherden i Åbo, som skulle medfölja, öfvade sig som bäst i Tübingen. Planen blef dödfödd.

E. E. använde sin reslust bättre inom stiftet med flitiga visitationer. Presterna, som fingo betala reskostnaden och väl tillägga något derutöfver, funno en egennytta i fliten. Men E. E. förklarade sig i cirkulär d. 21 Dec. 1591 ega ett vida högre ändamål med biskopsvisitationerna. Likformighet i kyrkobruk stod högt hos denne prelat. Under krig förordnades bestämda bönestunder. Han hade i K. Johans tid 12 läster säd (576 tunnor) i kronotionde, hvilka Sigismund stadfästade, men Hertig Carl synes ha förminskat. Till Ax. Oxenstjerna skref Biskopen 1624, huru han 1600 i vådeld mistade sina egodelar, som dock voro färre än någon kunde tro,

hvarefter han i 5 år saknade underhåll *), hade sedan något litet tills K. Gustaf Adolf 1616 gaf honom 8 läster (384 tunnor) kyrktionde. År 1623 upptages biskopens aflöningsstat till 376 tunnor.

E. E. var legitimist likasom Clas Fleming; men hyste ej som denne sympatier för Rom. "Deraf deras konflikter."

Vid Upsalamötet 1593 var E. E. en del i den *ene* mannen, som Sverige enligt Nicolaus Botniensis då blef. Räfsten mot dem som hyllat liturgien följde på Lutheranernas seger. E. E. iakttog vid sin afbön en värdigare hållning än de fleste andra. Han förklarade sig endast derföre hafva godkänt liturgien, att den var förenlig med den rena läran, hvilken han hyllade efter Augsb. bekännelsen, indifferent om ceremonierna. Men när den reformatoriska ifvern syntes gå öfver på kalvinska sidan, då stälde sig E. E. jemte Bellinus och kräfde att Kalvinisterna skulle räknas bland de sekter, som fördömdes. Nu lemnade ordf., Nicolaus Botniensis, församlingen i vredesmod, en del prester reste från staden, andra deremot ropade, att utom detta tillägg skulle mötets beslut ej varda af dem underskrifvet. Hela mötet kom så i upplösningstillstånd.

Politiken hos Carl vägde nu mer än de kyrkliga sympatierna.

Den oböjlige Carl böjde sig först och lät både *Zvinglianer* och *Kalvinister* tilläggas bland de fördömlige, fruktande att bli misstänkt hos sina vänner, då han väl kände sin ställning i fiendernas omdöme. Väl fick nu E. E. löna dem, som tvingat liturgiens subscribenter till afbön; men det stod honom dyrt. Carl blef honom gramse till sin död. Dock verkstälde han ej Upsalamötets val af biskop i Wiborg (P. Melastopeus korades), utan lät E. fortfara såsom administrator. E. E. biträdde vid bemödandet att få Kung Sigismunds stadfästelse på Ups. mötes beslut. 2 biskopar, 2 af adeln, 2 borgmästare och 2 bönder stodo dervid i förmaket som supplikanter. Först då det talades om Hertig Carls kröning, vanns deras önskan. E. utsände cirkulär om mötets beslut i Finland. Men den finske biografen (S. Elmgren, Bibl.-Aman.) misstager sig i uppgiften att Sigismund kunde förhindra tryckningen af Ups. m. beslut, så att det först 1693 utkom; t. o. m. i 1693 års upplaga omtalas upplagan af 1593 uttryckligen. E. E. underskref äfven Söderköpings riksdagsbeslut af 1595 då Carl förklarades för riksföreståndare. Men han verkstälde ej Ups.

*) Qvittenser under tiden visa, att det ej får tagas ordagrannt, utan må betyda af krontionde; några gods må han under tiden ha disponerat.

mötes beslut så, som Sveriges erkebiskop gick till väga. E. skaffade strax 250 finska presters namn såsom subscribenter och väckte förtrytelse hos Clas Flemming, som hade allmogen bakom sig. I Åbo sakristia förfäktade Cl. Fl. mot Biskopen och Clerus elevationen i Nattvarden; der fattades föga, att ej E. E. blifvit vederlagd af den grofve Fl—s näfvar. Ett K. Sigismunds bref upplästes och tolkades orätt på finska, hvaraf allmogen retades. Afskrift af detta bref vägrades biskopen med skymfliga ord. Cl. Fl—s ryttare hade ostraffadt kastat prester öfver kyrkogårdsmuren. Cl. Fl. föreslog vid klagan öfver våldet att man skulle kasta presten öfver muren in på kyrkogården igen. I ett cirkulär af d. 10 Febr. 1596 uppmanade E. presterna, oaktadt det motstånd han från guvernören mött, att "genom fromt och ihärdigt lärande borttaga de papistiska ceremonier, som ännu qvarblifvit, ur åhörarnes själar" (så att de sedan kunde tagas bort ur kyrkbruken). Han klandrade både de prester, som vidgjort intet, och dem, som utan föregående undervisning undanskaffat det utdömda, blott åberopande biskopens befallning. Det skulle visas, huru hvarken saltet, vaxljusen eller elevationen hade i Biblen sin grund, att de ogillats af Ups. möte och borde anses såsom den kopparorm, uppsatt af Moses, som krossades af Hiskia, då afguderi dermed bedrefs. För smädelser i dryckeslagen (de bacchationibus) var han obeveklig. Ett nytt cirkulärbref af d. 24 Sept. 1596 utvecklar än klarare stridssättet genom upplysning, ej genom magtspråk, samt framhåller ännu tydligare hvad som borde räknas såsom vigtigt och ovigtigt. Elmgren yttrar: "Här uttalar sig en högsint och upplyst ande. Den väg E. vid sitt reformerande följde, är den enda rätta, den enda med kristendomens anda öfverensstämmande." Hans afvikelse från svenska erkebiskopens våldsamma exempel kom sig ej från bristande mod, ty han blottstälde sig äfven som moderat för Cl. Flemmings mägtiga vrede, likasom han ej kunde genom att gå den långsammare öfvertygelsens väg försona den stränge hertigens missnöje. E. hyllade Sigismund såsom sin laglige konung, men deltog ej i kungens och riksföreståndarens strider. Han skötte stiftsärenderna, bad presterna förmana folket att tala vördsamt om den högste öfverhetspersonen, och befinnes i klubbkrigets vidlyftiga akter ej vara nämnd mer än en enda gång, der en prest yttrat att biskopen begärt en from och kristlig underrättelse om uppror utbröte. Hert. Carl var ej nöjd dermed. D. 20 Juli 1599, sedan Sigismund afsatts, upp-

manade Hert. Carl de gemena krigsknektarne att antvarda från sig till gisslan sina öfverstar, neml. And. Bolje, bispen i Åbo och flera andra. En biskop, en professor och en kyrkoherde voro uppmanarne. Fast dermed ej afsigten vanns mot Er. Erici, så insattes han dock i medlet af Nov. 1599 i ett fängelserum på Åbo slott, ehuru han nyss förut lydigt i ett cirkulär ålagt alla kyrkoherdar i Finland att infinna sig på Linköpings riksdag, med tillägg, att om någon förblefve hemma, skulle han mista kall och embete. Biskop E E. synes blifvit i Jan. 1600 förd ur Åbo fängelse till Linköping. Här inlade Hertigen 10 anklagelsepunkter emot honom. Elmgren finner dem till större delen tagna ur luften. Preståndet ransakade — och frikände den anklagade fullkomligt. T. ex.: Första anklagelsen var, att biskopen mot Westerås recess uppburit saköreu. Hans af Domarne godkända svar innebar, att han hade dertill K. Johans tillståndsbref, att han ej behöll dem ensamt för egen tarf, utan anslog deraf till kyrkans hjelp och studenters underhåll. Andra anklagelsen: Han hade lånat spanmål till Sigismunds anhängare. Anklagelsens grundlöshet styrktes af prester, borgare och slottsskrifvare. Sjette anklagelsen innebar, att han ej som en man stått vid Söderköpings beslut. Den punkten kunde vederläggas med intyg om den fara, han lidit af Clas Flemming för samma besluts försvar. Nionde anklagelsen innebar, att Biskopen förmanat presterna till trohet mot sin kung. Här var biskopen visst skyldig. Dristade ej försvara det lagliga deri, utan svarade, att han ej någonsin hulpit att bryta konungens ed eller gifvit orsak till någons förderf, såvida han aldrig varit med i krigsfolkets rådslag. Presterskapet förklarade det gemena finska presterskapets undskyllan, i samma anda som biskopens, rättmätig, och då kunde svårligen biskopens vara orättmätig. E. E. frigafs, men återfick ej embetet. D. 20 Maj uppdrog Hert. Carl Upsala domkapitel att välja en biskop i Finland i stället för E. E., "som icke var värd något prestembete, än mindre biskopsembete bekläda." Men verkställighet synes ej ha följt. D. 27 Juni 1600 blef E. E. värdig både det ena kallet och det andra, enligt hertigens svar på hans böneskrift, blott Hertigen finge 1000 daler, slutande: "Och förrän J låtit oss bekomma samma penningar, skolen J icke tänka på att komma till någon lägenhet och vilkor, der mågen J rätta edra saker efter." I detta svar upprepas äfven sådant, som i Linköping vederlagts. "Man kan icke annat än förvånas öfver Carl IX:s beteende i denna sak," enligt finska biografen.

— Så kom vådelden s. å., hvilken, jemte utbetalningen af dessa 1000 daler, gjorde E. E. fattig. Vid herredagen i Åbo d. 3—15 Jan. 1602 fäldes förbön för Mäster Erik, hvarpå Carl svarade, att den afsatte biskopen kunde få nödtorftigt uppehälle i Sverige, hvarom Carl der ville förhöra sig. E. E. var dock aldrig afsatt och blef ej förflyttad till Sverige. Som Biskop i Åbo underskref han riksdagsbeslutet i Stockholm d. 17 Juni 1602. Den 4 Juli s. å. nedsattes en Bibelkomité, som skulle öfversätta hela Biblen på finska, fullföljande Agricolas verk. Der insattes E. E. främst. Inga spår af komiténs arbete äro upptäckta. D. 31 Okt. 1602 fick E. E. "Vördig och Vällärde Mäster" jemte 2 adelsmän uppdrag att hålla en slags provinslandtdag med finska ständerna. Med 1603 börjar han åter hålla visitationer, fastän han visste huru dervid många svårigheter skulle möta. I Maj 1605 var han vid riksdagen i Stockholm och skref i Hieron. Glandii album: *Justus ut palma florebit!* Höll prestmöte i Åbo 1606. Derefter sökte åter Konung Carl att fördrifva E. E., utnämnande (sedermera Erkebiskopen) Laur. Paulinus 1607 till Biskop i Åbo, men denne lär undanbedt sig. Åtminstone förblef E. E. på sin post. Han anses hafva varit bland de biskopar, Carl afser i det bekanta brefvet, om biskoparnes ordinerande för gåfvors skull af så många prestmän att den ene sedan traktade efter den andres gäll, som den onde efter själen. Biskoparne skulle derefter — skrifver Carl — "ej hafva magt att ordinera någon prest, med mindre vi gifva vårt samtycke dertill och vi först få veta hvar någon predikant behöfs." Huru borttogs ej våra kungars tid från stora ärender genom slikt begär att regera allt, hvilket erinrar om Gustaf I:s sätt att tolka de fullmagter han utfärdade (B. Lex. XXI: 296)! Gustaf II Adolf upphäfde denna sin faders förordning. Ett K. Carls bref af d. 15 Aug. 1607 är stäldt till Capitulares i Åbo, hvaraf följer, att han ansett kapitlet biskopslöst. Kapitlet utfärdade ock utan biskop ett cirkulär 1608 om bönedagen mot faran af den stora kometen. Men afsatt var biskopen dock ej härunder. Han underskref domkyrkans räkenskaper både 1609 och 1610. Efter han d. 6 Sept. 1609 "hade K. M:ts gunst," utbekom han tionde. 1610 prestvigde han personer och underskref Örebro riksdagsbeslut d. 23 Dec. s. å. Enligt Messenius blef E. E. adlad 1616, sedan han 1613 fått rätt att besitta åtskilliga hemman under frälserätt och adliga privilegier. Han bivistade 1617 först en riksdag i Helsingfors och sedan K. G. A:s kröning. 1618 fick Wiborgs stift ändtligen sin egen biskop, tydligen föranledt deraf

att Stolbowafreden vidgat stiftet, så att den gamle E. E. i Åbo väl svårligen kunde bestyra allt som der kräfdes.

E. E. utgaf den första *finska postilla*, likaså en större *kateches på finska*, en *finsk öfversättn. af Sv. Handboken*, äfvenledes ett *sammandrag af den större katechesen*. Postillans företal är daterad den 28 Maj 1621. Hon upptager mer än 2300 pagg. in 4:to, delad i 2 band, Sthm 1621, 25. Var länge den enda postilla på finska och begagnades ännu i vårt sekel. Är enligt Elmgren klartänkt och innehållsrik. Hon berömmes ock såsom utan "den pjunkiga asketiska emphasen." Månne det ej skall betyda: utan det der nescio quod, hvilket, der det griper in i hjertat, medför en omskapande, naturen helgande kraft, just en sådan E. E. tydligen sjelf saknade och således väl ej gerna kunde öfverflytta på andra? Lykyrgus, Augustus, Agatocles o. d. citeras omvexlande med profeter i det styfva ortodoxa maneret, som väl svårligen *rörde hjertat*. Och utan detta primum et mobile et movens, denna punctum rubrum, just röd genom Christi blod, säkerligen för många en "pjunkig asketisk emphas," således, att tala bibliskt, utan ett af den Helige Ande rördt hjerta såsom källåder, hvad framspringer af allt det slags metafysik, som ortodoxen upphöjer på sin tidsenliga eller symbolicistiska vetenskaplighets träben?

Vill man dömma en rätt dom mellan Carl IX och Ericus Erici, så får man hvarken se framför sig förföljaren och martyren, eller reformationshjelten och kryptopapisten. Vi erkänna gerna det patriotiska i Carls sträfvan att intaga Sveriges tron, för hvilket mål kräfdes Sigismunds undanträngande, men kunna derför ej gilla alla de medel, han använde, för att komma till detta fosterlandsnyttiga mål Så kunna vi ej heller gilla "Mäster Eriks" alla medlingsåtgärder, för att komma väl förbi både Scylla — Carls kalvinistiska — och Charybdis — Johans och Sigismunds papistiska lockelser, än mindre antaga att han var oskyldig i allt, som Carl hos honom klandrade. Den af finske biografen anförda ursäkt, att den upprörda tiden var sådan, att inga lindriga medel mot det onda förslogo och att biskopen tvangs att möta intriger med intriger (p. 45), må gälla hvad den kan. Att biskopen befalde arrestera den suspenderade presten Barthold, som var hans plågoande i många år, måste varit otillbörligt äfven efter dåvarande samtids lagar och föreställningar, då han derför af hofrätten, i en tid, som högre, än vår, uppskattade biskopsembetets prerogativer, pliktfäldes till 400 dalers böter. Då 2 ledamöter i domkapitlet kunde yttra, att

han, som "för sjukdom" ej inställt sig i hofrätten till ransaknings undergående, likväl efter sessionen kunde draga ut på landet och plåga prester och allmoge, farande fram som en kung och ändå starkare (d. v. s. med flera uppbudade hästar och större svit) än K. Maj:t, så synes åtminstone så mycken gnista ligga under den elden, att denne biskop icke varit af de fromme om ock af de kraftige.

Under E. E—s inseende och "kanske på hans föranstaltande" utkom Hemmingii Psalmbok (före 1621), då finnarne först fingo psalmer att sjunga på sitt eget tungomål.

E. E. var gift med den ryktbare Palne Eriksson Rosenstråles dotter Ingrid. En son Ericus de Sorala, af hvilken ett till sin äkthet betvifladt bref skrefs till fadren från Rom 1607, dog före fadren, hvilken afled 80-årig i Juni 1625 och begrofs i Åbo domkyrka d. 16 Juni s. å.

Skrifter: Se ofvan. Med sina finska titlar anförda af S. Elmgren i nedan citerade arbete.

(Källor: Finlands minnesvärde män 2 B. 2 h. och der eller här anförde källor.)

ERIKSKA SLÄGTEN, JOAR JEDVARSSON, BENEDICT DEN GODE, OLOF BASATÖMER, HOLMGER, KNUT LÅNGE, HOLMGER OCH PHILIPP, KONUNG KNUTS SÖNER SAMT JOHAN PHILIPPSSON.

Bestämd kunskap om dessas slägtskap med K. Erik IX finnes icke. Men ej heller har man bestämdt skäl att förkasta deras mening, hvilka antagit såsom, hvad några angår, diplomatariskt bevisadt, och, hvad andra vidkommer, såsom ganska sannolikt, att de anförde varit af Eriksska slägten.

1. JOAR JEDVARSSON.

K. Erik IX eller den helige antages hafva haft en broder Joar Jedvarsson eller Ivar Edvardsson. Han upptages i Ugglas Rådslängd under I. n. 22, såsom rådande sin konung i rådskammaren 1160—1196; kallad *Patruus regis kanuti* i ett permbref rörande en kungens gåfva till Juleta kloster. Der står dock blott: "J. patruus Domini Regis" (D. Sv. n. 67), men i n. 64, der K. Knut börjat: "Jag Knut Svearnes Konung tillbeder, prisar och hedrar Christus, Englarnes Ko-

nung och alla rikens styresman," uppräknas såsom vittne *Joarus* filius edvardi, och i en gammal öfversättning: Joarus Ödhvarson såsom en bland andra vælbordaghe rikensins mæn. Det var upp till honom man ledde Bondefamiljens stamträd, sannolikt utan allt stöd i tradition eller urkunder, blott med anledning af halfmånen i Erik den heliges sköld på målningarne från Jakob Ulfsons tid i Upsala domkyrka — ett märke, som också möter i Magnus Ängels sigill, jemte riddarkedjan. Denne Joar Jedvarsson hade enligt uppgift en son:

2. BENEDICTUS DEN GODE.

I diplomerna är ej ett spår efter denne biskop, som dock är en historisk person. Rhyzelius vet att det var på K. Erik IX:s rekommendation Påfven Hadrian IV satte Benedict till Biskop 1158. I Skara Biskopslängd, tillagd den gamla Westgötalagen (Sveriges g:la lagar, utg. af Schlyter, IV: 16), heter det: Tolfte var den gode Biskop Bengt. Slik man till god gerningar var aldrig till hvarken förr eller sednare. Han ökade domkyrkans hemman, som förut voro 11, med 50 landtbönder, till 19 med 100. Choret i S. Mariakyrkan lät han måla och ett kapell lät han både bygga och måla. Högaltaret förság han med en målad tafla, helgedomsskrin, skrudar, messhakar o. d. anskaffades. Det var han som lät göra bokinæ bono (en dyrbar ombonad åt altarboken?). Med hans råd och för hans penningar kom cantæ bonæ (orgverk eller om*bon*ad åt musikverk?) till Skara. — (Biskopsskrud måste der hafva varit förrän i 12:te biskopens tid och var den gamla uppsliten, så hade väl ej biskopens *råd*, utan *bud* skaffat ny.) Bibel lät han köpa i England och gaf till Mariakyrkan i Skara. Fjerdedelen af kostnaden för S:t Petrikyrkan och största penningkostnaden för S. Nicolai kyrka i Skara bestod den gode biskopen. (Man kan äfven deraf sluta till nära slägtskap med den gode kung, som både ville och kunde säga: Mihi mea sufficiunt (mitt föder mig), när folket bjöd K. Erik hofhållningsskatt.) Bisk. Bengt gaf till S. Nicolai kyrka båda klockorna och likaså till Eriksberga. Lät ock bygga och inreda kyrkan i Götala, likaledes i Agnestad och Dimbo och Wing. För dessas invigning tog han ej sin rätt. Då han på sina resor i stiftet såg något, som fattades, så halp han det med sina egna penningar. I Medelplana (på Kinnekulle) gaf han kyrkan både klockor, böcker och skrud. Han lät ock broar göra. (5 uppräknas.) Han lät anlägga 2 raster väg på Tiveden och en rast på skogen vid

Wettern och en rast på Hökensåsskogen (rast = den tid man kan gå utan att rasta?). Ej tog han mer än 5 blå penningar af hvar bonde eller 5 skeppor hafre eller 3 skeppor korn. Ja ingen man på denna jord kan tälja alla hans godgerningar, utan blott Gud sjelf, som styrde honom dertill, och sådan gifmildhet oaktadt, lemnade han efter sig gods och pengar, store silfkärl och många djurshorn, kläde och grå skinn, så många som 20 hästar på god väg kunde draga. Silfret vägde 5 lispund. Fattigt folk bröt han sitt bröd rundeligen och gaf dem kläder. Han ligger begrafven i S. Maria kyrka i Skara. — Så enkelt och skönt dömmer antecknaren i Westgötalagen, som kanske var en efterträdare i följande seklet. Båda bröderliniernas rikedom förutsätta rika förfäder, dem de kunnat ärfva.

Rhyzelius antager att Benedict den gode varit Biskop 1157—1190. Reuterdahl yttrar: ”Hans tid är väl icke noga bestämd, men den måste sammanfalla med Carl Sverkerssons och en del af Knut Erikssons regeringsår.”

Det kan ju göra godt att dröja med sin uppmärksamhet på ett sådant biskopsminne, hvilket erinrar om Ansgarii, men ej om Absalons uppfattning af bästa sättet för det biskopliga embetets pligtuppfyllelse.

3. OLOF BASATÖMER.

”Han menas hafva varit son af Ulf Jedvarsson, K. Erik den heliges brodersson.” K. Erik XI kallar honom i ett bref sin frände (cognatus) enligt Rhyzelius. Han var Biskop i Strengnäs, då han af Honorius III utnämndes till Erkebiskop 1224, kallad både af presterskap och folk, såväl som af kung och biskopar. Mannen förklarades vara till lefverne och seder förträfflig och passande för det hårda folket, som behöfde en herde, hvilken med ingjutande af både vin och olja kunde hela de sårade. Man har trott att namnet Basatömer — Bassarnes tämjare, enligt Rhyzelii öfversättning — skulle angifva i korthet denna karakteristik. Snarare är det isl. ordet Bassi, björn eller vildgalt, här att tänka på, än Basse, om ock meningen antages vara densamma.

På sin kröningsdag gaf K. Erik XI år 1224 till erkebiskopsstolen, nu innehafd af den älskade cognaten Olof, Myreby och Skötlinge. O. dog d. 19 Mars 1234. Han motstod Dominikanermunkarne, hvilka ankommit till Sigtuna, så att de drogo sig derifrån. Blef ej flyttad till Nya Upsala

då flera andra prelaters ben ditfördes från Gamla Upsala: månne ej derföre att han icke begrafvits bland prelaterna, utan i sina förnäma förfäders graf?

Reuterdahl härleder den stadga, kyrkoväsendet vid denna tid fick, från denne högvördade och kraftige erkebiskop. Han var K. Erik XI:s Kansler under minderårigheten. D. Sv. n. 216.

4. HOLMGER.

I ett diplom (n. 113 i Sv. Dipl.), som uppgifves vara skrifvet 1199, men som sannolikt är från 1191, har Knut Eriksson åberopat såsom vittne på en gåfva till Juleta kloster, bland andra, Birger Jarl (Brose), Carl, hans bror, Knut, Drottningens bror och Holmger, "nepos meus." Enligt Du Cange betyder detta ord i medeltidslatin ej blott bror- och systerson, utan äfven farbrors son, ja, farfars eller farmors brorsson, så att vi af denna titel ej kunna sluta mer än att denne Holmger hört till Erikska kungaslägten. Strinnholm anser skäligast att här låta ordet hafva sin vanligaste betydelse, brorson, hvaraf följer att Holmger varit Erik den heliges sonson, möjligen son af den K. Erik IX:s son Philipp, som uppgifves hafva dött ung. Holmger var då dotterssons son af Danska Prinsen Björn Jernsida, som var g. m. en dotter af K. Inge den äldre. Holmgers son Knut hade derigenom anor upp till både Erikska och Stenkilska husen. Ty allt skäl är att som högboren anse

5. KNUT LÅNGE.

I S. F. H. IV: 301 f. yttrar Strinnholm att (på ännu bättre grund än gissningar om Knut Långe såsom en Folkunge) Knut, med tillnamnet den Långe, är densamme som den *Knut*, hvilken i Dipl. Sv. n. 216 uppräknas bland Riksens råd, nämnd näst Konungens Kansler Bisk. Bengt i Skara, der det heter: *Knut Holmgersson, vår frände och rådsherre* (Kanutus Holmgeri filius, cognatus & consiliarius noster), följd af Kanutus Christinæ filius, äfven kallad slägting och rådsherre, hvarom se n. 2 bland Folkungar. Denne Knut Holmgerssons fader kan väl rimligast den Holmger antagas hafva varit, hvilken i D. Sv. n. 113 af K. Knut Eriksson kallats Nepos (Strinnholm l. c. p. 296).

Dominus Kanutus filius Holmgeri bevittnar gåfvobrefvet till Erkebisk. Olof, gifvet på K. Eriks kröningsdag d. 31 Juli 1224. Visserligen kallas Knut långe i den enda kungalängd, der han intages såsom den 8:de kristne konungen (n. X i Scr. rer. Sv. T. 1) *Johansson* (hvarföre man räknat honom såsom son af Jarl Johan Folkunge, som 1229 mördades på Askanäs); men, enligt hvad Strinnh. anmärker, betyder det ej mycket, när uppgiften nedskrefs i K. Christian I:s tid af en som af K. Erik XI gjort en Erik den halte, hvilken regerat före K. Knut och en Erik, hvilken regerat efter honom. Str. förmodar, att förf. tagit denne Knut för son af den näst före Erik den halte regerande Johan, hvilket är ganska sannolikt.

Men länge var Rådsherren Knut ej en trogen undersåte. Den halte och läspande ynglingen Erik ansågs ej lika duglig till konung, som cognaten Knut, om hvilken det heter i Rimkrönikan:

"The sagde at Knut borde bäther konung vara,
ty han var snäller i råda och svara."

1229 höjde han upprorsfanan och stöddes dervid af en rote bland Folkungarne, hvilka, likasom sedermera Dalkarlarne, voro färdige att bullra när någon dertill uppmanade. Rimkronisten ordar:

De stridde med kungen och vunno seger
Och gjorde honom skada mycket diger.
I Oluffström stod deras strid så stark
Att Erik Konung flydde till Dannemark.
Knut vardt då till Konung valder.

I ett kungabref af 1231 kallar han sig Knut med Guds nåde Sveriges Konung. En dansk krönika känner att Knut vardt också *krönt*, samma år som Erik Plogpenning kröntes i Danmark, det vill säga 1231, enligt somliga, men 1232, enligt andra källor. Kon. Knut sårades i slaget vid Sparrsätra 1234 och dog kort derpå.

Botins karakteristik — en svensk-akademisk parafras af Rimkrönikans korta omdöme — i sammandrag må här införas: "Knut hade stora kropps- och sinnesförmåner. Han älskades af menigheten för sin börd. Han smickrades af de andeliga för sin magt och tänkesätt. Af sin långa ansenliga vext kallades han den långe. Till sin skapnad vacker och behaglig, till sitt utseende hurtig och intagande: i sina anslag äregirig och tilltagsen, i deras utförande tapper och

oförskräckt. Hans vältalighet var tjusande och hans umgänge angenämt. Han blänkte således i alla de egenskaper, som så ofta missbrukas och dock alltid dåra." Han var gift med Helena, dotter af Folke, Bengt Snyvels son, hvilken såsom hans enka blef g. m. Philipp Larsson af Runby. På hennes grafsten i Skoklosters kyrka lästes fordom:

Ecce subest fossa, qua cinis agger & ossa
Condita sunt Helenæ claris natalibus ortæ,
Gaudia cælorum, cui det Deus author eorum.

K. Knut hade med Folkungadottern Helena sönerna Holmger och Philipp, hvilka i gamla handlingar kallas bröder och begge på olika tider utsträckte armen efter sin faders spira, så att det kostade dem begge hufvudet. Se här nedanför n. 6, 7. En deras syster Sigrid var g. m. Folkungen Magnus Brok, son af Knut Folkesson och Knut I:s dotter Catarina.

Peringsköld har funnit att Knut Holmgersson förde en ryttare i sitt sigill (R. L. I. n. 32), således ej folkungalejonet öfver de 3 bärerna, utan — tydligen såsom konungar och biskopar i äldre tider plägade — sin egen afbildning till häst. Så Guttorm och Birger Brosa. Se Peringsk. Ättart. p. 45, 46.

K. Knut hade förut såsom herre till Sko vunnit munkarnes ynnest genom att hos sig emottaga de dominikanermunkar, som visats från Sigtuna, men när de, efter 2 år, flyttade till Lund, inrättade han på Sko ett nunnekloster 1225. Han säges vara begrafven i Skoklosters kyrka jemte sin gemål.

6. HOLMGER KNUTSSON.

Att Holmger var son af K. Knut synes ej höra till det ovissa, ehuru man på den tafla i Skoklosters kyrka, åt hvilken Erik Benzelius bestått inskriften, läser: "funus Holmgeri Ducis Folckonis filii, Kanuti Longi fratris"... Men när Holmgers moder sades ha varit K. Erik X:s dotter Helena, så visade redan Botin (S. F. H. 2: 293) och senast har Strinnholm visat (l. c. IV: 300), att en K. Erik X:s dotter ej kunde 1234 hafva en stridbar son. Deremot lefde nu en Folkunge Knut Folkesson, som blef g. m. K. Erik Knutssons dotter Helena, och hvilken blifvit förblandad med Knut Långe. Holmgers mor var sannolikt en Helena, Folke Bengtssons dotter af Folkungaslägten, hvilken efter Knut Långes död säges ha blifvit g. m. Philipp Larsson af Runby. Dock

uppger Hakonar Konungs saga, att denne var g. m. Helena, dotter af Peter Strange. "Saken är ej af vigt," må efter Strinnholm (l. c. IV: 313) upprepas! Men Holmgers maka hette Helena de Sco, hvilken kallas Holmgeri uxor & Philippi de Runby filia (D. Sv. n. 753). K. Magnus Ladulås tog hennes bifall, när han till klostret Sko gaf förbrutna gårdar, som tillhört hennes far och man.

Holmger Knutsson deltog i slaget vid Oluström. Ej är skäl att deri läsa Alvastra och söka ett skäl, att Folkungarne voro Östgöta adel, sedan ett samtida diplom visat, att *Olu-ström* då fanns, der Olaström eller Olandsån ännu framrinner, och att i Olustrum ett vittne, som bor på stället, har jemte sig ett som bor i trakten af Olandsån (D. Sv. 1950, 51. Strinnh. l. c. IV: 302). Slaget stod d. 28 Nov. 1229. Eriks-slägtens medlem Olof var då Erkebiskop. Sannolikt var nu Holmger under 5 års tid ansedd såsom tronföljare. Men de förnäma blefvo snart fiendtliga mot den nya konungen. K. Erik besegrade honom vid Sparrsätra der Enköpingsån upprinner. K. Knut stupade och af fruktan för den 18-årige Erik flydde kungasonen Holmger till Gestrikland. Hans rådgifvare och fastaste stöd var en Philipp Larsson, dotterson af Birger Brosas son Philipp, som föll vid Opslo i Norge, under K. Sverres krig och, enligt norska kungasagor, var han K. Håkans nära frände. När Jarlen Ulf Fasi dött och Birger Jarl blifvit styrande i Sverige blef kungasonen och, enligt Vastovius, den en gång (af ett parti) hyllade Konungen Holmger gripen och halshuggen 1248, derefter ståtligt begrafven i Skoklosters kyrka, der en sten ännu ses med inskrift: Hic jacet Dns Holmgerus. Ett guldvirkadt täcke med hans bild och en med silke insydd inskrift betäckte fordom grafven — förrän stenen flyttades ned på gången — och detta täcke förvaras i K. V. H. o. A. A. samlingar, ditskänkt af Grefve Abr. Brahe d. y. Man valfärdade till hans graf och han räknades till helgonen. St. Rimkr. yttrar:

Gudh gaff honom nader och gjorden hellig.

Inskriften kan öfversättas:

Född af *Svenskarnes kungliga stam*, den lysande, skördad
Holmger af döden blef, en spegel af sedlighet, mördad
Genom bilan ligger han här. Att hans död var hans ära
Gällande vittnesbörd mångfaldiga underverk bära.

"Natus regali stirpi Sveorum" torde man ej skrifvit, om han varit af en Jarla- men ej konungaslägt. Om hans öden

från 1234 till 1248 känna vi allsintet. Satt han i fängelse hela tiden, så var det ej ett litet martyrium. Men att han blef helgon, visar att allmänna opionen ej lär gillat hans afdagatagande enhälligare, än Folkungarnes, som halshöggos vid Herrevadsbro. Ännu 3 sekler efter hans död voro hans aflefvor så af vidskepelsen vördade, att Erkeb. Abraham Angermannus 1596 ansåg nödigt att dem undangömma (Messenii Scond. illustr. T. VIII, 33). Hans enka lefde mellan 1258 och 1282. Möjligen var Ulf Holmgerson dessa makars son, om hvilken det 1284 heter i en påfvebulla: Ulpho & alii *Barones* & Nobiles regni Svetiæ, när Påfven, till att befordra förening mellan dessa Sveriges Baroner och K. Magnus biföll Ulfs giftermål med en fränka Helena, troligen Dansken Ingemar Nilsons enka och K. Magnus Ladulås's systerdotter. En Ulf Holmgersson, som lefde ännu Väpn. 1358 och Ridd. 1365—86, hvilken förde Folkungavapnet, enligt Tibell, må hafva varit son af den Holmger, som deltog med Knut den Långes sonsöner i upproret 1278 och som således hör till Folkungarne.

7. PHILIP KNUTSSON.

Denne broder till föregående hör äfven till våra Kronpretendenter. Knut Långe hade efterlemnat, utom den olycklige, sedermera afrättade Holmger, ännu en son med namnet Philip. "Emedan hans fader varit konung, såg han deruti en rättighet för sig att intaga det vid Erik XI:s död lediga konungasätet" (Strinnh. l. c. IV. 398). Då genom Waldemar Birgerssons val Philip Knutssons utsigt till fredlig eröfring af svenska kronan försvunnit, drog han, jemte Knut Magnusson, en annan högättad man, son af Magnus Brok och dotterson af K. Knut Eriksson, till K. Håkan i Norge, för att der begära hjelp för återvinnande af sin faders rike. K. Håkan vägrade. De drogo då till Danmark och Tyskland, värfvande folk, för att med dem bjuda Birger Jarl spetsen och kullkasta det af Ivar Blå föreslagna kungavalet. Dem följde Philipp Larsson, K. Håkans frände. De framryckte vid Herrevadsbro i Westmanland eller Häradsvadsbro i Westergötland, der alla hufvudmännen föllo i Birgers våld, som lät afhugga deras hufvuden. "Var om denna Jarlens gerning olika omdöme," enligt den samtida Hakonar Konungs. saga. Det var 1251. Knut Långes ätt utrotades dock ej med det blodbadet. Philip Knutsson efterlemnade 2 söner Johan och Birger, enligt hvad Strinnholm med allt skäl anser troligt (S. F. H. IV: 549).

8. JOHAN PHILIPPSSON.

Waldemar, Folke den tjockes ättling, satt nu på svenska tronen, som det tycks, ej blott derföre att ingen pretendent var qvar af det förut om högsta magten täflande Sverkerska huset, eller ock derföre att den, som kunde anses vara qvar, föreslagit den mägtige Jarlens son, för att ej få den öfver hären befallande Jarlen högre upp än han sjelf kunde stå, utan äfven derföre att pretendenter af det förut täflande Erikska huset blifvit tuktade med Birgers bila — ett disputeringssätt, som Ivar Blå förutsåg och undvek att inleda. Knut den Långes ätt var dock ej utrotad. Philips söner vexte så småningom upp och Johan Philipsson var hufvudet i den första oppositionen mot K. Waldemar. Man kallar denna opposition mot Folkungakungen folkungar. Nog funnos Folkungar med bland dem, med hvilka Birger Jarl och hans söner brottades; men ända till Strinnholms grundliga forskningar förbisåg man, att kärnan i detta motståndsparti efter all sannolikhet var af Eriks rot uppsprungen och att en pretendent af förra kungahuset samlade folkungar, med hvilka de genom möderne och svågerlag voro befryndade, omkring blodsrättens fana.

Waldemar använde först svek mot K. Knut II:s sonson Johan Philippsson. I en kyrka blef han gripen och satt i fängelse 1272. Dock blef han snart frigifven och kom till ett möte mellan Sveriges och Norges konungar i Sarpsborg (norr om Svinesund vid Glommen). Der skulle Waldemar försonas med både bröder och Johan. Den der skedda förlikningen, utförd genom K. Magnus Lagabotare, skulle sedan med ed bekräftas i Skara. Norska konungen utsåg 12 vittnen, som dervid skulle närvara. Man förstår lätt, att det var arfvet af kungablod, som kunde vålla en undersåte den uppmärksamheten, som här visades herr Johan. I Skara blef dock förlikningen ej fullständigare, än att Johan Philipsson drog med sitt följe åter till Norge, berättande att K. Waldemar drifvit honom ut af landet och ej ville hålla hvad han i Sarpsborg lofvat norska kungen. Denne mottog emellertid hr Johan vänskapligen och han med svit följde K. Magnus till Bergen. Sturle Thordsson, som nu vistades i Norge, har skrifvit hvad vi härom veta i en kungasaga, men hvaraf man ej ännu funnit mer än 2 blad. Märkligt är, att här ej ingår någon antydning om att Waldemar då hade strid med sin kraftfulle broder Magnus, utan striden, som

norska kungen skulle förlika, står mellan Waldemar och Johan Philipson.

Då 1276 den 29 Juni K. Magnus i Norge skulle förlika K. Magnus i Sverige och K. Waldemar och hans son Erik vid Götaelf, hade K. Magnus Birgersson valt såsom förmedlingsmän, utom 4 prelater, Lagman Algot, herrarne Johan Philippsson, Ulf Carlsson, Bödvar Ulf Faasis son samt en Carl Marskalk. Johan Philippsson hade således nedlagt sin motspänstighet mot Birger Jarls dugligaste son. Den sida vann, på hvilken K. Knut Långes sonson befann sig. Men länge fördrog han ej ens att Magnus Ladulås bar riksnyckleu. Då gunstlingen från Danmark Ingemar Nilsson retat den svenska högadlens afund och en sammansvärjning uppstod 1278 mot K. Magnus, stod Johannes Philipsson i spetsen, närmast stödd på sin broder Birger; kring dem slöto sig många Folkungar, hvarföre man ansett, att Folkungar åter resa sig mot en Folkungakung, utan att akta på, att själen för motståndet utgick ur begrepp om en annan blodets rätt, än den, K. Magnus kunde åberopa. Johan Philipsson red till Skara, der Drottning Hedvig och hennes fader Grefve Gerhard af Holstein befunno sig, med Ingemar i deras svit. Honom följde Johan Carlsson (Blå), Philip af Runby m. fl. som nedergjorde Ingemar, hvilkens maka Helena anses af Strinnholm hafva varit en dotterdotter af Birger Jarl, och fängslade Grefven och insatte honom på Ymseborgs fästning (1½ mil östernt från Mariestad). Johan Philipsson, det ledande hufvudet för sammansvärjningen, "verksammast bland alla," drog sig nu hän till Jönköping, der sannolikt K. Magnus nu befann sig (han skref bref derifrån d. 21 Dec. 1278), kringrännande och belägrande slottet. Magnus, som förskräcktes, tog nu sveket till hjelp. Han dagtingade under de försonligaste ord, hvarvid väl Johan fick låta sin ej otydliga arfsplan falla, när hans vänner väl först bevektes af K. Magnus's milda, försonliga ord. K. Magnus besökte brodren Birger Philipsson på Ydö i Okt. 1279, och Johan och Birger Philipssöner med några deras vänner besökte K. Magnus 1280 på Gälaqvist, just der de mördat Ingemar 2 år förut. Der, sannolikt efter någon ordkastning under inflytelse af välfägnaden, erinrade nu Konungen dem om deras brott, samt lät dem gripa och till Stockholms slottstorn vid norrbro afforslas. D. 20 Aug. 1280 halshöggos Philipssönerna Johan och Birger, deras systerson Johan Carlsson (Blå) samt Philips af Runby måg Holmger; hvarvid de afrättades och deras hustrurs egendom tilldömdes konungen efter Juliska la-

gen. Detta hårda stadgande godtgjordes åtminstone till en del sedermera. Se Strinnh. l. c. IV: 558. Brodren Birger Philipsson var g. m. Östgöta lagmannen Magnus's dotter Ulfhild. Se Dipl. Sv. n. 538. 667. 672. 688.

Antingen uttömdes det sista Erikska blodet på Gälaqvist, eller ock hade det numera genom de af Påfven och Magnus befordrade giftermålen mellan högättade män och den kongl. Folkungaslägten, blifvit så införlifvadt med det kungliga folkungahuset, att derefter ingen af Knut II:s ätt grep efter kungaspiran. Uppror och blodbåd upphörde ej derför. Det utgjorde den tidens af publiken såsom det synes älskade sorgspel och uppfördes inom den segrande Birger Jarls ätt än mellan bröder och än mellan barn och föräldrar.

ESBERG, ZACHARIAS.

Biskop Zach. Esberg hör till de säkerligen få biskopar, som aldrig sjelfva vetat att de uppbunnit den embetsgraden, likasom till det utan tvifvel ännu fåtaligare slaget af prelater, hvilka befordrats till biskopar för ett nit, som väckte utnämnarens misstycke.

Det är lika allmänligen erkändt, att K. Carl XI:s gemål var i hjertegrunden gudfruktig — hon som kallade Spener och Scriver till sina hofpredikanter, ehuru de ej emottogo kallelserna —, som att K. Carl X Gustafs gemåls och enkedrottnings kristendom hörde till hvad man i vår tid kallar den officiella. Hon hade skaffat sig en hofpredikant Lotsack, som predikade för Hennes Maj:t, att det var lofligt och fritt att på sön- och helgedagar spela kort och terning och brädspel, jemväl om penningar, liksom att då spela och bevista komedier, hvilket allt hörde till opera jucunditatis sabbatho licita (förnöjelseverk, tillåtliga på sabbaten). En annan hofpredikant, Esberg, hade yttrat, att, som det var hans tur att predika följande söndag, skulle han vederlägga den föregående predikanten. Detta sporde Enkedrottning Hedvig Eleonora och inkallade den hofpredikant, som låtit ett sådant ord undfalla sig, dervid hon *mundtligen förböd honom att försöka den utlofvade vederläggningen.* Men hofkonsistorium blandade sig nu i saken, och affordrade L. "en återkallelses- och afbedningsskrift," som läses i Sv. Hofclereciets Hist. I: 3. 222 följ. Deremot fick E. uttala sin öfvertygelse om sabbatshelgden. Emellertid väckte Enkedrottningen sin sonsons K. Carls misstankar mot Dokt. Esberg, *såsom den der hyste*

pietistiska villfarelser. När S. Mariæ församling i Stockholm genom böneskrift hos K. M:t främst begärt Hofpred. D:r Z. E. till pastor, misslyckades ansökningen. Kons:iinotarien skref vid den tiden till Prof. Rudbeck, huru den antipietistiske Dokt. Mayer intalat H. M:t fiendtlighet mot pietisterna och hade dem alla upptecknade, som i Halle och deromkring sig uppehållit och studerat. D:r Z. E. "torde ej så lätt slippa för några expressioner, som han ej ville revocera." (Brefvet är infördt i Gjörvells Sv. Bibl. V: p. 24 o. f.). Det är uppbyggligt att se K. Carl XII gå Dr Mayers ärender emot D:r Esberg rörande vissa expressioner i asketisk stil!

D:r Z. E. föddes i adventet 1666 i Kumla i Nerike. Fadren Pr. & P. Andr. Edzbergius, modren Sara Fogdonia. Redan 12-årig kunde den qvicke ynglingen inskrifvas såsom student i Upsala. Blef Magister 19-årig; kallad till Garnisonspredikant i Göteborg 21-årig och till Gr. L. Lektor i Strengnäs 22-årig; men försakade begge dessa utnämningar och blef hofpredikant hos d. v. Kanslipresidenten, K. Rådet Grefve Bengt Oxenstjerna; prestvigd i slutet af 1688; följ. året (23-årig) pastor vid Lifgardet i Stockholm. På Grefvens förord blef Z. E. Enkedrottningens ord. hofpred. med säte och stämma i hofkonsistorium 1690 (24-årig). För sina ovanliga predikogåfvor blef han vida känd och trängslen blef stor i Slottskyrkan. Ännu luktade man ej Hallenserlärdom och han fick 1700 d. 9 April kongl. fullmagt såsom kherde i k. Riddarholmens och Bromma församlingar, ehuru han fortfor att predika vid Enkedrottningens hof. Han speciminerade (de charactere hypostatico filii Dei, Sthm 1704), under det myckna presterliga arbetet, för teol. doktorsgraden och promoverades 1705 jemte 5 andre lärde män.

Esbergs helsa var bruten och han begaf sig till Medevi brunn, der han dog d. 26 Juni 1708. Han begrofs i Kumla i sina föräldrars graf. Sedermera kom en K. Carl XII:s fullmagt för E. på Wexiö biskopsdöme, daterad vid Brezina i Pohlen d. 9 Juni 1708. Emellertid fingo Småländningarne sakna biskop ibland sig från O. Cavallii död d. 13 Apr. 1708 till in uti år 1711. E. var g. m. Christina Benzelius, dotter af Erkebisk. E. B. d. ä. Hon hade förut varit g. m. Akad.-Räntmäst. P. Hallenstedt. Barnlös i sitt första äktenskap, födde hon i det andra Erik Esberg, död såsom Bergsråd, Carl Henr. Bergensköld, Hofrättsråd, adl. 1751 (n. 1943 bland adel), och Zach. Esberg, Mag. och Prest 1713, Kherde i Uddevalla, utn. till Kherde i Norrköping, men död före tillträdet.

Skrifter: 2 teol. dispp. såsom preses. — 3 Likpredd.

(Källor: Stiernm. Bibl. Sviogoth. — Hofclerec. hist. — Gjörw. Sv. Bibl. — Ny Smål. Beskr.)

ESBJÖRN, LARS PAUL,

föddes 1808, studerade i Upsala och blef, på kallelse af Egaren, Brukspred. och Skolmästare vid Slättforss i Hille pastorat, ½ mil från Gefle, 1835. Den allvarlige och begåfvade kapellpredikanten började tidigt att äfven verka på litteraturens fält, dels genom nya eller öfversedda öfversättningar af gammal andaktslitteratur (vi erinra oss en upplaga af Arndts Sanna Christendom), dels genom originaluppsatser. Då nykterhetsstriden uppstod i början af 1840-talet, var Esbjörn en af de verksammaste förkämparne i norra Sverige, både genom tal, skrifter och sällskapsbildningar förberedande den sinnesstämning och de lefnadsvanor, som slutligen i Sverige möjliggjorde lagstiftningens ingripande steg till förbättring af det dåvarande "bränvinseländet." Då en stark utflyttningsdrift snart gjorde sig gällande bland norra Sveriges allmoge, kände Esbjörn sig ej med godt samvete kunna lemna detta upprörda folk utan presterlig ledning, blottstälda för Erik Janssons och hans möjliga efterapares bedrägerier, utan utseglade i Juli 1849 såsom frivillig skeppsprest för en då utgående skara. Hans hustru var svag och en späd son dog under sjöresan. E. nedsatte sig i Andover i staten Illinois. Han arbetade i ordet och lärdomen för Svenskar i Andover, Galesburg (25 mil från Andover) och Rock Island (22 mil d:o) vid Mississippi. Han besökte Galesburg hvar 14:de dag, der han ännu mötte hos många tron på Erik Janssons syndfrihetslära med alla dess betänkliga konseqvenser, ehuru deras, likasom deras förvillares lefnad minst syntes egnad att styrka drömmen om fullkomlighet. Äfven måste han utstå kamp mot prester, t. o. m. metodister af Episcopala konfessionen och "gamla skolans" presbyterianer, som bibehöllo slafegare och slafhandlare bland sina nattvardsgäster, förklarande menniskohandleu lika tillåtlig för en kristen, som man i Sverige anser bränvinshandleu. Erik Janssons sista företag var att i Bishops hill anlägga ett bränneri, till det svenska namnets ringa heder; svårligen upphjelpande sitt anseende utom sitt förvillade parti genom att låta uttaga

sina stora betar och insätta — guldtänder. (Han sköts i tingshuset i Cambridge, 6 mil från Andover, d. 13 Maj 1850 af en Svensk John Root, förut E. Jansist, hvilkens hustru E. J. bortfört.) Med undantag af dessa Svenskar, hvilka svärmaren förvillat, var Esbjörn glad att se både hos landsmän och äldre inbyggare en utmärkt sedlighet. I Galesburg var ett universitet med 7 professorer och 339 studenter (deraf 118 af qvinnokönet), samt ett college (gymnasium) och nära 2000 invånare och likväl kunde man ej der köpa spirituosa eller starkt vin. För att sjelf köpa kommunionvin behöfde Esbjörn en Engländares intyg, att han blott för detta ändamål skulle det använda.

Esbjörns verksamhet blef allt mera omfattande. Från d. 21 Apr. till d. 7 Juli 1851 reste E. 3500 (engelska) mil, nemligen utför Mississippi till S:t Louis, derifrån uppför Ohiofloden till Cincinnati, o. s. v., bevistande 3 möten af Lutherska Synoder, i Ohio, Pittsburg och Pennsylvanien, dröjande längre eller kortare tid i Columbus, Cincinnati, Pittsburg, Philadelphia, Newyork, Boston, Buffalo och Chicago, öfverallt uppsökande landsmän med ordet och sakramenterna, med förmaning och tröst. Svenskar träffades då spridda nästan öfver allt i de stora sjöstäderna och i vissa trakter af de vestra och medlersta staterna. T. ex. i Andover 276, Rock-Island och Moline 100, Galesburg 200, Victoria 2—300, Bishopshill 5—600, Iowa Jefferson County 200, Burlington 200, och ännu flere hundraden på andra spridda orter. Och blott 2 Svenska Lutherska prester i hela verldsdelen! Alla sekter kastade sig öfver dessa emigrerade, för att genom dem skaffa sig öppna dörrar till Svenska folket. Der funnos dock ej så få Lutherska bekännare bland de förut emigrerades barn. E. sökte att sätta de nykomne Lutheranerna i beröring med de äldre. Samlade ock under sin resa hjelp till kyrkobyggnad i Illinois. Fru Jenny Lind Goldsmith gaf 6000 rdr, nyss efter det hon gifvit 8000 rdr till Unonii kyrkbyggnad. 3 kyrkor voro snart under byggnad under Esbjörns ledning.

I sin verksamhet utvecklade E. ett så framstående nit *för* Luthersk-Evangelisk bekännelse och *mot* de sekter, som sökte att rycka våra landsmän in i andra konfessioner, att några funno häri en ovänlighet mot religionsfrihetens grundsatser. Men han ursäktade sig med erfarenhetens vittnesbörd, seende den nämnde frihetens frukter på nära håll. Inom de 50 milen, der E—s arbetsfält var, svärmade smeder, skomakare och skräddare under namn af methodister, utropande

Lutherska läran för falsk och död, Lutherska kyrkan för Babyloniska skökan och lockade och trugade de enfaldiga till affall från den stilla inre kampen i bön till yttre grälmakeri om ting, som knappt förstås af de lärda.

Den Evang. Lutherska Synoden för Norra Illinois bestod af 1 Svensk (Esbjörn), 2 Norska samt 5 Engelska och Tyska prester, som ordinerade kandidater till prester och tillika med Lutherska Synoden för S. Illinois redan 1851 hade en College eller Akademi uti Hillsborough, hvilken vid årets slut flyttades till Springfield, Illinois hufvudstad. Snart kallades E. till professor, hvilket embete han efter 6 år lemnade till följe af uppkommen meningsskiljaktighet i principfrågor mellan honom och de öfrige lärarne.

Den maka, som följde honom till Amerika, dog innan kort; hvarefter han ingått i nytt äktenskap.

(Källor: Bref, hvaraf några tryckts i Lunds Missionstidning och Bibelvän. — Enskild kännedom.)

ESSEN.

"Essen, ett tillägg till Palmblads Biographiska Lexicon," som utkom i Malmö 1855, torde i boksamlingarne få sin plats såsom ett supplementhäfte till Biogr. Lex., Ny följd, 3 Delen. Der intagas:

ESSEN, *Alfred von*, Ansgarii kamrat i Corbej, död 877.

——— *Tideman von*, umgängesvän hos kungafränder i Sverige år 1298.

——— *Henrik von*, köpte bössor i Dantzig för att föras til Stockholm 1498.

——— *Johan, Herr zu*, i K. Christian II:s tjenst.

——— *Johan von*, sårad i slaget vid Lützen. Förste Svenske Kommendanten i Malmö 1658. Generalmajor 1659, död 1661.

——— *Didrik von* (Sv. Adelsm. n. 723), Öfverste. Död 1679.

——— *Georg Didrik von*, Gen.-Major. Död 1759.

——— *Nils Didrik von*, Gen.-Löjtn. Död 1801.

——— *Paul von*, Gen.-Qvarterm. Löjtn. Död 1693.

——— *Henrik Johan von*, Öfverste, död 1745.

——— *Benjamin Alexander von*, stupade såsom Kapten vid Narva 1700.

Essen, Gust. Johan von, Öfverste (Sv. Adelsm. n. 1919). Död 1774.

—— *Alexander von.* Se nedanför.

—— *Georg von,* Drabant, som stupade vid K. Carl XII:s sida 1709.

—— *Wilhelm Reinhold von,* kämpe vid Storkyro 1714, Öfverste.

—— *Hans Henrik von,* Gen.-Löjtn. Baron.

—— *Wilhelm von,* Gen.-Maj. Baron.

—— *Fredrik Ulrik von,* Kammarherre, död 1795 (se om honom i Adlerbeths Anteckningar I: p. 7.)

—— *Fredrik Ulrik von,* Gen.-Major. Död 1855.

—— *Hans Henrik von,* Grefve, Riksståthållare i Norge. Död 1824.

—— *Gustaf Adolf Fredrik Wilhelm von,* Grefve, Gen.-Major, Militär-Befälhafvare i Första Militärdistriktet. (Tilllägges: Riddare af S:t Annæ ordens 1:sta klass 1856. C. D. D. O. m. st. k. 1860. — Sändes 1856 till Moskwa, för att lyckönska Kejsaren af Ryssland vid hans kröning.)

ESSEN, ALEXANDER von.

Till det i ofvannämnde tillägget p. 15—19 anförda må läggas, att bemälte General i 30-åra kriget skref sig till Orgensal i Emer socken och *Nausken i Rujen socken,* begge i Estland. Lefde ännu 1664 och dog på Orellen i Liffland. I kongl. Riksarkivet förvaras 10 originalbref från nämnde Alex. v. Essen till Rikskansleren Gr. Ax. Oxenstjerna 1628—31 och ett till en öfverste, samt en anteckning öfver K. Carl X Gustafs krig i Polen 1655, skrifven med blyertspenna efter Gen.-Major Al. v. Essens diktamen. Af brefven inhemtar man, att nämnde Alex. v. E. stått i godt förhållande till den store Kansleren. D. 10 Mars 1628 anhöll A. v. E. från Brunsberg, att få se Kansleren såsom dopvittne, då en son d. 22 Mars skulle döpas. D. 6 Juni 1629 skref han huru Tyskarne ej borde klaga öfver svenska militären. Denna hade i Kunsberch (Königsberg) ej tagit så mycket som en sked. A. v. E. arbetade nu på fästningsverk med all flit. Från Pillau skef han d. 27 Sept. 1630, huru Guds väder och vind en natt hade nedbrutit en "Bolwerg" framför en stor skans. D. 26 Dec. skref han från Fischhausen (derifrån de flesta brefven afsändts), ett försvar för sitt ärliga namn emot

illvilliga rykten, i anledning af det sätt, hvarpå han behandlat några strandade skepp. Han hade väl ej då länge varit i svenska konungens tjenst, men var viss, att under den tiden hafva i allo ådagalagt oegennytta, hvarför han tillförsåg sig, att Rikskansleren skulle utan misstro lyssna till den utförliga och, som det vill synas, fullt tillfredsställande förklaring öfver dessa ärender, hvilken han i brefvet meddelade.

EURENIUS, JÖNS ELLER JOANNES JACOBI.

Förf. till *en Prest i sin prydning* och *Atlandsnäs* egde den namnkunnighet bland samtida, som berättigar att i den närvarande biografiserien blifva ihågkommen.

Fadren Mag. Jakob Abrahamsson E. från *Öster*gården i Edslö s:n, var född 1625, tjente hos bönder, när lusten att studera föll så stark öfver honom, att han vandrade 70 mil från Långsele skola till Strengnäs, der han studerade i 9 år, och vandrade sedan till fots omkring Bottniska viken till Åbo, derifrån han återkom såsom Magister till Hernösand, blef g. m. en dotter af Matth. Steuchius, sedan Erkebiskop, vardt Konsistoriinotarie, Lektor i Historia och P. (politik? philosophi?), sedan pastor i Nora och Kontr.-Pr. öfver S. Ångermanland, "en lärd man och lycklig poët, så väl som berömd pastor," hade i 5 äktenskap 12 söner och 5 döttrar, af hvilka 4 söner blefvo prester; död 1714, 90-årig *).

Sonen *Joannes Jacobi Eurenius,* som i Svenska skrifter kallar sig Jöns E., föddes 1688 i sin faders första äktenskap med en Erkeb. Matth. Steuchii dotter och Erkeb. Joannes eller Jöns Steuchii syster. Han blef Student i Upsala 1705, Mag:r 1716, Konrektor i Hernösand 1719, Math. Lektor 1722, Kherde i Thorsåker i Ångermanland 1725 och dog 1751, "be-

*) Om hans resa till Blåkulla d. 16 Okt. 1674, då en mängd blåkullafarare begagnade Lektorn Mag. Jakob i stället för raka eller sopqvast såsom ridhäst, samt huru en trollpacka förgäfves sökte att följ. natt på samma sätt begagna honom, som ej tviflade på att han natten förut varit begagnad, läses i en Relation af honom sjelf i Ups. Akad. Bibl., likaledes i Lagerbrings Sv. hist. sammandr. 4 D. p. 129. efter kongl. kommiss. rättens yttrande, Commis. Jöns Hornæi Berättelse med ett företal af Lekt. D:r N. Gisler, begge öfverlemnade till Kongl. Vetensk.-Akad. och sedan förvarade hos Samfundet pro fide & christianismo (Hülphers Ångermanlands Beskrifn. p. 43 f., 145—148, D:r Bergmans Beskr. om Dalarne, I. p. 208—213, m. fl.).

kant," enligt A. Hülphers, "för stora natur- och embetsgåfvor, mycken lärdom och beläsenhet, hvarom flera skrifter vittna; han var ock en god Musikus." Utgifvaren af Eurenii skrifter kallar honom dessutom en lärd mekanikus och stor orator. G. m. Kronobefalln.-m. Hans Renhorns dotter Catharina, som födde honom 10 barn. 2 söner gjorde sig väl kände vid Trollhätte slussbyggnad.

Hans *Atlantica Orientalis, eller Atlandsnäs till dess rätta belägenhet beskrifvit* skrefs under det förf. var Lektor i Hernösand. Han fann i Palestina det Atland, hvilket Ol. Rudbeck utvisat liggande i Sverige. Rudbecks mening var då ännu ett svenska ärans draperi, i hvars bortryckande många ännu funno en bristande patriotism. Man ville derföre hindra den schismatiska skriftens utgifning. Vid "censuren" förhalades tiden obilligt och förf. skickade derför sin handskrift till 2 sina svågrar, J. v. Cronman och P. Renhorn i "Dorptska creitsen" och Estland, hvilka åtogo sig att låta det trycka i Revel; men krigsoro hindrade en tid. Emellertid blef Ol. Bidenius Renhorn — blodig i åminnelse från 1756 års riksdag — en betydande man. Han åtog sig både förlag och tryckning, då E. begärde manuskriptet från Lifland åter. Det var redan genom flera afskrifter bekant. En disputator i Upsala hade, utan att nämna E., försvarat hans mening om Atland 1744 och 1747. Renhorn anmodade den då celebre Domprost Ljungberg att skrifva ett förord till Eurenii arbete. Det utkom i Stregn. 1751. I Salvii Lärda Tidningar för d. 6 Juli 1752 kunde en adept anmäla den nya meningen om Atland med all försigtighet att ej såra dem, som ännu vidhöllo hvad man dittills trott. Man märker att frågan var snart sagdt en af den tidens "brännande frågor." Boken blef sedan öfversatt på latin och utkom i "Berlin, Stralsund och Leipzig" 1764, recenserad i Journal Encyclopedique 1765, T. VI. P. I. p. 139. Warmholtz har i Bibl. Hist. Sv. Goth. III. p. 25–27 egnat arbetet synnerlig uppmärksamhet; dervid anmärkande, huru Bioerner i Svea Rikes Hävda ålder mot Eurenius förfäktat den Rudbeckska meningen.

Nära 20 år efter Eurenii död trycktes hans bekanta skrift: *En prest i sin prydning, eller grundlig afhandling ang. en prestmans och Christi tjenares ämbetes skyldigheter.* Sthm 1770. Denna skrift hade då länge varit bekant i handskrift. Vid censuren uttogs mycket, som var "mera lämpadt efter förf:s egen tid." I ett förord berättas huru E. blef prest. Preses Konsistorii ålade en gång Math. Lektorn en fredag att följ. söndag predika i domkyrkan, "förmodligen att för-

söka om han var lika skarpsynt och talför på predikstolen som i domkapitlet." Lektorn fann nu behag för prediko-kallet, sökte Thorsåker och — aflägsnades ur kapitlet genom denna befordran. Att E. stod långt före sin egen tid, finna vi bland annat, af kap. 17: *En prest bör vara nykter.* Han kräfde der "bränvinets utrotande," långt förrän 1756 års Ständer fattade den tanken. "Är bränvin en medicin, så må det, såsom i början af dess uppfinning skedde, allenast säljas droppetals på apotheken eller såsom förgift." "Den som icke vill eller kan lefva utan bränvin, han må gerna dö." "Skulle någon tala om den dryckens omistlighet för menniskor och kreatur, så fruktar jag intet att säga honom, det han visst måste vara en Guds och menniskoslägtets fiende" etc.

EWERLÖF, FRANS ANTON.

Stamfadren för slägten *Ewerlöf* kallade sig *Gestricius* och var, i början af 1600-talet, Pastor vid S:t Catharina kyrka i Stockholm. Dennes sonson Henrik, tog namnet Ewerlöf efter den socken i Skåne der han föddes 1682, blef Kronofogde i Bjära och Åsbo härader, och var någon tid Sekreterare hos Generalguvernören Stenbock. Hans son dog som Prost i Wällinge 1799, efterlemnande 2:ne söner, af hvilka den yngste, *Frans Jakob*, född 1758, egnade sig åt sjömansyrket och förde fartyg på Ostindien och Amerika; antogs 1788 till officer vid Kongl. Amiralitetet och gjorde Finska kriget samt deltog i slagen vid Hogland och Svensksund; förde efter freden ånyo kopvardifartyg, uppbragtes i Medelhafvet af en Tunesisk Korsar och tillbragte 2:ne år i fångenskap, hvarifrån han frigafs 1803 och återkom då till Göteborg, der han anställdes som Direktör vid Navigationsskolan, och dit han hemtade sin familj, som förut lefvat i Stockholm och på Dalarön, der han hade en liten egendom. Efter freden 1809 tog han afsked ur krigstjensten och bestyrde sin navigations-direktörspost i Majorna vid Göteborg till sin död den 1 Aug. 1829. Gift 1798 med Marie Triay, härstammande från en spansk familj, efterlemnade han 2:ne söner, af hvilka den äldste

Frans Anton Ewerlöf föddes på Dalarön den 30 Sept 1799, blef, efter dels privat undervisning dels några års studier vid Latinskolan i Helsingborg, Student i Lund d. 16 Okt. 1815, tog samma termin den så kallade större teologiska examen, och skref samt disputerade *pro exercitio* påföljande

termin. Fortsatte sedermera sina studier vid Upsala akademi och undergick der 1821 kansli och hofrättsexamen. Antogs d. 21 Juni s. å. till E. O. Kanslist i Kanslistyrelsens expedition, samt till Auskultant i Svea Hofrätt. Blef d. 17 Okt. s. å. Auskultant i Kongl. Kommerskollegium och befattade sig hufvudsakligen med hvad som angick konsulatväsendet. Befordrades d. 12 Dec. 1823 till Kopist i Hofkanslersexpeditionen, och tjenstgjorde till 1825 såsom Handsekreterare hos H. E. Hofkansleren, sedermera utrikes Ministern, Grefve Wetterstedt, som omfattade E. med en utomordentlig välvilja och beredde hans framgång på tjenstemannabanan. Dessa år voro honom särdeles nyttiga till förvärfvande af allmän bildning och språkkunskaper, då han lefde i Generalkonsul Brandels familj, der franska och italienska dagligen talades. Han egnade sig derjemte åt statsekonomiska studier och öfversatte på svenska Sismondis ryktbara arbete: *Nouveaux premisses d'économie politique,* ett arbete, som han företog på dåvarande Presidenten, Grefve Wirséns uppmaning, och hvartill denne erbjudit sig att skrifva praktiska anmärkningar, hvilket dock trägna sysselsättningar icke medgåfvo, så att denna öfversättning förblef i manuskript. Genom förord af d. v. H. E. Riksståthållaren i Norge, Grefve Sandels, hvars bekantskap E. gjorde under en resa till Christiania om våren 1825, blef han den 25 Augusti samma år utnämnd till Sekreterare hos Riksståthållaren, efter Kammarherren Baron C. G. D'Albedyhl, hvilken i denna egenskap efterträdt Kanslirådet, sedermera Presidenten Hartmansdorff, och blef på samma dag utnämnd till Protokollssekreterare i Kongl. Maj:ts Kansli. Tillträdde sin tjenstgöring hos Riksståthållaren om hösten 1825, och fortfor dermed dels under DD. EE. Grefvarne Sandels och Platen, dels efter dennes död 1829, under Riksståthållareembetets vakans, hos äldste Statsrådet J. Collet, samt äfven hos H. K. H. Kronprinsen Oscar, då denne någon tid under Storthinget 1833 var vice Konung i Norge. Under nära 9 års vistande i Norge, hvartill många såväl angenäma som dystra minnen äro fästade, hade E., som stod så nära medelpunkten för den högre Styrelsen, och, i egenskap af Sekreterare hade att redigera de depescher som nästan postdagligen gingo från Riksståthållaren, eller dennes Suppleant, direkte till H. M. konungen, ett gynnande tillfälle att blifva nära bekant med den Norska samhällsinrättningen och de utmärktaste personligheterna, äfvensom genom resor med landets lokala förhållanden. Många voro de obehagligheter, som i allmänhet drabbade Svenskarne, i anledning af de bekanta uppträdena vid 17 Majs firande,

samt oordningarne vid Föreningsdagens firande på Christianias teater d. 4 Nov. 1827. E., som snart insåg att ifvern för den 17 Majs firande egentligen var en häfstång i oppositionens händer, hvilken skulle förlora sin kraft, om Regeringen icke lade hinder i vägen, talade ofta med Grefve Sandels i denna riktning, och följden deraf var att den 17 Maj 1827 aflopp med högtidligheter men utan allsköns oordning eller bitterhet. Deremot uttalade sig E., såsom svensk, med öppenhet och värma emot upptågen på teatern d. 4 Nov. s. å. Ganska mycket misskänd och oförskyldt inblandad i de förtretliga tilldragelser, som voro en följd af dessa dagars upptåg, hade E. ifrån den tiden ett lika delikat som föga angenämt vistande i Christiania, i synnerhet under de sista 4 åren, då han var den ende der anstälde Svensk. Under hela denna tid åtnjöt han ett oafbrutet förtroende och nästan faderlig godhet af H. M. Konung Carl Johan, med hvilken han i anseende till sin befattning med utbetalning af en mängd pensioner och gratifikationer, som utgingo af konungens civillista till norrmän, enkor och faderlösa, ofta hade enskilda sammankomster under H. Maj:ts besök i Christiania, hvarvid han på närmare håll fick anledning se och beundra Konungens storartade och ädla personlighet samt goda hjerta, ehuru en viss sydländsk häftighet ofta bragte det varma blodet i gäsning. Redan den 24 Juni 1828 utnämde Konungen under sitt vistande i Christiania E. till Riddare af Wasaorden, och öfverlemnade honom med egen hand ordenstecknet under det smickrande uttrycket: "*Je vous le donne, comme une preuve de mon estime.*" Efter Storthingets slut 1830 fick E. permission att göra en utländsk resa, och besökte derunder Frankrike, der ännu dagliga oroligheter egde rum i Paris efter Julirevolutionen, i synnerhet under Exministrarnes process, samt England, Skottland och Irland, som just då agiterades af Parlamentsreformen, och Belgien, der man som bäst var sysselsatt med stadgandet af det nya konungariket och att välja konung. Återvände sedermera öfver Holland, Hamburg och Danmark till Stockholm. Den 23 Juli 1831 blef E., som under sin resa meddelat H. E. Grefve Wetterstedt sina reseanmärkningar, hvilka åtnjöto äran att för H. M. Konungen öfversättas, utnämnd till Förste Expeditionssekreterare i Kongl. kansliet, och återvände till sin befattning i Christiania. På lediga stunder ordnade han sina reseanteckningar, hvaraf flera episoder blefvo införde i den tidens Post- och Inrikes Tidningar, samt gjorde en svensk bearbetning af Broughams bekanta skrift om Folkbildning: *Practical observations upon*

the education of the people, hvilken med tillägg af hvad E. inhämtat om de såkallade *Mechanic institutions* i Stor-Britannien, blef tryckt 1832, och föranledde stiftandet af det Svenska *Sällskapet för nyttiga kunskapers spridande,* hvars första stadgar utarbetades af E. i förening med Herrar Wallmark och Forsell, likasom E. valdes till en af Sällskapets Direktionsmedlemmar. Redan år 1827 hade E. inledt en brefvexling med Hr Brougham, då Advokat- och Parlamentsmedlem, angående dessa folkbildningsanstalter, och hade äfven sedermera flere bref från honom, som emedlertid blifvit Lordkansler af England, men fortfarande var President i det Engelska *Society for the diffusion of usefull Knowledge,* till hvars flerfaldiga skrifter E. lemnade åtskilliga på engelska skrifna artiklar, såsom om *Folkbildningsanstalterna i Norge,* om de *Norska fiskerierna* m. fl.

När H. K. H. Kronprinsen om hösten 1833 lemnade Norge såsom Vice Konung, hemreste E. till Stockholm och blef då erbjuden den lediga posten såsom Svensk och Norsk Generalkonsul i Köpenhamn, hvartill han utnämndes i November s. å. och tillträdde sin nya och i flera hänseenden behagliga och intressanta befattning i Januari 1834. Under 6 månader af detta år, då ministern Hochschild på permission hemreste till Stockholm, hade E. uppdraget att såsom Chargé d'affaires *par interim* förestå Svensk-Norska beskickningen i Köpenhamn. Under kolerans utbrott i Sverige d. å. hade E. ett verksamt bestyr att antaga unga danska läkare till hjelp på de mest ansatta ställen, äfvensom att sända medicinalier o. s. v., samt emottog i anledning deraf tillkännagifvande af Konungens höga tillfredsställelse jemte tacksägelsebref från flere auktoriteter.

Då Svensk-Norska konsulatet i Helsingör blifvit ledigt om hösten 1835, erhöll E. förordnande att öfvertaga detta konsulat i förening med generalkonsulatet, och begagnade denna omständighet att göra sig närmare bekant med det Öresundska tullväsendet, i anledning hvaraf han år 1838 ingaf till dåvarande utrikes Ministern, H. E. Baron Stjerneld, en *memoire* innefattande historiska upplysningar om denna tullinrättning och de flerfaldiga missbruk, som deruti under tidernas lopp insmygt sig. Detta gaf ledning till omständligare undersökningar och de reklamationer, som Svenska Regeringen fann sig föranlåten göra hos den Danska, medförande vidlyftiga underhandlingar, till hvilka Engelska Regeringen äfven slöt sig, och slutligen tillvägabrägtes konventionen af 21 Augusti 1841, hvilken E. i förening med Kammarherren B. Rosenblad, såsom Svensk-Norska Kommissarier, afslöt med

Danska fullmägtigen, Konferensrådet v. Holten, till följe hvaraf den Öresundska tulltariffen i väsendtliga delar modificerades. Med anledning af denna konventions afslutande blef E. i Maj 1842 utnämnd till Riddare af Nordstjerneorden, och af Danska Dannebrogsorden. Egnande fortfarande en oaflåtlig uppmärksamhet åt de Öresundska förhållanden, hvaröfver tid efter annan flera memorialer författades, fick E. år 1851 uppdrag att söka utverka en viss tullfrihet för Svenska inrikes kustfarten genom Sundet, hvaruti han fullkomligen lyckades, äfvensom han vid samma tillfälle vann en, länge förgäfves önskad och sökt nedsättning i Sundtullen på sill och andra fiskvaror, genom en öfvenskommelse med Danska Regeringen år 1852. Till belöning härföre utnämnde H. M. Konung Oscar, under vistandet på Herrevads kloster, den 14 Juni E. till Kommendör af Wasaorden, och kort derpå emottog han äfven af Konungen af Danmark Kommendörkorset af Dannebrog. Öfvertygad att endast ett fullkomligt upphäfvande af hela Sundska tullen kunde tillfredsställa nutidens och sjöfartens kraf, samt att en fredlig öfverenskommelse härom medelst en lämplig ersättning till Danmark vore i detta lands eget välförstådda intresse, emedan detta hinder för den stora Östersjöfarten förr eller senare otvifvelaktigt måste bortfalla, och under svåra konjunkturer kanske utan all ersättning för Danmark, upphörde E. aldrig att med ord och penna arbeta till detta mål. Ändteligen tog Danska Regeringen, öfvertygad om det precaira af denna inkomst, sjelf initiativet till Sundska tullens upphäfvande mot en viss aflösningssumma, och uppgaf sjelf till de intresserade magterna ett förslag i denna rigtning. För att visa verkställbarheten af en sådan aflösning efter rättvisa och billighet utarbetade E. en fransk memoire: *Considérations sur le projet du rachat des droits du Sund*, som spriddes till främmande magter och diplomater, och i icke ringa grad bidrog att kasta ljus öfver frågan på ett sätt, som äfven från Danska sidan erkändes. Under den diplomatiska konferens, som i anledning af dessa öfverläggningar sammanträdde i Köpenhamn om hösten 1855, erhöll E. nådig befallning att med råd och upplysningar biträda den Svensk-Norska fullmägtigen vid konferensen, ministern Baron Lagerheim. Efter mera än ett års underhandlingar och många uppkomna samt med möda undanröjda svårigheter, har ändteligen det stora målet vunnits och denna urgamla Sundska tull upphört från och med den 1 April 1857, ett mål till hvars ernående E. haft den tillfredsställelsen att med oafbrutet nit och ihärdighet hafva medverkat.

I alla sina offentliga och enskilda förhållanden har E. oupphörligt sträfvat att befrämja och befästa godt förstånd och förtroende emellan sitt fäderneslaud och den Danska grannstaten, äfvensom att lätta samqväm och handelsdrift emellan dessa länder. Också har han varit ledamot af åtskilliga kommittéer af Svenska och Danska ombud för dylika angelägenheter, såsom 1838 angående båtfarten emellan Skåne och Seland; 1846, angående förenklandet af resandes förpassning och skeppsafgifter i hamnarne; 1857 angående in- och utvandring af arbetsfolk och dessas försörjningssätt i de respektive länderna. Under den mångsidiga beröring hvari han stått till Danskar uti olika grader af samhällsställning har E. lärt att uppskatta och värdera alla de goda sidor af redbarhet, heder och upplysning, som det Danska folket obestridligen eger.

Ingick d. 28 Juni 1839 i äktenskap med Nelly Hemberg (född 1815), dotter af framlidne Kommersrådet J. P. Hemberg och Maria Gjutselke i Ystad, och har i detta äktenskap haft tre söner och två döttrar, af hvilka äldsta sonen och en dotter aflidit.

De lediga timmar, som tjenstegöromål lemnat, har E. användt till studier och någon författareverksamhet, således har han under sitt vistande i Danmark författat och utgifvit:

En Ångbåtsresa på Götha kanal, Stockholm 1838. — En blick på handels- och penningeställningen i Sverige, Lund 1843. — Bihang till förenämnde Skrift, Lund 1844. — Om Svenska Ständernas ombildning, Stockholm 1847. — La Myriade (en fransk bearbetning af framl. Generalkonsul Brandels kronologiska system, endast utdelad till lärda samfund och vetenskapsmän), Köpenhamn 1853. — Om Landtmannaförhållanderna i Konungariket Danmark, Lund 1854.

(Autobiografiskt meddelande.)

[Återstående artiklar på bokstafven E, hvilka till största delen senare inkommit och ej i detta band kunnat inrymmas, skola meddelas i nästa band.]

Senare inkomne artiklar.

BRENDLER, FRANS FREDRIK EDVARD,

föddes d. 4 Nov. 1800 af tyska föräldrar. Fadren var anstäld vid kongl. hofkapellet i Stockholm, i hvilken stad den unge B. genomgick tyska national-lyceum. Hans musikaliska anlag visade sig tidigt och redan som barn var han virtuos på flöjt, på hvilket instrument han såsom helt ung gaf en konsert på börsen; men det oaktadt ville fadren, fastän sjelf musikus, att sonen skulle bli köpman och skaffade honom derföre plats på ett handelskontor i Wisby, hvarest han troligen qvarstadnade till 1823, då han, återkommen till Stockholm, uppträdde såsom flöjtist i Harmoniska sällskapets orkester, hvarjemte han började gifva undervisning i musik, samt komponera.

Br. gifte sig 1825 med Ulrika Boucht, död d. 13 Febr. 1841, ett musikaliskt bildadt fruntimmer, som spelade utmärkt väl piano. Med henne fick Br. en ganska betydlig förmögenhet. Hennes fader Karl Fredr. Boucht, bördig från Tyskland, var kaptenmekanikus, utmärkt byggmästare, ledamot af kongl. Vetenskaps- och Musikaliska Akademien, samt slutligen hvitgarfvare. Sedan Brendler blifvit gift började han på egen hand göra affärer, hvarmed han dock efter få år måste upphöra.

Han beklädde koralintendentsembetet i sällskapet P. B.; blef ledamot af Musikaliska Akademien d. 19 Apr. 1831, samt afled d. 16 Augusti s. å. efter ett långvarigt bröstlidande. Vid hans begrafning i Storkyrkan gaf Harmoniska Sällskapet, utom koraler, hans vackra bönkör ur Ryno.

Br. var, enligt allas instämmande intyg, en den älskeligaste menniska, öppen, blygsam och vänfast. Hans så tidiga bortgång var en stor förlust för konsten, ty många stora förhoppningar hade hans musikaliska snille och förmåga ingifvit tonkonstens vänner.

Hans bekantaste arbeten äro: 4 körer, 3 eller 4 solonummer, samt den dramatiskt ypperliga trion i operan Ryno, hvilken opera, såsom ej färdig, vann den utmärkelsen att, efter Br:s död, blifva fullbordad af

d. v. Kronprinsen Oskar, samt har blifvit gifven på kongl. teatern; — Declamatorium Spastaras död af Lidner med körer af stor originalitet, hvilka fortgå sotto voce nästan under hela deklamationen; — den märkvärdiga dubbelkören för sällskapet P. B.; — dessutom har han skrifvit de älskeligaste pianosaker för sina elever, utkomna under namnet Flore i 3 eller 4 häften.

(Källa: Enskilt meddelande.)

BÜLOW, BARTHOLD HARTWIG von.

Vi se här åter en af dessa gamla veteraner, hvilka under Sveriges eröfringsperiod, oaktadt till börden ej Svenskar, likväl förde Sveriges krigare till de mest lysande bedrifter. Han, liksom Paul Würtz, också utländning, har förnämligast förvärfvat sitt rykte genom försvaret af för Sverige vigtiga fästningar; hvilket, om det ock ej ger en så lätt i ögonen fallande ära, som en vunnen slagtning, dock kan vara af lika vigt för det helas framgång.

Barthold Hartwig von B., härstammande från en af Tysklands äldsta slägter, af hvilken medlemmar under medeltiden varit bosatta och befryndade med de förnämsta ätter i Sverige (se Biogr. Lex. Ny följd, del. 2. sid. 337, 8), var född den 7 Apr. 1611. Hans föräldrar voro: Detleff v. B., död 1662, den siste domdekanen i Ratzeburg, och hans maka Margareta von Schack, död 1658. B. blef helt ung page och anträdde sina utländska resor genom Nederländerna, Frankrike, England och Polen; samt ingick derefter vid hertig Bernhards af Weimar här. I slaget vid Nördlingen 1634 blef han, som då var kapten, tillfångatagen, samt förd till Wien, men blef befriad genom sin slägtinge majoren i kejserlig tjenst Ulrik von Bülows och vice kansleren von Stralendorffs bistånd. Derefter ingick han i dansk, samt slutligen i svensk tjenst. År 1642 blef han Öfverstlöjtnant, samt kommenderades följande året med en sqvadron ryttare från Alt-Mark till Lauenburg och Boitzenburg. Han skickades 1644 till fästningen Dömitz, som belägrades af svenska guvernören i Wismar, Erik Hansson, samt biträdde denne så tappert och nitiskt, att fästningen genom hans åtgörande snart fråntogs de kejserliga. Samma år intog han det på dåv. bremiska området belägna, starkt befästade slottet Hornburg, samt blef derefter utnämnd till öfverste och kommendant i staden Nördlingen, der han försvarade sig 1647 i 17 veckor mot de kejserliga under Generalen Grefve Adrian von Enkefort.

Sedan kriget slutat biträdde han åren 1649 o. 50 vid det konvent, som sammanträdde i Nürnberg för fredsvilkorens verkställande. Derefter företog han en resa till Sverige, der han utverkade åt sig en pension, samt slog sig sedermera ned i ro på sin egendom Hundorff.

Då polska kriget utbröt kallade svenska konungen till sig alla de krigare, som synnerligen utmärkt sig i tyska kriget, och deribland v. B., samt utnämnde honom 1655 till generalmajor. Då konungen ville vid Sendomir, som ligger vid Sans förening med Weichsel, gå öfver för att tåga till Warschau, anförtroddes broarbetet vid San åt B. och det vid Weichsel åt öfversten frih. Karl Sparre. Men då Sendomir blifvit sprängdt i luften, förlorade svenskarne sin stödjepunkt för öfvergången af Weichsel, samt måste försöka San. Broarbetet hade här icke framskridit längre än till en ö, som ligger midt i floden, till följe af fiendens beständiga anfall, hvilka under 14 dagars tid varit så häftiga, att nästan alla timmermän stupat. Då fattade Carl Gustaf det djerfva beslutet att midt i fiendens åsyn gå, utan någon bro, samt med allenast 3 båtar, öfver floden, hvilket, som man vet, lyckades. B. deltog äfven i den stora slagtningen vid Warschau, der han jemte generalmajor Horn under 2:a dagens slagtning med 2 brigader fotfolk och några regementen rytteri åtföljde konungen. Efter andra intagandet af Warschau befalte Konung Carl B. och Generalen af artilleriet Grefve Gustaf Oxenstjerna genom bref af den 1 Aug. 1656 att nedbryta portiken i trädgården vid kongl. slottet i Warschau och föra marmor- och jaspispelarne samt målningar, och hvad eljest kunde transporteras, om bord på fartyg.

Strax härefter blef Bülow af konungen utnämnd till Guvernör i Thorn, hvarest han tillika med Riksrådet Grefve Bengt Oxenstjerna, som förestod den inre förvaltningen, förvärfvade sin största lager. Besättningen bestod blott af 2000 man. Från Maj 1657 till Juli följande år icke allenast afvärjde B. alla anfall, utan gjorde äfven flera lyckliga utfall, såsom då han i slutet af 1657 på hertig Adolf Johans befallning körde Polackarne ur Kulmska palatinatet. Men i Juli 1658 ankom till Thorn en mängd Polackar, Lithauer och kejserliga under Czarnecki, Sapieha och de Souches, densamme som så tappert försvarat Brünn mot Torstensson, samt i medlet af September kon. Johan Kasimir med så mycket folk, att hela antalet var 40,000 man. Men enligt B. Oxenstjernas uppgift var fienden 80,000 man stark. Han uppmanades då af Johan Kasimir att öfverlemna fästningen åt dess

rättmätiga herre och konung, konungen af Polen; men B. svarade: Konung Carl Gustaf af Sverige är min enda rättmätige herre och konung, och den, hvars befallningar det åligger mig att lyda. Han företog sig flera lyckliga utfall, samt afslog alla fiendens försök att storma. I synnerhet anmärkningsvärdt är det anfall, som företogs d. 6 November, Gustaf Adolfs dödsdag, ty då uppklättrade fienden från 2:ne särskilda ställen på vallarne, men blefvo af svenskarne neddrifna med ett mod, som erinrade om de krigare, hvilka på samma dag 26 år förut segrat vid Lützen. I synnerhet utmärkte sig under belägringen Öfverste Drake, som utförde ej mindre än 206 utfall mot fienden. Men snart voro blott några hundrade man tjenstbara. Lyckligtvis erbjöd Johan Kasimir underhandling, hvilket antogs af Oxenstjerna, som, oaktadt den nöd, hvari fästningen sväfvade, dock fordrade följande: 1:o förlåtelse för alla innevånare i Thorn samt det landtfolk, som understödt svenskarne, 2:o fritt aftåg för hela svenska besättningen, 3:o ett halft års stillestånd mellan Sverige och Polen, 4:o till säkerhet för vilkorens uppfyllande att några förnäma Polackar skulle, såsom gisslan, skickas till svenska besättningen i Marienburg. Polackarne, som ansågo dessa anspråk alltför öfverdrifna, förklarade underhandlingen slutad; men då Oxenstjerna ej gaf efter, ångrade de sig, isynnerhet som ett nästan så häftigt hat uppstått mellan Polackar och Österrikare, som mellan de förre och Svenskarne, samt gingo in på Oxenstjernas fordringar. Några dagar före Jul 1658 uttågade alltså *hela* svenska styrkan, 110 ryttare och 194 fotknektar samt 200 sjuka, i polska och österrikiska härarnes åsyn. Polackarne började nu knota och påstodo att Oxenstjerna bedragit dem, men Johan Kasimir, som fruktade, det Polackarne ej skulle hålla fördraget, lyckades lugna de knotande, samt lagade så, att Svenskarne fingo oantastade aftåga. Genom detta hjeltemodiga försvar förvärfvades icke allenast åt de underlägsna och utmattade svenska trupperna ett högst behöfligt halfårigt stillestånd, utan ock afhölls hela den polskt-österrikiska styrkan att öfversvämma det värnlösa svenska Pommern. Det var frukten af det mod och den ihärdighet, hvilken ådagalagts af såväl befäl som folk, men som naturligtvis först och främst berodde på öfverbefälhafvarnes, B:s och Oxenstjernas, mod och klokhet. Dessutom vann B. en ovansklig ära genom den utomordentliga omsorg hvarmed han sörjde för borgarnes i Thorn säkerhet, samt den mensklighet, hvarmed han behandlade såväl dem, som det kringboende landtfolket; hvilket hade till

följd, att dessa biträdde svenskarne till och med mot sina egna landsmän.

Sedan fred blifvit sluten, utnämndes han till Generallöjtnant af fotfolket och Generalkommendör öfver militien i Skåne, samt Kommendant i Malmö, men blef den 6 April 1664 vice Guvernör i Pommern, samt, troligen något sednare, General af infanteriet.

B. dog i Wolgast d. 19 Nov. 1667, och begrafdes der med mycken ståt. Han var sedan 1654 gift med Abela Sofia von Plessen af huset Steinhusen i Meklenburg. Hon blef sedermera 1678 omgift med svenska Generalen och Kommendanten i Stralsund, Peter Macleer, samt dog 1695 och hade med B. följande barn: 1:o Margareta, gift med svenska Generallöjtnanten och Kommendanten i Stettin frih. Leonhard Karl Müller von der Lühnen till Mellentin, som dog 1707; 2:o Barbara, gift med Karl Fredrik Schlippenbach, Grefve till Sköfde stad, f. 1658 † 1723, tog 1687 som öfverstlöjtnant i svensk tjenst afsked och gick i brandenburgsk, der han blef Generallöjtnant; 3:o Elisabeth; 4:o Anna, gift med Öfversten i svensk tjenst Johan von Grote; 5:o Karl Gustaf, hvilken som Öfverstlöjtnant i Braunschweig-Cellisk tjenst stupade 1686 på Negroponte mot Turkarne och slutade således på manliga sidan sin faders ättegren.

Den branche af Bülowska slägten, som B. tillhörde — den Wedendorff-Holldorff-Hundorffska — fortplantades af hans broder, Berndt Joakim von Bülow på Camin i Meklenburg-Schwerin, en egendom ännu tillhörig slägten. En dennes ättling i 6:te led, Kammarherren i Meklenburgsk tjenst Adolf v. B, har bosatt sig i Skåne, då ätten således nu för 3:dje gången vunnit svensk medborgarrätt.

(Källor: Beschreibung des Edlen, Freyherr- und Gräf-lichen Geschlechts von Bülow von J. F. J. v. Bülow. Strelitz 1780 o. Berlin 1858. — Carlsons historia, del. 1, sidd. 153, 175. 178. — Fryxells berättelser, del. 12, sidd. 85—100. — Stiernmans Höfdm., del. 2, sid. 128 o. 200 o. Matrikeln. — Pufendorff de rebus gestis Caroli Gustavi regis Sueciæ, §§ 16 o. 28 i 3:dje boken. — Svenskt Konversationslexikon. — Biografiskt lexikon, del. 10, sid. 287.)

CRISTIERNIN, HARALD af.

Harald, son af vice Advokatfiskalen i Bergskollegium Harald Christiernin och Maria Charlotta Laurin, föddes Julaftonen 1751. Fadren föresatte sig att denne hans äldste son i andra giftet skulle undervisas i bergsvetenskapen, för att en dag kunna inträda i nämnde kollegium, hvadan ock den

unge gossen sändes redan år 1759 till Upsala Akademi, der han studerade intill år 1765. Under denna tid utvecklade sig hos honom en brinnande håg för sjöväsendet, och denna håg antog en så bestämd och oemotståndlig karaktär, att fadren, ehuru högst ogerna, nödsakades medgifva att sonen år 1766 fick åtnjuta privat undervisning af Kommendören von Hausswolff uti Sjökrigsvetenskapen. Härmed öfvergafs dock icke hoppet om Haralds anställning i Bergskollegium. En möjlighet att lyckas häruti vore om man kunde bibringa honom afsmak för sjömannalifvet. I detta ändamål vände Advokatfiskal Christiernin sig året derpå 1767 till sin svåger Kopvardikapten Petré med begäran att denne, som just var segelfärdig till England, ville medtaga sin neven såsom Kajutvaktare, och dervid låta honom slita så ondt, att han förlorade all lust att vidare plöja det våta elementet Detta uppdrag utfördes till punkt och pricka, så fullständigt, att ynglingen mindre för den öfveransträngning honom ålades, än för den oförtjenta, obarmhertiga och skymfliga behandling han erfor, rymde och mottogs ombord å en engelsk Grönlandsfarare, hvilken han åtföljde på hvalfiskfångst. Sedan denna expedition var slutad, antog han hyra på en till kryssning i Vestindiska farvattnen utrustad engelsk fregatt, efter hvars hemkomst, år 1769, han återvände till Sverige.

Sjelfständig numera och otillgänglig för främmande impuls, ingick Harald Christiernin vid Amiralitetet och erhöll sin första fullmagt såsom Lärstyrman vid Galèreflottan, den 25 Juli 1769, och den andra, såsom Arkliemästare, den 31 December 1770. Delade sin tid åren 1770 och 1771 mellan sjöresor och studier och undergick Sjöofficersexamen den 14 och 16 Dec. 1771. Kommenderades med fregatten Illerim, förd af Major von Stauden, på en expedition åt Marocco och Medelhafvet åren 1772 och 1773, samt utnämdes den 27 Okt. sistnämde år till Löjtnant. Permitterades 1774 att vistas ett år i England för att ytterligare utbildas uti sitt yrke; tjenstgjorde vid Galèreflottan åren 1775 och 1776, under hvilken tid hans vidsträckta kunskaper och den beundransvärda skicklighet, han redan då ådagalade, väckte uppmärksamhet, ej blott kårens utan ock majestätets, och beredde honom den utmärkelse, att han efter att den 27 Mars 1776 hafva blifvit befordrad till Kapten vid Amiralitetet och Varfslöjtnant vid Galèreflottan, inom 9 månader derefter, den 18 December, utnämdes, ännu icke fullt 25 år gammal, till Major vid Amiralitetet och Kaptenlöjtnant vid nyssnämnde flotta; en utom-

ordentligt hastig befodran, för hvilken han hvarken hade börd eller rekommendationer utan endast sig sjelf att tacka.

Efter i början af år 1777 erhållen permission att träda i utrikes magters krigstjenst, begaf han sig till England. Ehuru Major vid svenska Amiralitetet måste han börja med midshipmansgraden uti det engelska. Oafbrutet tjenstgörande de åren 1777, 1778 och 1779 på engelska flottan, och deltagande uti de drabbningar hon levererade under dessa årens krig mot Frankrike, Spanien, Holland och de insurgerade engelska Kolonierna uti Amerika, avancerade han d. 22 December 1778 till Löjtnant.

Han återkom till fäderneslandet i Januari månad år 1780. Kommenderades samma år att med fregatten Svarta Örn taga under konvoy alla för utgående, i Öresund då liggande svenska kopvardifartyg. För första gången Fregattchef fick Major Ch. genast tillfälle att utmärka sig. Då han vid passagen genom kanalen utanför Startpoint blef varse ett svenskt handelsfartyg, jagadt och uppbragt af tvenne engelske örlogsmän, gaf han desse den ene efter den andre aktion, och forcerade dem såmedelst att återlemna det uppbragta skeppet, med hvilket han ökade konvoyen. Genast vid underrättelsen om denna bedrift utnämde Konungen honom till Riddare af Svärds-Orden, hvartill han efter hemkomsten dubbades på Stockholms slott. Herrar Skeppsredare i hufvudstaden öfverlemnade derjemte åt honom en äreskänk såsom bevis af deras högaktning och tacksamhet för det skydd och den respekt han gifvit svenska flaggan.

År 1781 kommenderades Ch. ånyo med samma fregatt på en dylik expedition. Likaledes påföljande året 1782 med dubbelfregatten Gripen åt Medelhafvet i enahanda ändamål. Härvid tilldrog sig, att då han på hemresan anlöpte Malaga i afsigt att förse sig med vatten, befanns derstädes ett för samma ändamål inkommet portugisiskt linieskepp. Sedan dess befälhafvare förklarat sig behöfva blott ännu en dag för att komplettera sitt vattenförråd, blef det öfverenskommet att först den påföljande skulle svenska fregatten begynna att intaga sitt. På utsatt dag sändes en af de yngre officerarne, Baron Rajalin, med fregattens barkass till vattenhämtningsstället, hvilket dock ännu befanns occuperadt af portugisarne. Mellan desse och de svenske sjömännen uppkom först en å ingendera sidan förstådd ordvexling, hvilken snart urartade till handgemäng. När dervid de församlade spaniorerna började taga sina grannars och trosförvandters parti, inskeppade Baron Rajalin sitt manskap och begaf sig på återväg, men

olyckligtvis uppdrog en matros ur fickan sitt tobaksförråd, hvaraf han afbet och trakterade sig med en tuggbuss. Under den alldeles grundlösa förevändning att svenskarne velat insmuggla tobak, bemannades i hast en tulljagt, som förföljde och snart upphann den tungrodda barkassen. Nu började en högst olika strid; de anfallande voro ordentligt beväpnade; de anfallne ägde endast åror och båtshakar att försvara sig med. Utgången tycktes ej vara tvifvelaktig, men under he taste tumultet anlände Major Christiernin på återväg från ett besök i staden. Inom en handvänning låg hans åttahuggare på andra sidan om tulljagten. Ett derifrån å Chefen aflossadt skott felade och den skjutande nedstörtades ögonblickligen af ett båtshakehugg och mordvapnet eröfrades, hvarefter tulljagten tog till flykten.

Guvernören, förgrymmad öfver denna utgång, expedierade ett skriftligt tillkännagifvande att han med embargo belagt den främmande fregatten, hvilken han alltså förböd att lemna redden. Härå erhöll han det svar: att ingen mensklig magt ägde hvarken rättighet eller förmåga att embargera hans Svenska Majestäts Örlogsfartyg; till bevis hvarå fregatten komme att genast begifva sig från yttre redden till det inre af hamnen, så långt vattenståndet medgåfve, qvarligga derstädes tre gånger tjugufyra timmar, samt efter dessas förlopp afsegla. Så skedde äfven, och det under de tre dygnen till aktion ständigt klargjorda fartygets om nätterna eklärerade batteri, med sina öppna kanonportar, erböd en ståtlig anblick, som utlockade talrika åskådare.

Ehuru Konungen i hemlighet fägnade sig åt och gillade sin Fregattchefs manhaftiga, stolta förfarande, blef deröfver ändock, till följe af Spanska regeringens i ministeriel väg anförda klagomål, en undersökning hållen inför krigsrätt, hvars utslag lydde: "att Major Christiernin för alltid förböds inlöpa i Spansk hamn." Detta förbud var, om man besinnar de uppenbara eller lömska anfall, som kunnat riktas emot honom, i fall han ånyo uppträdde bland de hämndlystna, öfver den lidna ofantliga förödmjukelsen förbittrade spaniorerne, snarare att anse såsom en bevågenhet än såsom ett straff.

År 1783 afgick han med sistnämde fregatt på en beskickning till Marocco. Återkommen efter lyckligt och väl utfördt värf, upphöjdes han den 22 Juli samma år i adeligt stånd, under namnet *af Cristiernin* (så stafvadt i diplomet) och derjemte tilläts honom såsom ett vedermäle af Konungens synnerliga nåd, att högstdensammes namnchiffer fick å sköldemärket anbringas. Utnämndes den 4 Okt. 1785 till Öfverste-

Löjtnant vid Amiralitetet. Åren 1786 och 1787 kommenderad såsom befälhafvare ombord å fregatten Diana på en profseglings-, exercis- och Medelhafsexpedition, med hvilken äfven var förknippad en honom för andra gången anförtrodd beskickning till Marocco; och blefvo de misshälligheter, som derstädes före hans ankomst yppat sig och som hotade Sverige med krig, genom hans försigtiga bemedlande bilagde. År 1788 kommenderade han 64-kanonskeppet "Prins Gustaf Adolf" såsom ledare uti en eskader af femton linieskepp, fem 40-kanons fregatter, sex repeter- och jagare-fregatter, samt fyra advisfartyg, hvilken under H. K. H. Hertigens af Södermanland befäl utlöpte från Karlskrona på kryssning i Östersjön och Finska viken, der Öfverstelöjtnant Cristiernin under sjöslaget vid Hogland d. 17 Juli eröfrade och bemannade ryska 74-kanonskeppet Wladislaw, det första ryska linieskepp som af svensk hand blifvit taget. På fjerde dagen derefter erhöll han Konungens fullmagt att vara Öfverste vid Amiralitetet och samma dag från sin högste befälhafvare, H. K. H. Storamiralen, en egenhändigt undertecknad skrifvelse så lydande: "Då Öfversten och Riddaren af K. S. O. Harald af Cristiernin, som kommenderade 64-kanonskeppet Gustaf Adolf med 550 mans besättning uti aktionen den 17 i denna månad emellan svenska och ryska flottorna, icke allenast genom den mest utmärkta mandom och tapperhet, lika med de öfriga Skepps-Chefs, gemensamt bidragit till detta sjöslags lyckliga och oss alla hedrande utgång, utan äfven genom den oförfärade och kunniga manöver hvarmed han förstod att nyttja ett yppadt tillfälle att coupera ryska 74-kanonskeppet Wladislaw med 783 mans besättning, gjorde sig mästare deraf; så är det mig ett synnerligt nöje, att härmedelst serskildt, utom den till K. Maj:t i underdånighet ingifne rapport, lemna honom detta vedermäle af min uppriktiga erkänsla. Örlogsskeppet Konung Gustaf den tredje till ankars på Mjölö redd, utom Sveaborg, d. 21 Juli 1788.

Carl."

Efter skyndsammast verkstäld reparation å skeppet Gustaf Adolf, beordrades Öfverste Cristiernin att dermed utlöpa på kryssning i Finska viken, hvarmed fortsattes till den 6 Augusti på förmiddagen, då skeppet, som under påkommen stark dimma blef kringrändt och jagadt af ryska flottan, sträckte med fulla segel på ett uti sjökorten icke utsatt grund, der det totalt förgicks, så att fienden ej i ringaste måtto kunde begagna sig deraf. Officerare och besättning blefvo likväl räddade af fiendtliga flottan, debarquerade uti

Reval och transporterades såsom krigsfångar in uti landet, Öfverste Cristiernin ända till Taropez, derifrån han, efter freden i Werelä, återkom d. 22 Nov. 1790 och anbefaldes genast att tjenstgöra vid K. Örlogsflottan i Karlskrona. År 1794 andra Befälhafvare i den flotta, som utlöpte från Karlskrona att kombineras med K. danska flottan å Köpenhamns redd, hvarifrån Öfverste Cristiernin, med en under dess befäl ställd division af Kongl. svenska och danska flottorna, förrättade kryssning i Nordsjön. År 1795 kallad af Amiralitetets staterne att revidera deras krigsmans- och pensionskassa. Samma år d. 2 Nov. utnämnd till Kontreamiral vid Örlogsflottan. År 1797 d. 16 Januari erhöll han nådigt förordnande att vara chef för Sjömilitiedepartementet vid Örlogsflottan. Samma år d. 18 December i nåder kallad att jemte chefskapet för Sjömilitiedepartementet bestrida Kommendantstjensten i Karlskrona. År 1798 d. 6 Febr. vald till ledamot i K. direktionen öfver Amiralitets-krigsmans-kassan, uti hvilka samtliga befattningar han oafbrutet fungerade intill dess han uti sin bästa ålder bortrycktes af döden den 1 Maj 1799.

Gift den 1 Juni 1784 med Christina, dotter af Kommersrådet och Riddaren Michael Kock och dennes andra hustru Christina Bruun; sonen Michael, f. 1785, Kammarherre, R. N. O., var enda frukten af hans äktenskap.

Amiral Cristiernin var af hjerta och själ tillgifven K. Gustaf III och omfattades af denne Monark med särdeles nåd och bevågenhet. Så oeftergiflig i sina pligters uppfyllande, att han oaktadt lidande af en den plågsammaste åkomma oafbrutet och ännu på sin dödsdag, iklädd uniform, sysselsatte sig som vanligt med tjenstens åligganden, fordrade han af andra samma noggrannhet och ihärdighet. Han omtalades såsom sträng förman, synnerligast ombord, men var dock af underordnade högeligen älskad för sin månhet att bibringa dem färdighet i hvad till sjöväsendet hörer; de öfvades på det trägnaste i manöver och kanonexercis, samt instruerades i Sjöartilleri-vetenskapen, hvaruti han egde ovanliga kunskaper; och Amiralitetets rullor från den tiden innehålla namnen å många subalterner, hvilka sedermera gjorde heder åt läromästaren, hvaribland särskildt må nämnas den af honom under Maroccanska expeditionerne med särdeles förkärlek till sjöman danade Baltzar von Platen.

Sjelf sjöman i ordets superlativa bemärkelse, förfelade han aldrig att derjemte äfven ombord uppträda såsom fulländad hofman. Den strängaste etikett iakttogs derstädes.

Ingen tilläts ingå till Chefen med mindre han låtit anhålla om och erhållit tillstånd dertill; ingen vågade vanvårda sin klädsel. Sjelf visade han sig aldrig annorlunda än i uniform, friseradt och pudradt hår, samt vanligtvis hvita silkesstrumpor och skor.

Vid hofvet var han gerna sedd; hans manligt sköna anletsdrag, hans muskulösa, så ypperligt välbildade kroppsbyggnad, att den väckte sjelfva Sergels beundran, hans utsökt goda ton och hållning, berättigade honom att betraktas såsom tillhörande de mest intagande, med en exceptionel attraktionsförmåga begåfvade män, hvilka i den så rättvist benämde "tjusarekonungen" vördade sin mästare och förebild, egnade honom sin kärlek och beundran, och hvilka, egendomliga för hans tidehvarf, aldrig remplacerades, utan räknas numera såsom ett utgånget slägte.

Äfven vid utländska hof åtnjöt Cristiernin utmärkelse. Under sitt vistande i Lissabon 1780 presenterades han för och egde tillträde till den kungliga familjen och hade, vid afskedsaudiensen, den nåden att af Drottningen få mottaga en ring med hennes brillanterade porträtt. Frigifven ur ryska fångenskapen efter fredsslutet 1790, och stadd på hemresan, blef han i Petersburg af Kejsarinnan Catharina på det mest smickrande sätt emottagen.

Trägen sysselsättning i Karlskrona, kanske äfven början af det chroniska lidande som förkortade hans dagar, vållade att han sällan, om någonsin, visade sig vid 1796 års stela hof, ehuru han i likhet med alla den framlidne Konungens gunstlingar stod väl anskrifven hos efterträdaren, som vid underrättelsen om Amiral Cristiernins frånfälle hastigt uppreste sig och utropade: "Den käcke Cristiernins död blir en stor förlust för vår Örlogsflotta."

(**Källa:** Benäget meddelande från Kammarh. af Cristiernin.)

CHYDENIUS, ANDERS.

Vi nämnde nu en man, som för 100 år sedan var lika namnkunnig i Sverige och Finland som någon af våre celebraste riksdagsmän nu kan vara, såvida han blott som riksdagsman är ryktbar. Väl har namnet nu fallit ur allmänhetens minne, men det förtjenar att ej förgätas hos vänner af fosterländsk biografi. And. Ch. har nitiskt verkat på banor, der vi nu desto raskare kunna färdas fram, och der han säkerligen lemnat spår efter sig, som förtjena efterverldens

uppmärksamhet och tacksamma erkännande. Han synes haft den största förtjensten af den *första tryckfrihetsseger* i vårt land; han uppträdde kraftigt för *frihet i näringar* och ej utan verkan; han blef utvoterad från riksdag för motstånd mot en *finansoperation*, som bragte Sverige i stor olycka; han var den, som först drog stormen öfver sig i presteståndet för ett *religionsfrihetsförslag*, som, antaget af de andre stånden, vann åt K. Gustaf III:s tid mycken ära i verlden.

Kyrkoherden i Kimsta Mag:r *And. Chydenius*, en bondeson från samma socken, hade en son *Jakob Chydenius*, hvilken var först kapellan i Sotkamo, blef så 1734 Kyrkoh. i Kemi Lappmark och Kusamo, transporterades derefter till G. Carleby pastorat, der han afled 1766, g. m. Hed. Hornæa, dotter af Prosten och Kyrkoh. i Euraåminne Sam. Hornæus. De hade tre söner, som gjorde namnet Chydenius aktadt i både Sverige och Finland, *Samuel Ch.*, hvilken drunknade i Kumo elf såsom Filosofie Adjunkt i Åbo (se biografien öfver honom i B.-L. III: 266), *Anders Ch.*, hvars slägtskap med brodren för författaren till ofvan citerade biografi var okänd, och *Jakob Ch.*, död 1809 som Prost och Kyrkoh i Wasa. Vi begagna för denna teckning A. Chydenii till Göteborgs K. Vetenskaps och Vitterhets Samhälle insända sjelfbiografi samt en i Åbo Allm. Litt. Tidn. vid hans död införd nekrolog.

Anders Ch. föddes d. 24 Febr. (g. st.) 1729 i Sotkamo, 2 mil från Kajaneborg. Fadren var hans förste lärare, hvarvid "han ej tog den allmänt brukliga vägen att blott belasta minnet hos sina barn, utan lärde dem att tänka och att tillika låta förståndets ljus värma hjertat till gudsfruktan och dygd." A. Ch. begagnade Uleåborgs skola i två år och en skolrektors enskilda undervisning i ett år, hvarefter han jemte sin äldre broder afgick till Åbo, der han i Jan. 1745 blef Student, begaf sig i den yngre broderns sällskap till Upsala 1750, responderade 1751 under sin äldre bror, då han disputerade derstädes "de navigatione per flumina et lacus patriæ promovenda." Återvände till Åbo 1753, kallad till Kapellan i Nedervetils nyss anlagda kapell i G. Carleby socken, undergick både kandidat- och prestexamina, samt blef, frånvarande, följande året promoverad, sedan han under Prof. Kalm disputerat Om Amerikanska Näfverbåtar. Vid det nämnda kapellanlet med 30 rökar arbetade han i 17 år, utan att tänka på någon befordran. Hans döende fader hade dock ålagt honom att söka blifva fadrens efterträdare, begärande att han ock ville blifva förmyndare för 2 yngre halfsyskon samt huld mot sin stjufmoder. Ch. fick dock ej efter fadren G. Carleby, men 2 år se-

nare, då dennes efterträdare Joh. Haartman vunnit transport, eller 1770. Valdes till Riksdagsman 1765, 1769, 1778 och 1792. Prost 1779, likaså Teol. Doktor. Ledamot af K. N. O. 1800. Dog d. 1 Febr. 1803.

Han var från 1755 g. m. Beata Magd. Mellberg († 1819), köpmansdotter från Jakobstad; var barnlös. Fostrade i stället sina halfsyskon och en sin systerson Johan Tengström, om hvilken morbrodren skref 1780: "han gifver det glada hopp om sig, att min kostnad och möda med hans uppfostran ej skall vara förlorad." Denne fosterson blef sedan Kyrkoherde i Wasa, Prost och Teol. Doktor.

Vid universiteterna hade Ch. "koxat litet i hvart." Han hade studerat med mycket nöje Mathesis, isynnerhet Geometri, Astronomi, Gnomonik, Mekanik, något af Algebra m. m. Man märker att den "nya tiden" i de dagar blåste in i studentkamrarne. Riktningen blef då gerna praktisk. Så blef ock hans teologiska, sedan han inträdt på den banan. Han hade vid lärosätet med all ungdomseld sökt dels att inhemta allahanda slags fina teologiska distinktioner, dels att sjelf efter logikens och metafysikens reglor klyfva hår, han visste snart ej på hvilket dylikt hår han skulle hänga sin egen öfvertygelse, utan drefs af ett inre behof, när han på frågan: quis est hujus loci usus practicus? ej visste något svar, att bedja Gud om nåd att kunna predika såsom Apostlen Paulus det som var lif och kraft, det som kunde öfvertyga och röra, förändra hjertat, förbättra lefvernet och ge tröst i döden. Katekisation blef honom kärare än att hålla tal; men med katekisation förstod han ej att pro forma hålla husförhör, utan att i samtalsform meddela sig med åhörare af alla åldrar, tydligt och enfaldigt, så att man kunde bygga vidare, der man upptäckt huru långt man redan kommit i byggnaden. Hans andeliga samtal blefvo ock slutligen så eftersökta att ofta 2 till 300 personer tillbragte helgdagseftermiddagarne i prestgården för att höra hans förklaringar och fråga hans råd.

Men denne — läsarpresten, såsom vår tid skulle uttrycka sig, var dock ej en inskränkt, ensidig förkastare af all annan kunskap, än den religiösa. Han ville höja sin församlings ekonomiska välstånd, öm tillika om dess helsoskick, och var nitisk att utbreda dit ledande kunskaper. Han hade i Upsala studerat kemien; han började nu sträcka detta studium in på medicinens område, så att han skulle kunna af de örter o. d. som växte omkring honom tillreda läkemedel. Han förskref instrumenter och råämnen och inrättade ett ke-

miskt laboratorium, arbetande sig upp till ej så ringa insigter och skicklighet, så att han från apoteken ej köpte annat än simplicia, men ändå var väl försedd med i läkareböcker angifna läkemedel, egande nog patienter, på hvilka han kunde använda sina medikamenter, ja t. o. m. någon gång förrätta smärre kirurgiska operationer. Uppfann, efter många försök, ögonvatten, gagnligare än de förut kända för surögda eller folk med svaga ögon Tilloppet af hjelpbehöfvande blef ganska stort, ofta kommande från 20 à 30 mils afstånd. Denna verksamhet medhanns bäst då han var Kapellan för de 30 rökarne. Som Kyrkoh. i G. Carleby stads- och landtpastorat kommo nya pligter, så att han ej förmådde fortsätta med läkarebiträdet såsom förut; dock kunde han ej alldeles undandraga sig. Det fanns väl i G. Carleby ett apotek, men ej en pålitlig medikus på närmare afstånd än 14 mil.

Han inkallades på en ny bana genom att af Stiftets Kommissionistrar väljas till riksdagsman 1765. Han hade aldrig reflekterat på politiska frågor förrän 1756 års riksdagshändelser tvingade honom och andra dertill. Han begynte läsa riksdagstidningarne och började tänka något om svenska regeringssättet och våra politiska författningar. Studerade sedan 1761 Kommersrådet Nordencrantz's vidlyftiga memorial till Riksens Ständer, skrifter i vexelkurs o. s. v. Sökte så inhemta engelska lagstiftningen, hvilken jemfördes med våra lagar och deras handhafvande och missbruken dervid, så att han vid ankomsten till sin första riksdag var någorlunda hemmastadd i der förekommande frågor. De väljande torde fått ögat vändt på Ch. af följande anledning. Landshöfdingen i Österbotten och ortens lagman hade haft dristigheten att 1763 utlysa en allmän landtdag, som hölls i G. Carleby, der man beslöt att välja sådane till ombud vid nästa riksdag, som nitälskade för seglationsfrihet, hvilken motverkades af Stockholms och Åbo handlande. Några anmodade Ch. att uppsätta en vederläggning af de skäl, nämnde handlande vid förra riksdagen framburit. Denna vederläggning segrade ej blott på landtdagen, der meningen förut lutade åt det hållet, utan blef af inflytande bland Sveriges lagstiftare. Det hade dock i de dagarne fara med sig att komma med ett förslag, som kunde minska vinst för något inflytelserikt parti. Ch. anade faran och ville förmå någon annan att uppläsa sin uppsats. Ingen dristade. Han måste sjelf framträda. Allmänhetens bifall var utmärkt; men några mägtige kräfde hans arrestering samma afton. Några än

mägtigare gynnare förmådde dock hindra detta anslag. Skriften trycktes 1765 på G. Carleby stad bekostnad, med titel: *Vederläggning af de skäl, hvarmed man söker bestrida Öster- och Westerbottniska samt Westernorrländska städerne fri seglation*. Den utdelades gratis i alla stånden. Seglationsfrihetens fiender hade låtit uppsätta en skrift i motsatt syftning, som trycktes sedan Ch—i utkommit; men tagen såsom vederläggning af hans kunde den ej af många anses tillfyllestgörande. Ch. utgaf *påminnelser*, ställda mot den sistnämnda skriften.

Snart kom Ch. i strid med en utmärkt författare, Rikshistoriogr. A. Schönberg, när Ch. besvarat Vet. Akad:s fråga "*om orsakerna till Sv. folkets utflyttning*, Sthm 1765." Sch. ställde sitt svar till sin vän Kanslirådet Välb. Herren Harald Apelbom, kalladt Bref till C. R. V. H. H. A. Denna polemik gjorde likväl Ch. och Sch. till goda vänner (B. L. XIV: 174). Ch. utgaf sedermera, uppmuntrad af Salvius, den länge namnkunniga skriften: *Källan till rikets vanmagt*, tr. 1765. Salvius var delegare i bruk och visade Ch. huru bruksegare suckade under förtryck af produktplakatet af d. 10 Nov. 1724 och dess förklaring af d. 28 Febr. 1726, hvilka främst hindrade utländska köpare att söka Sveriges jern, och derigenom höllo denna näringsgren i vanmagt. Såsom ledamot vid riksdagen i fiskerideputationen hade Ch. tillgång till K. Komm. Kollegii handlingar, der han kunde studera sig in i ämnet. När hans *Källa* utkommit, började strax svåra kritiker flyga som hagelsvärmar. Dermed väcktes allmänna uppmärksamheten ur sin dvala. Två stora upplagor utsåldes på några veckor. Man fann i författarens frihetslära de största paradoxer. Förf. var okänd, men man sökte upptäcka honom för att — hämnas. Större kritiker följde. *Omständelig vederläggning af skriften kallad Källan till rikets vanmagt* utkom anonym och Ch. kände ej författaren 1780; men *Vattuprof anställda vid källan* . . . visste han hafva flutit ur den lärde och vittre Edv Runebergs penna. Man var viss att Källans åder ej mer skulle flyta. Men Ch. blef ännu mer införd i kampen just af motståndet. Han skref först på eget förlag *Den nationale vinsten*, såsom grundläggning för det tillernade svaret på kritikerna. Derpå utkom hans *Omständeliga svar på de genom trycket utkomne Vederläggningar af . . .; jemte anmärkningar öfver det vid samma källa anstälde Vattuprof*, dervid han först utsatte sitt namn (167 sidd. in 4:o), tillkännagifvande att han ock författat *den nationale vinsten*.

Än nitfullare omfattade Ch. frågan om *skrif- och tryckfrihet*. Han ansåg den för "ögonstenen i ett fritt rike." Han konfererade med Serenius och Archenholtz, som nu åter kommit till riket; ville få Serenii namn under ett förslag; men när S. tillade, att man ej skulle få skrifva "mot staten," fann Ch. att ej mycket stod åter, som ej med de orden kunde antastas; Ch. skref då ett nytt, hvarunder en Lektor Kraftman satte sitt namn, utan att veta hvem som var memorialets författare. Det remitterades till stora deputationen der ett särskildt utskott för denna fråga utsågs, bestående af Erkebiskop Mennander, d. v. Prosten sedermera Biskop Forsenius och Ch. från andra ståndet. Ch. var öfvertygad, att alla vackra frihetsfraser i lagen betydde föga, så länge en Censor skulle finnas, af hvilkens godtycke lagens tillämpning skulle bero, denne måtte vara en kung eller en undersåte. Han ville derför hafva Censuren bort in politicis. Oelreich var ex officio närvarande och prisade både tryckfrihet och — censur. Ch. bad honom göra sitt namn lika aktadt som Mabott gjort sitt i England, genom att kämpa för tryckfrihetens lemnande i nationens händer. "De flesta Sveriges olyckor hade härflutit af brist på tryckfrihet." God vilja hjelper intet utan tillräcklig kännedom. "Skrif- och tryckfrihet är en grundpelare för all frihet." Bonde- och borgareständen afslogo censurrätten. Härmed förenade sig Ch. Ej Forsenius. Mennander var borta, liksom ordf. Bar. Reuterholm. Adlens pluralitet var för censurat, preståndet hade stannat i paria vota. De två stånden hade voterat mot; åt Ch. uppdrogs nu att uppsätta Utskottets beslut och han hann att få det justeradt några dagar innan han utvoterades. Hade Mennander varit närvarande, hade två stånd stannat mot två och intet betänkande kunnat emanera. Reuterholm ingaf sedan ett eget utlåtande, under hvars uppläsande St. deputationen tröttnade af dess vidlyftighet och finesser, och Ch—ii opus, kort och enkelt, blef enhälligt antaget i St. Deputationen, derpå i alla stånden. "Således segrade ändteligen friheten och svenska snillet undslapp lyckligen ett tryckande förmynderskap" — för någon tid.

Under samma riksdags fortsättning begärde Secr. Utsk. af Plenis en full myndighet att vid finansoperationernas reglerande få taga hvilka författningar och mått, det funne för bäst, utan plenorum vetskap, hvilket bifölls, ehuru det stridde mot S. U—s instruktion. Man märkte snart, att redlige män bland Suveränerna började bäfva för den magt, de fått. "Detta, skrifver Ch., satte mig i stor farhåga för mitt fä-

dernesland, hvars välfärd jag såg under den största tystnad hafva råkat på ett vågspel; begynte derför tänka på saken och samla mig kunskaper i ärendet; ty jag ryste för följderna af kursens reduktion.” Han skref nu: *Rikets hjelp genom en naturlig financesytem. Föreställd af And. Chydenius, Riksdagsman;* med motto: Jactabatur temporibus illis nummus sic, ut nemo possit scire, quid haberet. Cic. de off. L. III. Vid sin anmälan i Bibliographia Sviogothica för år 1766 yttrar Gjörvell i Sv. Magazinet: *Denna af sin och sin författares öden högst märkvärdiga skrift* är af trycket utkommen med tillåtelse af det högv. presteståndet, gifven d. 11 Juni 1766. — — — Om dessa öden innehåller autobiografien en fullständig framställning, som mycket belyser vår d. v. tryckfrihets egna förhållande. Ständerna hade proklamerat tryckfrihet, för att — användas mot Regeringen. Men när nu en betydande ständermedlem äfven af det herrskande partiet fruktade att något partiets steg bar af till skogs, huru skulle denne få rätt att trycka, der magten var så månghöfdad?

Ch. lemnade först sina tankar, kortligen fattade i skrift, till Landtmarskalken, der denne satt i sin Bankodeputation, med ödmjuk begäran, det Deputationen ville behjerta hvad skriften innehöll. Annars kände förf. sig nödsakad att lägga saken med sina lifliga färger för allmänhetens ögon, på det den måtte se att författaren ej haft del i de olyckor, som af kursreduktion måste uppstå. Ch—ii förste lärare in politicis, Nordencrantz, var deputationens mentor i reduktionsplanen, stödd af Öfverste Gyllensvan, Kammarherren Baron v. Essen och Kapt. Bar. Cederström, som voro de mest arbetande ledamöter i deputationen, mösspartiets stolpar. Man sökte vederlägga Kaplanen; men han fann sig ej vederlagd. Skref derföre ”Rikets Hjelp,” och lemnade den, såsom anonym, åt Censor. Oelreich skref såsom Kongl. Censor sitt imprimatur och redan var en sextern tryckt, då Oe. härom nämnde till Landtmarskalken. Denne kräfde manuskriptet till sig ur Salvii tryckeri och — tryckningen förböds. Salvius skulle förekalla författaren och derom honom underrätta, men tillägga att Landtm. lofvat ”hederligen förskylla auktor för hans besvär.” Ch. tog emellertid tyst emot sin handskrift och gick till sin Protektor Serenius. Här var den tredje öfverheten. Han frågade hvilka Ch. önskade få såsom revisorer i presteståndet. Ch. nämnde prostarne Wijkman, Kröger och Högström. De valdes. Högström lär ensam genomläst uppsatsen och förklarade den ej innehålla något, som för-

tjente undertryckas. Ståndet gaf nu sitt imprimatur. Innan beslutet justerades hade Ch. visat det för några ledamöter; men då beslutet fattades kände ingen utom de tre revisorerna, eller rättare den ene revisorn, hvad skriften innehöll. Salvius fick nu handskriften åter och kontinuerade tryckningen dag och natt. Ingen visste om faran, förrän Salvius började sprida denna brochur. Reqvisitionen blef strykande. Herrskaper köpte 40, 50 till 100 exemplar i sender och spridde i städer och landsorter. Oelreich berättade förf. huru sjelfva Bankodeputerade, dagen efter bokens utkomst, "svuro och läste." Ch. utdelade skriften till alla presteståndets ledamöter. Båda partierna tackade vid följ. plenidag; men snart anfölls han af det rådande partiet såsom en upprorisk och förrädisk man. Sekr. utskottet började med ett "Ödmjukt Memorial," ställdt till högv. presteståndet, med förfrågan, om ståndets påskrift innebar något samtycke? Kammarh. v. Essen hade undertecknat memorialet. Frågan lydde att, såsom Komm. Mag. A. Ch. utgifvit en skrift, kallad Rikets Hjelp m. m. i hvilken han åtagit sig att bevisa, att en del af hvad R. H. Ständer denna riksdag beslutat är i sin verkställighet *omöjlig, obillig, onödig och i flera afseenden skadlig,* men samma skrift vore i det allmänna utgången med H. presteståndets tillåtelse, anhåller H. K. v. E. att få veta, om denna tillåtelse medförer något bifall eller endast ett simpelt tillstånd för förf. att på eget ansvar få samma , *utan vanlig censur,* låta trycka, så att ifall man vill skrifva mot samma skrift, man ej må förbryta sig mot Ständer, Stånd och personer." Pr. St. svarade: Ståndets härvid meddelta tillåtelse innebär intet vidare, än att St. icke ville hindra Mag:r Ch. att för dess egen räkning befordra detta sitt arbete till trycket. (Anfördt i Bibl. Svec. i desamma dagar.) Ch. blef derpå uppkallad i Sekr. Utskottet, derefter på klubben handterad såsom en riksförrädare, hvarvid de "grymmaste återkallelseprojekter" uppIästes. De lögnfullaste försmädelser uttalades och följande dagen blef han utvoterad ur ståndet. Man rådde honom att rymma; men han dröjde dock qvar i Stockholm i 5 veckor. Då Nordencrantz ej ville skrifva ned Ch. utlöste man en Rothman (sannolikt "den pratsjuke fritalaren" Mag:r Jak. Gabr. R.) från gäldstugan, för att få en tillräckligt smädlig penna hvässt mot kapellanen från Finland, som ville i finanserne undervisa de högvisaste riksdagskämparne. "Rikets förderf och undergång genom ett konstladt och förledande finanssystem, nyligen föreslagit såsom Rikets Hjelp af Riksd. och Komm. M. A. Ch." — lär

vara den bestälda motskriften. När sedan 1767 års hiskeliga fall på kursen drog med sig allmän nöd i landet och denna vållade partiets fall vid följande riksdagen, ansåg Ch. sina åsigter bäst bevisade. (Se härom Nordencrantz's biografi i B. Lex.) — Vid 1769 års riksdag var Ch. ånyo vald att representera sitt stifts Komministrar, oaktadt utvoteringen, men hans strax derefter inträffade befordran till Kyrkoherde hindrade honom att fullfölja sitt ombudsmanskap.

Då K. Gustaf III tagit förtrycksrätten från riksdagspartierne och lagt den i Majestätets hand till mängdens belåtenhet, kom Ch. ännu en gång till riksdag, nu som Prost och Kyrkoherde. Han hade under tiden utgifvit ett hyllningstal öfver G. III, vunnit pris i K. V. o. V. Samh. i Göteborg på dess premiefråga *om Landthandel*, som trycktes hos Fougt 1777, samt utgifvit en skrift *om Husbönders och Tjensthjons naturliga rätt*, tillegnad K. Gustaf III. I ett län hade man till och med föreslagit en lottning bland tjenstlösa; men K. Gustaf förhindrade dylika hårdheter att komma till verkställighet. Vid 1778—79 årens riksdag inlemnade Ch. inom sitt stånd ett *memorial om Religionsfriheten*, som strax trycktes af Fougt. Ch. hade först — för att ej komma ut för nya förföljelser — låtit K. Gustaf III läsa sitt memorial och begärt H. Maj:ts beskydd, om det ansågs böra framlemnas. H. Maj:t försäkrade härom och snart befann sig detsamma i Erkebiskopens hand. Ett annat memorial ingafs hos R. och Adlen, hvilket bifölls i de tre stånden, men inom prestståndet togs saken med "en oändelig hetta" och afslogs. Lütkeman var bittrast mot Ch. Benzelstjerna och Celsius biträdde honom ifrigast. Ch. räknade på understöd af K. Hofpr. H. von Troil och Dompr. Fant, hvilka anmält sig att tala för förslaget. Men ingen af de tre frihetsvännerna fick komma till tals; de två förnämsta drogo sig ock undan och lemnade Ch. ensam. Kungen hade sedan sagt: "nog är jag något dristig; men jag hade aldrig vågat det Ch. vågade." Ch. fick emellertid företräde hos K. Maj:t, "dervid han öppenhjertigt kunde föredraga sin finska fosterbygds ömmaste angelägenheter." Han värderade Konungens nådiga "försäkran om all möjlig befordran och grace," men försäkrade det K. V. och V. Samh. att han aldrig tänkte söka eller mottaga någon annan befordran, än den han redan i G. Carleby innehade och som gaf honom hvad han behöfde.

Vid riksdagen i Gefle 1792 delade Ch. de öfrige Finska riksdagsmännens öde att framkomma för sent för att egentli-

gen kunna deltaga i förhandlingarne, men hemfärden öfver isen var nära att kosta honom lifvet; två af sällskapet omkommo.
Skrifter (utom de ofvan anförde): Finnars flor under Sveriges krona. Tal 1750. — Svar på K. Vetenskaps-Akademiens fråga om bästa sättet att uppodla mosslupna ängar, Sthm 1762. — D:o d:o angående kärrors förbättring (så att man lika lätt må kunna på dem framföra 70 lisp. som nu 40), ib. 1764. — Anvisning till svar på de Mag:r Chydenius förestälte fjorton frågor rörande källan till Rikets vanmakt, Sthm 1766. — Om Salpetersjuderierna i Österbotten, införde i skrifter utg. af Sällsk. för Medborg. Kunskaper. — Förklaringar öfver Tio Guds bud och Trones articlar, införde i Svederi Homiletiska Försök. — Tal vid trenne missdådares afrättning i Kronoby 1786. — Åtskilliga tillfällighets- och ströskrifter.

(**Källor:** Autobiografien i Göteb. K. V. o. V. Samhälles Samlingar. — Riksdagstidningar o. d. från den ifrågavarande tiden. — Åbo Allm. Litt. Tidn. 1803, N:o 58. — Strandberg, Åbo Stifts Herdaminne.)

CLERCK, CARL.

Om denne Linnés lärjunge, hvars namn ännu lefver inom vetenskapen och hvars vetenskapliga bestämningar ännu i våra dagar utgjort föremål för vetenskapsmäns afhandlingar, har red. intet annat att meddela, än hvad Akad. Adj. Mag. Th. Thorell anför i K. Vet. Akad:s öfversigt för år 1858, efter en uppsats om hans originalspindelsamling:

De underrättelser, man eger om Clercks lefnad, synas vara mycket knapphändiga; hvad jag derom kunnat inhemta, inskränker sig till några få notiser, som jag begagnar detta tillfälle att meddela. Carolus Alex. Clerck, såsom han sjelf skrifvit sitt namn i Stockholms studerande nations i Upsala matrikel, inskrefs i denna nation den 5 Maj 1726. Hans födelseår finnes emellertid der ej antecknadt, och i universitetets album studiosorum, äfvensom bland Vet.-Akad:s Åminnelsetal har jag förgäfves sökt några uppgifter om honom. Han blef sedermera Kommissarius i Stockholms Stads bemedlingskommission; Ledamot af Kongl. Vet.-Societeten i Upsala (före 1757), samt af K. Vet.-Akad. 1764. Död (enligt S. Rosenhanes anteckningar hörande till K. Vet.-Akad:s historia) den 22 Juli 1765. Ofvannämnde matrikel uppgifver 1764 såsom hans dödsår, hvilket tvifvelsutan är oriktigt. Den innehåller dessutom, jemte hans namn och titel, följande anmärkning: "Hade ganska stor insigt uti naturalhistorien, isynnerhet den delen som kallas entomologie; hvarpå han viste flera betydliga prof, isynnerhet i sin bok om Svenska Spindlar, som trycktes hos Lars Salvius 1757 med många sköna kopparstycken."

Skrifter: Svenska spindlar uti sina hufvudslägter indelte samt under några och sextio särskildta arter beskrifne och med illuminerade figurer upplyste. Aranei suecici, descriptionibus et figuris æneis illustrati cet. Sthm 1757. — Nomenclator extemporaneus rerum naturalium secundum Systema Naturæ Linnæanum. Holmiæ 1759. — Icones insectorum rariorum. Sect. I et II. Holmiæ 1759. Med illuminerade figurer. — Tal, innehållande några anmärkningar om insekterna, hållet för Kongl. Vetenskaps-Akademien den 7 Martii 1764. Inträdestal i Vet.-Akad. — Dessutom trenne uppsatser i Vet.-Akad.s Handlingar: 1. Beskrifning på Aspfjärilen. (Kongl. Svenska Vet.-Akad:s Handl. för år 1753, p. 278—281; tab VII, figg. 1—4.) — 2. Några anmärkningar rörande Insekter: a) Beskrifning på en Phalæna; b) Beskrifning på en tång att fånga fjärilar och insekter, och c) Om korkbottnars nytta i Insektkabinetter (ibid. 1755, p. 214—216; tab. VI, figg. 2—4). — 3. Om spindlars fångande och födande (ibid. 1761, p. 243—245; tab. V, figg. 1—3).

CRONSTRAND, BALTZAR,

föddes på Törneby egendom i Kalmar län år 1794. Föräldrarne voro Salpetersjuderidirektören Lars C. och Johanna Katarina Bäckerström (hvilkas äldre son, Astronomen Simon Anders Cr. härofvan p. 129 blifvit intagen). Baltzar C. blef Student i Upsala 1809, Underlöjtnant i K. Ingeniörkåren 1815 och undergick 1819 den s. k. stora ingeniörs-officersexamen. Utnämndes 1820 till Löjtnant vid ingeniörkåren och tjenstgjorde 1821 samt 1823—25 som Adjutant hos Chefen för samma kår. Emottog 1822 fortifikationsbefälet i Malmö, men kommenderades snart derpå till Carlsborg. Kapten i Generalstaben 1823. Hade under följande åren olika uppdrag att leda undersökningar och byggnadsarbeten och blef 1829 led. af K. Kr. Vet.-Akad. Fortifikationsbefälhafvare i Karlskrona 1830—32 och utnämndes sistnämnde år till Kapten i Ingeniörkåren och R. S. O. Emottog 1833 fortifikationsbefälet på Carlsborg, men erhöll redan samma år permission till utrikes resor med uppdrag att i främmande länder inhemta kännedom i sitt yrke. Besökte under dessa resor åren 1833—34 Holland och Belgien, Rhenländerne, Sweitz, Sardinien, Frankrike och England, 1835 Italien, 1836—37 Egypten, Arabien och Nubien, 1838 Europeiska och en del af Asiatiska Turkiet, Grekland och Italien, der han följande året qvardröjde och derifrån han insände rapport till Konungens General-Adjutant för arméen om hvad under denna del af resan iakttagits. Vistades 1840—1841 i Österrikiska staterna och återvände sistnämnde år till Sverige på grund af erhållne förnyade ordres, hvarefter han användes i Kongl. Ingeniörkårens tjenst hufvudsakligen i Stockholm intill år 1849, då han på begäran erhöll afsked ur kåren.

C. hade emellertid redan 1845 i Stockholm organiserat en slöjdskola, åt hvars vård han nu uteslutande egnade sig. Han hade ock att glädja sig åt erkännande af dem, för hvilkas utbildning till en konstnärligare yrkesskicklighet han ifrade, och efter val af Stockholms handtverksförening afreste han med understöd af statsmedel till den stora industriexpositionen i London 1851, hvarefter han under vintern 1851—52 i England och Frankrike studerade slöjdskolinrättningen. Under sin sträfvan att efter dessa mönster utbilda den Stockholmska slöjdföreningens skola till en anstalt, der icke blott yrkesskicklighet sattes som mål utan konstnärlighet i handtverket med ett tillräckligt underlag af teoretisk bildning hos handtverkaren, råkade han småningom i strid med den i vår tid så allmänna realistiska rigtning, som från denna bildningsanstalt ville utmönstra de matematiska m. fl. studieämnen med lika mycken ifver, som den, hvarmed andra kämpar för samma rigtning redan förut sökt utmönstra de klassiska studierna ur våra elementarläroverk, och sedan mångahanda härrop höjts mot den, som "ville göra våra handtverkare till konstnärer i stället för handtverkare," inträffade år 1859 det förhållande, att slöjdskolans stiftare upphörde att med sin stiftelse hafva någon befattning och dertill med, som mången före honom, fick skam till tack, fastän i något bittrare grad än vanligt, hvarföre ock den afgåendes repliker fingo en bitter skärpa, den de kanske helst kunnat undvara.

Kapten C. utnämndes år 1856 till Kommendör af Wasa Orden. Har såväl inom den periodiska litteraturen som i särskilt utgifne skrifter uppträdt som författare.

DAHLQVIST, GEORG GUSTAF,

föddes den 21 Juni 1807. Uppfostrades som designerad arftagare men stod vid fadrens död utan alla lagliga anspråk på arfvet, som tillföll andra. Från en prestgård i Östergötland, der han någon tid åtnjutit underhåll och undervisning, kom han som yngling till Stockholm, hvarest han blef anstäld i en lärftskramhandel och efter någon tid öppnade dylik handel för egen räkning. Detta fortfor dock icke länge att gifva honom sin utkomst; han gjorde konkurs och sökte nu anställning vid teatern, för hvilken han alltid haft mycken håg. Han debuterade år 1833 på K. teatern som Sicinius i *Virginia*, men misslyckades helt och hållet att vinna publikens bifall, helst alla hans f. d. embetsbröder, lärfts-

krambandlarne, sammansvurit sig emot honom, som förut till deras förfång sålt sina varor till underpris. D. emottogs nu vid P. Delands trupp, men anmälde sig 1834 åter vid K. teatern, som genom koleran förlorat flera sujetter. Han blef antagen och debuterade med mera lycka, berömdes af Aftonbladet och var snart publikens gunstling.

Under en följd af år har D. sedan varit erkänd som stor tragiker och firat många triumfer. Myrten har slingrat sig kring lagren, men lyckan har ingendera kunnat medföra. Armod och sjukdom har ofta gästat konstnärens hem och i sin mån bidragit att hindra den fullkomligare utveckling, man af hans naturliga gåfvor och varma intresse haft rätt att vänta. Dahlqvist skall dock alltid med snillets rätt behålla sin plats ibland de få svenska skådespelare, som öfvervunnit rutinens och beträdt den verklige konstnärens ståndpunkt.

DELAND, FREDRIK,

yngre broder till Pierre Deland (se härofvan p. 186), föddes den 1 Jan. 1812. Fadren, som afled då Fredrik ännu var barn, hade på sin dödsbädd tagit modrens löfte, att aldrig, så länge hon *kunde* förhindra det, tillåta de yngre sönerna att beträda skådespelarbanan, denna fostrare af bekymmer och elände. Då derföre Lars Hjortsbergs anbud att insätta Fredrik D. i Kongl. teaterns elevskola af modren afböjdes, upptogs den faderlöse af fadrens vän, Hofmästaren Edlund, som uppfostrade honom jemte sin egen son och slutligen förskaffade honom en plats vid Konungens Ekonomikontor, i hvilken befattning D. dock icke länge kunde fortfara. Sedan modren år 1830 aflidit skyndade D. att följa sin aldrig qväfda böjelse för teatern och ingick till en början vid "Svanbergska truppen," som reste kring i landsorterna och bland sina medlemmar redan förut räknade hans äldre broder Pierre. Efter att här ha vunnit den första teatervanan ingick D. vid den af Torslow öfvertagna Djurgårdsteatern och det var här hans rykte som *komiker* grundlades genom *Lorenzo's* rol i "Strozzi och Martino."

Till år 1848 i September fortfor D. att uppträda på Djurgårdsteatern, alltjemt gående framåt såväl i konstnärlig utveckling som i konstnärsrykte. Vi kunna ej uppräkna alla de roler, som för honom blefvo triumfer, ej heller försöka en estetisk utveckling af frågan *hvarföre* de blefvo det. En hvar vet att i de aldra flesta fall denna fråga blir besvarad med ett "*derföre* att man får så roligt då man ser honom,"

och längre bort söker publikens estetiska omdöme sällan sina skäl. Kanske skola vi dock våga oss ännu ett led tillbaka i analysen och som skäl för det dramatiska konstnärsskap, vi hos D. erkänna, anföra det förhållande, att han i den komiska rolen uppfattar eller deri inlägger en sann karakter, med hvilken hvarje enskild handling, äfven den minsta åt börd, står i genetiskt samband; en förtjenst, som fåfängt sökes hos våra vanliga s. k. komici, för hvilka den momentana löjligheten ensamt är komik.

I fem år (1848—53) var F. Deland skild från scenen och bebodde en liten egendom vid en vik af Mälaren. Åren 1853 och 54 uppträdde han åter, denna gång på Kongl. teatern, hvarefter han tillhört Stockholms Mindre teater under åren 1857, 58 och 59, derjemte någon gång uppträdande på ladugårdslandsteatern.

Han blef år 1837 g. m. Emilia Widerberg, dotter af Teaterdirektören Widerberg, och hade i detta äktenskap, som af döden upplöstes år 1854, en dotter, f. 1838, g. m. Landtbrukaren C. J. Öberg 1856.

(Källor: Miniaturalmanach 1848. — Enskildt meddelande.)

DIMBORG, SVEN.

Dr W. G. Lagus yttrar i Åbo Hofrättshistoria, hvad som sedan i korthet upprepas i Åbo Akademihistoria, att Akad.-Bibliotekarien, sedan Math.-Professorn, sedan Hofrätts-Assessorn, sedan Lagmannen Sven Dimberg, adlad Dimborg, var en lycklig latinsk skald, som bildat sig efter Horatius, samt en lärd af mångsidig bildning.

Kyrkoherden i Synnersberg i Westergötland Anders Svensson Dimbodius (från Dimbo socken) hade i äktenskap med Christina Gyltbackius, Wexiöbiskopen J. Scarinii systerdotter, sonen Sven, som kallade sig Dimberg. Han var född 1661, enligt Åbo Akad.-historia, men som måhända är tryckfel, då manuskriptet haft efter Lagus: 166—. Student i Upsala 1676, i Åbo 1677. Återvände till Upsala och blef Informator för Chrphr Gyllengrips barn. Filos.-kandidat 1685. Anträdde utländska resor såsom Kåhreansk stipendiat, sedan han hållit en latinsk oration öfver stiftaren Gudm. Kåhre. Återkommen fick han fullmagt såsom e. o. Mat. Prof. i Åbo 1688. Bibliotekarie ibm. s. å., ehuru den tjensten ej tillträddes. Ord. Mat. Prof. i Dorpt 1690. Rektor ibm 1694; då man med tryckta carmina gratulatoria hedrade honom. Assessor i Lifl. Hofrätten 1706, då nämnde rätt förlades till Riga. Då

ryssarne bemägtigade sig Lifland, flydde D. till Stockholm. Dit hade ock Åbo Hofrättsmän flytt, och D. insattes såsom Assessor i denna rätt, när den höll sina sessioner i Stockholm. Lagman d. 18 Juli 1718, då en ny Lagsaga inrättades i Dahlsbo län af Westergöthland. Adlades den 23 Juni 1719 (n:o 1619) med namnet Dimborg. Lagman i Ångermanland och Westerbotten d. 7 Mars 1722. Fick afsked 1730. Död i Stockh. i Juni 1731; barnlös. G. m. Christina Merling, rådmansdotter från Stockholm.

Han hade hellre önskat bekläda ett professorat i grekiskan eller politiken, då han såsom landsflyktig från Ryssland blef Lagman. Anseende som latinsk skald egde han i de dagar, ehuru man på den banan då hade många medtäflare.

Skrifter: Dispp. acad. Proxeneta Danistico-Logisticus, dissertatione juridico-mathematica, quæ de interusuriis simplicibus est rite determinandis, explicatus. Ab. 1690. — Programma, prid. non. Januar. 1695, Dorp. (intaget i Müllers Sammlung Russ. Geschichte IX: 261.) — Dissert. de caussis Expeditionis a . . . . Rege Gust. Adolpho in Germaniam quondam susceptæ, Dorp. 1691. — De apodixi mathematica, Dorp. 1692. — De genesi Metallorum, Dorp. 1693. — Magna Moralia s. de Mathesi morum, Dorp. 1694. — Hercotectonice Trigonometrica s. Methodorum architecturæ militaris cum universaliorum tum selectiorum analysis Trigonometrica. Dorp. 1697. — Lat. poëmer: Manibus D. Joh. Gezelii, Episcopi Ab. 1690. — Epicedium . . . . Virginis Fischer, Riga 1695. — Manibus Comitis Carol. Gust. Dahlberg, Holm. 1698. — Ode Exsequiis Helenæ Bremskiöldiæ, Ol. Hermelini Uxoris, Holm. 1698. — Ad Ol. Hermelinum filii sui Jonæ præcocia fata lugentem. — Ode (vid K. Fredriks kröning) 1720.

(Källor: v. Stiernm. Adelsmatrikel. — De la Gard. Arch. — Ny Smål. Beskr. II: 777. — Lagus, Åbo Hofr. Hist. p. 277 f. — Åbo Akad. Hist. p. 164 f. 14, 20.)

DUNCKER, JOAKIM ZAKARIAS

föddes 1774 d. 12 November i Kristina socken i Savolax. Hans fader var Majoren Gustaf Fredr. D. och hans moder Brita Cygnæus. Knappt femårig, inskrefs sonen som Furir vid Savolax' Jägareregemente och konstituerades d. 16 April 1789 till Fänrik, på hvilken grad han d. 24 April 1791 erhöll kunglig fullmagt. År 1795 d. 22 Juli blef han Andre Löjtnant, 1802 d. 7 Juli Förste Löjtnant, 1804 d. 9 Okt. Stabskapten och 1807 d. 8 Dec. Kapten med kompani, allt vid samma Jägareregemente. Han utnämndes under det nu utbrytande kriget år 1808 till Major och 1809 till Öfverstelöjtnant i arméen, blef 1808 R. S. O., samt var äfven utsedd till R. S. O. m. St. K., ehuru den officiella utnämningen förhindrades af hans hastiga bortgång.

Vid utbrottet af 1808 års krig blef Duncker genast mycket begagnad under Brigadchefen Sandels och ansågs för en af dennes skickligaste och modigaste biträden under detta krig. Innan den Sandelska Brigaden blef bildad hade Duncker redan haft tillfälle att utmärka sig. Vid återtåget från Kuopio anförde han efterskaran i skarp köld och på svåra snöfylda vägar. Fiendens öfverlägsenhet kunde icke rubba ordningen. Tillbakatåget skedde i sluten fyrkant, med fältstyckena på flyglarna, öfver den milslånga isen (d. 15 Mars 1808) till Toivola. Vid Juukkä hamn, emellan Henriksnäs och Kuopio, var fiendens manstarka anfall i synnerhet lifligt. Ryssarnes skidlöpare hindrades ej af den djupa snön i sina anfallsrörelser. Och på isen sökte deras rytteri att hugga in på D:s trupper; men han förstod att med lika mycken rådighet, som mod och kraft afvisa och tillintetgöra hvarje anfall. Så skedde återtåget under en fyrdubbelt öfverlägsen fiendes anfall och häftig strid i 4 timmar. Vid Pulkila d. 2 Maj s. å. anförde han under Sandels vänstra flygeln och stormade i spetsen för sina Savolaxjägare, oaktadt en oafbruten och häftig kartescheld, fiendens batteri. Med de der eröfrade fanorna afreste han till Kungen, som dubbade honom till Riddare af Svärds-Orden.

Utom de smärre strider, dem han med vanligt mod och förslagenhet bevistade, erhöll han i uppdrag att i spetsen för 240 man på båtar och omvägar öfverraska en rysk, väl bevakad transport d 25 Juni s. å. i nejden af Pankerlaks i Leppävirta. Det lyckades med den framgång att han eröfrade en proviantransport af 200 par vagnar och 4 à 500 st. hästar. Af brist på transportmedel måste det mesta uppbrännas, jemte den förmodade ryska krigskassan, som troddes förvarad i någon af vagnarna. Några dagar derefter eller den 30 i samma månad hade han uppdrag att på båtar göra en landstigning och ett djerft anfall vid Kelloajemi. Han lyckades bestorma och fråntaga ryssarne tvenne bröstvärn, men nödgades efteråt att återlemna dem då fienden hastigt fått betydlig förstärkning. Emellertid tillfogade han ryssarne äfven nu betydliga förluster både i manskap och effekter.

Den 27 Okt. samma år vid Idensalmi eller Wirta bro var Duncker ej den minst verksamme och rådige att bidraga till dagens och slagtningens ärorika utgång. Öfverrumplingen af ryska högqvarteret vid Idensalmi, d. 9 derpå följande November, skedde också under D:s anförande, en marsch af nära 5 mil öfver strömmar, skogar och ödemarker i nattens och mörkrets skydd. Han hade redan tagit fångar och nedgjort en mängd

af sina motståndare, då fienden, som erhållit kunskap om planen, hann tillsända betydliga förstärkningar. Öfverstlöjtn. Malm blef under detta blodbad sårad och fången.

Året derpå eller 1809 utmärkte sig D. i Westerbotten vid försvaret af Löfånger och under träffningen den 5 Juli vid Hörnefors. Han anförde derunder försvaret af bron och hade befälet öfver eftertruppen, med hvilken han ej, oaktadt öfverbefälhafvarens förnyade ordres, ville draga sig tillbaka. Efter ett hårdnackadt försvar, och utan att lyssna till ryska befälhafvarens uppmaning att gifva sig, blef han illa sårad och fången och dog efter få timmar, saknad af hela hären och beundrad af sjelfva fienden, som begrof honom på Umeå stads kyrkogård med all militärisk heder. Hans kamrater bekostade och Landsekret. Lagman Cygnæus uppreste en enkel minnesvård af sten öfver hans graf, erinrande om hans födelse- och dödsår samt om hans mod och fosterländska förtjenster.

Duncker trädde år 1805 i äktenskap med Maria Charlotta Tuderus, dotter till Kommissionslandtmätaren Daniel T. Svenska riksdagen beviljade henne år 1850 en årlig pension af 750 rdr rmt, på proposition af regeringen, efter en utaf Landshöfdingen G. Montgomery ingifven hemställan; hon dog d. 4 April 1858.

Sällan har väl någon, som lefvat och dött som Duncker, blifvit så högt uppburen af minnet. Han var en underordnad befälhafvare i kriget, tapper och djerf som de flesta hans stridskamrater, brinnande af kärlek till ära och fosterland, liksom de. Han stod till och med framom de flesta i mod och fasthet. Men huru slutar han sin så väl begynta bana, redan känd och erkänd som tapprare än de tappre? Han anför vid en reträtt eftertruppen och har posterat sina jägare bakom en brädstapel, hvarifrån de något skyddade kunna beskjuta fienden. Hans chef passerar stället, vresig öfver tvånget att retirera och utbrister: "Hvad, är Öfverstelöjtnanten rädd?" — "Det har jag aldrig varit" svarar han, som sanningen är och som hela arméen känner. Chefen rider vidare med sitt onda lynne, men Duncker stannar, vill ej retirera när ordningen kommer till hans trupp, utan svarar den härom erinrande löjtnanten: "jag retirerar ej utan ordres, emedan jag är rädd." Och när hans uteblifvande bemärkes, sändes en adjutant med dessa ordres — efter en stund ännu en; men Duncker lyder icke. Den fiendtlige befälhafvaren nalkas slutligen, sänker sin värja och ropar: "Gif dig, Duncker, du är kringränd;" men D. svarar med att

befalla sin närmaste man skjuta på fienden, som erbjudit pardon, och lyckas så ändtligen sjelf bli skjuten. Oss synes det vara ett betydligt steg ifrån att sålunda för ett sårande tillmäles skull ändamålslöst och egenmägtigt offra icke allenast sig sjelf utan äfven sitt folk åt fiendernas kulor, till den enskildes frivilliga uppoffring för det helas eller de fleras räddning, åt hvilken handling *vi* vilja gifva namnet *hjeltedöd.*

Men — efter några decenniers glömska står Dunckers minne fram, älskadt, äradt, snart sagdt afgudadt i det land, för hvilket han stridde, men för hvilket vi knappt kunna säga att han dog. Runeberg sjöng om Finlands strid, och "Duncker, Malm och Fahlander" njöto, som andra krigets tappre, en lika och en rättvis ära. Men Runeberg egnade åt Dunckers dödsdag en herrlig minnessång; Cygnæus tog hans enkla bref till sin maka omhand och tryckte dem med en riklig omklädnad af betraktelser och underrättelser, dervid den obetydligaste detalj fått värde så snart den utgått från eller på något sätt berört medelpunkten för dessa "Bilder ur förgångna tiders lif." Man märker en sträfvan att göra en tapper man till en oförliknelig hjelte, att låta sång och saga gifva honom en långt högre plats i minnets tempel än den, hvartill *historien* har rätt att lyfta honom, och man är redan på väg att behöfva göra skillnad mellan den historiske Duncker och den mythiske. Och hvarföre detta? — Cygnæus ger oss svaret: Derföre att det finska folket i Duncker vunnit en personifikation af sina bästa egenskaper — "och något bättre arf kan äfven den rikast begåfvade, på samhällets yppersta platser upplyftade individ ej lemna åt sitt fädernesland."

(Källor: Meddelande af Landshöfd. G. Montgomery. — Cygnæi anförda arbete, tr. i Helsingfors 1858. — Finska krigets historier. — Runebergs "Fänrik Stål" och "Den 5 Juni" i "Nya Nordiska Dikter" utg. af Kullberg, Sthm, 1859.)

EDLUND, ERIK,

bondson, föddes den 14 Mars 1819 i Edsbergs församling af Örebro län. Blef Student vid Upsala Akademi den 30 Okt. 1840. Filosofie Magister den 16 Juni 1845. Mechanices Docens vid nämnde Universitet i början af år 1846. Förestod Fysiska professionen från den 1 Maj till den 1 Nov. s. å.; antogs den 9 Januari 1850 till Fysiker vid Kongl. Vetenskapsakademien i Stockholm; Ledamot af Kongl. V. A. den 10 Dec. s. å.; erhöll den 11 Mars 1852 Professors namn,

heder och värdighet; Fysiker vid Kongl. Elektriska Telegrafverket den 30 Dec. 1854; fick vid Industri-Expositionen i Paris år 1855 första klassens medalj i silfver för en uppfinning i Elektriska Telegrafien; Ledamot af Wetenskaps-Societeten i Upsala den 17 Mars och af Landtbruks-Akademien den 15 Maj 1858; Riddare af Nordstjerne-Orden samma år; har gjort flere vetenskapliga utländska resor samt blef år 1858 kallad till Ledamot af den utaf Regeringen tillsatta Komité för revision af Stadgar för Rikets allmänna Elementarläroverk.

Af trycket utgifna arbeten: Consequence nécessaire de l'équation de la continuité des fluides. Upsala 1846. — Om Electricitetens fortplantande inom vätskor i kärl af cylindrisk form. Handlingar vid Naturforskaremötet i Köpenhamn 1847. — Undersökningar öfver de inductionsströmmar, som uppkomma vid öppnandet och slutandet af en galvanisk kedja. Vet. Ak. Handlingar för år 1858. — Berättelse om framstegen i Fysik under åren 1849—1853. Stockh. 1851—59. — Handledning vid Meteorologiska observationers anställande. Stockh. 1858. — Samt i öfversigt af V. A. förhandlingar: Om galvanisk polarisation; Observationer vid den totala solförmörkelsen 1851; Om magnetismens inverkan på en rätlinigt polariserad ljusstråle vid dess gång genom comprimeradt glas; Om magnetismens inverkan på jernets ledningsförmåga för electricitet; Beskrifning på en telegrafapparat, förmedelst hvilken två underrättelser samtidigt kunna affärdas i motsatt riktning på en och samma telegraftråd. — De fleste af desse arbeten äro i utländske journaler öfversatte.

EHRENMALM, LARS JOHAN och SAMUEL MAGNUS.

1. EHRENMALM, LARS JOHAN.

Lagus yttrar: (L. J.) "Ehrenmalms bildning var klassisk och mångsidig", hänvisande till af honom författade skrifter. "Äfven som jurist var E. en man af verkliga förtjenster. Men det är förnämligast såsom statsman, E. förvärfvat sig ett varaktigt och hedrande minne."

Öfverkrigskommissarien Lars Malm och Helena Axelsdotter Liljegrén hade i äktenskap sonen Lars Johan, född i Wiborg d. 14 (25) Juni 1688. Stud. i Åbo 1703 Orerade öfver freden i Alt-Ranstadt, hvaröfver Cancelleren förklarade sitt nöje i bref till Cons. Acad. Auditeur vid artilleriet i Finland 1708. Föll i rysk fångenskap 1710, men befriade sig sjelf 1712 och kom, efter hvarjehanda äfventyr, till Stockholm 1714. Han blef der Handsekreterare hos Kongl. R. Arv. Horn. Sekret. vid Åbo Hofrätt 1717. Assessor ibm utan ansökning 1718 d. 6 Sept. Adlad 1720 med namnet

Ehrenmalm (n:o 1759). Ordförande i den Commission, som 1725 sattes (under Presid. Cederbjelms direktion), med uppdrag att utarbeta förslag till reglering af Finlands hushållning. Hofrättsråd 1728. Lagman i N. Finnelagsagan 1736. Flyktade till Sverige vid kriget med Ryssland 1742. Utnämndes nu till Revis.-Sekreterare. Då man d. 11 Juni 1743 utsåg deputerade med vidsträckt fullmagt för att afgå till Fahlun och hejda Dalkarlsupproret, var E. en af dessa deputerade. Befullmägtigades 1744 att upprätta äktenskapskontraktet mellan Kronprinsen Adolf Fredrik och Prinsessan Lov. Ulrika. V. Landshöfding i Åbo och Björneborgs län 1744—47. Ord. Landshöfding 1747. Han väckte såsom v. Landshöfding förslag att inrätta en profession i Ekonomien vid Åbo Universitet, hvilket förslag bifölls af K. Mt 1747. Afskedad 1749. Död i Åbo d. 21 Sept. 1774. G. m. Elisab. Åkerhjelm, R. R. Frih. Sam. Å—ms syster.

Professor Tidgren yttrar i minnestalet, såsom bevis på E—ms goda minne, att han ännu 80-årig kunde recitera ur minnet hela psalmer af David på hebreiska och långa tirader ur latinska skalder. Han var i de flesta vetenskaper bevandrad. I sedligt hänseende prisades han allmänt.

Skrifter: Sermo panegyricus ob pacem. 1707, tryckt i Åbo. — Berättelse om Ryssland, författad under fångenskapen i nämnde land. Han erhöll bidr. till dess utgifning 1716. (Förvaras bland Nordinska papperen i Ups. Univ. Bibl.) Ett vidlyftigt arbete, hvilket Lagus funnit vittna om författarens flit, uppmärksamhet och iakttagelseförmåga. — Protokollerna i Finska Hushållningskommissionen, gifna af Presid. Gr. J. F. Aminoff till Universitetsbibliotheket, förstördes i Åbobranden 1827. Deribland funnos flera af E. utarbetade framställningar och förslag, hvilka, enl. Lagus, vitsordade E—ms ljusa förstånd, vidsträckta och grundliga kännedom af landet och författningarne samt hans varma nitälskan för befrämjandet af det allmänna bästa. — Memorial ang. Finlands uppkomst, ingifvet vid 1741 års riksdag, der det väckte allmän uppmärksamhet. — Memorial, huruledes Secr. Utskottet är efter lag bundet till redo och ansvar för dess göromål, ingifvet vid 1742 års riksdag.

2. EHRENMALM, SAMUEL MAGNUS.

Son af n:o 1. Född 1732. Stud. i Åbo 1744. Såsom Cancellist i K. Justitiæ-revisionen blef han 1759 Häradshöfding på Åland. Assessor i Åbo Hofrätt 1762; Hofrättsråd 1765; afskedad 1770 (derom se Lagus l. c. p. 353—55). R. N. O. 1790. Åter adjung. Hofrättsråd 1806, nämnd ännu 1808 såsom sådan i Statskalendern. Död på Åland-Bastö d. 11

Apr. 1814. G. m. Juliana Renata Åkerhjelm, R. R. Frih. Sam. Å—ms dotter.

Lagus anmärker, att det är förnämligast i politiskt afseende E. gjort sig namnkunnig. Han var en af Mösspartiets hufvudmän vid flera riksdagar. Han inlemnade vid 1761—62 årens riksdag mustiga memorialer på Riddarhuset, deri han än begärde åläggande för Secr. Utskottet att angripa regeringen för det utan Ständernas vetskap och samtycke företagna Pomerska kriget; än hade domare och exsecutorer i åtanka; än föreslog, det Secr. Utsk. skulle utreda liquidationerna mellan Kronan och Vexelkontoret. Vid riksdagen 1765—66 spelade E. "en af hufvudrolerna", ledamot både i S. U. och i den Kommission, som Ständerna nedsatt att dömma öfver det Hoffmanska upproret. Vid 1768—69 årens riksdag var han en af rådsherrarnes verksammaste och skickligaste försvarare, kraftigt stödd af sin broder *Georg E—m*, Major, sedan Öfv. Löjtn. Assessor i Åbo Hofrätt, slutligen Hofrättsråd ibm. Vid riksdagarne 1778 och 1789 såg man ock S. M. E., som vid sistnämnde riksdag var Ledamot af Bevilln.-Utskottet.

Skrifter: Särskildt tryckte Riksdagsmemorialer. — Tal på Riddarhuset 23 Maj 1769 (till Rådets försvar). — Berättelse om Åland. Införd i Hushålln.-Journalen 1781, Nov.

(Källor: Lagus, Åbo Hofrättshistoria. — Ett bref om Landshöfd. E. och hans förfäder af systersonen Notarien Lostjerna, i Nescherska manuscriptsamlingen på K. Bibl. i Stockholm. — Ennes, C. XII:s Krigare I: 409 — Bonde, Sverige under U. E. och Fr. 194. — Om Dalallmogens uppror i Handl. i Skand. hist. I: 205, II: 153. 203, III: 205, IX: 275. — Riksd. Tidn. 1756, 1760—62, 1769—70. — Riksd. Krön. 1769, 70, 1778. — Handl. rör. Skand. hist. XV, XVI. — R. o. A. protok. 1789. — Warmh. Bibl. I: 301. N:o 805 (a). — Gjörv. Uppfostrings-Tidn. 1783 n:o 61.)

EHRENSTRÖM, JOHAN ALBREKT.

Då Danskarne under Carl XI:s krig en gång landstigit på Smålands kust och härjande närmade sig Södra Möre härad, uppbådade Häradshöfdingen *Nils Strömer* allmogen och stod fienden manligen emot, så att de danske vände om och hans bondehär sedan kunde draga Kalmar till undsättning; efter många år ihågkoms ändtligen denna trogna tjenst och häradshöfdingen benådades med adeligt stånd och namn, *Ehrenström.* Hans son *Nils* blef Amiralitets-Kaptenlöjtnant och fader till Öfverstelöjtnanten och Kommendanten på Waxholm *Nils Albrekt Ehrenström,* hvilken redan som Öfverfyrverkare

vid Artilleriet trädde i äktenskap med Christina Catharina Sederholm och i detta sitt första gifte hade sonen

Johan Albrekt, åt hvilken den Reuterholmska regeringen beredde en namnkunnighet, som vida öfversteg hvad hans lefnadsförhållanden för öfrigt kunnat skänka.

Han föddes i Finland den 28 Augusti 1762 och bestämdes från sin tidigaste ungdom för fadrens stånd; vid 17 års ålder blef han Konduktör vid Artilleriet, åt hvilket håll också hans studier förnämligast blifvit rigtade, men hans håg låg ej åt den militära banan; han erhöll afsked och kom i sitt 24:e år till Stockholm, der hans eget goda hufvud och måhända äfven hans styfmoders relationer — hon var dotter till Fältmarsk. Baron B. O. Stackelberg — snart förde honom in i både vittra och höga kretsar. Kellgren blef hans umgängesvän och föreläste för honom sin ännu outgifna "Gustaf Wasa", en hedrande utmärkelse för den unge ex-konduktörens vittra kritik; till Clewberg-Edelcrantz kom han i intimt förhållande, Gyllenborg och Oxenstierna intresserade sig för honom och af Leopold blef han bemärkt; ej underligt då, att vi redan följande året finna den unge E., om hvars goda iakttagelseförmåga och sunda omdöme så många inflytelserika vittnen voro ense, stadd på en hemlig mission i sin konungs tjenst, det första tecknet till den synnerliga ynnest hos konungen, hvari han sedan alltjemt fortfor att stiga.

Det var om hösten 1787 Gustaf III:s krigsplaner mot Ryssland nått mognad och ibland de flere kunskapare, hvilka derpå utsändes, var E. en af de förste. Hans uppdrag var att genomresa Estland och Liffland, utforska adelns tänkesätt och om möjligt göra det ändå mera svenskt än hvad det redan kunde vara samt om sina iakttagelser underrätta konungen, ibland hvars efterlemnade papper i Upsala dessa och ännu flera E—ms bref till sin kunglige gynnare förvaras *).

---

*) Brefven omfatta tiden fr. d. 30 Oct. 1787 t. d. 5 Mars 1792, dock inga bref 1791; största antalet från 1790 — Ehrenströms resa år 1787 företogs öfver Ystad, Berlin, Königsberg, Memel och Mitau till Riga. Hufvudpunkterna i det memorial, hvari E. redogör för resultaterna af sin forskningsfärd, innehålla i kortaste sammandrag följande:

I ***Preussen*** herrskade, i synnerhet bland militären, "med föragt blandadt hat mot Ryska nationen." I ***Kurland*** var afvogheten mot Ryssland lika allmän både hos adeln och folket. I ***Pohlen*** fanns hos största delen af adeln "en oöfvervinnerlig afsky" för Ryska regeringen. I ***Lifland*** tillkännagaf tonen hos adeln, i synnerhet hos ungdomen, mycken obenägenhet mot Sverige, utan att derföre antyda mera tillgifvenhet för Ryssland; samma förhållande i ***Estland.*** Missnöjet var i båda provinserna häftigt och allmänt, men både Lifländska och Estländska

Återkommen, utnämndes E. 1788 till Andre Sekreterare i Kabinettet för Utrikes brefvexlingen och var under 1789 års krigsrörelser högqvarteret följaktig, derunder han i Borgo i tre månader bodde tillsamman med Leopold och tillhörde konungens dagliga omgifning, hvarefter han vid fredsunderhandlingarne tjenstgjorde som Armfelts ambassad sekreterare och i sådan egenskap undertecknade freden i Werelä.

År 1791 följde Kunglig Sekreteraren E. sin konung till Aachen och utnämndes samma år till Härold vid K. M:ts Orden, en befattning, som skänker riddarestjernan åt sin innehafvare, och den närmaste framtiden lofvade ännu mycket mera, då Gustaf III:s död hastigt förändrade förhållandena. De förut gynnade tillbakasattes af den nya regeringen, som icke tyckte sig behöfva deras hjelp, och snart visade dem en afvoghet, som så mycket hjertare framstod i jemförelse med den öfverseende mildhet, hvarmed deltagarne i mordplanen mot den aflidne konungen bemöttes.

Efter år 1792 erhållet afsked från sekreterarebefattningen vid Utrikesdepartementet aflägsnade sig E. från hufvudstaden till Djurnäs, en liten landtgård i dess grannskap, der han sysselsatte sig med jemförelser mellan sin förra och sin nuvarande ställning och utsigter. Från 900 riksdaler specie, hvilken inkomst Konung Gustafs nåd beredt honom, såg han

---

adeln hade redan hunnit vänja sig vid det Ryska oket samt fruktade för deras allmoges böjelse för Sverige. E. tillråder Konungen att samtidigt angripa Petersburg och Hapsal (eller Pernau). I så fall skulle allmogen i Estland och Lifland enhälligt resa sig till de Svenska vapnens förmån.

[1] Den "underdåniga berättelse", dat. Stockholm d. 18 Maj 1788, hvarur ofvanstående är hemtadt, slutar med förklaring att "i en blick af E. K. M:ts välbehag ligger min lycka; uppsöker den mig, någon gång, i skuggan der jag vistas, så förlorar jag väl en myckenhet vänner och protektörer, ty erfarne män hafva sagt mig att afund hör till vårt klimat; men jag skall vara tröstad öfver deras förlust. Glömmer den mig deremot, så sjunker jag i ett djup af oblida öden, ty jag eger ej mera annat stöd, än det, min Konung nådigst täckes räcka mig."

I slutet af samma månad (Maj 1788) afgick E. åter öfver Danmark till Berlin för att förmå Generalen Grefve Hård att återvända i svensk tjenst och som Öfverbefälhafvare deltaga i kriget, hvartill Hård dock ej kunde öfvertalas. Från Berlin fortsatte E. sin färd till Finland, allt för att kunskapa, och afgaf vid hemkomsten (s. å. i Sept.) en "Berättelse om hvad som hitintills blifvit gjordt vid planen att afsöndra Storfurstendömet Finland från Sverige." Häri tillskrifves planen till Finlands afsöndring "helt och hållet" Baron Göran Sprengtporten.

I slutet af Jan. 1789 är E. åter i Stockholm, men från Juni 1789 till Aug. 1790 ånyo i Finland, till Konungen insändande jemna rapporter om hvad han iakttagit. Efter denna tid finnas (utom 18 odaterade P. M.) endast trenne bref från E. till Konungen.

Benäget meddelande af Doc. Mag. C. G. Rogberg.

sig nu nedsatt till 300 och mer än 200 hade han ej öfver af sin lilla gårds afkastning när skuldernas ränta betalts. Inskränkta hufvuden ledde ärenderna och de goda lemnades utan verksamhet, jakobiner och olyckor upptäcktes i hvarje vrå af verlden, styrelserna buro sig befängdt åt och Sveriges mest. Ryssland syntes vara det enda land, der det goda gamla ännu kunde finna stöd och den i sin ensamhet politiserande E. lyckönskade till och med innevånarne i den med Ryssland införlifvade delen af Polen att nu få njuta en helsosam styrelse tillgodo, ehuru han långt ifrån gillade det orättvisa sätt, hvarpå denna välgerning meddelades. "Vi befinna oss i samma tillstånd, som denna republique — skrifver han — och ingen annan än Kejsarinnan kan rädda oss, likväl på ett något skiljaktigt sätt."

Det är icke så underligt, som det nu synes, att en svensk med hufvud och fosterlandskärlek kunde falla på att söka bot i — Ryssland. Det var med Ludvig XVI:s och Marie Antoinettes stupstockar för ögonen betraktaren då gick att dömma öfver arten af den rörelse, som höjt folkfrihetens fana. Och Sverige, nyss förut på väg att i förbund med Ryssland söka stäfja de blodtörstige revolutionärerna, närmades af sin nya regering till dessa magtegande tigrar; lägg härtill oron för den unge Konungens öde, hvarom svåra rykten gingo, och för Sveriges under en Reuterholms ledning, — och vi tro att man icke behöfver antaga att en konspiratör mot denna förmyndareregering nödvändigtvis leddes af uteslutande egennyttiga och illasinnade afsigter.

Ehrenström brefvexlade med Armfelt under dennes vistelse utrikes år 1793 och långsamma resa till sin ministerpost i Italien. Hårda ord och skarpa omdömen sparades icke och från Ryssland skulle såväl det allmänna som den enskilde få hjelp i sitt betryck. "Kejsarinnan är rik nog", skref E. till A., som framkastat hoppet om en rysk pension, "för att kunna bestå en liten pension af 7 à 800 rdr åt den, som haft äran att kontrasignera Werelä-freden och thyförutan nu skulle finna sig bragt i elände för det han förblifvit sin konungs och välgörares minne trogen" — utan konungens vetskap och samtycke ville han dock intet emottaga och längre än tills konungen blefve myndig skulle pensionen ej få räcka; och vi veta att ett hufvudmoment i Armfelts revolutionsplan var "en rysk flotta på höjden af Stockholm." Mot detta förslag, i bref meddeladt, reserverade sig dock den mera försigtige Ehrenström, liksom emot Armfelts förflugna påhitt att genom Fröken Rudenschöld skicka bref

till Dalkarlarne, hvarföre han ock af A. fick den elaka benämningen "poltron n:o 1" i bref till Fröken R., som återigen besvor A. att "smickra honom, ty du kan aldrig finna någon som redigare beskrifver hur här går till" och J. Fr. Aminoff, som tyckte att de korresponderande missnöjde borde sända en särskild underhandlare till kejsarinnan, ansåg att "den skickligaste och säkraste vore Ehrenström."

Men denne hade i början sin plan för sig. Kejsarinnans bistånd ville han väl anlita "för att ej dö af svält" och äfven för att kunna vara sina vänner "så mycket nyttigare", men den förändring, hvartill han ville medverka, skulle endast bestå i konungens myndighetsförklarande och insättande af den af hans fader tillförordnade konselj, hvartill från Ryssland ej annan hjelp skulle begäras, än en deklaration efteråt, att kejsarinnan gillade och erkände hvad som var gjordt. "Jag förblifver ännu vid min tanka", skrifver han i Juni 1793, "att en revolution, utförd inom oss utan Rysslands medelbara deltagande, hade varit en ganska lätt sak att verkställa. Men då hade man bordt tillvinna sig konungens förtroende och bemästra sig dess person. Begge Wessmännerna (bryggare) i spetsen för det mindre borgerskapet i Stockholm samt några blå band omkring konungen, som då bordt vara ute till häst, hade varit alldeles tillräckeligt för denna operation. Morgonen derpå hade man låtit utgå ett manifest, hvaruti man upprepat, att det skett för att undvika krig med de magter, som voro missnöjde med nuvarande styrelsen och för andra sinom tusende orsaker, som konungen velat sjelf mottaga styrelsen. Men nu bör man ej mer tänka härpå; tiden för dessa drömmar är förbi att aldrig mer återkomma." E. hade också redan förklarat att då han af själ och hjerta gillade Armfelts tanka om en revolution i Sverige, borde ej skiljaktighet i valet af medlen återhålla deras steg. "Alla vägar föra till Rom; våra uppgifter leda till ett ändamål och man bör blott välja den säkraste, som er tyckes vara, och den som skyndsammast befordrar ett godt slut. Det hufvudsakligaste är återställandet af konseljen, sådan den var vid konungens död, och att från styrelsen förvisa alla Jacobiner; det öfriga går af sig sjelft och fäderneslandet är räddadt."

Så fortfor man att kannstöpa och rådgöra hela året 1793. Regeringen hade emellertid sina spioner och lät genom Postmästaren i Hamburg, Bregard, öppna från Sverige ankommande bref till Armfelt, sedan något löst rykte från Wien och Italien styrkt de längesedan mot honom fattade misstan-

karne. Utan att i dessa bref, hvaribland flera från Ehrenström, skrifna i Oktober, November och December, några egentliga bevis för tillvaron af en konspiration kunde uppletas, hastade man att gripa korrespondenterna och lät, fast ej officielt, förstå att en gruflig sammansvärjning vore upptäckt. Den 18 Dec. häktades Ehrenström jemte flera andra, men sakens anhängiggörande inför domstol fördröjdes under väntan på flera bevis och först efter mer än åtta veckor uppkallades han till förhör inför Svea Hofrätt, som blifvit utsedd att döma i detta högmål. Ytterligare 5 veckor förgingo utan att målet rubricerades och den 20 Mars 1794 ingaf Ehrenström en skrift till Hofrätten, hvari han på det skarpaste tadlade ett så olagligt förfarande, så mycket mer, som han blifvit häktad och nu så länge qvarhållen i ett svårt fängelse endast på grund af några anonyma bref, hvilka ej ens i original blifvit företedda, och (i förlitan på Armfelts löfte att förstöra alla hans bref) förklarade han sig *vid sin själs salighet* vara "förvissad att ingen enda omständighet kan framtes, hvarigenom en sådan konspiration rimligen kan få ett sken af verklighet, än mindre en besannad existens." Dock — han bedrog sig. Armfelt hade icke bränt brefven; i Hamburg, Düsseldorf och slutligen i Italien ertappades hela den förrädiska brefvexlingen och bäst Ehrenströms inlaga flög kring i afskrifter och stämde allmänheten till de anklagades fördel, inlemnades de dels med våld tagna, dels genom betjenter stulna brefven den 9 April till Hofrätten, jemte Hertigens befallning att målet skyndsamligen skulle afgöras och protokollerna tryckas. I Maj utgåfvos också de hufvudsakligaste akterna, beledsagade med de grufligaste brottslighetsepiteter för de skyldige. "Vårt modersmål saknar uttryck", heter det bland annat, "att namngifva hittintills bland oss oerhörda och bottenlösa nedrigheter och förräderier" — och ändå låg ett kungamord knappt mer än två år tillbaka i tiden. På tyska utgafs och på svenska "öfversattes" en annan samling af handlingar i målet, inflätade i de hiskeligaste tillmälen mot konspiratörerna, de löjligaste rökelser för den stora och visa regering, som räddat svenska folket från sådana grufveliga olyckor, och med "anmärkningar", hvilka genom sina öfverdrifter i att vid hvarje särskild mening påpeka den ofantliga brottsligheten nästan förtaga det intryck den verkliga brottsligheten eljest icke kunde undgå att göra. Ehrenström, heter det, ger i förderfvade seder ej efter för Armfelt och Magdalena Rudensköld — hvilkas sedeslöshet skildras i de gröfsta termer —, innehar förställningskonsten

i dess högsta fullkomlighet och är dessutom en uppenbar Gudsförnekare, som finner ett nöje uti att förfölja religiöst folk.

Domen föll ändtligen den 22 September och lydde för Ehrenström på en timmas halsjern på Packartorget, förlust af gods, ära, adelskap och ridderlig värdighet samt halshuggning. Den 23 Sept. stod han i halsjern vid skampålen och utfördes den 8 Oktober *) på afrättsplatsen (Nytorget på Södermalm), men erhöll på fadrens förbön förskoning från dödsstraffet sedan han redan trädt inom spetsgården, hvarom han dock dagen förut fått underrättelse **); han affördes nu till Carlstens fästning, "utan att någonsin, i anseende till det vederstyggeliga Riksförräderi, han begått och biträdt, under något slags Pardons-Placat kunna begripas."

På hösten år 1795 försökte Ehrenström och hans medfånge på Carlsten, Aminoff, att rymma med biträde af en vunnen underofficer, men blefvo upptäckte och suto ännu qvar i sitt fängelse då Gustaf IV Adolf som myndig emottog regeringen. E. förflyttades nu till Waxholms fästning, der fadren var Kommendant, med tillstånd att under bevakning äfven tillbringa tiden på en landtgård i nejden, men fick först år 1800 ära och adelskap åter. Han begaf sig nu på resor, vistades längre tid i Wien m. fl. st., blef 1806 Riddare af S:t Johannis af Jerusalem Orden och bosatte sig från 1811 i Helsingfors "i anseende till bättre varupriser och mångfaldiga enskilta omständigheter, som blott mina vänner kunna rätt bedömma."

Fortfarande fiende till allt hvad från den franska revolutionen utgått, såg han nu åter i Ryssland och Sverige med Ryssland den enda räddningen från Napoleons hotande förtryck och var alltså en varm anhängare af den s. k. 1812 års politik. Från Helsingfors underhöll han med Kanslirådet Adlersparre en jemn brefvexling, meddelande noggranna underrättelser från krigsteatern, ofta äfven väl underrättad om planerna, hvarföre han också efter 20 år erhöll det förargliga beviset på dessa brefs intressanta egenskaper, att han i tryck fick återläsa dem, liksom en mémoire rörande det Munck'ska förfalskningsmålet, skrifven år 1798; de inflöto nemligen utan hans vetskap i den efter så högst egendomliga principer af Excellensen Adlersparre utgifna samling af

*) Aftonen förut utropades som fångens visa på Stockholms gator ett "Qväde" kalladt "Den väckta själens Rop til Sin Gud", i 27 verser.

**) Reuterholm sände sin egen handsekreterare med underrättelsen.

Historiska Handlingar, till gubbens stora och rättmätiga förtrytelse.

Då Kejsar Alexander på resan till mötet med Svenska Kronprinsen Carl Johan passerade Helsingfors, hade han en timmas samtal med Ehrenström "helt och hållet roulerande på de i närvarande stund vigtigaste ämnen" och denne erhöll vid ordensutdelningen i Åbo S:t Wladimirs-ordens 3:e klass samt vid kejsarens återfärd förnyad audiens och nådig inbjudning till Petersburg. Han stannade dock i Helsingfors, der han samma år fått en mängd göromål som Ordförande i Kejs. Byggnads Kommissionen, ett uppdrag, hvilket först efter 6 år upphörde. År 1814 erhöll han titel af Kejs. Verkl. Statsråd, blef 1818 Ridd. af S:t Annæ-ordens 1:a klass och tog vid Finska Riddarhusets upprättande introduktion under n:o 93 bland adelsmän. — Vid 58 års ålder (1820) gifte han sig med Hedv. Cathar. Lagerborg, som dog på 40:e årsdagen af mannens utförande till afrättsplatsen; allt mera bräcklig af ålder fortfor dock E. att lefva, tröstande sig med minnet af den Gustavianska tiden, af Leopolds vänskap — Leopold hade med afseende på E:s karaktersfasthet under förföljelserna kallat honom *Romaren* — och med utarbetande af sina memoirer, tills han ändtligen afled i Helsingfors, den 15 April 1847, efterlemnande en son, Alexander Heribert, född 1821, Major i Rysk tjenst.

Tryckte skrifter (för Red. bekante) af E. äro: 12 bref till Armfelt, Fröken Rudensköld och J. F. Aminoff, dels hela, dels i utdrag tryckte i de rörande Armfeltska högmålet utgifna handlingar, i "Gustaf Mauritz, sitt Fäderneslands förrädare", Sthm, 1795 (äfven på Tyska). — Tilläggning af A. E. vid Anmärkningar till Handlingar om Presidenten Grefve Munck, anklagad för falska sedlars tillverkning 1792; i *Adlersparres* Handlingar rör. Sveriges Äldre, Nyare och Nyaste Hist., II, p. 157—170. — Bref från en Vän i Finland till en Vän i Stockholm från och med 1811 till och med 1824, i *Adlersparres* Handl. IX, p. 22—344 (sluta med 1813).

(Källor, utom ofvan anförde bref och handlingar samt det i noten p. 364 införde meddelande: Adlens ättartaflor. — Adlerbeths Anteckningar. — Schinckels Minnen. — Ehrenströms inlaga till hofrätten och otryckte bref till Armfelt, Oct.—Dec. 1793, och till sin svägerska, Marianne d'Ehrenström, 1827—34, förvarade i K. Bibl. — Örebro Tidn. 1847, N:o 36.)

EKENDAL, JONAS HERMAN,

föddes 1809 d. 13 Okt. Fadren var Komminister J. E. i Mosås, sedermera i Kumla. Studerade vid Strengnäs gymnasium och vid Upsala universitet, prestvigdes 1832 i Dec., men begaf

sig efter knappt två års tjenstgöring som prest till universitetet i Lund, der han 1835 och 1837 aflade Filol. och Filos. Kandidat-examina, hvarefter han återvände till Kumla, der han i ledigheten efter fadren, som just då aflidit, förordnades till v. Komminister. Filos. Mag. 1838. Hade derefter anställning som enskild lärare i och vid Stockholm och blef 1840 Kollega i Örebro, under hvilken tid han äfven uppträdde som pedagogisk och teologisk författare i tidningar och som öfversättare. Tillförordnades 1843 till Seminariiföreståndare i Strengnäs och utgaf från 1848 under någon tid en Tidskrift för Folkskolelärare och Folkbildningens vänner. Reste 1849 med statsanslag i Danmark, Tyskland och Schweitz för att samla erfarenhet om dessa länders folkbildningsanstalter, i hvilket ändamål han äfven senare berest kontinenten, och utgaf 1854 i tre delar sin resebeskrifning, äfvensom 1851 och 52 ett arbete öfver folkskolans tillstånd i Sverige och som Seminarii-lärare åtskilliga handböcker och öfversättningar. Utnämndes i Jan. 1856 till Kyrkoherde i Flo i Westergötland och uppehöll sig från samma års sommar under ett år utomlands; tillträdde sitt pastorat år 1858 och fortfar med sin litterära verksamhet, hufvudsakligen i religiösa ämnen.

E. är g. m. Anna La Roche, dotter till en prestman i Basel.

(**Källa:** Enskildt meddelande.)

EMANUELSSON, PEHR JACOB.

Bland vår tids predikanter har E. ett ärofullt och äradt namn. *Pehr Jacob Emanuelsson* föddes d. 27 Mars 1802 i Orrekulla, Krokek s:n, der fadren var Comminister. Stud. i Upsala 1820. Gjorde en resa genom Norge 1824. Magister i Upsala 1827. Litt. Græc. Docens 1829. Bestridde Grekiska professoratet 1830—31. Innehade förslag till Gr. L. Adj. 1830, och till Gr. L. Prof. 1834. Blef Gr. L. Lector i Gefle 1837. Prestvigd 1841. Kyrkoherde i Hellestad, Linköpings stift, 1843. Prost 1845. Kontr.-Prost i Bergslagskontrakt. L. N. O. Riksdagsman vid dessa senare riksdagarne. Th. Doct. 1860. G. m. Charl. Häger. Fadren Handl. i Upsala. Barn: Otto Wilh., Fanny, Anna, Maria.

Skrifter, utom Exc. o. Gr. dispp., under eget præsidium: Comparatio inter tragœdiam Æschyli, quæ Septem ad Thebas inscribitur & Euripidis Phoenissas. P. I. II. Ups. 1834. — Sophokles Sorgespel. Öfversättn. 1 H. (Antigone och Qvinnorna i Trachis.) Sthm 1831. — Polybii från Megapolis Historiska arbete. Öfvers. Sthm 1833—34 (i Bibliothek af Grek. o. Rom. Prosaiker).

ERICSON, NILS.

Grufegaren i Wermland Olof Ericsson, af en Wallonslägt, som under K. Carl X:s tid inkallades för bergsbrukets upphjelpande, hade i äktenskap med Sofia Yngström sönerna John (se nedan) och Nils, begge utmärkta mekanici, af hvilka den förre genom sina uppfinningar, den senare genom de af honom anlagda kanaler och jernvägar vunnit ära och namnkunnighet.

Nils Ericsson föddes vid Långbanshyttan i Wermland (Gåsborns socken) den 31 Jan. 1802. Sedan fadren 1811 försålt sin grufdel och blifvit föreståndare för Bergssprängningsarbetena vid Göta kanal, antogs sonen 1816 till elev vid dessa arbeten. Blef 1823 Underlöjtnant vid Ingeniörkåren, 1828 Löjtnant i Arméen, 1830 Kapten och 1832 Major i Flottans mekaniska kår, R. W. O. 1841, Öfverstelöjtnant 1842, R. N. O. 1844, Öfverste 1850, K. W. O. s. å., K. N. S:t O. O. 1851, adlad 1854 (skrifver sedan Ericson) och 1856 introducerad under n:o 2324; R. R. S:t Annæ-Ord. 2:a kl. i briljanter 1855, Chef för Statens jernvägsbyggnader s. å. K. W. O. m. st. k. 1858, Friherre vid K. Carl XV:s kröning 1860.

Frih. E. är L. K. W. A. och L. Kr. W. A.

Ibland de arbeten, som utaf E. äro utförda, märkas Trollhätte kanals ombyggnad, Slussbyggnaden och Skeppsdockorna i Stockholm samt den stora kanalförbindelsen mellan sjön Saimen och Finska Viken. Den drift och skicklighet, hvarmed han ledt anläggningen af Svenska Statens jernvägar, hvilka utan honom troligen ännu haft långt till den fullbordan, de redan vunnit, har dock i ännu högre grad än kanalbyggnaderna gjort honom förtjent af de nådiga utmärkelser, han från konungamagten fått röna.

Frih. E. är sedan 1833 gift med Grefvinnan Wendela Wilhelmina von Schwerin och har i detta äktenskap tre söner och en dotter. Han eger Nygård vid Wenersborg.

ERICSSON, JOHN *),

yngre broder till Friherre Nils Ericson (se ofvan), föddes vid Långbanshyttan i Wermland år 1803 och följde, liksom äldre

---

*) Red. beklagar, att den, oaktadt sina bemödanden, ej kunnat lemna en ordentlig lefnadsteckning af denne ryktbare landsman; skulle det likväl senare lyckas att erhålla en sådan, hvarom Red. ännu icke uppgifvit allt hopp, skall den i nästa band meddelas.

brodren, sin fader till sprängningsarbetena vid Göta kanal och blef af Grefve Platen antagen till elev vid kanalbyggnaden. Efter några år ingick han vid Jemtlands regemente, der han 1822 blef officer, alltjemt med ifver och förkärlek egnande sig åt matematiska och ingeniörs-studier, mekaniska experimenter o. d., redan nu sysselsatt med tanken på möjligheten att till en ny rörelsekraft begagna luften, hvars expansion vid högre värmegrad tycktes gifva giltighet åt hans plan.

Han afreste 1825 till England, der han sökte vinna ingeniörer och kapitalister för en af honom uppfunnen maskin, densamma, hvaraf den nu bekanta varmluftsmaskinen utgör den fullständigare utvecklingen. Följande år tog han afsked ur svensk krigstjenst och qvarstannade nu i England, hvarifrån han sedermera öfverflyttat till Amerika, under jemna sträfvanden att fullkomna sin uppfinning, hvarjemte han tid efter annan genom andra uppfinningar fäste det anseende vid sitt namn, som behöfdes för att få det nya drifkraftsystemet beaktadt och i större skala utfördt. Bland dessa uppfinningar intager *Propellern* första rummet; vid 1851 års Universalexposition i London upptogo de af Ericsson konstruerade och uppfunna maskiner en betydlig del af den för de amerikanska produkterna anvisade plats, hvilket bidrog att förvärfva honom det förtroende hos amerikanska kapitalister att de vågade en del af sin förmögenhet för utförandet af Ericssons stora uppfinning. Han såg också efter 20 års ihärdiga mödor och motgångar ett skepp lemna Newyorks hamn, drifvet af hans nya rörelsekraft.

Målet var dock icke ännu hunnet och är det väl icke heller nu; ångan ger ännu en större hastighet och har således företräde som drifkraft, der hastighet är hufvudsak; men *Varmlufts-Maskinen* användes och utbildas mera dag för dag och dess uppfinnare är den fasta viljans man.

(**Källa:** Lefnadsteckning till porträttet af J. Ericsson i "Skandinaviskt Porträttgalleri", Stockholm, 1847—53, 4:o.)

Tillägg till Bokstafven E

i Biographiskt Lexicon öfver Namnkunnige Svenska Män.

EBERSTEIN, CARL CHRISTIAN.

Till. t. B. L. IV: 162.

Prof. E. dog d. 18 Mars 1858 och kom således aldrig att "vara Præses vid det blifvande Prestmötet i Lund", då detta först i Aug. nämnde år blef afhållet. Utgaf deremot i Lund år 1855 och ventilerade såsom specimen för Första Teologiska Professionen derstädes en afhandling "De Præstantia Symbolorum Ecclesiæ Lutheranæ", under det en öfver honom af Konsistoriet fäld afsättningsdom ännu i högre rätt låg oafgjord. Denna dom upphäfdes emellertid och E. fortfor till sin död att vara Kyrkoherde i V. Karups pastorat.

E. var ganska allmänt känd för sitt qvicka hufvud, sina många processer och sina oupphörliga tvister med Biskop och Domkapitel. Oaktadt sina föga vanliga oratoriska förtjenster som predikant ansågs han derföre icke af många serdeles lämplig för själasörjarekallet, ifrån hvars utöfning han ock tidtals af domkapitlet skildes, detta dock sällan af enahanda skäl med dem, hvarpå anförde omdöme grundade sig. — Som tillfällighetspoet var E. serdeles lyckad och utgaf år 1856 en samling tillfällighetsdikter (Mina Höstblommor; 2:a häft. 18(59), äfvensom 1853 en poetisk kalender "Bispen", tryckt i Köpenhamn, uteslutande riktad emot den gamle Biskop Faxe, ett sarkasm-manér i bunden stil, som sedan i Lunds stift icke blef utan efterföljd.

EDELCRANTZ, ABRAHAM NICLAS.

Till. t. B. L. IV: 165.

Då sanningens rätt är af alla rättigheter den högsta, bör ej döljas, att Presidenten Frih. Edelcrantz' moraliska anseende ej var på långt när så stort, som hans vetenskapliga och vittra. Under styrelsen af Teatren ansåg han sig blott hafva redovisningsskyldighet inför sin Konung personligen, om hvilken han väl kunde beräkna att han ej skulle besvära sig med ett dylikt revisorsskap. Bekant är huru Lars Hjortsberg, då han på frågan om teaterpersonalen ej till en viss dag kunde utfå sina qvartaler, fått E—z' svar: *Jag ser intet ljus deri,* leende inföll: *Nå, nå, vi veta ju att det der ligger i Skuggan.* E. hade under senaste löneqvartalet bygt sig en villa på Djurgården, kallad *Skuggan.*

Den för sin ärlighet och ordningssinne så väl kände Frih. John Hugo Hamilton, som en tid styrde Teatren, hade alla sina räkningar med qvittenser ordnade på sitt bord då han dog. Kort derpå funnos de ej och kunde aldrig framletas. Suremain försäkrade A. F. Skiöldebrand att Edelcrantz (Hamiltons efterträdare i Teaterstyrelsen) hade under mellantiden varit i rummet. Genom dessa pappers försvinnande blef redogörelse omöjlig för Hamiltons ansvarsperiod — och revisionsfrågan uppsköts.

Då Skiöldebrand öfvertagit Teaterstyrelsen kräfde han noggrann revision för Edelcrantz' styrelsetid, skäligen begärande att blott bära ansvar för tiden efter sitt tillträde tills hans befattning med styrelsen komme att upphöra. Revisorer utnämndes och hade några sammanträden; men funno så stora luckor i räkenskaper och handlingar att frågan förföll, såsom omöjlig. Rosenblad förklarade, att man ej borde misstänka en så utmärkt mans ordentlighet, hvilket ock var Kungens mening och Ständerna voro ännu, som man vet, "beskedlige". När Sv. Akademien lät Skiöldebrand veta, att man ernade inkalla honom till Ledamot efter Edelcrantz, bad han Leopold frambära hvad han tänkte om E—z's sedliga värde och påminte att han ej plägade säga *motsatsen* till hvad han tänkte. — D:r Hagberg invaldes i stället.

EDHOLM, ERIK AF.

Till. t. B. L. IV: 276.

Lifmed. D:r af Edholm var 1841—49 Ordförande i Sundhetskollegium, K. W. O. m. st. k. 1842; erhöll Carl Johansmedaljen 1855. — Dog i Stockholm 1856 den 29 Maj.

EHRENBORGH, CASPER WILHELM MICHAEL.

Till. t. B. L. IV: 176.

Presidenten Baron E. dog i Kristianstad d. 5 Jan. 1844. Han hade i äktenskap med Ebba Fredrika Charlotta Ruuth sönerna Gustaf (Baron vid fadrens död, Kammarherre hos Enkedrottning Josefina) och Erik (Löjtn. vid Sk. Husar-reg:t) samt en son och en dotter, hvilka dogo späda.

EHRENHEIM, FREDRIK WILHELM VON.

Till. t. B. Lex. IV: 178, 179.

Ur H. E. Grefve H. G. Trolle-Wachtmeisters Journal kan red. meddela följande anteckning rörande Kansli-Presidenten Frih. Ehrenheim:

Orsaken till v. E—ms återflyttning från Småland till Stockholm var en våldsamhet och skymf, som några officerare på en bal i Eksjö begått emot en ung väl uppfödd flicka, som vistades för tillfället i v. E—ms hus hos en sin slägting, af opinionen ansedd för Baronens maitresse. Baron v. E. uppreste och begärde skydd af Kronprinsen, samt fordrade upprättelse. H. K. H. föranstaltade en undersökning, men fick, enligt E—ms förmenande, falska rapporter. Emellertid blef v. E. qvar i Stockholm och sålde sitt lilla småländska hemman för 5,000 rdr bco. Då han lemnade Stockholm, var hela hans egendom, utom detta hemman, 6,000 rdr bco. Och likväl funnos de, som sade honom vara köpt af England.

Den i B. Lex. nämnda pensionen af 600 rdr Hamb. bco ärfde v. E—m efter Piranesi, densamme som tjent Reuterholm till spion på Armfelt och senare i Rom stält sig in hos de revolterande Fransoserna genom att vid ett upplopp kasta sin svenska Nordstjerneorden på ett bål, bland diplomer, kammarherrenycklar o. d. Då dennes död spordes föreslog någon af riksdagsmännen 1810 att v. E—m måtte få efterträda denne "pensionnaire de Suède", och det skedde. Pensionens belopp ökades snart derefter.

I Svenska Tidn. d. 19 Maj 1853 berättas, att då Ehrenheim engång afslutat ett fördrag med England begärde han i stället för den vanliga gulddosan pengar till lika värde. Då herrskade hungersnöd i Bohuslän och han anslog pengarne till inköp och utdelning bland de nödlidande af säd. Canning, underrättad härom, jemte det han af Svenska Ministern fått höra att E. ej var enskilt rik, bad att Svenska regeringen i stället för gulddosa till honom måtte lägga en lika summa till de sände Engelska pengarne för att tillställas vederbörande i Bohuslän.

EHRENSKIÖLD, NILS.

Till. t. B. L. IV: 188.

Till de knapphändiga anteckningar, hvilka å anfördt ställe meddelas om denne sjöhjelte, hvars bedrift vid Hangö-udd mer än en gång blifvit besjungen af våra skalder, tillåta vi oss att här lägga följande, hemtadt ur Riddarhusgenealogierna och hufvudsakligen ur *Oscar Fredriks Bidrag till Sveriges Krigshistoria,* ur hvilken senare källa vi äfven meddela att Ehrenskiölds egenhändiga lefvernesbeskrifning förvaras i Kongl. Örlogsmannasällskapets bibliotek i Karlskrona.

E. kom redan vid 18 års ålder (1692) i tjenst vid Amiralitetet, blef efter tvenne år Underlöjtnant, 1698 Öfverstlöjtnant och förde år 1700 under sjötåget till Öresund som Kapten skeppet Liffland om 56 kanoner. År 1705 var han Chef på skeppet Göteborg i Finska viken. År 1708 i Nov., då han förde skeppet Norrköping, led han skeppsbrott vid Dagö men lyckades rädda sig och sitt folk, sedan de dock tillbringat 2 1/2 dygn på vraket med döden för ögonen. 1711 följde han hufvudflottan med skeppet Småland; sändes 1713 med två fregatter att utvexla de fångna af Stenbocks här men nödgades återvända med oförrättadt ärende, då de härom gjorda öfverenskommelser icke blefvo uppfylde. Som Schout-bynacht anförde han år 1714 den lilla flotta som blef slagen men likväl vann så mycken ära, och utnämdes under fångenskapen år 1716 till Vice-Amiral (enl. Riddarhusgenealogierna) samt vid återkomsten, år 1721, till Amiral (Vice-Amiral enl. Oscar Fredrik) och Direktör för Amiralitetets nybildade General-Kommissariat. — E. var sedan 1703 den ryktbare Cornelius Tijssen's (Anckarstierna) svärson; han dog i Karlskrona d. 2 Nov. 1728 och följdes redan året derefter i grafven af sin maka och sin 18-årige son, med hvilken ätten "troligen" utgick (enligt Riddarhusgenealogien).

EHRENSVÄRD, AUGUST,

rättas i B. L. IV: 199, 200, 201, 202, der Fältmarskalken Grefve E. så kallas, till *Augustin*.

EHRENSVÄRD, CARL AUGUST.

Till. t. B. L. IV: 210.

Ytterligare försök att i system. framställa Ehrensvärds estetiska och konstfilosofiska åsigter äro gjorda af *Atterbom* i första delen af hans *Svenska Siare och Skalder*. Vitterhets-, Hist.- och Ant.-Akademien gaf år 1834 sitt pris åt *B. v. Beskow* för hans *Historiska och Æstetiskt-kritiska anmärkningar vid Ehrensvärds omdömen i skön konst* (tr. i Akad:ns Handll. XVI:e delen) och Svenska Akademien år 1856 sin stora prispenning åt Prof. *G. Ljunggren* för hans *Jemförelse mellan Winckelmann och Ehrensvärd såsom konstfilosofer* (tr. i Akad:ns Handll. XXIX delen).

Uppgiften (a. st. p. 205) att Gr. C. A. E—ds son Carl Albert August "dog d. 25 Nov. 1832" återkallas såsom helt och hållet gripen ur luften. Öfversten Gr. E. lefver ännu (1859).

EKSTRÖMER, CARL JOHAN AF.

Till. t. B. Lex. IV: 232.

Prof. D:r af Ekströmer blef år 1837 utnämnd till Generaldirektör öfver Hospitalerna och Lazaretterna i Riket, K. W. O. 1842, R. D. D. O. 1847, Ordförande i Sundhetskollegium 1849, K. W. O. m. st. k. 1853. — Erhöll på begäran afsked från Ordförandeskapet i Sundhetskollegium d. 4 Juli 1860. Afled i Stockholm d. 13 Aug. s. å.

ELGSTRÖM, PEHR.

Till. t. B. Lex. IV: 233.

Öfver P. Elgström förekommer i tidskriften "Läsning för Bildning och Nöje, 1847, p. 321—51 en "Biografi och Karakteristik" af Atterbom, hvartill den läsare hänvisas, som om denne tidigt bortgångne kämpe i Nya Skolans leder önskar den närmare kännedom, hvaraf den anförde minnestecknaren anser honom så väl förtjent.

ENVALLSON, CARL.

Omarbetning af art. i B. Lex. IV: 268.

Carolus Magnus, son af Kyrkoherden i Waxholm Joh. Enevall och hans fru Marg. Insulin, föddes derstädes d. 24 Okt. 1756. Liksom en äldre broder Johan, sedermera Kyrko-

herde i Husby-Sjutolft, antog han namnet Envallsson redan som student; med detta namn disputerade han nemligen 1776 under Professor Georgii. Mot slutet af detta tiotal torde han tagit någon embetsexamen och blef sedan anstäld i Krigs-Collegium, der han avancerade till Registrator. Mer än i det embetsverk, han tillhörde, sysslade han vid Stenborgska teatern, såsom hvars "Teaterdichter" han kan anses ända till slutet af dess verksamhet (1799). Sedan öfversatte han någon tid för Dramatiska Teatern. Men då detta lefvebröd förmodligen blef knappt, sökte "*förre* Registratorén uti K. M:ts och Riksens Höglofl. Krigs-Collegio" en ledig notarii-publici-syssla, till hvilken han också utnämndes d. 20 Jan. 1802. De sista åren var han blind och lefde i största misère samt dog i Stockholm d. 14 Juli 1806.

Om han varit gift, är ej säkert kändt. Han efterlemnade en dotter, som sedermera blef gift med bokhandl. Em. Bruzelius i Upsala. Var ledamot af Musikaliska Akademien.

Som dramatisk författare är E. hvarken storartad eller serdeles egendomlig. Hans flesta originaler äro i mer eller mindre mån imitationer: till och med hans allmännast kända och bästa stycke Kronofogdarne har lånat idéen af en fransk komedi. Lätt och ledig versifikation och dialog samt lyckligt val af melodier äro egenskaper, som icke kunna frånkännas hans små vaudeviller. Deremot är komedien "Nya Secten" samt skådespelet "Gustaf Ericsson i Dalarne" och dramen "Julaftonen" (i Kotzebue's maner) på det hela taget misslyckade, ehuru de för sin tid stå långt öfver de flesta s. k. originalstycken, på hvilka dagens publik bjudes. Genom sina talrika öfversättningar af utländska operetter beredde han tillfälle till njutandet af en Philidor's, Grétry's, Glucks, d'Aleyrac's, Piccini's, Cimarosa's m. fl. kompositioner och har dymedelst samt genom sitt "Musikaliska Lexicon" ej obetydligt inverkat på nationens musikaliska bildning.

Hans skrifter bestå dels af teaterstycken, dels af några andra arbeten, alla tryckta i Stockholm.

I) ***Theaterstycken*** *), *a*) Originaler: Kopparslagaren, opera-comique i en act, af *C. E.*, 1781, 8:o. — Den Nya Secten, moraliskt lustspel i en act, 1782, 8:o (anon.) samt Sammandrag utaf moral. lustsp. N. S. s. å. — Så blefvo alla nögda, eller det lyckliga tillfället, opera-comique uti en act af *C. E.*, 1782, 8:o. — Niugg spar och fan tar, eller åldrarnes dårskaper, opera-comique uti två acter af *C. E.*, 1784, 8:o. — Herregårdshögtiden, dramatiskt divertissement uti en act af *C. E.*, 1784,

*) Hvilka här klassificeras efter hans egen uppställning, ehuru åtskilliga af imitationerna äro så godt som blott öfversättningar.

8:o. — Gustaf Ericsson i Dalarne, dram uti tre acter, 1784, 8:o. — Divertissement i sång, gifvet 1785, 8:o (anon.). — Slåtterölet eller Kronfogdarne, lyrisk comedie uti tre acter, 1787, 88, 94, 18 . ., 8:o, 1857, 12:o. — Bobis bröllop, lyrisk comedie uti tre acter, 1788, 8:o (första utkastet, kalladt: Sorgen för glädjen går, eller mor Bobi och skolmästaren, är tryckt s. å.). — Divertissement i anledning af Svenska flottans seger, 1788, 8:o (anon.). — D:o vid hertig Carls ankomst, 1788, 8:o. — D:o i anledning af konungens återkomst, 1788, 8:o (anon.). — Den glade medborgaren, divertissement, 1790, 8:o (anon.). — Högtiden eller det glada folket, divertissement uti två akter, 1797, 8:o. — Julaftonen, eller den fattiga enkan och dess familie, dram i tre akter, 1801, 8:o. — *b)* Imitationer: Bajocco och Serpilla, operette uti tre acter, imit. af *C. E.* (efter ***Dominique Biancolelli*** och ***Romagnési***), 1784, 87, 92, 8:o. — Det Indianska campementet, eller den betslade philosophen, opera-comique uti en act, im. af *C. E.* (efter ***de Piis*** och ***Barré***), 1784. 8:o. — Colin och Babet, opera-comique uti två acter på sång, af *C. E.* (efter ***de Piis*** och ***Barré***), 1787, 3:e (2:a) uppl. 1800, 8:o. — Sven och Maja, eller kärleken på landsbygden, lyrisk comedie uti två acter (efter ***Favart***), 1789, 8:o. — Skärgårdsflickan, opera-comique uti en act (efter ***de Lasalle***). 1789, 8:o. — Den tokroliga natten, eller lyckan står de djerfve bi, comisk opera i fyra acter (efter ***Dumaniant***), 1791, 8:o. — Den ädelmodiga prinsessan eller nybyggarne i Norrmandiet, lyrisk comedie uti två acter (efter ***de Piis*** och ***Barré***), 1796, 8:o. — Raton och Rosette, eller den segrande kärleken, lyrisk comedie-pastorale i två acter (efter ***Favart***), 1799, 8:o. — Iphigenie den andra eller de gamla Grekiska historierna, opera-comique i tre acter, parodie (efter ***Dorvigny***), 3 uppl., 1800, 8:o. — Dalarö-flickan eller den ädelmodiga skeppskapitenen, lustspel med sång i två acter, 1805, 8:o. — *c)* Öfversättningar: Tunbindaren, opera-comique (af ***Oudinot*** och ***Quétant***) uti en act, öfv. af *C. E.*, 1781, 12:o — Den bedragne cadi, opera-comique uti en act (af ***Lemonnier***), öfv. af *C. E.* och *C. S(tenborg)*, 1781, 12:o. — Pigan husbondfru, opera-comique i två acter (af ***Baurans*** efter italienskan), öfv. af *C. E.*, 1781, 8:o. — Hofslagaren, opera-comique i två acter (af ***Quétant***), öfv. af *C. E.*, 1782, 12:o (förändrad och förbättrad, 1786, 8:o). — Den talande taflan, opera-comique uti en act, af ***Anseaume***, öfv. af *C. E.*, 1782, 8:o. — Målaren, kär i sitt modell, opera-comique i 2 acter, af ***densamme***, öfv. af *C. E.*, 1782, 8:o. — Soldaten, opera-comique i en act, af ***densamme***, öfv. af *C. E.*, 1782, 8:o. — Nybygget, opera-comique i två acter (af ***Frumery***), öfv. af *C. E.*, 1783, 8:o. — Kungen och Skogvaktaren, opera-comique uti tre acter, af ***Sedaine***, öfv. af *C. E.*, 1784, 8:o. — Cassander oculist, comedie-parade uti en act (af ***de Piis*** och ***Barré***), 1784, 8:o (anon.). — Skomakaren, opera-comique uti två acter, af *C. E.* (efter ***Ferrières***), 1785, 8:o. — De Musulmanniske pelegrimerne, eller det oförtänkta mötet, opera-comique uti tre acter (af ***L. H. Dancourt***), öfv. af *C. E.*, 1786, 8:o. — Datum in blanco eller procentaren, comedie uti fem acter (af ***Wiwet***, Dansk), öfv. af *C. E.*, 1786, 8:o. — Sophie, eller den dygdiga landtflickan, comisk dram uti tre acter (af ***Goldoni***), fri öfv., 1788, 8:o (anon.). — Den svartsjuke älskaren, eller de falska apparencerna, opera-comique uti tre acter (af ***Hales*** eller ***d'Hèle***), fri öfv., 1790, 8:o. — Den förlorade pupillen, eller man kan ej gissa till allt, opera-comique uti två acter (af ***Sedaine***), imit., 1790, 8:o. — Tom Jones, comisk opera uti tre acter (af ***Poinsinet***), fri öfv., 1790, 8:o. — Konung Richard Lejonhjerta eller kärleken och troheten, skådespel i tre acter (af ***Sedaine***),

1791 (anon.), 1807, 8:o. — Den falska svartkonsten, opera-comique uti två acter (af ***Marmontel***), 1792. 8:o. — Azemia eller vildarne, skådespel med sång uti tre acter (af ***Poisson de Lachabeaussière***), 1793, 8:o. — Den stormiga aftonen, skådespel med sång uti en act (af ***Radet***), 1793, 8:o. — Grefven af Walltron, eller subordiinatonen, skådespel i fem acter (af ***Möller***), 1793, 8:o. — Fruntimmernas Jacobinerklubb, moraliskt lustspel i två acter, af ***v. Kotzebue***, fri öfv., 1793, 8:o (anon.). — De ädelmodige bönderne, eller dygden tillhör alla stånd, skådespel med sång uti två acter, af ***Monvel***, 1794, 8:o. — Savoyardgossarne, skådespel med sång uti en act (af ***Marsollier des Vivetières***), 1794, 8:o. — Det farliga förtroendet, skådespel med sång uti två acter (af ***Forgeot***), 1794, 8:o. — Marquis Tulipano, eller det oförmodade giftermålet, opera-buffa i tre acter (af ***Gourbillon***), 1794; 8:o. — Sargines, eller kärlekens fosterson, skådespel med sång i fyra acter, af ***Monvel***, 1795, 8:o. — De gamle friarne, skådespel uti två acter (af ***Fallet***), 1795, 8:o. — General Schlenzheim och dess familie, skådespel i fyra acter (af ***Spiess***, ***Plümicke*** och ***Brömel***), 1796, 8:o. — Renaud d'Ast, skådespel med sång uti två acter (af ***Radet*** och ***Barré***), 1796, 8:o. — Giannina och Bernardone, eller den svartsjuke klockaren, opera-buffa i två acter, öfv. af ***Stenborg*** och ***Envallsson***, 1796, 8:o. — Musikvurmen, lustspel på vers och med sång uti en act (af ***Grenier***), 1796, 8:o. — Casper och Lona, eller betaldt som qvitteras, lustspel med sång uti en act (af ***Sedaine***), imit., 1797, 8:o. — Camilla, eller det underjordiska hvalfvet, skådespel med sång uti tre acter af ***Marsollier***, 1797, 8:o. — Klensmeden eller det onyttiga låset, lustspel med sång uti två acter (af ***Quétant***), 1797, 8:o. — Tos-orden, eller de nyfikna fruntimmerna, lustspel i fyra acter (af ***Goldoni***), 1798, 8:o (anon.). — Peter den Store eller Strelitzerne, skådespel i fyra acter (af ***von Babo***), 1799, 8:o (anon.). — Förmyndaren, eller sommaräfventyret på landet, skådespel med sång i två acter, af (***Flor.***) ***Dancourt***, 1799, 8:o. — Den unge arrestanten, skådespel med sång i en act (af ***Duval***), 1799, 8:o. — Kusinerna eller fruntimmerssqvallret, lustspel i tre acter (efter ***Riccoboni***), 1807, 8:o. — Hans otryckta öfversättningar, uppgående till ett antal af omkring 20, löna ej mödan att förtecknas. — **II)** Öfriga arbeten äro: Mina tidsfördrif på högvakten, 4 h. 1780, ny uppl. 1787, 8:o (anon.). — Ny Acerra philologica, eller läsning till nytta och nöje för alla åldrar och stånd, samlad, h. 1—5, 1802—05, 8:o. — Vinterläsning, samlad och utg., h. 1, 1806, 8:o. — Svenskt musikaliskt lexicon, 1802, 8:o. — Tal för Augusti samfund, 1789, 8:o (anon.). — Berättelse om d. 19 Aug. 1772, öfverlemnad till Augusti samfund, 1805, 8:o samt smärre verser i samma orden.

(Källor: Waxholms dopbok. — Lidén, Catal. disp. — Oeconomie-protocollerna f. 1802 i Sthms rådhuscancelli. — Glörvells Dödslängd 1800 ff. (handskrift). — E:s egna fört. å sina stycken bakuti Raton och Rosette och Dalaröflickan. — Tryckta exemplar af alla styckena. — Bibliothèque dramatique de Soleinne, Paris 1843—46. — Teateralmanachor. — Exemplar af öfriga skrifter. — Muntliga uppgifter m. m.)

—rn.

Rättelser och Tillägg.

P. 55 r. 17 uppifr. *står* Adolf Johan *läs* Johan Casimir
— 59 *tilläggs* till *Ludv. Camerarii* tryckte skrifter: Memorabile Bohemici Processus Exemplar sive Denkwürd. Model des Kayserl. Hoff-Process, darauss klärlich zu ersehen wie Partheyisch und Gewaltthätig mit der Acht-Erklärung und Execution in den Böhmischen Sachen verfahren. 1620, 4:o (enl. *Placcius,* Theatr. Pseudon. & Anon., Hamb. 1708; som källa anföres en påteckning i ett då i "Oxenstiernska Biblioteket" förvaradt exemplar). — Responsio apologetica ad Fabri Hercyniani (jesuiten Jacob Keller) Ajacem, utg. under pseudon. Nicolaus Harsteinius. — Contra Cogmandolum (Jesuiten Stefan Moquot) mysterium iniquitatis & secreta secretorum Turco-Papistica, Justinopoli, 1622, 4:o, utg. under pseudon. *Justus Justinopolitanus* (enl. Placcius, anf. st.). (Fab*ii* Herc., som p. 58 2 ggr förekommer, rättas till Fab*ri* Herc.)
— 60 r. 17 uppifr. *står* Sundsberg *läs* Sundsborg
— 61 *tilläggs:* Öfverste B. W. Carlbergs ende son, *C. W. Carlberg,* blef namnkunnig i samma tjenst, hvilken fadren länge innehaft. Efter sju års vistande i Rom blef han, som då var Kapten vid Fortifikationen, Stads-arkitekt i Göteborg. Under det han innehade nämnde befattning vållade den stora eldsvådan 1802 att staden måste, som Granberg yttrar i sin Göteborgs Historia, *"inom ett litet antal af få år* blifva nästan på nytt uppbyggd." — För ålderdom och sjuklighet lemnade han år 1812 ledningen af Domkyrkans byggnad, hvartill han gifvit ritning och hvars verkställande han ledt i åtta år, under hvilka år äfven Stora Hamngatan hunnit bebyggas.
— 65 *tilläggs* bland *J. G. Carléns* utgifne skrifter: Läsning för Husliga härden, månadsskrift, Stockholm, 1859, följ. — Ordbok i Handelsspråket, Sthm, 1860.
— 67 *tilläggs:* Professor *F. F. Carlsson* bivistade som Upsala Universitets ombud riksdagen 1859—60, derunder medlem af Statsutskottet. En af de Aderton i Svenska Akademien 1859. Promotor i Filosofiska Faculteten i Upsala 1860, och utgaf ett program "Om 1680 års Riksdag", Sthm, 1860, 4:o. — G. m. 1:o, 1840, Beata Charlotta von Post, dotter af Majoren Joh. Maur. v. P. och Helena Charl. Braunerhielm; 2:o, 1853, Ulrika Christina Wahrolin, dotter af Majoren Joh. Fredr. W. och Mathilda Wideberg. Barn (af senare giftet): Carl Fredrik Ernst, f. 1854; Wendela Mathilda Charlotta, f. 1856.
— 91 r. 9 nedifr. *står* Anders Fersen *läs* Axel . . .
— 94 „ 4 „ „ Kammarråd „ Kommersråd

P. 102 r. 12 uppifr. *står* störtande *läs* stödjande
— 109 „ 12 „ „ en slug „ ett slags
— 112 „ 3 nedifr. „ ostindiska „ österrikiska
— 134 „ 13 „ „ nya „ nya,
— 161 „ 12 „ „ Svea „ Göta
— 178 *tillägges:* H. Exc. Frih. *L. G. De Geer* erhöll Serafimer-orden vid Kon Carl XV:s kröning i Stockholm 1860. Hans enda dotter afled s. å.
— 210 r. 4 uppifr. *står* Salisburg *läs* Salisbury
— — „ 17 „ „ Ekman „ Ekström
— 214 „ 15 nedifr. „ ovärdighet „ ovårdighet
— 216 „ 24 uppifr. „ Ekman „ Ekström
— 220 „ 7 „ „ Feler „ Fehr
— 221 „ 15 „ „ börjat „ härjat
— 240 *tillägges:* Prosten *Dillner* blef Kyrkoherde i Ö. Wåhla 1839, v. Kontraktsprost 1842 och Jubelmagister 1860. Är Led. af K. Mus. Akad.
— 249 *tillägges: A. W. Edelsvärd* utn. till Kapten i arm. 1860.
— 261 r. 2 nedifr. *står* Enebäck *läs* Örebäck
— 262 „ 15 „ „ Carlssons „ Larssons
— 265 „ 15 uppifr. „ Posse „ Porse
— 276 *tillägges:* Erik Ekholms dotter *Johanna Fredrika Ekholm* blef år 1790 gift med d. v. Kapt., senare Landsh. och Presid. Bar. B. W. Fock; sedan han år 1808 blifvit från henne skild och trädt i nytt äktenskap med Engel Ekman, qvarstannade dock den förra hustrun "såsom vän", med samma ömhet vårdande sina egna fyra barn, som sin efterträdarinnas vexande barnkull. Det berättas, att då en gång Herr Landshöfdingen i Upsala häftigt insjuknat och D:r Pehr Afzelius blifvit tillkallad, denne möttes vid inträdet af en gråtande fru, som med ifver ropade: "rädda min man!" Doctorn gick vidare och möttes i sängkammaren af en annan fru, som med tårfylda ögon bad samma bön. "Hur många fruar har då Herr Baron?" blef läkarns första fråga till patienten. — J. F. Fock, född Ekholm, dog 1837, samma år som hennes f. d. man.
— 277, andra noten, *tillägges* i andra raden: P. W. Ekman, egare af Kihlanda.
— 278 *tillägges: Joh. Oscar Ekman* är R. af R. St. Ord. 2 kl. och af R. St. A. O. 3 kl. — *Jac. Emil E.* är g. m. Sofia Kurck, dotter af Presid. K. och H. Liliencrantz.
— 283 r. 13 nedifr. *står* 20 *läs* 22
— 284 „ 7 „ „ blottställa „ blottställas
— 288—290. *Anm.:* Biografiens förf. har visserligen anfört en källa, den han ej kunde misstänka såsom osäker, och den anförde författaren, D:r Kahl, kände visserligen "Professorshuset" och "Professorn" såsom Medicine-Professor i Lund — hans ämne var ju ock blott Tegnérs samtida *i Lund.* Sanningen kräfver dock, der omdömet skall gälla Engelharts hela lefverne, att vi bemärka äfven den förmörkelse, hvari *Pastorn i Fellingsbro* ingick, ej genom "en eller annan svaghet" utan genom fullkomlig oskicklighet för det nya kallet; derigenom varnande för den förr så väl ansedda metoden att belöna akademiska förtjenster

med inkomster, bestämda för själavård inom de folkrikaste pastoraten i landet. Vi hoppas att dylika erfarenheter skola visa, att det verkligen var lika orimligt att skicka den utmärkte professorn E. till en bondby i Nerike, der enda tillgången till "bildadt umgänge" måste sökas på en gästgifvaregård, som om man belönat Franzén, då han måste söka sig från Kumla, genom en möjligtvis bättre doterad medicinsk professorsstol.

P. 300	r.	3 nedifr.	*står*	buskvexter	*läs*	backväxter
— 304	„	15 „	„	Melastopeus	„	Melartopæus
— 312	„	5 uppifr.	„	högvördad	„	högbördad
— 314	„	3 nedifr.	„	en	„	den
— 319	„	5 uppifr.	*läs:*	Antingen uttömdes det sista Erikska blodet då de halshöggos, som fängslats på Gälaqvist, .. .		
— 320	„	6 „	„	och hade H. M:t dem alla upptecknade...		

6

